PVBLII TERENTII
AFRI
COMOEDIÆ SEX.

His accedunt
Notae atque obseruationes
ad modum
IOHANNIS MINELLII,
planae intellectuque faciles.

EDITIO SECVNDA
riore & emendatione & adnotamentis,
quorum magna copia accessit, multo
auctior.

PRAEMITTITUR PRAEFATIO
De Auctoribus notis *ad modum MINELLII*
adhuc inlustratis.

Cum Privil. Reg. Pol. ac Elect. Sax.

LIPSIAE,
Sumpt. JOH. LVD. GLEDITSCHII
& MAVR. GEORG. WEIDMANNI,
Anno 1713.

BIBLIOPOLAE

BENEVOLO LECTORI

S. P. D.

QVum *Terentii* noſtri editionem renouamus, ſeculi noſtri conſuetudo fert, ut praefaminis argumentum aliquod perſonis noſtris haud indignum pertractemus. Ante

te aliquem temporis decursum scriptores veteres, quos *classicos* appellamus, inlustrandos curare incoepimus, ad litterarum liberaliumque artium incrementum. Elegantioris doctrinae sedes bonaeue mentis domicilium illud, *FRIDERICVS BENEDICTVS CARPZOVIVS* auctor nobis exstitit ad istam adnotationum formam ingrediendam, quam *JO. MINELLIVS* adhuc secutus fuerat. Quod consilium litteris elegantioribus salubre non ista mente ediderat, vt in omnibus *Minellium* ducem nostrum pressius atque accurate intueremur. Sed hortatus est, vt illorum auctores inlustrandi normam fugiamus, qui discrepantes lectiones cumulant; & cum de iusta emendatione; tum explicatione fructuosa simus solliciti. Tanti

atque

e eminentiſſimi ingenii viri au-
.tate ſuffulti, ipſum opus adgreſ-
nus, nec operae & ſtudio noſtro
uam felicior ſucceſſus defuit.
nque intra XIII annis circum
ım ſpatium varios, eosque notae
batioris auctores in lucem publi-
ı protulimus, qui commentariis
iuuentutis vſum compoſitis ex-
nati ſunt. Sic anno MDCXCIX
Nepos explicationibus non alienis
era *M. ANDREAE STVBELII* v.c.
ornatus eſt, quem an. MDCCIV.
DCCVIII & MDCCXII 12. itera-
m emendatumue habemus. Idem
'aeclarus vir an. MDCC. *Q. Cur-
um Rufum*, ſuperiori nihil nitore
ili concedentem curis ſuis inluſtra-
it, qui an. MDCCVII. 12. iterum
rodiit. *Ciceronis* ſelectas optimas
ıtque elegantiſſimas ex omnibus ora-

)(3 tio-

tiones cum notis *CHRISTIANI JVNCKERI* an. MDCCI. in lucem emisimus an. MDCCVII & MDCCXI. 12. iteratas. Quod inlustrandi studium eodem anno in *Justino* quoque posuit, cuius editio secunda an. 1709 condita fuit. Quae iam nouis animaduersionum luminibus illuminatae sunt, *Terentii* fabellas idem *JVNCKERVS* explicatas an. MDCCII, 12. adnotationibus exhibuit, quae scholasticorum captum non excedunt. Hisce addidit *Virgilium*, similem illis genere dicendi, quippe qui an. MDCCII. 12. noua facie secundo diuulgatus est. Secuti sunt alii puræ Romanorum linguae auctores, *Cicero de officiis*, quem multarum artium scientissimus *TENZELIVS* interpretatus est, cuius commentarii an. MDCCIII.

MDCCV.

;CV. MDCCVIII. MDCCXII,
iti atque iterati exſtant. *Plu-*
rum de puerorum educatione
icratis Attici Rhetoris orationes
ad *Demonicum*, *Nicoclem* & quae
ribitur *Nicocles* analyſi gramma-
, interpretatione ſimplici ad tex-
n græcum & paraphraſi perſpicua
uſtrauit anno 1704 *CHRISTIA-*
VS IVNCKERVS 8. *Flori* hi-
oriam romanam, cuius prudentiam
ribendi doctiſſimus quisque admi-
itur, eiusdem *IVNCKERI* ad iu-
andam rem litterariam promptiſſi-
ni ingenium notis grammaticis
ınn. MDCCIV, 12 expoſuit. Anno,
qui inſequebatur, opera & ſtudio
M. VHSE, Rectoris Gymnaſii Martis-
burgenſis, *Ciceronis* epiſtolae ad di-
verſos, vulgo ad familiares explica-
tae prodierunt. *Salluſtio* vero &

Suetonio, quorum prioris ſermo purus, elegans eſt atque incorruptus, an. MDCCVI. & *Horatio* an. MDCCIX *JVNCKERVS* adiecit obſeruationes, ad intelligendos illos non vtiles modo, ſed maxime etiam neceſſarias. Libros *Naſonis* triſtium, ſiue quod alii praeferunt, de triſtibus, M. *VHSE* & *Sulpicium Seuerum MDCCXI.* 12. Epiſtolas vero *Plinii* MDCCXII. 12. *M. JO. FRIDERICVS WEINICHIVS* notis grammaticis explicare operam dederunt. *Velleium Paterculum* recenſuit, emendauit atque ei obſervationes criticas adiecit ann. MDCCXII. *JO. GEORGIVS WALCHIVS* qui & *Dodvvelli* integros Velleii Annales præmiſit. Idem præſtitit paulo poſt in fabellis *Phaedri*, in quibus induſtriam non contemnendam contulit, quum iſtas accurate emen-

endatas exhibuit aliorumque
naduerſiones e membranis o-
nae fidei depromptas in con-
m aduocauit. Notae, quas
ecit pagellis ſingulis, criticae
& philologicae, ex ipſis fon-
s romanae graecaeque antiqui-
deriuatae. Quamquam & a-
adnotamenta addidit, metho-
noſtra elaborata, ne ſupereſ-
quod impedimento poſſit il-
eſſe, qui induſtriam ſuam in
auctoribus pertractandis po-
ſolent. Quamobrem quod
i voces illas: *ad modum* JO.
NELLII prae ſe ferant, noſtri
inſtituti, quum id voluntati
ae, quae humanitas eius fuit,
exiſtimauit. Editiones has,
adhuc memorauimus, ab il-
omprobatas fuiſſe, qui in ele-

 gan-

gantiorem doctrinam incumbunt, vel ex eo colligere licet, quod pleraeque earum semel iterumque sint iteratae. Grauiores quidem censuras interdum expertae sunt, & modo methodum; modo ipsas obseruationes accusarunt, quod neque auctoritatis neque emolumenti cuiusdam essent. Sed studiorum, quibus homines tenentur, magna est differentia, nec quicquid reperies, quod non ab aliis laudatur, ab aliis vero contemnitur. Nec sinistra quorundam iudicia a cura nostra nos deterrere potuerunt; quam potius magis magisque fouere eamque in litterarum bonarum commodum conseruare annitamur. Quo nomine *Corn. Taciti* opera studio *CL. HAUFFII*; *Erasmi colloquia* labore *GUMPRECHTII*

PRECHTII illuſtrata in poſterum prodibunt. Et *WALCHIVS* noſter opera, diligentia & cura de commentariis in *Naſonis* libros Metamorphoſeon nititur, quos & ɪmpliores & litterarum ſtudiis,]uae a fabulis nomen habent, ptiſſimos deprehendemus. Idem, i fata diuina proſpere eueniant, roducet in vſum & cenſuram e-ɔditorum *M. Tullii Ciceronis* o-ɜra, quibus, quod ſatis abunde-ɹe iam conſtat, & aliorum & i ipſius animaduerſionibus mu-tus, ſplendidiſſimam lucem ac-ndet. Verum, vt de rebus a-m, quae ad hanc *Terentii* fa-llarum editionem pertineant, faci-lector optime, agnoſces, quid ɹm ſit, quidue ſuſceperimus. m prioribus obſeruationibus vi-ri

ri cuiusdam adnotamenta, emendationesque, quas nobis submiserat, coniungere commodum & e re litterarum esse visum fuit. Quae enim accesserunt notae, non minoris sunt emolumenti, nec minus variam reconditamque antiquitatis historiam, item Philologiæ interiora in se continent. Ad hæc, quum repetendæ editionis consilium iniremus, edocti sumus, quod *CHRISTIANVS IVNCKERVS* in qvibusdam aliquid humani passus sit, qvippe qvae labore mediocri sanari & restitui possent. Ceterum, Lector optime, lucubrationibus hisce vtere & fauore tuo ipsam in iuuandis litteris beneuolam voluntatem nostram conserua.

P. TERENTII VITA, EX AELIO DONATO.

P. TERENTIVS *Afer, Carthagine natus, seruiuit Romae Terentio Lucano senatori, a quo ob ingenium & formam non institutus modo liberaliter, sed & mature ma-issus. Quidam captum esse existimant, fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet in fine belli Punici, & ante initium tertii s sit & mortuus: nec si à Numidis aut Ge-captus sit, ad ducem Romanum peruenire issset; nullo commercio inter Italicos & s, nisi post deletam Carthaginem, coepto-cum multis nobilibus familiariter vixit, maxime cum Scipione Africano, & cum o; quibus etiam corporis gratia concilia-xistimatur, quod ipsum Fenestella arguit: con-ens vtroque maiorem natu fuisse; quam-ornelius Nepos aequales omnes fuisse tra-& Porcius suspicionem de consuetudine per faciat:*

um lasciuiam nobilium & fucosas laudes
petit,
um Africani voci diuinae inhiat auidus
auribus,

A Dum

Dum ad Furium se coenitare & Laelium pulcrum putat

Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi

Ob florem aetatis suae; ad summam inopiam redactus est.

Itaque e conspectu omnium abiit, in Graeciam, terram vltimam.

Mortuus est Stymphalo Arcadiae oppido, nil Publius

Scipio profuit, nihil ei Laelius, nil Furius.

Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.

Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam.

Saltem vt esset, quo referret obitum domini seruulus.

Scripsit comœdias sex: ex quibus primam Andriam cum aedilibus daret, iussus ante Caecilio recitare, ad coenantem cum venisset, dictus est initium quidem fabulae, quod erat contemtiore vestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse: post paucos vero versus, inuitatus vt accumberet, coenasse vna: deinde caetera percurrisse; non sine magna Caecilii admiratione. Et hanc autem & quinque reliquas aequaliter populo probauit. Quamuis Volcatius de enumeratione omnium ita scribit:

Sumetur Hecyra sexta ex iis fabula.

Eunuchus quidem bis acta est, meruitque pretium

quantum nulla antea cuiusquam comoedia, l, octo millia numum. Propterea summa ue titulo adscribitur. Nam Adelphorum cipium Varro etiam praefert principio Me-lri. Non obscura fama est, adiutum Terenti-n scriptis a Laelio & Scipione, quibuscum fa-triter vixit. Eandem ipse auxit, nunquam , nisi leuiter, se tutari conatur, vt in prologo phorum.

am quod isti dicunt maleuoli, homines nobiles
unc adiutare, assidueque vna scribere:
uod illi maledictum vehemens existimant,
ım laudem hic ducit maximam: cum illis placet,
ui vobis vniuersis & populo placent.
uorum opera in bello, in otio, in negotio,
io quisque tempore, vsu est sine superbia.

idetur autem se leuius defendisse, quia sciebat o & Scipioni non ingratam esse hanc opinio- quae tamen magis & vsque ad posteriora ora valuit. Q. Memmius in oratione pro se P. Africanus, qui a Terentio personam mu-s, quae domi luserat ipse, nomine illius in sce-detulit. Nepos auctore certo comperisse se ait, elium quondam in Puteolano Kalendis Mar-dmonitum ab vxore, temporius vt discum-petiisse ab ea, ne interpelleretur: serius tan-ingressum triclinium, dixisse, non saepe in

 scri-

ſcribendo magis ſucceſſiſſe ſibi: deinde rogatum vt ſcripta illa proferret, pronunciaſſe verſus qui ſunt in Heauton.

Satin' pol proterue me Syri promiſſa huc induxerunt.

Santra Terentium exiſtimat, ſi modo in ſcribendo adiutoribus indiguerit, non tam Scipione & Laelio vti potuiſſe, qui tunc adoleſcentuli fuere, quam Sulpicio Gallo, homine docto, & qui conſularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Q. Fabio Labeone, & M. Popillio, conſulari vtroque ac poeta. Ideo ipſum non iuuenes deſignaſſe, qui ſe adiuuiſſe dicerentur: ſed viros; quorum operam & in bello, & in otio, & in negotio populus ſit expertus. Poſt editas comoedias nondum quintum atque trigeſimum egreſſus annum, cauſſa euitandae opinionis, quia videbatur aliena pro ſuo edere, ſeu percipiendi Graecorum inſtituta moresque, quos perinde exprimeret in ſcriptis; egreſſus vrbe eſt, neque amplius rediit. De morte eius Volcatius tradit:

Sed vt Afer ſex populo edidit comoedias,
Iter hinc in Aſiam fecit; nauim cum ſemel
Conſcendit; viſus nunquam eſt: ſic vita vacat:

Q. Conſetius redeuntem e Graecia periiſſe in mari dicit, cum centum & octo fabulis conuerſis a Menandro. Caeteri, mortuum eſſe in Arcadiae Stymphalo, ſiue Leucadia, tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fuluio Nobiliore conſulibus, morbo impli-

plici.

itum, acri dolore ac taedio amissarum fabula-, quas in naui praemiserat, ac simul fabula-, quas nouas fecerat. Fuisse dicitur mediocri ura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit fi-, quae equiti Romano nupsit. Item hortulos iugerum, via Appia, ad Martis villam habuit. magis miror Porcium scribere:

——Nil Publius
cipio profuit, nihil ei Laelius, nil Furius,
res per idem tempus qui agitabant nobiles facillime:
orum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
altem vt esset quo referret obitum domini seruulus.

c Afranius quidem omnibus comicis praefert, bens in Compitalibus:

Terentio non similem dices quempiam,

catius autem non solum Naeuio, Plauto, & Cae-, sed Licinio quoque postponit, Cicero in Li-e hactenus laudat:

u quoque, qui solus lecto sermone Terenti,
Conuersam expressumque Latina voce Menandrum.
n medio populi sedatis vocibus effers,
Quicquid come loquens; ac omnia dulcia dicens.

Item C. Caesar:

u quoque, tu in summis, o dimidiate Menander

Poneris & merito, puri sermonis amator.
Lenibus atq; vtinam scriptis adiuncta foret vis
Comica, vt aequato virtus pollеret honore
Cum Graecis, neque in hac despectus parte iaceres.
Vnum hoc maceror & doleo tibi deesse Terenti.

Haec Suetonius Tranquillus, nam duos Terentios poetas fuisse scribit Mettius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo: alter Libertinus Terentius, Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium, Valgius in Actaeone ait:

Hae quae vocantur fabulae, cuius sunt?
Non has, qui iura populis recensens dabat
Summo honore affectus, fecit fabulas?

Duae ab Apollodoro translatae esse dicuntur Comico; Phormio, & Hecyra: quatuor reliquae a Menandro: ex quibus magno successu & pretio stetit Eunuchus: Hecyra saepe exclusa, vix acta est.

VETERVM

Scriptorum de TERENTIO iudicia.

ORATORVM.

Cicero lib 7. Epist. 3. ad Atticum.

SEcutus sum, non dico Caecilium (malus enim auctor Latinitatis est) sed Terentium; cuius Fabellae propter elegantiam sermonis putabantur a Laelio scribi.

Idem

Idem in Laelio ex persona Laelii.

/erum est,quod in Andria familiaris meus entius dixit, *Et mox* :In obsequio,quoniam entiano verbo lubenter vtimur, comitas t.

Tuscul.quaest.lib.3.

Iulta Terentius e Philosophia sumpsit.

Lib.1.de Finibus.

.n Synephebos ego potius,Caecilii aut Anm Terentii,quam vtramque Menandri le.?

Lib. de optimo gen. Oratorum.

a re quod optimum est quaeritur,in homiicitur, quod est.Ita licet dicere,& Ennium mum Epicum poëtam, si cui ita videtur, icuvium Tragicum, & Caecilium fortasse iicum. Oratorem genere non diuido: perim enim quaero. Vnum est autem genus ecti, a quo qui absunt, non genere diffe-, vt ab Attio Terentius, sed in eodem non pares.

M.Terentius Varro apud Nonium.

1 argumento Caecilius poscit palmam, in si Terentius, in sermonibus Plautus.

Plinius Iunior Lib.1.Epist.16.

it mihi nuper Pompeius Saturninus epis quas vxoris esse dicebat.Plautum vel Teium metro solutum legi credidi.

Quintilianus. lib. 10. Instit. Orat. cap. 21.

i comoedia(Latini)maxime claudicamus:

licet Varro musas, Aeli Stilonis sententia, Plautino dicat sermone locuturas fuisse, si latine loqui vellent. Licet Caecilium veteres laudibus ferant, licet Terentii scripta ad Scipionem Africanum referantur.

HISTORICORUM
ET
GRAMMATICORVM.

T. Liuius lib. 30. ab V.C.

SEcutus Scipionem triumphantem est pileo capiti imposito P. Terentius Culleo: omnique deinde vita, vt dignum erat, libertatis auctorem coluit.

Velleius Paterc. Histor. lib. 1.

Nam nisi aspera ac rudia repetas, & inuenti laudanda nomine in Attico circaque eum Rom. tragoedia est: dulcesque Latini leporis facetiae, per Caecilium, Terentiumque & Afranium, sub pari aetate nituerunt.

Corn. Nepos apud Donatum.

Aequales Terentii Scipio & Laelius. Et: Auctore certo comperi, C. Laelium quondam in Puteolano Cal. Martiis admonitum ab vxore, temporius vt discumberet, petiisse ab ea, ne interpellaretur; serius tandem egressum triclinio, dixisse, non saepe in scribendo magis successisse sibi, deinde rogatum vt scripta illa proferret, pronunciasse versus qui sunt in Heautontimorumeno.

Sa-

Satin' pol proterue me Syri promissa
huc induxerunt.

Fenestella ibid.

In fine secundi belli Punici, natum Terenti-
, & ante tertii initium mortuum. *Et Dona.*
Cum Scipione Africano & C. Laelio famili-
ter vixisse Terentium negat Fenestella; con-
dens vtroque maiorem natu fuisse. Santra
oque Terentium existimat, si modo in scri-
ndo adiutoribus indiguerit, non tam Scipio-
& Laelio vti potuisse, qui tunc adolescentuli
e, quam Sulpicio Gallo, homine docto, & qui
sularibus ludis initium fecerit fabularum
ndarum: vel, Q. Fabio Labeone, & M. Popi-
consulari Vtroque ac poëta. Ideo ipsum
n iuuenes designasse (*in prologo Adelphorum*)
viros qui se adiuuisse dicerentur: quorum
ram & in bello, & in otio, & negotio, po-
us sit expertus.

Euseb. Chron. interprete D. Hieronymo:
Ptolemaei VI, id est Philometoris, regno, de-
it P. Terentius. quo tempore Aristarchus,
mericorum ille versuum censor, floruit.

Agell. l. 17. cap. 14.

Vera & propria huiusmodi formarum
mpla, in lingua latina M. Varro esse dicit,
rtatis Pacuuium, gracilitatis Lucilium, me-
critatis Terentium.

Idem lib. 17. cap 21.

Neque magno interuallo postea Ennius, &

juxta Caecilius & Terentius, ac subinde Pacuuius & Pacuuio iam sene Attius, clariorque tunc in poematis eorum obtrectandis Lucilius fuit.

Seruius Honoratus in I. Aeneidos.

Sciendum est Terentium, propter solam proprietatem, omnibus Comicis esse praepositum.

POETARUM.

Afranius in Compitalibus.

Terentio non similem dices quempiam.

Portius Poeta.

Ipsus sublatis rebus ad summam inopiam redactus est-
Itaque e conspectu omnium abiit in Graeciam, terram vltimam.
Mortuus est in Stymphalo Arcadiae oppido, nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nil Furius
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam
Saltem vt esset, quo referret obitum domini seruulus.

Cicero in Limone.

Tu quoque, qui solus lecto sermone Terenti
Conuersum expressumque Latina voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers:

Quic-

icquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.

C. Caesar.

quoq; tu in summis, o dimidiate Menander,
neris, & merito, puri sermonis amator.
nibus atque vtinam scriptis adiuncta foret vis
mica, vt aequato virtus polleret honore
m Graecis, neque in hac despectus parte iaceres.
um hoc maceror & doleo tibi deesse Terenti

Ausonius in Protreptico ad Ausonium nepotem, De studio puerili.

quoque, qui Latium lecto sermone Terenti
mis, & astricto percurris pulpita socco;
noua vix memorem diuerbia coge senectam.

Et Epistola ad Vrsulum.

tulit in scenam quod dramata fabellarum,
Arcadiae medio qui iacet in gremio.

Ouidius in Ibin.

micus vt periit liquidis dum nabat in vndis.

od Domitius de Terentio accepit vel Me-
dro. Bapt. Egnatius de Eupoli, de quo Sui-
& Aristoph. Scholiastes. Turnebus de Me-
dro lib. IX. Aduers. c. XIX.
Volcatius & L. Consentius apud Donatum,
untem e Graecia periisse in mari Terenti-
dicunt, cum CVIII. Fabulis conuersis a
nandro.

 Her-

Horatius lib. 2. Epist. 1.

Ambigitur quoties vter vtro sit prior; aufert
Pacuuius docti famam senis, Attius alti:
Dicitur Afrani toga conuenisse Menandro.
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi:
Vincere Caecilius grauitate, Terentius arte.
Hos ediscit, & hos arcto stipata theatro
Spectat Roma potens: habet hos numeratque poëtas.

Quo loco Acron sic ait:

Vincere Caecilius grauitate) Caecilius libros vicit antiquiores, alta verba & sonora in suo carmine ponere solitus. *Terentius arte.* id est proprietate verborum, & artis Grammaticae, Vnde principatum inter omnes Comicos habere dicitur.

Volcatius Sedigitus apud Agell. lib. XV. c. XXIV.

Caecilio palmam statuo de Comico:
Plautus secundus facile exsuperat caeteros:
Dein Naeuius, qui seruet pretium, tertius est.
Si quid quarto detur, dabitur id Licinio.
Post insequi Licinium facio Atilium.
In sexto sequitur hos loco Terentius.

Loci MENANDRI, quos TERENTIVS Latine est imitatus, collectore And. Schotto.

Andria ACT. I. SCENA I.

FEci seruo vt esses libertus mihi. *Versus Menandri, legitur etiam in Elenchis:* Ἐγὼσε δοῦλον ὄντ' ἔθηκ' ἐλεύθερον.

ACT.

ACT. I. SCENA II.

hil me fallis. *Menandri apud Donatum*, Νῦν
ἐν λέληθάς με ἄν.

ACT. II. SCENA II.

lera & pisciculos. *Menandri verba e Perin*
huc pertinentia, quae ab Athenaeo l. VII, Di-
phist. referuntur:

·αιδίον ἰδ' εἰσῆλθεν ἐψητοὺς φέρον.
puer minutos pisciculos ferens.

ACT. III. SCENA III.

ntium irae, *Explic. Victor. Var. lect. l. IV,*
V.

ἡ φιλούντων ὀλίγον ἰσχύειν χρόνον.
ntium irae exiguo durant tempore.

ACTVS V. SCEN. IV.

phanta. *Menander* Γεωργῷ:
·υκοφάντης εὐθὺς ὁ τὸ τριβώνιον
ν καλῶσαι κἂν ἀδικούμενος τύχῃ.
·essis squalida, sycophanta dicitur
m, quamuis patiatur ipse iniuriam.

Eunucho ACT. I. SCENA I.

ipsa egreditur, *Menander in prologo fabulae,*
is inscriptae, elegantissimis versibus eius ἦθος
essit, quos Plutarchus in commentario, de au-
dis poëtis, refert hoc modo:

ἰ μὲν οὖν ἄειδε τοιαύτην θεᾶ,
·σεῖαν ὡραῖαν δὲ, καὶ πιθανὴν ἅμα,
·οῦσαν, ἀποκλείουσαν αἰτοῦσαν πυκνὰ,
·ενὸς ἐρῶσαν, προσποιουμένην δ' ἀεί.

ACT. I. SCENA II.

Is quaestus. *Menand* πράττει δ' ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων.

Cum adulatore agitur nunc omnium optime.

Nec sursum. *Menandro est*, στρέφεσθαι ἄνω κάτω, *Sic enim:*

Ὤμην ἐγὼ τοὺς πλουσίους, ὦ Φανία,
Οἷς μὴ τὸ δανείζεσθαι πρόσεστιν, οὐ στένειν
Τὰς νύκτας, οὐδὲ στρεφομένους ἄνω κάτω.
Οἴμοι λέγειν.

Versus hi ita recte leguntur in Plutarchi libellis, non modo impressis, verum etiam M. S. duobus περὶ εὐθυμίας. *Nam apud Stobaeum cap. XCV. mendose legitur*, στρεφογένους ἂν νύκτα.

ACTVS IV SCENA VI.

Sed tu quod cauere possis. *Translata a Menandro sententia cuius hi citantur a Stobaeo senarii:*

Εὖ ἡθεῖά μοι φαίνεται δηλουμένη,
Τὸ νοεῖν μὲν ὅσα δεῖ, μὴ φυλάττεσθαι δ' ἃ δεῖ.

ACT. V. SCENA X.

Quoduis donem praemium. *Menander*.

Εὖξαι τί βούλει πάντα σοι γενήσεται

Elige quod optes, optata feres omnia.

Heautontimor. Prologo.

Hodie sum acturus. *Menander quoque* Ἑαυτὸν τιμωρούμενον *scripsit, teste Stobaeo*, λόγῳ λθ. *Cicero Tuscul.*

III. Quid ille Terentianus se puniens? *id est*, ἑαυτὸν τιμωρούμενος? *Quod autem poenae genus*

τιμωρία, *explicat Agell. lib. VI. Noct. At*. XIV.

ACT. I. SCENA II.

lum ex aliis. *Huc pertinet illud Menandri*:
ον πεπαίδευμ' εἰς τὰ τῶν ἄλλων κακά.
ntuens aliorum doctus ego fui.

ACT. III. SCENA I.

melius vt videat. *In hanc sentent. Menand.*
; ἀφ' αὐτοῦ τὰ κακὰ συνορᾷ, Πάμφιλε,
ις, ἑτέρου δ' ἀσχημονοῦντος ὄψεται.
: sua mala nemo videt, o Pamphile,
erius peccata conspicabitur.

ACT. IV. SCENA I.

n difficile quin quaerendo. *Menander apud*
em Λόγῳ, κ.
ὲ γίνεται ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ ἅπαντα.
queunt laboribus & industria comprehendi.

ACT. IV. SCENA IV.

ımmum summa iniuria, *Cicero 1. Off. Ex quo* ummum ius, summa iniuria, *factum est*, *itum sermone prouerbium. Muretus testam sic in suo M S. legi*, Summa iniuria est. *der apud Stobaeum sermone* μϐ.
— ὁ δ' ὁρῶν τοὺς νόμους
ἀκριβῶς, συκοφάντης φαίνεται.
— qui leges intuetur optimas
accurate, ille sycophanta prorsus est.

Adelphis, ACT. IV. SCENA V.

;, salua res est. *Menander*.

ἐρυ-

Ἐρυθριῶν πᾶς χρηςὸς εἶναί μοι δοκεῖ.
Qui erubuit esse mihi videtur vir bonus.

ACT. V. SCENA IV.

Duxi vxorem. *Huc spectat illud Menandri apud Stobaeum,*

Τὸ γυναῖκ' ἔχειν, εἶναί τε παίδων, Παρμένων,
Πατέρα, μερίμνας τῷ βίῳ πολλὰς φέρει.
Vxorem habere, & liberorum, Parmeno,
Patrem esse, curas multas in vitam inuehit.

Phormione: ACT. I. SCENA IV.

Fortes fortuna adiuuat. *Menander apud Stobaeum,*

Τόλμῃ δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει.
Audaciam iustam vel adiuuat Deus.

ACT. II. SCENA I.

Iniuriam audisti. *Menander Mysogyne,*

——— ὄμνυμί σοι τὸν ἥλιον.
Ἦ μὴν ποιήσειν σοὶ γραφὴν κακώσεως.
———iuro solem tibi.
Iniuriarum me tibi scripturum dicam.

Ratione. Rationem, *quod est in Palatino codice magis placet. Nam ita quoque citat Victor. l. V. c. XX. vbi inter alios versus Menandri hunc addidit:*

Τὸ γὰρ τρέφον με, τοῦτ' ἐγὼ κρίνω θεόν.
Nam quod me alit, id ego plane iudico Deum.

Hecyra. ACT. IV. SCENA IV.

Amarae mulieres sunt. *Hoc Menander apud Stob.*
Φύσει γυνὴ δυσήνιόν ἐςι καὶ πικρόν.
Natura mala mulier atque effraenis est.

DAN-

DANIELIS HEINSII

Horatii de Plauto & Terentio iudicium, Dissertatio.

lri proaui Plautinos & numeros, &
uere sales; nimium patienter vtrumque,
am stulte, mirati: si modo ego & vos
inurbanum lepido seponere dicto,
numque sonum digitis callemus & aure.

um equidem iudicium, & quod non nemo c aetate de leporum omnium parente, sumtico ac maximo poëtae excidisse nollet: cumen vernae melius de Plauto iudicabant, qui familiam in literis tueri hac aetate cre. Qui nec saeculi, quo vixit, & quo, cum tum Latina lingva, ad supremum culmen gium euecta fuit, ignorare potuit iudicium; itus, & quod rei caput arbitror, principii inter se quotidie de iis iudicabant, intime iris ac amicus. Augusto autem, optimo inum iudici, tam gratus atque acceptus, vt ro lepidissimus homuncio ab eo diceretur, n, si antiquitati habenda hic fides, etiam ab epistolis optauit. Qui cum contra tanentii fecerit fabellas, vt & integras ex iis descripserit, & vbique accomodet, soli deartem tribuat? hominis αὐθάδους potius eruditi esset, ita dissentire a tanto viro, vt ne quidem prius cognoscendam crederet. videamus saltem, quid adferri pro vtroque possit.

possit. Ne vel Flacci iudicium in posterum, vt solent, aut Terentium secure nimium damnare quidam pergant in Comoedia. Omnia autem pro Horatii iudicio, qui Plautum sic amamus, vt e manibus rarissime putemus deponendum, dicentur potius quam nostro. Ac de numeris quidem nonnulla Donatus, qua etiam in parte haud parum veteribus nonnullis placuit Terentius. Rufino quidem Grammatico, cum inquit:

Agnouit metrum, seruatque Terentius artem:
Nam prologos trimetro didicit componere versu,
Scenarumque actus primos pede claudit eodem.

Quanquam certe Fabius, non stetisse intra trimetros deplorat. de quo forte alias dicturi sumus. Ad alterum priusquam veniamus, quaedam praemittenda erunt. Cum eaedem Comoediae propemodum sint partes ac Tragoediae, finis quoque ex parte idem, ex parte diversus, multa esse vtrique communia necesse est. Delectare enim ac docere est Comoediae: neque minus Comici διδάσκαλοι & κωμῳδιδάσκαλοι, quam Tragici a Graecis dicuntur. Nec mouere risum sane constituit Comoediam, sed plebis aucupium est, & abusus. Nam Ridiculum, vt recte Aristoteles, *vitium est & foeditas, doloris expers; quae partem in homine aliquam corrumpit absque morbo.* Sicut foeda & detorta facies, si nullo cum dolore id fiat, risum mouet. Vnde ipsum quoque risum, omnes fere antiquissimi philosophi indignum sapiente iudicarunt. Adeo vt Plato, tanquam sacrilegum, traduce-

ıon dubitet Homerum,qui ridentes intro-
eos:quod in homine non τῆς κατὰ λόγον, τῆς κατὰ αἴσθησιν,quemadmodum philo-
oquuntur, διαθέσεως sit signum. a quo
.best Deus: μισεῖ ἡ ὕσία λόγυ, καὶ αὐτό-
'nde Thespis:

ις, ὅτι Ζεὺς τῶν δε πρωτεύ[ει] θεῶν,
ψεῦδ☉-, ὐδὲ κόμπον, ὐ μωρὸν γέλων
χῶν, τὸ δ' ἡδὺ μῦν☉- ὐκ ἐπίσατα[ι].

: diuinitus ab Aristetole dictum est, partem'
udinis esse, id quod est ridiculum. Diserte
ait, ὅτι τὸ γελοῖον, μόριον τῦ αἰσχρῦ ἐσιν.
ıae vel in verbis autorum vel sensibus, vel in
ɔne hominum & factis, aut detorta sunt aut
ıuata,animos plebeios vehementer mouent,
c ipso risum vt plurimum excutiunt. Ideoque
ɾata dicta & obscoena, optimorum cavillatio-
singulorum contumelias, sententias peruer-
dcoque inexpectatas,aliaque id genus(qualis
atio dictorum vel factorum, & inprimis im-
ɔorum) risum maxime in Comoedia, quam
erem dicebant,expressisse constat. Quod intel-
ınt qui genium ridiculi intelligunt atque in-
em. Cuius segetem largissimam vel vnus Ari-
ɔhanes suppeditat. Qui non modo Plautum,sed
ɔscunque hac in parte superauit, omnesque τῦ
ιοίυ modos ac figuras lepidissime expressit. De-
ιue vt acetum, nisi vinum sit corruptum, bo-
m nunquam erit; ita quae sincera sunt & vera,
ım nunquam excitabunt. Apposite Quintilia-
nus,

nus, vbi de Ridiculo: *Et hercule omnis salsa dicendi ratio, in eo est, vt aliter quam est rectum verumque dicatur.* Quare & compositus ad risum sermo, ab oratione recta, quam πολιτικὴν magistri vocant, quam longissime abeat necesse est. cuius propriae virtutes, ἡ σαφήνεια, ἡ ἐπιείκεια, ἡ ἀφέλεια, ἡ ἀλήθεια, *perspicuitas, aequitas, simplicitas, veritas,* ponuntur. Qua in parte supra admirationem omnium Menander apud Graecos, Terentius Romanis fuerit necesse est, qui vt viris sapientibus ac eruditis voluptatem potius afferrent, quam quacunque ratione risum extorquerent, duplici iucunditate vtilitatem (imitatione vitae scilicet humanae, & inimitabili lepore) condierunt. Metu enim Macedonicae potentiae, licentia antiqua, vt obseruant Critici, defecit. Cuius locum occupauit Noua. Cuius & formam nondum penitus vidisse absolutam, sed iam concepisse animo, putatur Aristoteles. Eius vero vnicum propositum, humanos nosse atque imitari mores. Quo & D. Hieron. Epistola ad Furiam, de viduitate seruanda respicit, cum inquit: *Nec mirum, hoc figulum sensisse de vasculo, quod ipse fabricatus est, cum etiam Comicus, cuius finis est humanos mores nosse atque describere, dixerit: Sine Cerere & Libero friget Venus.* Omnis autem imitatio, vt postea dicemus pluribus, natura placet & delectat. Hoc enim proprium est hominis, vt recte Aristoteles, qui & μιμητικώτατον τῶν ζώων, merito ab eo dicitur. loci vero, si petantur vndique,

que,molesti ac frigidi,aut theatrales fiunt,si a vita sint alieni. Qui vt plebi forte,ita doctis placere ac sapientibus non possunt. Constantis enim viri ac sapientis animus,laxari vult,non solui. Illam autem constitutionem καὶ τὴν,vt cum Stoicis hic loquar,ἐν ταυτῷ τῷ ἤθους μονὴν, risus soluit. Quem praeclare, τῆς περιχαρείας ὑπορέκχυσιν τῆς ψυχικῆς, antiqui vocant. Ideoque & Socratici, quorum libri penuarium leporum omnium fuerunt, ac facetiarum,quod e Xenophonte & Platone etiam hoc tempore apparet, χαριεντίζεσθαι,non γελωτοποιεῖν, solent. Ac ne ipsi quidem Siculi, ad festiuitatem nati, & qui primi omnium Comoediae putantur inuentores, alium illius finem, quam τὸ χρήσιμον, id est, vtilitatem posuerunt. De Epicharmo Theocritus:

Πολλὰ γὰρ ποτ τὰν ζωὰν τοῖς παισὶν εἶπε
χρήσιμα.
Μεγάλα χάρις αὐτῷ.

Id quia secus in Comoedia Antiqua, statim defecit. In qua omnia a veritate & consuetudine aliena, hoc est, vere γελοῖα, & ad risum erant comparata. Quis non ridet, cum exemplum vitae, pater omnium virtutum, ipsa innocentia, probitas,ac virtus,Socrates ridetur? cum in corbe festiuissime philosophatur? cum,quot pedes pulex saliat, subtiliter ac geometrice metitur? Pleraque enim falsa de sententiis opinionibusque veterum philosophorum, & ad risum facta aut excogitata sunt. Quae praecipue hunc excitare solent. Ideo nec omnes Plauti, tantam materiem riden-

ridendi, quantam vna quaeuis ex Aristophanicis, suppeditat. Alteri enim omnia, alteri pauca per leges licebant. Caeterum, vt modo dicebamus, quicquid maxime ab agendi cousuetudine aut dicendi alienum est, risum maxime mouere solet. In sententiis, qualis illa Comici Nebulonis:

Καί τοι πρότερον τὸν Δί' ἀληθῶς ὤμην διὰ κοσκίνου οὐρεῖν

In verbis, vt cum furacissimus seruus, κλεπτίστατος a domino vocatur, qui laudare taciturnitatem in eodem videtur.

Ἀλλ' οὐ σε κρύψω τῶν ἐμῶν γὰρ οἰκετῶν
Πιστότατον ἡγοῦμαί σε καὶ κλεπτίστατον.

Quod ipsum aliquanto castigatius Nero extulit, qui de tali seruo, *Nulli apud se plus fidei haberi* dicebat: *nihil enim ei neque inclusum neque signatum esse. Vox enim* κλεπτίστατος, tantum abest, vt sermoni conuenire possit, ὥστε οὐδὲ αὐτοῦ τὴν διάλυσιν (dicerent subtiles harum rerum iudices) πολιτικὴν εἶναι, hoc est, vt ne quidem voce alia quae eam exprimat, consuetudini aut vsui accommodare possit. Itaque corrumpit vocem, plane vt faciem, qui sic mouere risum cogitat. Qualia prope infinita Aristophanis. Exemplo sint diminutiua, quae tam diligenter tertio Rhetoricorum in illius Babyloniis Rex Criticorum Aristoteles notauit: χρυσιδάριον, λοιδορημάτιον, ἱματιδάριον, καὶ νοσημάτιον. Quod & in sermone eius passim & in sensibus obserues, quos non raro risus caussa effert corruptissimos. Saepe

tamen

tamen cum illudit aliis. Quare voces, phrases, sensus, etiam structuram, Nouae, vt imitari cuivis tutum est; ita Antiquam si quis imitari velit, maximo delectu ac iudicio est opus, quod si-quisquam, recte Aristoteles notauit. Atque hæc caussa, cur, vt multo perfectior vtiliorque, ita minus ridicula, sit Noua. in qua omnes, vt iam absoluta, acquiescunt. Cum antiqui Comici, iis pariter quae dicunt, & dicendi ratione, vrbanitatem, quia nihil aliud spectarunt quam ridiculum, plerisque in locis, imprudenter excedant: ideoque & vitium plerumque, quod βωμολοχίαν dixit Aristoteles, incurrant. Qui vir magnus Ethicorum quarto, vbi de vrbanitate agit, quae in primis locum in his habet, eosdem & vrbanos & honestos vocari ait: εὐτραπέλους, enim, quasi εὐτρόπους dici. Sicut autem de corporibus ex motu, ita ex vrbanitate iudicari de animo: vtrum nempe honestus sit an turpis. Qui de corporibus locus, cum obscurus nobis videretur, neque quicquam in recentibus scriptoribus, qui interpretati eum sunt, praesidii ad manum esset, ad Andronicum Rhodium, cuius Paraphrasin in illos libros plane admirandam, primi & edidimus, & in Latinum conuertimus sermonem, vt saepe alias, confugimus. Qui hoc modo: ἡ δὲ μεσότης, εὐτραπελία, καὶ οἱ ἔχοντες, εὐτράπελοι, οἷον εὔτροποι· καὶ γὰρ τοῦ ἤθους δοκοῦσι τοιαῦται κινήσεις· οὗτοι δέ εἰσιν οἱ παίζοντες ἐμμελῶς, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε. ὥσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαρακτηρίζουσιν, οἷον πῦρ μὲν

ἢ εἰς

ἡ εἰς τὸ ἄνω κίνησις καὶ πᾶν κοῦφον. βαρὺ δὲ ἡ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ φαινομένων τοῦ ἀνθρώπου κινήσεων, αἱ ἕξεις τῆς ψυχῆς φαίνονται καὶ τὰ ἤθη. Quod est ex interpretatione nostra: *Medium vero εὐτραπελία, id est, vrbanitas, quique in eo excellunt, εὐτράπελοι, quasi εὔτροποι, hoc est, bene morati, dicuntur. Etenim potissimum a moribus videntur esse hi motus. Hi autem sunt, qui concinne, & quemadmodum, & cum oportet, iocantur. Sicut enim corpora distinguunt sui motus; vt, exempli gratia, ignem & quicquid leue est, motus qui in altum fertur, graue contra, motus qui ad medium, eodemque modo in aliis; ita ex iis qui extra sunt, & qui in oculos incurrunt hominum motibus, habitus quoque apparent animae & mores.* Quia autem risus iis, vt plurimum, qui minus sunt honesti, quales homines plebeii sunt aut scurrae, gratus esse solet; hinc fit, inquit idem Aristoteles, vt qui scurriles sint, vrbani etiam dicantur. Addit autem, quod spectare huc propius videtur: *Discrimen vero ex Antiqua Comoedia apparet & Noua. Nam in illa id quod obscoenum, in hac autem, quod suspicionem tantum eius mouet, risum quoque exprimit. quae non parum differunt ad venustatem.* Idem de cauillis quoque addit & conuiciis. Quibus abstinuisse Plautum constat, cum obscoenitate nemini concedat. Huius autem in vtroque ex Aristotelis iudicio discrimen videamus. Byrrhia apud Terentium Andria,

Ego

Ego illam vidi virginem. forma bona
Memini videre quo aequior sum Pamphilo,
Si se illam in somnis quam illum amplecti maluit.

Vides in his, non obscoenitatem, sed suspicionem rei parum verecundae, ϰ ὑπόνοιαν quae tam est honesta, vt a quauis virgine id, vrbanitate salva, disci possit. Quid enim suauius, *quam in somnis amplecti?* & quidem, si de viro & formosa coniuge dicatur? Non enim dicit βινεῖν, quod Aristophanes dixisset, nec quae in re tali Plautus vsurpare solet, qui nec honeste ea dicit, & obscoene circumloquitur. Nam qualia sunt ista Casina?

OL. Vbi locus sumptus porro est, continuo stricto gladio. atat! papae! papae! CL. quid id papae?
OL. Flagitium oh erat maximum. gladium ne haberet metui: id quaerere occaepi.
Dum gladium ne habeat quaero, arripio capulum.

Nam caetera in quibus plane loquitur, praesertim cum de venere ἀῤῥήτῳ agit, ea vero, ne commemorare quidem malo. Puto autem satis esse manifestum, etiam cum circumloquitur, quae parum sunt honesta, ne honeste quidem, & cum honestarum aurium fastidio, id fieri. Vides ergo passim veteris imaginem. Etiam, de quo mox paulo post, dicacitate ac maledicentia. Quae Athenis partim leges, partim metus, partim ipsa emendauit ratio: cum tamen sola risum felicissime mouerent. Nouae autem rex princepsque Menander fuit:

cuius expressa imago ac effigies Terentius. Quem cum vterque accepisset, Aristophanis virtutes, hac mercede expressit Plautus, vt nec omnes posset, (quod & linguae diuersitas & Romanorum leges, & tempora, ac Rerumpublicarum ratio vetabat, sublata iam maledicendi libertate, quae praecipua, quod nemo nescit, τȢ γελοίȢ pars est,) & quaecunque in Aristophane Plutarchus, a communi consuetudine loquendi abhorrere notat, retineret. Nam & κατὰ τὸν λεκτικὸν, vt Critici loquuntur, καὶ τὸν τῆς διανοίας τρόπον θυμελικὸς est, & theatralis, non πολιτικὸς, neque τῇ κατὰ τὴν ἀλήθειαν ἰδέᾳ διαπρέπει. neque pauciora addidit, in quibus dum ridiculus videri vult, frigidus ac odiosus fit. quod non nostrum, sed Horatii iudicium est, & Donati, quos vtrosque emunctae naris, vtrosque Criticorum primos suo tempore fuisse, constat. Sed & in dicteriis, de quo iam dicebamus, ita Veterem Comoediam amauit Plautus, vt ad eam saepe flectat, & quod proprium in illa erat, ἐτεωνύμως, & expresso nomine; aut circumscribendo, non tam vitam hominum, quam hominem perstringat. Vt in illo:

Etiam Epidicum quam ego fabulam aeque ac me ipsum amo.

Nullam aeque inuitus specto, si eam agit Pellio.

Sed & crudelissime infelicem Naeuium Milite excepit:

Nam os columnatum poetae inesse audiui barbaro,

Cui

Cui bini custodes semper totis horis accubant.
Videor audire κώδιον Κρατίνυ, & quae reliqua in veteri Comoedia occurrunt, ὅση κόνις. Nam ad Aristophanis τὸ ἔυδικτον, frustra sane aspirauit. Quis enim risu non emoritur, cum vinositatem Cratini excepit Irene?

Ει. Τί δὲ Κρατῖνος ὁ σοφός ἐστιν; Τρ. Ἀπέθανεν,
Ὅθ' οἱ Λάκωνες ἐνέβαλον. Ει. Τί παθών;
Τρ. Ὅ, τι;
Ὡρακιάσας (ἐ γὰρ ἐξηνέχετο.)
Ἰδὼν πίθον καταγνύμενον οἴνε πλέον.

Id est:

P. Sapiens autem Cratinus quid agit?
TR. Obiit,
Cum Lacones huc irruerent. P. *Quo morbo?*
TH. *Quo?*
Misere pallere coepit (ferre enim hoc non potuit)
Frangi cum videret vno plenum dolium.

Alter enim vitium Cratini ridet: alter Naeuii miseriam. Ridiculum autem a miseria prudenter Aristoteles se iungit. Risus enim cum atroci alicuius malo aut calamitate si coniunctus sit, immanis fit ac barbarus. Illa autem plane extra nouae legem Comoediae:

Qui periurum conuenire vult hominem, mitto in comitium;
Qui mendacem & gloriosum, apud Cloacinae sacrum.

& quae deinde sequuntur. Quod profecto est a pulpito ad plaustrum redire. Legat caetera qui volet. Sed haec ὡς ἐν προθεωρίας μέρει, obiter sint dicta. Nunc, ingenii exercendi causa ac iudicii, ad singula eamus, & vtrumque paulo quam plerique accuratius, inspiciamus. Primum in Comoedia Tragoediaque est dispositio. Neque dubitandum, quin cum Aristoteles de dispositione disputat Tragoediae, etiam Comoediae ex iis conuenire pleraque existimauerit. Nisi quod vt Tragicus disponit, ita Comicus quoque inuenit. Alter enim accipit ab aliis, alter ipse sibi dat, quod disponendum est, nisi si ab alio desumat argumentum. Certe apud Graecos. Nam latini fabulas Graecorum, dispositione aliquantulum plerumque immutata & personis, expresserunt. Vt cum e Menandri Eunucho, suam paucis immutatis Terentius expressit. Ea ratione, vt Dauus, Parmeno, Chrysis, Thais, Cherestratus hic esset Phaedria. Plautus in Tragicocomico Amphitryone, more Tragicorum, fabulam accepit & disposuit: sed & nomina retinuit ex parte, quod non solet in Comoedia: ex parte, fecit. Vnde raro inuenisse argumentum Tragicus poeta dicitur. (quod aut e relatione aliorum aut e scriptis, vt plerique ex Homero aut Cyclo Epico, petebant.) contra autem Comici. Aristoteles, τὸ δὲ μύθους ποιεῖν, Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις ἦρξαν. Ita eam vocem non vt quidam hic accipio. Μῦθος enim, vt vbique fere Aristoteli, non drama est, sed ea actio, e qua drama constituitur, ἡ πρᾶξις,

πρᾶξις, ἡ τῆς πραγματείας σύστασις. Quomodo & accipit, cum dixit, μῦθος δ' ἐστὶν εἷς, οὐχ' ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἕνα ᾖ. Et ipse, πολυμύθους eos vocat, qui vel varias, vel quae tempore eodem, ab alio, non vno, & eodem, gestae sunt, coniungunt. Ideoque fabulam eligere, & electam recte ac ordine disponere, vt prima virtus, ita primum maximumque opus est. In Amphitryone maneamus. Nam vt argumentum hoc accepit, ita ipse ex animi sententia disposuit. Quare potuit, vt voluit, ligare fabulam ac soluere. In ea igitur diuina δέσις. mira enim ratione impeditur fabula & intricatur actio. At transitio quae non est Tragica sed Comica (μετάβασιν vocauit Aristoteles) pars quae opponitur τῇ δέσει, (quam & λύσιν, seu solutionem vocant) ex sententia succedere non potuit. Quare impeditus & oblitus sui, ire cogitur ad Deum: hoc est, ἀπὸ μηχανῆς finire, quod est vltimum refugium Poëtae, cum τὴν δέσιν, hoc est, nodum, quem ligauit ipse, soluere non potest, & rem parum prouide tractauit. Nam caeterae quae ibi adhibentur machinae, ad scenae & choragii ornatum, καὶ τὴν ὄψιν, vt philosophus de iis loqui solet, referuntur: quale est brontium, & ceraunoscopium, quorum altero ad tonitru, hoc ad fulmen exprimendum, in Amphitryone opus fuit. Finem vero quae a machina, lubentius in Tragico quam Comico excusat Aristoteles. quia argumento Tragicus astringitur, quod accipit. Quamquam ne huic quidem eam fecit gratiam,

cum inquit: Φανερὸν οὖν, ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ, ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ, ἀπὸ μηχανῆς, καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ περὶ τὸν ἀπόπλουν. id eſt: *Manifeſtum ergo eſt etiam exitum fabulae, e fabula ipſa peti debere, non a machina vt in Medea, aut quemadmodum in Iliade, in iis quae circa reditum Graecorum fiunt.* Medeam autem, non Euripideam, ſed alterius intelligit poetae. Idem & Horatius, e Pariano credo Neoptolemo, e quo pleraque praecepta ſua in hoc ſcripto hauſit, fugiendum monet.

Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus
Inciderit.

Vbi *nodus* eſt ἡ δέσις, quae interdum o pe humana ſolui non poteſt. Qui quidem, niſi praeter Poëtae voluntatem aut ex argumenti eueniat neceſſitate, non a Deo, quod cuiuſuis etiam imperitiſſimi eſt hominis, verum â poeta ſolui debet. Rurſus, ſicut pictor primo ambitum delineat, deinde ſingula abſoluit, ita ſapiens poëta actionem ſuam circumſcribit. Primum, vt ſit tota: hoc eſt, vt principium, vt finem habeat, & medium: quae in minimis quoque eſſe poſſunt. Minima autem ſenſum vix admittunt: magna nimium diſpergunt. Sic formicam vix videmus: in conſpectu elephanti, viſus vix colligitur. Quare Comoediae Tragoediaeque magnitudo, & periodus, vt cum Philoſopho hoc dicam, e natura vtriusque & ratione peti debent. Et mutatione prima, hoc eſt, cum infelici-

tate

tate ad felicitatem in Comoedia, contra autem in Tragoedia mutari poteſt actio: ita vt ex argumento nihil, quod ad rem ſpectet, praemitti ſit neceſſe. Summus Ariſtoteli ambitus vnius Solis eſt: poteſt eſſe aliquot horarum. Qua in parte admirandus Sophocles Terentiusque. Plautus vero nouem menſes vno dramate complexus eſt, vt vix maior ampliorque Homericae Iliados quam Amphitryonis ſit periodus. Alcumena autem concipit & parit. quod ſi fieret vbique, nullo epiſodio iam opus eſſet: ideoque nec ars eſſet, ſcribere Comoediam. Praeterquam quod ſit monſtri inſtar, & cum ratione ac natura pugnet, vt quae ſimul & concipiat & pariat. Qualia nonnulla in ſcriptore hoc ſummus Criticorum Caeſar Scaliger notauit. Atque haec vitauerant poëtae Graeci, quorum ſcripta hic tantopere commendat Flaccus: Technici Graecorum, quomodo vitanda eſſent ac cauenda, ſaepe inculcarunt ſuis. Plautus ſusque deque habuit, vt in Captiuis. Quam incuriam Poëta cum videret, continere ſe non potuit, quin exclamaret:

----vos exemplaria Graeca
Nocturna verſate manu, verſate diurna:

contra negligentiam ſuorum & incuriam grauiſſime taxaret. Quidni enim qui hoc tum agebat, quod ante eum Ariſtoteles: qui vbique Euripidem & alios in iſtis reprehendit: nam de Comicis quae ſcripſit, hodie non extant. Porro ſimul ac Poëta Actionem habet, locum quoque vt actioni det, neceſſe eſt. Quo ſine loco, fieri nil poteſt. Hic au-

tem locus, σκηνὴ δράματος a Criticis vocatur, cuius finem transilire nefas. Nemo enim tempore eodem, quod a Plauto recte dicitur, alibi atque alibi versari potest: nisi aliquid monstrosum fiat in Comoedia. Idem tamen, cum Curculionis scenam Epidauri posuisset, Romam transit in eadem, & in Romanorum mores, scenae suae iam oblitus, libere inuehitur & quidem, vt antiqui Comici, tributim. Ita vt & singula describat loca. Act. IV. Scena *Aedepol*. Iam τὰ ἄλογα in Fabulis quam multa? Ita voco, quae nil verisimile habent. Tale est, Sosiclem Menaechmum, qui veniret e Sicilia, surreptum, item qui in Illyria iam habitaret, habitu, eodem tempore, ita simili fuisse, vt dignosci a spectatoribus non possent; cum nil simile haberent istae gentes. Quod vitium, ne a chorago quidem emendari potest. Nam Mercurius Amphitryone & Iupiter, Dii sunt; quibus omnia concedi, etiam hic solent. quare incurrere τὸ ἄλογον non possunt. Vbi enim Dii agunt, cessat ratio. Quiduis enim posse eos, nemo est, qui non intelligat. In Terentio, cui soli artem Flaccus noster assignauit, nihil tale. Omnia cum iudicio, cum ratione, circumspecte, ex arte, & cum cura. Nam & Fabulae insignem fere cum agnitione mutationem habent: quas inter τὰς μὴ ἁπλᾶς siue πεπλεγμένας, esse perfectissimas necesse est, qualis & in reliqua vbique dispositione est. Quod ad dictionem autem quis negabit, quaedam esse in Plauto, quae nec locum extra scenam, neque

vsum

vſum niſi inter hiſtriones habent: vnde ſolo & exiguo theatri ambitu circumſcribuntur? Nam & ἀγωνιςικὸν in foro, neque minus γραφικὸν, ſiue vſitatum in ſcribendo characterem, longe excedunt. quo vbique Noua, & iam emendata, reſpicit Comoedia. Quare Varro cum ſermonis laudem illi tribuit, idem quod vbique in ſcriptis, quanti faceret antiquitatem, profitetur: vt qui τὰ ἀπηρχαιωμένα, quae in Plauto partim aeuum quo haec ſcripſit, partim quae plerisque placet, ipſa deſita excuſat, antiquitas commendat. Vnde ipſe, qui ſic iudicauit, vt nimium antiquitatis in ſcribendo ſtudioſus neque ſatis aeui ſui memor, Varro ab antiquis Criticis notatur. Qui cum ſentiunt ſic, iudicentque, nobis qui ab illis merito pendemus, equidem tacendum reor. Autor de Cauſis eloquentiae corruptae: *Neminem nominabo: genus hominum ſignaſſe contentus: ſed vobis vtique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Aufidii Baſſi, aut Seruili Nouiani, ex comparatione Siſennae aut Varronis ſordet.* quod ex vocibus antiquis patet, quas ex libris eius Critici legerunt. Cum non pauca alia ex ſcriptis eius peti poſſint. Ideoque Cicero, qui aetatis ſuae & ſermone & venuſtate maxima cura iudicabat, laudem hanc Terentio ceſſiſſe merito pronunciat. Sic enim ad Atticum: *Seſſum, non dico Caecilium;* Mane vt ex portu in Piraeum; *malus enim Latinitatis autor eſt: ſed*

B 5 Teren-

Terentium, cuius fabellae propter elegantiam sermonis, putabantur a Laelio scribi.

Heri aliquot adolescentuli coimus in Pireaeum.

Et Seruius, proprietate caeteris praepositum, hunc notat. Idem de sententiis, quas διανοίας vocant, iudicari potest. omnes enim fere Plauti & θυμελικαὶ sunt, & ab vsu alienae, quales passim habet. Inprimis cum philosophatur καὶ γνωμολογεῖ. Vt ecce:

Insanum est malum, in hospitium diuorti ad Cupidioem.

Vere scenicum & illud:

Et postremo, nisi me auscultas, atque hoc, vt dico, facis,

Tute pone te latebis facile, ne inueniat te honor.

Et quis illud extra scenam vsurpare ausit?

Benefacta benefactis aliis pertegito, ne perpluant.

Quare nunquam effugient quin sint inepti, qui haec & alia id genus, ad serium dicendi genus transferunt. Consequuntur enim, quod non vident, vt inuiti risum moueant. Quod non pauci hodie in scriptis maximo molimine a lectore impetrant. Sequitur τὸ ἦθος, quod, vt docet Aristoteles in oratione, vniuscuiusque institutum indicat & voluntatem. Quod in singulis repraesentare, nisi viri aut prudentis aut philosophi, nullius est. Nam quemadmodum e singulis experientia, ita nemo singulorum mores sine hac exprimit. Quare omnium accuratissime & optime, quit sit facere

, vt sit ἠθικὴ oratio, Philosophus ostendit. ei solum tanti est, vt nihil minus nonnulli, Rhetoricarum suarum leges magnorum e & sublimium ingeniorum orationes exi- ident, hac in parte videant: in qua, ad ipsius e antiquitatis stuporem, Afer iste regnat. ergo Varro: *In argumentis Caecilius poscit n, in ethesin Terentius.* Significat enim, ium εὑρετικὸν aut potius ἐνοικονόμητον quemadmodnm ἀνοικονόμητος nonnun- prae reliquis videtur Plautus, cui sermonis assignauit laudem. Quod si quicquam sapi- erentium est Plauto praeferre. Vt cum eum, cellit in maiori, magis quam qui in minori, us excellere. Neq; causa fuit alia, quare, quod iant veteres, idem Varro, etiam Menandro, ibusdam praetulerit Terentium. Exempli Adelphorum initio. Neque immerito. ce enim, cum alibi. tum ibi regnat τὸ ἦθος. Varro, cum Tragoediae, Comoediae, ac ie effingat formas, quid de nostro iudicet, di- expressit. Vbertatem enim tribuit Tragoe- quam dat Pacuuio: gracilitatem Satyrae, tribuit Lucilio: mediocritatem vero, Co- iae, quam dat Terentio. Vt si quis vberri- rmone genere heroicum definiat poëtam: & ribuat Virgilio. Aulus Gellius lib. 7. cap. 13. *autem & propria eiusmodi formarum exem- lingua Latina, M. Varro esse dicit, vberta- acuuium, gracilitatis Lucilium, mediocrita-*

tis Terentium. Quae est de Comoediae, quemadmodum in scholis loquimur, essentia. Cum Plautus saepe Tragico, nonnunquam quoque serio, vtatur. Quanquam ibi sane sermo, vt priore loco a Varrone accipitur. Sermo enim & τὸ ἦθος differunt, vt homo prudentissimus, & foemina quae pure loquitur. Qualis dicitur Gracchorum mater. Vnumquemque enim recte exprimere, & humanam optime delineare vitam, summus atque extremus viri atque autoris maximi conatus est. Recte Grammatici ad Sophoclem: Ἔστι δὲ τοῦτο μέγιστον ἐν ποιητικῇ, δηλοῦν ἦθος. *Est autem illud maximum in poetice, exprimere ethos.* Debebat addidisse, *in Dramatica praesertim.* Et Horatius tam multis, vitam Tragoediae τὸ ἦθος esse docuit. Aristoteles vero, etiam in Tragoedia, post Actionem, (quam Fabulam plerumque vocat) quae essentiae pars prima, partem essentiae secundam constituit, τὸ ἦθος. Mirum est autem locum Varronis a nemine intellectum. Qui cum palmam in argumentis Caecilio concedit, principem Comoediae haud dubio Caecilium constituit. Quare? Pars Tragoediae praecipua est Argumentum. Aristoteles modo μῦθον, modo τῶν πραγμάτων σύνθεσιν, vacare solet: qui & multis probat, eum, qui hac parte excellit, etiamsi caeteris destituatur. Dramaticum poëtam dici posse. Pars secunda est τὸ ἦθος, quod cum Terentio, assignat Varro, locum illi proximum concedit. Quod non potest ignorare, qui anti-

quos

quos Criticos, imprimis autem Ariſtotelem, cum cura legit, ac intelligit. Sermonis enim laus, quam Plauto tribui ab eo volunt, tantum abeſt, vt cum reliquis conferri poſſit, vt poſtremo loco, & poſt τὴν διάνοιαν, ponatur. Quare ex ſententia Varronis qui hic Ariſtotelem expreſſit, primus eſt Coecilius, ſecundus eſt Terentius; quos deinde Plautus ſequitur. Quod debebat cogitaſſe Siren aeui noſtri Iuſtus Lipſius, qui profecto locum ſummi Romanorum Critici non penetrauit. Τὸ ἦθος autem Plauto Horatius abiudicat, cum inquit:

——— *aſpice Plautus*
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi.

t videtur Charinum habuiſſe in animo, qui Mercatores, τὸ μανικὸν καὶ τὸ ἐρωτικὸν confundit, ἦθος, hoc eſt, ita amat, vt Menaechmus furit. ırere autem prae amore, Comoediae non ἦθος, d Tragoediae eſt πάθος: vt ex Phaedra aliisıe patet. Quare? quia πάθος aliquod imma- expectatur, quod Tragoediam conſtituit, vt τάξαςις conueniat furenti. Sed haec triuianon intelligunt: qui ſummum virum Ariſtoem tam facile contemnunt, quam nos & iudiillorum & magiſtros merito contemnimus. bus perſuaſum eſt, omnem veram eruditionem ıoc vno fonte limpidiſſimo petendam. Chas autem Plauti, ad frigiditatem vsque calet, n non potuit vitare. Qualia ſunt iſta, Scena *ım atque hominum*

—— iam Cyprum veni, &c.

Item:

Porro proficiscor quaesitum, nunc perueni Chalcidem.
Video ibi hospitem Zacyntho. dico quid eo advenerim:
Rogito quis eam vexerit, quis habeat si inaudiverit.
Hospes respondit, Zacyntho ficus fieri non malas.

Vides hominem tam tristem, vt festiuus esse quaerat. At diuinus hac in parte, duos amatores in Eunucho, suo more, Phaedriam & Chaeream diuinitus vtrumque ἠθοποιεῖ. Quare cum poetae omnes, quorum imitatione constat institutum ac consilium, pictorum instar teste Criticorum Rege ac Principe, aut similes, aut (quod non raro euenit, vel imperite καὶ ἐξ ἀσθενείας, vel captandi risus caussa) nunc peiores, quam sunt, exprimant, nunc meliores, seruos peiores Plautus, vt plurimum, Terentius hos semper similes non meliores; meretrices vero partim similes partim meliores aliquando introducit. Similes, vt Thaidem: meliores, vt Bacchidem. Parasitos semper deteriores & voraciores Plautus, nunquam meliores. vt & Dossenus, qui hos solos propemodum curabat, in personis reliquis ἐκπίπτων. Phormio Terentianus plane est admirandus: vt & Gnatho Plautini quia risum quaerunt, veritatem & sermone & sententiis amittunt. Tres virtutes enim sermo, quem non si-

ne

ſſa ἠθικὸν dixerunt Graeci, nos Moratum
us, Aequitatem, nempe, Veritatem & Sim-
tem poſtulat: quae τὸ ἐνδιάθετον, hoc eſt,
d vnicuique eſt inſitum, ob oculos proponit,
idiculum, vt violentum, quia a natura alie-
quod recte de eo Ariſtoteles pronunciat, cor-
n ſit, & a corruptis cauſſis, quod iam dixi,
atur. Moratum quia ſimile eſt naturae, le-
delectat: quod aetatum ſingularum, homi-
ac nationum, totiusque vitae, ſimulachrum
lam ac imaginem, in ſcena repraeſentat. Pla-
ictura, quae a vero abit, & vel cubitalem na-
el diſtortum os facere repraeſentat, riſum
ſimilis delectat. Atque hoc eſt, quod omnes
nt Menandro, quem Terentius expreſſit. Vt
genes: Παρά τε αὐτῷ Μενάνδρῳ ἂν
εὕροις τοιαῦτα καὶ γυναῖκας λεγέ-
αὶ νεανίσκους ἐρῶντας, καὶ μαγείρους, καὶ
ενους θρυπτομένας, καί τινας ἄλλους. ὅ-
ε διὰ τὸ ὑποπίπτειν τῷ ἠθικῷ λόγῳ καὶ
μοίων, ταῦτά γε πάντα ἢ τάγε πλεῖ-
ιτων, ὑποκεῖσθαι τῇ ὠφελείᾳ δεῖ. Quem-
dum Hieronymus Menandrum & Terenti-
m maximo iudicio coniungit. Ad Paulum
Poetae aemulentur Homerum, Virgilium,
drum, Terentium.

ratio nem patris irati. Heaut. Act. V. Scena
am.

— — non ſi ex capite ſis meo

Natus,

Natus, itidem vt aiunt Mineruam esse ex Ioue, ea caussa magis
Patiar, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri.

Et quae sequuntur. Audi mitis viri potius quam boni:

Ausculta, ne me obtundas de hac re saepius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi.
Is meus est factus, si quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maximam partem feram.
Obsonat, potat, olet vnguenta de meo.
Amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum:
Vbi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur. discidit
Vestem? resarcietur. est, Dis gratia,
Est vnde haec fiant, & adhuc non molesta sunt.

Et diuina illa:

——credo hercle: nam ingenium noui tuum
Liberale. sed vereor ne indiligens nimium sies.
In qua ciuitate tandem arbitrare te viuere?

Et quae sine motu animi & suauissima voluptate legi non possunt. Hecyra:

——odiosa haec est aetas adolescentulis:
E medio aequum excedere est, postremo iam nos fabula
Sumus, Pamphile, senex atque anus.

Et caetera: plusculа sunt enim. Quis cum illa Phormione legit, non vxorem honestam adulteri agnoscit?

En

------ an quidquam hodie est factum indignius,
mihi, vbi ad vxores ventum est, tum fiunt senes.
:ccine erant itiones crebrae, & mansiones diutinae,
nni? haeccine erat quae nostros fructus minuebat calamitas?
d? ego aequo animo cupio misera in hac re defungier.
quid sperem? aetate porro minus peccaturum putem?
tum erat senex, senectus si verecundos facit.
mea forma atque aetas iam magis expetenda est Demipho?
id mihi nunc adfers, quamobrem expectem, aut sperem porro non fore?

andoquidem simplicitas, maxima moratae nis virtus, si intendatur, suauitatem parit; sine incredibili ac summa voluptate illud idis leget:

------recte amasti, Pamphile,
orem tuam, nam nunquam ante hanc diem meis oculis eam quod nossem, videram.
liberalis visa est.

ue fabulae Terentianae, doctiorem histrio- quam reliquorum desiderabant. Semper e- juae morata est oratio, τῇ ὑποκρίσει fulci- Nam quae moribus affectibusque destitu- itur,

itur, teste Philosopho, est ἀνυπόκριτος, neque [illegible]la fere apud eum syllaba extat, quae non animi aut affectus alicuius, sit index. Iam vt ad lepores, sales, gratias, & venustates veniamus; certum est, fere omnes eas tolli a ridiculo, non secus quam in vita ab excessu morum virtus, ab excessu apparatus, in scena tollitur voluptas. Quare Menandro ac Terentio lepores tribuunt antiqui, sales Plauto Horatius concedit: quos nonnunquam inurbanos esse notat. Audi Paterculum: *dulcesque Latini leporis facetiae per Caecilium Terentiumque & Afranium, sub pari aetate floruerunt.* Graeci χάριτας & χαριεντισμοὺς vocant. Remissiores sunt enim, quam vt risum violenter moueant: circumspectiores, quam vt frigeant. Absurdum enim saepe caussa est risus, aut inusitatum, Contra autem sermo, qui & vsitatus & moratus, quique leniter decorum seruat, sicut eo ipso fit venustus & delectat, ita quidam eminere ioci possunt. Qui quidem in hoc Afro, (nisi Laelio eos potius ac Scipioni tribuendos putes,) & Menandro, si iudicium Horatii & antiquorum sequimur, ex eodem sale, e quo nata Venus est, deprompti videntur. Ecce statim Andria Act. V. Scena *Mitte.*

---Dauo istuc dedam iam negoti. S. non potest.
P. Qui? S. quia habet aliud magis ex sese & maius.
P. quidnam? S. vinctus est.
P. Pater, non recte vinctus est. S. haut ita iussi.

Iam Gnathonem vide, qui cum putidos Thraso-

nis

res Phaedriae ac Chaereae exposuisset, con-
em illi persuasisset, & iam gratias ineptus
ac ridiculus haberet.

----bene fecisti : gratiam habeo maximam,
quam etiam fui vsquam, quin me omnes ama-
ent plurimum;

det ad vtrumque conuersus:

in' ego in hoc inesse vobis Atticam elegan-
tiam ?

:ota scena tertia tertii Actus in Adelphis, in
ıditur a Syro Demea, diuina est. Qualia
lla ?

..mihi quidem non placent;
lamo saepe. salsamenta haec Stephanio
macerentur pulchre.

enim praeter expectationem omnia. Iam
'etus Comoedia, nihil aeque ac παρῳδίαν
quae plerumque & acerba est, & extra sce-
uaeritur, vrbanissimus virorum rationem,
: actione ipsa, parodiam, lepidam sane & ve-
n, peteret, inuenit. Nam cum Demea di-

------fit sedulo,
ʒil praetermitto, consuefacio : denique
ʰicere, tanquam in speculum, in vitas omni-
ım
co, atque ex aliis sumere exemplum sibi.
Hoc facito,

e sequuntur; Respondet Syrus:

:seruis ad eundem praecipio modum.

Hoc

Hoc salsum, est, hoc adustum'st, hoc lautum'st parum.
Illud recte: iterum sic memento: sedulo
Moneo, quae possum, pro mea sapientia.
Postremo tanquam in speculum in patinas Demea
Inspicere iubeo: & moneo, quid facto usus sit.

Ita sane & Plato, & Xenophon, omnesque Socratici iocantur, nunquam frigide, nunquam obscoene, nunquam inepte, nunquam putide. Videamus iam Plautina quaedam. Ac Plutarchus quidem illud tanquam frigidum ex Aristophanis Thesmophoriazusis, de Euripidis matre adducit:

Ἄγρια γὰρ ἡμᾶς, ὦ γυναῖκες δρᾷ κακὰ,
Ἅτ' ἐν ἀγρίοισι λαχάνοις αὐτὸς τραφείς.

Cui illud, quamuis non in simili omnino genere, adiungas licet:

Nam mulier olitori nunquam supplicat, si quae est mala:
Domi habet hortum & condimenta ad omnes mores maleficos.

Rhetores θυμελικὸν, siue theatrale vocarent. Ridiculum enim potius quam festiuum est: & vt sit festiuum, nemo vere in his subactus dixerit venustum esse. Ab vsu enim quam longissime remotum est. Iam vero, cum, in verbis frigidum aut in rebus; de verbis Aristoteles, de rebus alii egerunt. Frigidum autem iam vocamus, non magniloquentiae vicinum illud vitium, (quanquam illud quoque habere hic locum potest) quod discedere

ab vrbanitate dicitur. Quod vt nonnihil a
idi hic magiſtris abeamus, modis fit pluribus
n frigida translatione. Vt cum dentes *cal-*
dicuntur. Capt.

um calceatis dentibus, veniam tamen.

um victus, *ſenteis eſitare, & ſcrupoſam viam
neare*, dicitur, quae ſane frigent. Vel in mi-
is alluſiunculis & longe petitis. Vt Poenulo:

Al. *Aſſum apud te eccum. AG. At ego elixus
ſit volo.*

uod illi placuit non ſemel:

-- magis calleo quam aprugnum callum callet.

n:

--- callum aprugnum aeque callere non ſinam.

Quanta ſumini abſumendo, quanta callo calamitas!

Curcul.

--- facite ventum vt gaudeam:
PH. Maxime. CU. Quid facitis? quaeſo. PH. ventum. CU. nolo equidem mihi.
Fieri ventulum. PH. quid igitur vis? CU. eſſe, vt ventum gaudeam.

uas cum Grammatici Latini, qui citius coelum
gito, vt ita loquar, expugnaſſent, quam vt mini-
am Horatii Oden expreſſiſſent, Morologias in
auto dixerint nondum video, quare Horatio, at
mmo maximoque Poetae, ita Critico incompa-
ibili, quem acutum doctumque virum ipſe D.
Hieronymus ad Pammachium vocauit, idem non
lieue-

licuerit. Eius ſane generis ſunt, quae in Ariſtophane accuſat, quaeque triuialia potius, quam vt viris eruditis, etiam in ſcena placere, aut debeant aut poſſint, accuratus cenſor Plutarchus iudicavit: Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀπαίδευτος καὶ ἰδιώτης οἷς ἐκεῖνος λέγει ἁλίσκεται. ὁ δὲ πεπαιδευμένος δυσχερανεῖ. λέγω δὲ τὰ ἀντίθετα, καὶ ὁμοιόπτωτα, καὶ παρονομασίας. τούτοις γὰρ ὁ μὲν μετὰ τοῦ προσήκοντος λόγου καὶ ὀλιγάκις χρῆται, ἐπιμελείας αὐτὰ ἀξιῶν. ὁ δὲ πολλάκις, καὶ οὐκ εὐκαίρως, καὶ ψυχρῶς. Et adducit exemplum: vt cum, τοὺς ταμίας, λαμίας vocat. Nam quae ille de Menandro, ad Terentium fere omnia referri poſſunt. In quo nihil putidum eſt aut ineptum. Quanquam multa quae notauit, potius Antiqui Comici virtutes, quam illius, de quo ibi iudicauit, vitia cenſenda ſunt. Princeps enim inter illos fuit, & ad leges eas plane ſe compoſuit. Quod de Plauto nemo dicet. Eſt & frigidum, quod longe ab eo abeſt, quod aut eſſe aut poſſe fieri putatur. Quale eſt, *pugno frangere elephanto brachium, horiola in coelum peruenire.* Eſt & frigidum, cum ita a familiari ſermone oratio recedit, vt ad vſum amplius transferri nequeat. Tale eſt illud ibidem:

Si ante lucem ire occipias a meo primo nomine,
Concubium ſit noctis, priusquam ad poſtremum peruenerís.

Creſcit tamen frigidum, cum addit alter:

Opus

us face est & viatico ad tuum nomen, vt tu praedicas.

ae si pedem vnum extra scenam feras; proti-utiscent; neque ad vllum applicari poterunt. ia nec Scipio nec Laelius, flos nobilitatis, vel na, approbassent. Plutarchus certe extra li-ium theatra ac doctorum, libere relegat. Ri-i enim ac inepti sunt, qui plebeis tantum scri-omoediam existimant, cum non minus erudi-ribatur. Quod & Flaccus sciuit: qui non sine a,

reditur ex medio, quia res arcessit, habere udoris minimum, sed habet Comoedia tanto lus oneris, quanto veniae minus.

de autem Plauti & Dossenni vtitur exemplo, s securos de indiciis doctorum ait. Et haec ad num, vt iam dixi, ac subactum in his Princi-, cuius nec iudicium nec caeterorum ignorare mpestate potuit. & cuius iudicium vereri de-set, nisi idem aliorum fuisset. Iam illa Epichar-mitatio; vt festiuissima, ita, si sit frequens, fri-e non caret. quae fit, cum vel falsa opponuntur, subiectum idem est cum praedicato. Vt cum charmus dixit:

όκα μετὰ ἐν τήνοις ἐγὼ ἦν, τόκα δὲ παρὰ τήνοις.

Tunc inter illos ego eram, tunc apud illos.

enim idem dicit. quae est fraus in verbis prae-expectationem. Idem autem est cum praedica-ubiectum: vt in illis Curcul. Act. IV. Scena IV.

Quoi

Quoi homini Dii sunt propitii, ei non esse iratos puto.

Sticho:

E malis multis malum quod minimum est id minimum est malum.

Captiuis:

Hos quos videtis stare captiuos duos,
Hi stant non sedent.

quae iam docti collegerunt. Vnde & istam summi Critici censuram meruit:

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi Dicitur.

Quanquam sane, alibi non inuenuste iis vsus est. Quae Menander tamen, & imago eius de quo nunc agitur, Terentius, tanquam cum periculo coniuncta, serio fugerunt. Haec pro viro maximo Horatio; neque aduersus Plautum dicta sunt, quem amamus, suspicimus, diligimus, ac veneramur. Verum, vt iudicium sic acuamus, simul vt acuti isti, quod videntur sibi, ita facetissimum scriptorem ament, legant, tractent atque ediscant (quod & recte & ordine ab iis fieri fatemur: neque enim satis commendari potest) vt nec plane & vbique veteribus probasse se meminerint; &, quod hic praecipue spectamus, de Horatio eiusque crisi, minus libere loquantur: Terentii autem miram ac probe ineffabilem amoenitatem, elegantiam, iudicium ac venustatem, intelligere paulatim discant. Cuius incredibiles lepores, vt Iosephus Scaliger dicebat olim, vix centesimus eruditorum quis-

videt. Ne cum illo simul & Afranium, m Comicum, condemnent, cuius verissique absolutum extat iudicium,

tio non similem dices quempiam.

ruditi ignoscent, quod haec fusius: si cogiesertim, munus veri Critici esse ac censoris, rulam eiicere alibi, aut innocentem syllamnare, vocem tollere alibi aut emendare, re de autoribus, ac rebus iudicare: quod e & absolutae eruditionis est. Quo, ni falles aspiramus, neque vlla in re magis anpraeiuit nobis. De autoribus autem Coer melius iudicare potuerit, isne qui actakit, quo ad summum culmen poesis perue-Poeta summus, summus Criticus, famicum Caesare Augusto ac Maecenate vimque atque aliorum quotidie de his iudiuit; an qui hodie harum rerum plane iudicant; ipsi viderint.

1 lib. De Constitutione Tragoee, vbi de morato agitur sermone.

autem omnibus palmam hac in parte Te'us praeripuit, Cuius, sine summa voluptaum nec legere nec recordari possumus ser-Sane prae reliquis scriptoribus decorum t: ac pene solus quae ab Aristotele Rhetosecundo de moribus praeclare observata

 sunt,

ſunt, diuinitus expreſſit; verae Muſarum deliciae, & ſcenae voluptas. A cuius elegantia, venuſtate, lepore, venere, quo quis longius abeſt, eo minus cum vrbanitate commercii habet. Quod vbique vir emunctae naris Horatius inculcat: & quod optime hac aetate Scaliger noſter, ante hunc Eraſmus: ante vtrumque, Varro intellexit, qui, in argumentis Caecilius palmam poſcit, in etheſin Terentius, in ſermonibus Plautus. *Argumentum eſt Fabula. Haec laus prima eſt. Secundum ſunt mores. Haec ſecunda eſt. Poſtremum eſt Sermo. Haec poſtrema eſt. Quanquam cur ſermonem praeferret Plautinum Varro, alibi nobis dictum eſt: cum vt nimius ſermonis priſci ſuo tempore amator, ab antiquis notetur. Qui pro* argumentis, patheſi *legerunt, quia laus haec a Chariſio peculiariter Caecilio tribuitur; neque intellexerunt, quid eſſet argumentum, neque eundem in vtroque ſimul poſſe laudari. Ecce mores mitis viri:*

Credo, hercule, nam ingenium tuum noui liberale. ſed vereor, ne indiligens nimium ſies.

Iracundi,

Hei mihi, quid faciam? quid agam, quid clamem, aut querar?
O coelum! o terra! o maria Neptuni!

Adoleſcentis, qui in proſpera fortuna,

Iamne erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Iupiter!

Nunc

ıic est profecto, interfici cum perpeti me
possum.

hoc gaudium contaminet vita aegri-
tudine.

mi in aduersa versatur,

id hoc (malum) infelicitatis, nequeo satis
lecernere,

i me credo huic esse natum rei, ferundis mi-
eriis.

nus sentio mala nostra: primus rescisco
mnia:

nus porro obnuntio, aegre solus, si quid fiet,
ero.

*a honesta, quae adulterii maritum con-
vincit:*

n quidquam hodie est factum indignius?
mihi vbi ad vxores ventum est, tum fiunt
es.

*sequuntur. Vides sermones, qui, quod
r sint morati, intimos sensus pertentant.
erest, quod pro personarum ratione,
ravioribus Tragoedia vtitur, isti que-
riant.*

P. TERENTII
ANDRIA,
ACTA a) LVDIS MEGALENSIBVS b) M. FVLVIO ET M. GLABRIONE AEDILIBVS CVRVLIBVS, EGERVNT. c) L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATTILIVS PRAENESTINVS MODOS FECIT d) FLACCVS CLAVDII F. e) TIBIIS PARIBVS DEXTRIS ET SINISTRIS f) ET EST TOTA GRAECA, EDITA g) M. MARCELLO, C. SVLPICIO COSS. h)

Notae in Terentium.

ANDRIA.

Titulus.

a) Acta fuit haec Comoedia, b) eo tempore, quo celebrabatur festum Deae Cybeles, siue deae Magnae. c) eam. d) musicam fecit. e) filius, *alii legunt* libertus. f) per tibiam dextram pronuntiabatur grauitas dictionis, veluti per sinistram leuitas. Igitur vbi dextra & sinistra tibia fabula acta inscribitur, ibi mistim ioci & grauitates denuntiabantur, g) habita. h) consulibus.

Perso-

Personae.

ROLOGVS.
IMO senex Pater Pamphili.
OSIA seruus libertus Simonis.
AVVS seruus Pamphili.
YSIS ancilla Glycerii.
AMPHILVS adolescens, filius Simonis & amator Glycerii.
HARINVS adolescens, amator Philumenae.
RRHIA seruus Charini.
SBIA obstetrix.
YCERIVM meretrix
SIBVLA Chremetis filia, & amica Pamphili.
REMES senex, Pater Glycerii & Philumenae
ITO hospes ex Andro.
OMO seruus Simonis.

Personae mutae.

HILLIS ancilla, adstetrix Glycerii.
YSIS meretrix.
ERATVS adolescens.
VI aliquot Simonem e foro redeuntem comitantes.

Scena est Athenis.

Andriae Argumentum.

C. SVLPICIO APOLLINARI

AVCTORE.

Sororem falso creditam meretriculae,
Genere Andriae, Glycerium vitiat Pamphilus:
Grauidaque facta, dat fidem, vxorem sibi
Fore hanc: nam aliam pater ei desponderat
Gnatam Chremetis, atque vt amorem comperit,
Simulat futuras nuptias; cupiens suus
Quid haberet animi filius, cognoscere.
Daui suasu non repugnat Pamphilus,
Sed ex Glycerio natum vt vidit puerulum
Chremes, recusat nuptias, generum abdicat:
Mox filiam Gylcerium insperato agnitam
Dat Pamphilo hanc, aliam Charino coniugem.

Aliud Argumentum.

M. ANT. MVRETI.

CHremes, & Phania fratres Athenienses fuerunt. alter eorum Chremes, profecturus in Asiam, Pasibulam filiolam, quam tum vnicam habebat, fratris fidei credidit. Profecto eo, contingit, vt in Graecia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cum, imposita secum in nauim puella, ad fratrem iter cepisset, vi tempestatis fracta naui, apud Andrum insulam eiectus est. Ibi applicat se ad Andrium quendam, hominem haud magna in re, a quo tamen beni-

gna

gne humaniterque exceptus, non ita multo post
oritur. Hospes Andrius relictae apud se puellae
ommutat nomen, & pro Pasibula Glycerium no-
inat: cumque per aliquot annos eam cum filia
hrysi de, pari vtramque studio educasset, decedit
se quoque de vita. Chrysis, quae se & orbam &
opem videret, abrepta secum Glycerio, Athe-
s nauigat. vbi cum aliquandiu vitam lana te-
que tolerasset, ad postremum, adolescentum
nditiis & pollicitationibus victa, quaestum cor-
re facere incepit. Ventitabat ad eam inter cae-
os Pamphilus, Simonis filius, probus & liberali
editus ingenio adolescens: qui non Chrysidis
quidem, sed ipsius Glycerii mirifico quodam
ore percussus primus solusque cum ea rem ha-
t, fidemque iam grauidae dedit, eam sibi vxo-
fore. Susceperat & postea Chremes aliam fi-
, Philumenam nomine, eamque (iam enim
ilis erat) Pamphilo, bona adolescentis impul-
ama, collocare cupiebat. Quid multa? vltro
monem venit, cum eo negotium conficit, in
Pamphilo, de communi senum sententia fa-
lis nuptiis constituitur dies. Adhuc haec
, cum Chrysis moritur. Ibi primum Simo
i amore cognouit. Nam cum ambo vna in fu-
rodiissent, accidit, vt, posita in ignem Chry-
Glycerium se, prae doloris impatientia, eo-
coniectura videretur. Accurrit Pamphi-
amque mediam amplexus, ita consolari coe-
plurimas minimeque dubias totius rei si-

 gnifi-

gnificationes daret. Itaque venit ad Simonem postridie Chremes, conditionem renunciat: comperisse se, Pamphilum peregrinam illam habere in vxoris loco; nescius, ex se natam esse eam, quam ita contumeliae caussa peregrinam nominarat. Gaudere, ea re intellecta, Pamphilus: dolere contra ac ringi Simo. Aduenit interea dies, qui nuptiis initio fuerat praestitutus. Simo, veteratoria quadam calliditate, simulandas sibi, ad pertentandum filii animum, nuptias statuit: hoc cogitans, si abnueret filius, veram sibi obiurgandi illius caussam fore; quae ad eum diem nulla satis iusta fuerat: sin annueret, facile se, quod vellet, a Chremete impetraturum; atque ita vero nuptias, Diis adiuuantibus, factum iri. Praeteriens igitur apud forum, securo iam & nihil tale metuenti filio, Pamphile, inquit, abi domum, ac Deos comprecare: vxor tibi ducenda hodie est. Hoc dicto, velut improviso quodam iaculo sauciatus adolescens, quid ageret, aut quid consilii caperet, nesciebat: cum ad eum Dauus, vafro admodum ac versuto ingenio seruus, animaduersa senis astutia, accurrit. Erat tum vna cum Pamphilo Charinus, qui adolescens miro quodam amore Philumenae incensus, frustra saepe tentatis illius nuptiis, ad postremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in summam desperationem adductus, eum orabat, si se saluum vellet, vt vel eam ne duceret, vel saltem nuptiis dies aliquot produceret. Pamphilus eum sua quidem caussa bono esse animo, atque

atque omnia ad impediendas nuptias moliri iubebat: se, quantum in se esset, effecturum, ea vt ne daretur sibi. Adueniens, vt dixi, Dauus, Charinum iam spei plenum, abire ad ambiendos senis amicos iubet. deinde seorsum Pamphilo coniecturas suas aperit, persuadetque vt patri dicat, se paratum esse vxorem ducere. nam eo pacto, inquit, & patri omnem iurgandi occasionem praecideris, & non erit tamen verendum, ne nuptiae fiant: numquam enim Chremes tibi, semel repudiato, filiam suam iterum commissurus est. Haec ita de serui consilio acta, longe aliter cecidere ac putabantur. exorat enim Chremetem Simo. ita res in verarum nuptiarum discrimen adducitur. Forte eo ipso die Glycerium exactis temporibus, puerum peperit, eum puerum Dauus, cum aliter nuptias disturbare non posset, prae foribus aedium Simonis ab ancilla collocandum curat. In eum cum incidisset Chremes, & e Pamphilo natum esse cognosset, rursum abducit animum a nuptiis. Turbae maximae concitantur: donec aduenit Crito Andrius, qui, quod Chrysidi genere proximus fuisset, ad cernendam illius haereditatem Athenas venerat. eius interuentu Chremes filiam agnoscit. Ita, summa omnium laetitia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

PROLOGVS.

POeta cum primum animum ad ſcribendum appulit[1],
Id ſibi negotî credidit ſolum dari[2],
Populo vt placerent, quas feciſſet fabulas[3].
Verum aliter euenire multo[4] intelligit:
Nam in prologis ſcribendis operam abutitur[5],
Non qui[6] argumentum[7] narret, ſed[8] qui maleuoli
Veteris[9] poetae maledictis[10] reſpondeat.
Nunc, quam rem vitio dent[11], quaeſo, animum aduortite[12].

Me-

1. Quamprimum poeta Terentius animum ſuum applicuit ad ſcribendam hanc Comoediam. 2 putavit, ſe hoc cum primis debere agere. 3. vt populo placerent comoediae, quas feciſſet. 4. multo aliter fieri. 5. male hoc loco vox *abuti* in malam partem explicatur, quaſi idem ſit ac *deperdere*, quum ipſe ſenſus potius ſuadet, ſumendam eſſe in h. p. pro *ſtudioſe adhibere, diligenter conferre.* Quo ſenſu etiam cum caſu auferendi conſtruitur, vt eſt apud Nazarium Panegyr. dict. Conſt. cap. xxx. p. 270. edit. Cellarii. 6. v[illegible] Cicer. Lib. x. epiſt. ad diuerſos 6. n. 8. idem de officiis I, 8. Et poſt voces *dignus, indignus* ſemper fere apud probae notae auctores *qui* pro *vt* vſurpatur. 7. ſummam Comoediae ſuae. 8. vt 9. eſt enallage numeri, ſingularis quippe pro plurali, pro: *malevolorum veterum poetarum*, quod patet ex paullo poſt ſequentibus: *quam rem vitio dent.* 10. calumniis, prauis ſermonibus. 11. quam rem illi veteres poetae obiiciant Terentio. 12. attendite diligenter.

Menander [13] fecit Andriam & Perinthiam:
Qui vtramuis [14] recte norit, ambas [15] nouerit.
Non ita sunt dissimili argumento, sed tamen
Dissimili oratione sunt factae ac stylo [16].
Quae conuenere [17], in Andriam [18] ex Perinthia [19]
Fatetur [20] transtulisse [21], atque vsum [22] pro suis [23].
Isti id [24] vituperant factum atq; in eo disputant [25]
Contaminari [26] non decere fabulas.
Faciunt [27] nae intelligendo vt nihil intelligant:
Qui cum hunc [28] accusant [29], Naeuium [30], Plautum, [31] Ennium.

13. Graecus poeta. De eius comoediis vid. Phaedri Lib. v. fab. 1. adde interprett. non solum illius comoediae, quae Perinthia dicitur, sed eius quoque, quae vocatur Andria, omnino auctor est. 14. alteram ex illis comoediis. nam *vteruis* h. l. est *vter* 15 facile intelligere poterit. 16. sermo in vtraque dissimilis est. 17. quae argumento inter se coniuncta fuerunt. 18. suam Comoediam. 19. Comoedia Menandri. 20. Terentius. 21. transscripsisse, vertisse ex Graeca lingua. 22. esse. 23. quasi ipse ea inuenisset. 24. hanc translationem ex graeca in latinam. 25. contendunt, volunt. 26. commisceri inuicem. 27. hi poetae veteres. 28. Terentium. 29. est vetustissimus Comicus. Cuius epitaphio inscriptum est ipsius opera hoc epigramma:

Immortales mortales si foret fas flere,
Flerent Diuae Camaenae Naeuium Poetam:
Itaque postquam est Orcino traditus thesauro,
Obliti sunt Romae lingua latina loquier.

vid. Gellium N. A. I, 24. quamquam alii aliter legunt, vt Gronouii. 30. Cicero de Offic. lib. 1. *Duplex omnino est iocandi genus; vnum illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum: alterum elegans, vrbanum, ingeniosum, facetum: quo genere non modo Plautus noster & Atticorum antiqua Comoedia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri sunt referti.* Plura sunt apud Taubmannum.

Accusant, quos hic noster auctores habet [31],
Quorum aemulari [33] exoptat negligentiam
Potius, quam istorum obscuram [34] diligentiam.
Dehinc vt quiescant [35] porro [36], moneo, & desinant
Maledicere, malefacta ne noscant [37] sua.
Fauete, adeste aequo animo [38], & rem cognoscite,
Vt pernoscatis, ecquid spei sit reliquum [39],
Posthac quas faciet de integro comoedias,
Spectandae an exigendae sint vobis prius [40].

31. Naso lib. II. Trist.
Ennius ingenio maximus, arte rudis;
adde Petrum Scriuerium in collectaneis veterum Tragicor. qui Ennii vt & Naeuii fragmenta edidit, item aliquot abhinc annis Francisc. Hesselius, cui Vibium Sequestr. quoque debemus. 32. quorum auctoritatem hic noster Terentius est sequutus. 33. imitari. 34. ignobilem, contemtam, nimis accuratam. 35. desinant maledicere. 36. in posterum. 37. quae ego coram toto orbe exponam. 38. audite nos beneuole. 39. quid sperandum sit. 40. an illae Comoediae, quas faciet nouas Poeta, spectandae sint potius a vobis, an vero reiiciendae.

ACTVS I. SCENA I.

SIMO, SOSIA.

Si. Vos [1] isthaec intra auferte [2]: abite. Sosia,
Adesdum [3]; paucis te volo [4]. *So.* dictum [5] puta:

Nempe

1. Serui. 2. portate. 3 mane heic mecum. 4 pauca ego volo tecum loqui. 5. persuadeas tibi, quod iam dictum sit ate, quod iam ad me dicere cogitas; scil. argumentum eius est, vt curentur recte haec.

Nempe vt curentur recte haec. *Si.* imo aliud [6]. *So.*quid est,
Quod tibi mea ars [7] efficere hoc possit amplius?[8].
*Si.*Nihil isthac opus ast arte ad hanc rem, quam paro [9]:
Sed iis [10],quas semper in te intellexi sitas [11],
Fide & taciturnitate. *So.* exspecto,quid velis.
Si. Ego postquam te emi a paruulo [12], vt [13] semper tibi
Apud me iusta & clemens fuerit seruitus,
Scis : feci, e seruo ut esses libertus [14] mihi,
Quod habui summum pretium [15],persolui tibi,
So. In memoria habeo [16].*Si.*haud muto factum [17]. *So.*gaudeo,
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat, Simo:&,

6 longe aliam rem a te postulo, 7 *Geschickligkeit* 8 amplius quidquam praeter hoc. 9 meditor, in mente habeo, factam volo. 10 iis artibus iam opus habeo. 12. a prima tua ætate, quum adhuc puer eras. 13. quomodo. quam. conf. Eunuch. I.2,v 47. *Scis, quam intimum habeam te, & mea consilia vt tibi credam omnia.* 14 Haec manumissio non est publica,quae alias dicitur *magistratus*,& fit per prætorem & vindictam;sed priuata seu *amicorum*, quum faceret dominus, vt quidam e seruo esset sibi libertus. Plura videas apud *VVilhelmum a Loon* de Manumissione Seruorum apud Romanos, Vltraiect.1685.12. 15 praemium probitatis tuae, nempe libertatem,quae libertas omnino est maximum bonum. Florus IV, 2,25. *Mox dedentibus sese ablata omnia praeter, quam potiorem omnibus habebant, libertatem.* 16scil. hoc beneficium. 17 non immutabo hoc beneficium meum.

Id gratum fuisse [18] aduorsum te, habeo gratiam.
Sed mi [19] hoc molestum est: nam isthaec commemoratio [20]
Quasi exprobratio [21] est immemoris benificî [22].
Quin tu vno verbo dic, [23] quid est, quod me velis.
Si. Ita faciam, hoc primum in hac re praedico tibi,
Quas credis esse has, non sunt verae nuptiae [24].
So, Cur simulas igitur? *Si.* rem omnem a principio audies:
Eo pacto [25] & gnati [26] vitam, & consilium meum
Cognosces, & quid facere in hac re te velim [27].
Nam is, [28] postquam excessit ex ephebis [29], Sosia,
Libe-

18. quod ad te adtinet, respectu tui. 19 mihi. 20. narratio huius beneficii. 21 *Vorwurff.* 22 quasi ego immemor essem istius beneficii. 23 quaenam sit caussa, cur me aliis dimissis, hic subsistere iusseris. 24 hae nuptiae non sunt verae, quas tu tamen credis veras esse, vid. totius rei nexum pluribus in praemisso Mureti argumento huius Andriae. 25 hoc modo. 26 filii mei. 27 quid velim, te facere in hac re. 28 filius. 29 postquam factus est adolescens. Ephebus, dicitur ab ἐπὶ & ἥβη pubes seu aetas, in qua succrescere incipiunt, seu Ephebus est, qui ad pubertatem venit. Xenophon Lib. I. παιδ. μέχρι μὲν δὴ ἓξ ἢ ἑπτὰ καὶ, δέκα ἐτῶν ἀπὸ γενεᾶς, οἱ παῖδες ταῦτα πραττουσιν. ἐκ τούτου δὲ, εἰς τοὺς Ἐφήβους ἐξέρχονται, *Exercent autem in his se pueri, vsque ad sextum septimumue decimum aetatis annum. a quo iam tempore Ephebeorum albo adscribuntur.* vid. Brissonius de regio persarum Princip. L. II. §. 105. seq. & C. Nepos Epaminond. II. confer. interpretes, 30. po-

Liberius viuendi fuit potesta[30]. nam anteas
Quî[31] scire posses aut ingenium[32] noscere,
Dum aetas, metus, magister prohibebant[33]? *So.* ita est.
Si. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Vt animum ad aliquod studium adiungant, aut equos
Alere, aut canes ad venandum, aut ad philosophos[34]:
[35]Horum ille[36] nihil egregie praeter caetera
Studebat[37], & tamen omnia haec mediocriter[38].
Gaudebam. *So.* non iniuria: nam id arbitror
Adprime[39] in vita esse vtile, vt ne quid nimis[40].
Si. Sic vita[41] erat: facile omneis perferre ac pati[42];

Cum

30 potestatem accepit vivendi in maiori libertate. 31 quomodo. 32 mores eius. 33 eum retinebant ab hac liberius viuendi ratione. 34 animum adiungant 35 Quum h. l, *studere* cum genitiuo construitur, putarem Terentium id vsurpasse pro *studiosum esse*, aut locutum per ellipsin, ita vt subintelligas, *studio, exercitio, culturae* aut aliud quidpiam. Semel hac ratione ista vox apud Ciceronem, quod memini, occurrit. 36 filius meus 37 ipse autem has res quidem omnes tractabat, sed aequaliter, ita, vt nullam prae altera magis amaret. 38 moderate. 39 praesertim. 40 fiat. Plin. VII, epist. 9. 15 *Aiunt enim* MVLTVM LEGENDVM ESSE, NON MVLTA confer. Phaedr. Lib. III. fab. XIV. quum ἐπιμύθιον addit;

Sic lusus animo debent aliquando dari,
Ad cogitandum melior vt redeat sibi.

41 eius: sic ille solebat viuere. 42 studebat placere omnibus.

43 cum

Cum quibus erat cumque vna [43], iis sese dedere [44],
Eorum obsequi studiis [45], aduorsus nemini [46],
Nunquam praeponens [47] se aliis, ita facillime
Sine inuidia inuenias laudem, & amicos pares [48].
So. Sapienter vitam instituit. namque hoc tempore
Obsequium amicos [49], veritas odium parit [50].
Si. Interea mulier quaedam abhinc triennium [51]
Ex Andro [52] commigrauit huc viciniae [53]
Inopia & cognatorum negligentia [54]
Coacta, egregia forma [55], atque aetate integra [56].
So. Hei vereor, ne quid Andria adportet mali.

Si.

43 cum quibuscunque conuersabatur. 44 hos amare solebat. 45 voluntati, desideriis. 46 nemini aduersabatur. 47 praeferens, ex quadam animi superbia. 48 efficias tibi. 49 Lucianus Hermotim. p. 543. Tom. I. edit Graeuii. Ἐγὼ δὲ τόγε τοσοῦτον οἶδα, ὡς οὐ πάνυ ἐστὶν αὐτὴ (ἀλήθεια) τοῖς ἀκούουσιν, ἀλλὰ παρευδοκιμεῖται ὑπὸ τοῦ ψεύδους παραπολύ. εὐπροσωπότερον γὰρ ἐκεῖνο. *Ego vero hoc tantum scio, ipsam* (veritatem] *audientibus non valde esse iucundam, sed a mendacio plerumque obscurari: quod quia speciosius, ideo iucundius est.* 50 efficit, attrahit. 51 ante hos tres annos. 52 Insula Archipelagi. 53 in hanc nostram viciniam. 54 propter inopiam & quoniam a cognatis suis negligebatur. 55 quae eximiam pulcritudinem corporis habebat. 56 in flore suae aetatis.

57 caste

Si. Primum haec pudice[57] vitam, parce, ac duriter[58]
Agebat; lana ac tela[59] victum[60] quaeritans.
Sed postquam amans accessit, pretium[61] pollicens,
Vnus &[62] item alter; ita vt ingeninm[63] est omnium
Hominum a labore procliue ad libidinem,
Accepit[64] conditionem, dein quaestum occipit[65],
Qui[66] tum[67] illam amabant, forte, ita vt fit, filium
Perduxere illuc[68] secum, vt vna[69] esset, meum,
Egomet continuo[70] mecum[71]: certe captus[72] est;
Habet, obseruabam mane illorum seruulos

Venien-

57 caste. 58 laboriose. Haec vox non adeo frequens est, & notat perpetuum laboris studium, ita, vt nullam corporis nostri rationem habeamus. 59 *mit spinnen und sticken oder wircken.* 60 *Lebens-Mittel und Unterhalt.* 61 mercedem amoris. 62. *Item* ponitur per pleonasmum, qui non solum comicis sed oratoribus quoque communis est. Cato R. R. 98. *Et item ligneum suppellectilem omnem si vnges, non putrescet.* 63 *ingenium* animi facultatem naturalem veteribus notat; specialius philosophi aliter id accipiunt. 64 illa mulier. 65 incipit illa viuere ex quaestu meretricio. 66 illi, qui. 69 illo tempore. 68 ad hanc mulierem. 69 in societate eorum amoris. 70 statim. 71 haec cogitabam: est ellipsis, quae etiam oratoribus nota est, vt illa apud Ciceronem III, 4. de finib. ostendunt, vbi leguntur: *sed fortuna fortes*, scil. *adiuuat*. 72. profecto filius etiam meus captus est amore erga hanc mulierem.

73 quae-

Venienteis,aut abeunteis. rogitabam,heus puer,
Dic ſodes [73] quis heri Chryſidem habuit [74], nam Andriae [75]
Illi id erat nomen, *So*.teneo. [76] *Si*. Phaedrum,aut Cliniam
Dicebant [77],aut Niceratum; nam hi tres tum ſimul
Amabant. Eho, quid Pamphilus [78]? quid? ſymbolum
Dedit [79],coenauit. gaudebam. Item alio die
Quaerebam: comperiebam nihil ad Pamphilum
Quidquam attinere. Enim vero ſpectatum [80] ſatis
Putabam,& magnum exemplum continentiae [81],
Nam qui cum ingeniis conflictatur eiuſmodi,
Neque commouetur animus in ea re,ſcias
Tum iam ipſum habere poſſe ſuae vitae modum [82],
Cum id mihi placebat,tum vno ore omnes omnia

Bona

73 quaeſo.quaſi. *ſi audes*. 74 *habere* h.l.elliptice ponitur & poteſt ſubintelligi *meretricem* aut aliud nomen honeſtius; nos diceremus: *VVer iſt geſtern bey ihr auf der courtoiſie geweſen? Von wem hat ſie ſich laſſen bedienen?* 75 nam haec Andria hoc habebat nomen. 76 probe rem omnem intelligo. 77 ſerui. 78 fecit apud Chryſidem. 79 *er bezahlte ſeine Portion zur Mahlzeit*. 80 probatum illum eſſe. 81 ſcil.a libidine. 82 qui conuerſatur cum amatoribus,& tamen eius animus non commouetur ad amandum,hunc ſcias iam poſſe intelligere,quomodo ſit viuendum.

*83 h.l.

Bona dicere [83],& laudare fortunas[84] meas,
Qui gnatum [85] haberem [86] tali ingenio prae-
ditum.
Quid verbis opus est? hac fama [87] impulsus
Chremes
Vltro [88] ad me venit, vnicam gnatam [89] suam
Cum [90] dote summa filio vxorem vt daret.
Placuit;[91] despondi [92], his nuptiis dictus [93] est dies.
So. Quid obstat, cur non verae [94] fiant? *Si*. audies.
Fere in diebus paucis, quibus haec acta sunt,
Chrysis vicina haec moritur [95]. *So*. o factum bene!
Beasti: [96] heu! metui a [97] Chryside. *Si*. ibi tum
filius

Cum

83 h. l. non est enallage temporis pro: *dicebant*, vt saepe numero occurrit apud Sallustium, eiusque aemulum Tacitum; sed refertur ad praecedens nomen *id*, quum ait: *Cum id mihi placebat*; nam infinitiuus, item oratio integra vim nominatiui interdum obtinet. Sic illa sunt Nasonis:

Didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec sinit esse feros.

84 felicitatem. 85 filium. 86 tam egregio. 87 de filio meo. 88 sponte sua. 89 filiam. 90. vsurpatur de eo, quod vxor marito offert, & deriuatur a do, quasi, id quod datur viro a muliere, quum illi adiungitur. 91 haec mihi conditio. 92 meum filium eius filiae. 93 constitutus. 94 nuptiae. 95 id est: *VVaehrend dieser wenigen Zeit, da dieses vorgienge, starb die* Chrysis. 96. me facis felicem. 97. metum habui, ne Chrysis illa nobis apportet aliquod malum. nam quum *metuo* co[illegible] cum casu auferendi addita praepositione *a* vel *ab*, ellipsin subesse puto, pro: *metui a Chryside*, id est quominus mala mihi a Chryside inferantur.

98 vna

Cum illis, qui amabant Chrysidem, vna aderat frequens,
Curabat vna funus tristis interim:
Nonnunquam [98] conlacrumabat. Placuit tum id [99] mihi.
[100] Si cogitabam [1] hem, hic [2] paruae consuetudinis
Causa mortem huius [3] tam fert familiariter [4]:
Quid [5], si ipse amasset? [6] quid mihi hic faciet patri [7]?
Haec ego putabam esse omnia [8] humani ingenii
Mansuetique animi officia [9]. Quid multis moror [10]?
Egomet quoque eius caussa [11] in funus prodeo [12],
Nihil suspicans etiam mali [13]. *So.* [14] hem, [15] quid est?
Si. scies.
Effertur. imus, [16] interea inter mulieres,

Quae

98. vna cum aliis lacrymabat: haec enim est vis additæ praepositionis *cum*. Cicero Somn. Scipion. *Complexus me senex conlacrimauit* 99 eius dolor. 100 Quum cogitarem &c. *putabam haec esse officia mansueti animi.* 1 est interiectio varios adfectus indicans. 2 filius meus. 3 mulieris. 4 tantum dolorem ostendit ob eius mortem. 5 quid faceret. 6 hanc mulierem. 7 quando ego moriar. 8 *humanus* h. l. est benignus. 9 haec officia profecta esse ex humano ingenio mansuetoque animo. 10 quid multa loquor? paucis verbis. 11 ex amore erga filium meum tam pium. 12 eo, funus comitor. 13 & nullam adhuc habeo suspicionem alicuius mali. 14 quaeso. 15 *VVas trug sich aber hierauf zu?* 16. comitamur funus.

17 cum-

Quae ibi aderant, forte vnam adſpicio adoleſcentulam,
Forma *So.* bona fortaſſe. *Si.* & vultu, Soſia,
Adeo modeſto, adeo venuſto, vt nihil ſupra;
Quia tum mihi lamentari praeter caeteras
Viſa eſt, & quia erat forma praeter caeteras
Honeſta & liberali; accedo ad pediſſequas;
Quae ſit? rogo: ſororem eſſe, aiunt, Chryſidis.
Percuſſit [17] illico animum [18]: at at, hoc illud [19] eſt,
Hinc [20] illae lacrumae, haec illa eſt miſericordia [21].
So. Quam [22] timeo, quorſum euadas [23]! *Si.* funus interim
Procedit, ſequimur: ad ſepulcrum venimus.
In ignem [24] impoſita eſt. fletur. Interea haec ſoror,
Quam dixi, ad flammam acceſſit imprudentius,
Sati' cum periculo. ibi tum exanimatus [25] Pamphilus
Bene

17 commouit hoc ſtatim meum animum. 18 haec interiectio eſt geminata ex affectu, ſic nos diceremus: *Ja, ja, nun weiß ich es; ſieh, ſieh, iſts das?* 19 propter quod filius meus tam miſericors eſt. 20 ob hanc cauſſam oriuntur. 21 filii mei. 22 quam vehementer timeo. 23 quid dicturus ſis. 24 nam mortuorum cadavera ſolebant comburi apud antiquos. vid. Kirchmannum de funeribus Romanorũ, & quae Hermannus in Maslographia 1711 4. Lib. 1. annotauit. 25 vitam quaſi amittens. nam anima non ſolum Ebraeis, Graecis vt patet Matth. VI, 25, Ioann. X, 10. de voce ψυχῆς, & pari ratione de נֶפֶשׁ vbique in v. T. ſed etiam apud latinos pro *vita* ponitur, vt *animam amittere.*
26 in

Bene dissimulatum amorem & celatum indicat;
Accurrit: mediam [26] mulierem complectitur.
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum?
Tum [27] illa, vt consuetum [28] facile amorem cerneres,
Reiicit se in eum flens quam [29] familiariter.
So. Quid ais? *Si*, redeo inde iratus, atque aegre ferens.
Nec satis ad obiurgandum [30] caussae. diceret [31],
Quid feci? quid commerui aut peccaui, pater?
Quae [32] sese voluit in ignem iniicere, prohibui,
Seruaui. honesta oratio [33] est. *So.* recte putas:
Nam si illum obiurges [34], vitae qui auxilium tulit, [35]
Quid facias illi, qui dederit damnum aut malum?
Si. Venit Chremes postridie ad me, clamitans
Indignum facinus [36], comperisse [37], Pamphilum
Pro vxore habere hanc peregrinam. Ego illud sedulo
Negare [38] factum. ille instat [39] factum. denique
Ita cum [40] discedo ab illo, vt qui se filiam

Ne-

26 in medio corpore. 27 *hierauff*. 28. inter eos. 29 valde. 30 nec tamen haec res sufficere videbatur ad obiurgandum meum filium. 31 dicere enim posset filius. 32 eam, quae. 33 *es lesset sich wohl hören*. 34 *ausschelten*. 35 qui vitam hominis seruauit. 36 pessimum facinus esse factum. 37 se audiisse. 38 coepi. 39 pergit clamare, hoc omnino esse factum. 40 *damals*.

41 dicit

Neget daturum [41]. *So.* Non tu ibi gnatum [42]?
Si. ne haec quidem
Sati'vehemens [43] caussa ad obiurgandum [44]. *So.* qui, cedo: [45]
Si. Tute ipse his rebus finem [46] praescripsisti, pater.
Prope adest, cum alieno more viuendum est mihi [47]:
Sine [48] nunc meo me viuere, interea modo [49],
So. Quis igitur relictus est obiurgandi locus [50]?
Si. Si propter amorem [51] vxorem nolit ducere;
Ea primum ab illo animaduertenda iniuria [52] est.
Et nunc id operam [53] do, vt per falsas nuptias
Vera [54] obiurgandi caussa sit, si deneget [55].
Simul, sceleratus Dauus si quid consilii

Ha-

41 dicit, se nolle dare filiam suam filio meo. 42 obiurgasti 43 sufficiens, iusta. 44 filium meum. 45 dic mihi, quomodo igitur? Cedo enim est verbum imperatiuum & significat *dic*, infr. Eunuch. V, 5. *Quid factum est? cedo*: & alibi apud Ciceronem; item *da, porrige*, Phaedrus Lib. V. fab. 2, *Cedo, inquit, illum.* Nec dissentire velim, si illud cum quibusdam inter aduerbia locare putares. 46 dicere enim potest meus filius: tu ipse, mi pater, praescripsisti modum voluptatibus meis. 47 tempus illud appropinquat, quo cogar viuere ad voluntatem aliorum. 48 permitte. 49 arbitrio. 50 num hoc modo habeo caussam obiurgandi ipsum? 51 erga Glycerium. 52 oportet primum, vt illum puniam ob hanc iniuriam. 53 id ago, labora eam ob caussam, ideo operam do, estque ellipsis de qua conferas Scioppium in Philosoph. grammatica, quam nuper Cl. Herzogius illustrauit; & Sanctium in Minerua. 54 iusta. 55 si nolit vxorem ducere.

56 fru-

Habet, vt consumat[56] nunc, cum nihil obsint doli[57].
Quem ego credo manibus pedibusque obnixe omnia
Facturum[58], magis id adeo[59] mihi vt incommodet[60]
Quam vt obsequatur gnato. *So.* quapropter? *Si.* rogas?
Mala mens, malus animus[61], quem quidem ego si sensero[62].
Sed quid opus est verbis? sin eueniat quod volo,[63]
In Pamphilo vt nil sit morae[64]; restat Chremes,
Qui mihi exorandus est: & spero confore[65].
Nunc tuum est officium, has bene vt adsimules nuptias[66]:
Perterrefacias Dauum, obserues filium,
Quid agat, quid cum illo consilii captet[67]. *So.* sat est:

Cura.

---

56 frustra impendat. 57 eius fraudes. 58 ego puto, Dauum vehementer laboraturum. 59 idque eo magis, 60 molestus sit, aegre faciat. 61 mala mens etiam habet mala consilia. 62 *est aposiopesis* quum ita abrumpitur oratio, vt vix appareat, quid dicturus quis fuerit. Cic. Lib IX. epist. 22 ad diuersos: *Honorem igitur Kalend. Matiis. Tu me diliges, & valebis.* 63 si vero hoc fit, quod cupio. 64 vt Pamphilus obediat. 65 hoc fore. 66 vt dicas, has nuptias omnino veras esse, non fictas. 97 quale consilium filius ineat cum Dauo.

68 prae

Curabo. eamus iam nunc intro, *Si.* i prae [68], ſequar.
Non dubium eſt, quin vxorem nolit [69] filius:
Ita Dauum modo timere ſenſi [70], vbi [71] nuptias
Futuras eſſe audiuit. ſed ipſe exit foras.

68 praecede. 69 quod filius nolit habere vxorem 70 intellexi, obſeruaui 71 poſtquam.

ACTVS I. SCENA II.

DAVVS, SIMO.

D. Mirabar, hoc ſi ſic abiret [1], & heri ſemper lenitas,
Verebar, quorſum euaderet [2].
Qui poſtquam audierat non datum iri filio vxorem ſuo [3],
Nunquam cuiquam noſtrum verbum fecit [4], neque id aegre [5] tulit.
S. At nunc faciet [6]: hemque, vt opinor, ſine tuo magno malo [7],
D. Id voluit [8], nos ſic nec opinanteis [9] duci [10] falſo gaudio,
Speranteis iam amoto [11] metu, interea oſcitanteis [12] opprimi.

1 Fieret impune. 2 & verebar, quorſum euaderet lenitas heri ſeu domini mei, quae ſemper in eo eſt. 3 Pamphilo. 4 loquutus eſt. 5 moleſte 6 faciet verba nobiſcum. 7 calamitate tu, Daue, ſenties hoc malum. eſt ironia, per ſpeciem tropi ſictorum. 8 eius conſilium eſt 9 praeter opinionem, *gantz unvermerckt* 10 falli 11 cum ſperamus, omnem metum eſſe amotum. 12 negligentes, incautos

Vt ne esset spatium [13] cogitandi ad disturbandas [14] nuptias:
Astute! *S.* Carnufex [15] quae loquitur? *D.* Herus est,neque praeuideram [16].
S. Daue. *D.* hem, quid est? *S.* ehodum, ad me [17], *D.* quid hic volt? [18] *S.* quid ais? *D.* qua de re? *S.* rogas?
Meum gnatum rumor est amare [19]. *D.* id populus curat scilicet [20].
S. Hoccine agis,an non [21]? *D* ego vero isthuc [22]? *S.* Sed,nunc ea me exquirere,
Iniqui patris [23] est, nam,quod antehac fecit,nihil ad me attinet.
Dum tempus ad eam rem [24] tulit, sivi [25] animum vt expleret suum.
Nunc hic dies [26] aliam vitam adfert,alios mores postulat.

De-

13 tempus, occasio. 14 impediendas. 15 quid loquitur iste nebulo? 16 illum 17 *Ebodum est particula vocantis, eo sensu : Hör doch, komm ein wenig her zu mir:* nam *ad me* scil. veni, respice. inf. act. 3 scen. 5. v. 10. *ebodum bone vir, quid ais?* 18. id est vult. nam antiqui concursum V gemini vitabant, ideo alterutrum quod vocale erat, mutabant in o, dicentes : *volgus, volnus, servos*,&c. vid. Quintil. lib. 1. cap 7. et Cellarium in Orthograph. latin. p. 10. 19 aliquam meretricem 20 hoc sane parum curat populus. 21 tunc haec cogitas, an non? 22 cogitem? 23 ego essem pater iniquus, si hoc iam vellem scire. 24. dum tempus filium commouit ad amorem. 25 permisi, vt faceret quicquid vellet. 26 in quo nuptiae fieri debent.

27 vel

Dehinc postulo, siue [27] aequum est, te oro, Daue,
vt redeat iam in viam [28].
D. Hoc quid sit? *S*. omnes qui amant, grauiter sibi dari vxorem ferunt [29].
D. Ita aiunt. *S*. tum [30] si quis magistrum cepit ad eam [31] rem improbum,
Ipsum animum aegrotum [32] ad deteriorem [33] partem plerumque applicat.
D. Non hercle intelligo [34]. *S*. non [35]? hem. *D*. non: Dauus sum, non Oedipus [36].
S. Nempe ergo aperte [37] vis, quae restant, me loqui? D. Sane quidem [38].
S. Si sensero [39] hodie, quidquam [40] in his de nuptiis
Fallaciae conari, quo fiant minus [41],
Aut velle in ea re ostendi [42], quam sis callidus;
Verberibus caesum te in pistrinum, Daue, dedam vsque ad necem [43];

27 vel si. 28 & amorem meretricis relinquat. 29 nolunt vxorem ducere. 30 praeterea. 31 amorem. 32 procliuem ad vitia. 33 peiorem. 34 quid velis. 35 intelligis? 36 stupidus ego sum, non vero is, qui obscuras aliorum cogitationes possim diuinare. Oedipus enim quomodo Sphingis aenigma dissoluerit, constat ex fabularum auctoribus, in primis Sophocle p. 208. seq. 37 desideras, vt perspicuis verbis dicam. 38 omnino id desidero, 39 intelligam. 40 quidquam fallaciae; aliquam fraudem. 41 vt nuptiae non procedant. 42 vt conspiciatur. 43 ego te caedam verberibus, & ducam in pistrinum, vbi manebis, vsque dum moriaris. in pistrinum vero dari, poena fuit seruorum.

Ea lege atque omine, vt, site inde [44] exemerim, ego pro te molam [45].
Quid, hoc intellextin'? an nondum etiamne hoc quidem [46]? *D.* immo callide [47]:
Ita aperte ipsam rem modo locutus, nihil [48] circu' itione vsus es.
S. Vbiuis facilius passus sim, quam in hac re me deludier [49].
D. Bona verba quaeso [50]. *S.* Irrides [51]? nihil me [52] fallis. Sed dico tibi,
Ne [53] temere facias, neque tu haud dicas tibi non praedictum [54]. caue.

44 ex pistrino. 45 *will ich an statt deiner mahlen.* 46 intellexisti. 47 probe haec omnia intelligo. 48 sine ambitu hoc locutus es. 49 facile patiar, me falli in alia re; sed in hac re non patiar. deludier pro deludi per paragogen grammaticorum. 50 noli mihi irasci 51 me adhuc? 52 frustra mihi paras fraudem. 53 quidquam. 54 neque tu dicas, ac si ego tibi hoc non praedixissem.

ACTVS I. SCENA III.

DAVVS.

D. ENimvero, Daue, nihil loci [1] est segnitiae neque socordiae,
Quantum intellexi modo [2] senis sententiam de nuptiis:

Quae

Iam nullum est tempus ad socordiam: oportet vt tibi caueas, & vigiles. 2 aliquanto ante, *Vor einer kleinen weile.* Cicero. VI. Verr. 3 *quid dico nuper? imo vero modo, atque plane paullo ante.*

3. nuptiae

Quae [3] si non astu prouidentur [4], me aut herum [5] pessundabunt [6].

Nec quid agam, certum [7] est; Pamphilum ne adiutem [8], an auscultem seni [9].

Si illum [10] relinquo, eius vitae timeo [11]: sin opitulor [12], huius [13] minas [14],

Cui verba dare [15] difficile est. primum iam de amore hoc comperit [16]:

Me infensus seruat [17], ne quam [18] faciam in nuptiis fallaciam.

Si senserit, perii: aut si libitum fuerit [19], caussam ceperit [20],

Quo iure quaque iniuria [21], praecipitem in pistrinum dabit [22].

Ad haec mala hoc mi [23] accedit etiam: haec Andria,

3 nuptiae. 4 impediuntur per aliquam fraudem 5 dominum meum Pamphilum. 6 in malum aliquod praecipitabunt. 7 scio. 8 adiuuem. 9 Simoni. 10 Pamphilum. 11 vereor, ne ipse moriatur. est dandi quidem casus, per ellipsin tamen, vt in ceteris, explicari potest pro: *eius vitae aliquod periculum timeo*. Ipse autem paulo post ait: *minas* scil. *timeo*. 12 si vero iuuo Pamphilum. 13 Simonis. 14 vereor. 15 difficile est enim, eum fallere. 16 audiuit aliquid. 17 iratus ille est mihi, & me probe obseruat. 18 aliquam. 19 si ipsi placebit. 20 facile inueniet. 21 siue iure hoc fiat, siue iniuria. 22 iubebit, me duci in pistrinum. 23 mihi adhuc.

Siue ista vxor, siue amica [24] est, grauida e Pamphilo est.
Audireque eorum est operae pretium audaciam [25]:
Nam inceptio [26] est amentium, haud amantium:
Quidquid peperisset, decreuerunt tollere [27]:
Et fingunt [28] quandam inter se nunc fallaciam,
Ciuem Atticam esse hanc [29]. Fuit olim quidam senex
Mercator: nauem is fregit [30] apud Andrum insulam:
Is obiit mortem. ibi tum [31] hanc eiectam Chrysidis
Patrem recepisse orbam [32], paruam [33]. fabulae [34].
Mihi quidem non hercle fit verisimile [35].
Atque ipsis commentum [36] placet.
Sed Mysis ab ea [37] egreditur. At ego hinc me ad forum [38] vt
Conueniam [39] Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem [40] opprimat:

AC.

24 meretrix. 25 & pretium operae est, *es verlohnet sich schon der Mühe*, vt audiatis audaciam eorum. 26 consilium eorum, quod incipiunt, non prouenit ex amore, sed ex amentia. 27 educare. 28 excogitant. 29 Glycerium filiam esse cuiusdam ciuis Atheniensis. 30 naufragium fecit. 31 illo tempore patrem Chrysidis recepisse ad se hanc eiectam in littus. 32 & orbatam parentibus. 33 & paruam. 34 sed haec omnia sunt fabulae. 35 ego hoc mihi persuadere non possum. 36 hoc figmentum, haec fabula. 37 ex eius domo. 38 recipiam, ibo. 39 colloquar cum Pamphilo. 40 incautum, si nihil sciat de hac re.

37 ex

ACTVS I. SCENA IV.

MYSIS, ARCHILIS.

M. Audiui, Archilis, iamdudum: Lesbiam [1] adduci iubes.
Sane [2] pol illa temulenta [3] est mulier, & temeraria,
Nec sati' digna, cui committas primo partu mulierem [4].
Tamen eam adducam. Importunitatem specta te aniculae [5],
Quia compotrix [6] eius est. Dii date facultatem obsecro,
Huic pariundi [7], atque illi in aliis potius peccandi locum [8].

1 Obstetricem. 2 *Pol* est iurandi formula, quasi *per Pollucem*, qui Castoris erat frater & post mortem inter Deos relatus praeses colebatur certaminum. 3. id est vinolenta, ebria. 4 vt ipsi committatur mulier, quae patit prima vice. 5 huius temulentae Lesbiae. *Importunitas* denotat plurimum id, quod temporis & loci non est commodum, sed non infrequens quoque personae, pro: inhumanitate. Apud Ciceron. Lib. v. *epist.* 3. n. 1. *ad diuersos* est: *homo importunissimus*. Vox autem *aniculae* infra aliquoties occurrit. Lib. I. fab XI. *Phaedri* eadem forma est diminutiuum nomen: *auricula*, licet alii: *Tanaquill. Faber. Rigaltius* & ceteri: auritulus legant. 6 quia solet potare cum ea. 7 obsecro vos, dii, date huic mulieri facultatem & facilitatem pariendi. 8 & permittite, vt illa Lesbia potius aliquid peccet in aliis mulieribus, quam in hac. Pulcrae sane & quae Diis dignae sunt, preces.

9 timi-

Sed, quidnam Pamphilum exanimatum [9] video? vereor [10] quid fiet.
Opperiar [11], vt ſciam, num quidnam haec turba [12] triſtitiae adſerat.

9 timidum. 10 metuo. 11 exſpectabo ipſum. 12. confuſio.

ACTVS I. SCENA V.

PAMPHILVS, MYSIS.

P. HOccine eſt humanum factum aut inceptum? hoccine officium patris?
M. Quid illud eſt?
P. [1] Pro deum atque hominum, quid eſt [2] ſi non haec contumelia eſt?
Vxorem decrerat dare ſeſe mi hodie. Nonne oportuit
Praeſciſſe me [3] ante? nonne prius communicatum oportuit [4]?
M. Miſeram me! quod verbum audio? *P.* quid [5] Chremes? qui [6] denegauerat,
Se commiſſurum [7] mihi gnatam ſuam vxorem; mutauit [8] id;

[9] Quo-

1 Scil. fidem, teſtimonium, 2 *wenn das nicht ein ſchimpff iſt, ſo weiſz ich nicht, was man ſo nennen ſoll* 3 non oportuiſſet ipſum antea me interrogare? 4 nonne prius mecum debuiſſet communicare illam rem? 5 fecit. 6 *denegare* idem eſt ac negare, prout ſaepe compoſita pro ſimplicibus vſurpantur. *Sic eſt deuocare* pro *vocare* apud *Nepotem* in *Cimon. Liuium* Lib. VI. *Senec.* VI. *de benefic. Valerium Maximum* VI, 5. *Phaedr.* III, 5, *Cicer. Cat.* III, c. 3. *Negaui, me eſſe facturum.* 7 qui dixerat, ſe nolle mihi dare filiam ſuam vxorem. 8 conſilium ſuum.

9 quo-

9 Quoniam me immutatum videt.
Itane obſtinate [10] operam dat, vt me a Glycerio
miſerum abſtrahat?
Quid, ſi fit, pereo funditus [11].
[12] Adeon' hominem inuenuſtum eſſe, aut infeli-
cem quemquam, vt ego ſum?
Pro deum atque hominum [13]! nullon' ego
Chremetis pacto [14] affinitatem effugere potero?
Quot modis
Contemtus, ſpretus [15]? facta transacta omnia.
[16] Hem,

9 quoniam meum animum non mutatum; ſed propoſito inhaerentem cognoſcit. *Immutatum* idem quoque eſt, ac ſimplex *mutatum.* 10 obfirmate. 11 quaſi a fundamento, ita vt mihi nihil relinquatur: *ſo iſt es hernach gantz mit mir aus.* 12 eſt, ellipſis, quae alias inprimis Terentio familiaris, pro: *num tibi potes perſuadere*, adeone hominem &c. *Inuenuſtus* eſt, qui eſt ſine gratia: hinc *venuſtum* rhetores id in oratione vocant, quod ſuaue eſt & elegans; graece: χαριεντισμὸς, ἀπὸ τῶν χαρίτων: inde χαρίεντα λόγον dicit *Ariſtophanes* & *Ariſtoteles* χαρίεντας homines elegantes & feſtiuos. Quare heic quum auctor de ſubtracto Glycerii amore diſputat, *inuenuſtus* erit Pamphilus, quum eſt ſine gratia, ſine amore Glycerii. 13. ſcil. fidem, vt idem ſit ac: *prouoco Deum & hominum fidem*, ſ. quod mallem: *pro Deum & hominum fide*, id eſt, vt eleganter dicunt, quae eſt fides Deum & hominum, *wie es die Götter und Menſchen ſelbſten geſtehen müſſen.* 14. modo 15 & ſpretus ſum: particula coniunctionis per *Aſyndeton* ſaepe omittitur. 16 Eſt formula

Repudiatus repetor [17]. quamobrem? nisi si id est, quod suspicor:
Aliquid monstri alunt [18]: ea quoniam nemini obtrudi [19] potest,
Itur [20] ad me. *M.* oratio haec me miseram exanimauit metu.
P. Nam quid ego dicam de patre? ah!
Tantamne rem tam negligenter agere [21]? praeteriens modo [22]
Mihi [23] apud forum, vxor tibi ducenda est Pamphile hodie, inquit: para [24]:
Abi domum. id mihi visus est dicere [25]: abi cito & suspende te.
Obstupui. censen' vllum me verbum potuisse proloqui,
Aut vllam caussam ineptam saltem, falsam iniquam? obmutui. Quod

---

mula solemnis ICtis, qua vtuntur, quum nihil praetermissum esse, quod ad caussae negotium pertineat, cognoscunt. Cicero III. Catilin. *Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est.* 17 iam nunc redit ad me, postquam semel me repudiauit. 28 latet sub hac re aliquid. 19 quoniam nemo filiam eius desiderat. 20 pater eius ad me venit, & obtrudere mihi vult suam filiam. 21 decet. 22 *diesen Augenblick da er vor mich vorbey gienge.* Supra act. I scen. 3. *Quantum intellexi modo senis sententiam de nuptiis,* 23 *Apud* est pro *in.* *Cicero* XVI. *epist.* 15. *ad diuersos: Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante dederamus, vnum diem commorati sumus;* seu idem est ac *prope,* vt vsurpatur apud *Caesar.* G.B. II, 7, 3, 24. fac vt sis paratus ad nuptias. 25 non aliter mihi fuit, ac si diceret.

26 *ich*

Quod si ego prius id rescissem : quid facerem, si quis nunc me roget ?
Aliquid facerem [26], vt hoc ne facerem. Sed nunc primum quid exequar [27] ?
Tot me inpediunt curae, quae meum animum divorsim [28] trahunt,
Amor, huius [29] misericordia, nuptiarum sollicitatio [30],
Tum patris pudor [31], qui me tam leni passus est animo vsque adhuc [32]
Quae meo cunque animo libitum est, facere [33]: ei ne ego vt ad Vorser [34] ? hei mihi !
Incertum est, qui agam. *M.* misera timeo, incertum hoc quorsum accidat [35].
Sed nunc peropu' [36] est, aut hunc cum ipsa, aut me aliquid de illa aduorsum hunc loqui.

26 *ich wolte eher wer weis was thun*, modo ne cogerer hoc facere scil. ducere aliam vxorem. 27 agam. 28 huc & illuc in diuersas partes. Plautus Merc II, 4. 2.

Pentheum diripuisse aiunt Bachas, nugas maximas
Fuisse credo, prout quo pacto ego diuorsus distrahor.

29 misericordia erga illam. 30 desiderium. 31 quoniam ego timeo patrem. 32 vsque ad hanc horam. 33 qui passus est tam leni animo, vt facerem quidquid modo vellem. 34 sensus: multa animum meum distrahunt, scil. amor & misericordia erga illam, sollicitatio nuptiarum, dum pater continuo a me sollicitat, vt ad nuptias me parem; pudor erga patrem, qui passus est tam leni animo, vt ad arbitrium meum omnia facerem; sed num haec omnia ideo mihi contingunt, vt ne patri aduerser ? hei mihi ! 35 quid euenturum sit ex hac re incerta. 36 omnino opus est.

[37] Dum in dubio eſt animus, paulo momento
[38] huc illuc impellitur.
P. Quis hic loquitur? Myſis, ſalue. *M.* o ſalue, Pamphile. P. Quid [39] agit? *M.* rogas [40]?
Laborat e dolore [41]: atque ex hoc miſera ſolicita [42] eſt, diem
Quia olim [43] in hunc ſunt conſtitutae nuptiae: tum [44] autem hoc timet,
Ne deſeras ſe. *P.* Hem, egone iſthuc conari [45] queam?
Ego propter me illam decipi miſeram ſinam [46]?
Quae mihi ſuum animum atque omnem vitam credidit,
Quam ego animo egregie caram pro vxore habuerim.
Bene & pudice eius doctum atque [47] eductum ſinam [48],
Coa-

37 Minucius Felix cap. XVI. n. 4. *Quid igitur? vt qui rectam viam neſcit, vbi, vt fit, in plures vna diffinditur, haeret anxius, nec ſingulas audet eligere, nec vniuerſas probare.* 38 breui, per leuem aliquam rem. *paulo* eſt ab adiectiuo nomine *paulus, a, um* ex *paululus* contracto. Adelph. V, 4, 22. *paulo ſumtu.* 39 Glycerium. 40 interrogas adhuc? 41 in partu illa laborat. 42 & miſera femina ideo in magnis curis eſt. 43 iamdudum. 44 praeterea. 45 facere. 46 egone patiar, vt illa miſera decipiatur propter me? 47 i. e. educatum Plautus *Rud.* I, 3, verſ. vltim.
Neque quicquam vnquam iis profui, qui me ſibi eduxerunt.
Noſter Adelph. *Eduxi a paruulo, habui, amaui pro meo.* 48 egone patiar, vt eius ingenium ſiue animus docte, bene

Coactum [49] egestate,ingenium [50] immutarier?
Non faciam. *M.*haut vereor, si in te solo sit situm:
Sed vim vt queas ferre [51] P.adeon' me ignauum putas,
Adeon' porro ingratum; aut inhumanum,aut ferum,
Vt neque me consuetudo [52], neque amor, neque pudor
Commoueat,neque commoneat,vt seruem fidem?
M. Vnum hoc scio,meritam [53] esse,vt memor esses sui [54].
*P.*Memor essem ? o Mysis,Mysis,etiam nunc mihi
Scripta illa dicta [55] sunt in animo Chrysidis
De Glycerio. Iam ferme moriens [56] me vocat [57]: accessi: vos semotae [58].nos [59]soli: incipit [60]:
Mi Pamphile,huius [61] formam atque aetatem vides:
Nec clam te [62] est,quam illi vtraeque res nunc vtiles.
Et ad pudicitiam & tutandam ad rem sient [63].

bene educatus immutetur, dum cogitur & premitur paupertate? 49 Nam *calamitas virtutis est occasio* S nec. de Prouidentia cap. IV. seu *disciplina virtutis.* Minuc. Felix c. XXXVI. 50 pro immutari & syllaba (er) additur per Paragog. 51 hoc ego vereor. 52 diuturna conuersatio cum illa. 53 eam promeruisse. 54 vt ipsam ne deseras. 55 verba Chrysidis 56 Chrysis. 57 .ad se.58. iussae fuistis abire.59 eramus,Chrysis & ego. 60 illa sic loqui. 61 virginis. 62 & tu probe scis. 63 quam vtiles Glycerio sint

Quod ego te per hanc dextram [64] oro, & [65] genium tuum:
Per tuam fidem perque huius solitudinem [66]
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras:
Si te in germani [67] fratris dilexi loco,
Siue haec te solum semper fecit maxumi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus:
Te isti [68] virum do, amicum, tutorem, patrem:
Bona nostra haec tibi committo, & tuae mando [69] fidei.
Hanc mi in manum dat [70]: mors continuo ipsam occupat [71].
Accepi: acceptam seruabo. *M.* Ita spero quidem.
P. Sed cur tu ab illa [72]? *N.* obstetricem accerso. *P.* Propera:
Atque audin'? verbum vnum caue de nuptiis [73].
Ne ad morbum hoc etiam, [74]. *M.* teneo [75].

AC-

sint forma & aetas tum ad seruandam pudicitiam, tum ad seruandam rem suam *ihr vermögen*. 64 Modus orandi per dextram & genium antiquis fuit familiaris; Dextra enim non solum erat signum fidei, sed etiam beneuolentiae, quod patet ex diui Pauli epistola ad Galatas missa cap. II, v. 9. 65 Genius est Deus a gignendo dictus, qui curam habeat nostrum & tueatur nos. Superstitiosa antiquitas duos genios homini cuique adsignauit, alterum, qui ad bona; alterum, qui ad mala hortetur. 66 quoniam illa nunc sola & per mortem meam deserta est. 67 *als meinen leiblichen bruder*. 68 huic Glycerio, 69 trado eam. 70 dedit. 71 ipsa mox moritur. 72 discedis. 73 dicas. 74 accedat, ne hoc quoque eius dolores augeat. 75 probe hoc intelligo.

ACTVS II. SCENA I.

CHARINVS, BYRRHIA, PAMPHILVS.

C. QUid ais, Byrrhia?
Datur illa Pamphilo hodie nuptum[1]?
B. ſic eſt. *C.* qui[2] ſcis, Byrrhia?
B.[3] Apud forum modo de Dauo audiui. *C.* Vae, vae miſero mihi!
Vt animus in ſpe atque in timore vſque ante hac attentus[4] fuit,
Ita poſtquam ademta ſpes eſt, laſſus[5], cura confectus[6] ſtupet.
B. Quaeſo[7] edepol, Charine, quoniam id fieri, quod vis, non poteſt,
Velis[8] id, quod poſſis. C. Nihil aliud, niſi Philumenam volo.
B. Ah quanto ſatius[9] eſt, id operam te dare,
Iſtum qui[10] amorem ex animo amoueas, quam id loqui,

Quo

1, eſt ſupinum a *nubere*, & *virginem alicui dare nuptum* eſt: *iſtam tradere alicui in matrimonium.* vid. Nepotem Pauſan. II, 3. 2. quomodo vnde? H. l. *apud* idem eſt ac *in*, vt ſupra monuimus. 4 quemadmedum animus meus ſollicitus huc vſque fuit propter ſpem & timorem. 5 ſcil animus. 6 defatigatus. 7 eſt formula iurandi, quaſi *ego Deum Pollucem prouoco*; alii ſcribunt aedepol, vt ſit quaſi *per aedem Pollucis*; alii putant (e) idem eſſe ac *me*, *medepol*, ad formam *medius Fidius*, vid. Parei Lexicon Critic. pag. 400. 8 facere. 9 melius, 10 vt. 11 amor.

Quo magis libido [11] frustra incendatur tua.
C. Facile omnes, cum valemus [12], recta consilia aegrotis damus.
Tu si hic sis [13], aliter sentias. *B.* age, age [14], vt lubet. *C.* Sed Pamphilum
Video. omnia experiri, certum [15] est, prius, quam pereo. *B.* Quid hic agit?
C. Ipsum hunc orabo: huic supplicabo: amorem huic narrabo meum.
Credo, impetrabo, vt aliquot saltem nuptiis prodat [16] dies.
Interea fiet aliquid, [17] spero. *B.* id aliquid nihil est. *C.* Byrrhia.
Quid tibi videtur; adeon' [18] ad eum? *B.* Quid [19] ni? Si nihil impetres,
Vt te arbitretur sibi paratum moechum, si illam duxerit [20].
C. Abin' hinc in malam rem [21] cum suspicione isthac, scelus [22].
P. Charinum video: salve. *C.* o salue, Pamphile.
Ad te advenio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens.

P. Ne-

11 amor. 12 quando nos ipsi non sumus aegroti. 13 si in mei loco esses. 14 facias prout tibi libet. per me licet. 15 constitui. 16 vt nuptias in aliquot dies differat. Nam *prodere dies* est *prorogare, proferre.* vid. Parei Lexic. Critic. p. 992. 17 Infr. Act. II, sc. 3. plenius scribit: *interea aliquid acciderit boni.* 18 an debeo accedere ad eum? 19 cur non? vt saltim illam duxerit vxorem, te esse paratum moechum. 21 *an den Galgen.* 22 tu nebulo. 23 *Pol*

P. Neque [23] pol consilii locum [24] habeo, neque auxilii copiam [25].
Sed isthuc quidnam est? *C.* Hodie vxorem ducis? *P.* aiunt. *C.* Pamphile,
Si id facis, hodie postremum [26] me vides. *P.* Quid ita? *C.* Hei mihi!
Vereor dicere: huic dic, quaeso, Byrrhia. B. Ego dicam *P.* quid est?
B. Sponsam hic tuam amat. *P.* nae [27] iste haud mecum sentit. ehodum dic mihi,
Nunquidnam amplius tibi cum illa fuit [28], Chari-ne? *C.* Ah Pamphile
Nil. *P* quam vellem [29]! *C.* Nunc te per amicitiam & per amorem obsecro,
Principio [30], vt ne ducas [31]. *P.* Dabo equidem operam. *C.* Sed si id non potes,
Aut tibi nuptiae hae sunt cordi [32]? *P.* Cordi [33]? *C.* saltem aliquot dies
Profer [34], dum proficiscor aliquo [35], ne videam. *P.* Audi nunc iam:

Ego

---

23 *Pol* est certe, sane. Hinc *Pol* & *profecto* interdum coniunguntur, Plaut. Men. 5, 9. 5. Me[illegible]t. Prol. v. 22. 24 nescio, quale consilium capere debeam. 25 occasionem, facultatem. 26 postrema vice. 27 profecto. 28 an tu rem veneream habuisti cum illa? 29 quam vehementer ego caperem, vt tu habuisses rem cum illa. 30 primum te rogo. 31 nolis eam ducere vxorem. 32 aut tu desideras eas nuptias? 33 egone desiderem? 34. differ, protrahe. 35 ad aliquem locum.

36. ho-

Ego, Charine, neutiquam officium liberi [36] esse hominis puto,

Cum is nil promereat, postulare id gratiae apponi sibi [37].

Nuptias effugere ego istas malo [38], quam tu adipiscier.

C. Reddidisti animum [39]. *P.* Nunc si quid potes aut tu, aut hic Byrrhia,

Facite, fingite, inuenite, efficite, qui [40] detur tibi:

Ego id agam, mihi qui[41] ne detur. *C.* Sat habeo. *P.* Dauum optume [42]

Video, huius consilio fretus sum. *C.* At tu hercle haud quidquam mihi[44],

Nisi ea, quae nihil opus [44] sunt sciri. fugin' hinc? *B.* ego vero ac lubens [45].

36 honesti, probi. 37 si velit is postulare, vt haec gratia sibi adponatur, quasi beneficium aliquod dederit, cum tamen nihil promereat. 38 magis cupio. 39 me iterum exhilarasti. 40 quomodo, vt. 41. vt. 42 opportuno tempore. 43 dices. 44 quae necessaria non sunt & ego sciam. 45 fugio, seu abeo hinc.

ACTVS II. SCENA II.

DAVVS, CHARINVS, PAMPHILVS.

[1]*D.* Di boni, boni quid porro? sed vbi inueniam Pamphilum.

Vt metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio:

C. Lae-

1 Duplices habebant Deos, alterum qui bona operatur, alterum, qui mala efficit, vt morbum, timorem, pestilentiam &c. Hinc eleganter addit: *Di boni.*

2 cur

C. Laetus eſt, neſcio quid [2]. *P.* nihil [3] eſt, nondum haec reſciuit mala [4].
D. Quem ego nunc credo, ſi iam audierit ſibi paratas nuptias [5],
C. Audin' tu illum? *D.* toto me oppido [6] exanimatum [7] quaerere.
Sed vbi quaeram? quo nunc primum intendam [8]? *C.* Ceſſas alloqui [9]?
D. Abeo. *P.* Daue ades, reſiſte [10]. *D.* Quis homo eſt, qui me [11]? O Pamphile,
Te ipſum quaero. euge, o Charine! ambo opportune [12]: vos volo.
P. Daue, perii *D.* Quin tu hoc audi [13]. *P.* Interii. *D.* Quid timeas, ſcio.
C. Mea quidem [14] hercle certe in dubio vita eſt. *D.* Et id quid tu [15], ſcio.
P. Nuptiae mihi [16]. *D.* Et id ſcio *P.* hodie. *D.* Obtundis, [17] tametſi intelligo.
Id paues [18], ne ducas tu illam: tu autem [19], vt ducas. *C.* Rem tenes [20].

P. Iſt-

2 cur 3 fruſtra eſt eius gaudium. 4 calamitatem. 5 *haec verba connecti debent cum ſequentibus*: toto me oppido &c. 6 per totam vrbem. 7 timidum. 8 me commoueam, quorſum conferam? 9 quid ceſſas cum alioqui? 10 mane. 11 vocat. 12 adeſtis. 13 potius audi haec, quae tibi dicam. 14 maioris vis cauſſa coniungit has voces, nam hercule iam notat formam aliquam iurandi. Plaut. Moſtellar. III, 2, 3. Merc. I, 2, 74. 15 timeas. 16 parantur. 17 ſcil. aures eadem repetendo. Metaphora ſumitur a fabris, qui ſaepe repetunt tundendo aliquid per malleum. 18 times. 19 times. 20 rem totam intelligis. 21 ti-

P. Isthuc ipsum[21] *D.* Atqui isthuc ipsum[22], nil periculi est: me vide[23],
P. Obsecro te, quamprimum[24] hoc me libera miserum metu. *D.* Hem,
Libero[25], vxorem tibi iam non dat Chremes. *P.* Qui[26] scis? *D.* Scio;
Tuus pater modo me prehendit[27]: ait, tibi vxorem dare[28]
Hodie; item alia multa[29], quae nunc non est narrandi locus[30].
Continuo[31] ad te properans percurro ad forum, vt dicam tibi haec.
Vbi[32] te non inuenio, ibi[33] adscendo in quendam excelsum locum:
Circumspicio: nusquam[34] forte ibi huius[35] video Byrrhiam:
Rogo[36]: negat vidisse[37]. mihi molestum[38], quid agam, cogito.
Redeunti interea ex ipsa re[39] mi incidit suspicio, hem!

Pau-

21 timeo. 22 quod tu times. 23 me respice, qui te liberabo. 24 fieri potest. 25 te ab omni metu. 26 quomodo & vnde haec scis? 27 vocauit ad se in locum secretum. 28 se dare velle. 29 dixit mihi. 30 occasio aut tempus. 31 statim. 32 postquam 33 tunc. Coniunctionis harum particularum exemplum est apud Liuium XLIV, c. 25. Plaut. Epidic. IV, 2. 34 te video. 35 Charini seruum. 36 interrogo eum, an te viderit, saepe verbum simplex *rogare* pro composito *interrogare* vsurpatur. Terent. IV, 1. 11. 37. se te, 38 hoc mihi molestum erat. 39 mihi. 40 Sen-

[40] Paululum obſonî, ipſus triſt.s, de improuiſo nuptiae,
Non cohaerent. *P.* quorſumnam iſthaec [41] ? *D.* Ego me [42] continuo ad Chremem.
Cum illo [43] aduenio, ſolitudo ante oſtium [44], iam id [45] gaudeo.
P. Recte dicis, perge, *D.* [46] Maneo, interea introire neminem
Video, exire neminem; matronam nullam, in aedibus
Nil ornati [47], nil tumulti, [48]. acceſſi: introſpexi. *P.* Scio [49].
Magnum ſignum [50]. *D.* Num videntur conuenire haec nuptiis?
P. Non

---

40 *Senſus*: Nam adhuc erat paululum obſonii, id eſt nihil paratum atque emtum ad nuptias celebrandas; imo ipſe (nam *ipſus* idem eſt ac *ipſe* comicorum more, qui etiam dicunt *ips* pro *is*, *quips* pro quis) triſtis erat, vt adeo nuptiae non poſſent fieri de improuiſo; ad ſummam: totum nuptiarum negotium non cohaerebat. 41 in quem finem narras tu haec ? 42 conferam. 43 ſcil. loco, pro: ad illum locum, id eſt ad eius domum. 44 eſt; neminem prorſus video. 45 propter id 46 *ich bleibe hauſſen ſteben.* 47 *ornati* deriuari poteſt ab adiectiuo; quamquam ſubſtantiuum eſſe videatur ob ſequentem vocem *tumulti* quae eſt ſubſtantiua. Non rara autem eſt haec flexio nominibus quartae declinationis, vt genitiuus per [i] efferatur, quod ex Salluſtio, Tacito & comicis patet. 48 nullus tumultus 49 intelligo omnia. 50 Haec magnum ſignum ſuſpicionis praebuerunt. haec res indicat, quod nihil agatur de nuptiis.

51 tu

P. Non opinor, Daue *D.* Opinor, narras[51]? non recte accipis[52].
Certa res est, etiam puerum[53] inde abiens conueni[54] Chremi,
Olera, & pisciculos minutos[55] ferre obolo[56] in coenam seni[57].
C. Liberatus sum, Daue, hodie tua opera[58]. *D.* At nullus quidem[59].
C. Quid ita[60]? nempe huic prorsus illam non dat[61]. *D.* Ridiculum caput.
Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam vxorem ducere.
N. si vides, nisi senis amicos oras, ambis[62]. C. Bene mones.
Ibo; etsi hercle saepe iam me spes haec frustrata[63] est. vale.

51 tu ne dicis, opinor? 52 intelligis hanc rem. 53 seruum. 54 obuiam habui. 55 pretio emtos afferre 56 pro obolo emtos. De valere huius monetae, quae paruu est, vid. Gronouium de pecunia veteri. 57 quibus senex Chremes vesceretur in coenam. 58 per tuam operam 59 nondum plane es liberatus. 70 cur vero? 61 Chremes filiam suam non dat Pamphilo. 62 nisi eos oras, & nisi eos valde petis. 63 decepit, fefellit.

ACTVS II. SCENA III.

PAMPHILVS, DAVVS

P. Quid igitur[1] sibi volt pater? cur simulat? D. Ego dicam tibi.

1 Elegantер addit *sibi* ornatus caussa. Int. Phorm. V 18 *Qui mihi vbi ad vxores ventum est tum fiunt senes.* Phaedrus Lib. I. fab. 22. *qui tibi molestis muribus purgo domum.*

Si id ſuccenſeat [2] nunc, quia non dat tibi vxorem Chremes,

[3] Ipſus ſibi eſſe iniurius videatur: neque id iniuria:

Priusquam tuum, vt ſeſe habeat [4], animum ad nuptias perſpexerit.

Sed ſi tu negaris ducere [5], ibi [6] culpam in te transferet:

Tum [7] illae turbae fient. *P.* Quid vis [8] patiar. *D.* Pater eſt, Pamphile.

[9] Difficile eſt, tum [10] haec ſola eſt mulier, dictum ac factum, inuenerit

Aliquam cauſam [11], quamobrem eiiciat oppido. *P.* Eiiciat [12]? *D.* Cito [13].

P. Cedo [14] igitur, quid faciam Daue? *D.* Dic te ducturum [15]. *P.* Hem! D. Quid eſt?

P. Ego dicam [16]? *D.* Cur non? *P.* Nunquam faciam. *D.* Ne nega [17].

P. Sua-

2. ſi propterea tibi iratus eſt. 3. ordo conſtructionis: Ipſus (ipſe) ſibi videatur iniurius tibi eſſe. 4 qualis eſſet animus tuus ad nuptias 5 ſed ſi tu dicis, te non velle eam ducere. 6 tunc, 7 tunc. 8 maxima potius mala vellem pati, quam hoc facere. 9 ſcil. patri reſiſtere. 10. Cicero pro Cluentio: *Facile intellige, non modo retinere homines parentum iniurias, ſed etiam animo aequo ferre oportere.* 11 facile inueniet pater tuus aliquem praetextum. Inprimis quum dictum, factum eſt. 12 pater meus eiiciat illam ex oppido? 13 hoc faciet. 14 dic mihi. 15 ducere velle vxorem. 16 me velle ducere vxorem. 17 noli negare.

18 fieri

P Suadere noli. *D.* Ex ea re quid fiat [18], vide [19].
P. Vt ab illa excludar, huc concludar [20]. *D.* Non ita est.
Nempe hoc sic esse opinor dicturum patrem [21]:
Ducas volo hodie vxorem. tu, ducam, inquies;
Cedo [22], quid iurgabit tecum [23]? heic reddes omnia,
Quae nunc sunt certa ei consilia, incerta vt sient,
Sine omni periculo. nam hocce haud dubium est, quin Chremes
Tibi non det gnatam: nec tu ea caussa minueris [24]
Haec quae facies, ne is suam mutet sententiam.
Patri [25] dic velle: vt, cum velit tibi iure irasci, non queat.
Nam quod tu speres [26], propulsabo [27] facile: vxorem his moribus [28]
Dabit nemo. inopem inueniet potius [29], quam te corrumpi [30] sinat:
Sed si te aequo animo ferre [31] accipiet, negligentem feceris [32].
Aliam otiosus [33] quaeret. interea aliquid acciderit boni. *P.* Itan'

18 fieri aut euenire possit. 19 cogita quaeso. 20 id fiet. vt excludar a Glycerio.& concludar per matrimonium cum altera. 21 puto, patrem tuum ita fortassis dicturum. 22 dic mihi. 23 cur irascatur tibi? 24 nec tu vllum ideo damnum inferes his rebus, quas facis, 25 te velle ducere vxorem, 26 metuis, 27 euertam. 28 quando tu habes *istos mores.* 29 potius pater tuus tibi dabit vxorem inopem, 30 per amorem meretricum, 31 si intelliget pater, te libenter velle ducere vxorem 32 efficies, vt eam rem ille negligat. 33 per otium, quando erit otiosus.

34 ad

P. Itan' credis? *D.* Haud dubium id quidem est. *P.*[35]
Vide, quo inducas[34] *D.* Quin[35] taces?
P. Dicam. puerum autem ne resciscat[36] mihi esse ex illa, cautio[37] est:
Nam pollicitus sum suscepturum[38]. *D.* O facinus audax! *P.* Hanc fidem
Sibi, me obsecrauit, qui se sciret non deserturum, vt darem[39].
D. Curabitur.[40] sed pater adest. caue, te esse tristem sentiat.

34 ad quam rem me persuadeas. 35 cur non potius. 36 ne vero intelligat pater, quod puer mihi natus sit ex illa. 37 praesertim cauendum est. 38 me velle educare hunc puerum. 39 ipse me obsecrauit, vt sibi darem hanc fidem & hoc promitterem, vt scire posset, me ipsam non deserturum. 40 ego hoc probe curabo.

ACTVS II SCENA IV.

SIMO, DAVVS, PAMPHILVS.

S. Reuiso[1], quid agant, aut quid captent consilî.
D. Hic[2] nunc non dubitat, quin te ducturum neges[3].
Venit meditatus alicunde ex solo loco[4]:
Orationem sperat inuenisse se,
Qui[5] differat te: proin'[6] tu face, apud te vt[7] sies. 5

E *P.* Mo-

1 Videbo. 2 Simo. 3 quin dicturus sis, te non velle illam ducere. 4 ex loco aliquo solitario. 5 qui te per illam possit constringere. 6 *face* pro *fac* per Archaismum. vid. Nepot. Pausan. cap. II. add. Cellarii notas. 7 ne videaris timidus, effice vt animum habeas.

8 nihil

P. Modo vt poſſim, Daue. *D.* Crede hoc mihi inquam, Pamphile,
Nunquam hodie tecum commutaturum patrem
Vnum eſſe verbum [8], ſi te dices ducere [9].

8 nihil tibi reſpondebit pater. 9 velle vxorem.

ACTVS II. SCENA V.

BYRRHIA, SIMO, DAVVS, PAMPHILVS.

B. Herus me, relictis rebus [1], iuſſit Pamphilum
Hodie obſeruare, vt, quid ageret de nuptiis,
Scirem. id propterea [2] nunc hunc venientem ſequor.
Ipſum adeo praeſto [3] video cum Dauo. hoc agam.
S. Vtrumque adeſſe video. *D.* Hem, ſerua [4]. *S.* Pamphile.
D. Quaſi de improuiſo reſpice ad eum. *P.* Ehem pater.
D. Probe [5]. *S.* Hodie vxorem ducas, vt dixi, volo.
B. Nunc noſtrae parti [6] timeo, quid hic [7] reſpondeat [8].
P. Neque iſtic neque alibi tibi vſquam erit in me mora [9] *B.* Hem!
D. Obmutuit [10]. *B.* Quid dixit? *S.* Facis, vt te decet,
Cum iſthuc, quod poſtulo, impetro cum gratia [11].

D. Sum

1 Iuſſit me omnia alia relinquere. 2 propter id. 3 praeſentem adeſſe. 4 obſerua eum. 5 recte ita facis. 6 nunc timeo noſtris rebus atque conſiliis. 8 & quid Pamphilus reſponſurus ſit. 9 ego non ero in mora. 10 pater ne verbulum quidem dicit. 11 libenter, ſine coactione.

13 vxo-

D. Sum verus [12]? *B.* Herus, quantum audio, vxore excidit [13].

S. I iam nunc intro, ne in mora, cum opus sit, sies [14].

P. Eo. *B.* Nullane in re esse homini cuiquam fidem [15]?

Verum illud verbum [16] est, vulgo quod dici solet: 15

Omnes sibi malle melius esse, quam alteri [17],

Ego illam vidi virginem: forma bona [18]

Memini videre, quo aequior sum Pamphilo [19],

Si se illam in somnis, quam illum, amplecti maluit [20]

Renunciabo [21], vt pro hoc malo mihi det malum [22]. 20

12 annon dixi veritatem? 13 vxorem non accipiet herus meus Charinus. 14 ne vlla in te mora sit. 15 miror, quod nemo hominum fidem habeat sincere agat. 16 proverbium. 17 omnes homines sua potius commoda respiciunt, quam aliorum vtilitatem. 18 memini videre eam, quod esset forma bona. 19 quare eo minus irascor Pamphilo, si maluit ipse eam amplecti noctu, quam vt Charinus eam amplectatur. 21 dicam hoc Charino. 22 vt pro hoc nuntio malo mihi dat malam mercedem.

ACTVS II. SCENA VI.

DAVVS, SIMO.

Hic nunc me credit aliquam sibi fallaciam

Portare [1], & ea me hic restitisse gratia [2].

Quid Dauus narrat? *D.* Aeque quidquam nunc quidem [3]. *S.* Ni:

1 Afferre, struere. 2 & credit, quod ego hoc loco asserim ob eam rem. 3 iam quidem ego nihil narro,

4 tu

S. Nihilne[4]? hem. *D.* Nihil prorsus *S.* Atqui exspectabam quidem[5].
D. Praeter spem euenit[6]: sentio: hoc male habet virum[7].
S. Potin' es mihi verum dicere[8]? *D.* Nihil facilius[9].
S. Num illi[10] molestae quidpiam hae sunt nuptiae,
Huiusce propter consuetudinem hospitae[11]?
D. Nihil hercle[12]: aut si adeo, bidui est aut tridui
Haec sollicitudo[14]: nostin'? deinde desinet[15].
Etenim eam secum rem recta reputauit[16] via.
S. Laudo *D.* Dum licitum est illi, dumque aetas[17] tulit,
Amauit: tum id clam[18]; cauit, ne vnquam infamiae
Ea res sibi esset[19], vt virum fortem decet.
Nunc vxore opus est: animum ad vxorem appulit.[20]
S. Subtristis[21] visus est esse aliquantulum mihi. *D.* Ni-

4 tu narras? 5 vt aliquid narrares. 6 praeter spem audiuit responsum Pamphili. 7 hoc Simo aegre fert. 8 potesne tu mihi dicere veritatem? 9 possum dicere, quam veritatem. 10 filio meo. 11 quoniam filius meus amat hanc peregrinam. 12 Pamphilo est molestum. 14 aut si imo molestum hoc est Pamphilo, tamen haec sollicitudo non durabit vltra duos aut tres dies. 15 illa cura. 16 recte expendit. 17 dum iuuenilis aetas eum impulit ad amorem. 18 fecit. 19 ne ex hoc amore acciperet aliquam infamiam nominis. 20 cupit vxorem ducere. 21 paulo tristior.

22 equi-

D. Nihil propter hanc [22] rem : sed [23] est, quod succenset tibi.
S. Quidnam est ? *D.* Puerile est. S. Quid est ? *D.* nihil. S. Quin [24] dic, quid est ?
D. Ait, nimium parce facere sumtum [25]. T. Mene [26] ? *D.* Te [27].
Vix, inquit, drachmis obsonatus est decem [28] :
Num filio videtur vxorem dare ?
Quem, inquit [29], vocabo ad coenam meorum aequalium [30]
Potissimum nunc ? &, quod dicendum heic fiet,
Tu quoque perparce nimium [31], non laudo [32]. S. Tace,
D. Commoui [33]. S. Ego, istaec recte vt fiant, videro [34].
Quidnam hoc rei est ? quidnam hic volt veterator [35] sibi ?
Nam si heic mali est quidquam, hem illic est huic rei caput [36],

2 equidem tristis est, sed tamen non propter hanc em. 23 sed habet caussam. 26 imo dic mihi illud. 25 te arum sibi dare. 26 egone ipsi dem parum ? 27 tu imo. vix drachmas decem impendit pater meus in coenam. 29 Pamphilus. 30 amicorum. 31 & quod inter s dictum volo. 31 sane nimium parce facis sumtus. tuam parsimoniam 33 ipsum ad iram. 34 prospiciam, rabo. 35 nebulo senex. 36. si in hac re aliquod maum est, certe hic Dauus est eius auctor & suasor.

1 Raro

ACTVS III. SCENA I.

MYSIS, SIMO, DAVVS, LESBIA, GLYCERIVM.

M. ITa pol quidem res est, vt dixti Lesbia:
Fidelem haud ferme mulieri inuenias virum [1].
S. Ab Andria est ancilla haec. quid narras? *D.* Ita est.
M. Sed hic Pamphilus *S.* Quid dicit? *M.* firmavit fidem [2]. *S.* Hem.
D. Vtinam aut hic surdus, aut haec muta facta sit.
M. Nam quod peperisset, iussit tolli [3]. *S.* O Iupiter,
Quid ego audio? actum est, siquidem haec [4] vera [5] praedicat [8].
L. Bonum ingenium narras adolescentis [7]. M. optimum.
Sed sequere me intro, ne in mora illi [9] sis. *L.* Sequor.
D. Quod remedium nunc huic malo [10] inueniam?
S. Quid hoc?
Adeon' est demens? ex peregrina [11]? iam scio: ah!
Vix tandem sensi stolidus. D. Quid hic sensisse [12] ait?

S. Haec

1 Raro inuenies virum, qui sit fidelis mulieri. 2 seruauit ille, quod promisit. 3 educari. 4 ancilla. 5 veritatem. 6 dicit. 7 omnino narras, hunc adolescentem habere bonum & sincerum ingenium. 8 optimum certe est eius ingenium. 9 ne nimium tarde aduenias, quam forte velit Glycerium. 10 pro hoc malo. 11 susceperit filius meus puerum? 12 quid ait Simo, se sensisse?

13 Dauus

S. Haec primum affertur iam mihi ab hoc fallacia [13].
Hanc simulant parere [14], quo [15] Chremetem absterreant [16].
G. Iuno, Lucina [17] fer opem, serua me obsecro.
S. Hui, tam cito? ridiculum. postquam ante ostium
Me audiuit stare, approperat. non sat commode
Diuisa sunt temporibus tibi, Daue, haec [18]. *D.* Mihin' [19]?
S. Num immemor es discipuli [20]? *D.* Ego, quid narres nescio.
S. Hiccine si me imparatum in veris nuptiis
Adortus esset, quos mihi ludos redderet [21]?
Nunc huius periclo [22] fit. Ego in portu nauigo [23].

13 Dauus fallaciam hanc prima vice mihi struit. 14 fingunt illi, ac si Glycerium pareret. 15 vt. 16 a nuptiis. 17 Dea, quae parturientibus credebatur auxilium ferre. 18 fraudes tuas non satis commodo tempore declarasti. 19 egone declarauerim? &c. 20 num oblitus es Pamphili, quem tu antea instruxisti ad fraudem? 21 si Dauus hic me inuenisset, ita vt serio vellem nuptias filio meo facere, & me non satis praeparassem ad eas fallacias, quam egregie me posset fallere? 22 iam vero ipse incidet in periculum. 23 ego vero securus sum.

ACTVS III. SCENA II.

LESBIA, ARCHILIS, SIMO, DAVVS.

ADhuc, Archilis, quae adsolent, quaeque oportet

Signa ad ſalutem eſſe,omnia huic eſſe video [1].
Nunc primum fac,iſthaec [2] vt lauet : poſt deinde,
Quod iuſſi, ei date bibere, & quantum imperaui,
Date [3] : mox ego huc reuertor.
Per caſtor [4] ſcitus [5] puer natus eſt Pamphilo.
Deos quaeſo [6], vt ſit ſuperſtes [7] : quandoquidem ipſe [8] eſt ingenio bono,
Cumque huic veritus eſt optimae adoleſcenti facere iniuriam [9].
S. Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te eſſe ortum [10] ? *D.* Quidnam id eſt ?
S. Non imperabat coram,quid opus facto eſſet puerperae [11];
Sed poſtquam egreſſa eſt,illis [12], quae ſunt intus, clamat de via [13].
O Daue,itan' contemnor abs te? aut itane tandem idoneus
Tibi videor eſſe, quem tam aperte fallere incipias [14] dolis [15] ?
Saltem accurate, vt metui videar certe, ſi reſciuerim [16]. *D.* Cer-

1 Ex omnibus ſignis video,Glycerium eſſe extra periculum. 2 puerpera. 3 date bibere. 4 profecto,eſt formula iurandi. 5 bellus,lepidus,Plaut.Pſeud. 2,4. 58. Mil. 4,3,19. 6 oro. 7 vt diu viuat hic puer. 8 pater pueri Pamphilus. 9 bonum eius ingenium etiam ex eo patet,dum optumae huic mulieri noluit facere iniuriam. 10 quod abs te proueniat hoc conſilium. 11 debuiſſet obſtetrix in domo imperare, quid facto opus eſſet puerperae,& tamen illa hoc non fecit. 12 mulieribus. 13 *auf öffentlicher Straſſe.* 14 audeas. 15. per dolos tuos & fraudem. 16 ſaltem debuiſſes tuas fallacias circumſpecte ſtruere ; ex metu, ſi eas reſciſcerem. 17 Cer-

D.[17]Certe hercle nunc hic se ipsus fallit, haut ego.
S. Edixin'[18] tibi ?
Interminatus[19] sum,ne faceres ? num[20] veritus ?
quid[21] retulit ?
Credon' tibi hoc nunc[22], peperisse hanc e Pamphilo ?
*D.*Teneo, quid erret[23]: quid ego agam,habeo[24].
*S.*Quid taces ?
D. Quid credas ? quasi non tibi renunciata sint
haec sic fore[25].
S. Mihin' quisquam[26]? *D.*Eho ! an tute intellexti,
hoc adsimilari[27] ? *S.* Irrideor.
D. Renunciatum[28] est: nam qui[29] isthaec tibi incidit suspicio ?
*S.*Qui ? quia te noram[30].*D.*Quasi tu dicas,factum
id consilio meo[31].
S. Certe enim scio[32]. *D.*Non satis me pernosti etiam,qualis sim,Simo.

17.*Certe hercle* maioris vis caussa saepe numero coniunguntur.vid.notat.supra 18 anne ego hoc dixi tibi? 19 anne iussi per minas. *interminor* & *intermino* non infrequens est Terentio &Plauto,vid.Parei Lexic.Crit.p.630 20 num tu timuisti ? 21 quid profuerunt meae commi-ationes ? 22 an ego tibi hoc credam ? 23 scio & intelgo, qualis sit suspicio: 24 scil. vt in animo tuo haec suspicio, hic error magis confirmetur. 25 quasi ego tibi non dixerim, haec ita fore ? 26 an quisquam mihi hoc xerit ? 27 putas ne,me hanc rem simulare. *Eho* autem interiectio perturbati animi, quaerentis, mirantis &c. Comicis propria. 28 certe dixi tibi. quomodo. 30 quoniam probe sciebam fallacias tuas. *auff mein anstifften.* 31 quod haec omnia facta sint tuo consilio.

S, Egone [33] te? *D*. Sed, ſi quid narrare occoepi, continuo dari
Tibi verba cenſeo [34]. *S*. Falſo [35]. *D*. Itaque hercle nihil iam mutire [36] audeo.
S. Hoc ego ſcio vnum, neminem peperiſſe heic. *D*. Intellextin?
Sed nihilo ſecius [37] mox deferent [38] puerum huc ante oſtium.
Id ego iam nunc tibi renuncio [39], here [40], futurum, vt ſis ſciens [41]:
Ne tu hoc mihi poſterius [42] dicas, Daui factum [43] conſilio, aut dolis.
Prorſus a me opinionem hanc tuam eſſe ego amotam [44] volo.
S. Vnde id ſcis? *D*. Audiui, & credo. multa concurrunt [45] ſimul,
Qui [46] coniecturam hanc nunc facio. iam primum haec ſe e Pamphilo
Grauidam dixit eſſe. inuentum eſt falſum [47]. nunc, poſtquam videt
Nuptias domi apparari, miſſa eſt ancilla illico

Ob-

33 norim. 34 *ſo meineſtu es gienge gleich von dir.* Elegantia eſt voce *tibi*, pro: contra te. 35 per Ironiam hoc pronuntiari debet quaſi fallerer, ſi ita de te opinarer, & fallacias tuas ſuſpicarer. 36 ne verbulum quidem amplius dicam. 37 *dem ungeacht.* 38 adferent. 39 dico. 40 domine. 41 vt hoc ſcias. 42 deinceps. 43 factum hoc eſſe. 44 remotam, remoueri. 45 multa indicia ſimul conueniunt, adſunt. 46 ex quibus, vnde. 47 tu vero id credere noluiſti.

48 fruſtra

Obſtetricem accerſitum [48] ad eam, & puerum vt adferret ſimul.
Hoc niſi fit, puerum vt tu videas, nil mouentur [49] nuptiae.
S. Quid ais? cum intellexeras,
Id conſilii capere [50], cur non dixti [51] extemplo [52] Pamphilo?
D. Quis igitur eum ab illa abſtraxit, niſi ego? nam omnes nos quidem
Scimus, quam miſere [53] hanc amarit. nunc ſibi [54] vxorem expetit.
Poſtremo id mihi da negotii [55]: tu tamen idem [56] has nuptias
Perge facere ita, vt facis: & id ſpero adiuturos [57] deos.
S. Imo abi intro. ibi me opperire [58], &, quod parato [59] opus eſt, para.
Non impulit me [60], haec nunc omnino vt crederem,
Atque haud ſcio, an, quae dixit, ſint vera omnia:
Sed parui pendo. illud mihi multo maximum eſt,
Quod mihi pollicitus eſt ipſus gnatus [61]. Nunc Chremem

48 quae accerſeret, venire iuberet. 49 fruſtra perturbantur, remouentur. 50 eos. 51 dixiſti. 52 ſtatim. 53 vehementer. 54 dari. 55 *du darffſt es mir nur auftragen oder in* Commiſſion *geben.* 56 ipſe. 57 deos auxilio ſuo praeſentes fore. 58 expecta. 59 parandum. 60 certe Dauus me agendum perſuadere potuit. 61 filius. 62 allo-

Conueniam[62]: orabo gnato vxorem[63]. id si impetro,
Qui alias[64] malim, quam hodie has fieri nuptias?
Nam gnatus quod pollicitus est, haud dubium est[65] mihi,
Si nolit, quin eum merito[66] possim cogere[67].
Atque adeo in tempore eccum[68] ipsum obuiam[69] Chremem.

62 alloquar. 63 vt velit dare filiam suam. 64 potius, magis. 65 certe constitui, dubium mihi nullum est. 66 iure. 67 ad nuptias. 68 ecce eum. 69 qui obuiam mihi venit.

ACTVS III. SCENA III.

SIMO, CHREMES.

S. Ivbeo[1] Chremetem. *C.* oh te ipsum quaerebam. *S.* Et ego te[2]. *C.* Optato[3] aduenis.
Aliquot me adiere[4], ex te auditum[5] qui aiebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato, id viso[6], tu ne[7], an illi insaniant.
S. Ausculta pauca: & quid ego te[8] velim, & tu quod[9] quaeris, scies.
C. Ausculto: loquere, quid velis.
S. Per deos oro, & nostram amicitiam Chreme,
Quae

1 Scilic. saluere, quod verbum supprimitur interuentu alterius personae. 2 scil. quaerebam. 3 tempore opportuno; ex desiderio meo & voto. 4 aliquot homines venerunt ad me. 5 qui dixerunt, se audiisse ex te. 6 videbo itaque. 7 an tu insanias. 8 scil. facere. 9 a me de filia tua. 10 ami-

Quae [10] incepta a paruis [11] cum aetate accreuit simul;
Perque [12] vnicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cuius tibi poteſtas ſumma ſeruandi datur [13];
Vt me adiuues in hac re, atque ita, vti nuptiae
Fuerant futurae [14], fiant. *C.* Ah! ne me obſecra:
Quaſi hoc te orando a me impetrare oporteat [15].
Alium eſſe cenſes nunc [16] me, atque [17] olim, cum dabam [18]?
Si in rem eſt vtrique [19], vt fiant [20], accerſi iube [21].
Sed ſi ex ea re [22] plus mali eſt, quam commodi
Vtrique [23]; id oro te, in commune [24] vt conſulas,
Quaſi illa tua [25] ſit, Pamphilique ego ſim pater.
S. Imo ita volo, itaque poſtulo vt fiat, Chreme:
Neq; poſtulem abs te, niſi ipſa res moneat. *C.* Quid eſt?
S. Irae ſunt inter Glycerium & gnatum [26] *C.* Audio.

10 amicitia. 11 a pueritia. 12 rogo te etiam per. 13 ad quem ſeruandum tu habes commodiſſimam occaſionem. 14 & ita me adiuues, vt nuptiae fiant, quemadmodum illae ſemel fuerunt conſtitutae. Nam ellipſis ſubeſt, vt ſubintelligitur *vt* ſiue apud *nuptiae*, ſiue *fiant*. 15 quaſi neceſſe ſit, vt ideo me roges. 16 putasne alienatum & mutatum eſſe nunc animum meum? 17 quam olim fuit. 18 cum dabam meam filiam filio tuo. 19 ſi vtrique vtile eſt. *in rem eſſe* & *e re eſſe* eſt eſſe commodo & vtile. 20 nuptiae. 21 iube, vt filius adueniat. 22 ſi vero ex his nuptiis maius malum putas prouenire, quam commodum, 23 nobis vtrique. 24 in communem vtilitatem vt des conſilium ita, vt tam mei quam tui ratio habeatur, vel & tui filii & meae filiae. 25 non ſecus ac ſi mea filia tua ſit filia. 26 filium meum.

S. Ita magnae [27], vt ſperem [28] poſſe auelli. *C.* Fabulae [29].
S. Profecto ſic eſt. C. Sic eſt hercle, vt dicam tibi:
Amantium irae, amoris integratio eſt [30].
S. Hem, id te oro, vt ante eamus [31], tum tempus datur [32].
Dumque eius lubido occluſa eſt contumeliis [33]:
Prius quam harum [34] ſcelera & lacrumae confictae dolis [35]
Reducunt animum ægrotum [36] ad miſericordiam,
Vxorem demus [37]. ſpero conſuetudine, &
Coniugio liberali deuinctum, Chremes,
Dehinc facile ex illis emerſurum [38] malis.
C. Tibi ita hoc videturat, ego non poſſe [39] arbitror,
Ne-

27 & ira eorum vsque adeo magna eſt. 28 eos poſſe. 29 falſa ſunt haec quae narras. 30 etſi amantes ſibi inuicem iraſcuntur, facile tamen ſolent reconciliari. Expreſſit Comicus illud Menandri apud Stobaeum:

Ὀργὴ φιλοῦντων μικρὸν ἰσχύει χρόνον,
Puſillo amantum durat ira tempore.

Velim, vt legas:

Amantium ira amoris integratio eſt.

At ſi receptam lectionem ſequamur, ſenſus eſt: eſt integratio irae, quae eſt inter amantes, ad amorem priſtinum; id eſt ira illa amorem priorem integrat de nouo quaſi, & reuocat illum. 31 vt hanc amoris integrationem praeuertamus. 32 dum occaſionem ad id habemus. 33 dumque eius amor imminutus eſt per has contumelias. 34 feminarum. 35 fraudulenter. 36 animum filii aegrotum ex amore. 37 filio. 38 ſpero, quod filius, ſi habet vxorem honeſtam, facile liberari poſſit ex amore meretricis. 39 eum emergere ex malis.

40 ſcil.

Neque illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti [40],

S. Qui scis ergo isthuc [41], nisi periculum feceris [42]?

C. At isthuc periculum in filia fieri, graue [43] est.

S. Nempe incommoditas denique huc omnis redit [44];

Si eueniat, quod dii prohibeant, discessio [45].

At si corrigitur, quot commoditates, vide [46].

Principio amico filium restitueris [47]:

Tibi [48] generum firmum, & filiae inuenies virum.

C. Quid istuc [49]? si ita istuc animum induxti esse vtile [50],

Nolo tibi vllum commodum in me claudier [51].

S. Me-

---

40 scil. aliud quid, quam, quod honestum maritum decet. Sed hoc non exspectare possum ab illo, quia aliam amat. 41 vnde tu vero scis istud? 42 nisi ipso rius id probaueris. 43 molestum. 44 *kömmt darauff n, dahin aus.* 45 fiet inter ipsos diuortium matrimoni. Sic vxorem alienam a marito eius poterant abucere, quae res licet detestanda, Romanis legibus uoque probata fuit. Quam legem Plutarchus Comratione Lycurgi atque Numae, quae vitae Numae biecta est, recenset, qua ὁ Ῥωμαῖος ἀνὴρ, ἱκανῶς ων παιδοτροφίας, ὑφ' ἑτέρου δὲ πεισθεὶς μένου τέκνων, ἐξίστατο τῆς γυναικὸς ἐκαι καὶ μετεκδόσθαι κύριος ὑπάρχων. 6 ipse cogita. 47 restitues. 48 inuenies. 49 plura n loquamur. 50 si putas, hoc esse vtile. *induxti induxisti.* 51 quicquid ego facere possum ad tuam litatem, id libens faciam.

52 in

S. Merito te semper maximum [52] feci, Chreme.

C. Sed quid ais? *S.* Quid? *C.* Qui [53] scis eos nunc discordare [54] inter se?

S. Ipsus mihi Dauus, qui intimus est eorum consiliis [55], dixit:

Et is mihi suadet, nuptias, quantum queam, vt maturem [56].

Num censes faceret [57], filium nisi sciret eadem haec [58] velle?

Tute adeo iam eius [59] audies verba. heus! euocate huc Dauum.

Sed eccum, video ipsum foras exire.

52 in maximo honore habui ex merito tuo. 53 vnde vero & quomodo. 54 discordes esse. 55 qui secretissima eorum consilia nouit. Vellei. l. 1. *Socia consiliorum omnium sorore Electra.* 56 celeriter perficiam. 57 Dauum hoc esse facturum. 58 nisi sciret, quod filius quoque haec eadem cuperet. 59. Daui.

ACTVS III. SCENA IV.

DAVVS, SIMO, CHREMES.

D. AD te ibam. *S.* Quidnam est?

D. Cur non accersitur [1]? iam aduesperascit.

S. Audin' tu illum [2]?

Ego dudum non nil veritus sum, Daue, abs te, ne faceres idem,

[3] Quod vulgus seruorum solet, dolis [4] vt me deluderes:

5Pro-

1 Cur non iubetur filia tua venire ad nuptias suas? 2 audisne, quid hic loquatur? est apostrophe ad Chremetem. 3 quod plurimi serui solent facere. 4 vt me falleres fraudibus tuis. 5 scil.

Propterea quod amat filius. *D.* Egone istud facerem? *S.* Credidi: [5]

[6] Idque adeo metuens vos celaui [7], quod nunc dicam. *D.* Quid? *S.* Scies:

Nam propemodum habeo tibi iam fidem [8]. *D.* tandem agnosti, qui siem [9].

C. Non fuerant nuptiae futurae [10]. *D.* Quid? [11] non? *S.* Sed ea gratia [12].

Simulaui, vos vt pertentarem [13]. *D.* Quid ais? *S.* Sic res est. *D.* Vide!

[14] Numquam quiui ego isthuc intelligere, vah! consilium callidum.

S. Hoc audi: vt [15] hinc te iussi introire, opportuno hic [16] fit mihi obuiam.

D. Hem [17] numnam periimus? *S.* Narra huic, quae tu dudum narrasti mihi.

D. Quidnam audio? *S.* Gnatam vt det oro, vixque id exoro. *D.* Occidi.

S. Hem! quid dixti? *D.* Optume, inquam, factum. *S.* Nunc per hunc nulla est mora [18]. *C.*

---

5 scil. fore, vt hoc facias. 6 ne me deciperes. 7 ideo hoc aperire vobis nolui. 8 parum iam abest, quin tibi habeam fidem. 9 qualis vir sim. *siem, sies, siet: sient* inflexio antiqua pro *sim, sis, sis, sint*. 11. quid ais? putasne non debere celebrari nuptias? 12 propter ea. 13 vt sententiam & consilia vestra expiscarer & intelligerem. 14 nunquam potui intelligere, te ideo simulare nuptias 15 postquam. 16 Chremes. 17 Eunuch. V. sc. 5. *Iupiter, quae isthaec turba est? numnam ego perii.* Adelph. III. sc. 4. *Hem, numnam illa quaeso parturit?* 18 Chremes hic nullam moram faciet, quin nuptiae fiant.

19 iam

C. Domum modo [19] ibo : vt apparentur, dicam [20]:
atque huc renuntio [21].
S. Nunc te oro, Daue, quoniam ſolus mihi effeciſti
has nuprias.
D. Ego vero ſolus [22]. *S.* Corrigere mihi gnatum,
porro enitere [23].
D. Faciam hercle ſedulo. *S.* Potes nunc [24], dum
animus [25] irritatus eſt.
D. Quieſcas [26]. *S.* Age igitur: vbi nunc eſt ipſus [27]?
D. Mirum, ni domi eſt. [28]
S. Ibo ad eum atque eadem haec, quae tibi dixi,
dicam itidem [29] illi. *D.* Nullus ſum. [30]

Quid

19 iam. 20 dicam, vt omnia apparentur ad nuptias. *apparare* eſt parare, inſtruere aliquid. ſic Plautus dicit Men. I, 2, 61. I, 3.3. *prandium apparare.* 21 & hoc vobis renuntiabo, quando omnia erunt parata. Vtitur praeſenti pro futuro ad certitudinem rei, vt ſaepe numero Prophetae ſacri praeteritum pro futuro vſurpant per enallagen temporum. 22 ſcil. perfeci. Ironice. Quaſi, *als wenn ich dieſes allein hatte gethan.* 23 labora. 24 eum corrigere. 25 filii mei. 26 noli eſſe ſollicitus; ego enim omnia probe curabo, 27 ipſe Pamphilus 28 ſane mirarer, niſi Pamphilus domi tuae eſſet. 29 eadem ratione, eodem modo. Cicero N. D. III, 24. *Quid vos illa delectat explicatio fabularum & enodatio nominum, eiectum a filio coelum : vinctum itidem a filio Saturno.* Id. de Leg. I, 10. *Ea, quia mouent ſenſus, itidem mouent ſenſus omnium.* 30. i. e. de me actum eſt, *es iſt nun alles mit mir aus*; eſtque formula Comicis vſitata deſperantis. Plautus Aſinar. V, 2, 72. ART. *age, ſurge amator; i domum* DE. *nullus ſum.* Merc. I, 2, 52. *Perii, tu quidem theſaurum huc mihi apportauiſti mali. Nullus ſum.* & v. 104.

Vae

Vae mihi misero, nullus sum. Interdum coniunguntur *nullus sum* & *occidi*, vt Mercat. II, 3. v. 130. *Nullus sum, occidi*: add. V, 4, 17. Mostell. II, 1, 41. & de *nullus est* pro *mortuus est*. Bacch, II, 2, 16. Noster. V, 7 22. Eunuch. *Nullus sum* 31. *pistrinum*, inquit Pareus pag. 935. Lexic. Critic. *proprie locus est, vbi farinam in pila, hoc est vase concauo pinserent & contunderent. Inde locus plenus defatigationis & negotii operosi viresque conficientis* pistrinum *dicebatur*. Nam ante vsum molarum receptum veteres frumenta torrefacta per saxa destruere solebant, quorsum illa Seruii ad Virgil. Aeneid. I, 184.

frugesque receptas
Et torrere parant flammis & frangere saxo.

pertinent, quum ait:

Quia apud maiores nostros molarum non erat vsus, frumenta torrebant, & ea in pilas missa pinsebant & hoc erat genus molendi, vnde & pinsores dicti sunt, qui nunc pistores vocantur. Postea molae inuentae fuerunt a *Mylante* quodam teste Stephano de Vrbib. voce Μυλαντία. & quidem *trusatiles* & *manuales*, de quarum vsu differit Plinius Lib. VIII. H. N. c. 5. quibus *asinariae* successerunt. conf. Apul. Metamorph. Lib. IX. Serui autem & ancillae, item captiui ad hunc locum pilarum & molarum ducebantur, vt ibi poenam tolerarent, quod ex sacris pandectis iam patet, Exod. XI, 5. 6, XII, 29. Iud. XVI, 21. quo vltimo loco male quidam vocem טחון de re venerea exponunt. add. Luc. XVII, 35. Ex scriptoribus profanis nota sunt plurima loca ex ipso Terentio & Plauto, *qui in pistrinum detrudere, dare* de poena seruorum vsurpant. Sic Terent. supra I, 2, 15 ait:

Verberibus caesum in pistrinum, Daue, dedam vsque ad necem.

Quod genus carceris hodieque apud Turcas viget, confer Dieteric. Antiq. Biblic. p. 336.

32 sin-

Quid caussae est, quin hinc in pistrinum recta proficiscar via ?[31]

Nihil est preci[32] loci relictum iam perturbaui omnia.

Herum fefelli : in nuptias conieci herilem[33] filium.

Feci hodie, vt fierent[34], insperante hoc[35], atque inuito Pamphilo,

Hem astutias ! quod si quiessem nihil euenisset mali.

Sed eccum ! ipsum video ;[36] occidi !

Vtinam mihi esset aliquid heic, quo nunc me praecipitem darem.

32 singularis numerus huius vocis non infrequens occurrit, vid. Phorm. III, 3. 14. Auctor. ad Herenn. III, 3. Tacit. 12. Ann. c. 19. 33 heri mei. 34 nuptiae 35 dum Simo hoc non sperauit. Cicero pro Marcello c. 7, *salutem insperantibus reddidisti*, & passiue apud Plautum I, 3, v. 40. 36 idem est, quod supra dixerat : *nullus sum*.

ACTVS III. SCENA V.

PAMPHILVS, DAVVS.

P. VBi illic[1] scelus est, qui me perdidit ? *D.* Perii. *P.* Atque hoc confiteor,

Iure obtigisse[2] : quandoquidem tam iners[3], tam nulli[4] consilii Sum

1 Ille nebulo. abstractum ponitur pro concreto, quod patet ex genere masculino pronominis additi *qui*. 2 accidisse mihi. 3 ego tam negligens rerum mearum. 4 *nulli* pro *nullius* per Archaismum, de quo vide Buchnerum de commutata ratione dicendi p. 304.

Sum. Seruone fortunas meas me commisisse futili [5]?
Ergo pretium ob stultitiam fero [6]: sed inultum id nunquam a me auferet [7].
D. Posthac incolumem sat scio fore me [8], nunc si euito hoc malum.
P. Nam quid ego nunc dicam patri? negabone velle [9] me, modo [10]
Qui sum pollicitus ducere? qua fiducia [11] id facere audeam?
Nec, quid me [12] nunc faciam, scio. *D.* Nec de me equidem [13], atque id ago sedulo [14].
Dicam aliquid iam inuenturum [15], vt huic malo aliquam producam moram [16], P. Oh!
D. Visus sum. *P.* Ehodum! bone vir, quid ais? viden' [17] me consiliis tuis

Mi-

5 an decuit, seruo pessimo committere meam fortunam? 6 ego dignam accipio mercedem ob stultitiam meam. 7 *er soll mir den Possen nicht umsonst gethan haben.* 8 cognosco quidem satis, me in posterum incolumem & saluum fore, si modo nunc malum hoc euitassem. 9 an dicam, me non velle ducere vxorem? 10 ante breue tempus 11 qua ratione, quo fundamento, qua ex caussa. Consequens ponitur scil. *fiduciae* vox pro antecedente. 12 de me nec scio, quid facere nunc debeam in mea caussa. Est ellipsis, quae fit ob vehementem animi affectum. 13 scio quid facere debeam. 14 id meditor magna cum cura. 15 me iam aliquid inuenire & excogitare velle. 16 vt protraham hoc malum. 17 vides ne?

18 ver-

Miſerum impeditum[18] eſſe? *D.* At iam expediam[19].
P. Expedies[20]? *D.* Certe, Pamphile.
P. Nempe vt modo[21]. *D.* Imo melius ſpero. *P.* Oh, tibi ego vt credam furcifer[22]?
Tu rem impeditam & perditam reſtituas? hem, quo fretus ſum,
Qui me hodie ex tranquilliſſima re[23] conieciſti in nuptias.
An non dixi hoc eſſe futurum? *D.* dixti. *P.* quid meritus[24]? *D.* Crucem[25].
Sed paululum ſine ad me vt redeam: iam aliquid diſpiciam[26]. *P.* Hei mihi!
Cum non habeo ſpatium[27], vt de te ſumam ſupplicium[28], vti volo:
Namque hocce tempus, praecauere mihi[29] me, haud te vlciſci, ſinit[30].

ACTVS

18 *verwickelt*, conſtrictum. *Impeditus* proprie eſt, qui pedes habet illigatos, vt progredi nequeat. Hoc loco refertur ad negotium & contrarium eſt *expedire*. 19 liberabo te. 20 tune me liberabis? 21 nempe eo modo me liberabis, vti iam feciſti. 22 Furcifer *ſeruus eſt*, vt Donatus inquit, *qui ob delictum aliquod cogebatur a domino ignominiae magis, quam ſupplicii cauſſa circa vicinos furcam in collo geſtare, ſubligatis ad eam manibus, & praedicare peccatum ſuum; ſimulque monere ceteros, ne quid ſimile admitterent.* 23 ſtatu rerum mearum. 24 es. 25 patibulum merui. 26 conſilium aliquod excogitabo. 27 tempus. 28 vt te puniam. 29 nam hoc tempus ſufficit quidem, vt mihi praecaveam. 30 ſufficit, permittit.

1 Aut

ACTVS IV. SCENA I.

CHARINVS, PAMPHILVS, DAVVS.

C. Hoccine credibile est, aut memorabile [1],
Tanta vecordia innata cuiquam vt [2] siet,
Vt malis gaudeat alienis [3], atque ex incommodis [4]
Alterius sua vt comparet commoda? ah,
Idne est verum? Imo id genus est hominum pessumum,
In denegando modo queis pudor est paululum [5];
Post vbi iam tempus est, promissa perfici [6],
Tum coacti necessario se aperiunt [7], & timent [8]
Et tamen res cogit eos denegare. ibi
Tum impudentissima eorum oratio est:
Quis tu es? quis mihi [9] es? cur meam [10] tibi? heus,
Proxumus sum egomet mihi, attamen vbi fides [11]?

Si

1 Aut vnquam contigit. 2 vt tanta malitia innata sit cuiquam homini. 3 vt gaudeat de malis & calamitatibus aliorum. Hesiodus Op. & D. v. 195.

Ζῆλος δ' ἀνθρώποισιν ὀϊζυροῖσιν ἅπασιν
Δυσκέλαδος, κακόχαρτος, ὁμαρτήσει, στυγερώπης.

Liuor autem homines miseros omnes
Malos rumores spargens, malis gaudens, comitabitur inuiso vultu.

4 damno, miseria. 5 Paulo ante, quum peterent aliquid ab illis, promittebant, puduit enim denegare illis petitionem. 6 vbi tempus appropinquat, ad perficiendum id, quod promiserunt. 7 tunc declarant mentem suam, eiusque malitiam coacti ex necessitate. 8 & timent, ne ista, quae promiserunt & iam negant, vi auferantur. 9 quid tu ad me attines? 10 cur tibi dare debeam meam rem. 11 vbi manet fides semel data?

12 non

Si roges, nihil pudet [12]. heic, vbi opus est,
Non verentur [13] : illic, vbi nihil opus est, ibi verentur.
Sed quid agam? adeamne ad eum, & cum eo iniuriam hanc expostulem [14]?
Mala ingeram multa [15]. atque aliquis dicat, nihil promoueris [16].
Multum [17]. molestus certe ei fuero, atque animo morem [18] gessero.
P. Charine, & me & te imprudens, nisi quid dii [19] respiciunt, perdidi.
C. Itane imprudens [20]? tandem inuenta est caussa [21]: soluisti fidem [22].
P. Qui tandem [23]? *C.* Etiam nunc me ducere istis dictis postulas [24]?
P. Quid isthuc est? *C.* Postquam me amare dixi, complacita [25] est tibi.
Heu me miserum, quum tuum animum ex animo spectaui [26] meo.

P. Fal-

12 non pudet ipsos. 13 non pudet ipsos. 14 & cum eo incipiam rixas, ob factam mihi iniuriam. 15 multa mala verba ipsi dicam. 16 nihil proficies; *du wirst doch damit nichts ausrichten.* 17 certe ego multum proficiam. 18 obsequar tamen voluntati meae, *zum wenigsten kan ich doch mein Müthgen an ihm kühlen.* 19 nisi dii nobis auxilium ferant. Respicere dicuntur Dii illis, quibus fauent. 20 Ergo ita imprudens fuisti? 21 tandem inuenisti aliquem praetextum. Ironice. 22 seruasti vtique fidem tuam. Ironice. 23 quid significat hoc tuum *tandem*? 24 etiam nunc me cupis fallere per haec verba tua? 25 illa tibi placuit. 26 iudicaui.

27 erras

P. Falſus[27] es. *C.* Non tibi ſatis eſſe hoc viſum ſolidum eſt gaudium[28],
Niſi me lactaſſes[29] amantem, & falſa ſpe produceres[30]?
Habeas[31]. *P.* Habeam[32]? ah! neſcis, quantis in malis verſer miſer
Quantasque hic[33] ſuis conſiliis mihi confecit[34] ſolicitudines.
Meus carnifex[35]. *C.* Quid iſthuc tam[36] mirum, ſi de te exemplum capit?
P. Haud iſthuc dicas, ſi cognoris vel me, vel amorem meum.
C. Scio, cum patre altercaſti[37] dudum, & is nunc propterea tibi
Succenſet[38], nec te quiuit hodie cogere, illam vt duceres.
P. Imo etiam, quo tu minus[39] ſcis aerumnas meas,
Hae nuptiae non apparabantur[40] mihi,
Nec poſtulabat nunc quiſquam vxorem dare[41]:

F C. Scio

27 erras longe. 28 an gaudium tuum tibi non ſatis firmum viſum eſt? 29 allicceres fraudulenter. 30 *bey der Naſe herumführeteſt.* 31 vxorem tuam. 32 egone habeam illam? 33 Dauus. 34 fecit curas. 35 hic Dauus, qui me miſerum excruciat ſuis conſiliis. 36 ego iſtud non miror, ſi Dauus te excruciat, cum ipſe exemplum eius rei de te capiat, qui me hactenus excruciaſti. 37 rixas habuiſti. 38 iratus eſt. 39 quoniam tu non ſatis accurate. 40 parabantur, fingebantur tantum hae nuptiae. 41 mihi.

42 vo-

C. Scio : tu coactus tua voluntate [42] es. *P.* Mane,
Nondum etiam scis. *C.* Scio equidem illam ductu-
rum esse te [43].
P. Cur me enecas [44]? hoc audi : nunquam desti-
tit
Instare [45], vt dicerem esse ducturum patri [46] :
Suadere, orare, vsque adeo donec perpulit [47].
C. Quis homo isthuc [48]? P. Dauus, C. Dauus?
P. Dauus omnia [49].
C. Quamobrem ? P. Nescio : nisi mihi deos satis
Scio fuisse iratos, qui auscultauerim [50].
C. Factum hoc est, Daue? *D.* Factum est. *C.* Hem,
quid ais scelus [51]?
At tibi dii dignum factis exitium duint [52].
Eho, dic mihi, si omnes hunc coniectum [53] in nu-
ptias
Inimici vellent, quod, ni hoc, consilium darent [54]?
D. Deceptus sum, at non defatigatus [55]. *C.* Scio.
D. Hac [56] non successit, alia aggrediemur via :
Nisi id putas [57], quia primo processit parum [58],
Non

42 voluntas scilicet tua te coëgit. 43 scio hoc qui- dem, te velle illam ducere vxorem. 44 excrucias, 45 me orare, monere Dauus. 46 vt dicerem patri, me velle illam ducere. 47 persuasit, vt ita dicerem pa- tri. 48 iste est. 49 haec mala fecit. 50 quod obsequu- tus sum eius consiliis. 51 sceleste homo, nebulo. 52 o- pto, vt dii tibi dare velint exitium & perniciem, quam scelera tua meruerunt. 53 coniici. 54 num aliud dare possent consilium, nisi hoc ? 55 in excogitandis consi- liis. 56 hac via non successit nostrum consilium. 57 nisi forte tu es in ea opinione. 58 non satis felici- ter nostrum consilium. 59 non

Non posse iam ad salutem conuerti hoc malum [59].
P. Imo etiam [60]: nam satis credo, si aduigilaueris [61],
Ex vnis [62] geminas mihi conficies nuptias.
D. Ego, Pamphile, hoc tibi pro seruitio debeo [63],
Conari manibus, pedibus, nocteisque & dies,
Capitis periculum adire [64], dum prosim [65] tibi.
Tuum est, si quid praeter spem euenit [66], mihi ignoscere.
Parum succedit quod ago; at facio sedulo [67].
Vel melius tu aliud reperi [68], me missum face [69].
P. Cupio [70]: restitue in quem me accepisti locum [71].
D. Faciam. P. Ac iam hoc opus est. *D.* Hem, mane, crepuit a Glycerio ostium [72].
P. Nihil ad te [73]. *D.* Quaero [74]. P Hem, nunccine demum [75]? *D.* At iam hoc tibi inuentum dabo [76].

59 non posse iam hoc malum conuerti ad vtilitatem nostram. 60 potest conuerti. 61 si operam diligentē dabis. 62 nuptiis. 63 quoniam ego sum seruus tuus, ad hoc officium tibi obstrictus sum. 64 quin imo etiam me conicere in periculum capitis. 65 vt modo vtilis tibi fiam. 66 si quid forte accidit praeter spem aut opinionem meam 67 omnem inpendo operam. 68 quod si tu vero aliquid melius potes reperire aut excogitare. 69 *so lasz mich zu frieden.* hic imperatiuus non inusitatus est. 70 vt tu aliquid excogites. 71 & restitue me in eum statum, in quo me accepisti. 72 aliquis pulsat ostium in domo Glycerii. 73 hoc nihil ad te attinet. 74 excogito aliquid. 75 num inuenisti aut excogitasti iam aliquid? 76 mox inveniam. 1 Cu-

ACTVS IV. SCENA II.

MYSIS, PAMPHILVS, CHARINVS, DAVVS.

M. IAm vbi vbi erit, inuentum tibi curabo [1], & mecum adductum [2]

Tuum Pamphilum: tu modo, anime mi, noli te macerare [3].

P. Mysis. M. Quid est? hem Pamphile, optume [4] mihi te offers [5]. P. Quid est?

M. Orare se iussit, si se ames, hera, iam vt ad se venias [6],

Videre ait te cupere [7]. P. Vah, perii, hoc malum integrascit [8].

Siccine me atque illam opera tua nunc miseros solicitarier [9]?

Nam idcirco accersor [10], nuptias quod mihi apparari sensit [11].

C. Quibus quidem quam facile poterat quiesci [12], si hic [13] quiesset.

D. Age, si hic non insanit satis sua sponte, instiga [14]. *M.* Atque aedepol,

Ea

1 Curabo, vt inueniatur Pamphilus. 2 & curabo vt mecum adducatur. 3 noli esse sollicitus. 4 opportune tempore. 5 obuiam venis. 6 hera mea iussit, vt te orarem, velis ad se venire, si ipsam ames. 7 illa ait, se cupere videre te. 8 augetur. 9 an decet vt nos miseri, illa atque ego, in tanta solicitudine simus propter te? 10 iubeo. venire. 11 quod illa intellexit, nuptias meas parari. 12 equidem facile poterat quies esse propter has nuptias. 13 si hic Dauus quietus fuisset. 14 quod si Pamphilus nondum satis iratus tibi videtur, potes eum viterius irritare.

15 hac

Ea res [15] eſt, proptereaque nunc miſera [16] in moerore eſt. P. Myſis,
Per omneis tibi adiuro deos, nunquam eam me deſerturum:
Non, ſi capiundos mihi ſciam eſſe inimicos omneis homines [17].
Hanc mihi expetiui, contigit [18]: conueniunt mores [19]: valeant [20],
Qui inter nos diſſidium volunt: hanc, niſi mors, mihi adimet nemo.
M. Reſipiſco [21] P. Non Apollinis magis verum, atque hoc, reſponſum [22] eſt.
Si poterit fieri, vt ne pater per me ſtetiſſe credat [23],
Quo minus hae fierent nuptiae, volo: ſed ſi id non poterit [24],
Id faciam, in procliui quod [25] eſt, per me ſtetiſſe vt credat [26].
Quis videor [27]? *C.* Miſer aeque atque ego [28]. *D.* Conſilium quaero. C. Fortis [29] es.

 Scio,

15 hae nuptiae ſunt. 16 Glycerium. 17 nec deſeram illam, tametſi ſciam, omnes homines mihi fore inimicos. 18 accepi illam. 19 mores noſtri ſimiles ſibi ſunt inuicem, 20 illi abeant in malam rem. 21 iam redit mihi animus. 22 neque Apollinis Delphici oraculum poteſt magis verum eſſe, quam hoc meum reſponſum eſt. 23 ne pater credat, in me ſitum fuiſſe. 24 fieri. 25 quod facile poteſt fieri. 26 vt credat, in me poſitum fuiſſe, *es hette nur an mir gelegen*. 27 quid videtur tibi de me? 28 aeque miſer videris ac ego ſum. 29 vir fortis es, *ein Mann von* Reſolution.

30 cogi-

Scio, quid conere [30]. *D.* Hoc ego tibi profecto effectum reddam [31].
P. Iam hoc opus est. *D.* Quin iam habeo [32]. *C.* Quid est? *D.* Huic, non tibi, habeo; [33] ne erres [34].
C. Sat habeo. P. Quid facies ? cedo [35], D. Dies hic mihi vt sit satis, vereor,
Ad agendum [36]: ne vacuum esse me nunc ad narrandum credas [37].
Proinde hinc vos amolimini [38]; nam mihi impedimento estis.
P. Ego hanc visam [39]. D. Quid tu [40]? quo hinc te [41] agis? *C.* Verum vis dicam? *D.* îmo etiam:
Narrationis incipit mihi initium. *C.* Quid me fiet [42]?
D. Eho impudens, non satis habes, quod tibi dieculam [43] addo,
Quantum huic promoueo [44] nuptias? *C.* Daue, attamen [45]. *D.* Quid ergo?
C. Vt ducam [46]. *D.* Ridiculum. *C.* Huc face ad me venias, si quid poteris [47].

D. Quid

30 cogites. 31 efficiam. 32 excogitaui aliquid. 33 quidquid excogitaui, non tibi seruiet, sed hero meo. 34 ne falsam habeas opinionem. 35 dic mihi. 36 vereor vt dies hic nimis cito abeat, si velim eam rem enarrare. 37 ne putes me habere nunc tempus ad eam rem narrandam. 38 abite. 39 ad hanc ibo. 40 facies. 41 quorsum tu ibis? 42 de me. 43 vnum adhuc diem. 44 dum protraho nuptias Pamphili adhuc in vnum diem. 45 cura, effice quaeso. 46 eam vxorem. 47 veni ad me, si quid poteris facere.

48 cur

D. Quid [48] veniam? nihil habeo [49]. C. Attamen
si [50] quid. D. Age, veniam. C. Si quid,
Domi [51] ero. D. Tu, Mysis, dum exeo, parumper
opperire [52] heic.
M. Quapropter? D. Ita facto est opus [53]. M. Matura [54]. D. Iam, inquam, heic adero.

48 cur vero. 49 nihil possum facere aut excogitare. 50 potes. 51 si quid habes, domi me inuenies. 52 exspecta hoc in loco paulisper 53 Ita oportet fieri. 54 age celeriter.

ACTVS IV. SCENA III.

MYSIS.

M. Nil ne esse proprium cuiquam [1]? Dii vestram
fidem!
Summum bonum esse herae putabam hunc Pamphilum [2],
Amicum, amatorem, virum in quouis loco
Paratum [3]: verum ex eo nunc misera quem capit
Dolorem? facile heic [4] plus mali est, quam illic
boni.
Sed Dauus exit. mi homo, quid isthuc obsecro est?
Quo [5] portas puerum? [6]

1 Adeone nulla fortuna homini diu durat? 2 putabam heram meam accepisse summum bonum in hoc Pamphilo. 3 promtum, vtilem. 4 hac in parte. 5 quorsum. 6 puerum Glycerii.

ACTVS IV. SCENA IV.

DAVVS, MYSIS.

D. MYsis, nunc opus est tua
Mihi ad hanc rem expromta memoria atque astutia [1].

M. Quidnam incepturus [2]? **D.** Accipe a me hunc [3] ocyus [4],
Atque ante nostram ianuam appone. **M.** Obsecro,
Humine [5]? **D.** Ex ara [6] hinc sume verbenas tibi,
Atque eas substerne [7]. **M.** Quamobrem id tute [8] non facis?

D. Quia, si forte opus ad herum iusiurandum mihi
Non apposuisse [9], vt liquido [10] possim. **M.** Intelligo.

Noua

1 Nunc ego indigeo tua ope, tam memoria tua expromta, quam iudicio, quod astutia sese exserit. 2 es. 3 hunc puerum Glycerii. 4 celeriter. 5 an in terram eum ponam? *Humi* aduerbialiter saepe sic vsurpatur; sic Naso Metamorph. II, 105. *spargit humi iussos, mortalia semina, dentes.* Etiam dicitur alibi *humo*, Naso Heród. 14 *nuda recumbis humo*; et lib. 4. Metamorph. *Et iacuit resupinus humo.* 6 scil. Apollinis, cui Comoediae dicatae erant. Duae enim referente de iis I. Scaligero, in scena fuerunt arae; altera dextra consecrata Libero Patri seu Baccho, idque celebrata Tragoedia, altera sinistra Apollinis in Comoedia. In ara Apollinis apponebantur *verbenae*, id est variae herbae sacrae decerptae ex loco sancto, vt oliua, laurus, myrtus; Bacchi vero *hederae*, quibus coronabantur alias Poetae. 7 puero. 8 tu ipse. 9 si forte necesse sit me iurare apud herum, quod non apposuerim puerum. 10 vt possim iurare sal-

ua

Noua nunc religio in te isthaec incessit[11], cedo[12]?
D. Moue ocyus te [13], vt, quid agam, porro intelligas.
Pro Iupiter! M. Quid? D. Sponsae pater interuenit [14].
Repudio consilium, quod primum intenderam [15].
M. Nescio, quid narres. *D.* Ego quoque hinc ab dextera
Venire me adsimulabo [16]: tu, vt subseruias
Orationi, vtcunque opus sit verbis, vide [17].
M. Ego, quid agas, nihil [18] intelligo: sed, si quid est,
Quod mea opera [19] opus sit vobis, aut tu plus vides [20],
Manebo, ne quid vestrum remorer commodum [21].

ua conscientia. 11 vnde factus es tam tantae religionis & boni conscientiae cultor? 12 dic mihi. 13 abi celeriter. 14 huc aduenit. 15 inceperam, in mente habebam. 16 ego quoque fingam, ac si hinc a dextra venirem. 17 tu da operam, vt mihi succurras in sermone verbis tuis, quando opus est. 18 plane non. 19 quod ego vobis possum seruire. 20 aut tu magis prudens es quam ego. 21 ne quod damnum vobis afferam.

ACTVS IV. SCENA. V.

CHREMES, MYSIS, DAVVS.

C. Reuertor, postquam, quae opus fuere ad nuptias
Gnatae [1], paraui, vt iubeam accersi [2]. sed quid hoc [3]?

1 Filiae meae. 2 sponsam & alios agnatos. 3 quid hoc rei est?

4 pu-

Puer hercle est. mulier, tune apposuisti hunc [4] ? M. Vbi
Illic [5] est? C. Non mihi respondes? M. Hem, nusquam est. vae miserae mihi!
Reliquit me homo, atque abiit. D. [6] Dii vestram fidem!
Quid turbae est apud forum? quid illic hominum litigant [7]?
Tum annona cara [8] est. quid dicam aliud, nescio [9].
M. Cur tu, obsecro, heic me solam [10]? C. Hem! quae haec est fabula?
Eho, Mysis, puer hic vnde est? quisue huc attulit?
M. Satin' [11] sanus es, qui me id rogites? D. Quem ego igitur rogem,
Qui heic neminem alium video? C. Miror, vnde sit [12].
D. Dicturan' quod rogo? M. Au! [13] D. Concede [14] ad dexteram.
M. Deliras: non tute [15] ipse? C. Verbum si mihi

Vnum,

4 puerum. 5 ille Dauus. 6 Dii, per vestram fidem vestrum auxilium imploro. 7 quantae rixae hominum sunt in foro? 8 *Annona* dicitur id, quidquid ad victum necessarium venale est; deinde vsurpatur quoque de frumento. 9 Haec ad spectatores conuersus dicit. 10 reliquisti. 11 *Sanus* non solum de corpore, sed etiam de mente dicitur. Vellei. Paterculus Lib. II. cap 25. n.2. *Crescebat interim in dies Sullae exercitus, confluentibus ad eum optimo quoque & sanissimo.* 12 venerit hic puer. 13 est interiectio turbatae mulieris. 14 *trist ber.* 15 annon tu ipse attulisti hunc puerum?

16 caue

Vnum, praeterquam quod te rogo, faxis, caue [16].
M. Maledicis [17] ? D. Vnde [18] eſt ? dic clare [19]. M.
A [20] nobis. D. Ha ha hae!
Mirum vero, impudenter mulier ſi facit [21]?
C. Ab Andria eſt ancilla haec, quantum intelligo.
D. Adeon' videmur vobis eſſe idonei,
In quibus ſic illudatis [22] ? C. Veni [23] in tempore.
D. Propera adeo puerum tollere [24] hinc ab ianua.
Mane : caue quoquam ex iſthoc exceſſis [25] loco.
M. Dii te eradicent [26], ita me miſeram territas [27].
D. Tibi ego dico, annon [28] ? M. Quid [29] vis? *D.* At etiam rogas [30] ?
Cedo [31], cuium [32] puerum heic appoſuiſti ? dic mihi.
M. Tu neſcis ? D. Mitte id, quod [33] ſcio : dic, quod rogo.

16 caue, ne facias, dum aliud verbum, praeter id, quod te interrogo dicas, vt te percutiam, quod vltimum ſubintelligitur. *Faxim* autem eſt verbum defectiuum & formatur tantum in coniunctiuo. 17 tu mihi minaris? 18 hic puer. 19 apertis verbis. 20 ex noſtra domo. 21 an mira res eſt, ſi mulier impudenter agit ? 22 quos ita ludibrio habeatis ? 23 ego veni opportuno tempore. 24 aufer cito. 25 ne diſcedas. *exceſſis* eſt pro *exceſſeris*, & praeteritum pro praeſenti. 26 perdant. Plaut. Rud. 5, 2. v. 59.

vti te in quaeſtu tuo
Venus eradicet caput atque aetatem tuam.

Perſ. 5, 2. v. 38. *Ego pol vos eradicabo.* 27 perterrefacis. 28 an ego tecum loquor, an non. 29 quid deſideras a me ? 30 interrogas. 31 dic. 32 cuius eſt hic puer, quem appoſuiſti ? 33 noli hoc curare, omitte hoc, quod ego iam ſcio. 34 puer

M. Vestri [34]. D. Cuius vestri? M. Pamphili. D. Hem, quid? Pamphili?
M. Eho, an non [35] est? C. Recte ego semper fugi has nuptias [36].
D. O facinus animaduertendum [37]! *M.* Quid clamitas?
D. Quemne ego heri vidi ad vos adferri vesperi [38]?
M. O hominem audacem. D. Verum [39]: vidi Cantharam
Subfarcinatam [40]. M. Diis pol habeo gratias,
Cum in pariundo aliquot adfuerunt liberae [41].
D. Nae illa illum haud nouit, cuius causa haec incipit [42].
Chremes, si positum puerum ante aedes [43] viderit,
Suam gnatam non dabit [44]: tanto [45] hercle magis dabit.
C. Non hercle faciet. D. Nunc adeo, vt tu sis sciens [46],
Ni puerum tollis [47], iamiam ego hunc [48] mediam in viam Pro-

---

34 puer vestri est domini. 35 an hic puer non est filius Pamphili? 36 recte ergo factum est, quod ego vitaui has nuptias. 37 quod poenam seueram meretur. 38 anne vidi hunc puerum heri vespera ad vos adferri? 39 omnino hoc verum est. 40 vidi Cantharam ad vos ire, quae fasciculum sub tunica sua portabat. *Farcinatus* est a farcina id est sarcina; quae vox *farcina* vetustate obsoleta est. 41 quod aliquot liberae & honestae foeminae adfuerunt, cum Glycerium pareret. 42 propter quem illa has res incipit. 43 domum. 44 in matrimonium Pamphilo. 45 eo. 46 vt tu scias. 47 aufers a ianua, 48 puerum. 49 fraus

Prouoluam, teque ibidem peruoluam in luto.
M. Tu pol homo non es sobrius. C. Fallacia
Alia aliam trudit [49]: iam susurrari [50] audio,
Ciuem Atticam esse hanc [51]. C. Hem. D. Coactus legibus [52]
Eam vxorem ducet. M. Au! obsecro, annon civis est?
C. Iocularium in malum insciens pene incidi [53].
D. Quis heic loquitur? o Chreme, per tempus [54] aduenis:
Ausculta. C. Audiui iam omnia. D. Anne tu omnia [55]?
C. Audiui, inquam, a principio. D. Audistin' obsecro? hem
Scelera [56]: hanc iam oportet in cruciatum hinc abripi [57].
Hic ille est: non te credas Dauum ludere [58].
M. Me miseram! nihil pol falsi dixi, mi senex.
C. Noui rem omnem. sed est Simo intus? D. Intus est.
M. Ne me attingas, scelesté: si pol Glycerio non omnia haec [59].

49 fraus vna alteram trahit. 50 clam dici inter homines. 51 Glycerium. 52 Nam virgo illius, qui vim ei adtulerat, aut nuptias aut mortem petere poterat. 53 in illud malum incidi, quod toti vrbi praebebit materiam ridendi. 54 opportune. 55 audivisti. 56 quanta haec sunt scelera. 57 oportet, vt haec Mysis seuere puniatur. 58 noli credere, quod tu illudas Dauum. 59 certe omnia haec dicam Glycerio.

D. Eho inepta, nescis quid sit actum. M. Qui [60] sciam?
D. Hic socer est. alio pacto [61] haud poterat fieri,
Vt sciret haec, quae volumus. *M.* Hem, praediceres [62].
D. [63] Paulum interesse censes, ex animo omnia,
Vt fert natura, facias, an de industria? [64]

60 quomodo. 61 modo. 62 debuisses mihi hoc antea dicere. 63 an tu putas, parum discrimenis interesse, num aliquid facias naturae impetu & prout natura fert, an ex meditationis artificio, id est data opera, consulto. Cicero I. de offic. *Quae iniuriae nocendi caussa de industria inferuntur*. Ibid. *Si de industria facias*. Vellei. Paterc. 1, 2. *Immissus castris hostium, de industria rixam ciens.*

ACTVS IV. SCENA VI.

CRITO, MYSIS, DAVVS.

C. IN hac habitasse platea dictum [1] est Chrysidem,
Quae se in honeste opravit parere divitias
Potius, quam in patria honeste paupera viuere [2]:
Eius morte ea ad me lege redierunt bona [3].
Sed quos percontér, video [4]. saluete. *M.* Obsecro,
Quem video? est ne hic Crito, sobrinus [5] Chrysidis?
Is est. *C.* O Mysis, salue. M. Saluus, sis Crito,
C. Itan' Chrysis [6]? hem! M. Nos quidem pol miseras perdidit.

1 Dicitur. 2 quae maluit acquirere diuitias per vitam inhonestam quaestu meretricio, quam paupera vivere, etsi honeste in patria. 3 eius bona relicta pertinent ad me iuxta leges legitimas, postquam illa est mortua. 4 sed video aliquos, ex quibus possim percontari. 5 *Vetter*, sororis filius. 6 scil. mortua est.

C. Quid vos[7]? quo pacto heic[8]? satis ne recte[9]?
M. Nos ne[10]? sic
Vt quimus[11], aiunt[12]; quando, vt volumus non licet.
C. Quid Glycerium[13]? iam heic suos parentes repperit[14]?
M. Vtinam[15]. C. An nondum etiam[16]? haud auspicato[17] huc me appuli:
Nam pol, si id sciſſem nunquam huc retuliſſem pedem:
Semper enim dicta eſt eius haec atque habita eſt ſoror[18]:
Quae illius fuerunt, poſſidet[19]. nunc me hoſpitem
Lites ſequi, quam heic mihi ſit facile atque vtile,
Aliorum exempla commonent[20]. ſimul arbitror,
Iam eſſe aliquem amicum, & defenſorem[21] ei: nam fere
Grandiuſcula iam profecta[22] eſt illinc. clamitent,
Me

---

7 agitis? 8 quo modo viuitis in hac vrbe? 9 an recte viuitis? 10 noſne recte viuamus? 11 ſic viuimus, vt poſſumus, poſtquam non licet nobis viuere, vt volumus. 12 vt in proverbio eſt. 13 agit. 14 an illa reperit ſuos parentes in hac vrbe? 15 reperiſſet. 16 reperit. 17 infelici tempore huc veni. 18 Glycerium enim ſemper dicta eſt & habita ſoror Chryſidis. 19 iam poſſidet Glycerium bona Chryſidis. 20 aliorum exempla me commonent, quam vtile mihi ſit & facile, vt ego in hac vrbe, tanquam peregrinus, lites ſequar, *den Proceſs abwarten.* 21 iam puto Glycerium habere aliquem amicum & defenſorem. 22 cum illa proficiſceretur
ex

Me [23] ſycophantam [24] haereditatem perſequi,
Mendicum: tum ipſam deſpoliare non libet [24].
M. O optume hoſpes pol, Crito, antiquum obtines [25].
C. Duc me ad eam, quando huc veni, vt videam.
M. Maxume [26].
D. Sequar hos: nolo, me in tempore hoc videat ſenex.

ACTVS

ex Andro, non paruula erat. vox *grandiuſculus* quam raro occurrit. 23 Sycophanta eſt proprie delator, eum indicans, qui ficos ediſſet; παρὰ τὰ σῦκα φαίνειν. Attici quippe iuuenes ſolebant aliorū hortos irrumpere, ibique ficos furti ratione auferre. Quo nomine vt herus verum furem exploraret, conſtituti ſunt cuſtodes, qui hos flagitioſos ad dominum deferrent. Sed mercede propoſita inducti fuerunt, qui pro ſonte innocentem accuſabant, iique *Sycophantae* appellati ſunt. vid. de Sycophantis quae Scaliger commemorat in Problem. ex Famil. Exercit. Problem. 2. p. 36. Suidam, Iulii Pollucis, Onomaſtic. hac voce. Franc. Pollet. Lib. 4 Hiſt. For. Roman. cap. 1. Feſtum, item Parei Lexic. Critic. p. 1210. Sycophanta ergo etiam eſt, qui pro ſe ius callide interpretatur; hinc apud Plautum Poen. 5. 2. v 72. *Sycophanta* & *ſubdolus* iunguntur. 24. non legitimam, quæ ad me non pertineret. 25 morem tuum antiquum ſeruas. Mores antiqui, homines antiqui & officium antiquum ſemper a ſcriptoribus latinis in laude ponuntur. A. Gellius l 10. N. A. *Sed antiquitatem tibi placere ais, quod honeſta & bona & ſobria & modeſta ſit, viue ergo moribus praeteritis; loquere verbis praeſentibus.* 26 te ducam ad illam.

1 Con-

ACTVS V. SCENA I.

CHREMES, SIMO.

C. Satis iam, satis, Simo, spectata [1] erga te amicitia est mea:
Satis pericli coepi adire[2]: orandi iam finem face [3].
Dum studeo obsequi tibi, pene illusi [4] vitam filiae.
S. Imo enim quam maxume abs te postulo atque oro, Chreme,
Vt beneficium, verbis initum [5] dudum, nunc re comprobes [6],
C. Vide, quam iniquus sis prae studio [7], dum [8] efficias id quod cupis,
Neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas:
Nam si cogites, remittas iam me onerare [9] iniuriis.
S. Quibus [10]? C. Ah rogitas? perpulisti me, vt homini adolescentulo,
In alio occupato [11] amore, abhorrenti ab re vxoria [12],

Filiam

1 Conspecta, ostensa. 2 ego iam coepi incidere in magnum periculum. 3 noli me vlterius orare, desine me orare. hanc formam imperatiui supra iam obseruauimus. 4 perdidi. *illudere alicui* & *aliquem* dicimus. Vita autem h. l. est felicitas, salus, q. d. *in dem ich dir zu willen gewesen bin, so habe ich fast meiner Tochter Heijl und VVohlfarth drüber verschertzet.* 5 promissum. 6 ipsa re perficias. 7 cupiditate. 8 modo possis efficere id quod cupis. 9 non pergeres, me afficere iniuriis. 10 quibus iniuriis? 11 qui in alio amore occupatus erat. *der sich an was anders delectiret.* 12 & qui abhorrebat a nuptiis.

13 ad

Filiam darem in seditionem [13], atque incertas nuptias;
Eius labore atque eius dolore gnato vt medicarer tuo [14].
Impetrasti: incepi, dum res tetulit [15]: nunc non fert [16]: feras [17].
Illam [18] hinc [19] ciuem esse aiunt: puer est natus: nos missos face [20].
S. Per ego tè deos oro [21], vt ne illis animum inducas credere [22],
Quibus id maxume vtile est illum esse quam deterrimum [23].
Nuptiarum gratia [24] haec sunt ficta atque incepta omnia.
Vbi ea causa, quamobrem haec faciunt, erit ademta his, desinent.
C. Erras: cum Dauo egomet vidi iurgantem [25] ancillam. *S.* Scio. C. At
Vero vultu [26]; cum, ibi me adesse, neuter dum persenserat [27].

S. Cre-

13 ad rixas perpetuas. 14 vt consulerem tuo filio, cum dolore & labore meae filiae. 15 dum id visum est mihi vtile esse. 16 iam vero vtile amplius non est. 17 oportet itaque, vt tu etiam hoc feras patienter. 18 Glycerium. 19 ex hac vrbe. 20 noli de nuptiis nostris amplius cogitare. 21 ego te oro per deos. 22 vt nolis illis credere, 23 qui exinde maximam vtilitatem sperant, si filius meus sit pessimus. 24 ob spem nuptiarum. 25 rixantem, 26 *es war ihr rechter Ernst.* 27 siquidem neque ancilla neque Dauus obseruabant me adesse.

28 Da-

S. Credo; & id facturas, Dauus dudum praedixit mihi [28]:
Et nescio quid tibi sum oblitus hodie ac volui dicere [29].

28 Dauus dudum hoc praedixit mihi, eas ita facturas esse. 29 volui tibi hodie aliquid dicere, sed sum oblitus.

ACTVS V. SCENA II.

DAVVS, CHREMES, SIMO, DROMO.

D. ANimo iam nunc otioso esse impero [1]. C. Hem Dauum tibi. [2]
S. Vnde egreditur? D. Meo praesidio, atque hospitis [3]. S. Quid illud mali est?
D. Ego commodiorem hominem, aduentum, tempus non vidi. S. Scelus [4]
Quemnam hic laudat? D. Omnis res est iam in vado [5]. S. Cesso alloqui?
D. Herus est: quid agam? S. O salue, bone vir. D. Hem Simo, o noster Chremes,

Omnia

1 Volo, vt omnes, Pamphilus, Glycerium & Charinus, & nos omnes harum partium fautores, nunc sint hodie animo tranquillo. 2 ecce Dauum tuum. f. ecce Dauum, qui tibi accedit, per ellipsin. 3 & volo, vt ideo sitis animo tranquillo, quia patronus vester sum, item praeses, qui adfert auxilium, nec ego solum, sed etiam hospes Crito, qui iam aduenit. 4 *scelus* pro *scelesto* dicitur, metonymice & ad sensum, non ad verba respicitur. supr. Act. III. Scen. V. v. 1.
Vbi illic scelus est, qui me perdidit.
5 iam tuta sunt omnia & extra periculum. est prouerbialis metaphora, vt *in vado esse* sit pro eo, quod sit in tuto, &

Omnia apparata iam ſunt intus[6], *C*. Curaſti probe.
D. Vbi voles, accerſe[7]. *S*. Bene Sane. is enim vero hinc nunc abeſt[8].
Etiam tu hoc reſpondes[9], quid iſthic tibi negotii eſt? *D* Mih'n'[10]? *S*. Ita.
D. Mihi ne? *S*. Tibi ergo. D Modo[11] introii. *S*. Quaſi ego, quamdudum, id rogem[12].
D. Cum tuo gnato vna[13]. *S*. Anne eſt intus Pamphilus? crucior miſer[14].
Eho, non tu dixti eſſe inter eos[15] inimicitias, carnufex?
D. Sunt. *S*. Cur igitur heic eſt? C. Quid illum cenſes[16]? cum illa litigat.
D. Imo vero indignum, Chreme, iam facinus[17] faxo ex me audias.
Neſcio qui ſenex modo[18] venit: ellum[19], confidens[20], catus[21]:

Cum

& citra diſcrimen; ſumta eſt a nauigantibus & natantibus. Vadum enim eſt aquae fundus, in quo quisquis conſtiterit, is iam effugit periculum, ne mergatur. Plautus Aul. 4, 10. v. 37. Rud. 1, 2. v. 81. Ironice. exempla elegantia ſunt Curt. VI. 7, 10. X, 2, 28. 6 in domo noſtra. 7 ſponſam Philumenam. 8 quaſi is nunc abeſſet. 9 tu vero reſponde ad hoc. 10 egone quid agendum habeam? 11 *dieſen Augenblick*. 12 quaſi ego interrogem, quamdiu ſit, quod introieris. 13 ſimul eram. 14 me miſerum! cruciatibus afficior. 15 Pamphilum & Glycerium. 16 facere in domo Glycerii. 17 imo vero faciam, ve nunc ex me audias turpiſſimum facinus. 18 iam modo, ante breue tempus. 19 eſt pro ecce illum, iam deſcribam eius mores. 20 *er iſt trotzig*. 21 prudens,

cal-

Cum faciem videas, videtur esse quantiuis pretii[21]:

Tristis seueritas inest in vultu[23], atque in verbis fides[24].

S. Quidnam[25] apportas? D. Nil equidem, nisi quod illum audiui dicere.

S. Quid ait tandem[26]? D. Glycerium se scire ciuem esse hanc Atticam.

S. Hem! Dromo, Dromo. DR. Quid est? *S*. Dromo. D. Audi *S*. Verbum si addideris.[27] Dromo.

D. Audi obsecro. DR. Quid vis? *S*. Sublimem hunc intro rape, quantum potes[28].

DR. Quem? *S*. Dauum. D. Quamobrem? *S*. Quia lubet[29]. rape, inquam. D. Quid feci? S. Rape,

D. Si quidquam mentitum[30] inuenies, occidito. S. Nihil audio.

Ego iam te commotum reddam[31]. D. Tamen etsi hoc verum est. S. Tamen. Cura

callidus. Hac voce vsi sunt Ennius apud Ciceron. lib. I. Tusc. c. 9. Horatius lib. I. od. 10. & Plautus Epid. 2. 2. v. 74. Trin. 3. 2. v. 51. Pers. 4, 4, v. 7. Pseud. 2, 1, v. 15. Mostel. I, 3, 29. & 5, 2, 21. 22 videtur esse honoratus vir, si iudices ex eius facie ac specie externa. 23 *er siehet gar ernsthafftig aus*. 24 omnia loquitur ex veritate. 25 nouarum rerum. 26 ille peregrinus. 27 est aposiopesis, & loquitur ad Dauum, q. d. *wenn du mir noch ein wort drein redest, so wil ich dich bezahlen*. 28 Alii: ita eum sublatum rape, vt terram non tangat. Sed puto, quod hoc loco *sublimis* sit is, qui alias superbus, elatus animo dicitur. 29 quia hoc ita mihi placet. 30 me quidquam mentitum fuisse. Non autem *mentitum* passiue vsurpatur, id quasi referatur ad *quidquam*. 31 ego te excruciabo, prout mereris

Cura adſeruandum vinctum [32] ; atque audin'?
quadrupedem conſtringito [33].
Age, nunc iam ego pol hodie, ſi vivo, tibi
Oſtendam, herum quid ſit pericli fallere [34], &
Illi patrem [35]. C. Ah! ne ſaeui tantopere [36]. S. Chreme,
Pietatem gnati, nonne te miſeret [37] mei?
Tantum laborem capere ob talem filium [38]?
Age Pamphile: exi Pamphile: ecquid te pudet?

32 cura, vt in vincula coniiciatur Dauus, & probe cuſtodiatur. 33 manus & pedes eius conſtringito. 34 quantum periculum hoc pariat, ſi ſeruus audeat herum ſuum fallere. 35 & quantum periculum ſit filio, fallere patrem. 36 noli eſſe tam crudelis. 37 eſt ne haec pietas & obſequium, quod filius debet patri? nonne te miſeret mei? 38 quod tantos labores capiam ob ſalutem tam perditi filii.

ACTVS V. SCENA III.

PAMPHILVS, SIMO, CHREMES.

P. QVis me [1] vult? perii, pater eſt. *S.* Quid ait omnium [2]? *C.* Ah!
Rem potius ipſam dic, ac mitte male loqui [3].
S. Quaſi quidquam in hunc iam grauius dici poſſiet [4].

Ain'

1 Vocat. 2 ſcil. ſceleſtiſſimus, per Apoſiopeſin. 3 define male loqui de filio tuo. 4 quaſi quidquam ſit, quod dici poſſit maiori cum ſeueritate in filium tam malura ſane tanta faciora. (dicit Simo ad Chremetem, qui Pamphilum excuſare volebat) patrauit vt nihil tam durum & graue ſit, quod non poſſit contra eum proferri.

5 vis

Vin' tandem [5], ciuis Glycerium [6] eſt? P. Ita praedicant [7].
S. Ita praedicant? ingentem confidentiam [8]!
Num cogitat, quid dicat? num facti piget?
Num eius color [9] pudoris ſignum vſquam indicat?
Adeon' inpotenti eſſe animo [10], vt praeter [11] ciuium
Morem [12], atque legem, & ſui voluntatem patris,
Tamen hanc [13] habere cupiat cum ſummo probro?
P. Me miſerum! S. Modo ne id demum ſenſti [14], Pamphile?
Olim iſthuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiendum tibi.
Eodem die iſthuc verbum vere in te accidit [15].
Sed quid ago? cur me excrucio? cur me [16] macero? [17]

Cur

---

visne hoc dicere? 6 eſtne Glycerium tua ciuis Athenienſis? 7 aiunt. 8 o! quanta eſt haec impudentia! 9 rubor in facie. 10 an quisquam poteſt eſſe tam impudens & proteruus? 11 contra. 12 conſuetudinem. 13 meretricem peregrinam. 14 ſenſiſti, intellexiſti. 15 iamdudum, certe iamdudum, cum voluiſti id efficere quod cuperes, quocunque modo fieri poſſet, eo die debuiſſes dicere: me miſerum! 16 vox *macerare* proprie de corpore vſurpatur. Horat. I. Od. 13. v. 8.

arguens
Quam lentis penitus macarer ignibus.

non raro tamen de animo quoque, *Plaut.* Mil. 4.6. v. 18. *Macerat me metus.* *De* corpore & animo ſimul occurrit in illo Lucretii lib. III.

Macerat inuidia, ante oculos illum eſſe potentem,

17 *ſolli-*

Cur meam senectam huius [17] sollicito amentia? an
Pro huius ego vt peccatis supplicium sufferam [18]?
Imo habeat, valeat [19], viuat cum illa. P. Mi pater.
S. Quid mi pater [20]? quasi tu huius indigeas patris.
Domus, vxor, liberi inuenti inuito [21] patre:
Adducti [22], qui illam ciuem hinc dicant. viceris [23].
P. Pater, licetne pauca? S. Quid dices mihi?
C. Tamen Simo audi. S. Ego audiam? quid audiam
Chremes? C. Attamen dicat sine. S. Age dicat, sino,

P. Ego

17 *sollicito* est molestiam affero, inquietum aliquid reddo. Proprie *sollicitare* est suo loco mouere, sua sede eiicere. Hinc Festus: Sollicitare *est suo loco mouere. Solum enim quin significet locum, quis dubitet?* Sensus igitur h. l. erit: Cur animum meum (abstractum *senecta* ponitur pro concreto *senis*) inquietum, intranquillum reddo propter filii mei Pamphili amentiam, stultitiam? nam agit sane, quasi mente sua captus sit. *Amens* idem est ac quasi *a mente remotus.* 18 vox *sufferre* proprie dicitur de poena, supplicio. Cicero Catil. II. n. 28. *Quod ego sic administrabo, Quirites, vt si vllo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac vrbe poenam sui sceleris sufferat.* 19 vide de hac formula eleganter disserentem Laurentium Vallam Lib. VI. cap. 30. p. 501. Elegant. 20 nos diceremus: *Was sagst du lang* mi Pater? 21 tu inuenisti vxorem & domum contra voluntatem patris. 22 a te adducti, subordinati fuerunt testes. 23 *Vincere* familiare est verbum iratis ea notione, qua hic accipitur. Caesar Lib. V. *Vincite ita, si ita vultis, Sabini.* Est modus loquendi quo indignantes concedimus id, quod tamen summopere fieri nollemus.

24 Gly-

P. Ego me amare hanc [24] fateor: si id peccare est, fateor id quoque.[25]
Tibi, pater, me dedo [26], quiduis oneris inpone [27]: impera.
Vis me vxorem ducere? hanc amittere? vt potero [28], feram.
Hoc modo te obsecro, vt ne credas a me allegatum [29] hunc senem.
Sine me expurgem [30] atque illum huc coram adducam. *S.* Adducas? P. Sine [31], pater.
C. Aequum postulat [32]: da veniam [33]. *P.* Sine te hoc [34] exorem. S. Sino [35].
Quiduis cupio [36], dumne ab hoc me falli comperiar [37], Chreme.
C. Pro peccato magno paululum supplicii satis est patri [38].

24 Glycerium. 25 scil. id me fecisse adeoque etiam peccasse. 26 totum trado. 27 grauissimum etiam onus mihi impone. 28 feram omnia patienter. 29 adductum esse. 30 patere, vt me excusem, exculpem. 31 permitte hoc. 32 filius tuus nihil postulat, nisi quod aequum est. 33 permitte hoc. 34 patere te exorari. 35 permitto. 36 pati. 37 vt comperiar, vt sentiam. 38 patris officium est, vt exiguam poenam sumat pro magno peccato filii.

ACTVS V. SCENA IV.

CRITO, CHREMES, SIMO, PAMPHILVS.

CR. MItte [1] orare. vna harum [2] quaeuis causa me, vt faciam, monet,

G Vel

1 Desine me orare. 2 vna harum caussarum, scil. ex his tribus, quas iam dicam, *vel tu, vel quod verum est, vel quod ipsi cupio Glycerio,* monet me, vt faciam. 3 vel

Vel tu [3], vel quod verum eſt, vel [4] quod ipſi cupio
Glycerio.

CH, Andrium [5] ego Critonem video? & certe is eſt,
ſaluus ſis [6], Crito.

Quid tu Athenas inſolens [7]? *CR*. Euenit [8]. ſed
hiccine eſt Simo?

CH. Hic eſt. S. Mene quaeris? eho, tu Glycerium
hinc ciuem eſſe ais?

CR. Tu negas? S. Itane huc paratus aduenis? *CR*.
Quare? S. Rogas?

Tu ne impune haec facias [9]? tune heic homines
adoleſcentulos,

Imperitos rerum [10], eductos libere [11], in fraudem
illicis [12]?

Sollicitando, & pollicitando eorum animos la-
ctas [13]? *CR*. Sanun' [14] es?

S. Ac meretricios amores nuptiis conglutinas [15]?

P. Pe-

---

3 vel tu me mones, vel veritas. 4 vel quoniam bene cupio Glycerio. 5 qui eſt ex Andro. 6 ſalue. 7 *ſo ein ungewöhnlicher Gaſt*. eſt ellipſis pro: cur tu Athenas veniſti, qui alias inſolens es? 8 ita accidit. 9 putasne, tibi licere hoc mihi facere? 10 qui nondum habent experientiam ſeu prudentiam. 11 honeſte educatos, *educere* pro educare ſupra iam obſeruauimus. 12 allicis, *du wirſt ſie berücken und übern Stock ſtoſſen*. 13 mulces, occupare ſtudes, ſupra a. 4 ſc. 1. v. 24. *Niſi me lactaſſes amantem*. ſignificat quoque *trahere*. Lucretius V. v. 1066.

Aut catulos blande cum lingua lambere tentant.
Aut vbi eos lactant pedibus morſuque petentes.

14 *ich meine doch, du ſeyſt nicht recht geſcheidet* 15 an confis-

P. Perii! metuo, vt fubftet hofpes [16]. *CH.* Si, Simo, hunc [17] noris fatis,
Non ita arbitrere, bonus hic eft vir. S. Hic vir fit bonus?
Itane adtemperate [18] venit hodie in ipfis nuptiis,
Vt veniret ante hac nunquam? eft vero huic credendum, Chreme?
P. Ni metuam patrem, habeo pro illa re, illum quod moneam probe [19].
S. Sycophanta [20]. *CR.* Hem! *CH.* Sic, Crito, eft [21] hic: mitte [22]. *CR.* Videat, qui fiet [23].
*S*i mihi pergit, quae vult, dicere, ea, quae non vult, audiet.
Ego ifthaec moueo aut curo [24]? non tu tuum malum aequo animo feres [25]?
Nam, ego quae dico, vera, an falfa audieris, iam fciri [26] poteft.
Atticus quidam olim naui fracta [27] ad Andrum [28] eiectus eft [29],
Et ifthaec vna [30] parua virgo: tum ille egens forte applicat [31]

firmare cupis amores meretricios per nuptias? 16 metuo, vt hofpes feu peregrinus hic Crito has iniurias fufferre poffit, *ich zweiffele, ob er hier lange dauren wird.* 17 Critonem recte noffes. 18 opportune, quafi vocatus. 19 poffem Critonem aliquid monere. 20 tu mendax. 21 noli mirari, Crito: ita funt mores Simonis. 22 noli irafci. 23 ego non curo, quales mores hic Simo habeat. 24 quid ego haec curo? 25 patienter. 26 conftare omnibus, iudicari. 27 cum feciffet naufragium. 28 infulam. 29 in littus. 30 fimul eiecta eft. 31 fortuito

Primum ad Chrysidis patrem se [32]. *S.* Fabulam inceptat [33]. *CH.* Sine [34].

CR. Ita ne vero obturbat [35]? *CH.* Perge. *CR.* Tum is mihi cognatus fuit,

Qui eum recepit [36]: ibi ego audiui ex illo, sese esse Atticum.

Is ibi mortuus est. *CH.* Eius nomen [37]? *CR.* Nomen tam cito [38] tibi?

Phania. *CH.* Hem, perii! *CR.* Verum hercle opinor fuisse Phaniam.

Hoc certo scio, Rhamnusium [39] se aiebat esse. *CH.* O Iupiter!

CR. Eadem haec [40], Chreme, multi alii in Andro tum [41] audiuere. *CH.* Vtinam id fiet,

Quod spero. eho dic mihi, quid is eam tum [42], Crito,

Suam ne [43] aiebat esse? *CR.* Non. *CH.* Cuiam [44] igitur? *CR:* Fratris filiam.

CH. Certe mea est. *CR.* Quid ais? *S.* Quid tu? quid ais? *P.* Arrige aures, Pamphile.

S.Qui

tuito casu pater Chrysidis fuit primus, ad quem ille egenus & naufragus venit. 32 se confert, se applicat. 33 incipit narrare. 34 noli ita dicere, abstine ab his sermonibus, permitte eum pergere. 35 impedis me in sermone. 36 qui naufragum recepit in suam domum. 37 quodnam est. 38 cur tam cito tibi dicam nomen eius? 39 *Rhamnus* est pagus regionis Atticae, vbi templum fuit *Nemesis*, quae inde *Rhamnusia* Nas. Trist. 5. eleg. 9. v. 9. dicitur. 40 quae ego narraui. 41 illo tempore. 42 quid dicebat ille tum de hac puella? 43 an dicebat, illam esse suam filiam? 44 cuius igitur

S. Qui [45] credis? *CH.* Phania ille, frater meus [46] fuit. *S.* Noram [47], & scio.

CH. Is hinc bellum fugiens, meque in Asiam persequens proficiscitur.

Tum illam heic [48] relinquere est veritus [49]: post illa nunc primum [50] audio,

Quid illo [51] sit factum. *P.* Vix sum apud me [52]: ita animus commotus est metu,

Spe, gaudio, mirando hoc tanto [53], tam repentino bono.

S. Nae istam multi modis tuam inueniri gaudeo [54]. *P.* Credo, pater.

CH. At mihi vnus scrupulus etiam restat, qui me male habet [55]. *P.* Dignus es

Cum tua religione odio [56]: nodum in scirpo quaeris [57]. CR. Quid istud est?

filiam esse dicebat? 45 an tu vero hoc credis? 46 illo, qui naufragium fecit. 47 notus ille mihi fuit. 48 Athenis. 49 noluit. 50 post eius discessum haec primum audio, prima vice. 51 de illo, quid fratri meo acciderit. 52 prae gaudio. 53 propter tam admirabile bonum. 54 vehementer, multis modis, ego etiam profecto gaudeo, quod filia tua inuenta sit Glycerium. 55 me vexat. 56 dignus es odio propter hunc scrupulum. *Religio* est nimia superstitio. h. l. secum loquitur Pamphilus. 57 scrupulum tibi frustra facis; in re minime dubia dubitandi occasionem quaeris: dubium moues, vbi nihil est ad dubitandum. Scirpus est iuncus enodis, Plin. 16. cap. 37. *Nec in fruticum, nec in veprium cauliumue, neque in herbarum, aut alio vllo, quam* *suo*

CH. Nomen non conuenit[58]. *CR.* Fuit[59] hercle
aliud huic paruae. *CH.* Quod?[60] Crito:
Nunquid[61] meministi? *CR.* Id quaero[62]. *P.* Egone
huius[63] memoriam patiar meae
Voluptati[64] obstare, cum egomet possim in hac
re medicari mihi?
Non patiar. heus, Chreme, quod quaeris[65], Pasibula. *CR.* Ipsa est. *CH.* Ea est.
P. Ex ipsa millies audiui. *S.* Omneis nos gaudere
hoc, Chreme,
Te credo credere[66]. *CH.* Ita dii ament, credo. *P.*
Quid restat, pater?
S. Iam dudum res reduxit me ipsa in gratiam[67].
P. O lepidum[68] patrem!
De vxore ita, vt possedi, nihil mutat Chremes[69].
CH. Caussa optuma est:
Nisi quid pater aliud ait. *P.* Nempe[70]. *S.* Scilicet[71].
CH. Dos[72], Pamphile, est Decem

suo genere, numerentur iure scirpi fragiles palustresque ad tegulum tegetesque: e quibus detracto cortice, candelae luminibus & funebribus seruiunt. Vnde hoc prouerbium: *nodum in scirpo quaerero* natum est pro: *in re minime dubia dubio esse animo.* Plautus Men. II, 1. v 22. Rud. II, 6. v. 39. 58 *es trifft nicht zu.* 59 aliud nomen haec paruula habuit, 60 quodnam nomen? 61 an. 62 *ich besinne mich alle weile drauf.* 63 Critonis. 64 gaudio. 65 nomen virginis, quod tu quaeris, est Pasibula. 66 credo, te credere, quod nos omnes ideo gaudeamus. 67 tecum, ad pristinum fauorem erga te. 68 carum. 69 persuadeor, quod ad vxorem attinet, Chremetem nihil esse mutaturum, vt eam retineam, qualem iam possedi. 70 consentiet. 71 consentio vtique. 72 in dotem filiae

Decem talenta, *P.* Accipio. *CH.* Propero ad filiam: eho mecum 73, Crito:

Nam illam me haud nosse credo. *S.* Cur non illam huc transferri 74 iubes?

P. Recte admones: Dauo ego isthuc dedam iam negotii 75. *S.* Non potest.

P. Qui 76? *S.* Quia habet aliud magis ex se se, & maius 77. *P.* Quidnam? *S.* Vinctus est.

P. Pater, non recte 78 vinctus est. *S.* Haud ita iussi. *P.* Iube solui, obsecro 79.

S. Age fiat. *P.* At matura 80. *S.* Eo intro. *P.* O faustum & felicem hunc diem!

filiae dabo. 73 Probe obseruandum est, *talentum* esse vel *Atticum*, quod est ad DCCL. vncias, vel *Alexandrinum* hoc est ad MD. vncias. vid. Gronouium de peccunia veteri p. 100 sq. In N T. vt obiter haec attingam, etiam talenta Alexandrina intelliguntur, quia erant vulgaria & cum Alexandrinis Iudaeis multum fuit commercii. 74 venire. 75 iubebo, vt Dauus hoc faciat. 76 quare? 77 quia grauiora iam habet negotia, quae ipsum propius tangunt. 78 non iure. 79 iube vt soluatur ex vinculis. 80 age celeriter.

ACTVS V. SCENA V.

CHARINVS, PAMPHILVS.

C. PRouiso 1, quid agat Pamphilus: atque eccum 2. *P.* Aliquis forsan me putet

Non hoc putare verum 3: at mihi nunc sic esse hoc verum lubet 4.

 Ego

1 Videbo. 2 ecce eum. 3 aliquis forsan putet, ac si arbitret. hoc non esse verum, quod mihi accidit. 4 at ego nihilo-

Ego vitam deorum propterea sempiternam esse arbitror,

Quod voluptates eorum propriae[5] sunt: nam mihi immortalitas[6]

Parta est, si nulla huic aegritudo gaudio intercesserit.

Sed quem ego potissimum exoptem nunc mihi, cui haec narrem, dari[7]?

C. Quid illuc[8] gaudii est? *P.* Dauum video: nemo est, quem mallem, omnium[9]:

Nam hunc scio mea solide solum gauisurum esse gaudia[10].

nihilominus volo, vt id sit verum. 5 sine fine, nunquam desinunt. 6 Amatores tanti felicitatem suam facere solent, vt eam similem immortalitati esse credant. Propertius Lib. II. Eleg. XI.

Quanta ego praeterita collegi gaudia nocte!
Immortalis ero, si altera talis erit.

7 obuiam venire. 8 quid significat hoc gaudium? 9 nemo omnium hominum est, quem mallem mihi obuiam venire, quam hunc Dauum. 10 nam scio, quod verum gaudium habiturus sit ob meum gaudium.

ACTVS V. SCENA VI.

DAVVS, PAMPHILVS, CHREMES.

D. PAmphilus vbinam hic est? *P.* Daue. *D.* Quis homo est? *P.* Ego sum. *D.* O Pamphile!

P. Nescis, quid mihi obtigerit[1]. *D.* Certe[2]: sed, quid mihi obtigerit, scio.

P. Et

1 Quanta felicitas mihi acciderit. 2 ego hoc nescio. 3 hoc

P. Et quidem ego [3]. *D.* More hominum euenit, ego vt quod sum nactus mali,
Prius resciſceres tu, quam ego, tibi quod euenit boni [4].
P. Mea Glycerium ſuos parentes reperit, *D.* O! factum bene.
C. Hem *P.* Pater amicus ſummus [5] nobis. *D.* Quis? *P.* Chremes. *D* Narras probe.
P. Nec mora vlla eſt, quin iam vxorem ducam. *C.* Num ille ſomniat
Ea, quae vigilans voluit? *P.* Tum de puero [6], Daue. *D.* Ah deſine [7]:
Solus eſt, quem diligunt [8] dii. *C.* Saluus ſum [9], ſi haec vera ſunt.
Conloquar [10]. *P.* Quis homo eſt? Charine, in tempore ipſo [11] mihi aduenis.
C. Bene factum. *P.* Hem, audiſti? *C.* Omnia [12], age, me in tuis ſecundis reſpice [13].
Tuus eſt nunc Chremes [14]; facturum, quae voles, ſcio omnia [15].

 C. Me-

3 hoc ſcio. 4 hoc accidit mihi ex conſuetudine humana, (vt fieri ſolet inter homines) vt tu prius audieris malum illud, quod mihi contigit, quam ego audirem bonum illud, quod tibi contigit. 5 pater rediit nobis cum in gratiam, & nobis coepit fauere. 6 ſed quid agitur de puero? 7 interrogare. 8 iſte puer videtur eſſe deorum filius, quem ſolum amant. 9 felix ſum. 10 alloquar eum. 11 opportuno. 12 audiui. 13 cogita de me etiam in tua felicitate. 14 Chremes te plurimum amat. 15 ſcio, Chremetem omnia eſſe facturum, quae tu modo deſideras. 16 id

C. Memini [16] : atque longum [17] eſt, nos illum exſpectare, dum [18] exeat.
Sequere hac me intus ad Glycerium nunc. tu, Dave, abi domum.
Propera, accerſe [19], hinc qui auferant [20] eam; quid ſtas? quid ceſſas? *D.* Eo [21].
Ne exſpectetis [22], dum exeant [23] huc: intus deſpondebitur [24]:
Intus tranſigetur [25], ſi quid eſt, quod reſtet: plaudite [26].

FINIS ANDRIAE.

16 id ego etiam puto. 17 nimis longum foret. 18 vſque dum Chremes exeat. 19 iube vt aliquot homines veniant. 20 qui adportent Glycerium. 21 iam abibo. 22 vos ſpectatores. 23 vsque dum illi huc veniant. 24 nuptiae fient. 25 peragetur, fiet. 26 manibus, aſſenſum veſtrum nobis date.

FINIS ANDRIAE.

P. TERENTII

EVNVCHVS

ACTA LVDIS MEGALENSIBVS 1 L. POSTVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA AEDILIBVS CVRVLIBVS. EGERE 2 L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATTILIVS PRAENESTINVS. MODVLAVIT 3 FLACCVS CLAVDII 4 TIBIIS DVABVS, DEXTRA, ET SINISTRA. 5 GRAECA MENANDRV 6, ACTA II 7 M, VALERIO C. FANNIO COSS.

EVNVCHVS.

Titulus.

1 In Festo magnae Matris Deorum seu Cybeles. 2 egerunt hanc Comoediam, actores fuerunt. 3 modos seu musicam fecit. 4 libertus. 5 tibias duas adhibuit, dextram & sinistram; quarum videlicet vna tangebatur manu dextra, altera vero manu sinistra. 6 terminatio Genitiui Graeci, pro Menandro. 7 gemina vice, bis.

Personae.

PROLOGVS.

PHAEDRIA adolescens, Laches filius & amator Thaidis.

PARMENO seruus Phaedriae.

THAIS meretrix, Phaedriae amaſia.
GNATHO paraſitus.
CHAEREA adoleſcens, alter filius Laches & amator Pamphilae.
THRASO miles, Phaedriae riualis.
PYTHIAS ancilla Thaidis.
CHREMES ſenex, frater Pamphilae.
ANTIPHO adoleſcens, amicus Chereae.
DORIAS ancilla Thaidis.
DORVS eunuchus.
SANGA ſeruus Thraſonis.
SOPHRONA nutrix.
LACHES ſenex, pater Phaedriae & Chereae.

Perſonae mutae.

STRATO ſeruus, SIMALIO ſeruus, DONAX ſeruus, SYRISCVS ſeruus, SANNIO ſeruus } Thraſonis.
PAMPHILA adoleſcentula, omnibus amica, Chremetis ſoror.

Eunuchi Argumentum.

C. SVLPICIO APOLLINARI AVCTORE.

Sororem falſo dictitatam Thaidis,
Id ipſum ignorans, miles aduexit Thraſo,

Ipſe-

Ipsique donat, erat haec civis Attica.
Eidem Eunuchum, quem emerat, tradi iubet
Thaidis amator Phaedria, ad rus ipse abit,
Thrasoni oratus biduum concederet.
Ephebus frater Phaedriae, puellulam
Cum deperiret dono missam Thaidi,
Ornatu Eunuchi induitur : suadet Parmeno.
Introiit : vitiat virginem. sed Atticus
Ciuis repertus frater eius, conlocat
Vitiatam ephebo : Phaedriam exorat Thraso.

Aliud,

M. ANT. MVRETI.

Ciuis quidam Atheniensis filiam, cui Pamphilae, & filium, cui Chremeti nomen erat, habuit; ex iis Pamphilam adhuc infantulam praedones rapuere Sunio, & mercatori cuidam Rhodio vendidere : qui Rhodum aduectam, meretrici, quam amabat, dono dedit. Haec acceptam puellam pari cura ac studio, cum Thaide filia coepit educere : nemo vt esset, qui non vtramque ex ipsa genitam esse arbitraretur. Thais, quae grandiuscula erat, cum ad eam aetatem peruenisset, vt viris placere posset; maternam, vt fit, viuendi rationem insecuta, cum hospite quodam Athenas venit, qui e-

am postea moriens haeredem reliquit. Interea miles, Thraso nomine, ad eam adiecit animum; cumque cum ea per aliquod tempus consueuisset, in Cariam profectus est. Thaidis mater per eos dies vitam morte commutauerat, fraterque ipsius Pamphilam venalem proposuerat, sperans eam, quod & formosa esset, & fidibus sciret, praeclare a se venditum iri. Forte accidit, vt eo ipso tempore Thaidis amator miles esset Rhodi: qui, harum omnium rerum inscius Pamphilam emit; vt esset, quod amicae, Athenas reuersus, dono daret. Thais, profecto milite, aliam conditionem quaesierat, adiunxeratque sibi Phaedriam, adolescentem Atheniensem, Lachetis filium. Inaudierat interim etiam aliquid de Pamphila; iamque cum fratre ipsius Chremete aliquoties collocuta, eo peruenerat, vt non dubiis indiciis intelligeret, sororem illius esse, quae secum in maternis aedibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occasionem sibi aliquam dari, qua Pamphilam suis restitueret, eodemque facto, & puellam summo afficeret beneficio, & propinquorum illius amicitia fortunas constabiliret suas. Redit miles; sed, cum cognosset de amore Phaedriae, puellam se, nisi eo repulso, daturum negat. Thais, quid ageret, nescire: nam & Phaedriam amabat ex animo, & Pamphilae recipiendae gratia quiduis sibi faciundum putabat. tandem, cum speraret, se postea facile consilium suum ei ipsi, cuius animum offenderet, probaturam: Phaedriam, vt militi

gra-

gratificaretur, excludit, postridie accersito ei, atque aegre ferenti, tandem se purgat; multisque precibus ab eo impetrat, vt, per biduum, priores partes habere Thrasonem sineret: vbi primum eripuisset puellam, nihil sibi cum illo amplius fore. Phaedria, vt huius bidui molestiam aequiore animo ferret, rus sibi abeundum esse statuit. itaque abiens, mandat Parmenoni, vt Eunuchum & Aethiopissam ad Thaidem, cui eos emerat, duceret. Pamphilam, cum ex aedibus Thrasonis ad Thaidem deduceretur, conspicatus in via Phaedriae frater natu minor Chaerea, ita eius amore flagrare coepit, nihil vt pensi haberet, dum ea potiretur: neque prius conquieuit, quam eius rei caussa, ad Thaidem pro Eunucho deductus est. Quid plura? Thaide ad coenam cum milite profecta, virgini a Chaerea per vim vitium offertur, turbae vndique mirabiles, donec, tota re patefacta, Thais a Lachete in fidem & clientelam recipitur, Chaerea agnitam Pamphilam ducit vxorem. Thraso diu illusus, tandem in amoris meretricii partem, Gnathonis parasiti opera, admittitur.

PROLOGVS.

SI quisquam est, qui placere se [1] studeat bonis [2]
Quam plurimis, & minime multos laedere [3]
In his poeta hic [4] nomen profitetur suum.
Tum [5] siquis est, qui dictum in se inclementius [6]
Existimauit esse, sic existimet [7],
Responsum, non dictum [8] esse, quia laesit [9] prior.
Qui bene vertendo, & easdem describendo male, ex

Grae-

1 Qui studet vt placeat. Pronomen *se* non respicit ad verbum *studere*, quasi per pleonasmum; sed ad *placere*, vt sit casus accusandi huius Infinitiui. Sallustius B. C. cap. I. n 1. *Omnis homines, qui sese student praestare ceteris animalibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transeant, veluti pecora.* 2 quid bonus vir sit, veteres, inprimis Cicero multis disputant. Iste enim ait Lib. III. cap. 15. de Officiis. *Sed siue simulatio & dissimulatio dolus malus est; perpaucae res sunt, in quibus dolus iste malus non versetur: siue vir bonus est is qui prodest quibus potest, nocet nemini, certe istum virum bonum non facile reperiemus*, add. cap. 6, & 19 It. de amicitia cap. 5. 3. sententia haec digna est, quae a paganis proferatur. *Nemo enim est laedendus.*
Phaedrus Lib. I. Fab. 26.

Nulli nocendum: si quis vero laeserit,
Multandum simili iure, fabella admonet.

4 Terentius. 5 est Luscinius Lauinius. 6 qui putauit, non satis benigne de ipso dictum esse. 7 ille sciat. 8 Terentium respondisse ad calumnias, non vero maledixisse. 9 quoniam ille prius laesit Terentium.

10 lege:

Graecis bonis Latinas fecit non bonas [10]:
Idem Menandri Phasma [11],nunc nuper dedit [12],
Atque in Thesauro scripsit [13],caussam dicere
Prius,vnde petitur [14], aurum quare sit suum,
Quam illic [15],qui petit, vnde is sit Thesaurus sibi [16],
Aut vnde in patrium monumentum peruenerit [17].
Dehinc ne frustretur [18] ipse se,aut sic cogitet:
Defunctus iam sum [19],nihil est quod dicat [20] mihi.
Is ne erret, moneo,& desinat lacessere [21]:
Habeo alia multa,quae nunc condonabuntur;
Quae proferentur post,si perget laedere

Ita,

10 lege:
Qui bene vertendo; sed easdem describendo male; vt sensus sit: Putat quidem,quod bene Comoedias ex Menandro possit vertere; (vt adeo primum membrum per ironiam sit intelligendum)sed re ipsa comoedias tantum describit,idque fit male 11 Idem Traductor seu interpres Comoediae Menandri, quae appellatur Phasma siue Phanthasma. 12 traduxit,vel egit publice. 13---17 &occasione thesauri,qui repertus est in aliquo sepulcro, iubet eum dicere caussam,qui thesaurum abripuit, & a quo ille repetitur, priusquam is, qui repetit, ostendat, vnde thesaurus ille ad se pertineat,& quo modo peruenerit in sepulcrum patris sui. ergo Lauinius* iudiciorum ordinem peruertit. 18 fallat. 19 scil. labore in comoediis agendis. 20 Terentius. 21 laedere Terentium. Cicero dicit de Officiis lib.III.cap.XIX. *nisi lacessitus iniuria.* 22 quae ego nunc non proferam.

23 coepit,

Ita, vt facere instituit[23]. Nunc quam[24] actur-
sumus
Menandri Eunuchum, postquam aediles[25] eme-
runt,
Perfecit[26], sibi vt inspiciundi esset copia[27].
Magistratus cum ibi adesset, occoepta est agi[28].
Exclamat[29], furem[30], non poetam fabulam[31]
Dedisse, & nil dedisse verborum tamen[32],
Colacem esse Naeui, & Plauti veterem fabulam[33]:
Parasiti personam inde[34] ablatam[35], & militis[36]
Si id est peccatum, peccatum imprudentia[37] est
Poetae, non quid furtum facere studuerit[38].
Id ita esse, vos iam iudicare poteritis.
Colax[39] Menandri est : in ea est Parasitus Colax,
Et miles gloriosus ; eas se non negat[40]

Per-

23 coepit. 24 Comoediam. 25 postquam illam comoediam Aediles a Poeta emerunt. Aediles fuerunt Romae sex, duo *Plebis* ; duo *Curules* & totidem *Cereales*. *Curulium* officium fuit, ludos edere, templa, theatra, porticus, moenia reficere & exornare. vide Cantelium de romana republica p. 292. 293. 26 aduersarius Terentius. 27 vt esset spectator huius Comoediae. 28 incepta est agi haec Comoedia. 29 aduersarius. 30 Terentium qui furatus sit ex aliis hanc Comoediam. 31 nec tamen fefellisse magistratum. *verba dare* pro fallere, deludere, multis exemplis Pareus. Lexic. Critic. p. 1275 ex Plauto probat, Si *tamen* abundat, etiam proprie haec locutio intelligi potest, vt Plin. Panegyr. cap. 93. 33 iam diu actam Comoediam. 34 ex illis Comoediis. 35 fuisse. 36 personam. 37 per imprudentiam. 38 studio voluerit. 39 Comoedia. 40 Terentius.

41 Na-

Perſonas tranſtuliſſe in Eunuchum ſuam
Ex Graeca; ſed eas fabulas factas prius
Latinas ſciſſe ſeſe, id vero pernegat.
Quod ſi perſonis iiſdem vti aliis non licet:
Qui magis licet currentes ſeruos ſcribere [41],
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Paraſitum edacem, glorioſum militem,
Puerum ſupponi, falli per ſeruum ſenem,
Amare, odiſſe, ſuſpicari? denique
Nullum eſt iam dictum, quod non dictum ſit prius.
Quare aequum eſt vos cognoſcere, atque ignoſcere,
Quae veteres factitarunt, ſi faciunt noui.
Date operam, & cum ſilentio animaduortite,
Vt pernoſcatis, quid ſibi Eunuchus velit.

41 Naſo Amorum Lib. I. eleg. 15.
Dum fallax ſeruus, durus pater, improba lena
Viuent, dum meretrix blanda, Menandros erit.

ACTVS I. SCENA I.

PHAEDRIA, PARMENO.

PH. QVid igitur faciam? non eam [1]? ne nunc quidem,
Cum accerſor [2] vltro? an potius ita me comparem [3],
Non perpeti [4] meretriecum contumelias?

Ex-

1 Ad illam. 2 venire iubeor. 3 inſtituam, *anſtellen.* 4 vt non patiar.

5 illa

Exclusit reuocat [5]: redeam? non [6], si me obsecret [7].
PA. Siquidem hercle possis [8], nil prius, neque fortius [9].
Verum si incipies, neque pertendes [10] nauiter [11],
Atque vbi pati non poteris [12], cum nemo expetet,
Infecta pace [13], vltro ad eam venies, indicans
Te amare, & ferre non posse: actum est, ilicet [14],
Peristi: eludet [15]. vbi de victum senserit [16].
Proin tu, dum est tempus, etiam atque [17] etiam cogita,
Here; quae res in se nec [7] consilium neque modum
Habet vllum, eam consilio regere non potes. [18]
In amore haec omnia insunt vitia, iniuriae,
Suspiciones, inimicitiae, induciae,
Bellum, pax rursum. incerta haec si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas [19],
Quam si des operam, vt cum ratione insanias.

Et

5 illa me exclusit, sed nunc reuocat me 6 ibo ad illam. 7 etiamsi me vehementer oret. 8 hoc facere. 9 nihil facies, quod tibi magis honorificum sit. 10 perficies. 11 cum industria. 12 propter amoris vehementiam. 13 quando nondum pax facta erit inter vos. 14 tunc actum est tecum, & ire licet. 15 illa tibi illudet. 16 si senserit, te esse victum ab amore. 17 serio, accurate. 18 Libanius epist. 4. Centur. edit. a Cl. VVolfio. Καλῶς ἐμοὶ δοκȢσιν οἱ ποιηταὶ περὶ τȢ ἔρωτος ἐσκέφθαι, καλȢντες αὐτὸν ἀνίκητον κ. τ. λ. *recte mihi Poetae videntur de amore iudicasse, inuictum illum appellantes &c.* 19 *so wirstu eben so*

wenig

Et quod nunc tute [20] tecum iratus cogitas:
Egone illam [21]? quae illum [22]? quae me [23]? quae non [24]? sine modo [25]:
Mori me malim: sentiet [26] qui vir siem.
Haec verba me hercule vna falsa lacrimula,[27]
Quam oculos terendo misere vix vi expresserit [28],
Restinguet: & te vltro accusabit, & ei dabis
Vltro supplicium [29]. PH. Indignum facinus! nunc ego &
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et taedet: & amore ardeo: & prudens, sciens,
Viuus, vidensque pereo: nec, quid agam, scio.
PA. Quid agas? nisi vt te redimas captum [30], quam queas
Minimo [31]: si nequeas paululo [32], at quanti queas [33]:
Et ne te afflictes [34]. PH. Itane suades? PA. Si sapis [35]:

Ne-

---

wenig damit ausrichten. 20 tu ipse. 21 adeam. 22 riualem mihi praetulit. 23 exclusit. 24 me heri voluit recipere. 25 permitte modo, vt ego faciam quidquid lubet. 26 Thais. 27 *Lacrimula*, diminutiuum raro occurrit. Catul. carm. 67.

Frustrantur falsis gaudia lacrymulis.

Falsa lacrimula est idem ac *ficta, da man sich nur so anstellet.* 28 quam lacrimulam Thais vix expresserit per vim, dum illa maxime terit oculos, 29 & tua stultitia punietur. Infra Act. 5 sc. 8.

Vtinam tibi commitigari videam sandalio caput.

30 nisi vt te liberes ex captiuitate amoris. 31 quam minimo pretio id fieri potest. 32 si vero te non potes liberare exiguo pretio. 33 saltim effice vt id fiat, quantocunque pretio potest. 34 & noli esse sollicitus. 35 sapiens es.

36 ne-

Neque, praeterquam quas ipse amor molestias
Habet, addas[36]; & illas, quas habet, recte feras[37].
Sed ecca[38] ipsa egreditur, nostri fundi calamitas[39]
Nam quod nos capere oportet, haec intercipit[40].

36 neque alias molestias addas ad illas, quae iam sunt in amore: 37 & perferas illas molestias, quas amor iam habet. 38 ecce ea. 39 quae haereditatem, & bona nostra deuastat. 40 *Intercipere* est interea capere, dum alius adipisci vult.

ACTVS I. SCENA II.

THAIS, PHAEDRIA, PARMENO.

T. Miseram me! vereor, ne illud grauius Phaedria
Tulerit[1], neue aliorsum, atque ego feci, acceperit[2],
Quod heri intromissus non est. *PH.* Totus, Parmeno,
Tremo horreoque, postquam aspexi hanc. PA. Bono animo es:
Accede ad ignem hunc[3], iam calesces plus satis.
T. Quis heic loquitur? hem, tune eras, mi Phaedria?
Qui[4] hic stabas? cur non recta[5] introibas? PA. Caeterum
De exclusione verbum nullum[6]. *T.* Quid taces?
PH.

1 *Er werde es haben übel aufgenommen.* 2 & in aliam partem interpretatus sit, quam ego id feci. 3 ad Thaidem hanc, cuius amor te accendit. Thais *ignis* dicitur, quia aliis excitauit amorem, qui instar ignis est. Virgil. 3. *At mihi sese offert vltro meus ignis Amyntas.*
4 cur. 5 scil. via. 6 ceterum illa Thais nullum verbum dicit

PH. Sane [7] quia vero hae mihi patent semper fores,
Aut quia sum apud te primus. *T.* Missa istaec face [8].
PH. Quid missa? o Thais, Thais, vtinam esset mihi
Pars aequa amoris tecum [9]; ac pariter fieret [10],
Vt aut hoc tibi doleret itidem, vt mihi dolet;
Aut ego isthuc abs te factum nihili penderem [11]:
T. Ne crucia te obsecro, anime mi, [12] mi Phaedria.
Non pol, quo [13] quemquam plus amem, aut plus diligam,
Eo [14] feci: sed ita erat res: faciundum [15] fuit.
PA. Credo, vt fit [16], misera prae amore exclusisti hunc foras.
T. Siccine ais, Parmeno? age, sed huc qua gratia [17]
Te accersi [18] iussi, ausculta. *PA.* Fiat. *T.* Dic mihi

Hoc

cit de exclusione Phaedriae. 7 recte interrogas, cur ego non introeam, quia iam mihi patent fores, quum antea exclusus fui. 8 noli de hac materia loqui. *face* est pro fac, forma comicis non inusitata. 9 vtinam tu pariter me amares, ac ego te. 10 & vtinam aequitas inter nos obseruaretur, vt omne inter nos pariter fieret. 11 non curarem, contemnere possem. 12 i e. *mein Schatz, mein Hertz* vt nos dicimus. Quia animus & cor illis vnum idemque denotabant, quum cor ipsam esse animam putarent: illud quod est optimum, pretiosum, per *animum, cor* exposuerunt, quum *cor* sit princeps pars corporis & *anima* totius hominis. 13 ac si. 14 ideo 15 oportuit id me ita facere. 16 vt fieri plerumque solet. 17 quamobrem. 18 huc venire.

19 po-

Hoc primum, potin' est hic [19] tacere? PA. Egone [20]? optume [21].
Verum heus tu, lege hac [22] tibi meam adstringo [23] fidem:
Quae vera audiui, taceo, & contineo [24] optume!
Sin falsum, aut vanum, aut fictum est, continuo palam est.
Plenus rimarum sum [25], hac atque illac perfluo [26],
Proin tu, taceri si vis, vera dicito.
T. Samia [27] mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi [28].
PA. Potest taceri hoc. *T.* Ibi tum [29] matri paruolam
Puellam dono quidam mercator dedit,
Ex Attica hinc abreptam [30]. *PH.* Ciuem [31] ne? *T.* Arbitror;
Certum non scimus: matris nomen & Patris
Dicebat ipsa: patriam & signa [32] cetera

Neque

19 poteſtne hic Parmeno tacere? 20 tacere poſſim. 21 tacere poſſum. 22 hac conditione. 23 do, promitto. 24 taceo. 25 metaphora ſumitur a vaſis fractis & rimoſis: & ſic homines ſunt, qui ſibi commiſſa non retinent. 26 hac atque illac, *hin und her*, Heaut. a. III. *ſc.* 2. *hacillac circumcurſa, inveniendum eſt tamen argentum.* 27 ex Samo Inſula orta. 28 *Rhodus* eſt inſula Aſiatica nobilis, ſita poſt Cnidi promontorium. vide quae VValchius II, cap. 69 Velleii Paterculi p. 312 pluribus obſeruauit. 30 quae abrepta erat ex regione Athenienſi. 31 eratne illa filia ciuis? 32 ex quo noſci poſſet.

33 propter

Neque scibat, neque per aetatem [33] etiam potuerat [34].
Mercator hoc addebat, e praedonibus,
Vnde emerat [35], se audisse, abreptam e Sunio [36].
Mater vbi accepit [37], coepit studiose omnia
Docere [38], educere [39], ita vti si esset filia [40].
Sororem plerique esse credebant meam.
Ego cum illo, quo cum tum, vno rem habebam [41], hospite,
Abii huc [42]: qui mihi reliquit haec, quae habeo, omnia.
PA. Vtrumque hoc falsum est: effluet [43]. *T.* Qui isthuc [44]? *PA.* Quia
Neque te vno [45] eras contenta, neque solus dedit [46]:

H Nam

33 propter teneram aetatem. *per aetatem* id est propter aetatem. Cicero pro Lege Manil. cap. 1. *Nam quum antea per aetatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem.* 34 puella scire. 35 a quibus mercator emerat hanc puellam. 36 *Sunium* est promontorium regionis Atticae orientem versus extremo maris angulo. 37 postquam mater mea accepit hanc puellam. 38 illam. 39 educare. 40 non secus ac si ipsius esset filia. 41 cum quo solo tunc consuetudinem amoris habebam. 42 Athenas. 43 id est haec, quae iam dixisti, effluent quasi ex animo meo in vulgus, *ich werde es nicht können verschweigen.* Cicero ad Trebatium epist. 14. *Sin nostri oblitus es, dabo operam, vt istuc veniam, antequam plane ex animo effluam.* 44 sed qua ratione dicas, istuc falsum esse? 45 viro. 46 neque solus hospes ille tibi dedit ea, quae habes.

47 Phae-

Nam hic [47] quoque bonam magnamque partem [48] ad te attulit.
T. Ita eſt. ſed ſine me peruenire [49], quo volo.
Interea miles, qui me amare occoeperat,
In Cariam [50] eſt profectus. te [51] interea loci [52]
Cognoui [53], tute [54] ſcis, poſt illa [55] quam intimum
Habeam te, & mea conſilia vt [56] tibi credam omnia.
PH. Neque hoc tacebit Parmeno. *PA.* Oh, dubiumne id eſt?
T. Hoc agite amabo [57], mater mea illic [58] mortua eſt
Nuper. eius frater aliquantum ad rem eſt auidior [59].
Is vbi hancce forma videt honeſta [60] virginem,
Et fidibus ſcire [61], pretium ſperans [62], illico [63]
Producit [64], vendit. forte fortuna adfuit
Hic meus amicus [65]: emit eam dono mihi,

Im-

47 Phaedria. 48 bonorum tuorum. 49 Permitte, vt ſermone meo eo poſſim peruenire, quo volo. 50 *Caria* eſt regio minoris Aſiae, in qua multae celebres vrbes ſunt. 51 dum ille eſt profectus. 52 *loci* additur numeri cauſſa, vt eſt illud: *vſquam gentium &c.* 53 cognoui te amore meo. 54 tu ipſe. 55 tempora. 56 quomodo. 57 facite quicquid vobis lubet. 58 in Inſula Rhodo. 59 paulo auarior eſt. 60 cuius forma eſt pulcra. 61 ſcil. canere. 62 ſperabat, ſe magnum pretium poſſe capere ex illa. 63 ſtatim. 64 eam produxit in forum. 65 miles.

66 ille

Imprudens harum rerum ignarusque omnium :
Is evenit : postquam sentit me tecum quoque
Rem habere, fingit caussas, ne det, sedulo [66]:
Ait, si fidem habeat [67], se iri praepositum [68] tibi
Apud me, ac non id metuat [69], ne, vbi eam [70] acceperim,
Se se relinquam, velle se illam mihi dare;
Verum id vereri [71], sed, ego quantum suspicor,
Ad virginem animum adiecit [72]. *PH.* etiamne amplius [73] ?
T. Nil: nam quaesiui [74]. Nunc ego eam, mi Phaedria,
Multae sunt caussae, quamobrem cupio abducere [75].
Primum, quod [76] soror est dicta : praeterea, vt suis
Restituam ac reddam [77]. sola sum : habeo heic neminem,
Neque amicum, neque cognatum. quamobrem, Phaedria,
Cupio aliquos parare [78] amicos beneficio meo.
Id amabo [79] adiuta [80] me, quo [81] id fiat facilius.

66 ille fingit sedulo, studio, caussas, cur dare mihi eam nolit. 67 si confidere debeat. 68 fore, vt ipse tibi praeponatur in amore. 69 nisi metuere debeat. 70 postquam illam puellam. 71 sed se vereri amorem Phaedriae. 72 amare coepit puellam. 73 an quidquam amplius factum est inter ipsos ? 74 interrogaui eum. 75 nunc multae sunt caussae, quamobrem ego volo eam abducere. 76 quoniam illa dicta est mea soror. 77 vt illam possim restituere suis parentibus. 78 mihi. 79 rogo te. 80 adiuua me in ea re. 81 vt.

82 per-

Sine [82] illum priores parteis [83] hoſce [84] aliquot dies
Apud me habere. nihil reſpondes? *PH.* Peſſuma,
Ego quidquam cum iſtis factis [85] tibi reſpondeam?
PA. Eu! noſter, laudo. tandem perdoluit [86]; vir es [87].
PH. Haud ego neſciebam [88], quorſum tu ires [89]: paruola
Hinc eſt abrepta: eduxit mater pro ſua:
Soror eſt dicta: cupio abducere, vt reddam ſuis.
Nempe omnia haec nunc verba huc redeunt denique:
Excludor ego, ille [90] recipitur. qua gratia [91]?
Niſi illum plus amas, quam me, & iſtam nunc [92] times,
Quae abducta eſt, ne illum talem praeripiat tibi?
T. Egone id timeo? PH. Quid te ergo ſolicitat? cedo [93].
Num ſolus ille dona dat? nunc vbi meam
Benignitatem ſenſiſti in te claudier [94]?
Nonne, vbi mihi dixti [95], cupere te ex Aethiopia [96]
An-

82 permitte. 83 vt hic miles habeat praerogatiuam in amore. 84 per hoſce. 85 cum tu facias iſta. 86 tandem ſentis dolorem propter hunc contemtum. 87 fortis. 88 ego hoc bene ſciebam. 89 quem ſcopum ſermonis tu haberes. 90 Miles. 91 quamobrem hoc fit? 92 & times nunc, ne iſta puella, quae abducta eſt, illum amatorem tibi praeripiat, *vor dem Maule wegnehme.* 93 dic mihi. 94 an ſenſiſti, benignitatem in te meam eſſe clauſam? 95 poſtquam dixiſti mihi. 96 natam, ori-
ua-

Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quaesiui? Eunuchum porro dixti velle te,
Quia solae vtuntur his [97] reginae, repperi [98]:
Heri minas viginti pro ambobus dedi:
Tamen contemtus abs te, haec habui in memoria [99],
Ob haec facta abs te spernor. T. Qui isthuc, Phaedria [100]?
Quanquam illam cupio abducere, atque hac re arbitror
Id fieri posse maxume; veruntamen,
Potius quam te inimicum habeam, faciam, vt [1] iusseris.
PH. Vtinam istuc verbum ex animo ac vere diceres:
Potius quam te inimicum habeam. si isthuc crederem
Sincere diei, quidvis possem perpeti.
PA. Labascit [2], victus vno [3] verbo quam cito [4]!
T. Ego non ex animo misera [5]? quam ioco
Rem voluisti a me tandem, quin perfeceris [6]?

 Ego

nadam [97] eunuchis. [98] inueni aliquem tibi eunuchum. [99] obseruaui, [100] cur ita loqueris? [1] quomodo iubebis. [2] iam incipit Phaedria vacillare in sua sententia. *Labascere* est errare. Plautus Rud, 5. v. 38. *Saluus sum: leno labascit: libertas portenditur.* [3] victus & superatus est per vnicum verbum Thaidis, [4] quam cito superatus est! [5] egone misera femina hoc non dicam ex animo? [6] an aliqua res est, quam tu non perfecisti, quam vel in ioco etiam a me postulasti?

7 sal-

Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum
Saltem vt concedas solum 7. PH. Siquidem biduum [8]:
Verum ne fiant isti viginti dies.
T Profecto non plus biduum, aut [9]. *PH.* Aut [10]? nihil moror [11].
T. Non fiet, hoc modo sine te exorem [12]. *PH.* *S*cilicet
Faciundum est, quod vis. *T.* Merito amo te: bene facis.
PH. Rus ibo: ibi hoc me macerabo [13] biduum:
Ita facere certum [14] est: mos gerundus [15] est Thaidi.
Tu huc, Parmeno, fac illi [16] adducantur. *PA.* Maxume [17].
PH. In hoc biduum Thais vale. *T.* Mi Phaedria,
Et tu [18]. nunquid vis aliud? *PH.* Egone quid velim?
Cum milite isto praesens, absens vt sies [19];

Dies,

7 saltem vt duos dies concedas. quos impendā in amorē cum milite. 8 facile hoc concedo, si modo sit biduum. 9 aposiopesis, quum ita abrumpitur oratio, vt vix appareat quid dicturus quis fuerit. 10 quid est, quod dicas *aut*? cur addis *aut*? 11 est formula, qua vtimur, quum aliquid respuere & nihili pendere nec magnopere desiderare videmur. Plaut. Mil. 2, 3. 9. & 3, 1, 163. *S*tich. 2, 1, 52. & 3, 1, 23, it 5, 4, 32. 12 permitte te. 13 vide quae diximus supra hac voce. 14 decreui. 15 *morem gerere alicui* est alicui obtemperare Andr. IV, 1, 17. 16 Eunuchus & Aethiopissa. 17 omnino eos adducam, 18 vale etiam. 19 per omne istud tempus,

pus,

Dies,noctesque ames me : me desideres :
Me somnies : me exspectes : de me cogites :
Me speres : me [20] te oblectes : mecum tota sis :
Meus fac sis postremo animus,quando [21] ego sum tuus.
T. Me miseram!forsitan hic mihi parum [22] habeat fidem,
Atque ex [23] aliarum ingeniis nunc me iudicet.
Ego pol,quae mihi sum conscia [24],hoc certo scio,
Neque me finxisse falsi quidquam, neque meo
Cordi esse quenquam cariorem hoc [25] Phaedria :
Et quidquid huius feci [26], caussa virginis
Feci [27] : nam me eius spero fratrem propemodum
Iam reperisse,adolescentem adeo nobilem : &
Is hodie venturum ad me constituit, domum.
Concedam hinc intro, atque exspectabo dum venit.

pus,quando eris praesens cum milite quoad corpus, vt absens tamen sis quoad animum. 20 de me. 21 postquam. 22 Phorm. a. 5. sc. 7. v. 27. *Itane parum mihi fidem esse apud te?* Plautus Pseud. a. 1. sc. 5 v. 62. *Cum apud de parum olet fides.* 23 mulierum. *ingenium* notat animi mores & consuetudinem viuendi. 24 per conscientiam meam. 25 & quod neminem magis amem quam hunc Phaedriam. 26 in his rebus. 27 feci propter virginem.

ACTVS II. SCENA I.

PHAEDRIA, PARMENO.

PH. Fac ita, vt iussi, deducantur isti [1]. PA. Faciam.PH.At diligenter.

1 Eunuchus & Aethiopissa.

PA. Fiet. PH. At mature. PA. Fiet. PH. Satin' hoc mandatum eſt tibi?
PA. Ah rogitas? quaſi difficile ſiet. vtinam
Tam aliquid facile invenire poſſis, Phaedria,
Hoc quam peribit [2]! PH. Ego; quoque vna pereo, quod mi [3] eſt carius.
Ne iſtuc tam iniquo patiare animo. PA. Minime: quin
Effectum dabo [4]. ſed nunquid aliud imperas?
PH. Munus noſtrum ornato [5] verbis, quod poteris: &
Iſtum aemulum [6], quod poteris, ab ea pellito.
PA. Memini, tametſi nullus moneas [7]. PH. Ego rus ibo, atque ibi manebo.
PA. Cenſeo [11]. PH. Sed heus tu. PA. Quid vis? PH. cenſen' poſſe me obfirmare [12], &
Perpeti, ne redeam interea? PA. Te ne? non hercle arbitror.
Nam aut iam reuertere, aut mox noctu te adiget [13] horſum inſomnia [14].

PH. Opus

2 quam donum hoc tuum fruſtra erit, quod Thaidi dari iubes. 3 quod mihi eſt grauius. 4 id efficiam. 5 laudato hoc donum noſtrum, quantum poteris. 6 riualem meum, militem. 7 etſi me id non moneas, 11 Ironice q. d. *Jch wils glauben, daß du dieſes werdeſt thun.* 12 me poſſe animum obſirmare, cogere. 13 *horſum* id eſt verſus hunc locum. Alibi non occurrit. 14 *inſomnia, æ,* i. e. *die Schlaffloſigkeit.* haec vox non adeo frequens ponitur niſi apud veteres comicos.

15 labo-

PH. Opus faciam [15], vt defatiger vſque [16], ingratiis [17] vt dormiam.
PA. Vigilabis laſſus: hoc plus facies [18]. PH. Ah! nil dicis [19], Parmeno.
Eiiciunda hercle haec [20] mollities animi. nimis me indulgeo [21].
Tandem ego non illa [22] caream, ſi ſit opus, vel totum [23] triduum? PA. Hui,
Vniuerſum triduum? vide [24], quid agas. PH. Stat ſententia [25].
PA. Dii boni, quid hoc morbi eſt? adeon' homines immutarier [26]
Ex amore [27], vt non cognoſcas eundem [28] eſſe? Hoc nemo fuit
Minus ineptus, magis ſeuerus quiſquam, nec magis continens [29].
Sed quis hic eſt, qui huc pergit [30]? at at, hic quidem eſt paraſitus Gnath [31]

15 laborabo. 16 adeo vſque. 17 contra voluntatem. *ingratiis* eſt aduerbium pro invita voluntate. Nepos Themiſtocle cap. 4. n. 4. *Vt ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur.* 18 & tamen plus vigilabis quam dormies. 19 fruſtra haec mihi obiicis. 20 Vellei. Paterc. I, 6, 2. dicit *mollitiis fluere* add. II, 18. & Cicero de Finib. I, 10. *Officia deſerere animi mollitia* 21 *me* eſt pro *mihi* per Archaiſmum. 22 egone illa Thaide non carere poſſim? 23 vel imo per tres integros dies. 24 *verſuch es.* 25 ita decreui. 26 immutari. 27 propter amorem. 28 vt cognoſci illi poſtea non poſſint. 29 nemo fuit minus ineptus &c. quam hic Phaedria. 30 venit. 31 Gnatho, paraſitus militis. 32 Thai-

Militis, ducit secum vna virginem huic [32] dono : papae!
Facie honesta [33], mirum, ni ego me turpiter hodie heic dabo [34]
Cum meo decrepito [35] hoc eunucho, haec superat [36] ipsam Thaidem.

32 Thaidi. 33 quam pulcra est eius facies! 34 ludibrio omnium cum sene meo me exponam. 35 *decrepitus* senex appellatur, quia, vt Festus ait, *propter senectutem nec movere se nec vllum facere potest crepitum.* 36 quoad pulcritudinem.

ACTVS II. SCENA II.

GNATHO, PARMENO.

G. Dii immortales! homini homo quid praestat [1]! stulto intelligens [2]
Quid interest! hoc adeo ex hac re venit in mentem mihi:
Conueni [3] hodie adueniens quendam mei loci [4] hinc atque ordinis [5],
Hominem haud impurum [6], itidem [7] patria qui abligurierat bona.
Video [8] sentum, squalidum, aegrum, pannis annisque obsitum [9].

Quid

1 Quanta differentia est inter homines. 2 quid praestat stulto intelligens! quid interest inquam? 3 locutus cum quodam. 4 *meinen Landesmann.* 5 mei status, meae professionis seu conditionis. 6 honestum, elegantem. 7 & qui pariter bona sua, quae a patre acceperat, comederat. 8 *sentus* dicitur horridus, ab horrore, qui sentibus, id est spinis, inest. 9 qui laceratam habebat vestem, & iam senex erat.

10 pol-

Quid iſtuc, inquam, ornati [10] eſt? quoniam miſer quod habui, perdidi,
Hem quo redactus ſum! omnes noti me atque amici deſerunt.
Heic ego illum contemſi prae me [11]: quid homo, inquam, ignāuiſſime,
Itane paraſti [12] te, vt ſpes nulla reliqua in te ſiet tibi?
Simul conſilium cum re amiſti [13]? viden', me ex eodem ortum loco [14]?
Qui color, nitor, veſtitus, quae habitudo [15] eſt corporis?
Omnia habeo, neque quidquam habeo: nil cum eſt, nil defit [16] tamen:
At ego infelix neque ridiculus eſſe, neque plagas [17] pati
Poſſum. Quid? tu his rebus credis [18] fieri? tota erras via [19].
Olim iſti fuit generi quondam quaeſtus apud ſeclum prius [20].
Hoc nouum eſt aucupium [21]: ego adeo [22] hanc primus inueni viam.

10 poteſt eſſe genitiuus antiquus a ſubſtantiuo *ornatus*; & vſitatus ab adiectiuo nomine *ornatus,a,um*. 11 ego me feliciorem eſſe putaui quam ipſum, 12 vixiſti. 13 amiſiſti. 14 videsne me, qui ex eadem, qua tu, ciuitate ſum natus. 15 *Manierligkeit*, ornatus. 16 deeſt mihi. 17 verbera & contumelias. 18 tune putas id fieri per has res? 19 longiſſime erras. 20 homines noſtrae conditionis talem quaeſtum habuerunt in temporibus antiquis. 21 hoc autem tempore, capimus homines nouo modo. 22 ſcilicet.

Est genus hominum,qui esse primos se omnium rerum volunt [23],
Nec sunt [24].hos consector [25]: hisce ego non paro me vt rideant [26],
Sed eis vltro arrideo,& eorum ingenia admiror simul.
Quidquid dicunt,laudo : id rursum si negant, laudo id quoque.
Negat quis,nego : ait, aio : postremo imperaui egomet [27] mihi,
Omnia assentari [28], is quaestus nunc est multo vberrimus [29].
P. Scitum [30] hercle hominem! hic [31] homines prorsum ex stultis insanos facit.
G. Dum haec loquitur, interea loci [32] ad macellum vbi [33] aduenimus,
Concurrunt laeti mihi obuiam cupedinarii [34] omnes,
Cetarii [35] lanii, coqui, fartores [36], piscatores, aucupes,

Qui-

23 qui videri aliquid, & super omnes eminere volunt. 24 nec tamen sunt tales. 25 hos sequor, ad hos me applico. 26 ego me his paro & addico,non vt me irrideant. 27 egomet mihi hanc legem posui. 28 assensum praebere in omnibus. 29 ex hoc quaestu magnam habeo vtilitatem. 30 elegans certe hic homo est. 31 homo. 32 supra act. 1. sc. 2. v. 46. 33 postquam. 34 qui delicatas escas parant, *Zuckerbecker*, 35 qui pisces marinos vendunt. 36 qui farcimina faciunt.

37 cum

Quibus & re ſalua [37] & perdita [38] profueram & proſum ſaepe.

Salutant [39]: ad coenam vocant: aduentum [40] gratulantur.

Ille vbi miſer, famelicus, videt me eſſe in tantum honorem [41],

Et tam facile victum quaerere [42]; ibi homo coepit me obſecrare [43],

Vt ſibi liceret diſcere id de me [44]. ſectari iuſſi [45]:

Si potis [46] eſt, tamquam [47] philoſophorum habent diſciplinae ex ipſis

Vocabula, paraſiti itidem vt [48] Gnathonici vocentur.

P. Viden' otium, & cibus quid facit alienus [49]? G. Sed ego [50] ceſſo

Ad Thaidem hanc deducere, & rogitare ad coenam vt veniat?

Sed Parmenonem ante oſtium Thaidis triſtem video,

Riualis ſeruum [51]. ſalua eſt res [52]. nimirum heic homines frigent [53].

37 cum meae res adhuc eſſent ſaluae. 38 & cum ego omnia perdidiſſem. 39 illi me. 40 de aduentu meo. 41 in tanto honore. 42 inuenire. 43 vehementer rogare. 44 hanc artem a me. 45 iuſſi, vt ipſe me ſequeretur, vt diſcipulus meus eſſet. 46 ſi modo fieri poteſt, vt paraſiti vocentur Gnathonici. 47 quemadmodum diſciplinae & ſectae Philoſophorum a Philoſophis habent nomina, v.g. Platonici, a Platone &c. 48 a Gnathone. 49 quem alieni dant homines. 50 cur ego. 51 qui eſt ſeruus riualis noſtri militis. 52 omnia bene ſe habent. 53 illi rem ſuam non ſatis feruide agunt.

Nebulonem hunc certum eſt ludere [54]. P. Hinc hoc
munere arbitrantur
Suam Thaidem eſſe [55]. G. Plurima ſalute Parme-
nonem
Summum ſuum impertit Gnatho [56]. quid agitur?
D. Statur. G. Video.
Num quidnam heic, quod nolis, vides [57]? P. Te [58].
G. Credo; at nunquid aliud [59]?
P. Quei dum [60]? G. Quia triſtis es. P. Nihil equi-
dem [61]. G. Ne ſis [62]. ſed quid videtur
Hoc tibi mancipium [63]? P. Non malum [64] hercle.
G. Vro hominem [65]. P. Vt falſus animi eſt [66]!
G. Quam hoc munus gratum Thaidi arbitrare [67]
eſſe? P. Hoc nunc dicis,
Eiectos hinc nos [68]. omnium rerum heus [69]! vi-
ciſſitudo eſt.
G. Sex ego te totos, Parmeno, hos menſes quietum
reddam [70],

Ne

gunt. 54 illudere, vexare. 55 hi ſibi perſuadent, ſe poſſe gratam rem facere Thaidi per hoc munus. 56 Gnatho ſalutat Parmenonem ſummum ſuum amicum. 57 tune vides heic aliquid, quod nolis videre. 58 te video. 59 vides. 60 quare vero? 61 non ſane ſum triſtis. 62 noli eſſe triſtis. 63 quid indicas de hac ſerua? 64 ea non eſt mala, ſed pulcra. 65 ad furorem commoueo illum. 66 eſt graeciſmus pro *falſus animo*. Tacitus Lib. II. Annal. cap. 26. *laetus animi miles*. Lib IV. Annal. cap. 52. *modicum dignationis*. 67 quam egregie ipſe ſe decipit! 68 tu videris mihi, dicere, ac ſi propter hoc donum tuum nos ſimus eiecti. 69 audi 70 ego faciam, vt quiete poſſis frui per ſex menſes.

71 coga-

Ne ſurſum, deorſum curſites [71], neue vſque ad lucem [72] vigiles.

Ecquid beo [73] te? *P.* Mene [74]? papae! *G.* Sic ſoleo amicos [75]. *P.* Laudo.

G. Detineo te fortaſſe: tu profectus alio fueras [76]?

P. Nuſquam [77] *G.* Tum tu igitur paululum da mihi operae [78]: fac admittar

Ad illam [79]. *P.* Age modo, nunc tibi patent fores hae, quia iſtam [80] ducis.

G. Num quem euocari hinc vis foras [81]? *P.* Sine [82], biduum hoc praetereat:

Qui mihi nunc vno digitulo forem aperis fortunatus,

Nae tum iſtam faxo calcibus ſaepe inſultabis fruſtra [83].

G. Etiam nunc heic ſtas Parmeno? eho numnam [84] tu heic relictus cuſtos,

Ne quis forte internuncius [85] clam a milite [86] ad iſtam curſitet?

P. Facete dictum [87]. mira vero, militi quae placeant [88]. Sed

---

71 cogaris currere. 72 per totam noctem vsque ad diem. 73 nonne hoc ingens officium eſt, quod tibi exhibeo? 74 tune me bees? 75 meos beare & felices reddere. 76 tu fortaſſis aliorſum ire voluiſti. 77 ire volebam. 78 hanc exiguam operam mihi praeſta. 79 Thaidem. 80 virginem ſeu ſeruam. 81 visne, vt aliquem euocem? *herausruffen.* 82 ſine, vt. 83 faxo, vt tu iſtam forem fruſtra calcibus inſultes, qui mihi nunc eam aperis digitulo. 84 an tu es. 85 nuncius. *ein Abgeſchickter.* 86 miſſus. 87 *das iſt artig geredet.* 88 an vero mirum, id

Sed video herilem[89] filium minorem huc advenire.

Miror, quei ex Piraeo[90] abierit: nam ibi custos publice est nunc[91].

Non temere: properans venit. nescio[92] quid circumspectat.

id est, quod tam egregiae res placeant militi? 89 heri mei. 90 quomodo vel cur abierit ex Pireaeo, portu Atheniensi. 91 ille enim ibi nunc habet custodiam publicam. 92 quamobrem.

ACTVS II. SCENA. III.

CHAERENA, PARMENO.

C. OCcidi[1]!

Neque virgo est vsquam, neque ego[2], qui illam e conspectu amisi meo.

Vbi quaeram? vbi investigem? quem perconter? quam insistam viam?

Incertus sum: vna haec spes est; vbi vbi[3] est, diu celari non potest.

O faciem pulchram! deleo[4] omnes dehinc ex animo mulieres.

Tae det quotidianarum[5] harum formarum. P. Ecce autem alterum[6],

De

1 Perii. ah! 2 scil. vsquam sum, id est, dum illa periit, ego quoque perii. 3 vbicunque illa demum sit. 4 eiicio. deleo erga reliquas mulieres amorem in animo meo, obliuione istarum. Cicero in Philipp. I. cap. 1. *Omnem memoriam discordiarum obliuione sempiterna delendam censui.* 5 vulgarium, quales reperire possumus quouis die. 6 putat Chaeream.

7 hic

De amore nescio quid loquitur. o infortunatum senem!
Hic vero est, qui si amare occoeperit, ludum iocumque dices[7]
Fuisse illum alterum, prout huius rabies quae dabit[8].
C. Vt dii illum deaeque senium[9] perdant, qui me hodie remoratus[10] est,
Meque adeo[11], qui restiterim: dum autem[12], qui illum flocci fecerim.
Sed eccum Parmenonem. salue. P. Quid tu es tristis, quidue alacris[13]?
Vnde is[14]? *C.* Egone[15]? nescio hercle, neque vnde eam[16], neque quorsum eam[17]:
Ita prorsum oblitus sum mei.
P. Quei quaeso[18]? *C.* Amo. P. Ehem! C. Nunc, Parmeno, te ostendes, qui vir sies[19].
Scis te mihi saepe pollicitum[20] esse: Chaerea, aliquid inueni

Modo

---

7 hic vero est talis senex, qui si inceperit amare, dices, Phaedriae amorem nihil esse nisi ludum & iocum. 8 integra oratio est: prout illa sunt, ostendunt, quae rabies seu insania huius Chaereae dabit, efficiet. 9 senem. 10 impediuit. 11 & dii me quoque perdant. 12 tum autem dii quoque me ideo perdant. 13 cur tu es tam tristis & tam sedulus, *so emsig und geschaefftig*? 14 vnde venis? 15 cur sim tristis? 16 veniam. 17 abeam. 18 cur vero? 19 quantus vir sis. 20 ita dixisse: excogita tu modo aliquid.

21 vt

Modo quod ames: in ea re vtilitatem ego faciam vt noscas [21] meam:

Dum in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum [22],

P. Age inepte. C. Hoc hercle factum est: fac, [23] sis, nunc promissa appareant [24],

Sine adeo digna res est, vbi tu neruos intendas tuos [25].

Haud similis virgo est virginum nostrarum: quas matres student

Demissis humeris [26] esse, vincto pectore, vt gracilae fient. [27]

Si qua est habitior [28] paulo, pugilem [29] esse aiunt: deducunt cibum:

Tametsi bona est natura, reddunt curatura iunceas [30].

Ita-

21 vt intelligas, quam maxime tibi vtilis sim. 22 illo tempore tu mihi hoc pollicitus est, cum omnem penum patris in cellulam tuam portabam. 23 *sis* est pro *si vis* κατὰ συγκοπὴν & additur tam imperatiuis, quam infinitiuis. frequenter occurrit. 24 vt ea appareant, quae tu promisisti. 25 vbi tu omnem *operam* adhibeas. *nerui* enim omnem vim & robur corporis membris dant. Cicero in Verr. II, 12. *Opus dignum, in quo omnes neruos aetatis industriaeq. meae contenderem.* 26 matres student, vt virgines habeant humeros demissos. 27 *sie müssen sich starck und enge schnüren, damit si geschlanck werden.* Antiquitus fascia quadam manullas cohibere solebant. Sed quid hodie moris est? 28 crassior. 29 *Pugiles* enim & *Athletae* validis & robustis corporibus sint oportet. 30 tametsi bona est virginum natu-

ra

Itaque ergo [31] amantur. P. Qui tua isthaec [32] ? C.
Noua figura oris [33]. P. Papae!
C. Color verus [34], corpus solidum, & succi plenum.
P. Anni [35] ? C. Sedecim.
P. Flos [36] ipse. C. Hanc tu mihi vi, clam, precario [37]
Fac tradas: mea nil refert [38], dum potiar modo.
P. Quid, virgo cuia [39] est? C. Nescio hercle. P. Vnde est? C. Tantundem [40]. P. Vbi habitat?
C. Ne id quidem [41]. P. Vbi vidisti? C. In via. P. Qua ratione amisisti?
S. Id equidem aduenien s mecum stomachabar [42] modo:
Neque quemquam hominem esse ego arbitror, cui magis bonae
Felicitates omnes aduersae sient.
Quid hoc est sceleris [43]? perii. P. Quid factum est? C. Rogas? —

Pa-

ra & bonus habitus corporis, tamen efficiunt per hanc curam, vt fiant adeo siccae, tanquam iuncus aut baculus. *so dürre wie ein scheit.* vox *curatura* est rara maxime. Donatus ad h. l. cura *mentis est*; curatio *medicinae*: curatura *diligentiae*. 31 & propterea illae amantur. 32 quomodo autem comparata est tua virgo? 33 extraordinariam illa habet pulcritudinem. 34 naturalis. 35 quotnam illa annos habet? 36 flos aetatis. 37 per preces. 38 *ich frage darnach nichts.* 39 ad quem pertinet illa virgo? 40 hoc tantumdem scio, quantum prius sciui. 41 scio. 42 propterea iratus eram. 43 quanta infelicitas! *scelus* pro infortunio. Martialis;

Acci-

Patris cognatum atque aequalem [44] Archidemidem
Noſtin'? P. Quidni [45]? C. Is, dum ſequor hanc [46], fit mihi obuiam.
P. Incommode [47] hercle. C. Imo enim vero infeliciter [48]:
Nam incommoda alia ſunt dicenda, Parmeno.
Illum, liquet mihi deierare, his menſibus
Sex, ſeptem prorſum non vidiſſe proxumis [49];
Niſi nunc, cum minime vellem, minimeque opus fuit.
Eho, nonne hoc monſtri ſimile [50] eſt? quid ais? P. Maxume.
C. Continuo [51] accurrit ad me, quam longe quidem [52],
Incuruus, tremulus, labiis demiſſis, gemens: [53]
Heus, heus, tibi dico, Chaerea, inquit, reſtiti.
Scin', quid ego te volebam? dic [54]. cras eſt mihi
Iudicium [55], quid tum [56]? vt diligenter nuncies
Patri,

Accidit infandum noſtrae ſcelus, Aule, puellae,
Amiſit luſus deliciasque ſuas.

44 qui totidem annos habet, perinde ſenex. 45 cur ego illum non nouerim? 46 virginem. 47 inopportuno tempore. 48 illi mihi fit obuiam. 49 ego poſſum iurare, quod illum non viderim in his proximis ſex vel ſeptem menſibus. 50 nonne hoc quaſi miraculum quoddam videtur? 51 ſtatim is. 52 quam longe a me potuit conſpicere. 53 viuis coloribus ſenis mores repraeſentat. 54 *dic* dicit Chaereas ad ſenem. 55 eſt reſponſio ſenis. *iudicium* h. l. eſt *ein Gerichts-Termin.* 56 quid hoc ad me atti-

Patri, aduocatus mane mihi esse vt meminerit [57].
Dum haec dicit, abiit hora. rogo, num quid velit?
Recte [58], inquit. abeo. cum huc respicio ad virginem,
Illa sese interea commodum huc aduorterat [59]
In nostram hanc plateam. P. Mirum [60], ni hanc dicis modo,
Huic quae data est dono [61]. C. Huc cum aduenio, nulla erat [62].
P. Comites secuti scilicet sunt virginem [63]?
C. Verum [64], parasitus cum ancilla. P. Ipsa est: ilicet [65].
Desine. iam conclamatum [66] est. C. Alias res agis [67].
P. Istuc ago quidem [68]. C. Nostin', quae sit? dic mihi: aut
Vidistin'? P. Vidi, noui: scio, quo abducta [69] sit.
C. Eho,

---

attinet? inquit Chaereas. 57 ne obliuiscatur, crastino mane esse meus aduocatus. *Aduocatus* non tam est patronus, qui caussam tractabat, aut qui ius suggerit, sed etiam qui amico praesentiam suam commodat. 58 bene se habent omnia, nihil aliud desidero 59 illa interea opportune abierat. 60 mirum mihi videtur. 61 nisi hanc intelligas, quae nunc dono data est Thaidi. 62 nusquam poterat inueniri. 63 an erant comites aliqui apud istam virginem? 64 imo. 65 iam ire mihi licet. nam *ilicet* dicitur per Syncopen pro *ire licet*. Donatus in Phorm. I, 4. *Semper*, Ilicet, *finem rei significat*. 66 iam acta res est. 67 aliam rem habes in mente. 68 & nullam aliam rem, 69 quorsum illa ducta fuerit.
70 quis

C. Eho, Parmeno mi, noftin'? P. Noui. C. Et fcis,
vbi fiet?

P. Huc deducta eft ad Thaidem: ei dono data eft.

C: Quis is eft tam potens cum tanto munere [70]
hoc? P. Miles Thrafo,

Phaedriae riualis. [71] C. Duras fratris partes praedicas [72].

P. Imo enim, fi fcias quod donum huic dono contra comparet [73],

Tum magis dicas. C. Quodnam [74] quaefo hercle? P. Eunuchum. C. Illumne obfecro

Inhoneftum hominem, quem mercatus eft heri
fenem, mulierem [75]?

P. Iftunc ipfum. C. Homo quatietur certe cum dono foras [76].

Sed

---

70 quis eft ille vir tam diues, qui dare poteft tam pretiofum donum? 71 *riuales* proprie funt, qui ad eundem riuum veniunt, fiti compulfi, vt Phaedrus Lib. 1 fab. 1. ait. Gellius N. A. XIV, 1 *Negotium quoque alicuius, quod ei forte de aquae ductu cum riualibus, aut de communi pariete cum vicino apud iudicem eft.* Metaphorice deinde æmulis vfurpatur, qui quafi vnum riuum amoris, fectantur *die fich mit einer Hure zugleich behelffen.* 72 de duro & graui officio dicis quod fratri meo fuftinendum erit. Partes de munere, officio, negotio vfurpari conftat. Cic. lib III. de Orat. *Sed hac tamen cecidit mihi peropportunam, quod transactis iam meis partibus ad Antonium audiendum veniftis.* 73 fi fcires, quam egregium donum ille compareт huic dono. 74 donum. 75 qui non vir eft, fed mulier. 76 eiicietur foras.

77 effe

Sed istam Thaidem non sciui nobis vicinam 77. P.
Haud diu 78 est.
C. Perii. nunquam ne etiam me illam vidisse 79? eho dum dic mihi,
Est ne, vt fertur 80, forma 81? P. Sane 82. C. At nihil ad nostram hanc 83. P. Alia res 84 est.
C. Obsecro te hercle, Parmeno, fac vt potiar. P. Faciam sedulo, ac
Dabo operam, adiutabo. nunquid me aliud 85? C. Quo nunc is? P. Domum,
Vt mancipia 86 haec, ita vt iussit frater, deducam ad Thaidem.
C. O fortunatum istum Eunuchum, qui quidem in hanc detur domum!
P. Quid ita? C. Rogitas? summa forma semper conseruam domi

Vide-

---

77 esse. 78 quod illa nobis vicina est. 79 vnde vero factum est, quod ego illam nunquam viderim? 80 vti dicitur. 81 scil. eleganti. 82 illa elegans est. 83 cum nostra hac comparari illa non potest. 84 haec res a scopo aliena est, nec de illa differendum puto. 85 an quidquam aliud desideras a me? 86 *Mancipia*, quae ita dicta sunt quod ab hostibus *manu caperentur*, alia erant *Vrbana*, alia *Rustica*, alia *Nouitia*, alia *Veterena*. A. Emptoris nomine & patria in Tabula notabantur, additis illis: Ἀγαθῇ τύχῃ s. B. & F. id est *Bonum Factum*. De pretio *Mancipii* lege Hofman. Lexic. Vniuers. Continuat. Tom. II. p. 45. add. Lucianum de Vitarum auctione, Scaligerum ad Propertii Lib. IV. p. 268 & 269. Durantium Varior. Lib. I. cap. 10. & Pignorium Comment. de Seruis. In auctore mancipia

sunt

Videbit [87], conloquetur, aderit vna [88] in vnis aedibus,
Cibum nonnunquam capiet cum ea, interdum propter [89] dormiet.
P. Quid, ſi nunc tute fortunatus [90] fias? C. Qua [91] re, Parmeno?
Reſponde. P. Capias tu illius [92] veſtem. C. Veſtem? quid tum poſtea [93]?
P. Pro illo [94] te deducam [95] C. Audio. P. Te eſſe illum dicam. C. Intelligo.
P. Tu illis fruare commodis, quibus tu illum dicebas modo [96]:
Cibum vna capias, adſis, tangas, ludas, [97] propter dormias [98]:

Quan-

ſunt Eunuchus & Aethiopiſſa. 87 ille eunuchus ſemper videbit hanc conſeruam domi. 88 ſimul cum ea. 89 prope illam. 90 quid? ſi tu nunc poſſes tam fortunatus fieri? 92 Eunuchi. 93 fiet. 94 eunucho. 95 ad Thaidem. 96 poſſe frui. 97. *ludere* h. l. ponitur de re amoris, venerea, vt vox Ebraeorum. צחק in iſto Geneſeos XXVI, 8. *Und Iſaac ſchertzte* (מְצַחֵק ludens) *mit ſeinem weibe Rebecca.* Horat. Lib. III. Od. 15. *Laſciuae ſimilem ludere capreae*; & lib. IV. Od. 13. *Ludisque & bibis impudens.* Sardanapali epitaph. apud Athen. lib. 12. Ἐγὼ δ' ἐβασίλευσα, καὶ ἄχρις ἑώρων τοῦ ἡλίου φῶς ἔπιον, ἔφαγον, ἠφροδισίασα, *Ego regnaui, & quamdiu Solis lucem adſpexi, edi, bibi, venereisque rebus operam dedi;* ἀφροδισιάζειν vero eſt *ludere.* 98 prope eam dormias, vt paullo ante v. 76. dixerat. *Propter* pro *prope* ſaepe vſurpatur, vide Turſellinum de Particulis pag. 999. edit. Schwartzii.

99 prae-

Quandoquidem [99]illarum neque quiſquam te no-
vit, neque ſcit, qui ſies;
Præterea forma, aetas ipſa eſt, facile vt te pro Eunu-
cho probes.
C. Dixiſti pulchre: nunquam vidi melius conſili-
um dari.
Age eamus intro: nunc iam orna me, abduc, duc,
quantum poteſt [100].
P. Quid agis? iocabar equidem. C. Garris [1]. P. Perii
quid ego egi miſer?
Quo [2] trudis? perculeris iam tu [3] me: tibi equi-
dem dico, mane.
C. Eamus. P. Pergin' [4]? C. Certum [5] eſt. P. Vide, ne
nimium calidum hoc ſit modo [6].
C. Non eſt profecto [7]: ſine. P. At enim iſthaec in me
cudetur faba [8] ah.
Flagitium. facinus C An id flagitium eſt, ſi in
domum meretriciam

I Dedu-

99 praeſertim, quoniam nulla ex his feminis te nouit. 100 quam cito id fieri poteſt. 1 nugas dicis. 2 ad quam rem tu me compellis? 3 penitus deſtruxiſſes, perdidiſſes me, ſi animum meum ad iſtam rem commouere continuare velles. *Percellere* eſt h.l. verbum praegnans. 4 tune obtinebis hanc ſententiam? 5 ita certe decreui. 6 caue tibi, ne hoc conſilium nimis ſit periculoſum. *calidum* h. l. eſt θερμὸν id eſt audax, praeceps & per conſequens periculoſum. 7 permitte, vt intro eam. 8 omne periculum in me cadet. Metaphora ſumitur a faba, quae cum ſiliquis exuitur & fuſtibus in terra intunditur; non tam ipſa faba, quam terra mole-

Deducar,& illis crucibus [9], quae nos, noſtramque adoleſcentiam
Habent deſpicatam [10], & quae nos ſemper omnibus cruciant modis,
Nunc referam gratiam [11], atque eas itidem [12] fallam,vt [13] ab illis fallimur ?
An potius haec patri aequum eſt fieri [14], vt a me ludatur dolis [15] ?
Quod qui reſcierint, culpent [16] : illud merito [17] factum omnes putent.
P. Quid iſtuc ? ſi certum eſt facere [18],facias. verum ne poſt [19] conferas
Culpam in me. C. Non faciam. P.Iubes ne? C.Iubeo,cogo,atque impero,
Nunquam defugiam auctoritatem.[20] P. Sequere. C. Dii vortant bene [21].

moleſtiam, vt ita loquar, percipit. 9 feminis, quae nos vexant, 10 contemnunt. 11 *Revenge geben.* 12 pariter. 13 quemadmodum. 14 an potius iuſtum eſt, vt ego hoc faciam meo patri ? 15 vt illum decipiam ? 16 quoniam forte illi, qui hoc audient, me culpabunt, 17 iure meritoque. 18 ſi decreuiſti hoc facere. 19 poſtea. 20 mandatum tuum. 21 hoc conſilium.

ACTVS III. SCENA I.

THRASO, GNATHO, PARMENO.

T. MAgnas vero agere gratias Thais mihi [1] ? G.In-

1 Anne Thais magnas mihi agebat gratias ? Cicero. de amicitia cap. 26. *Nec paraſitorum in comoediis aſſentatio nobis faceta videretur, niſi eſſent milites glorioſi.* Magnas vero agere Thais mihi ? *Satis erat reſpondere,* Magnas : ingentes, *inquit.* *Semper*

G. Ingenteis. *T.* Ain' tu, laeta [2] est? *G.* Non tam ipso quidem
Dono, quam abs te datum [3] esse: id vero serio
Triumphat [4]. *P.* Huc prouiso, vt, vbi tempus siet,
Deducam [5]: sed eccum militem. *T.* Est istuc datum
Profecto mihi, vt sint grata, quae facio omnia [6].
G. Aduerti hercle animum [7]. T. Vel rex semper maxumas
Mihi agebat, quidquid feceram, aliis non item [8].
G. Labore alieno magno partam gloriam
Verbis saepe in se transmouet, qui habet salem,
Qui in te [9] est. *T.* Habes [10]. *G.* Rex te ergo in oculis [11]? *T.* Scilicet [12]. [13] *G.* Ge-

Semper auget assentator id, quod is, cuius ad voluntatem dicitur, vult esse magnum. 2 quid ais, illane laeta est? 3 illa laeta vtique erat, non tam propter hoc donum, aut eius excellentiam, sed ideo, quoniam illud datum erat abs te. 4 propter hoc illa vehementer ac serio gaudet, & quasi triumphum agit. *Propter* interdum omittitur. Eunuch. V, sc. 7. *Nunc id prodeo, vt conueniam Parmenonem*, pro: *nunc propter id prodeo.* 5 Eunuchum & Athiopissam ad Thaidem. 6 ego hoc accepi a naturae benignitate, vt omnia grata sint, quae facio. 7 Ad hoc beneficium, quod a natura accepisti, semper animum meum aduerti, & istud admiratus sum. 8 imo etiam rex meus maximas mihi agebat gratias pro eo, quod feceram, aliis vero non perinde agebat gratias. 9 ille qui habet talem sapientiam, qualis in te est, gloriam transfert in se, quam alii sibi pepererunt magno labore. *Qui habet salem* est, *qui sapiens, prudens est*, atque ingenium hilare & facetum tenet. Metaphora fit a sensu gustandi ad animum. Hinc *insulsus* homo est moribus inelegantibus & sapientia destitutus; *insulsa oratio*, quae caret elegantia. 10 habes, tenes veritatem. 11 gestabat. 12 vtique.
13 ge-

G. Geſtare [13]. T. Vero [14].credere omnem exercitum,
Conſilia [15]. G.Mirum. T.Tum ſicubi eum ſatietas
Hominum, aut negotii ſi quando odium ceperat [16],
Requieſcere vbi [17] volebat, quaſi [18] : noſtin'? G. Scio.
Quaſi vbi illam exſpueret miſeriam ex animo [19]. T. Tenes [20].
Tum me conuiuam ſolum abducebat ſibi [21]. G. Hui,
Regem elegantem narras. T. Imo ſic homo
Eſt perpaucorum hominum [22]. G. Imo nullorum arbitror [23],
Si tecum viuit [24]. T. Inuidere [25] omnes mihi,
Mordere clanculum [26] : ego flocci pendere [27] :
Illi inuidere miſere [28]. verum vnus tamen
Impenſe [29], elephantis quem Indicis praefecerat.

Is

---

13 geſtabat. 14 *Vero* h. l. eſt *quinimo*. 15 rex mihi tradebat ſuum exercitum, & mecum communicabat omnia ſua conſilia. 16 praeterea, quoties rex laſſus erat conuerſatione cum hominibus, aut a negotiis. 17 quando, quoties. 18 apoſiopeſis. 19 quaſi vt eiiceret ex animo taedium, quod conceperat ex illa converſatione. 20 probe dicis. 21 ad ſe, ſecum. 22 cui pauci homines placent. 23 imo puto eum non poſſe converſari cum aliis. 24 ſi rex viuit cum te ſolo. 25 quod mihi omnes inuiderent. 26 *und ſtichelten heimlich auf mich*. 27 id ego contemnebam. 28 illi vehementer mihi inuidere pergebant. 29 ſed vnus tamen ex illis omni-

Is vbi moleſtus magis [30] eſt, quaeſo, inquam, Strato,
Eo ne es ferox, quia habes imperium in belluas [31]?
G. Pulchre me hercle dictum & ſapienter. papae!
Iugularas hominem [32]: quid ille [33]? *T.* Mutus illico [34].
G. Quid ni eſſet [35]? *P.* Dii veſtram fidem, hominem perditum,
Miſerumque, & illum ſacrilegum [36]! *T.* Quid? illud Gnatho,
Quo pacto Rhodium tetigerim in conuiuio [37],
Nunquid [38] tibi dixi? *G.* Nunquam: ſed narra obſecro.
Plus millies iam audiui. *T.* Vna [39] in conuiuio
Erat hic, quem dico, Rhodius adoleſcentulus.
Forte habui ſcortum: coepit ad id alludere [40],
Et me irridere. quid agis, inquam, homo impudens?
Lepus tute es, & pulpamentum quaeris [41] *G.* Ha, ba, hae!

omnibus prae caeteris mihi inuidebat. 30 quoniam maximam mihi moleſtiam creat. 31 tune es ideo ferox, quoniam imperium habes in elephantos? 32 propemodum occidiſti hominem hoc verbo. 33 potuiſſet reſpondere. 34 ſtatim obmutuit. 35 ſcil. mutus. 36 ſceleratum. 37 quomodo tractauerim in conuiuio quendam Rhodium. 38 annon. 39 ſimul mecum. 40 *auf dieſelbe zu ſticheln oder zu ſchrauben.* 41 tu quaeris apud alios, quod tu ipſis praebes. *pulpamentum* eſt

T. Quid est? *G.* Facete, lepide, laude [42], nihil supra [43],
Tuumne, obsecro te, hoc dictum erat [44]? vetus, credidi [45].
T. Audieras? *G.* Saepe [46]; & fertur in primis [47]. *T.* Meum est [48]
G. Dolet, dictum imprudenti adolescenti, & libero [49].
P. At te dii perdant. *G.* Quid ille quaeso [50]? *T.* Perditus [51].
Risu omnes, qui aderant, emoriri [52]: denique
Metuebant omnes iam me. *G.* Non iniuria.
T. Sed heus tu, purgon' ego me de istac [53] Thaidi,
Quod eam me amare suspicata [54] est? *G.* Nihil minus,
Imo magis auge suspicionem. *T.* Cur? *G.* Rogas [55]?
Scin'? si quando illa mentionem [56] Phaedriae
Facit,

est carnosa pars, qualis posterior est leporis supra armos. 42 bene hoc dictum est. 43 vt nihil possit melius dici. 44 an tu excogitasti hoc dictum? 45 ego enim semper putaui, hoc dictum originem suam habere ab antiquis. 46 saepe illud audiui. 47 & hoc dictum est vnum ex optimis. 48 ego sum auctor huius prouerbii. 49 dolet, quod tu hoc dixeris homini, qui non seruus erat. 50 respondebat. 51 plane velut occidebatur. 52 emori volebant, *sie hætten vor lachen zerspringen mögen. emoriri* ponitur pro *emori. Moriri* pro *mori* vsurpauit Plautus Asin. a. 1. sc. 1 v, 108. 53 an ego me debeam excusare Thaidi propter istam puellam, 54 quoniam Thais suspicata est, me amare hanc puellam. 55 interrogas? 56 Phaedriam nominat.

57 cum

Facit,aut si laudat,te vt male [57] vrat. *T.* Sentio.
G. Id vt ne fiat,haec res sola est remedio [58].
Vbi nominabit Phaedriam,tu Pamphilam
Continuo [59].si quando illa dicet Phaedriam
Commessatum [60] intromittamus: tu, Pamphilam
Cantatum [61] prouocemus.si laudabit haec
Illius [62] formam; tu huius contra [63].denique
Tu par pari referto,quod eam remordeat [64].
T. Siquidem [65] me amaret, tum istuc prodesset, Gnatho.
G. Quando [66] illud,quod tu das,exspectat, atque amat,
Iam dudum amat te: iam dudum illi facile fit,
Quod doleat [67].metuit semper, quem ipsa nunc capit
Fructum,ne quando iratus tu alio conferas [68].
T. Bene dixti, at mihi istuc non in mentem venerat.
G. Ridiculum: non enim cogitaras [69]: caeterum,

57 commoueat ad iram, *damit si dich* ialoux *oder eifersüchtig machen möge.* 58 haec sola res potest id impedire. 59 nominabis. 60 ad commessandum, ad coenam. 61 tu dicere debes: prouocabimus Pamphilam ad cantandum. 62 Phaedriae. 63 Phaedriae formam laudabis. 64 vt ipsa sentiat aculeos & morsus. 65 sane si illa me amaret. 66 quoniam Thais. 67 iamdudum facile est, excitare Thaidi dolorem. 68 Thais metuit semper, ne iratus ad aliam conferas illud donum, quod ipsa nunc capit, *du hattest dich nicht darauf besonnen.*

Item hoc tute melius quanto inueniſſes [70], Thraſo?

70 quanto melius tu ipſe hoc potuiſſes excogitare?

ACTVS III. SCENA II.

THAIS, THRASO, PARMENO, GNATHO, PYTHIAS.

Th. AVdire vocem viſa ſum modo [1] militis:
Atque eccum. ſalue mi Thraſo. *Thr.* O Thais mea,
Meum ſuauium [2], quid agitur? ecquid nos amas
De fidicina iſtac [3]? Pa. Quam venuſte quod dedit
Principium adueniens [4]. *Th.* Plurimum merito tuo [5].
Gn. Eamus ergo ad coenam: quid ſtas? Pa. Hem alterum, [6]
[7] Ex homine hunc natum dicas. *Th.* Vbi vis, non moror.
Pa. Adibo, atque adſimulabo [8], quaſi nunc exeam.
Iturane Thais quopiam [9] es? *Th.* Ehem Parmeno,
Bene pol feciſti. hodie itura [10]. *Pa.* Quo [11]? *Th.* Ecquid [12] hunc vides?

Pa. Vi-

1 iam. 2 *mein Schatz.* 3 tune nos amas, quoniam tibi dedimus iſtam fidicinam? 4. quam elegans eſt (Ironice) principium ſermonis tui de dono, quod iam dediſti! 5 ego te plurimum amo, propter meritum tuum. 6 ſcil. ſtultum, ex duobus quippe Thraſone & Gnathone. 7 ex Thraſone, cuius ſtultitiae Gnatho ſimilis eſt. 8 *ich will mich anſtellen.* 9 tune volebas aliquorſum ire? 10 ſum; ibo. 11 quorſum? 12 annon.

13 potes

Pa. Video; & me taedet. vbi vis, dona adsunt tibi
A. Phaedria [13]. *Thr.* Quid stamus? cur non imus hinc?
Pa. Quaeso hercle vt liceat, pace quod fiat tua [14],
Dare huic quae volumus, conuenire & conloqui [15].
Thr. Perpulchra credo dona, haud nostris [16] similia,
Pa. Res indicabit. heus! iubete istos foras
Exire, quos iussi. ocyus procede tu huc.
Ex Aethiopia est vsque haec [17]. *Thr.* heic sunt tres minae [18].
Gn. Vix. *Pa.* Vbi tu es, Dore? accede huc. hem Eunuchum tibi.
Quam liberali facie [19], quam aetate integra!
Th. Ita me dii ament [20], honestus est. *Pa.* Quid tu ais Gnatho?
Nunquid habes, quod contemnas? quid tu autem Thraso?
Tacent: satis laudant. fac periculum [21] in literis,
Fac [22] in palaestra, in musicis. quae liberum

13 potes recipere haec dona, quae tibi mittuntur a Phaedria. 14 *mit deiner Erlaubniß.* 15 vt possimus dare huic Thaidi, quae volumus, & eam adire, & cum ea loqui. 16 quae nostris donis non sunt similia. 17 haec puella est oriunda ex Aethiopia. 18 scil. impensae. *Mina* autem decem coronis valuit, confer Budaeum, Gronouium. 19 eleganti facie hic Eunuchus est. *Liberalis* non tantum est qui benignus, sed etiam qui ingenua forma est. 20 est formula iurantis. 21 *probire ihn nur.* 22 fac periculum, quid possit in exercitiis militaribus. 23 is

Scire aequum eſt adoleſcentem, ſolertem dabo [23].
Thr. Ego illum eunuchum, ſi ſit opus, vel ſobrius [24].
Pa. Atque haec qui [25] miſit, non ſibi ſoli poſtulat
Te vivere [26], & ſua cauſſa [27] excludi caeteros:
Neque pugnas narrat, neque cicatrices ſuas
Oſtentat, neque tibi obſtat: quod quidam [28] facit.
Verum, vbi [29] moleſtum non erit, vbi tu voles,
Vbi tempus tibi erit, ſat habet [30], ſi tum [31] recipitur.
Thr. Apparet [32], ſeruum hunc eſſe domini pauperis
Miſerique. *Gn.* Nam hercle nemo poſſet, ſat ſcio,
Qui haberet, quei pararet alium, hunc perpeti [33].
Pa. Tace tu, quem ego eſſe infra infimos omneis puto
Homines. nam, qui huic animum aſſentari induxeris [34],
E flamma petere te cibum poſſe arbitror [35].

Thr.

23 ego tibi illum dabo, qui omnia ſcit, qui ſcire debet honeſtus adoleſcens. *Solers* pro docto, erudito raro. 24 eſt ellipſis. 25 is, qui haec dona tibi miſit. 29 non poſtulat, vt pro ſe ſolo viuas. 27 & propter ſc. 28 Thraſo hic. 29 ſi. 30 *ſo wird er ſchon zu frieden ſeyn.* 31 tunc 32 *er hat das anſehen,* videtur. 33 nam ſatis ſcio, nemo poſſet hunc tam miſerum ſeruum perpeti, ſi dominus haberet ſumtus, pro quibus parare ſibi poſſet alium ſeruum. 34 dum tu ſtudes huic aſſentari. 35 puto te poſſe cibum petere ex flamma, modo vt expleas tuum ventrem. Te quiduis paſſurum & facturum cibi gratia.

Thr. Iam ne imus [36]? *Th.* Hos prius introducam, &, quae volo,
Simul imperabo. post, continuo exeo.
Thr. Ego hinc abeo: tu istam opperire [37]. *Pa.* Haud conuenit [38],
Vna [39] cum amica ire imperatorem in viam.
Thr. Quid tibi ego multa dicam? domini similis es [40].
Gn. Ha, ha, hae! *Thr.* Quid rides? *Gn.* Istuc [41], quod dixti modo [42],
Et illud de Rhodio dictum cum [43] in mentem venit.
Sed Thais exit. *Thr.* Abi, percurre [44], vt [45] sint domi
Parata. *Gn.* Fiat. *Th.* Diligenter, Pythias,
Fac cures, si Chremes huc forte aduenerit,
Vt ores, primum vt maneat: si id non commodum [46] est,
Vt redeat: si id non poterit, ad me adducito.
Py. Ita faciam. *Th.* Quid? quid aliud volui dicere?

tia. Haec dictio exinde petita est; veteres epulas in rogum mortuorum pro inferis solebant coniicere: hinc qui extremae erant paupertatis, ibi cibum conquirebant. vid. Kirchmannum de Funeb. Romanor. Lib. IV. c. 5. 36 statim exibo. 37 exspecta. 38 *das würde sich nicht schicken.* 39 simul. 40 tu similis es plane domino tuo. 41 istud rideo. 42 iam. 43 dum mihi. 44 celeriter curare. 45 vt omnia. 46 *wenn es ihm aber nicht gelegen ist zu warten.*

Hem, curate istam diligenter virginem.
Domi adsitis, facite. *Thr.* Eamus. *Th.* Vos me sequimini.

ACTVS III. SCENA III.

CHREMES, PYTHIAS.

C. PRofecto, quanto magis magisque cogito,
Nimirum [1] dabit haec Thais mihi magnum malum:
Ita me video ab ea astute labefactarier [2].
Iam tum, cum primum iussit me ad se accersier [3],
(Roget quis, quid tibi cum [4] illa? ne noram [5] quidem)
Vbi veni, caussam [6], vt ibi manerem, repperit:
Ait rem diuinam fecisse [7], & rem seriam
Velle agere mecum. Iam tum erat suspicio,
Dolo malo haec fieri omnia. ipsa accumbere [8]
Mecum, nihil sese dare [9], sermonem quaerere [10].
Vbi [11] friget, huc euasit [12] quam pridem pater
Mihi & mater mortui essent. dico, iam diu.

Rus

1 Certe. sic vsurpatur Cic. III. Tusc. 33. *Nimirum igitur vt in caussis non semper vtimur eodem statu: sic in aegritudine lenienda, quamnam quisque curationem recipere possit, videndum est.* vid. Tursel.in. de Partic. cap. 128 2 decipi. 3 venire. 4 quid tu habes cum illa? 5 ego enim eam non satis recte noueram. 6 postquam veni, illa reperit praetextum. 7 se dedisse sacrificium. 8 adsidebat. 9 totam tradebat. 10 quaerebat, volebat mecum loqui. 11 postquam noster friget sermo, dum nescimus, quid loqui debeamus. 12 huc tandem euasit illa, illa hoc interrogauit.

13 an

Rus Sunii ecquod [13] habeam, & quam longe a mare [14].
Credo ei placere hoc: ſperat ſe a me auellere [15].
Poſtremo, ecqua inde parua periiſſet ſoror [16];
Ecquis cum ea vna [17]; quid habuiſſet, cum periit:
Ecquis eam poſſet noſcere. haec cur quaeritet?
Niſi illa forte. quae olim periit paruola
Soror, hanc ſe intendit [18] eſſe, vt eſt audacia [19].
Verum ea [20] ſi viuit, annos nata eſt ſedecim,
Non maior [21]: Thais, ego quam ſum, maiuſcula eſt [22].
Miſit porro orare, vt venirem, ſerio [23].
Aut dicat quid volt aut, moleſta ne ſiet,
Non hercle veniam tertio. heus! heus! P. Heic quis eſt?
C. Ego ſum Chremes. P. O capitulum [24] lepidiſſimum!
C. Dico ego mi inſidias fieri? P. Thais maxumo
Te orabat opere, vt cras redires. C. Rus eo.

13 an aliquod praedium habeam in Sunio. 14 & quam longe ſitum ſit illud praedium a mari. 15 ſperat fortaſſe, ſe poſſe mihi eripere hoc praedium. 16 tandem illa interrogat, an parua ſoror mea periiſſet ex hoc Sunio. 17 & an aliqua femina periiſſet ſimul cum ea. 18 niſi illa forte vult ſignificare, ſe eſſe illam ſororem paruulam. 19 pro ea audacia, quam ipſa habet. 20 illa ſoror. 21 maior natu illa eſſe non poteſt. 22 Thais enim maior natu eſt, quam ego ſum. 23 illa mitit porro hominem qui me oraret ſerio, vt ad ſe venirem. 24 caput, hominem cariſſimum. 25 fac

P. Fac amabo [25]. C. Non possum [26], inquam. P. At apud nos heic mane,

Dum redeat ipsa [27]. C. Nihil minus [28]. P. Cur, mi Chremes?

C. Malam rem [29] abis hinc? P. Si istuc ita certum [30] est tibi,

Amabo, vt illuc transeas [31], vbi illa est. C. Eo.

P. Abi Dorias, cito hunc deduce ad militem.

25 fac, quaeso, vt sedeas. 26 redire. 27 Thais. 28 possum facere, quam manere. 29 cur non abis hinc in malam rem, ad patibulum, sceleste? 30 decreuisti. 31 venias.

ACTVS III. SCENA IV.

ANTIPHO.

A. HEri aliquot adolescentuli coiimus in Piraeeo,

In hunc diem vt de symbolis essemus [1]. Chaeream ei rei

Praefecimus [2]: dati annuli [3]; locus, tempus [4] constitutum est.

Prae-

Vt simul comessaremur. *Essemus* est ab antiquo verbo *edo, es, est.* De *Symbolis* Casaubonus Animaduers. in Athenaeum Lib. 3 c. 31. eleganter disserit, quum ait: Συμβολὴ *est collatio eranistae ad conuiuium: quisque enim quod ad manum erat, conferebat. Eae partes dictae* συμβολαὶ, *&* *conuiuium huiusmodi* ἔρανος, vel δεῖπνον ἀπὸ συμβόλων. *Mutato vero genere,* σύμβολον *vocabant annulum, vel quiduis aliud arrhae loco solitum dari ei sodalium, qui iubebatur coenam parare &c.* 2 dedimus negotium Chereae, vt is curaret hoc conuiuium. 3 dedimus ipsi annulos, in fidei nostrae pignus. 4 ad conuiuium hoc.

5 nondum

Praeteriit.tempus: quo in loco dictum est, parat [5] nihil est.
Homo [6] ipse nusquam est: neque scio, quid dicam, aut quid coniectem [7].
Nunc mihi hoc negotii caeteri dedere [8], vt illum [9] quaeram:
Idque adeo visam [10], si [11] domi est. quisnam hinc a Thaide exit? [12]
Is est an non est? ipsus est quid hoc hominis [13]? qui est hic ornatus?
Quid illud mali est? nequeo satis mirari, neque coniicere,
[14] Nisi quidquid est, procul hinc libet prius, quid sit, sciscitari.

5 nondum quidquam est paratum ad conuiuium. 6 Chaerea. 7 coniicere debeam. 8 dederunt, *sie haben mir die Commission gegeben*. 9 Chaeream. 10 videbo. 11 an domi sit. *Si* pro *an* ponitur more Graecorum. Caesar Lib. I. B. G. *Heluetii nonnunquam interdiu saepius noctu, si perrumpere possent, conati*. 12 sedquis iam e domo Thaidis exit? 13 quis est hic homo? 14 *Nisi* est pro *sed*, quod saepe sic apud Latinos ponitur. Andr. IV, 1. *Nisi me Deos satis scio fuisse iratos*. Eunuch. V, 1. *Nescio, nisi amasse me credo Pamphilum*.

ACTVS III. SCENA V.

CHAEREA, ANTIPHO,

C. NVm quis heic est? nemo est. num quis hinc me sequitur? nemo homo est.
Iamne erumpere [1] hoc licet mihi gaudium? pro! Iupiter,

Nunc

1 Iamne licet mihi, vt in hoc gaudium erumpam?

2 cum

Nunc tempus profecto est, cum perpeti [2] me possum interfici,
Ne vita aliqua hoc gaudium contaminet aegritudine [3].
Sed neminem ne curiosum interuenire nunc [4] mihi,
Qui me sequatur, quoquo eam, rogitando obtundat [5], enecet [6],
Quid [7] gestiam, aut quid laetus sim, quo pergam, vnde emergam [8], vbi siem
Vestitum hunc nactus, quid mihi quaeram, sanus sim anne insaniam?
A. Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam video velle, inibo [9],
Chaerea, quid est quod sic gestis [10]? quid sibi hic vestitus quaerit?
Quid est, quod laetus sis? quid tibi vis? satis ne sanus? quid me
Adspectas? quid taces? *C.* O festus dies hominis [11]! amice
Salue: nemo est omnium, quem ego magis nunc cuperem, quam te.

A. Nar-

2 cum pati possum, vt interficiar; ne hoc gaudium meum corrumpatur per aegritudinem aliquem, si diutius viuam. 4 sed annon fieri potest vt aliquis nunc mihi, interveniat. 5 qui me multa interroget. 6 & ita me velut enecet multis quaestionibus. 7 cur gaudeam. 8 vnde veniam. 9 *ich will ihm den Gefallen erweisen.* 10 cur ita sis laetus. 11 o! quam laetus est mihi hic dies!

A. Narra istuc quaeso, quid siet. *C.* Imo ego te obsecro hercle, vt audias [12].

Nostin' hanc [13], quam frater amat? *A.* Noui [14]: nempe opinor Thaidem.

C. Istam ipsam. *A.* Sic commemineram [15]. *C.* Quaedam hodie est ei dono data

Virgo. quid [16] ego eius tibi nunc faciem praedicem aut laudem, Antipho,

Cum ipsum me noris, quam elegans formarum [17] spectator siem?

In hac commotus sum [18]. *A.* Ain' [19] tu? *C.* Primam [20] dices, scio, si videris.

Quid multa verba [21]? amare coepi, forte fortuna [22] domi

Quidam erat eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaidi:

Neque is deductus etiam tum ad eam. summonuit [23] me Parmeno

Ibi seruus, quod ego arripui. *A.* Quid id est? *C.* Tace sis, citius [24] audies.

Vt vestem cum illo [25] mutem, & pro illo iubeam me illuc [26] ducier [27].

A. Pro

---

es! 12 ea quae ego narrabo. 13 puellam. 14 eam. 15 *ich hatte mir es wol eingebildet.* 16 cur. 17 pulcritudinem, pulcrarum virginum. 18 ego hanc vehementer amare coepi. 19 quid ais? 20 certe dices, eam esse pulcerrimam omnium virginum. 21 faciam. 22 *von vngefehr.* 23 monuit. dedit mihi *Parmeno* aliquod consilium. 24 mox id. 25 eunucho. 26 ad Thaidem. 27 deduci.

28 quam

A. Pro eunuchone? *C.* Sic est. *A.* Quid tandem ex ea re vt caperes commodi [28]?
C. Rogas [29]? viderem [30], audirem, essem vna, qua cum cupiebam [31], Antipho.
Num parua caussa, aut parua ratio [32] est? traditus sum mulieri.
Illa illico vbi me accepit, laeta vero ad se adducit domum,
Commendat [33] virginem. *A.* Cui [34]? tibi ne? *C.* Mihi. *A.* Satis tuto tamen [35].
C. Edicit [36], ne vir quisquam ad eam [37] adeat, & mihi, ne abscedam [38], imperat,
In interiore parte vt maneam solus cum sola. annuo [39],
Terram intuens modeste. *A.* Miser. *C.* Ego, inquit [40], ad coenam hinc eo:
Abducit secum ancillas: paucae, quae circum illam [41] essent, manent
Nouitiae, continuo haec adornant, vt lauet [42].
Adhortor, properent. dum apparatur, virgo in conclaui sedet,

Su-

28 quam vtilitatem capere deberes ex hoc consilio? 29 quid interrogas? 30 vt viderem illam. 31 esse. 32 putasne, hoc non esse operae pretium? 33 mihi. 34 commendat illa virginem 35 profecto satis tuto illa commendauit tibi virginem. 36 Thais iubet. 37 virginem. 38 discedam ab illa 39 consentio. 40 Thais. 42 virginem. 42 vt lauare possit virgo,

Suſpectans tabulam quantam pictam, vbi [43] inerat pictura haec, Iouem
Quo [44] pacto Danaae miſiſſe, aiunt, quondam in gremium imbrem aureum.
Egomet quoque id ſpectare coepi, & quia conſimilem luſerat
Iam olim ille [45] ludum, impendio [46] magis animus gaudebat mihi,
Deum ſeſe in hominem conuertiſſe, atque per alienas tegulas [47]
Veniſſe clanculum per impluuium [48] fucum factum mulieri.
At quem [50] Deum? qui templa [51] coeli ſumma ſonitu concutit.
Ego homuncio[52] hoc non facerem? ego vero illud feci, ac lubens.
Haec dum mecum reputo, accerſitur [53] lauatum interea virgo.
It, lauit, redit: deinde illam in lecto illae [54] collocarunt.
Sto exſpectans, ſi quid mihi imperent, venit vna[55], heus tu, inquit, Dore,

Cape

virgo, illae ancillae omnia apparant. 43 in qua. 44 quo modo aiunt quod Iupiter quondam immiſiſſet imbrem aureum in gremium Danaae. 45 Iupiter. 46 longe multo. 47 per alienum tectum. 48 *Dacbrinne* 49 *fucum facere* eſt doloſa ſpecie fallere. 50 quantum. 51 regiones, coelum, aërem. 52 leuis homo, in comparatione erga Iouem. 53 iubetur virgo vt lauet. 54 ancillae. 55 ancilla

Cape hoc flabellum [56], ventulum [57] huic sic facito dum lauamus;
Vbi nos lauerimus [58], si voles, lauato [59]. accipio [60] tristis.
A. Tum equidem istuc os tuum impudens videre nimium [61] vellem,
Qui esset status [62], flabellulum tenere te asinum tantum.
C. Vix elocuta [63] est hoc, foras simul omnes proruunt [64] se:
Abeunt lauatum [65], perstrepunt [66], ita vt fit, domini vbi [67] absunt.
Interea somnus virginem opprimit [68], ego limis specto
Sic per flabellum clanculum [69] & simul alia circumspecto
Satin' explorata [70] sint, video esse [71]: pessulum ostio obdo. [72]

A. Quid

cilla. 56 *Fliegenwedel, Fecher*, euentail. 57 leuem & amoenum ventum. 58 quando nos lauauerimus. 59 tu etiam potes lauare. 60 hoc officium & mandatum. 61 vehementer optarem. 62 *wie es dir angestanden oder gelassen hætte* 63 ancilla hoc vix dixerat. 64 prodeunt. 65 ad lauandum. 66 ancillae magnum strepitum & clamorem faciunt. 67 quando. 68 *überfiel sie* 69 *ich schielte oder guckte heimlich durch den Fliegenwedel.* 70 tuta. num aliquis adesset. 71 omnia esse tuta. 72 *Pessulus* idem est ac obex, *der Rigel.* Heaut. II,3,37. *Anus foribus obdit pessulum.* Obdit autem pessulum ostio virginem adorturus Chaerea, cum securitatis caussa, tum

Quid tum? [73] *CH.* Quid tum, fatue? *A.* Fateor. *CH.* Egone occasionem
Mihi ostentatam, tam breuem, tam optatam, tam insperatam,
Amitterem [74]? tum pol ego is essem vero, qui simulabar [75].
A. Sane hercle, vt dicis [76]. sed interim de symbolis quid actum [77] est?
CH. Paratum [78] est. *A.* Frugi [79] es: vbi [80]? domi-ne [81]? CH. Immo apud libertum Discum.
A. Perlonge [82]. est. CH. Sed tanto ocyus properemus. *A.* Muta vestem.
CH. Vbi mutem? perii: nam domo exulo [83] nunc, metuo fratrem,
Ne intus sit: porro autem [84], pater ne rure redierit iam.
A. Eamus ad me: ibi proxumum [85] est, vbi mutes [86]. *CH.* Recte dicis.

Eamus

tum solenni concumbentium more, quos famae cauere iubet pudor. 73 quid postea fecisti? 74 dimitterem e manibus. 75 certe ego fuissem eunuchus, qualem ego me simulabam, nisi vsus essem hac occasione. 76 certe ita est, vt dicis. 77 sed quid agitur de conuiuio nostro 78 illud est. 79 probus homo. 80 vbi parasti conuiuium? 81 an domi? 82 illud nimium longe est. 83 *ich darff nicht wieder nach Hause.* 84 id timeo. 85 ille locus est proximus, 86 vbi mutare poteris vestem.

87 puel-

Eamus,& de istac simul [87]. quo pacto porro possim [88]
Potiri, consilium capere volo vna tecum. *A.* Fiat.

87 puella. 88 illam accipere ad amorem.

ACTVS IV. SCENA I.

DORIAS.

D.[1] ITa me dii ament,[2] quantum ego illum vidi, non nihil timeo
Misera, ne quam ille hodie insanus turbam faciat, aut vim Thaidi;
Nam postquam iste aduenit Chremes adolescens frater virginis,
Rogat, illum [3] admitti vt iubeat: ille continuo irasci [4], neque
Negare audere [5]: Thais porro instare [6], vt hominem inuitet. id
Faciebat retinendi illius caussa [7]; quia, illa quae cupiebat
De sorore eius indicare, ad eam rem tempus non erat [8].
Inuitat tristis [9], mansit ibi. illa cum illo sermonem occipit [10].

Miles

1 Est formula iurantis. 2 *quantum* non est aduerbium, sed nomen pro: *in quantum tempus*, id est *quando* 3 Chremetem. 4 statim irascebatur. 5 audebat id negare. 6 rogabat. 7 vt illum eo commodius posset retinere. 8 quia non tempus opportunum erat ad eam rem, & ad indicanda illa quae Thais volebat indicare de sorore Chremetis. 9 contra suam voluntatem. 10 incipit.

11 pu-

Miles vero ſibi putare [11] adductum ante oculos
aemulum:
Voluit facere contra huic aegre: heus heus, inquit [12], puer, huc Pamphilam
Accerſe, vt [13] delectat heic nos. illa [14] exclamat
minime gentium [15].
Tune in conuiuium illam [16]? miles tendere [17]:
inde ad iurgium.
Interea aurum ſibi clam mulier demit [18], dat mihi vt auferam.
Hoc eſt ſigni [19], vbi primum [20] poterit, ſeſe illinc
ſubducet, ſcio [21].

11 putabat. 12 miles. 13 illa. 14 Thais. 15 minime prorſus ego hoc patiar. 16 adduces. vid. Muretum Lib. VII. 2. Variar. Lect. 17 ideo incepit. 18 *ſie legete ihr Geſchmeide weg.* 19 ſignum, indicium. 20 quam primum illa. 21 hoc certo ſcio.

ACTVS IV. SCENA II.

PHAEDRIA.

P. DVm rus eo, coepi egomet mecum inter vias,
Ita vt fit, vbi quid in animo eſt moleſtiae,
Aliam rem ex alia [1] cogitare, & ea omnia in
Peiorem partem [2]. quid opus eſt verbis? dum haec
puto [3],
Praeterii imprudens villam. longe iam abieram,
Cum ſenſi [4]: redeo rurſum, male vero me habens [5].
Vbi

1 *immer eines aus dem andern.* 2 interpretatus ſum. 3 animo reputo. Virgil. Lib. VI. Aen.
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.
4 cum vidi, me praeteriiſſe. 5 *da ich böſe auf mich war.*
6 ſemi-

Vbi ad ipſum veni diuorticulum [6] conſtiti, [7]:
Occepi [8] mecum cogitare, hem biduum heic
Manendum eſt ſoli ſine illa [9]? quid tum [10] poſtea?
Nihil eſt: quid? nihil? ſi non tangendi copia [11] eſt,
Eho, ne videndi quidem [12] erit? ſi illud non licet,
Saltem hoc licebit. certe extrema linea
Amare [13], haud nihil [14] eſt. villam praetereo ſciens.
Sed quid hoc, quod timida ſubito egreditur Pythias?

ACTVS

6 ſemitam deflexam de via, *Fuſsſteig.* 7 *ſo blieb ich ſteben.* 8 incepi. 9 me ſolum oportebit heic manere duos dies ſine Thaide. 10 *was iſt es denn nun mehr?* 11 ſi non habeo libertatem & occaſionem tangendi Thaidem. 17 ecce, annon habeam licentiam videndi illam? 13 eſt tamen aliquid, etiam amare poſſe in linea extrema, id eſt ſaltim in adſpectu amatae perſonae. Veteres certas amoris lineas conſtituerunt, quarum prima ſeu vt hoc loco vocatur, extrema fuit *viſus*, quum amatores eam, quam amant, de loginquo tantum vident, nec propius iſtam adeundi copiam habent; ſecunda *alloquium* vt cum ea ſermone conferas; tertia *tactus*, vt eam adtingas, *wenn man eine Hure bald hie, bald da betaſtet*; quarta *oſculum*, quod maioris pretii quam tactus habetur, nec adeo facile a meretricibus ad iſtud quam ad tactum quidam admittitur; quinta eſt *potiri*, cuius adiunctum interdum ipſe actus venereus eſt. adde Muretum Lib X, 18. V. L. 14 aliquid.

1 Scele-

ACTVS IV. SCENA. III.

PYTHIAS, PHAEDRIA, DORIAS.

Py. VBi illum ego scelerosum [1] misera atque impium inueniam? aut vbi
Quæram? hoccine tam audax facinus esse ausum [2]? *Ph.* Perii: hoc quid sit, vereor.
Py. Quin insuper etiam scelus [3], postquam ludificatus [4] est virginem,
Vestem omnem miserae [5] discidit, eam ipsam capillo conscidit [6].
Ph. Hem. *Py.* Qui nunc si detur [7] mihi,
Vt ego vnguibus facile illi in oculos inuolem [8] venefico!
Ph. Profecto nescio quid absente [9] nobis turbatum est domi.
Adibo. Quid istuc? quid [10] festinas? aut quem quaeris, Pythias?
Py. Hem Phaedria, egone quem quaeram? abi hinc quo dignus es cum donis tuis

 Tam

1 Scelestum illum Eunuchum. 2 an ille potuit audere tam audax facinus? 3 scelestus ille. 4 decepit, vitiauit. *Illudere, Ludificari, ludibrio habere* apud antiquos saepe turpitudinis significationem habent, vt apud Graecos ὑβρίζειν & ἐμπαίζειν. 5 virgini. 6 capillum conscidit virgini. 7 *wenn ich nun haette,* 8 vt ego vellem scelesto huic inuolare vnguibus in oculos, & illos discerpere. 9 absentibus. Est enallage numeri singularis pro plurali, & nota postremae latinitatis. Varro dixit: *praesente legatis omnibus*; Catullus *Insperanti nobis*; Tibullus *nobis merenti.* 10 cur.

11 τί ας

Tam lepidis. *Ph.* Quid istuc est rei [11] ?
Py. Regas [12] mè ? eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit ?
Vitiauit virginem, quam herae dederat dóno miles. *Ph.* Quid ais ?
Py. Perii. *Ph.* Temulenta [13] es. *Py.* Vtinam sic sient, mihi qui male volunt [14].
D. Au, obsecro mea Pythias, qui istuc nam monstri [15] fuit ?
Ph. Insanis: quei istuc facere eunuchus potuit ? *Py.* Ego illum nescio
Qui fuerit [16]: hoc, quod fecit, res ipsa indicat.
Virgo ipsa lacrumat, neque, cum rogites [17] quid sit, audet dicere.
Ille autem bonus [18] vir nusquam apparet, etiam hoc misera suspicor,
Aliquid domo abeuntem abstulisse. *Ph.* Nequeo mirari satis,
Quo abire ignauus ille possit longius, nisi domum.
Forte ad nos rediit. *Py.* Vise [19] amabo, num sit. [20] *D.* Iam faxo [21] scies,
D. Perii! obsecro tam infandum facinus, mea tu [22], ne audiui quidem.

Py.

11 *was soll doch das heissen?* 12 interrogas ? 13 ebria es procul dubio. 14 vtinam illi ebrii sint. 15 prodigium, miraculum. 16 ego nescio, quis ille fuerit, an eunuchus nec ne. 17 quando eam interroges. 18 *der schöne Vogel.* 19 inspice, quaeso. 20 num ille sit domi. 21 curabo vt id scias. 22 o mea carissima. 23 eunu-

Py. At pol ego amatores mulierum esse audieram eos [23] maxumos,
Sed nil potesse; verum miserae non in mentem venerat [24]:
Nam illum aliquo [25] conclusissem, neque illi commisissem virginem.

23 eunuchos. 24 miserae Thaidi hoc non venerat in mentem. 25 in aliquem locum.

ACTVS IV. SCENA IV.

PHAEDRIA, DORVS, PYTHIAS, DORIAS.

PH. Exi foras scelesto: at etiam restitas [1]
[2] Fugitiue? prodi, male conciliate [3]. *DO.* Obsecro. PH. Oh,
Illud vide, os vt sibi distorsit carnufex.
Quid huc reditio [4] est? quid vestis mutatio est?
Quid narras? paulum si cessassem [5] Pythia,
Domi non offendissem [6]: ita iam ornabat fugam [7].
Py. Habesne hominem, amabo [8]? *Ph.* Quid ni [9]?
Py. [10] Factum bene!

1 *Bleibest du noch stehen? Restitare* est subsistere & h. l. contrarium est verbi *exire*. Occurrit apud Plautum, Liuium, Plinium & alios. 2 est epitheton illius sceleti Eunuchi. Et *seruus fugitiuus* est, *der seinem Herrn entlauffen ist*. 3 quem ego infeliciter emi. 4 cur vero huc redis? *Reditio* est pro: *reditus*, & construitur vt verbum redire, quasi dixisset: *quid ad hunc locum reditio est*. Eadem ratione Caesar B.G.I,5. *Domum reditionis spe sublata*. 5. *wenn ich nur ein bisgen længer waere aussen geblieben*. 6 non inuenissem eum. 7 parabat se ad fugam. *Ornare* est quoque *instruere, parare*, sic saepius dicunt scriptores, *aciem*, *exercitum*, *classem ornare*. 8 quaeso. 9 cur non habeam eum?

10 nulla

Do. Istuc pol vero bene. Py. Vbi est? Ph. Rogitas? non vides?
Py. Videam obsecro, quem? Ph. Hunc scilicet. Py. quis hic est homo?
Ph. Qui ad vos deductus hodie est. Py. Hunc oculis suis
Nostrarum nunquam quisquam [10] vidit, Phaedria.
Ph. Non vidit [11]? Py. An tu hunc credidisti esse, obsecro,
At nos deductum? Ph. Namque [12] alium habui neminem. Py. Au,
Nec comparandus hic quidem ad illum [13] est. ille [14] erat
Honesta facie & liberali [15]. Ph. Ita visus est
Dudum [16], quia varia [17] veste exornatus fuit:
Nunc tibi videtur foedus, quia illam [18] non habet.
Py. Tace obsecro: quasi vero paululum intersiet [19].
Ad nos deductus hodie est adolescentulus,
Quem tu videre vero [20] velles, Phaedria.
Hic est vetus, vietus [21], veternosus [22] senex,
Colore mustellino [23]. Ph. Hem, quae haec est fabula?
Eo redigis me, vt, quid egerim, egomet nesciam.
Eho

10 nulla ex nobis ancillis. 11 nemo ex vobis hunc vidit? 12 certe. 13 ad illum eunuchum simulatum, videlicet, Chaeream. 14 eunuchus. 15 pulcra. 16 antea. 17 alii, diuersicolore, eleganti. 18 vestem. 19 quasi vero non ingens discrimen esset inter vtrumque. 20 certe 21 *altgefressen*. 22 turpis. 23 *gelbliebt*.

24 heus

Eho tu [24], emini ego te? *Do.* Emisti. *Py.* Iube mihi denuo [25]
Respondeat. Ph. Roga [26]. Py. Venistine hodie ad nos? negat?
At ille alter venit annos natus [27] sedecim,
Quem secum aduxit Parmeno. Ph. Age dum, hoc mihi expedi [28]:
Primum, vnde habes istam, quam habes, vestem? taces?
Monstrum hominis, non dicturus [29]? *Do.* Venit Chaerea,
Ph. Frater ne [30]? *Do.* Ita est. *Ph.* Quando? *Do.* Hodie. *Ph.* Quamdudum? *Do.* Modo [31].
Ph. Quei cum [32]? *Do.* Cum Parmenone. *Ph.* Norasne eum prius?
Do. Non: nec, quis esset, vnquam audieram dicier [33]
Ph. Vnde igitur meum fratrem esse sciebas? *Do.* Parmeno
Dicebat eum esse: is dedit mihi hanc [34]. Ph. Occidi.
Do. Meam [35] ipse induit: post vna ambo abierunt foras.

 Py.

24 heus tu, anne ego te emi? 25 iube, vt is iterum mihi respondeat. 26 tu ipsa interroga eum. 27 qui natus erat. 28 dic. 29 non vis mihi hoc dicere? 30 an frater meus? 31 iam modo. 32 cum quonam venit ille? 33 dici. 34 vestem. 35 vestem.

36 esse

Py. Iam satis credis sobriam esse me, & nil mentitam [36] tibi?

Iam satis certum est, virginem vitiatam esse? Ph. Age nunc bellua [37],

Credis huic quod dicat? Py. Quid isti credam? res ipsa indicat.

Ph. Concede [38] istuc paululum, audin'? etiam paululum: sat est.

Dic dum [39] hoc rursum, Chaerean' tuam vestem detraxit tibi?

Do. Factum [40]. *Ph.* Et ea est indutus [41]? *D.* Factum *Ph.* Et pro te huc deductus est? *Do.* Ita.

Ph. Iupiter magne, o scelestum, atque audacem hominem! *Py.* Vae mihi,

Etiam nunc nos credis indignis non irrisas [42] modis?

Mirum, ni credis, quod iste dicat. *Ph.* Quid agam, nescio.

(Heus tu negato rursum,) possumne ego hodie ex te exsculpere [43]

Verum? vidistine fratrem Chaeream? *Do.* Non. *Ph.* Non potest [44] sine

Malo fateri, video, sequere me hac. modo ait, modo negat.

Ora me. *Do.* Obsecro te vero, Phaedria. *Ph.* I intro nunc iam. *Do.* Hoi, hei!

Ph. Alio

36 esse, nullum mendacium dixisse. 37 scelesta. 38 *tritt bieher.* 39 igitur. 40 hoc vtique est. 41 & frater meus tuam illam vestem induit? 42 fuisse. 43 audire, exquirere. 44 non potest ille hoc fateri sine damno

Ph, Alio pacto honeste quo modo hinc nunc abeam nescio [45].
Actum est siquidem: tu me heic etiam nebulo ludificabere [46]?
Py. Parmenonis tam scio esse hanc technam [47], quam me viuere [48].
D. Sic est. *Ph.* Inueniam parem vbi pol hodie referam gratiam [49].
Sed nunc quid faciendum censes, Dorias? *D.* De istac rogas [50]
Virgine? *Py.* Ita: vtrum taceam ne, an praedicem [51]?
D. Pol, si sapis [52],
Quod scis, nescis [53], neque de *E*unucho, neque de vitio [54] virginis.
Hac [55] re & te omni turba [56] euolues, & illi gratum feceris [57].
Id modo dic, abiisse Dorum. *Py.* Ita faciam. *D.* Sed videone Chremem?
Thais iam aderit. *Py.* Quid ita [58]? *D.* Quia, cum inde abeo, iam tunc coeperat
Turba [59] inter eos. *Py.* Tu aufer aurum hoc: ego scibo [60] ex hoc, quid fiet.

damno suo. 45 nescio, quo modo nunc possim hinc abire honeste, *mit ehren.* 46 illudes. 47 fallaciam, 48 quam certo scio, quod ego viuam. 49 excogitabo aliquid, vt parem possim illi gratiam referre, revange *nehmen.* 50 me interrogas. 51 dicam id publice. 52 si sapiens es. 53 si dissimulas & taces ea, quae tu scis, 54 vitiatione. *Schwaechung.* 55 hoc modo, per hanc rem. 56 ex omni turba liberabis. 57 gratam rem facies. 58 cur? 59 inimicitia. 60 percontabor, sciscitabor.

ACTVS IV. SCENA. V.

CHREMES, PYTHIAS.

C. At at, data hercle verba mihi sunt[1]: vicit vinum quod bibi[2],
Ac dum accubabam[3], quam videbar mihi esse pulchre sobrius!
Postquam surrexi, neque pes neque mens satis suum officium facit,
P. Chreme. C. Quis est? ehem Pythia, vah! quanto nunc formosior
Videre[4], quam dudum[5]? P. Certe quidem tu pol multo alacrior[6].
C. Verbum[7] hercle verum hoc est; sine Cerere & Libero friget Venus[8].
Sed Thais multo ante venit[9]? P. An abiit iam a milite?

C. Iam

1 Ego turpiter deceptus sum. Supra. Andr. I. 3. *Cui verba dare difficile est.* 2 vinum me occupauit & ebrium fecit, quod ego bibi. 3 adsidebam ad mensam. Romani veteres & Graeci quum ederent, non sedebant, sed accumbabant, cubito quippe innitentes. 4 videris. 5 olim, antea. 6 mihi videris. 7 prouerbium. 8 amor nihil prorsus valet sine vino & escas. *Ceres* enim Dea frumenti pro ipso frumento & cibo; & *Liber* seu *Bacchus* pro vino; item *Venus*, pro amore per speciem tropi, quae *Metonymia* dicitur, ponuntur. Cicero de N. D. II, 23. *Itaque tum illud, quod erat a Deo natum, nomine ipsius dei nuncupabant: vt cum fruges Cererem appellamus, vinum autem Liberum: ex quo illud* Terentii,

Sine Cerere, & Libero friget Venus.

9 an dudum.

10 *aetatem*

C. Iam dudum, aetatem [10], lites factae sunt inter eos [11] maxumae.
P. Nil dixit dum, vt sequerére sese? C. Nihil, nisi abiens mihi innuit [12].
P. Eho, nonne id sat erat? *C.* At nesciebam id dicere illam, nisi, quia
Correxit miles, quod intellexi minus [13]: nam me extrusit foras.
Sed eccam ipsam video: miror, vbi huic ego antevorterim [14].

10 *aetatem* pro: *per aetatem* Heautontim. IV, 2. 38. *me aetatem censes velle.* Hec. V, 1. 21. *Nam neque ille hoc animo erit aetatem. Per aetatem* autem h. l. significat diutissime, per longum tempus. 11 militem & Thaidem. 12 signum dedit. 13 miles autem mihi hoc explicauit, quod ego non satis intelligebam. 14 *wenn ich eher gekommen als sie.*

ACTVS IV. SCENA VI.

THAIS, CHREMES, PYTHIAS.

T. CRedo equidem illum [1] iam affuturum esse, illam [2] vt eripiat: sine
Veniat [3]: atque si illam digito attigerit vno, oculi illico [4]
Effodientur. vsque eo ego illius ferre possum ineptias,
Et magnifica verba, verba dum [5] sint. verum enim si ad rem

1 Militem. 2 puellam. 3 *laß ihn nur angestochen kommen.* 4 statim. 5 quamdiu, *so lange es nur bey den blossen VVorten verbleibet.*

6 si

Conferentur [6], vapulabit [7].
C. Thais, ego iam dudum heic adſum. T. O mi Chreme, te ipſum exſpectabam:
Scin' [8] tu, turbam hanc propter te eſſe factam? & adeo ad te attinere hanc
Omnem rem? C. Ad me [9]? quei? quaſi iſtuc [10]. T. Quia tum tibi ſororem ſtudeo
Reddere, & reſtituere, haec atque huiuſmodi [11] ſum multa paſſa.
C. Vbi ea [12] eſt? T. Domi apud me. C. Ehem! T. Quid eſt?
Educta ita, vti teque illaque dignum [13] eſt. C. Quid ais? T. Id quod res eſt.
Hanc tibi dono do, neque repeto pro illa abs te quidquam pretii.
C. Et habetur, & referetur, Thais, ita vti merita es,
Gratia [14]. T. At enim caue, ne prius, quam hanc a me accipias, amittas,
Chreme: nam haec ea eſt, quam miles a me vi nunc venit ereptum [15].
Abi tu, ciſtellam [16], Pythias, domo effer cum monumentis [17].

C. Vi-

6 ſi verba transferuntur ad rem, 7 verbera accipiet. 8 ſcisne. 9 haec res attineat ad me? 10 quomodo? quaſi iſtuc ad me attineret. 11 iniurias. 12 ſoror 13 ita illa educata eſt, veluti te atque illam decet. 16 gratitudinem ego tibi habebo verbis, & referam reapſe. 15 vult eripere. 16 *Kaeſlgen*. 17 ſignis, quibus probari poteſt, Pamphilam eſſe ſororem Chremetis.

18 mili-

C. Viden' tu illum [18], Thais? P. Vbi sita [19] est? T In risco [20], odiosa cessas [21]?

C. Militem secum ad te quantas copias adducere [22]?

At at. T. Num formidolosus obsecro es, mi homo? C. Apagesis [23]

Egon' [24] formidolosus? nemo est hominum, qui viuat, minus [25]. 20

T. Atque ita opus est. C. Ah, metuo, qualem tu me esse hominem existumes [26],

T. Imo hoc cogitato: quei cum res tibi [27] est, peregrinus est,

Minus potens quam tu, minus notus, amicorum heic habens minus [28].

C. Scio istuc: sed tu quod cauere possis, stultum admittere [29] est.

Malo ego nos [30] prospicere, quam hunc [31] vlcisci accepta iniuria [32]. 25

Abi tu, atque ostium obsera intus, ego dum [33] hinc transcurro ad forum:

18 militem. 19 cistella. 20 *Riscus* est nomen Phrygium, significans vel cistam pelle contectam, vel fenestram paruam in pariete. 21 ego te odi propter cessationem tuam & lentorem. 22 vult. 23 noli hoc cogitare aut dicere. 24 egone sim. 25 magis sine timore, quam ego. 26 vereor ne putes, me esse hominem timidum. 27 ille est peregrinus, cum quo tu habes rem. 28 qui in hac vrbe non habet tot amicos, quam tu. 29 stultitia est, si tu id facis, quod possis cauere. 30 nos nobis. 31 militem. 32 propter acceptam iniuriam. 33 dum ego.

34 vt

Volo ego adesse heic aduocatos nobis in turba [34] hac. *T.* Mane.

C. Melius [35] est. *T.* Mane. *C.* Omitte [36], iam adero. *T.* Nil opus est istis, [37], Chreme:

Hoc dic modo, sororem illam tuam esse: & te paruam virginem

Amisisse, nunc cognosse [38], signa ostende. *P.* Adsunt *T.* Cape.

Si vim faciet, in ius ducito hominem [39]: intellextin'? *C.* Probe [40].

T. Fac, animo haec praesenti [41] dicas. *C.* Faciam, *T.* Attolle pallium.

Perii: huic ipsi opus patrono [42] est, quem defensorem paro.

34 vt aduocati nobis adsint. 35 vt ego abeam. 36 *Laß mich gehen*, mox redibo. 37 aduocatis. 38 te vero nunc cognouisse eam. 39 militem. 40 intellexi. 41 audaci. 42 hic ipse quem ego elegi pro defensore, opus habet aduocato.

ACTVS IV. SCENA VII.

THRASO, GNATHO, SANGA, CHREMES, THAIS,

Thr. HAnccine ego vt contumeliam tam insignem [1] in me accipiam Gnatho?

Mori me satius [2] est. Simalio, Donax, Syrisce, sequimini.

Primum aedeis expugnabo G. Recte. *Thr.* Virginem eripiam. G. Probe.

Thr. Male mulctabo [3] ipsam. *G.* Pulchre. *Thr.* In medium huc agmen cum vecti [4] Donax. Tu

1 grandem. 2 maro ego potius mori, quam hoc pati. 3 puniam. 4 veniat cum vecte, *mit einem Hebebaum* scil. Donax. 5 vbi

Tu, Simalio, in ſiniſtrum cornu, tu Syriſce, in dexterum.

Cedo[5] alios : vbi centurio eſt Sanga, & manipulus furum [6] ? *S.* Eccum adeſt.

Thr. Quid ignaue ? peniculon' pugnare, qui iſtum huc portes, cogitas [7] ?

S. Egone [8] ? imperatoris virtutem noueram, & vim militum :

Sine ſanguine hoc fieri non poſſe : qui abſtergerem [9] vulnera.

Thr. Vbi [10] alii ? *S.* Qui, malum ! alii ? ſolus Sannio ſeruat [11] domi.

Thr. Tu hoſce inſtrue [12]: heic ego ero poſt principia [13] : inde omnibus ſignum [14] dabo.

G. Illuc eſt ſapere : vt [15] hoſce inſtruxit, ipſus ſibi cauit loco [16].

Thr. Idem hocce Pyrrhus factitauit. *C.* Viden' tu Thais, quam hic rem agit ?

5 vbi ſunt reliqui ? 6 *die Rotte.* *Manipulus* hoc loco ponitur pro exigua militum manu. adde Vegetium Lib. *II*, c. 13. & alios rei militaris ſcriptores, de quibus E. S. Cyprianus Programmat. p. 21. diſſerit. De Centurionibus autem confer Belli Romam reſtitutam p. 96 7. tune cogitas pugnare cum peniculo, *mit einem Schwamm oder wiſchlappen.* 8 id cogitem. 9 vt poſſem abſtergere. 10 ſunt. 11 res domi, 12 *in* Bataillle *ſtellen.* 13 *hinter den vörderſten Gliedern.* 14 ad praelium 16 poſtquam. 16 ipſe ſibi elegit locum in quo tutus eſſet.

Nimirum consilium illud rectum est de occludendis aedibus [17].
Th. Sane, quod tibi nunc vir videatur esse, hic nebulo magnus [18] est:
Ne metuas. *Thr.* Quid videtur? *G.* Fundam [19] tibi nunc nimis [20] vellem dari,
Vt tu illos procul hinc ex occulto caederes [21]: facerent fugam.
Thr. Sed eccam Thaidem ipsam video. *G.* Quam mox irruimus [22]? *Thr.* ane [23],
Omnia prius experiri verbis, quam armis, sapientem decet.[24]
Quei scis, an, quae iubeam, sine vi faciat? *G.* Dii vostram fidem,
Quanti est sapere [25]! nunquam accedo ad te, quin abs te abeam doctior.
Thr. Thais, primum hoc mihi responde: cum tibi do illam virginem,
Dixtine hos mihi dies soli dare [26] te? *Th.* Quid tum postea? *Thr.* Rogitas,
Quae mi ante oculos coram amatorem adduxisti tuum?

Th.

17 bonum excogitasti consilium, dum domum occlusisti. 18 sane hic miles timidissimus est, qui tibi videtur iam esse vir terribilis. 19 *eine Schleuder.* 20 vehementer cuperem. 21 ferire, vulnerare. 22 facimus impetum. 23 exspecta. 24 Nam vt Cicero ait de Officiis Lib. I. *Rarum profutura sunt arma, nisi consilium sit domi.* 25 quanta est tua sapientia! 26 te velle me amare

Th. Quid cum illo vt agas [27]? *Thr.* Et cum eo clam
subduxisti [28] te mihi?
Th. Libuit [29]. *Thr.* Pamphilam ergo huc redde, ni-
si si mauis eripi [30].
C. Tibi illam reddat? aut tu eam tangas? omni-
um [31]. *G.* Ah, quid agis? tace.
Thr. Quid tu tibi vis? ego non tangam meam? *C.*
Tuam autem, furcifer [32]?
G. Caue [33] sis, nescis, cui maledicas nunc viro. C.
Non tu hinc abis?
Scin' tu, vt tibi res se habeat [34]? si quidquam ho-
die heic turbae coeperis,
Faciam, huius loci, dieique, meique semper me-
mineris.
G. Miseret tui me, qui hunc tantum hominem faci-
as inimicum tibi.
C. Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis. *G.*
Ain' vero canis [35]?
Siccine agis? *Thr.* Quis tu es homo? quid tibi vis?
quid cum illa rei tibi est?
C. Scibis [36]: principio eam esse dico liberam. *Thr.*
Hem! C. Ciuem Atticam. *Thr.* Hui!
C. Meam sororem. *Thr.* Os durum [37]. C. Miles,
nunc adeo edico tibi,

Ne-

amare solum per hos dies. 27 Quid autem voluisti agere cum illo? 28 abiisti ex oculis meis. 29 ita mihi placuit. 30 per vim. 31 sceleſtiſſime. 32 an ea tua sit furcifer? 33 caue tibi. 34 quem euentum tuae res habiturae sint. 35 quid ais, impudens homo! 36 hoc mox scies. 37 os impudens. 38 imo,

Ne vim facias vllam in illam. Thais, ego ad Sophronam eo
Nutricem, vt eam adducam, & ſigna oſtendam haec. *Thr.* Tune me prohibeas,
Meam ne tangam? C. Prohibeo, inquam [38]. *G.* Audin'tu? hic furti ſe alligat [39].
Satin'hoc eſt tibi? *Thr.* Hoc idem tu ais? *Th.* Quaere, qui reſpondeat [40].
Thr. Quid nunc agimus? *G.* Quin redeamus [41]: iam haec tibi aderit ſupplicans [42]
Vltro. *Thr.* Credin'? *G.* Imo certe [43]. noui ingenium mulierum [44]:
Nolunt, vbi velis: vbi nolis, cupiunt vltro. *Thr.* Bene putas
G. Iam dimitto exercitum? *Thr.* Vbi [45] vis. *G.* Sanga, ita vti fortes decet

Mili-

---

38 imo, vtique. 39 ſcil. crimine. *Alligare* vero dicitur pro *alligare ſe iudicio.* 40 quaere tibi alium qui reſpondeat. 41 malumus redire. 42 ipſa mox veniet, te rogans. 43 id credo. 44 Simonides quidã, quid vxor eſſet, interrogatus dicebat: *Viri naufragium, domus tempeſtas, quietis impedimentũ, vitae captiuitas, poena quotidiana, pugna ſumtuoſa, beſtia contubernalis, canis ornata, malum* NECESSARIVM, vid. Camerar. Hor. Subc. Centur. I. c. 51. p. 229.

Propertius II, 7.

Non ſic incerto mutantur flumine Syrtes,
Nec folia hiberno tam tremefacta Noto:
Quam cito foeminea non conſtat foedus in ira,
Siue ea cauſſa grauis, ſiue ea cauſſa leuis.

45 Si tibi id placet.

46 in

Milites, domi focique fac vicissim vt memineris [46].
S. Iam dudum animus est in patinis [47]. *G.* Frugi [48] es. *Thr.* Vos me hac sequimini.

46 in domo & ad focum. 47 dudum est, quod ego cogitaui coenam. 48 bonus vir es.

ACTVS V. SCENA I.

THAIS, PYTHIAS.

T. PErgin' scelesta mecum perplexe [1] loqui?
Scio: nescio: abiit: audiui: ego non affui.
Non tu istuc mihi dictura aperte es, quidquid est?
Virgo conscissa [2] veste lacrumans obticet [3],
Eunuchus abiit. quamobrem? quid factum est? taces?
P. Quid tibi ego dicam misera? illum Eunuchum negant [4]
Fuisse. *T.* Quis fuit igitur? *P.* Iste Chaerea.
T. Qui Chaerea? *P.* Iste ephebus [5] frater Phaedriae.
T. Quid ais venefica? *P.* Atqui certo comperi [6].
T. Quid? is obsecro ad nos quamobrem adductus est? *P.* Nescio,
Nisi amasse credo Pamphilam [7]. *T.* Hem misera occidi,
Infelix, si quidem tu istaec vera praedicas [8].

Num

1 Obscure, dubitanter. 2 conscidit sibi vestem. 3 tacet. 4 dicunt, illum non fuisse eunuchum. 5 adolescens. 6 hoc audiui pro certo. 7 nisi credo, quod amauerit Pamphilam. 8 dicis.

9 pro-

Num id [9] lacrumat virgo? *P.* Id opinor. *T.* Quid ais sacrilega?
Istuccine interminata sum hinc abiens [10] tibi?
P. Quid facerem? ita vt tu iusti, soli credita est.
T. Scelesta, ouem lupo [11] commisisti. dispudet [12],
Sic mihi data esse [13] verba. quid illud hominis [14] est?
P. Hera mea, tace obsecro, saluae sumus [15]: hominem
Habemus ipsum. *T.* Vbi is est? *P.* Hem ad sinistram, non vides?
En! *T.* Video. *P.* Comprehendi iube, quantum [16] potest.
T. Quid illo [17] facias stulta? *P.* Quid faciam, rogas?
Vide amabo, si non, cum aspicias, os impudens
Videtur [18]. *T.* Non. *P.* Tum [19], quae eius confidentia [20] est.

9 propter id. 10 annon tibi istud mandaui. 11 Nos dicimus: *du hast den bock zum gaertner gestellet.* 12 pudet me. 13 quod ego tam turpiter decepta fuerim. 14 quis iste homo est? 15 iam bene se habent res nostrae. 16 iube vt is comprehendatur, quam celeriter id fieri potest. 17 cum illo. 18 inspice eum, en non tibi eius os videtur impudens? 18 praeterea etiam vide. 20 audacia.

ACTVS V. SCENA II.

CHAEREA, THAIS, PYTHIAS.

C. Apud Antiphonem vterque, mater, & pater,
Quasi dedita opera [1], domi erant, vt nullo modo In-

1 *Mit allem fleiß.*

2 post-

Introire possem, quin viderint me. interim
Dum ante ostium sto, notus mihi quidam obuiam
Venit. vbi [2] vidi. ego me in pedes [3], quantum queo,
In angiportum [4] quoddam desertum, inde item
In aliud, inde in aliud. ita miserrimus
Fui fugitando, ne quis me cognosceret.
Sed estne haec Thais, quam video? ipsa est. haereo [5],
Quid faciam? quid mea autem [6]? quid faciet mihi?
T. Adeamus. bone vir Dore, salue: dic mihi,
Aufugistin'? *C.* Hera, factum [7]. *T.* Satin' id tibi placet?
C. Non. *T.* Credin' te impune habiturum [8]? *C.* Vnam hanc noxiam,
Mitte [9]: si aliam vnquam admisero vllam [10], occidito.
T. Num meam saeuitiam veritus es? *C.* Non. *T.* Quid igitur?
C. Hanc metui [11], ne me criminaretur tibi.
T. Quid feceras? *C.* Paululum [12] quiddam. *P.* Eho, paululum, impudens?
An paululum esse hoc tibi videtur, virginem
Vitiare

2 postquam hunc vidi, 3 dedi, conieci. *Dare se in pedes* pro fugae se dare dicit Plautus Capt. 1,2,11. 4 *ein enges Gaeßgen*. 5 dubito, nescio. 6 dicet. 7 est a me. 8 credisne, te hoc fecisse impune? 9 condona. 10 si posthinc aliam noxiam admisero, si posthinc iterum peccauero. 11 metui, ne haec ancilla me accusaret apud te. 12 leue aut exiguum quiddam feci.

13 an

Vitiare ciuem? C. Conferuam [13] esse credidi.
P. Conferuam? vix me contineo, quin involem in
Capillum. monstrum, etiam vltro derisum aduenit [14].
T. Abin' hinc insana? T. Quid ita [15] vero? debeam,
Credo, isti quidquam furcifero, si id fecerim [16]?
Praesertim cum se seruum fateatur tuum.
T. Missa haec faciamus [17], non te dignum [18], Chaerea,
Fecisti: nam si ego digna hac contumelia
Sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen [19].
Neque aedepol, quid nunc consilii capiam, scio,
De virgine istac: ita conturbasti mihi
Rationes [20] omnes, vt eam non possim suis,
Ita vt aequum fuerat, atque vt studui, tradere, vt
Solidum parerem hoc mihi beneficium [21], Chaerea.
C. At nunc dehinc spero aeternam inter nos gratiam [22]
Fore, Thais. saepe ex huiusmodi re quapiam, &
Malo ex principio magna familiaritas

Con-

13 ancillam, quae mecum seruiret. 14 hic homo scelestus huc venit, vt nos etiam insuper irrideat. 15 cur vero abeam? 16 an ego peccauerim, si quidquam fecero huic scelesto? 17 non amplius loquemur de hoc argumento. 18 non fecisti, quod te decet. 19 tu tamen non debuisti hoc facere. 20 consilia mea omnia 21 vt cognati huius puellae mihi obstricti essent propter hoc beneficium. 22 amicitiam, reconciliationem.

23 orta

Conflata[23] est. Quid, si hoc quispiam voluit deus?
T.Equidem pol in eam partem accipioque & volo,
C. Imo ita quaeso. vnum hoc scio,contumeliae
Non me fecisse caussa[24], sed amoris[25]. *T*.Scio,
Et pol propterea magis nunc ignosco tibi.
Non adeo inhumano ingenio sum, Chaerea,
Neque tam imperita[26],vt,quid amor valeat, nesciam..
C. Te quoque iam Thais,ita me dii bene ament, amo.
P. Tum pol ab istoc,tibi, hera, cauendum intelligo.
C. Non ausim.*P*. Nihil tibi quidquam credo. *T*. Desinas.
C.Nunc ego te in hac re mihi oro vt adiutrix sies:
Ego me tuae commendo & committo fidei.
Te mihi patronum cupio,Thais: te obsecro:
Emoriar, si non hanc vxorem duxero.
T.Tamen si pater[27]. C. Quid? ah! volet,certo scio,
Ciuis modo haec sit. *T*. Paululum opperirier[28]
Si vis,iam frater ipse heic aderit virginis:
Nutricem accersitum[29] iit, quae illam aluit paruulam:
In cognoscendo[30] tute ipse heic aderis, Chaerea.

C.Ego

23 orta. 24 propter contumeliam, vt te afficerem aliqua contumelia. 25 sed propter amorem. 26 imprudens. 27 hoc nollet. 28 exspectare. 29 vt accerseret. 30 & tu ipse poteris adesse, quando illa cognoscetur.

31 vsque

C. Ego vero maneo. *T.* Vis ne interea, dum [31] is venit,
Domi opperiamur [32] potius, quam heic ante ostiũ?
C. Imo percupio [33]. *P.* Quam tu rem actura obsecro es?
T. Nam quid [34] ita? *P.* Rogitas? hanc tu in aedes [35] cogitas
Recipere posthac? *T.* Cur non? *P.* Crede hoc meae fidei,
Dabit hic aliquam pugnam denuo. [36] *T.* Au, tace obsecro.
P. Parum perspexisse eius videre [37] audaciam.
C. Non faciã, Pythia. *P.* Non pol, credo, Chaerea,
Nisi si commissum non [38] erit. *C.* Quin, Pythias,
Tu me seruato. *P.* Neque pol seruandum tibi
Quidquam dare ausim, neque te seruare: apage te.
T. Optime adest ipse frater. *C.* Perii hercle! obsecro
Abeamus intro, Thais: nolo, me in via
Cum hac veste videat [39]. *T.* Quamobrem tandem? an [40] quia pudet?
C. Id ipsum [41]. *P.* Id ipsum? virgo vero [42]. *T.* I prae, sequor.
Tu istic mane, vt Chremem introducas, Pythias.

ACTVS

31 vsque dum. 32 expectemus. 33 hoc valde cupio. 34 cur? 35 in domum tuam. 36 turbas nouas excitabit. 37 videris. 38 certe non facies turbas, nisi quando haec virgo tibi non committetur. 39 vt me videat. 40 an ideo hoc non vis, quia te pudet? 41 est. 42 quid faciet.

1 Vt

ACTVS V. SCENA III.

PYTHIAS, CHREMES, SOPHRONA.

P. QVid? qvid venire in mentem nunc possit mihi,
Quidnam, qui referam sacrilego illi gratiam [1],
Qui hunc suppofuit nobis [2]? C. Moue [3] vero ocyus
Te nutrix, S. Moueo [4]. C. Video, sed nil promoues [5].
P. Iamne ostendisti signa nutrici? C. Omnia [6],
T. Amabo [7], quid ait [8], cognoscit ne [9]? C. Ac memoriter [10].
P. Bene aedepol narras: nam illi faueo [11] virgini.
Ite intro: iam dudum hera vos exspectat domi.
Virum bonum eccum Parmenonem incedere [12]
Video, viden' vt otiosus sit, si diis placet.
Spero me habere [13], quei [14] hunc meo excruciem modo [15],
Ibo intro, de cognitione vt certum [16] sciam:
Post exibo, atque hunc perterrebo sacrilegum [17].

ACTVS

1 Vt puniam hunc sacrilegum 2 quis adduxit nobis hunc Chaeream pro vero eunucho. 3 abi cito. 4 iam abeo. 5 non procedis. 6 signa ostendi. 7 quaeso. 8 illa. 9 haec signa, 10 quasi omnia adhuc in memoria teneret. 11 amo virginem. 12 huc accedere, venire. 13 pro: *me habiturum*, est Hellenismus. 14 vt. 15 pro meo arbitrio ac lubitu. Vell. Paterc, II, 31, 4 *Modum in voluntate habent*, Andr. I, 1. *sine me meo viuere interea modo*. 16 vt rem omnem certo cognoscam. 17 scelestum.

1 Vi-

ACTVS V. SCENA IV.

PARMENO, PYTHIAS.

Pa. REuiso [1], quidnam Chaerea heic rerum gerat [2].
Quod si astu [3] rem tractauit, dii vostram fidem,
Quantam & quam veram laudem capiet Parmeno!
Nam vt mittam [4], quod ei amorem difficillimum, &
Carissimum ab meretrice auara [5]; virginem
Quam amabat, eam confeci [6] sine molestia,
Sine sumtu, sine dispendio [7]: tum hoc alterum,
Id vero est, [8] quod ego mihi puto palmarium [9],
Me repperisse [10], quo modo adolescentulus
Meretricum ingenia & mores posset noscere;
Mature [11] vt cum cognorit, perpetuo oderit.
Quae dum foris sunt [12], nihil videtur mundius [13],
Nec magis compositum [14] quidquam, nec magis elegans:

Quae

1 Videbo. 2 agat. 3 callide. 4 hoc non dicam. 5 quod ei parauerim amorem difficillimum, & qui magnos sumtus requireret, quoniam meretrix est auara. 6 paraui. 7 incommodo, damno. 8 alterum vero est, quod ego feci, 9 singulare & cum primis laude dignum. *Palmarium* q.s. palma dignum est praecipuum, singulare. Nam palma donum erat victoribus, & palmatis vestibus vtebantur victores, postea consules quoque, quum domestica fortitudo militari non sit inferior. add. Manutium Lib. III. c. 1. de Quaesitis per epistol. 10 inuenisse, excogitasse. 11 in tempore. 12 dum prodeunt in publicum. 13 nitidius, *reinlich*. 14 decorum.

15 *sic*

Quae, cum amatore suo cum coenant, liguriunt [15].
Harum videre ingluuiem [16], sordes, inopiam,
Quam inhonestas solae sint domi [17], atque auidae cibi [18],
Quo pacto ex iure hesterno panem atrum vorent [19],
Nosse omnia haec, salus est adolescentulis [20].
Py. Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus,
Vlciscar [20], vt ne impune in nos illuseris [21].

15 *sie fressen wie die Drescher.* 16 voracitatem. 17 quando domi sunt solae. 18 esurientes. 19 quomodo deuorent atrum panem, qui remansit ex offa hesterna. 20 hoc saluat adolescentulos. 21 nos illuseris, deceperis.

ACTVS V. SCENA V.

PYTHIAS, PARMENO.

Py. PRo deum fidem, facinus foedum! o infelicem adolescentulum!
O scelestum Parmenonem, qui istum huc adduxit! Pa. Quid est?
Py. Miseret me: itaque, vt ne viderem, misera [1] hac effugi foras.
Quae futura exempla dicunt in eum indigna [2]! *Pa.* O Iupiter!

1 ego misera. 2 *Exemplum* est pro poena. A. Gellius N. A. VI, 14. *Poeniendis peccatis tres esse debere caussas existimatum est. Vna est; quae* νȣδεσία, vel κόλασις, vel παραίνεσις *dicitur; quum poena adhibetur castigandi atque emendandi gratia, vt is, qui fortuito deliquit, attentior fiat correctiorque: altera est, quam*

Quae illaec turba est? numnam ego perii? adibo. quid istuc Pythias?

Quid ais? in quem exempla fient[3]? *Py.* Rogitas[4], audacissime?

Perdidisti istum, quem sduxti[5] pro Eunucho, adolescentulum,

Dum studes dare verba[6] nobis. *Pa.* Quid ita[7]? aut factum[8] est? cedo[9].

Py. Dicam: virginem istam, Thaidi hodie quae dono data est,

Scin' eam hinc[10] ciuem esse? & eius fratrem adprime[11] nobilem?

Pa. Nescio. *Py.* Atqui sic inuenta[12] est, eam iste[13] vitiauit miser.

Ille vbi resciuit factum frater violentissimus[14].

Pa.

---

quam ii, qui vocabula ista curiosius diuiserunt, τιμωρίαν *appellant. ea caussa animaduertendi est, quum dignitas auctoritasque eius, in quem est peccatum, tuenda est, ne praetermissa animaduersio contemtum eius pariat & honorem leuet: id circo id ei vocabulum a conseruatione honoris factum putant. tertia ratio vindicandi est, quae* παράδειγμα *a Graecis nominatur, quum poenitio propter exemplum est necessaria; vt ceteri similibus a peccatis, quae prohiberi publicitus interest, metu cognitae poenae deterreantur. Idcirco veteres quoque nostri exempla pro maximis grauissimisque poenis dicebant.* 3 statuentur. 4 inteerrogas adhuc? 5 adduxisti. 6 nos fallere, quod supra probauimus. 7 cur vero? 8 quid factum est? 9 dic mihi. 10 ex hac vrbe. 11 valde, inprimis. 12 ciuis. 13 Chaerea. 14 frater virginis admodum iratus.

15 quam

Pa. Quidnam fecit? *Py.* Colligauit primum eum miſeris modis.

Pa. Colligauit? hem! *Py.* Atque equidem orante[15], vt ne id faceret, Thaide.

Pa. Quid ais? *Py.* Nunc minitatur porro ſe ſe id[16], quod moechis ſolet[17]:

Quod ego nunquam vidi fieri, neque velim. *Pa.* Qua audacia

Tandem facinus audet? *Py.* Quid ita tantum[18]? *Pa.* Annon hoc maxumum eſt?

Quis homo pro moecho vnquam vidit in domo meretricia

Deprendi[19] quemquam? *Py.* Neſcio. *Pa.* Atne hoc neſcias, Pythia,

Dico, edico vobis, noſtrum eſſe illum herilem[20] filium. *Py.* Hem!

Obſecro an is eſt? *Pa.* Ne quam in illum Thais vim fieri ſinat[21]

Atque adeo autem cur non egomet introeo? *Py.* Vide, Parmeno,

Quid agas, ne neque illi proſis, & tu[22] pereas; nam hoc putant,

L 2 Quid-

15 quamuis etiam intercederet Thais. 16 facere velle. 17 fieri. Quid deprehenſis moechis factum ſit Athenis, videatur Ariſtophanes in Nebul. Plautus Poen. *Facio, quod deprehenſi moechi haud ferme ſolent.* 18 an putas, hoc tantum eſſe facinus? 19 deprehendi. 20 Heri noſtri. 21 cura, ne Thais patiatur, vt vis aliqua fiat in illum. 22 vt nullam Chaereae offeras vtilitatem & ipſe ſimul tu pereas.

23 tuum

Quidquid factum est, ex te esse ortum [23]. *Pa.* Quid igitur faciam miser?
Quidue incipiam? ecce autem video rure [24] redeuntem senem.
Dicam huic, an non? dicam hercle, etsi mihi magnum malum
Scio paratum [25]: sed necesse est, huic vt subueniat [26]. *Py.* Sapis [27]:
Ego abeo intro: tu isti [28] narrato ordine, vt factum siet [29].

23 tuum esse hoc consilium. 24 ex rure. 25 esse. 26 vt auxilio veniat. 26 sapiens vir es. 28 seni. 29 quomodo tota res facta sit.

ACTVS V. SCENA VI.

LACHES, PARMENO.

L. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi [1]:
Neque agri, neque vrbis odium me vnquam percipit, [2]
Vbi satias [3] coepit fieri, commuto locum.

Sed

1 Muretus Vol. II. Orat. XIII. *Persarum reges, qui vt opibus ac diuitiis affluebant, ita luxu ac deliciis diffluebant, voluptatis caussa ita diuidebant annum, vt hyemem Babylone, vel Susis, in Media aestatem agerent. Quidni studia nostra eandem nobis honeste luxuriandi facultatem & copiam praebeant?* Ex meo propinquo iure, *ait Terentianus Leches,* hoc &c. 2 *percipit* id est penitus capit, occupat. Lucret. Lib. III. 28. Plaut. Amph. V, 1, 66. Men. V. 5, 22. Stich. II, 16. 3 *Satias* est *satietas.* Plaut. Pseud, I, 3. 99. *Vt huic suppetat satias Ioui.*

4 ex-

Sed eftne ille nofter Parmeno? & certe ipfus eft.
Quem praeftolare [4], Parmeno, heic ante oftium?
P. Quis homo eft? hem, faluum te aduenire, here, gaudeo.
L. Quem praeftolare [5]? *P.* Perii, lingua haeret metu [6]. *L.* Hem,
Quid eft? quid trepidas? fatisne faluae [7]? dic mihi.
P. Here, primum de arbitrari id, quod res eft, velim [8]:
Quidquid huius factum [9] eft, culpa non factum eft mea.
L. Quid? *P.* Recte fane interrogafti, oportuit
Rem praenarraffe me [10]. emit quendam Phaedria
Eunuchum, quem dono huic [11] daret. *L.* Cui [12]? *P.* Thaidi.
L. Emit? perii hercle. quanti? *P.* Viginti minis [13].
L. Actum eft! *P.* Tum [14] quandam fidicinam amat hic Chaerea.

4 exfpectas. 5 exfpectas. 6 prae metu. 7 funt res noftrae, vid. Briffonium de formulis lib. 8. 8 primum ante omnia volo, vt ne malam opinionem habeas de mea narratione. 9 quidquid in his rebus factum eft, id non factum eft ex culpa mea. 10 vt ego rem ante exponam, *ich muß doch nur mit der Vorklage kommen.* 11 Thaidi. 12 daret Phaedria eunuchum dono. 13 Plinius lib. XXI. *Mna, quam noftri Minam vocant, pendit drachmas Atticas centum.* Et paullo ante: *Drachma Attica denarii argentei habet pondus.* 14 praeterea

L. Hem, quid amat? an ſcit iam ille, quid meretrix ſiet?
An in Aſtu [15] venit? aliud ex alio malum [16].
P. Here ne me ſpectes: me impulſore haec [17] non facit.
L. Omitte [18] de te dicere: ego [19] te, furcifer,
Si viuo. ſed iſtuc, quidquid eſt, primum expedi [20].
P. Is [21] pro illo Eunucho ad Thaidem deductus eſt.
L. Pro Eunuchon' [22]? *P.* Sic eſt: hunc pro moecho poſtea
Comprehendere intus & conſtrinxere. *L.* Occidi!
P. Audaciam meretricum ſpecta. *L.* Nunquid eſt
Aliud mali damniue [23], quod non dixeris,
Reliquum? *L.* Tantum [24] eſt. *P.* Ceſſone huc introrumpere [25].
P. Non dubium eſt, quin mihi magnum ex hac re ſit malum,
Niſi, quia neceſſe fuit hoc facere [26], id gaudeo [27],
Propter me hiſce aliquid eſſe euenturum mali [28]:
Nam

terea. 15 in vrbem Athenarum, Athenae antiquitus Κατ' ἐξοχὴν ἄςυ, vrbs appellatae ſunt. C. Nepos vit. Themiſt. cap. IV. *At Xerxes, Thermopylis expugnatis, protinus acceſſit Aſtu.* Quod de Roma quoque conſtat, quae ſimpliciter *vrbs* ſaepe dicitur. 16 oritur. 17 filius tuus hoc non facit ex meo conſilio. 18 define. 19 ſcil. probe puniam. 20 dic mihi. 21 Chaerea in locum eunuchi. 22 deductus eſt. 23 num reſtat aliud malum aut damnum. 24 ſatis eſt, plura non habeo dicere. 25 cur ceſſo huc irrumpere? 26 me tamen oportuit ita facere. 27 propter id. 28 quod aliquod malum euen-

Nam iam diu aliquam cauſam quaerebat ſenex,
Quamobrem inſigne aliquid faceret [29] iis: nunc repperit [30].

euenturum ſit his meretricibus propter me. 29 magnum aliquod malum. 30 occaſionem.

ACTVS V. SCENA VII.

PYTHIAS, PARMENO.

Py. NVnquam aedepol quidquam iam diu, quod magis vellem euenire [1],
Mi euenit, quam quod modo ſenex intro ad nos venit errans,
Mihi ſolae [2] ridiculo fuit [3], quae, quid timeret, ſciebam [4].
Pa. Quid hoc autem eſt? *Py.* Nunc id [5] prodeo, vt conueniam Parmenonem.
Sed vbi obſecro eſt [6]? *Pa.* Me quaerit haec [7]. *Py.*
Atque eccum video: adibo.
Pa. Quid eſt inepta? quid tibi vis [8]? quid [9] rides? pergin' [10]? *Py.* Perii!
Deſeſſa iam ſum miſera te ridendo. *Pa.* Quid ita?
Py. Rogitas?
Nunquam pol hominem ſtultiorem vidi, nec videbo [11], ah,

1 fieri. 2 *ſolae* dicitur pro *ſoli* per Archaiſmum, vt *ſola, ſolae, tota, totae,* quae tamen non temere imitanda ſunt. 3 ego ſola ipſum valde irriſi. 4 dum ego ſciebam, cur ille timeret. 5 propter id, vt ſupra. 6 Parmeno. 7 Pythias. 8 quid deſideras? 9 cur. 10 pergiſne loqui? 11 quam te.

Non pote ſatis narrari [12], quos ludos praebueris intus [13].
At etiam primo callidum & diſertum credidi hominem [14].
Pa. Quid? *Py.* Illicone credere ea, quae dixi, oportuit te [15]?
An poenitebat flagitii [16], te auctore [17] quod feciſſet
Adoleſcens, ni miſerum inſuper etiam patri indicares [18]?
Nam quid illi credis animi tum [19] fuiſſe, vbi [20] veſtem vidit
Illam eſſe eum indutum pater? quid? iam ſcis te periiſſe?
Pa. Ehem quid dixti, peſſuma, an mendita es? etiam rides?
Itane lepidum tibi viſum eſt, ſcelus, nos irridere [21]? *Py.* Nimium [22].
Pa. Siquidem iſtuc impune habueris [23]. *Py.* Verum [24]. *Pa.* Reddam [25] hercle. *Py.* Credo:
Sed in diem [26], Parmeno, eſt fortaſſe, quod minitare: Tu

12 non poteſt ſatis dici. 13 quantum riſum tu nobis excitaueris. 14 te eſſe. 15 an tu debuiſti ſtatim ea credere, quae dixi tibi? 16 an poenituit te illius flagitii. 17 ex tuo ſuaſu & conſilio. 18 proderes. 19 in quanto timore putas illum fuiſſe? *animus* notat animi affectum. 20 poſtquam. 21 tu ſceleſta, an tu ex ea re hauſiſti voluptatem, quod nos potuiſti irridere? 22 vtique. 23 certe hoc non impune feres. 24 ſcilicet! *Ironia.* 25 *ich wil meine revange ſchon finden.* 26 in longum tempus,

es

Tu iam pendebis, qui ſtultum adoleſcentulum nobilitas [27]

Flagitiis, & eundem indicas [28] : vterque in te exempla edet [29].

Pa. Nullus ſum ! *Py.* Hic pro illo munere [30] tibi honos eſt habitus. abeo.

Pa. Egomet meo indicio miſer, quaſi ſorex, hodie perii.

es wird ſich noch eine weile verziehen. 27 celebrem facis, inſtruis, ſeducis ad flagitia. 28 prodis patri ſuo. 29 pater & filius ſtatuent exempla in te & punient. 30 hanc mercedem accipies pro iſto tuo conſilio.

ACTVS V. SCENA. VIII.

GNATHO, THRASO.

G. QVid nunc [1] ? qua ſpe, aut quo conſilio huc imus ? quid inceptas [2], Thraſo ?

T. Egone [3] ? vt Thaidi me dedam [4] & faciam quod iubeat, *G.* Quid eſt ?

T. Qui minus huic, quam Hercules ſeruiuit Omphalae [5] ? *G.* Exemplum placet [6].

Vtinam tibi commitigari videam ſandalio caput [7].

1 Agendum eſt. 2 incipis. 3 quid incipiam ? 4 tradam. 5 cur ego non ita ſeruiam Thaidi, vti Hercules ſeruiuit ſuae Omphalae ? *Omphala* Lydiae regina fuit, quae Herculem ſibi ſeruientem etiam ad lanificium compulit, eundemque ſandalio mitigare ſolita eſt, ſi penſum non abſoluiſſet. Muret. V. L. Lib. 10. c. 10. Coel. Rhodig. Lib. 14. c. 14. 6 laudo hoc exemplum. 7 vtinam videam caput tuum verberari ſandaliis, *mit Pantoffeln.*

Sed quid [8] fores crepuere ab ea [9]? quid autem hoc est mali?
Hunc ego nunquam videram etiam, quidnam [10] properans hinc prosilit?

8 cur. 9 in domo Thaidis. 10 quare ita, vsque adeo properans.

ACTVS V. SCENA IX.

CHAEREA, PARMENO, PHAEDRIA, GNATHO, THRASO.

C. O Populares [1]! ecquis me viuit hodie fortunatior?
Nemo hercle quisquam [2]: nam in me plane dii potestatem suam
Omnem ostendere [3], cui tam subito tot congruerint commoda [4].
Pa. Quid [5] hic latus est? *C.* O Parmeno mi! o mearum voluptatum omnium
Inuentor, inceptor, perfector! scin' me in quibus sim gaudiis?
Scis Pamphilam meam inuentam [6] ciuem? *Pa.* Audiui. C. Scis sponsam mihi?
Pa. Bene, ita me dii ament, factum [7]. *G.* Audin' tu illum [8] quid ait? *C.* Tum [9] autem Phaedriae,
Meo fratri, gaudeo amorem esse omnem in tranquillo: vna est domus [10].

Thais

1 Ciues. 2 tamen est fortunatus quam ego. 3 ostenderunt. 4 dum ego tam subito tot commoda accepi. 5 cur. 6 fuisse. 7 hoc est. 8 audisne, quid ille dicat? 9 praeterea. 10 iam facta est vna familia.

11 tu-

Thais patri se commendauit: in clientelam & [11] fidem
Nobis dedit se. *Pa.* Fratris igitur Thais tota [12] est?
C. Scilicet [13].
Pa. Iam hoc aliud est, quod gaudeamus [14]: miles pellitur foras.
C. Tum tu, frater, vbi vbi est, fac quam primum haec audiat. *Pa.* Visam domi [15].
T. Nunquid Gnatho dubitas, quin ego nunc perpetuo perierim [16]? *G.* Sine
Dubio opinor. *C.* Quid commemorem primum, aut quem laudem maxume?
Illum qui mihi dedit consilium vt facerem; an me [17], qui id ausus sim
Incipere? an fortunam collaudem, quae gubernatrix [18] fuit,
Quae tot res, tantas, tam opportune in vnum conclusit diem? an
Mei patris festiuitatem [19] & facilitatem? o Iupiter!
Serua [20] obsecro haec nobis bona [21]. *Ph.* Dii vostram fidem, incredibilia
Parmeno modo quae narrauit [22]: sed vbi est frater? *C.* Praesto [23] est. *Ph.* Gaudeo.

 C. Sa-

11 tutelam. 12 an Thais se tradidit totam fratri? 13 omnino, ita est. 14 propter quod est. 15 videbo an ille sit domi. 16 miser factus sim. 17 laudem. 18 ita direxit haec omnia. 19 indulgentiam, complaisance. 20 conserua. 21 felicitatem hanc. 22 quam incredibilia sunt haec, quae Parmeno narrat nobis! 23 iam praesens

C. Satis credo, nihil est Thaide hac, frater, tua dignius [24]
Quod ametur: ita nostrae est omni fautrix familiae [25]. *Ph.* Hui, mihi
Illam laudas? Th. Perii! quanto spei est minus, tanto magis amo.
Obsecro, Gnatho, in te spes [26] est. *G.* Quid vis faciam [27]? *T.* Perfice hoc
Precibus, pretio, vt haeream [28] aliqua in parte tamen apud Thaidem.
G. Difficile est. *T.* Si quid collibuit [29], noui [30] te, hoc si effeceris,
Quoduis donum, praemium [31] a me optato [32], id optatum feres [33].
G. Itane? T. Sic erit. *G.* Hoc si efficio, postulo vt tua mihi domus
Te praesente, absente [34], pateat, inuocato vt sit locus [35]
Semper. *T.* Do fidem ita futurum [36]. *G.* Accingar. [37]. *Ph.* Quem heic ego audio?

O!

praesens adest. 24 nulla alia femina, mi frater, tam digna est, quae abs te ametur, quam haec ipsa Thais. 25 fauet illa nostrae familiae. 26 omnis posita est. 27 quid desideras vt faciam? 28 sim, maneam. 29 si modo habes voluntatem ad id efficiendum. 30 ego te probe noui, quam sis idoneus ad eam rem. 31 & praemium. 32 desideres. 33 id accipies certe, quod optas. 34 in tua praesentia & absentia. 35 vt ego possim introire etiam non vocatus. 36 promitto tibi, me hoc velle facere. 37 iam me parabo ad hoc opus.

38 sum

O! Thraso. *T.* Saluete. *Ph.* Tu fortasse facta quae heic fient
Nescis. *T.* Scio. *Ph.* Cur te ergo in his ego conspicior regionibus?
T. Vobis fretus [38]. *Ph.* Scis quam fretus [39]? miles, edico tibi,
Sin in platea hac te offendero post [40] vnquam, quod [41] dicas mihi,
Alium quaerebam [42], iter hac [43] habui: periisti. [44] *G.* Eia haud sic decet.
Ph. Dictum [45] est. *G.* Non cognosco vostrum [46] tam superbum. *Ph.* Sic [47] erit.
G. Prius audite paucis: quod cum dixero, si placuerit,
Facitote. *Ph.* Audiamus. *G.* Tu concede paulum istuc, Thraso.
Principio ego vos ambos credere hoc mihi vehementer velim [48],
Me, huius quidquid faciam [49], id facere maxume caussa [50] mea:

L 7 Ve-

38 sum. 39 nostin' etiam, quam fallaciter tu sis fretus nobis? 40 postea inuenero. 41 & dices mihi fortassis, 42 hominem. 43 in hac platea iui. 44 tunc ego certe te male tractabo. 45 memento, quod ego tibi hoc dixerim. 46 non noui, vos habere tam superbum & audax ingenium. 47 certe hoc fiet. 48 primum ego vehementer cupio, vt nos ambo hoc mihi credatis. 49 quicquid faciam in hac re. 50 propter me ipsum.

51 tur-

Verum idem ſi vobis prodeſt, vos non facere inſcitia eſt [51].
Ph. Quid id eſt? *G.* Militem ego riualem recipiendum [52] cenſeo. *Pb.* Hem!
Recipiendum [53]? *G.* Cogita modo: tu hercle cum illa [54], Phaedria,
Et libenter viuis, & enim bene libenter victitas [55],
Et quod des paululum [56], & neceſſe eſt multum accipere Thaidem,
Vt tuo amori ſuppeditare [57]. poſſit ſine ſumtu tuo: ad
Omnia haec magis opportunus [58], nec magis ex vſu tuo [59]
Nemo [60] eſt. principio & habet [61] quod det, & dat nemo largius [62]:
Fatuus eſt, inſulſus [63], tardus, ſtertit noctesque & dies.
Neque tu iſtum metuas ne amet mulier [64]: pellas facile, vbi [65] velis.

Ph. Quid

51 turpe eſſet, ſi vos nolletis hoc facere. 52 ego puto, vt miles recipiatur tanquam riualis veſter. 53 an nos illum reciperemus? 54 Thaide. 55 ſaepe viuis. 56 & tu tamen habes parum, quod des Thaidi. 57 obſequio ſatisfacere. 58 idoneus eſt. 59 ad vtilitatem tuam. 60 quam hic miles. 61 ille. 62 maiori cum liberalitate. 63 ineptus. 64 neque tu habes cauſſam metuendi, ne Thais amet iſtum militem. 65 quandoque.

66 ne-

Ph. Quid agimus? *G.* Praeterea hoc etiam, quod ego vel primum puto,

Accidit homo nemo melius prorsus, neque prolixius [66].

Ph. Mirum, ni illic homine quoquo pacto opus [67] est. *C.* Idem arbitror.

G. Recte facitis. vnum etiam hoc vos oro, vt me in vostrum gregem [68]

Recipiatis. satis diu hoc iam saxum voluo [69]. *Ph.* Recipimus.

C. Ac libenter. *G.* At ego pro istoc [70], Phaedria, & tu, Chaerea,

Hunc comedendum & deridendum vobis praebeo [71]. *C.* Placet [72].

Ph. Dignus [73] est. *G.* Thraso, vbi [74] vis, accede.

T. Obsecro te quid agimus?

G. Quid? isti te ignorabant [75], postquam eis mores ostendi tuos,

Et collaudaui [76] secundum [77] facta & virtutes tuas,

Impetraui. *T.* Bene fecisti; gratiam habeo maxumam.

Nun-

66 nemo melius tractat suos conuiuas, quam hic miles. 67 opus habemus. 68 societatem. 69 satis diu est, quod hoc meditor. 70 beneficio. 71 praebeo vobis hunc militem, quem possitis comedere & deridere. 72 nobis hoc tuum consilium. 73 qui irrideatur. 74 si tibi placet. 75 Phaedria & Chaerea te antea non recte nouerant. 76 te. 77 iuxta.

78 Athe-

Nunquam etiam fui vsquam, quin me omnes amarent plurimum.

G. Dixin' ego vobis, in hoc esse Atticam [78] elegantiam?

Ph. Nil praeter missum [79] est. ite hac. vos [80] valete, & plaudite [81]

FINIS EVNVCHI.

78 Atheniensem, galanterie, politesse. 79 iam facta sunt omnia, quae fieri debuerunt. 80 spectatores. 81 ostendite plausu vestro, quod haec comoedia vobis placuerit.

FINIS EVNVCHI.

P. TEREN-

P. TERENTII HEAVTONTIMORVMENOS.

ACTA LVDIS MEGALENSIBVS L. CORNELIO LENTVLO, L. VALERIO FLACCO AEDILIBVS CVRVLIBVS. EGIT AMBIVIVS TVRPIO. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI. GRAECA EST MENANDRV. ACTA PRIMVM TIBIIS IMPARIBVS. DEINDE DVABVS DEXTRIS. ACTA ETIAM TERTIO. TI. SEMPRONIO M. IVVENTIO COSS.

Perſonae.

PROLOGVS.
CHREMES, pater Clitiphonis & Antiphilae, ſenex.
MENEDEMVS, ſenex, pater Cliniae.
CLITIPHO, adoleſcens, filius Chremetis.
CLINIA, adoleſcens, filius Menedemi.
SYRVS, Clitiphonis ſeruus.
DROMO, Cliniae ſeruus.
SOSTRATA, Matrona, vxor Chremetis.
PHRYGIA, ancilla Bacchidis.
BACCHIS, meretrix amica Clitophonis.
ANTIPHILA, Chremetis filia, amica Cliniae.
NVTRIX, Antiphilae.

Per-

Personae mutae.
PHANOCRATES, senex.
ARCHONIDES, senex.

Heautontimorumeni Argumentum.

C. SVLPICIO APOLLINARI AVCTORE.

In militiam proficisci gnatum Cliniam,
Amantem Antiphilam, compulit durus pater,
Animique sese angebat, facti poenitens.
Mox vt reuersu' est, clam patrem diuortitur
Ad Clitiphonem. is amabat scortum Bacchidem.
Cum accerseret cupitam Antiphilam Clinia,
Vt eius Bacchis venit amica, ac seruola
Habitum gerens Antiphila, factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho, hic technis Syri
Decem minas meretriculae aufert a sene:
Antiphila Clitiphonis reperitur soror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho, vxorem accipit.

Aliud, M. ANT. MVRETI.

CHremes Sostratae vxori grauidae imperat, si puellam pareret, vt eam statim interficeret. Fuit haec immanitas in veterum moribus, vt, cum fera nulla sit quae foetus suos non diligat, ipsi quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere aut exponere fas putarent. Sostrata puellam enixa (vt est maternus semper animus clementior) vitam ei adimere non sustinuit: sed pau-

pauperculae cuidam anui Corinthiae, Philterae nomine, exponendam dedit: etiamque muliebri quadam superstitione, annulum de digito detractum suo, iussit, vt vna cum puella exponeret. Id, quod tum stulte factum videri poterat, postea puellae saluti fuit; eius enim annuli ope tandem agnita est a suis. Anus acceptam puellam, Antiphilam nominat, educat que vt suam. Eam, cum adoleuisset, anusque illius filia putaretur, Menedemi filius Clinia perdite amare coepit, prope iam vt pro vxore haberet. Quod vbi resciuit pater, ita violenter tulit, vt filium, assiduitate iurgandi, clam militatum in Asiam abire coegerit. Tum vero qui filii amorem iniquo animo tulerat, multo iniquiore eiusdem absentiam ferre coepit. Itaque vt de se supplicium absenti filio daret, qui eum saeuitia sua exegisset ex aedibus, aedes, suppellectilem, familiam vendit, praeter, qui serui ad opus ruri faciundum, vtiles erant: ingentemque sibi agrum comparat, vbi a prima luce ad noctem non seruos modo exerceret, verum etiam homo sexagenarius, senectutem miseris modis excruciaret suam. Profecto Clinia, Philtera, quae, vt dixi, Antiphilae putabatur mater, extremum vitae diem morte confecit. Clinia, cum iam menses tres abfuisset, amicae desiderio reuersus, non ausus est patri se in conspectum dare antiquam illius asperitatem veritus, sed ad Clitiphonem, Chremetis filium, diuertit, quo cum magna ipsi a puero familiaritas intercesserat. Clitipho,

soda-

ſodalis reditu laetus, Syrum & Dromonem ſeruos (iam autem aduesperaſcebat) in vrbem, ad accerſendam Antiphilam, mittit. Expoſuerat eo ipſo die Menedemus Chremeti, quando ſibi deſiderio eſſet filius: parum vt abfuerit, quin Chremes, cum primum de reditu Cliniae accepit, mitteret qui ei nunciaret. Continuit tamen ſe in diem poſterum; quod ita magis e re illius fore cenſeret Syrus, ſumma ſeruus & audacia, & aſtutia, qui cum Antiphilam tantum accerſere iuſſus eſſet, etiam Bacchidem adduxit. Erat haec meretrix, procax, potens, ſumtuoſa, nobilis, cuius ſe amore haud ita pridem irretierat Clitipho. Quo autem res Chremetem lateret, hoc conſilium capiunt, vt Bacchidem quidem amicam Cliniae, Antiphilam vero vnam de illius ancillis eſſe ſimularent. Poſtridie mane Chremes ad Menedemum diluculo proficiſcitur, & rediiſſe Cliniam nunciat. Ille gaudio amens, filium iamiam videre, iamiam amplecti, iamiam ei ſe ſuaque omnia permittere cupiebat. At Chremes, caue, inquit, faxis: iſtoc enim modo & te & eum & rem vna perdideris tuam, ſimul ei oſtendit, quot incommoda capturus ſit, ſi tam molli eſſe ſe, tamque infracto animo oſtenderit. Cliniae amicam (eam enim Bacchidem exiſtimabat) non iam pauperculam eſſe, aut paruo contentam, vt antea; ſed ſumtuoſam, gemmi atque auro collucentem cum familia numeroſiſſima. Vna, inquit, mihi nox tantum non paupertatem attulit, nedum tu te cenſeas oneri ferundo fore, ſi te illi per-

perpetuo ſumptibus ſuppeditare oporteat. Quin tu ita potius agito. Humane quidem & comiter excipito filium: iſtud tamen tam impotens illius deſiderium occultum habeto: tum ſi ille, quod amicae det, vt habeat, Machinam aduerſum te aliquam ſtruet, falli te ſinito. Ita & eum commodius retinebis apud te, & ſumtuum facies minus. Haec Chremes, neſcius (vt ſunt humana) oculatum foris eſſe ſe, caecum domi. Interea enim meditabatur Syrus, decem minas, quas Bacchidi pollicitus erat dare, eas quomodo illi a Chremete ipſo conficeret: iamque inbi erat, cum eum Chremes arreptum blande compellat, hortaturque, aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur. Iniecit in ſermone Syrus mendacium a ſe pro tempore confictum: anum Corinthiam, Antiphilae (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuo accepiſſe a Bacchide: ea mortua, puellam pro pecunia illa arrhaboni relictam. Dum haec aguntur, annulum ſuum agnouit Soſtrata, eiusque indicio Antiphilam filiam ſuam eſſe cognouit. Gaudio, exſiliens, omnem rem defert ad virum; qui, ea leviter obiurgata, ob repertam tamen filiam ipſe quoque gauiſus eſt. Iam omnia in tranquillo erant; abſque Bacchide fuiſſet. Sed & illi quoquo modo decem excudendae erant argenti minae, & periculum erat, ne aliqua eam Chremes filii amicam eſſe reſciſceret. Ibi Syrus audax conſilium init, quomodo & vtrique ſeni iam, vt erat, patefaceret, & commode ſe e tam impedito negotio

tio expediret. Primum igitur Chremeti, Reperi, inquit, quomodo argentum a Menedemo eripiam. Dicemus ei, Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam esse: orabimusque, vt eam domi suae dies aliquot esse patiatur, teque id celatum velit. porro Cliniae filiae tuae, quae modo reperta est, formam sibi conplacitam esse dicet, eamque petet, vxorem. Quid tum? pecuniam, inquit, petet a patre suo, quae nouae nuptae ornamenta coemat; eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. Iam autem ad Menedemum, Syri hortatu, transierat Bacchis, & eo Pompam omnem suam transduxerat. Chremes, primo non satis consilium illud probare. At illam certe, inquit Syrus, pecuniam, pro quae filia tua opposita erat pignori, quam dissoluas, facere honeste non potes. Ego vero, inquit Chremes, & libenter quidem. Immo vero, inquit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. Ita enim facilius credet Menedemus, eam illius esse. Sit ita sane numeratus a patre Clitiphoni peccunia, quam ad meretricem perferret. Interea tota res detegitur, indignari Chremes, & fremere, & minitari se omnia atrocissima exempla editurum. tandem, cum prius Antiphilam Cliniae collocasset, partim Menedemi, partim vxoris precibus delinitus ignoscit. Clitipho se relictis meretriciis amoribus, vxorem ducturum pollicetur. Cum autem caeterarum fabularum argumentum vno die contineri soleat, huius non nisi biduo explicari potest.

PRO-

PROLOGVS.

NE cui [1] ſit veſtrum mirum, cur parteis [2] ſeni
Poeta dederit, quae ſunt adoleſcentium [3]:
Id primum dicam: deinde, quod veni, eloquar.
Ex integra Graeca integram comoediam
Hodie ſum acturus Heautontimorumenon [4]:
Duplex quae ex argumento facta eſt ſimplici [5].
Nouam eſſe oſtendi, & quae eſſet. Nunc, qui ſcripſerit [6],
Et cuia Graeca [7] ſit, ni [8] partem maxumam
Exiſtimarem ſcire voſtrum, id dicerem:

Nunc,

1 Nemo ex vobis miretur. 2 officium prologi. 3 cum tamen alioquin adoleſcentes ſoleant agere prologum. 4 Comoediam, quam hodie ſum acturus & qua propoſiturus Heautontimorumenon (id eſt eum, qui ſe ipſum excruciat, punit, graece ἑαυτὸν τιμωρούμενος Cicero Tuſcul. III. cap. 27. *Quid ille Terentianus ipſe ſe puniens*) ex integra graeca comoedia Menandri quem imitor, tranſtuli. 5 Alii vt Iulius Scaliger Lib. VI c. 3. Poetic. & Georgius Fabricius haec ad tempus referunt, dum iſtaec fabula non ſimul, vt caeterae, ſed interuallo noctis interpoſito peracta ſit. Alii putant, duplicem ex ſimplici factam, quod, quum in Menandri Heautontimorumeno vnus; fuerit ſenex, filius vnicus, amica vna, ſeruus vnus, hac Terentius omnes geminauerit. 6 quisnam ſcripſerit illam. 7 quis Graecus auctor huius Comoediae ſit. 8 niſi putarem, quod maxima pars ex vobis hoc ſciret.

9 Au-

Nunc, quam ob rem has parteis didicerim [9], paucis dabo [10].
Oratorem voluit [11] esse me, non prologum : [12]
Vestrum iudicium fecit [13] : me actorem dedit [14],
Sed hic actor tantum poterit a facundia [15],
Quantum ille potuit cogitare commode [16],
Qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum.
Nam quod rumores distulerunt [17] maleuoli,
Multas contaminasse Graecas [18], dum facit
Paucas Latinas : factum hic [19] esse id non negat,
Neque se id pigere [20], & deinde facturum [21] autumat [22].
Habet bonorum exemplum [23] : quo exemplo sibi
Lice-

---

9 Actores fabularum dicebantur *discere*, sicut ipsi Poetae *docere*. 10 dicam. *Dare* est dicere, indicare, ostendere, vt *accipere* ponitur pro *audire*. Virgilius :

Tuque o sanctissima Vates
Praescia Venturi da; non indebita posco.

Infr. Pherm. V.6.38,

Atque hercle ego quoque illam audiui fabulam
Imo etiam dabo, quo magis credas.

11 Terentius, non qui recitaret prologum. 13 voluit ille, vt vos iudices essetis. 14 ego vero vt caussam pro se agerem, voluit. 15 sed ego tantum valebo dicere. 16 quantum ille commode excogitauit. 17 disseminarant. 18 quod Terentius multas graecas Comoedias commiscuerit, 19 Terentius. 20 & fatetur, se non poenitere. 21 se porro id facere velle & posse. 22 sperat. 23 habet enim exempla bonorum poëtarum vt Naeuii, Plauti, Ennii. vid, Seneca de vita beata cap. I. qui idem fecerunt. 24 & propter haec exempla putat
Teren-

Licere id facere, quod illi fecerunt, putat [24].
Tum quod maleuolus vetus poëta dictitat,
Repente ad ſtudium hunc [25] ſe applicaſſe muſicum [26],
Amicum [27] ingenio fretum, haud natura ſua:
Arbitrium voſtrum, voſtra exiſtimatio
Valebit. Quam ob rem omnes vos oratos volo,
Ne plus iniquum poſſit quam aequum [28] oratio.
Facite, aequi [29] ſitis, date creſcendi copiam [30],
Nouarum qui ſpectandi faciunt copiam [31]
Sine vitiis [32]: ne ille pro ſe dictum exiſtumet,
Qui nuper fecit ſeruo currenti in via [33]
Deceſſe populum [34]: cur inſano ſeruiat [35]?
De illius [36] peccatis plura dicet, cum dabit

M De-

Terentius ſibi idem licere facere. 25 Terentium. 26 comicum. *ſtudium muſicum* eſt ſtudium poëticum, vt daret operam comoediis componendis. 27 *amicum* per ſyncopen dicitur pro *amicorum* genitiuo numeri pluralis. Amici vero fuerunt Laelius, Scipio & alii. Cicero ad Attic. Lib. VII epiſt. 3. *Terentii fabellae propter elegantiam ſermonis putabantur a Caio Laelio ſcribi.* 28 ne ſermo iniquorum plus poſſit efficere, quam aequorum. 29 vt ſitis. 30 date occaſionem, vt hi plures poſſint ſcribere comoedias. 31 qui iam faciunt occaſionem ſpectandi nouas. 32 in quibus nihil poſſit taxari. 33 ne maleuolus noſter poëta putet hoc pro ſe in ſuam defenſionem dici, qui nuper comoediam dedit, in qua repraeſentauit ſeruum currentem, a quo populus aufugit. 34 *deceſſe* eſt pro *deceſſiſſe*. 35 cur enim ſeruiat Terentius inſano poëtae? 36 maleuoli.

37 co-

Alias nouas,[37] nisi finem maledictis [38] facit.
Adeste aequo animo: date potestatem [39] mihi,
Statariam [40] agere vt liceat per silentium:
Ne semper seruus currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta [41] autem impudens,
Auarus leno, assidue agendi sint [42] mihi
Clamore summo, cum labore maxumo.
Mea [43] caussa, caussam hanc iustam esse, animum inducite [44],
Vt aliqua pars laboris minuatur mihi.
Nam nunc nouas qui scribunt, nihil parcunt seni [45]:
Laboriosa si qua est, ad me curritur [46]:
Si leuis [47] est, ad alium mox defertur gregem [48].
In hac est pura [49] oratio, experimini [50],
In vtramque partem ingenium quid possit [51] meum.
Si nunquam auare pretium statui arti meae [52],

Et

37 comoedias. 38 maleuolis suis sermonibus, calumniis. 39 occasionem. 40 *Stataria comoedia* est, quae tranquille agitur, neque populi aduersis suffragiis foras pellitur. 41 adulator, calumniator, vide, quae supra de hac voce monui. 42 ne necesse habeam semper repraesentare. 43 propter me. 44 credite. 45 non respiciunt nec considerant meam senectutem. 46 tunc desideratur meum auxilium. 47 facilis. 48 Comoedianten-Compagnie. 49 simplex. 50 cognoscite. 51 quid valeat ingenium meum in stylo facili & difficili. 52 quod si nunquam pretium auarum statui meae arti.

35 cre-

Et eum esse quaestum in animum induxi maxumum [53],
Quam maxume seruire vostris commodis;
Exemplum statuite in [54] me, vt adolescentuli
Vobis placere studeant potius, quam sibi [55].

53 credidi. 54 facite. 55 sibimet ipsis placere, & suos sequi voluptates.

ACTVS I. SCENA I.

CHREMES, MENEDEMVS; duo Senes.

C. QVanquam haec inter nos nupera notitia [1] admodum est,
Inde adeo [2] quod [3] agrum in proxumo heic mercatus es,
Nec rei fere sane amplius quidquam [4] fuit;
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
Quod ego in propinqua parte amicitiae puto [5],
Facit, vt te audacter moneam, & familiariter,
Quod mihi videre [6] praeter [7] aetatem tuam
Facere, & praeter quam res [8] te adhortatur tua.
Nam, proh deum atque hominum fidem! quid [9] vis tibi?
Quid quaeris? annos sexaginta natus es,
Aut plus [10] eo, vt coniicio; agrum in his regionibus

1 *Bekandschafft.* 2 quae notitia inde orta est. 3 quoniam. 4 nec nos habuimus inuicem aliud negotium. 5 pono. 6 videris. 7 aliter ac decet senectutem tuam. 8 *dein Vermögen.* 9 quid quaeris hoc labore? 10 scil. numero. *Plus* particulae ellipsis in numeris nota est.

Meliorem,neque pretii maioris, nemo habet:
Seruos complureis [11].Proinde quasi nemo siet [12],
Ita tute [13] attente illorum officia fungere.
Nunquam tam mane egredior,neque tam vespere
Domum reuortor,quin te in fundo [14] conspicer
Fodere,aut arare,aut aliquid ferre denique.
Nullum remittis,tempus,neque te respicis [15].
Haec non voluptati [16] esse,satis certo scio.
At enim me,quantum heic operis fiat,poenitet [17].
Quod in opere faciundo operae consumis tuae,
Si sumas in illis exercendis,plus agas [18].
*M.*Chreme,tantum ne ab rea tua [19] est otii tibi,
Aliena vt cures,eaque, nihil quae ad te attinent?
*C.*Homo sum:humani nihil a me alienum puto [20],
Vel me monere hoc,vel percontari puta [21];

Ne-

11 habes. 12 sit, qui laborare possit. 13 ita diligenter tu ipse facis officia seruorum. 14 agro, *Landgut*. Cicero Lib.I.de finib. hanc dehortationem humanitati merito tribuit. *Terentianus Chremes non inhumanus, qui nouum vicinum non vult fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique: non vt illum ab industria, sed ab illiberali labore deterrat.* 15 consideras tuas vires. 16 quod vero tam grauis labor non delectet. 17 enim vero poenitet me tempus, dum video, quod serui tui paruam operam consumant. 18 plus profecto efficeres,si insumeres illam operam in exercendis seruis, quam tu iam ipse insumis exiguo cum fructu. 19 a negotiis tuis. 20 id, quod hominem decet, ego etiam ago. Seneca: *Iste versus & in pectore & in ore sit:* Homo sum; humani nihil a me alienum puto. 21 debes existimare, vel me hoc monere, vel percontari; percontari quidem, vt si hoc, quod facis, rectum esse, ex te didicero, idem tecum

faciam

Rectum est, ego vt faciam [22] non, vt deterream [23].
M. Mihi sic est vsus [24]: tibi vt opus est facto, face [25].
C. An cuiquam est vsus homini, se vt cruciet [26]?
M. Mihi [27].
C. Si quid laboris est, nollem [28]: sed istud quid mali [29] est?
Quaeso, quid de te tantum meruisti [30]? M. Heu, hoi!
C. Ne lacruma, atque istuc, quidquid est, fac me vt sciam.
Ne retice: ne verere [31] credere, inquam, mihi:
Aut consolando, aut consilio, aut re iuuero [32].
M. Scire hoc vis? C. Hac caussa equidem [33], qua dixi tibi.
M. Dicetur. C. At istos rastros [34] interea tamen
Depone, ne labora. M. Minime. C. Quam rem agis:
M. Sine me [35], vacuum tempus ne quod duim [36] mihi

faciam. Sin verum rectum non esse, tibi ostendero, vt ab hoc vlterius faciendo monitione mea te auertam. 22 si rectum est, quod te moneo, vt ipse postea illud faciam; 23 si vero non rectum est, vt ego te postea deterream. 24 haec est mea consuetudo. 25 tu fac, quod tibi placet. 26 anne est illa hominis cuiusdam consuetudo, vt se ipsum cruciet. 27 haec est consuetudo. 28 si labor tuus expediret tibi, ego nollem deterrere. 29 quaenam est tua calamitas? 30 quid vero fecisti, quamobrem te crucias tam misere? 31 ne time hoc mihi dicere & aperire. 32 te iuuabo. 33 ob hanc caussam vtique ego volo hoc scire, propter quam ego hoc tibi dixi. 34 *Grabscheid.* 35 permitte, *laß mich mit frieden.* 36 ne mihi dem aliquod tempus vacuum. *Duim* antiqua

Laboris [37]. C. Non sinam, inquam. M. Ah, non aequam facis [38].
C. Hui, tam Graueis [39] hos, quaeso? M. Sic meritum est meum [40].
C. Nunc loquere. M. Filium vnicum adolescentulum
Habeo, ah quid dixi habere me? imo habui, Chreme:
Nunc habeam, nec ne, incertum est. C. Quid ita istuc? M. Scies.
Est e Corintho heic aduena [41] anus paupercula.
Eius filiam ille amare coepit perdite [42],
Prope iam vt pro vxore haberet: haec clam me [43] omnia.
Vbi rem resciui, coepi non humaniter,
Neque vt aegrotum [44] animum decuit adolescentuli,
Tractare, sed vi & via peruulgata patrum [45],
Quotidie accusabam; hem! tibi ne haec diutius
Licere speras facere, me viuo patre [46],
Amicam [47] vt habeas prope iam in vxoris loco?
Erras, si id credis, & me ignoras, Clinia.
Ego te meum [48] esse dici tantisper [49] volo,

Dum

flexione dicitur. 37 a labore. 38 inique facis. 39 q. d. considera, quaeso, Menedeme, quam graues hi rastri sint. 40 sic ego merui. 41 venit huc. 42 vehementer. 43 haec omnia ego nescius. 44 *verliebt*. 45 quemadmodum patres plerumque facere solent. 46 dum ego pater tuus adhuc viuo. 47 meretricem. 48 filium. 49 tamdiu.

50 quam-

Dum [50], quod te dignum est, facies: sed si id non facis,
Ego, quod me in te sit facere dignum, inuenero [51].
Nulla adeo ex re istuc fit, nisi ex nimio otio [52].
Ego istuc aetatis [53] non amori operam dabam [54],
Sed in Asiam abii hinc propter pauperiem, atque ibi
Simul rem [55] & gloriam armis belli repperi.
Postremo adeo res rediit: adolescentulus
Saepe eadem & grauiter audiendo victus [56] est:
Aetate me putauit & sapientia
Plus scire, & prouidere, quam se ipsum [57] sibi.
In Asiam ad regem militatum [58] abiit, Chreme.
C. Quid ais? M. Clam me profectus, menses treis abest,
C. Ambo accusandi [59]; etsi illud inceptum [60] tamen
Animi est pudentis signum, & non instrenui.
M. Vbi [61] comperi ex iis, qui ei fuere conscii [62],
Domum reuertor moestus, atque animo fere
Perturbato, atque incerto prae aegritudine;
Adsido [63]; accurrunt serui: soccos [64] detrahunt:

50 quamdiu. 51 inueniam aliquid. 52 quoniam nimium otiosus es. 53 cum in ea essem aetate. 54 non amabam meretrices. 55 opes, diuitias acquisi ui 56 persuasus est, defatigatus est, quoniam semper eadem & grauia verba ex me audiebat. 57 putabat filius, me propter sapientiam & senectutem meam plura scire, quam ipsum. 58 in militiam. 59 estis. 60 consilium filii tui. 61 postquam. 62 qui hoc eius consilium sciuerunt. 63 adsideo. 64 *die Pantoffeln.*

Video alios festinare, lectos [65] sternere,
Coenam apparare : pro se quisque sedulo
Faciebant, quo [66] illam mihi lenirent miseriam [67].
Vbi video haec, coepi cogitare : hem, tot mei
Solius sollıciti sunt caussa [68], vt me vnum expleant [69]?
Ancillae tot me vestiant? sumptus domi
Tantos ego solus faciam? sed gnatum vnicum,
Quem pariter vti his decuit, aut etiam amplius [70],
Quod illa aetas magis ad hæc vtenda idonea [71] est,
Ego eum hinc eieci miserum iniustitia mea [72],
Malo quidem me dignum quouis deputem [73],
Si id faciam: nam vsque dum ille vitam illam colet [74]
Inopem, carens patria ob meas iniurias,
Interea vsque illi de me supplicium dabo [75],
Laborans, quaerens, parcens, illi seruiens.
Ita facio prorsus, nihil relinquo in aedibus,
Nec vas, nec vestimentum : corrasi omnia [76].
Ancillas, seruos, nisi eos [77], qui opere rustico

Faci-

65 *das Bette am Tisch zu rechte machen.* 66 vt. 67 dolorem, curam. 68 propter me solum tot serui sunt solliciti. 69 vt faciant, quod mihi soli placeat & gratum esse possit. 70 qui hac commoditate merito vti debuisset, aut etiam adhuc amplius. 71 quoniam eius aetas magis idonea est ad vsum huius commoditatis. 72 per meam iniustitiam. 73 ego me dignum haberem quauis calamitate. 74 aget in bello. 75 ego me puniam propter ipsum. 76 collegi. 77 praeter eius seruos.

78 in

Faciundo facile victum exercerent suum,
Omneis produxi[78] ac vendidi: inscripsi illico[79]
Aedeis: mercedem quasi talenta ad quindecim
Coëgi: agrum hunc mercatus, sum: heic me exerceo.
Decreui tantisper me minus iniuriae,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miser[80];
Nec mihi fas esse vlla me voluptate heic frui[81],
Nisi vbi ille huc saluus redierit meus particeps[82],
C. Ingenio te esse in[83] liberos leni puto, &
Illum obsequentem, si quis recte aut commode
Tractaret[84]: verum neque tu illum,[85] satis noueras,
Nec te ille: hoc vbi fit, ibi non vere viuitur[86].
Tu illum nunquam ostendisti quanti penderes[87],
Nec tibi ille est credere ausus, quae est aequum patri[88]:
Quod si esset factum, haec nunquam euenissent tibi.
M. Ita res est, fateor: peccatum a me maxumum[89] est,
C. Menedeme, at porro recte spero; & illum tibi
Saluum affuturum esse heic confido propediem[90].

 M. Vti-

78 in forum. 79 ad domum scripsi, quod illa sit venalis. 80 dummodo ego fiam miser. 81 nec fas est, vt ego fruar aliqua voluptate. 82 nisi donec redibit haeres meus filius. 83 erga. 84 tractauisset. 85 filium tuum. 86 tunc non viuitur, vti decet 87 tu vero nunquam ostendisti, quanti illum faceres. 88 quae decet patri credere. 89 vehementer. 90 proximo tempore.

91 hoc

M. Vtinam ita Dii faxint. C. Facient [91], nunc, si commodum [92] est,

Dionysia [93] heic sunt: hodie apud me sis, volo.

M. Non

---

91 hoc dii. 92 si tibi placet. 93. Bacchanalia. De Bacchanalibus Romanorum Liuius XXIX. n 13. eleganter agit, dum ait: *Primo sacrarium id feminarum fuit, nec quenquam virum eo admitti solitum. Tres in anno statos dies habuisse, quibus interdiu Bacchis initiarentur. Sacerdotes inuicem matronas creari solitas. Paculłam Miniam Campanam sacerdotem omnia tanquam Deum monitu inmutasse, Nam & viros eam primam suos filios initiasse Minium & Herennium Cerrinios, & nocturnum sacrum ex diurno; & pro tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies initiorum fecisse. Ex quo impromiscuo sacra sint & permisti viri feminis, & noctis licentia accesserit; nihil ibi facinoris, nihil flagitii praetermissum, plura virorum inter sese, quam feminarum esse stupra. Si qui minus patientes dedecoris sint, & pigriores ad facinus, pro victimis immolari.* Et Flauius Blondus Romae triumphantis Lib. II. *Nudi viri cum nudatis omnia membra mulieribus, matronis, viduis & virginibus ad sacra conueniebant, quae non nisi nocturna erant, caput omnes pariter femoraliaque pampinis & vuarum racemis cincti, alios item vuarum racemos in manu habebant & tumultuario invicem commixti coetu in sublime saltantes, variaque gesticulatione bracchia, ceruicem, caputque mouentes carmen inconditum Baccho cantabant, nec prius erat saltationis modus, quam defatigati, & toto corpore vacillantes partim resupinarentur proximioribus inhaerentes, partim in pauimentum fanatici amentesque procumberent, vt recte senserit Marcus Varro, talia nisi ab amentibus fieri non potuisse.*

94 pau-

M. Non possum. C. Cur non? quaeso, tandem aliquantulum [94],
Tibi parce [95]: idem absens facere te hoc vult filius [96].
M. Non conuenit [97], qui illum ad laborem impulerim,
Nunc me ipsum fugere [98]. C. Siccine est sententia?
M. Sic. C. Bene vale. M. Et tu. C. Lacrumas excussit mihi,
Miseretque me eius: sed, vt [99] diei tempus est,
Monere [100] oportet me hunc vicinum Phaniam,
Ad coenam vt veniat; ibo, visam [1] si domi est.
Nil opus fuit monitore: iam dudum domi
Praesto [2] apud me esse aiunt: egomet conuiuas moror [3].
Ibo adeo hinc intro: sed quid [4] crepuerunt fores?
Hinc a me quisnam egreditur? huc concessero [5],

94 paululum ad me veni. 95 noli nimium laborare. 96 & filius tuus absens etiam vult, ne nimium labores. 97 hoc non decet. 98 vt ego fugiam laborem, qui impuli ipsum ad laborem belli. 99 quoniam. 100 rogare. 1 videbo, an ille domi sit 2 adest. 3 ego ipse facio, conuiuae me exspectent. 4 cur. 5 concedam, *bieher treten.*

ACTVS I. SCENA II.

CLITIPHO, CHREMES.

Cl. Nihil adhuc [1] est, quod vereare, Clinia: haud quaquam etiam cessant [2]:
Et illam simul cum nuncio tibi heic affuturam

1 Nihil habes, quod timeas. 2 non cessant illae mulieres

tio expediret. Primum igitur Chremeti, Reperi, inquit, quomodo argentum a Menedemo eripiam. Dicemus ei, Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam esse: orabimusque, vt eam domi suae dies aliquot esse patiatur, teque id celatum velit. porro Cliniae filiae tuae, quae modo reperta est, formam sibi conplacitam esse dicet, eamque petet, vxorem. Quid tum? pecuniam, inquit, petet a patre suo, quae nouae nuptae ornamenta coemat: eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. Iam autem ad Menedemum, Syri hortatu, transierat Bacchis, & eo Pompam omnem suam transduxerat. Chremes, primo non satis consilium illud probare. At illam certe, inquit Syrus, pecuniam, pro qua filia tua opposita erat pignori, quam dissoluas, facere honeste non potes. Ego vero, inquit Chremes, & libenter quidem. Immo vero, inquit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. Ita enim facilius credet Menedemus, eam illius esse. Sit ita sane numeratus a patre Clitiphoni peccunia, quam ad meretricem perferret. Interea tota res detegitur, indignari Chremes, & fremere, & minitari se omnia atrocissima exempla editurum. tandem, cum prius Antiphilam Cliniae collocasset, partim Menedemi, partim vxoris precibus delinitus ignoscit. Clitipho se relictis meretriciis amoribus, vxorem ducturum pollicetur. Cum autem caeterarum fabularum argumentum vno die contineri soleat, huius non nisi biduo explicari potest.

PRO-

PROLOGVS.

NE cui [1] ſit veſtrum mirum, cur parteis [2] ſeni
Poeta dederit, quae ſunt adoleſcentium [3]:
Id primum dicam: deinde, quod veni, eloquar.
Ex integra Graeca integram comoediam
Hodie ſum acturus Heautontimorumenon [4]:
Duplex quae ex argumento facta eſt ſimplici [5].
Nouam eſſe oſtendi, & quae eſſet. Nunc, qui ſcripſerit [6],
Et cuia Graeca [7] ſit, ni [8] partem maxumam
Exiſtimarem ſcire voſtrum, id dicerem:

Nunc,

1 Nemo ex vobis miretur. 2 officium prologi. 3 cum tamen alioquin adoleſcentes ſoleant agere prologum. 4 Comoediam, quam hodie ſum acturus & qua propoſiturus Heautontimorumenon (id eſt eum, qui ſe ipſum excruciat, punit, graece ἑαυτὸν τιμωρούμενος Cicero Tuſcul. III. cap. 27. *Quid ille Terentianus ipſe ſe puniens*) ex integra graeca comoedia Menandri quem imitor, tranſtuli. 5 Alii vt Iulius Scaliger Lib. VI c. 3. Poetic. & Georgius Fabricius haec ad tempus referunt, dum iſtaec fabula non ſimul, vt caeterae, ſed interuallo noctis interpoſito peracta ſit. Alii putant, duplicem ex ſimplici factam, quod, quum in Menandri Heautontimorumeno vnus fuerit ſenex, filius vnicus, amica vna, ſeruus vnus, hac Terentius omnes geminauerit. 6 quisnam ſcripſerit illam. 7 quis Graecus auctor huius Comoediae ſit. 8 niſi putarem, quod maxima pars ex vobis hoc ſciret.

9 Au-

Nunc, quam ob rem has parteis didicerim [9], paucis dabo [10].
Oratorem voluit [11] esse me, non prologum: [12]
Vestrum iudicium fecit [13]: me actorem dedit [14],
Sed hic actor tantum poterit a facundia [15],
Quantum ille potuit cogitare commode [16],
Qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum.
Nam quod rumores distulerunt [17] maleuoli,
Multas cóntaminasse Graecas [18], dum facit
Paucas Latinas: factum hic [19] esse id non negat,
Neque se id pigere [20], & deinde facturum [21] autumat [22].
Habet bonorum exemplum [23]: quo exemplo sibi
Lice-

9 Actores fabularum dicebantur *discere*, sicut ipsi Poetae *docere*. 10 dicam. *Dare* est dicere, indicare, ostendere, vt *accipere* ponitur pro *audire*. Virgilius:

Tuque o sanctissima Vates
Praescia Venturi da; non indebita posco.

Infr. Pherm. V.6,38.

Atque hercle ego quoque illam audiui fabulam
Imo etiam dabo, quo magis credas.

11 Terentius, non qui recitaret prologum. 13 voluit ille, vt vos iudices essetis. 14 ego vero vt caussam pro se agerem, voluit. 15 sed ego tantum valebo dicere. 16 quantum ille commode excogitauit. 17 disseminarant. 18 quod Terentius multas graecas Comoedias commiscuerit. 19 Terentius. 20 & fatetur, se non poenitere. 21 se porro id facere velle & posse. 22 sperat. 23 habet enim exempla bonorum poëtarum vt Naeuii, Plauti, Ennii. vid. Seneca de vita beata cap. I. qui idem fecerunt. 24 & propter haec exempla putat Teren-

Licere id facere, quod illi fecerunt, putat [24].
Tum quod maleuolus vetus poëta dictitat,
Repente ad studium hunc [25] se applicasse musicum [26],
Amicum [27] ingenio fretum, haud natura sua:
Arbitrium vostrum, vostra existimatio
Valebit. Quam ob rem omnes vos oratos volo,
Ne plus iniquum possit quam aequum [28] oratio.
Facite, aequi [29] sitis, date crescendi copiam [30],
Nouarum qui spectandi faciunt copiam [31]
Sine vitiis [32]: ne ille pro se dictum existumet,
Qui nuper fecit seruo currenti in via [33]
Decesse populum [34]: cur insano seruiat [35]?
De illius [36] peccatis plura dicet, cum dabit

Terentius sibi idem licere facere. 25 Terentium. 26 comicum. *studium musicum* est studium poëticum, vt daret operam comoediis componendis. 27 *amicum* per syncopen dicitur pro *amicorum* genitiuo numeri pluralis. Amici vero fuerunt Laelius, Scipio & alii. Cicero ad Attic. Lib. VII epist. 3. *Terentii fabellae propter elegantiam sermonis putabantur a Caio Laelio scribi.* 28 ne sermo iniquorum plus possit efficere, quam aequorum. 29 vt sitis. 30 date occasionem, vt hi plures possint scribere comoedias. 31 qui iam faciunt occasionem spectandi nouas. 32 in quibus nihil possit taxari. 33 ne maleuolus noster poëta putet hoc pro se in suam defensionem dici, qui nuper comoediam dedit, in qua repraesentauit seruum currentem, a quo populus aufugit. 34 *decesse* est pro *decessisse*. 35 cur enim seruiat Terentius insano poëtae? 36 maleuoli.

Alias nouas [37] nisi finem maledictis [38] facit.
Adeste aequo animo: date potestatem [39] mihi,
Statariam [40] agere vt liceat per silentium:
Ne semper seruus currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta [41] autem impudens,
Auarus leno, assidue agendi sint [42] mihi
Clamore summo, cum labore maxumo.
Mea [43] caussa, caussam hanc iustam esse, animum inducite [44],
Vt aliqua pars laboris minuatur mihi.
Nam nunc nouas qui scribunt, nihil parcunt seni [45]:
Laboriosa si qua est, ad me curritur [46]:
Si leuis [47] est, ad alium mox defertur gregem [48].
In hac est pura [49] oratio. experimini [50],
In vtramque partem ingenium quid possit [51] meum.
Si nunquam auare pretium statui arti meae [52],

Et

37 comoedias. 38 maleuolis suis sermonibus, calumniis. 39 occasionem. 40 *Stataria comoedia* est, quae tranquille agitur, neque populi aduersis suffragiis foras pellitur. 41 adulator, calumniator, vide, quae supra de hac voce monui. 42 ne necesse habeam semper repraesentare. 43 propter me. 44 credite. 45 non respiciunt nec considerant meam senectutem. 46 tunc desideratur meum auxilium. 47 facilis. 48 Comoedianten - Compagnie. 49 simplex. 50 cognoscite. 51 quid valeat ingenium meum in stylo facili & difficili. 52 quod si nunquam pretium auarum statui meae arti.

35 cre-

Et eum esse quaestum in animum induxi maxumum [53],
Quam maxume seruire vostris commodis;
Exemplum statuite in [54] me, vt adolescentuli
Vobis placere studeant potius, quam sibi [55].

53 credidi. 54 facite. 55 sibimet ipsis placere, & suos sequi voluptates.

ACTVS I. SCENA I.

CHREMES, MENEDEMVS, duo Senes.

C. QVanquam haec inter nos nupera notitia [1] admodum est,
Inde adeo [2] quod [3] agrum in proxumo heic mercatus es,
Nec rei fere sane amplius quidquam [4] fuit;
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
Quod ego in propinqua parte amicitiae puto [5],
Facit, vt te audacter moneam, & familiariter,
Quod mihi videre [6] praeter [7] aetatem tuam
Facere, & praeter quam res [8] te adhortatur tua.
Nam, proh deum atque hominum fidem! quid [9] vis tibi?
Quid quaeris? annos sexaginta natus es,
Aut plus [10] eo, vt coniicio; agrum in his regionibus

1 *Bekandschafft.* 2 quae notitia inde orta est. 3 quoniam. 4 nec nos habuimus inuicem aliud negotium. 5 pono. 6 videris. 7 aliter ac decet senectutem tuam. 8 *dein Vermögen.* 9 quid quaeris hoc labore? 10 scil. numero. *Plus* particulae ellipsis in numeris nota est.

11 ha-

Rectum eſt,ego vt faciam [22] non, vt deterream [23].
M. Mihi ſic eſt vſus [24]:tibi vt opus eſt facto,face [25].
C. An cuiquam eſt vſus homini,ſe vt cruciet [26]?
M. Mihi [27].
C. Si quid laboris eſt,nollem [28] :ſed iſtud quid mali [29] eſt?
Quaeſo, quid de te tantum meruiſti [30]? M. Heu, hoi!
C. Ne lacruma,atque iſtuc, quidquid eſt, fac me vt ſciam.
Ne retice: ne verere [31] credere,inquam,mihi:
Aut conſolando,aut conſilio,aut re iuuero [32].
M. Scire hoc vis? C. Hac cauſſa equidem [33],qua dixi tibi.
M. Dicetur. C. At iſtos raſtros [34] interea tamen
Depone,ne labora. M. Minime. C. Quam rem agis:
M. Sine me [35], vacuum tempus ne quod duim [36] mihi

 La-

faciam. Sin verum rectum non eſſe, tibi oſtendero, vt ab hoc vlterius faciendo monitione mea te auertam. 22 ſi rectum eſt, quod te moneo, vt ipſe poſtea illud faciam; 23 ſi vero non rectum eſt, vt ego te poſtea deterream. 24 haec eſt mea conſuetudo. 25 tu fac, quod tibi placet. 26 aane eſt illa hominis cuiuſdam conſuetudo, vt ſe ipſum cruciet. 27 haec eſt conſuetudo. 28 ſi labor tuus expediret tibi, ego nollem deterrere. 29 quaenam eſt tua calamitas? 30 quid vero feciſti, quamobrem te crucias tam miſere? 31 ne time hoc mihi dicere & aperire. 32 te iuuabo. 33 ob hanc cauſſam vtique ego volo hoc ſcire, propter quam ego hoc tibi dixi. 34 *Grabſcheid.* 35 permitte, *laß mich mit frieden.* 36 ne mihi dem aliquod tempus vacuum. *Duim* antiqua

Laboris [37]. C. Non sinam, inquam. M. Ah, non aequam facis [38].
C. Hui, tam Graueis [39] hos, quaeso? M. Sic meritum est meum [40].
C. Nunc loquere. M. Filium vnicum adolescentulum
Habeo, ah quid dixi habere me? imo habui, Chreme:
Nunc habeam, nec ne, incertum est. C. Quid ita istuc? M. Scies.
Est e Corintho heic aduena [41] anus paupercula.
Eius filiam ille amare coepit perdite [42],
Prope iam vt pro vxore haberet: haec clam me [43] omnia.
Vbi rem resciui, coepi non humaniter,
Neque vt aegrotum [44] animum decuit adolescentuli,
Tractare, sed vi & via peruulgata patrum [45],
Quotidie accusabam; hem! tibi ne haec diutius
Licere speras facere, me viuo patre [46],
Amicam [47] vt habeas prope iam in vxoris loco?
Erras, si id credis, & me ignoras, Clinia.
Ego te meum [48] esse dici tantisper [49] volo,

Dum

flexione dicitur. 37 a labore. 38 inique facis. 39 q. d. considera, quaeso, Menedeme, quam graues hi rastri sint. 40 sic ego merui. 41 venit huc. 42 vehementer. 43 haec omnia ego nescius. 44 *verliebt*. 45 quemadmodum patres plerumque facere solent. 46 dum ego pater tuus adhuc viuo. 47 meretricem. 48 filium. 49 tamdiu.

50 quam-

Dum [50],quod te dignum est, facies : sed si id non facis,
Ego,quod me in te sit facere dignum, inuenero [51].
Nulla adeo ex re istuc fit,nisi ex nimio otio [52].
Ego istuc aetatis [53] non amori operam dabam [54],
Sed in Asiam abii hinc propter pauperiem, atque ibi
Simul rem [55] & gloriam armis belli repperi.
Postremo adeo res rediit : adolescentulus
Saepe eadem & grauiter audiendo victus [56] est :
Aetate me putauit & sapientia
Plus scire,& prouidere,quam se ipsum [57] sibi.
In Asiam ad regem militatum [58] abiit, Chreme.
C. Quid ais ? M. Clam me profectus, menses treis abest,
C. Ambo accusandi [59]; etsi illud inceptum [60] tamen
Animi est pudentis signum,& non instrenui.
M. Vbi [61] comperi ex iis, qui ei fuere conscii [62],
Domum reuertor moestus,atque animo fere
Perturbato,atque incerto prae aegritudine;
Adsido [63]; accurrunt serui : soccos [64] detrahunt :

50 quamdiu. 51 inueniam aliquid. 52 quoniam nimium otiosus es. 53 cum in ea essem aetate. 54 non amabam meretrices. 55 opes, diuitias acquisi ui 56 persuasus est, defatigatus est,quoniam semper eadem & grauia verba ex me audiebat. 57 putabat filius, me propter sapientiam & senectutem meam plura scire, quam ipsum. 58 in militiam. 59 estis. 60 consilium filii tui. 61 postquam. 62 qui hoc eius consilium sciuerunt. 63 adsideo. 64 *die Pantoffeln.*

Video alios festinare, lectos [65] sternere,
Coenam apparare : pro se quisque sedulo
Faciebant, quo [66] illam mihi lenirent miseriam [67].
Vbi video haec, coepi cogitare : hem, tot mei
Solius sollıciti sunt caussa [68], vt me vnum expleant [69]?
Ancillae tot me vestiant? sumptus domi
Tantos ego solus faciam? sed gnatum vnicum,
Quem pariter vti his decuit, aut etiam amplius [70],
Quod illa aetas magis ad hæc vtenda idonea [71] est,
Ego eum hinc eieci miserum iniustitia mea [72],
Malo quidem me dignum quouis deputem [73],
Si id faciam: nam vsque dum ille vitam illam colet [74]
Inopem, carens patria ob meas iniurias,
Interea vsque illi de me supplicium dabo [75],
Laborans, quaerens, parcens, illi seruiens.
Ita facio prorsus, nihil relinquo in aedibus,
Nec vas, nec vestimentum : corrasi omnia [76].
Ancillas, seruos, nisi eos [77], qui opere rustico

Faci-

65 *das Bette am Tisch zu rechte machen.* 66 vt. 67 dolorem, curam. 68 propter me solum tot serui sunt solliciti. 69 vt faciant, quod mihi soli placeat & gratum esse possit. 70 qui hac commoditate merito vti debuisset, aut etiam adhuc amplius. 71 quoniam eius aetas magis idonea est ad vsum huius commoditatis. 72 per meam iniustitiam. 73 ego me dignum haberem quauis calamitate. 74 aget in bello. 75 ego me puniam propter ipsum. 76 collegi. 77 praeter eius seruos.

78 in

Faciundo facile victum exercerent suum,
Omneis produxi[78] ac vendidi: inscripsi illico[79]
Aedeis: mercedem quasi talenta ad quindecim
Coëgi: agrum hunc mercatus sum: heic me exerceo.
Decreui tantisper me minus iniuriae,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miser[80];
Nec mihi fas esse vlla me voluptate heic frui[81],
Nisi vbi ille huc saluus redierit meus particeps[82],
C. Ingenio te esse in[83] liberos leni puto, &
Illum obsequentem, si quis recte aut commode
Tractaret[84]: verum neque tu illum,[85] satis noueras,
Nec te ille: hoc vbi fit, ibi non vere viuitur[86].
Tu illum nunquam ostendisti quanti penderes[87],
Nec tibi ille est credere ausus, quae est aequum patri[88]:
Quod si esset factum, haec nunquam euenissent tibi.
M. Ita res est, fateor: peccatum a me maxumum[89] est,
C. Menedeme, at porro recte spero; & illum tibi
Saluum affuturum esse heic confido propediem[90].

78 in forum. 79 ad domum scripsi, quod illa sit venalis. 80 dummodo ego fiam miser. 81 nec fas est, vt ego fruar aliqua voluptate. 82 nisi donec redibit haeres meus filius. 83 erga. 84 tractauisset. 85 filium tuum. 86 tunc non viuitur, vti decet 87 tu vero nunquam ostendisti, quanti illum faceres. 88 quae decet patri credere. 89 vehementer. 90 proximo tempore.

91 hoc

M. Vtinam ita Dii faxint. C. Facient [91], nunc, si commodum [92] est,
Dionysia [93] heic sunt: hodie apud me sis, volo.

M. Non

91 hoc dii. 92 si tibi placet. 93. Bacchanalia. De Bacchanalibus Romanorum Liuius XXIX. n 13. eleganter agit, dum ait: *Primo sacrarium id feminarum fuit, nec quenquam virum eo admitti solitum. Tres in anno statos dies habuisse, quibus interdiu Bacchis initiarentur. Sacerdotes inuicem matronas creari solitas. Paculam Miniam Campanam sacerdotem omnia tanquam Deum monitu inmutasse. Nam & viros eam primam suos filios initiasse Minium & Herennium Cerrinios, & nocturnum sacrum ex diurno; & pro tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies initiorum fecisse. Ex quo promiscuo sacra sint & permisti viri feminis, & noctis licentia accesserit; nihil ibi facinoris, nihil flagitii praetermissum, plura virorum inter sese, quam feminarum esse stupra. Si qui minus patientes dedecoris sint, & pigriores ad facinus, pro victimis immolari.* Et Flauius Blondus Romae triumphantis Lib. II. *Nudi viri cum nudatis omnia membra mulieribus, matronis, viduis & virginibus ad sacra conueniebant, quae non nisi nocturna erant, caput omnes pariter femoraliaque pampinis & vuarum racemis cincti, alios item vuarum racemos in manu habebant & tumultuario inuicem commixti coetu in sublime saltantes, variaque gesticulatione bracchia, ceraicem, caputque mouentes carmen inconditum Baccho cantabant, nec prius erat saltationis modus, quam defatigati, & toto corpore vacillantes partim resupinarentur proximioribus inhaerentes, partim in pauimentum fanatici amentesque procumberent, vt recte senserit Marcus Varro, talia nisi ab amentibus fieri non potuisse.*

49 pau-

M. Non possum. C. Cur non? quaeso, tandem aliquantulum [94],
Tibi parce [95]: idem absens facere te hoc vult filius [96].
M. Non conuenit [97], qui illum ad laborem impulerim,
Nunc me ipsum fugere [98]. C. Siccine est sententia?
M. Sic. C. Bene vale. M. Et tu. C. Lacrumas excussit mihi,
Miseretque me eius: sed, vt [99] diei tempus est,
Monere [100] oportet me hunc vicinum Phaniam,
Ad coenam vt veniat: ibo, visam [1] si domi est.
Nil opus fuit monitore: iam dudum domi
Praesto [2] apud me esse aiunt: egomet conuiuas moror [3].
Ibo adeo hinc intro: sed quid [4] crepuerunt fores?
Hinc a me quisnam egreditur? huc concessero [5],

94 paululum ad me veni. 95 noli nimium laborare. 96 & filius tuus absens etiam vult, ne nimium labores. 97 hoc non decet. 98 vt ego fugiam laborem, qui impuli ipsum ad laborem belli. 99 quoniam. 100 rogare. 1 videbo, an ille domi sit 2 adest. 3 ego ipse facio, conuiuae me exspectent. 4 cur. 5 concedam, *hieher treten.*

ACTVS I. SCENA II.

CLITIPHO, CHREMES.

Cl. Nihil adhuc [1] est, quod vereare, Clinia:
haud quaquam etiam cessant [2]:
Et illam simul cum nuncio tibi heic affuturam

1 Nihil habes, quod timeas. 2 non cessant illae mulieres

Hodie, ſcio. proin [3] tu ſolicitudinem iſtam falſam, quae te
Excruciat, mittas [4]. Ch. Qui cum [5] loquitur filius? Cl. Pater adeſt,
Quem voiui: adibo. Pater opportune aduenis. [6]
Ch. Quid id eſt? Cl. Hunc Menedemum noſtine noſtrum vicinum? Ch. Probe.
Cl. Huic filium ſcis eſſe? Ch. Audiui eſſe in Aſia. Cl. Non eſt, pater: [7] apud
Nos eſt. Ch. Quid ais? Cl. Aduenientem, e naui egredientem abduxi illico
Ad coenam [8]: nam mihi magna cum eo iam inde vſque a pueritia
Semper fuit familiaritas. Ch. Voluptatem magnam nuncias.

Quam

res. 3 *Proinde* ſeu *proin* ſignificat quamobrem, quare. Cic. Verr 29. *Proinde ſi ſapis, vide, quid tibi faciendum ſit.* 4 *mittas* idem eſt ac *dimittas* prout ſimplicia ſæpe numero pro compoſitis vſurpantur; & compoſita pro ſimplicibus. 5 cum quo. 6 Clitipho nunc ipſum patrem, poſtquam eum adiit, alloquitur. 7 mi Pater, non eſt Aſiae, ſed apud nos. 8 Apud veteres peregre redeuntibus coena dari ſolebat a propinquis, quae dicebatur *aduentitia, aduentoria* vt apud Martialem; *viatica* apud Plautum. Petronius Satyric, cap. XC. *Mouit ille vultum, &, o mi, inquit, adoleſcens, non hodie primum auſpicatus ſum: imo, quoties theatrum, vt recitem aliquid, intraui, hac me ad ventitia excipere frequentia ſolet.* Sueton. Vitel. *Famoſiſſima ſuper ceteras coena ei data aduenticia a fratre.*

9 noli

Quam vellem Menedemum inuitatum, vt nobiſcum hodie eſſet, amplius,
Vt hanc laetitiam nec opinanti primus obiicerem domi!
Atque etiam nunc tempus eſt. Cl. Caue, faxis[9]: non opus eſt, pater.
Ch. Quapropter? Cl. Quia enim incertum eſt etiam, quid ſe faciat[10], modo venit[11].
Timet omnia: patris iram, & animum amicae ſe erga vt ſit ſuae[12].
Eam miſere[13] amat, propter eam haec turba atque abitio[14] euenit. Ch. Scio.
Cl. Nunc ſeruulum[15] ad eam in vrbem miſit, & ego[16] noſtrum vna[17] Syrum.
Ch. Quid narrat? Cl. Quid ille[18]? ſe miſerum[19] eſſe. Ch. Miſerum? quē minus credere[20] eſt?
Quid reliqui eſt, quin habeat, quae quidem in homine dicuntur bona[21],

M 7 Paren-

9 noli hoc facere. *faxim, faxis, faxit* eſt verbum defectiuum & coniunctiuus illius tantum ponitur. 10 de ſe 11 nam Clinia hoc momento venit. 12 neſcit, quo animo erga ſe ſit pater & amica. 13 valde. 14 profectio eius in bellum. 15 *einen Jungen.* 16 miſi. 17 ſimul. 18 narret. 19 dicit. 20 cum tamen credendum non ſit, illum eſſe miſerum. 21 num eſt praeterea aliquid bonorum, quae alias dicantur eſſe bona, quod ille non habeat? Horatius Lib. I. epiſt. 4,

Dii tibi formam:
Dii tibi diuitias dederant, artemque fruendi:
Quid voueat dulci nutricula maius alumno,
Quam ſapere, & fari vt poſſit, quae ſentiat vtque
Gratia, fama, valetudo contingat abunde.

22 prout

Parenteis,patriam incolumem,amicos,genus,cognatos,diuitias?
Atque haec perinde sunt, vt illius animus,qui ea possidet[22];
Qui vti scit,ei bona[23]; illi,qui non vtitur recte, mala[24].
Cl. Imo ille senex fuit importunus[25] semper: & nunc nihil magis
Vereor,quam ne quid in illum[26] iratus plus satis faxit pater.
Ch. Ille ne[27]? sed reprimam me: nam, in metu esse hunc,illi est vtile.
Ci. Quid tute tecum[28]? Ch. Dicam, vt vt[29] erat, mansum tamen oportuit[30].
Fortasse aliquanto iniquior erat praeter eius lubidinem[31].
Pateretur[32]: nam quem ferret, si parentem non ferret suum?
Hunccine erat aequum ex illius more,an illum ex huius viuere[33]? &

Quod

22 prout animus eius est comparatus, qui possidet haec bona. 23 qui scit recte vti his bonis. illi sunt bona 24 qui vero his bonis non scit recte vti illi sunt mala. 25 *verdrießlich, wunderlich, selzam.* 26 ne quid faciat illi pater, quod non deceat. 27 aliquid faciat in filium suum, 28 loqueris, cogitas. 29 *die Sache seyn un wie sie wolle.* 30 tamen filium oportuit manere. 31 quam quidem ipse voluisset. 32 filius hoc debuisset pati. 33 an decebat, vt filius viueret ex voluntate patris, an vt pater ex voluntate filii?

34 quod

Quod illum insimulat durum [34], id non est; nam parentum iniuriae
Vniusmodi sunt ferme, paulo qui est homo tolerabilis [35].
Scortari crebro nolunt [36], nolunt crebro conuiuarier,
Praebent exigue sumtum: & ea sunt tamen ad virtutem omnia [37].
Verum vbi animus semel se cupiditate deuinxit mala [38],
Necesse est, Clitipho, consilia consequi consimilia. hoc
Scitum [39] est, periculum ex aliis facere, tibi quod ex vsu siet [40].
Cl. Ita credo. Ch. Ego ibo hinc intro, vt videam, nobis quid coenae siet [41].
Tu, vt tempus [42] est diei, vide sis, ne quo hinc abeas longius.
Cl. Quam iniqui sunt patres in [43] omneis adolescenteis iudices:
Qui aequum esse censent, nos iam a pueris illico nasci senes,

Neque

34 quod vero dicit filius, patrem esse durum virum. 35 iniuriae patrum erga filios sunt ferme vnius modi; intelligo autem patres paullo prudentiores. 36 filios suos. 37 & haec tamen omnia eo directa sunt, vt filii ament & sequantur virtutem. 38 sed quam primum animus factus est cupidus vitiorum. 39 pulcrum est, & prudens. 40 ex aliorum exemplo capere tuam vtilitatem. 41 quid habeamus ad coenam. 42 quoniam tempus est. 43 erga.

44 vt

Neque illarum affines [44] rerum esse, quas fert adolescentia.
Ex sua libidine moderantur, nunc quae est, non quae olim fuit [45].
Mihi si vnquam filius erit, nae [46] ille facili me vtetur patre:
Nam & cognoscendi [47] & ignoscendi dabitur peccati locus.
Non vt meus [48], qui mihi per alium ostendit suam sententiam [49].
Perii? is mihi, vbi adbibit plus paulo [50], sua quae narrat facinora [51]?
Nunc ait, periculum ex aliis facito, tibi quod ex vsu siet.
Astutus [52]! nae ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam [53].

Magis

44 & vt non sumus procliues ad res illas, quas secum adfert adolescentia, *affinis* vt plurimum cum Datiuo construitur: h.l. cum genitiuo. 45 senes solent omnia moderari & iudicare iuxta suam inclinationem, & suos affectus, quales nunc habent, non vero, quales olim habuerunt. 46 profecto ego facilis pater ero erga illum. 47 nam tunc erit occasio cognoscendi eius peccata & ignoscendi. 48 pater. 49 dum allegat exempla aliorum. 50 quando paulo plus vini bibit. Vox *adbibere* rarius occurrit, nisi apud Horat. Lib. I. epist. 2. v. 67. quamquam alio sensu:

nunc adbibe puro
Pectore verba puer.

51 deus bone, quam turpes res narrat ille olim a se gestas! 52 hem, quam astutus est ille! 53 quam plane ego non

Magis nunc me amicae dicta stimulant [54] : da mihi, atque affer mihi.
Cui quid respondeam nil habeo [55] : neque me quisquam est miserior.
Nam Clinia hic, etsi is quoque suarum rerum satagit [56], attamen
Habet bene ac pudice eductam [57], ignaram artis meretriciae.
Mea [58] est potens, procax, magnifica, sumtuosa, nobilis.
Tum quod dem ei, recte [59] est : nam nihil esse mihi religio est dicere [60].
Hoc ego mali non pridem inueni [61] ; neque etiam dum scit pater.

non patiar me persuaderi per eius sermones. 54 sermones amicae meae me impellunt. 55 nihil scio. 56 suas res obseruat. *Satagere* cum genitiuo est graeca ratio loquendi, nam Latini ponunt casum auferendi addita praepositione. 57 amicam educatam. 58 amica. 59 si quid habeo, quod dare possim meae amicae, tunc recte est. 60 pudet me dicere, quod ego pauper sim. 61 dudum est, quod ego habeo hoc malum.

ACTVS II. SCENA I.

CLINIA, CLITIPHO.

C. SI mihi secundae res de amore meo essent, iam dudum, scio,
Venissent : sed vereor, ne mulier [1] me absente heic corrupta sit [2].

Con-

1 Antiphila. 2 & ad alium se contulerit, vt illius amoris sit fundamentum.

3 scil.

Concurrunt multae opiniones, quae mihi animum exaugeant [3];
Occasio, locus, aetas, mater, cuius sub imperio est, mala: [4]
Cui nihil praeter pretium iam dulce [5] est. Cl. Clinia. C. Hei misero mihi!
Cl. Etiam caues, ne videat forte hinc te a patre aliquis exiens?
C. Faciam: sed nescio quid profecto mihi animus praesagit mali.
Cl. Pergin' istuc prius diiudicare, quam scis, quid veri siet [6]?
C. Nihil mali esset [7], iam heic adessent. Cl. Iam aderunt. C. Quando istuc erit?
Cl. Non cogitas hinc longule esse? & nosti mores mulierum:
Dum moliuntur, [8] dum comuntur, annus [9] est. C. O Clitipho,

Ti-

---

3 *exaugere* est confirmare. Plautus Sticho II, 2, 2. *Bene facta maiorum tuorum exauge.* 4 *Occasio* enim iam maxime commoda fuit, dum fuerim absens; nec *locus*, scil. Athenae, corruptioni contrarius esse potuit, quum ibi frequentia hominum est; *aetas* autem adhuc iuuenilis, lubrica est, & cerae instar; *mater* denique Corinthia tantum abest, vt impediuerit, quo minus Antiphila corrupta sit; vt ad hanc rem ineundam auctor extiterit, quia ei nihil praeter pecuniam dulce est. 5 quae nihil amat, praeter pecuniam. 6 an etiam hoc verum sit. 7 si nullum malum esset, in hac re. 8 scil. aliquid rerum. 9 annus abit, priusquam mulieres se ornant.

10 ani-

Timeo. Cl. Respira [10]: eccum Dromonem cum Syro: vna adsunt tibi [11].

10 animum bonum habe. 11 iam huc venerunt,

ACTVS II. SCENA II.

SYRVS, DROMO, CLINIA, CLITIPHO.

S. Ain' [1] tu? D. Sic est. S. Verum interea dum sermones caedimus [2].

Illae sunt relictae [3]. Cl. Mulier tibi adest, audin' Clinia?

C. Ego vero audio nunc demum, & video, & valeo, Clitipho.

D. Minime mirum: adeo impeditae [4] sunt: ancillarum gregem [5]

Ducunt secum. C. Perii! vnde illi sunt ancillae [6]? S. Cl. Mene rogas [7]?

S. Non oportuit relictas [8]: portant quid rerum [9]? C. Hei mihi.

S. Aurum, vestem [10]: & vesperascit, & non nouerunt viam.

Factum a nobis stulte est, abi dum tu, Dromo, illis obviam,

Propera: quid stas? C. Vae misero mihi! quanta de spe [11] decidi!

Cl. Quid

1 Tune dicis verum 2 *Caedere sermones* dicitur more Graecorum, quibus est κόπτειν λόγους item ῥήματα. Lipsius dixit: *secare sermones*. 3 a nobis. 4 onustae vestibus & ancillis. 5 multitudinem. 6 vnde illa accepit ancillas? 7 interrogas. 8 illas a vobis relinqui. 9 quas res portant illae? 10 portant. 11 quantam spem amisi,

Cl. Quid istuc? quae tat res sollicit autem? C. Rogitas quid siet?
Viden' tu ancillas, aurum, vestem? quam [12] ego cum vna ancillula
Heic reliqui, vnde esse censes? Cl. Vah, nunc demum intelligo.
S. Dii boni! quid turbae est? aedes nostrae vix capient [13] scio.
Quid comedent? quid ebibent? quid seni erit nostro miserius [14]?
Sed video, eccos [15], quos volebam C. O Iupiter, vbinam est fides [16]?
Dum ego propter te errans patria careo demens, tu interea loci [17]
Conlocupletasti te, Antiphila, & me in his deseruisti malis,
Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus obsequens [18]:
Cuius nunc pudet me, & miseret, qui [19] harum mores cantabat mihi,
Monuisse frustra: neque potuisse eum vnquam me ab hac expellere [20].

Quod

amisi. 12 vestem. 13 tot foeminas. 14 quid miserius erit, quam hoc seni nostro, dum tot sumtus fieri videbis. 15 ecce eos, quos optabam. 16 *Redlichkeit*. 17 interim. 18 non fui obediens. 19 pudet me nunc facti mei, & miseret me etiam patris, qui de moribus meretricum mecum sermones habuit, & me frustra tamen monuit. 20 pudet me etiam nunc quod pater me nunquam potuit ab hac meretrice auocare suis persuasionibus.

21 dum

Quod nunc faciam tamen: cum gratum mihi esse potuit, nolui [21].
Nemo est miserior me. S. Hic de nostris verbis errat videlicet [22],
Quae heic sumus locuti. Clinia, aliter tuum amorem, atque est, accipis [23]:
Nam & vita est eadem, & animus te erga idem ac fuit [24],
Quantum ex ipsa re coniecturam cepimus.
Cl. Quid est obsecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium est,
Quod malim, quam me hoc falso suspicarier [25].
S. Hoc primum, vt ne quid huius ignores [26]: anus,
Quae est dicta mater esse ei ante hac, non fuit [27].
Ea obiit mortem: haec ipsa in itinere alterae [28]
Dum narrat, forte audiui. Cl. Quaenam est altera?
S. Mane [29], hoc, quod coepi, primum enarrem Clitipho:
Post istuc veniam [30]. Cl. Propera. S. Iam primum omnium,

Vbi

---

21 dum nolui hoc facere illo tempore, quo potuit mihi gratum esse. 22 *er hats vielleicht nicht recht verstanden.* 23 intelligis, quam ille est. 24 amica tua viuit adhuc vt olim, & animum erga te pristinum habet. 25 nihil est ex omnibus rebus, quod ego nunc malim, quam vt falsa sit mea suspicio. 26 hoc primum volo te scire, vt omnia scias, quae ipsam concernunt. 27 eius mater. 28 alteri feminae. nota *alterae.* ponitur ἀρχαϊκῶς pro: *alteri.* 29 permitte, vt. 30 postea etiam

Vbi ventum ad aedes est, Dromo pultat [31] fores:
Anus quaedam prodit. Haec vbi aperuit ostium,
Continuo hic [32] se coniecit intro: ego consequor:
Anus foribus obdit pessulum [33], ad lanam [34] redit.
Heic sciri potuit, aut nusquam alibi, Clinia,
Quo studio vitam suam te absente exegerit;
Vbi de improuiso est interuentum mulieri [36].
Nam ea res dedit tum existimandi copiam [37],
Quotidianae vitae consuetudinem [38],
Quae [39], cuiusque ingenium vt [40] sit, declarat maxume.
Texentem telam studiose ipsam offendimus [41]
Mediocriter [42] vestitam veste lugubri,
Eius anuis [43] caussa, opinor, quae erat mortua,
Sine auro tum ornatam [44], ita vti quae ornantur sibi [45],
Nulla mala re esse expolitam muliebri [46]:

Ca-

etiam hoc narrabo. 31 pulsat saepius. *Pultare fores* Plaut. Cist. 3. v. 7. Bacch. 5. 1. v. 28. & 5. 2. v. 2. Mostell. 3, 1. v. 140. & 4. 2, v. 18, 27. 32 Dromo. 33 supra Eunuchi, III, 5. 55. *pessulum ostio obdo.* 34 pergit lanam ducere. 36 *wie man ihr so von ohngefehr über den Halß kam.* 37 occasionem. 38 de consuetudine eius. quomodo illa quotidie viuere soleret. 39 consuetudo. 40 quale. 41 invenimus. 32 *nicht praechtig.* 43 est genitiuus antiquus pro anus. nam olim vocabula quartae declinationis ita flexa sunt: anus. anuis, anui, fructus, fructuis, fructui. 44 illam inuenimus. 45 in domo, ita erat ornata, vti solent illae facere, quae non pro aliis se ornant. 46 inuenimus etiam illam ita, vt non expolita esset fuco, *mit Schmincke.* 47 *stie-*

Capillus paſſus [47], prolixus, circum caput
Reiectus negligenter. pax! [48] C. *S*yre mi, obſecro,
Ne me in laetitiam fruſtra coniicias. *S.* Anus
Subtegmen [49] nebat: praeterea vna ancillula
Erat, ea texebat una, pannis obſita [50],
Neglecta [51], immunda illuuie [52]. Cl. Si haec ſunt, Clinia,
Vera, ita vti credo, quis te eſt fortunatior?
Scin' tu hanc, quam dicit, ſordidatam & ſordidam? [53]
Magnum hoc quoque ſignum eſt, dominam eſſe extra noxiam [54],
Cum eius tam negliguntur internuncii [55]:
Nam diſciplina eſt eiſdem, munerarier

An-

---

47 *fliegend.* 48 *Pax!* interiectio non romana, ſed graeca πάξ (i. e. παῦε deſine, ſcil. loqui.) Ea utebantur, cum ſibi ſilentium imponebant appoſito ad os digito. Cum enim ſibi ſilentium imponebant, tanquam vlterius ſermonem procudere vererentur; aut cum quae dicta erant, indicta vellent: aut cum ex ſermone praeſentes dimitterent, tum *pax!* dicebant. Heſych. πάξ, ἐπὶ τῷ τὸ τέλος ἔχειν. Plaut. Pſeut. 5, 1. v. 33. Mil. 2, 1, v. 212. Stick. 5, 5, v. 30. Noſter Heaut, 4. 3. v. 39. *Pax, nihil amplius.* Auſon. Idyll. 12. *Totum opus hoc ſparſum: crinis velut Antiphile, pax.* vid. Parei. Lexic. Critic. p. 897. 49 *ſubtegmen* eſt filum, quod ſtamini ſubtexitur. 50 male veſtita. 51 *liederlich,* 52 propter ſorditiem ſuam. 53 *ſordidatam* refertur ad veſtitatam; *ſordidam* ad illuuiem 54 viuit ſine crimine aut culpa. 55 amici, ancilla.

56 nam

Ancillas primum, ad dominas qui affectant viam [56].
C. Perge, obsecro te, & caue ne falsam gratiam
Studeas inire [57]: quid ait [58], vbi me nominas?
S. Vbi dicimus: rediisse te, & rogare, vti
Veniret ad te; mulier telam desinit [59]
Continuo, & lacrumis opplet [60] os totum sibi, vt
Facile scires, desiderio [61] id fieri tuo.
C. Prae gaudio, (ita me dii ament) vbi sim nescio.
Ita timui. Cl. At ego nihil esse scibam [62], Clinia.
Agedum vicissim, Syre, dic, quae illa est altera.
S. Adducimus tuam Bacchidem. C. Hem, quid Bacchidem?
Eho, sceleste, quo illam abducis? S. quo illam ogo [63]? ad nos scilicet.
Cl. Ad patrem ne? S. Ad eum ipsum. Cl. O. hominis impudentem audaciam! S. Heus
Tu non fit, sine periclo facinus megnum & memorabile [64].

Cl. Hoc

56 nam his, qui affectant viam ad amorem cum domina, consuetudo est, primum ornare donis ancillas 57 ne studeas me decipere falsis persuasionibus, 58 illa 59 definit telam terere. 60 implet. 61 ex desiderio. 62 sciebam. 63 adducam. 64 res magna & memorabilis fieri non potest sine magno labore Xerxes apud Herodot. Lib. VII. ait. *Magna negotia magnis cum periculis fiunt*.

65 vide

Cl. Hoc vide: [65] in mea vita tu tibi laudem is quaesitum [66], scelus [67]:
Vbi si paululum modo quid te fugerit [68], ego perierim.
Quid illo [69] facias? S. At enim [70], Cl. Quid enim?
S. Si sinas, dicam. C. Sine.
Cl. Sino. S. Ita res est, haec nunc quasi eum [71]. Cl. quas, malum [72]! ambages mihi
Narrare occipit [73]? C. Syre, verum [74] hic dicit: mitte [75]: ad rem redi.
S. Enim vero reticere nequeo, multis modis [76] iniurius
Clytipho es, neque, ferri potis [77] es. C. Audiendum hercle est: tace.
S. Vis amare: vis potiri: vis, quod des illi, effici [78];
Tuum esse in potiundo periculum non vis [79], haud stulte [80] sapis:
Siquidem [81] id sapere est, velle te id, quod non potest contingere.
Aut haec cum illis sunt habenda [82], aut illa cum his mittenda sunt.

N Ha-

65 vide hoc factum, en facinus. 66 tu quaeris laudem astutiae in vitae meae periculo. 67 scelešte homo. quum abstractum ponitur pro concreto. 68 siquid, quod faciendum fuerit, non feceris. 69 de illo. Saepe omittitur praepositio. Paullo ante dixerat: *quia enim incertum est etiam, quid se faciat*. 70 imo vero. 71 aposiopesis, & oratio imperfecta. 72 interiectio irascentis. 73 incipit. 74 veritatem. 75 omitte haec. 76 multis modis. 77 potes, non ferendus es. 78 vis, vt tibi procuretur, quod dare possis illi. 79 non vis autem, vt tu habeas periculum aliquod, dum illam accipis. 80 *Du bist kein Narr*. 81 si modo. 82 aut id oportet, vt tu habeas haec

Harum duarum conditionum nunc vtram [83] malis, vide:
Etsi consilium, quod cepi, rectum esse & tutum scio:
Nam tua apud patrem amica tecum sine metu vt sit, copia [84] est:
Tum, illi [85] argentum quod pollicitus es, eadem hac inueniam via:
Quod vt efficerem, orando [86] surdas iam aureis reddideras mihi.
Quid aliud tibi vis? Cl. Siquidem hoc [87] fit, S. Siquidem experiundo [88] scies.
Cl. Age age, cedo [89], istuc tuum consilium, quid id est? S. Assimulabimus,
Tuam amicam huius [90] esse: Cl. Pulchre: cedo [91]: quid hic faciet sua [92]?
An ea quoque huius dicetur, si haec vna dedecori est parum [93]?
S. Imo ad tuam matrem abducetur, C. Quid eo [94]? S. Longum est, Clitipho,
Tibi si narrem, quam ob rem id faciam: vera [95] caussa est. Cl. Fabulae!

Nihil

83 *welches von beyden,* 84 nam nunc occasio est, vt tua amica nunc sit tecum sine metu apud patrem. 85 amicae tuae. 86 saepius me rogando. 87 si modo. 88 per experientiam. 89 dic mihi. 90 amicam. 91 dic mihi. 92 de sua amica. 93 an dicetur quoque, eam esse huius amicam; & an parum dedecori est, quod iam amet vnam? 94 cur eo abducetur? 95 iustam habeo caussam. 96 nul-

Nihil satis firmi [96] video, quam ob rem accipere hunc mihi expediat [97] metum.
S. Mane, habeo aliud [98], si istuc metuis, quod ambo confiteamini [99]
Sine periclo esse. Cl. Huiusmodi, obsecro, aliquid reperi [100] S. Maxume:
Ibo obuiam hinc: dicam, vt reuertantur domum. Cl. Hem,
Quid dixti? S. Ademtum tibi iam faxo omnem metum [1],
In aurem vtramuis otiose [2] vt dormias.
Cl. Quid ago nunc? C. Tu ne? quod boni [3]. Cl. Syre, dic modo
Verum [4]. S. Age modo hodie: sero [5] ac nequidquam voles.
C. Datur modo [6]: fruere dum licet: nam nescias,
Eius sit potestas [7] posthac, an nunquam tibi.
Cl. Syre, inquam. S. Perge porro, tamen istuc ago.
Cl. Verum hercle istuc est, Syre. Syre, inquam, heus heus, Syre.

96 nullam satis firmam & iustam caussam video. 97 vtinam mihi sit. 98 aliud quidpiam & melius excogitaui. 99 confitebimini. 100 excogita. 1 faxo, vt tibi iam omnis metus adimatur. 2 secure. Est prouerbialis locutio, & significat super vtrumlibet latus otiose dormire. 3 quod boni tu possis agere? vel: age aliquid, quod bonum sit. 4 veritatem. 5 nimis sero & frustra hoc exoptabis. 6 hoc bonum tibi iam datur. 7 facultas, occasio.

S. Concaluit[8]: quid vis? Cl. Redi, redi. S. Adsum, dic, quid est?
Iam hoc quoque negabis tibi placere[9]. Cl. Imo Syre,
Et me, & meum amorem & famam permitto tibi,
Tu es iudex: ne quid[10] accusandus sis, vide.
S. Ridiculum est, te istuc me admonere, Clitipho:
Quasi istic minor mea res agatur, quam[11] tua.
Heic si quid nobis forte aduersi euenerit[12],
Tibi erunt parata verba, huic homini verbera[13].
Quapropter haec res neutiquam neglectui[14] est mihi.
Sed istum exora, vt suam esse adsimulet[15]. C. Scilicet
Facturum me esse in eum iam res rediit locum,
Vt sit necesse[16]. Cl. Merito amo te, Clinia.
C. Verum illa ne quid titubet[17]. S. Perdocta[18] est probe.
Cl. At hoc demiror, quei tam facile potueris
Persuadere illi, quae solet quos[19] spernere!

S. In

8 cupidus factus est. 9 iam quoque dices, tibi hoc non placere. 10 propter aliquam rem, 11 quasi haec res minus ad me pertineat, quam ad te. 12 quando fortassis aliquod malum nobis acciderit. 13 parata erunt. 14 negligenda. 15 vt simulet, quasi illa esset sua amica. 16 scilicet eo res iam rediit, vt necesse sit, me hoc facere. 17 vt constans sit in sua sententia. 18 *sie hat auf solche Sachen schon ausgelernet*. 19 quam egregios enim amatores solet illa spernere!

20 op-

S. In tempore [20] ad eam veni; quod rerum omnium est
Primum [21], nam quendam misere offendi [22] ibi militem
Eius noctem orantem. Haec arte [23] tractabat virum,
Cupidum vt illius animum inopia [24] incenderet.
Eademque vt esset apud te hoc quam gratissimum [25].
Sed heus tu, vide sis, ne quid imprudens ruas [26].
Patrem nouisti, ad has res quam sit perspicax:
Ego te autem noui, quam esse soleas impotens [27]:
Inuersa verba, euersas ceruices tuas,
Gemitus, screatus, tusses, risus, abstine [28].
Cl. Laudabis [29]. S. Vide sis. Cl. Tutemet mirabere.
S. Sed quam cito sunt consecutae [30] mulieres?
Cl. Vbi sunt? cur retines? S. Iam nunc haec non est tua [31].

20 opportuna. 21 praecipuum, quod in omnibus rebus probe est obseruandum. 22 nam inueni quendam militem, qui vehementer ipsam orabat, vt sibi vellet concedere vsum vnius noctis. 23 per astutiam. callide. 24 per inopiam, per recusationem. 25 & illa faciebat per hanc eandem artem & calliditatem. 26 ne imprudens ruas in periculum. 27 *wie du dich so gar nicht halten und moderiren kanst.* 28 noui ego sermones tuos ambiguos, motus ceruicis ineptos &c. a quibus omnibus tamen debes abstinere. 29 me. 30 secutae sunt. 31 amica.

32 sclo

Cl. Scio, apud patrem ait, nunc interim 32. S. Nihilo magis 33.
Cl. Sine. S. Non finam, inquam. Cl. Quaeso paulisper. S. veto 34.
Cl. Saltem salutare. S. Abeas, si sapis 35. Cl. Eo, quid
Istic? S. Manebit. Cl. O felicem hominem! S. Ambula 36.

32 scio, quod illa nunc sit apud patrem; at nunc interim permitte, vt illa sit mea amica. 33 *eben so wenig* hoc permittam. 34 nolo. 35 rogo te, vt abeas, si sapiens es. 36 *packe dich doch nur fort.*

ACTVS II. SCENA. III.

BACCHIS, ANTIPHILA, CLINIA, SYRVS.

B. AEdepol, Antiphila mea, laudo te, & fortunatam iudico,
Id cum studuisti, isti formae [1] mores vt consimiles forent;
Minimeque (ita me dii ament!) miror, si te sibi quisque expetit 2.
Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio tua 3.
5 Et cum egomet nunc mecum in animo vitam tuam considero,
Adeoque vostrarum omnium, vulgus quae ab sese segregant 4;
Et

1 Vt mores tui forent similes tuae pulcritudini. 2 ad amorem 3 tua oratio indicauit mihi. 4 quae se segregant a vulgo, est antiqua constructio.

5 vo-

Et vos esse istiusmodi, & nos non esse, haud mirabile est.

Nam vobis expedit esse bonas [5]: nos, quibus cum res est, non sinunt [6].

Quippe forma impulsi nostra [7] nos amatores colunt:

Haec [8] vbi immutata est, illi suum animum alio [9] conferunt.

Nisi si prospectum est interea aliquid [10], desertae viuimus.

Vobis cum vno semel vbi aetatem agere decretum est viro [11],

Cuius mos maxume est consimilis vestrum [12]; hi se ad vos applicant [13]:

Hoc beneficio vtrique ab vtrisque vero [14] deuincimini.

Vt nunquam vlla amori vestro incidere possit calamitas.

A. Nescio alias [15]: me quidem semper scio fecisse sedulo [16],

5 vobis vtile est, quod sitis bonae. 6 illi vero, quibuscum nos rem habemus, non sinunt, vt nos simus bonae. 7 qui incensi sunt ad amorem propter pulchritudinem nostram. 8 forma nostra. 9 ad alium amorem conuertunt. 10 quando igitur nos non prospeximus nobis. 11 postquam vero vos decreuistis semel, cum vno viro viuere. 12 cuius mores similes sunt moribus vestris 13 hi viri amant vos vnice. 14 & ita inter vos obligamini. 15 quomodo aliae foeminae comparatae sint, hoc quidem ego nescio. 16 me semper dedisse operam.

Vt ex illius [17] commodo meum compararem commodum. Cl. Ah!

Ergo, mea Antiphila, tu nunc ſola reducem me in patriam facis [18].

Nam,tum abs te abſum,omnes mihi labores fuere,quos cepi [19],leues,

Praeterquam te carendum quod erat [20]. S.Credo. Cl. Syre,vix ſuffero [21].

Hoccine me miſerum non licere meo modo ingenium frui [22]?

S. Imo, vt patrem tuum vidi eſſe habitum,diu etiam duras dabit [23].

B. Quis nam hic adoleſcens eſt,qui intuetur nos? A. Ah,retine me obſecro.

B. Amabo [24],quid tibi eſt? A.Diſperii. B. Perii miſera,quid ſtupes [25],

Antiphila? A. Videone Cliniam, an non? B. quem vides? Cl. Salue anime mi.

A. O mi exſpectate [26], Clinia, ſalue. Cl. Vt [27] vales?

A. Saluum veniſſe gaudeo [28]. Cl. Teneone te,

An-

17 Cliniae. 18 tu ſola facis quod ego nunc redeam in patriam. 19 ſuſcepi. 20 hic vero erat labor grauiſſimus, quod cogebar carere tuo amore. 21 ſcil. Antiphilæ abſentiam. 22 annon liceat mihi miſero frui meo ingenio, vti ego volo? 23 ſi recte intelligo voluntatem patris tui, ſane tibi duras leges dabit, *eſſe habitum* ſcil. animi affectu. 24 quaeſo. 25 cur times? *warum erſchrickſt du doch ſo hefftig*? 26 exoptate. 27 quomodo. 28 te veniſſe.

29 ha-

Antiphila, maxume animo exoptatam [29] meo?
S. Ite intro: nam vos iam dudum exſpectat ſenex.

29 habeone, videone te, quam exoptaui toties?

ACTVS III. SCENA I.

CHREMES, MENEDEMVS.

C. LVceſcit hoc iam [1]: ceſſo [2] pultare [3] oſtium
Vicini? primum ex me vt ſciat, ſibi filium
Rediiſſe: etſi adoleſcentem hoc nolle intelligo.
Verum, cum videam miſerum hunc [4] tam excruciarier
Eius [5] abitu, celem [6] tam inſperatum gaudium,
Cum illi nihil pericli ex indicio ſiet [7]?
Haud faciam: nam, quod [8] potero, adiutabo [9] ſenem.
Item [10] vt filium meum amico atque aequali ſuo
Video inſeruire, & ſocium eſſe in negotiis [11]:
Nos quoque ſenes eſt aequum ſenibus obſequi [12].
M. Aut ego profecto ingenio egregio ad miſerias

1 Fabulae huius actus priores duo ludis Megalenſibus. peracti ſunt tempore veſperae, quum parabatur coena. Reliqui tres actus ſub lucem vero agebantur, teſte Scaligero Lib. VI. Poët. c. 13. 2 cur ceſſo. 3 pulſare. Supr. II, ſc. 2. v. 34.

Vbi ventum ad aedes eſt, dromo pultat fores.

4 Menedemum. 5 Cliniae filii ſui. 6 cur occultare debeam. 7 cum Clinia nullum timendum habebit periculum ex hoc indicio. 8 quantum. 9 adiuuabo. 10 ſicuti enim video. 11 eum adiuuare in ſuis negotiis. 12 ita fas quoque eſt, vt nos ſenes ſenibus inſeruiamus.

13 aut

Natus ſum [13],aut illud falſum eſt, quod vulgo audio
Dici,diem [14] adimere aegritudinem [15] hominibus.
Nam mihi quidem quotidie augeſcit magis
De filio aegritudo; & quanto diutius
Abeſt,magis cupio tanto [16], & magis deſidero.
C. Sed ipſum egreſſum [17] foras video : ibo, alloquar.
Menedeme,ſalue : nuncium [18] adporto tibi,
Cuius maxume te fieri participem cupis.
M. Nunquidnam [19] de gnatho meo audiſti, Chreme ?

C. Va-

13 aut ego ideo ingenio egregio natus ſum, vt ſemper miſerias ferre poſſim. Haec autem Menedemus dicit, priusquam Chremes reditum filii ſui indicat. 14 diuturnitatem temporis. Seruius Sulpicius ad Ciceronem. *Nullus dolor eſt, quem non longinquitas temporis minuat atque molliat.* 15 *Aegritudo* animi eſt, prout quoque hæc vox Ciceroni eique æqualibus ſemper de animo non corpore vſurpatur. Tuſcul. III, 10. *Vt ægrotatio in corpore, ſic ægritudo in animo*; quamquam ſequente ſaeculo diſtinctio hae neglecta fuerit, vid: Cellarii Cur. Poſter. p.160 add. eiusd. Diſcuſſion. Appendic. p. 90. ſequentibus. 16 tanto magis cupio. Eleganter comparatiuis certi ablatiui adduntur. Lact. VII, 24. 7. *ſepties tanto, quam nunc eſt, clarior.* Colum. III. 13. *Ter tanto amplius ſpatium crudum relinquunt.* 17 Menedemum egreſſum eſſe ex domo ſua. 18 *nuncius* generis virilis ipſam rem ſignificat, quae ad nos perfertur. Vox *nuncii* neutro genere eſt dubia latinitate, quamquam illam illius purioris ciuitate excludere malim. 19 an aliquid.

20 filius

C. Valet, atque viuit. M. Vbinam est quaeso? C. Apud me domi.
M. Meus gnatus? C. Sic est. M. Venit? C. Certe. M. Clinia
Meus venit? C. Dixi. M. Eamus, duc me ad eum, obsecro.
C. Non vult te scire se rediisse etiam [20], & tuum
Conspectum fugitat ob peccatum [21]: tum [22] hoc timet,
Ne tua duritia antiqua [23] illa etiam adaucta sit.
M. Non tu ei dixisti, vt [24] essem? C. Non [25]. M. Quamobrem, Chreme?
C. Quia pessume istuc in te atque in illum consulis [26],
Si te tam leni & victo [27] esse animo ostenderis.
M. Non possum [28]: satis iam, satis pater durus fui. C. Ah!
Vehemens in vtramque partem [29], Menedeme, es nimis,

20 filius tuus non vult, vt tu scias, se rediisse. 21 quod ipse olim commisit. Cicero: *Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis saepe numero videtis, eos qui aliquid impie scelerateque commiserunt, agitari & perterreri furiarum taedis ardentibus. Sua quemque fraus & suus terror maxime vexat: suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit: suae malae cogitationes conscientiaque animi terrent. hae sunt impiis assiduae domesticaeque furiae.* 22 praeterea. 23 pristina. 24 qualis iam essem. 25 dixi. 26 quia hoc consilium tuum pessimum foret erga te & filium. 27 facili. 28 aliter facere. 29 tam in excessu, quam in defectu.

30 libe-

Aut largitate [30] nimia, aut parsimonia.
In eandem fraudem ex hac re atque ex illa incides [31].
Primum olim [32] potius, commeare filium
Quam paterere [33] ad mulierculam, quae paululo [34]
Tum erat contenta, cuique erant grata omnia,
Proterruisti hinc [35]. ea coacta ingratiis [36]
Post illa coepit victum [37] vulgo [38] quaerere.

Nunc

30 liberalitate, indulgentia. *Largiri* dicitur proprie de profusa quadam atque abundante donatione, quae larga est admodum & liberalis & propemodum prodiga. Cicero de Officiis II, 16. *Omnino duo sunt genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales: prodigi. qui epulis, & viscerationibus & gladiatoriis muneribus, ludorum venationumque apparatu pecunias profundunt in eas res. quarum memoriam aut breuem, aut nullam omnino sint relicturi. Liberales autem, qui suis facultatibus aut captos a praedonibus redimunt, aut aes alienum suscipiunt amicorum, aut in filiarum collocatione adiuuant, aut opitulantur, in re vel quaerenda vel augenda.* 31 damnum senties ex vtraque re. Liuius Lib. II. *Quod sine fraude mea populique Romani Quiritium fiat.* Cicero pro Cluentio: *Quae res nemini unquam fraudi fuit.* 32 Iam dudum. 33 quam passus es, vt filius tuus commearet ad mulierculam. 34 *mit einem gar wenigen.* 35 filium tuum hinc abegisti. 36 contra suam voluntatem. Supr. Eunuch. II, 1, 14.

Opus faciam, vt defatiger vsque ingratiis *vt dormiam.*

37 *Vnterhalt und Lebens Mittel.* 38 apud quoscunque amatores.

39 damno

Nunc, cum ſine magno intertrimento [39] non poteſt
Haberi, quidvis dare cupis. nam, vt tu ſcias,
Quam ea nunc inſtructa pulchre ad perniciem [40] ſiet;
Primum, iam ancillas ſecum adduxit plus decem,
Oneratas veſte, atque auro: ſatrapes [41] ſi ſiet,
Sufferre amator nunquam eius ſumtus queat [42]:
Nedum [43] tu poſſis. M. Eſtne ea intus? C. Si ſit, rogas [44]?
Senſi [45]: nam ei vnam coenam, atque eius comitibus
Dedi, quod ſi iterum mihi ſit danda [46], factum ſiet [47].
Nam, vt alia omittam, pitiſſando [48] modo mihi
Quid vini [49] abſumſit? ſic, hoc, dicens, aſperum [50],
Pater, eſt: hoc aliud lenius ſodes vide [51].

39 damno. *Intertrimentum* eſt detrimentum, quod intus quaſi terendo damnum perficit. Vtitur ea voce Cicero Verr. 3. c. 50 add. Varron. de L. L. IV, 36. 40 ad damnum inferendum. 41 *Vnd wenn auch gleich einer ein reicher Land Voigt waere.* 42 tamen ſi amaret hanc mulierem, non poſſet ſufferre ſumtus, quos illa requirit. 43 *geſchweige, daß.* 44 tu interrogas, an illa ſit intus? 45 *ich habe es am beſten empfunden.* 46 quod ſi adhuc ſemel dare deberem coenam. 47 certe ego perirem. 48 *nur mit koſten und nippen. Pitiſſo* vel vt alii ſcribunt, *pytiſſo*, nec male, pro: modice deguſtare, eſt vox rariſſima. 49 quantam copiam vini. 50 vinum, *ein ſaurer wein.* 51 quaeſo te, cura, vt lenius vinum quam hoc adferatur. *ſodes* eſt idem ac *amabo. Videre* vere

Releui[52] dolia omnia, omnes ferias[53]:
Omnes habui sollicitos[54] atque haec vna nox[55]:
Quid te[56] futurum censes, quem assidue exedent[57]?
Si me dii amabunt, vt tuarum miseritum[58] est,
Menedeme, fortunarum. M. Faciat, quod lubet:
Sumat, consumat, perdat: decretum est pati[59];
Dum illum[60] modo habeam mecum. C. Si certum[61] est tibi
Sic facere, illud permagni referre, arbitror[62],
Vt nescientem sentiat te id sibi dare[63].
M. Quid faciam? C. Quid vis potius[64], quam quod cogitas:
Per alium quemuis vt des, falli te sinas
Technis[65] per seruulum: etsi subsensi[66] id quoque,
Illos ibi esse, id inter se agere clanculum,

Syrus

vero ponitur pro *prouidere*. Cicero Lib. V. epist. 1. ad Attic. *Antecesserat Statius, vt prandium nobis videret.* 52 *anzapffen, relinere vasa* seu vasorum ora, quae limo, pice vel cera obdurata sunt, est ista lime, pice vel cera detractis aperire. 53 *VVein-Laegel, Eymer.* 54 omnes mei serui fuerunt solliciti. 55 fuit. 56 de te. 57 apud quem illae coenabunt assidue. 58 miseret me diuitiarum tuarum, quae sic dilapidabuntur. 59 ego semel decreui, id pati. 60 filium meum. 61 si decreuisti. 62 ego arbitror, tua interesse. 63 vt filius sciat, te id dare quidem, sed ita, quasi nescires, 64 facere debes, 65 variis fallaciis. 66 *ich habe es schon gerochen oder gemercket.*

67 clau-

Syrus cum illo voſtro conſurrat [67] : conferunt
Conſilia adoleſcentes : & tibi perdere
Talentum hoc pacto ſatius [68] eſt, quam illo [69] minam [70].
Non nunc pecunia [71] agitur,ſed illud [72], quo modo
Minimo [73] periclo id [74] demus adoleſcentulo.
Nam ſi ſemel tuum animum intellexerit,
Prius proditurum te tuam vitam,& prius
Pecuniam omnem.quam abs te amittas filium ; hui!
Quantam feneſtram [75] ad nequitiam patefeceris [76] !
Tibi autem porro,vt non ſit ſuaue viuere [77].
Nam deteriores omnes ſumus licentia [78].
Quodcunque inciderit in mentem, volet [79] : neque id
Putabit [80],prauumne an rectum ſit quod petet.
Tu,rem perire & ipſum non poteris pati [81].

Dare

67 clandeſtina conſilia habent. 68 melius eſt. 69 modo. 70 certam & minorem ſummam argenti perdere. 71 de pecunia. 72 iam agitur. 73 cum minimo. 74 hanc pecuniam. 75 portam, occaſionem. 76 aperies, dabis. 77 tibi autem difficilem & moleſtiſſimam vitam efficies. 78 per nimiam libertatem nos homines ſemper ſumus deteriores ſeu peiores. 79 filius tuus cupiet. 80 reputabit, expendet. 81 tu vero non poteris pati,vt bona tua pereant & filius tuus.

Dare denegaris [82]; ibit ad illud illico [83],
Quo maxume apud te se valere sentiet [84].
Abiturum se abs te esse illico minabitur.
M. Videre [85] verum [86], atque ita vti res est, dicere.
C. Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis, [87]
Dum id quaero, tibi quei [88] filium restituerem.
M. Cedo [89] dextram: porro te oro idem vt facias, Chreme.
C. Paratus sum. M. Scin quid nunc facere te volo?
C. Dic. M. Quod [90] sensisti illos me incipere fallere,
Id [91] vt maturent facere, cupio illi dare,
Quod vult: cupio ipsum iam videre. C. Operam dabo.
Syrus est prehendendus [92] atque adhortandus mihi.
A me nescio quis exit, concedo [93] hinc domum,
Ne nos inter nos congruere sentiant [94].
Paullum hoc negotii mihi obstat [95]: Simus, & Crito Vicini

us. 82 quod si vero recusabis dare ipsi pecuniam. 83 ad id statim redibit. 84 per quod ipse scit, se apud te plurimum posse efficere. 85 videris. 86 veritatem. 87 *somnum non videre oculis* ponitur pro summa vigilantia per Hebraismum. Cicero: *Quid toto suo consulatu somnum non viderit.* 88 qua ratione. 89 porrige mihi dextram tuam. 90 quoniam. 91 cupio vt illi celeriter hoc faciant. 92 apprehendendus, rogandus. 93 ibo. 94 ne illi sentiant, *daß wir es so mit einander abgeleget oder gecartet haben.* 95 vt non possim

fim

Vicini noſtri heic ambigunt de finibus:
Me cepere [96] arbitrum [97]: ibo, ac dicam, vt dixeram,
Operam daturum me; hodie non poſſe his [98] dare,
Continuo heic adero. M. Ita [99], quaeſo. Dii voſtram fidem,
Itane comparatam eſſe hominum naturam omnium,
Aliena vt melius videant & diiudicent
Quam ſua? an eo [100] ſit, quia in re noſtra aut gaudio
Sumus praepediti [1] nimio, aut aegritudine [2]?
Hic [3] mihi nunc quanto plus ſapit, quam egomet mihi?
C. Diſſolui me [4], otioſus operam vt tibi darem [5].

ſim diutius manere. 96 *Arbiter* quaſi adbiter. Baetere vero ſeu betere vel betire veteres dixerunt pro ire, incedere, vt adeo arbiter proprie ſit, qui tertius accedit, vt vel alienae rei teſtis ſit, vel lites & contentiones componat. Hinc *arbitrari* quoque eſt ſtatuere & arbitrium pronunciare. 97 elegerunt. 98 hodie vero me non poſſe horum deſiderio inſeruire. 99 fac. 100 hoc ideo. 1 impediti, 2 cura, metu, triſtitia. 3 Chreme. 4 liberaui me ab omnibus aliis negotiis. 5 vt tibi eo melius poſſem inſeruire per otium.

ACTVS III. SCENA II.

SYRVS, CHREMES.

S. HAc illac circumcurſa [1]: inueniendum [2] eſt tamen

Ar-

1. Eſt apoſtrophe Syri ad ſe ipſum; nam ipſe ſecum loquitur. 2 tamen oportet, vt ego inueniam argentum.

3 ex-

Argentum, intendenda [3] in senem est fallacia.
C. Num me fefellit, hosce id struere [4] ? videlicet
Est Cliniae ille seruus tardiusculus [5] :
Idcirco huic nostro tradita est prouincia [6].
S. Quis heic loquitur? perii, numnam [7] haec audi-it? C. Syre. S. Hem!
C. Quid tu [8] istic? S. Recte [9], equidem te demiror, Chreme,
Tam mane [10], qui heri tantum biberis [11]. C. Nihil nimis [12].
S. Nihil, narras [13]? visa vero est, quod dici solet,
Aquilae senectus [14]. C. Eia! S. Mulier est commoda [15], &
Faceta haec meretrix. C. Sane idem [16] visa est mihi.
S. Et quidem hercle forma luculenta [17]. C. Sic satis [18].
S. Ita non vt olim, sed vti nunc, sane bona [19] :
Minimeque miror, Clinia hanc si deperit [20] :

Sed

3 excogitanda. 4 num me latuit, hos struere, meditari aliquam fraudem? 5 tardus, somnolentus. 6 hoc officium. Metaphorice vsurpatur vox *Prouinciae* pro officio, onere. Infr. Phorm. I,2,22. *O Geta, prouinciam cepisti duram.* 7 an forte ille. 8 agis. 9 interrogas. 10 surrexisse. 11 cum tamen heri biberis multum 12 bibi. 13 tu dicis, te nihil nimis bibisse? 14 tu habere videris aquilae senectutem, id est, fortem & robustam, vti dici solet in prouerbio. vid. Plin. H. N.X, 3. 15 bona laude digna. 16 commoda & faceta illa etiam mihi visa est. 17 eleganti. 18 *so bin, es ist noch gut genung.* 19 olim quidem forma eius melior fuit, sed nunc tamen adhuc bona est, 20 vehementer amat.

21 qui

Sed patrem habet quendam auidum, miserum atque aridum [21]
Vicinum hunc: nostin'? at quasi is non diuitiis
Abundet [22], gnatus eius profugit inopia [23].
Scin' esse factum, vt dico? C. Quid [24] ego nesciam?
Hominem pistrino dignum [25]! S. Quem? C. Istunc seruolum
Dico adolescentis. S. Syre, tibi timui male [26].
C. Qui passus est id fieri. S. Quid faceret? C. Rogas [27]?
Aliquid reperiret [28], fingeret fallacias,
Vnde esset adolescenti amicae quod daret [29],
Atque hunc difficilem [30] inuitum seruaret senem.
S. Garris. C. Haec facta ab illo oportebant [31], Syre.
S. Eho, quaeso, laudas [32] qui heros fallunt? C. In loco [33],
Ego vero laudo. S. Recte sane. C. Quippe quia

Magna-

21 qui propter auaritiam suam totus exaruit. 22 quasi non diuitias multas habeat. 23 propter inopiam. 24 cur ego id. 25 homo hic dignus est, qui detrudatur in pistrinum. 26 vtique timui, ne tibi hoc male cederet. 27 interrogas? 28 excogitaret. 29 vnde adolescens acciperet pecuniam, quam dare posset amicae suae. 30 atque vt conseruaret hunc senem auarum contra suam voluntatem. 31 haec debebant ab illo fieri. 32 tune laudas istos seruos, qui fallunt dominos suos? 33 omnino ego laudo seruos, qui fallunt dominos suos iusto loco & tempore.

34 cu-

Magnarum saepe id remedium aegritudinum [34] est.
Iam huic [35] mansisset vnicus gnatus Domi.
S. Ioco ne, an serio, illaec dicat, nescio;
Nisi mihi quidem addit animum [36], quo lubeat magis [37].
C. Et nunc quid exspectat, Syre? an [38], dum hinc denuo [39]
Abeat, cum tolerare huius [40] sumtus non queat?
Nonen ad senem aliquam fabricam fingit [41]? S. Stolidus est.
C. At te adiutare oportet adolescentuli
Causa [42]. S. Equidem facile facere possum, si iubes:
Etenim, quo pacto id fieri soleat, calleo [43].
C. Tanto hercle melior [44]. S. Non est mentiri meum [45].
C. Fac ergo. S. At heus tu, facito dum eadem haec memineris [46].
Si quid huius simile forte aliquando euenerit [47],
Vt sunt humana [48], tuus vt faciat [49] filius.

---

34 curarum. 35 Menedemo. 37 eius tamen sermo mihi addit animum. 37 vt nunc magis mihi placeat illum decipere. 38 id exspectat. 39 iterum. 40 meretricis. 41 nonne fingit & excogitat aliquam falaciam ad decipiendum senem? 42 propter adolescentulum. 43 probe intelligo. 44 es. 45 ego non soleo mentiri. 46 saltim recordare eorum, quae tu mihi iam dixisti. 47 si forte aliquando similis casus tibi contingat. 48 quemadmodum hoc facile in rebus humanis fieri potest. 49 simile quidpiam.

50 hoc

C. Non vſus veniet [50], ſpero. S. Spero hercle ego quoque:
Neque eo [51] nunc dico, quo [52] quidquam illum ſenſerim:
Sed ſi quid, ne quid. quae ſit eius aetas, vides [53]:
Et ne ego te, ſi vſus veniat, magnifice Chreme
Tractare poſſim [54]! C. De iſtoc, cum vſus venerit [55],
Videbimus quid opus ſit: nunc iſtuc age.
S. Nunquam commodius vnquam herum audiui loqui,
Nec, cum malefacere crederem mi impunius
Licere [56]. quis nam a nobis egreditur foras?

50 hoc fiat. 51 ideo. 52 vt quaſi ſimile quidpiam in eo animaduerterim. 53 ne quid, *apoſiopeſis.* vides enim eius iuuentutem procliuem ad vitia. 54 & profecto ego te deridere poſſim ſi forte id fiat. 55 quando id fiet. 56 nec audiui eum commodius loqui, cum crederem, mihi licere impune malefacere.

ACTVS III. SCENA III.

CHREMES, CLITIPHO, SYRVS.

Ch. QVid iſtuc, quaeſo? qui iſtic mos [1] eſt, Clitipho? ita ne fieri
Oportet? Cl. Quid ego feci? Ch. Vidine ego te modo [2] manum in ſinum huic
Meretrici inſerere? S. Acta eſt res, perii. Cl. Mene [3]? Ch. Hiſce oculis [4], ne nega.
Facis adeo indigne iniuriam illi [5], qui non abſtineas manum [6]:

Nam

1 Qualis iſta tua conſuetudo eſt? 2 iam modo. 3 tune me vidiſti? 4 vidi. 5 hoſpiti tuo Cliniae. 6 quoniam non

Nam iſtaec quidem contumelia eſt, hominem amicum ad te recipere,
Atque eius amicam ſubagitare [7]. vel heri in vino quam immodeſtus
Fuiſti? S Factum eſt. Ch. Quam moleſtus? vt equidem,
Ita me dii ament, metui quid futurum denique eſſet [8]. noui ego
Amantium animum: grauiter aduortunt, quae non cenſeas [9].
Cl. At mihi fides apud hunc eſt, nihil me iſtius facturum, pater [10].
C. Eſto. at certe concedas ab ore eorum aliquantiſper aliquo.
Libido multa fert [11]: ea facere prohibet tua praeſentia [12].

Ego

non cohibere ſoles manum tuam a meretrice. Cicero I. de Orat. c 43. *Ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere.* Noſt. Adelph. 5, 2. v. 6. *Non manum abſtines, maſtigia?* 7 *ſubagitare* eſt ſcortum laſciuius attrectare Plaut. Milit. Glor. 5, 1, 9.

Cur es auſus ſubagitare alienam vxorem, impudens?

8 ego metui certe, ne ex illa re oriretur aliquod magnum malum. 9 amatores ſolent aegre ferre ea, quae tu non putas. 10 hic vero credit, me nihil facturum eſſe, quod ſit indignum. 11 libido, amor nos impellit, vt multa faciamus & dicamus. Naſo Metamorph. princip.

In noua fert animus mutatas dicere formas
Corpora.

12 praeſentia tua vero prohibet haec facere.

13 ami-

Ego de me facio coniecturam. nemo est meorum [13] hodie,[14]
Apud quem exprimere [15] omnia mea occulta, Clitipho, audeam.
Apud alium prohibet dignitas [16]: apud alium ipsius facti pudet,[17]
Ne ineptus, ne proteruus videar: quod illum facete credito [18].
Sed nostrum est intelligere, vtcunque [19], atque vbicunque opus sit, obsequi.
S. Quid istic narrat? Cl. Perii. S. Clitipho, haec ego praecipio tibi.
Hominis es frugi [20] & temperantis functus [21] officium. Cl. Tace
Sodes. S. Recte sane. Ch. Syre, pudet me. S. Credo: neque id iniuria.

Quin

---

13 amicorum. 14 in hunc vsque diem. 15 *exprimere* est exponere, indicare. Vell. Paterc. II, 19, 3. *magno eiulatu exprimenti indignationem casus tanti viri.* 16 dignitas & honor prohibet apud alium, *bey mancben,* haec dicere. 17 apud alium amicum pudet me facti, quod a modestia recedere videtur. 18 tu vero credere debes, illum quoque hoc facere. 19 quomodocunque id fieri possit. 20 boni, Ironice. 21 *fungi* per Archaismum cum casu accusandi construitur. Nepos Datame: *Datames militare munus fungens.* Suetonius. *Quo autem lecti probatius & religiosius & minore molestia munera senatoria fungerentur.* Tacitus III, annali cap. 2. dicit *munera fungi.* & cap. 38. *Officia fungi.* Idem quoque fit in verbis *Potior, fruor, vtor,* quod Diomedes & Nonius

Quin mihi molestum [22] est. C. Pergin'? S. Hercle verum dico, quod videtur.
Cl. Nonne accedam ad illos? Ch. Eho quaeso, vna accedundi [23] via est?
S. Actum est: hic prius se indicarit, quam ego argentum effecero [24].
Chreme, vin' tu homini stulto mihi [25] auscultare?
Ch. Quid faciam? S. Iube hunc
Abire hinc aliquo [26]. Cl. Quo [27] ego hinc abeam?
S. Quo? quo libet [28]: da illis locum [29]:
Abi deambulatum. Cl. Deambulatum quo [30]? S. Vah, quasi desit locus.
Abi sane istac, illorsum, quo vis. Ch. Recte dicit: censeo.
Cl. Dii te eradicent [31], Syre, qui me hinc extrudas. S. At tu pol tibi
Posthac comprimito [32] istas manus.
Censen' vero [33]? quid illum porro credis facturum, Chreme,
Nisi eum, quantum Dii dant opis [34] tibi, seruas, castigas, mones?
Ch. Ego istuc curabo. S. Atque nunc, here, hic tibi asseruandus est.
Ch. Fiet.

nius pluribus exemplis docent. 22 nam haec res etiam mihi molesta est. 23 nonne habes multas vias accedendi? 24 *werde zu wege gebracht haben.* 25 mihi, qui homo stultus sum. 26 ad aliquem locum. 27 quorsum. 28 in quem locum ire libet? 29 *du must ihnen Platz machen.* 30 quorsum abeam ad deambulandum? 31 perdant. 32 re[illegible]ueto. 33 quid putas? 34 virium. 35 dicis

Ch. Fiet. S. Si sapias : nam mihi iam minus minusque obtemperat.

Ch. Quid tu [35] ? ecquid de illo, quo [36] dudum tecum egi, egisti, Syre ? aut

Reperisti quod placeat, an nondum etiam ? S. De fallacia

Dicis : sc. inueni quandam [37] nuper. Ch. Frugi es: cedo quid id est ? [38]

S. Dicam : verum, vt aliud ex alio incidit [39]. Ch. Quidnam, Syre ?

S. Pessuma haec est meretrix. Ch. Ita videtur. S. Imo si scias.

Hoc vide, quod inceptet [40] facinus. Fuit quaedem anus Corinthia [41]

Heic : huic drachmarum argenti haec mille dederat mutuum [42].

Ch. Quid tum [43] ? S. Ea mortua est : reliquit filiam adolescentulam :

Ea relicta huic arrhaboni [44] est pro illo argento. Ch. Intelligo.

S. Hanc secum huc adduxit, eaque est nunc ad [45] vxorem tuam.

O Ch.

35 dicis. 36 de quo. 37 fallaciam. 38 dic mihi quaeso. 39 vide modo, quam egregie vnum ex alio incidat mihi in mentem. 40 ausa sit. 41 ex Corintho. 42 haec dederat illi mutuum mille drachmas argenteas. 43 quid porro ? 44 haec adolescentula relicta est ei tanquam pignus pro illo argento. 45 apud.

46 illa

Ch. Quid dum? S. Cliniam orat, ſibi vti id nunc det; illam illi tamen
Poſt datura mille nummum: poſcit [46]. Ch. Et poſcit quidem? S. Hui!
Dubium id eſt? Ch. Ego ſic putaui. quid nunc facere cogitas?
S. Ego [47] ne? ad Menedemum ibo: dicam hanc eſſe captam e Caria [48],
Ditem [49], & nobilem: ſi redimat [50], magnum ineſſe in ea lucrum.
Ch. Erras [51]. S. Quid ita [52]? Ch. Pro Menedemo nunc tibi ego reſpondeo:
Non emo. quid ais? S. Optata loquere [53]. Ch. Atqui non eſt opus.
S. Non opus eſt? Ch. Non hercle vero. S. Quei iſtuc? miror. Ch. Iam ſcies.
Mane mane: quid [54] eſt, quod tam a nobis grauiter crepuere fores?

46 illa rogat Cliniam, vt velit dare haec ſummam argenti; poſtea ſe velle ei dare puellam. 47 quid cogitem. 48 prouincia. 49 diuitem. 50 quod ſi velit redimere illam ex ſeruitute, ranzioniren. 51 tua ſpes & opinio te decipit. 52 cur ita? 53 potius ea loquere, quae optamus audire. 54 quam ob cauſſam fores noſtrae tam grauiter crepuerunt?

ACTVS IV. SCENA I.

SOSTRATA, CHREMES, NVTRIX, SYRVS.

So. NIſi me animus fallit, hic profecto eſt annulus, quem ego ſuſpicor,

Is,

Is, quei cum expoſita eſt gnata [1]. C. Quid volt ſibi, Syre, haec oratio?
So. Quid eſt? is ne tibi videtur [2]? N. Dixi equidem, vbi oſtendiſti, illico,
Eum [3] eſſe. So. At vt ſatis contemplata modo [4] ſis, mea nutrix. N. Satis [5],
So. Abi nunc iam intro: atque, illa ſi iam lauerit, [6] mihi nuncia.
Heic ego virum interea opperibor [7]. Sy. Te volt [8]: videas, quid velit.
Neſcio quid [9] triſtis eſt: non temere eſt. metuo, quid ſit. C. Quid ſiet?
Nae iſta hercle magno iam conatu magnas nugas dixerit.
So. Ehem mi vir! C. Ehem mea vxor! So. Te ipſum quaero. C. Loquere, quid velis.
So. Primnm te hoc oro, ne quid credas me aduorſum edictum tuum
Facere auſam [10]. C. Vis tibi me iſtuc, etſi incredibile eſt, credere?
Credo. Sy. Neſcio quid peccati portat haec purgatio [11].
So. Meminiſtine, me eſſe grauidam, & mihi te maxumo opere [12] dicere,

1 Cum quo annulo gnata fuit expoſita. 2 annulus. 3 annulum. 4 modo tu recte & ſatis accurate adſpexiſti hunc annulum. 5 contemplata ſum illum. 6 ſi illa erit in balneo. 7 exſpectabo. 8 quaerit. 9 quare. 10 ne credas, me auſam eſſe aliquid facere contra tuum edictum. 11 excuſatio, *verklage*. 12 ſerio.

Si puellam parerem, nolle tolli [13]. C. Scio quid feceris;

Sustulisti [14]? So. Sic est factum. C. Domine? Sy. Ergo herus damno auctus [15] est.

So. Minime: sed erat heic Corinthia anus haud impura [16]: ei dedi

Exponendam [17]. C. O Iupiter, tantam esse in animo inscitiam [18]?

So. Perii, quid ego feci? C. At rogitas? So. Si peccaui, mi Chreme,

Insciens feci. C. Id quidem ego, etsi tu neges, certe scio,

Te inscientem atque imprudentem dicere ac facere omnia:

Tot peccata in hac re ostendis. nam iam primum, si meum

Imperium [19] exsequi voluisses, interemtam oportuit [20],

Non simulare mortem verbis, re ipsa spem vitae dare [21].

At id omitto [22]: misericordia, animus maternus [23]: sino [24].

Quam

---

13 educari illam. 14 tunc educasti, vel abiecisti, eam. 15 herus noster hoc modo accepit maius damnum. 16 honesta femina. 17 huic matronae ego dedi puellam, vt illam exponeret in via. 18 tunc debuisti esse tam absurda? 19 mandatum. 20 tu debuisses occidere filiam. 21 non vero debuisses simulare, ac si illam occideres. cum tamen vitam ipsi permitteres. 22 nolo plura dicere de hac re. 23 retinuerunt. 24 permitto, vt haec facta

Quam bene vero abs te prospectum [25] est! quid voluisti? cogita:
Nempe anui illi prodita abs te filia est planissume [26],
Per te vel vti quaestum faceret, vel vti veniret palam [27].
Credo id cogitasti: quiduis satis [28] est, dum viuat modo.
Quid cum illis agas, qui neque ius, neque bonum, atque aequum sciunt,
Melius [29], peius, prosit, obsit, nil vident, nisi quod lubet?
So. Mi Chreme, peccaui, fateor: vincor [30]: nunc hoc te obsecro,
Quanto tuus est animus natu grauior [31], ignoscentior [32],
Vt meae stultitiae in iustitia tua sit aliquid praesidii [33].
C. Scilicet equidem istuc factum ignoscam: verum, Sostrata,
Male docet te mea facilitas multa [34], sed istuc quidquid est,

cta sint. 25 quam bene vero tu prospexisti. 26 prorsus. 27 vt filia per te vel meretrix fieret, vel publice venderetur. 28 ego malo, vt illa potius quiduis patiatur. 29 an aliquid sit melius, an peius. 30 ego superor abs te. 31 quanto grandior natu es. 32 tanto magis debes mihi ignoscere. 33 & vt tua iustitia excuset meam imprudentiam. 34 mea nimia facili-

Qua hoc occeptum est caussa [35], loquere. So. Vt stultae & miserae omnes sumus
Religiosae [36]; eam exponendam do illi [37], de digito annulum
Detraho ;& eum dico vt vna cum puella exponeret [38];
Si moreretur, ne expers partis esset de nostris bonis [39].
C. Istuc recte : conseruasti te, atque illam. So. Is hic est annulus.
C, Vnde habes? So. Quam [40] Bacchis secum adduxit adolescentulam. Sy. Hem!
C, Quid ea narrat? So. Ea lauatum dum [41] it, seruandum mihi dedit [42].
Animum non aduorti primum : ac postquam adspexi, illico
Cognoui : ad te exsilii [43]. C. Quid nunc suspicare aut inuenis [44]
De illa? So. Nescio, nisi ex ipsa quaeras, vnde hunc [45] habuerit,
Si potis est reperiri [46]. Sy. Interii : plus spei video, quam volo :

Nostra

cilitas multa te docet, sed infeliciter. 35 quamobrem hoc feceris. 36 quam stultae sunt superstitiosae! 37 dum trado illi anui meam filiam exponendam. 38 & dico, vt simul exponeret illum annulum cum puella. 39 vt illa saltem haberet aliquam partem ex bonis nostris. 40 habeo illum annulum ab ea adolescentula, quam Bacchis adduxit secum. 41 dum illa it in balneum. 42 hunc annulum. 43 statim adcurri. 44 cogitas. 45 annulum. 46 si modo id potest excogitari. 47 filia.

Nostra [47] est, ita si est. C. Viuitne illa, cui tu dederas? So. Nescio.

C. Quid renunciauit olim fecisse [48]? So. Id, quod iusseram.

C. Nomen mulieris cedo [49] quod sit, vt quaeratur. [50]. So. Philtere.

Sy. Ipsa est, mirum, ni illa salua est, & ego perii. C. Sostrata,

Sequere me intro hac. So. Vt praeter spem euenit [51]! quam timui male,

Ne nunc animo ita esses duro, vt olim in tollendo [52], Chreme.

C. Non licet hominem esse saepe ita vt volt, si res [53] non sinit.

Nunc ita tempus est [54] mi, vt cupiam filiam: olim nil minus [55].

S. Nisi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium:

Ita hercle in angustum oppido [56] nunc meae coguntur copiae [57]:

Nisi aliquid video [58], ne esse amicam hanc gnati rescitcat senex [59]:

47 filia. 48 quid dicit anus se olim fecisse cum puella? 49 dic mihi. 50 vt illa quaeri possit. 51 quam egregie haec omnia eueniunt, praeter spem meam. 52 vt olim fuisti, cum iuberes, filiam tuam tolli. 53 circumstantiae rerum id non sinunt. 54 iam vero ita res meae sunt constitutae. 55 olim vero id non desideraui. 56 valde. 57 meae fraudes. 58 excogitato. 59 ne senex

Nam quod ſperem de argento, aut poſſe poſtulem
me fallere [60],
Nihil [61] eſt: triumpho [62], ſi licet me latere tecto
abſcedere [63].
Crucior, bolum [64] tantum mihi ereptum tam ſubito e faucibus.
Quid agam? aut quid comminiſcar [65]? ratio de
integro [66] ineunda eſt mihi [67].
Nil tam difficile eſt, quin quaerendo [68] inueſtigari poſſiet?
Quid, ſi hoc ſic nunc incipiam? nihil eſt. ſi ſic?
tantundem [69] egero.
At ſic opinor: non poteſt: immo optume. euge
habeo optumam [70],
Retraham hercle, opinor, ad me idem illud fugitiuum argentum tamen [71].

ſenex reſciſcat, hanc eſſe amicam filii ſui. 60 aut quod poſtulem, me poſſe fallere ſenem. 61 id fruſtra nunc eſt. 62 laetabor. 63 ſi ego potero abire ſine poena. 64 *ſo ein guter Biſſen.* tantam ſpem. 65 excogitabo. 66 de novo. 67 oportet, vt aliquid excogitem. 68 cogitando, meditando. 69 idem, *eben ſo viel.* 70 rem. 71 opinor, certe traham ad me illud argentum, quod hactenus mihi aufugit.

ACTVS IV. SCENA. II.

CLINIA, SYRVS.

C. NVlla mihi res poſthac poteſt iam interuenire tanta,
Quae mihi aegritudinem afferat: tanta haec laetitia oborta eſt.

Dedo

Dedo patri me nunc iam, vt frugalior [1] sim quam vult.

S. Nil me fefellit: cognita [2] est quantum, audio huius verba [3].

Istuc tibi ex sententia tua [4] obtigisse [5] laetor.

C. O mi Syre, audistine obsecro? S. Quid [6] ni? qui vsque vna affuerim [7].

C. Cui aeque audisti commode quidquam euenisse [8]? S. Nulli [9].

C. Atque, ita me dii ament, vt ego nunc non tam meapte [10] caussa

Laetor, quam illius [11]: quam ego scio esse honore quouis dignam.

S. Ita credo: Sed nunc, Clinia, age, da te mihi vicissim [12]:

Nam amici quoque res est videnda, in tuto vt collocetur [13],

Ne quid de amica nunc senex [14]. C. O Iupiter! S. Quiesce.

 C. An-

1 Melior, non ita prodigus, vti antea. 2 ego haec omnia scio: filia cognita est. 3 quantum ego audio ex huius verbis. 4 iuxta votum tuum. 5 accidisse. 6 cur non id audiuerim? 7 cum ego adfuerim simul. 8 an tu nosti hominem, cui tam commode & feliciter aliquid acciderit, quam id mihi accidit? 9 nemini. 10 propter me ipsum. 11 caussa Antiphilae, 12 du debes mihi vicissim inseruire. 13 nam videndum est quoque, vt res amici tui collocetur in tuto, *videre* h. l. est prouidere. *Recte sibi videre* dicitur Phorm. 1, 4. 14 intelligat, re-

sci-

C. Antiphila mea nubet mihi. S. Siccine me interloquere [15] ?

C. Quid faciam, Syre mi? gaudeo; fer me [16]. S. Fero hercle vero.

C. Deorum vitam [17] adepti sumus. C. Frustra operam, opinor, sumo.

C. Loquere, audio. S. At iam hoc non ages [18]. C. Agam. S. Videndum est, inquam,

Amici quoq; res, Clinia, tui in tuto vt collocetur:

Nam si nunc a nobis abis, & Bacchidem heic relinquis,

Senex resciscet illico, esse amicam hanc Clitiphonis:

Si abduxeris, celabitur itidem, vt celata adhuc [19] est.

C. At enim istoc nihil est magis, Syre, meus nuptiis aduorsum [20]:

Nam quo ore [21] appellabo patrem? tenes [22], quid dicam? S. Quidni [23]? C. Quid

15 inter loqueris. 16 debes me ferre patienter. 17 felicissimam. *Est hyperbolica* locutio, quae fidem superat augendo. Inf. Hecyr. V, 4 dicit: *Deus sum.* Cic. Lib. II. de Orat. *In quo tu mihi deus esse videris*, Adelph. 4, 1 *facio te apud illum Deum.* 18 facies, vt me audias. 19 quod si vero abduces illam, senex nihil de ea resciscet, quemadmodum etiam illa hactenus occultata fuit. 20 nulla res magis aduersatur nuptiis meis, quam hoc. 21 qua fronte, quo vultu eum adire & patrem appellare possum? enim quoque ego postea audere debeam patrem alloqui? Nam Cicero. III, 59. Orat. *In ore sunt omnia.* Naso Metam. II 447.

Heu quam difficile est, crimen non prodere vultu.

22 intelligisne? 23 cur id non intelligam?

24 vt

D. Quid dicam? quam caussam afferam? S. Quid? nolo mentiare [24]:
Aperte [25], ita vt res sese habet, narrato. C. Quid ais? S. Iubeo
Illam te amare, & velle vxorem: hanc esse Clitiphonis.
C. Bonam atque iustam rem oppido [26] imperas & factu facilem [27].
Et scilicet iam me hoc voles orare patrem, vt celet [28]
Senem vostrum. S. Imo vt recta via [29] rem narret ordine omnem. C. Hem!
Satin' sanus es & sobrius? tu quidem illum plane perdis:
Nam qui ille poterit esse in tuto, dic mihi?
S. Huic equidem consilio palmam [30] do: heic me magnifice effero [31],
Qui vim tantam in me & potestatem habeam tantae astutiae,
Vera dicendo vt eos ambos fallam [32]; vt, cum narrat senex

24 vt mentiaris. 25 apertis & perspicuis, non simulatis verbis. 26 valde bonam. 27 & quae facile fieri poterit, ironice sunt accipienda. 28 vt totam rem occultet seni. 29 aperte, sine ambagibus. 30 consilium hoc palma dignum iudico, adeoque omnem ei spem victoriae tribuo. Palma enim signum victoriae vsurpatur saepe per Metonymiam pro ipsa victoria. Eunuch. V, 4. ait:

Id vero est, quod ego mihi puto palmarium
Me repperisse.

31 ego me quoque ipsum laudo. 32 vt ambos fallam, dum

Voster nostro [33], esse istam amicam gnati, non credat tamen.
C. At enim spem istoc pacto [34] rursum nuptiarum omnem eripis:
Nam tum amicam hanc meam esse credet, non committet filiam [35].
Tu fortasse, quid me [36] fiat, parui curas, dum illi consulis [37].
S. Quid, malum! me aetatem [38] censes velle id adsimularier [39]?
Vnus est dies, tum argentum eripio, pax! nihil amplius.
C. Tantum sat habes? quid dum quaeso [40], si hoc pater resciuerit?
S. Quid, si redeo ad illos, qui aiunt, quid si nunc coelum ruat [41]?
C. Metuo, quid agam. S. Metuis? quasi non ea potestas sit tua,
Quo velis in tempore vt te exsoluas, rem facias palam [42].
C. Age, age, traducatur Bacchis. S. Optume. ipsa exit foras.

ACTVS

dum loquor veritatem. 33 seni. 34 modo. 35 non tradet filiam in matrimonium. 36 de me. 37 bene. dummodo illum iuuas. 38 semper. 39 simulari, fingi. 40 fiet. 41 cur non ideo ad illos, qui semper solliciti sunt, & dicere solent: quid fiet, si nunc coelum ruat? 42 vt velis in tempore te liberare ab hoc metu & rem aperte dicere.

ACTVS IV. SCENA III.

BACCHIS, CLINIA, SYRVS, DROMO, PHRYGIA.

B. SAtis pol proterue me Syri promissa huc [1] induxerunt,

Decem minas,[2] quas mihi dare pollicitus est, quod si is nunc me

Deceperit; saepe obsecrans me, vt veniam, frustra veniet:

Aut, cum venturam dixero [3], & constituero: cum is certe

Renunciarit [4]; Clitipho cum in spe pendebit animi [4];

Decipiam, ac non veniam; Syrus mihi tergo poenas pendet [5].

C. Satis scite promittit [7] tibi. S. Atqui tu hanc iocari credas?

Faciet [8], nisi caueo. B. Dormiunt: pol ego istos commouebo [9].

[1] Ad Clitiphonem. [2] id est propter minas decem nam saepe praepositio *propter* omittitur, vt iam notauimus. Quamquam hanc locutionem per appositionem explicare, consultius puto, quasi dicat: *promissa, decem quippe minae; quae erant minae decem.* Seu: *decem minas* id est *ad decem minas quod adtinet.* Sic Eunuch. *Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit i.e. Ad Eunuchum illum quod adtinet &c.* [3] cum dixero, me venturam esse. [4] cum is etiam aliis dixerit, me venire velle. [5] propter spem animus eius cruciatu atque angore afficietur. Dictum est a seruis, qui ad trabem pendentes vapulabant. [6] & Syrus propter me punietur in tergo suo. [7] minatur poenas. [8] faciet quod minatur. [9] excitabo.

Mea Phrygia, audistin', modo iste homo quam villam demonstrauit[10]
Charini? P. Audiui. B. Proxumam esse huic fundo[11] ad dexteram? P. Memini.
B. Curriculo percurre[12]: apud eum miles Dionysia[13] agitat.
S. Quid inceptat? B. Dic me heic oppido[14] esse inuitam[15], atque asseruari:
Verum aliquo pacto verba me his daturam[16] esse, & venturam.
S. Perii hercle; Bacchis mane, mane: quo[17] mittis istanc quaeso?
Iube, maneat.[18] B. Abi. S. Quin[19] paratum est argentum: B. Quin maneo[20].
S. Atqui iam dabitur. B. Vt lubet, num ego insto[21]?
S. At scin' quid sodes[22]?

B. Quid

10 an tu notasti istam villam Charini, quam hic homo monstrauit nobis? 11 praedio. 12 celeriter. cursu continuo, sine intermissione, ne interquiescas. Plaut. Mostell. II, 1, 15. III, 3, 26. Rud. III, 5, 19. III, 6, 17. Mil. II, 6, 43. 13 Bacchanalia. De Bacchanalibus supra egimus. 14 valde. 15 dic, me esse hoc in loco contra voluntatem meam. 16 me velle eos fallere aliquo modo. 17 quorsum. 18 vt illa maneat. Vox *iubeo* frequentissime cum infinitiuo modo enunciatur, raro autem cum VT, & idiotismus videtur aurei & proximi latinitatis aeui. Liuius XXXII, 16. *iussitque, vt, quae ex sua classe venissent naues, Eubeam peterent.* confer Cellarium Discuss. Apend. Danic. p. 63 contra Borrichium disputantem. 19 certe. 20 ego manebo. 21 facere potes, quod tibi placet; sed anne ego desidero vestrum argentum? 22 quaeso, nostin' aliquid?

23 sa-

B. Quid? S. Transeundum nunc tibi ad Menedemum est, & tua pompa[23]
Eo traducenda est. B. Quam rem agis, scelus[24]? S. Ego argentum cudo[25],
Quod tibi dem. B. Dignam me putas, quam inludes[26]? S. Non est temere[27].
B. Etiamne tecum heic res mihi est? S. Minime. tuum tibi reddo.
B. Eatur[28]. S. Sequere hac, heus Dromo! D. Quis me volt? S. Syrus. C. Quid est rei?
S. Ancillas omnes Bacchidis traduce[29] huc ad vos propere.
B. Quam ob rem? S. Ne quaeras[30]; efferant, quae secum huc attulerunt[31].
Sperabit sumtum sibi senex esse harum[32] abitu leuatum[33].
Ne ille haud scit, hoc paulum lucri quantum ei damni adportet.

Tu

23 supellex, tuae ancillae. 24 sceleste. 25 *argentum* ponitur pro pecunia. 26 vt mihi illudas, vt me derideas. 27 non frustra est, quod dico. 28 eamus. 29 *traduce* est pro *traduc*, flexione antiqua. Noster saepius quoque dicit *face* pro *fac*. Haec non imitanda sunt & praemonente magistro euitanda pueris. 30 noli de hoc quaerere. 31 illae velint omnia ad nos afferre, quae huc secum attulerunt. 32 Bacchidis & ancillarum. 33 senex sperabit, sumtum suum esse leuatum per abitum harum mulierum. Cicero III, 12,8. ad diuers. *Leua me igitur hoc onere: nunquam enim mihi videor tractasse caus-*

Tu nescis id, quod scis, Dromo, si sapis [34]. D. Mutum dices [35].

caussam difficiliorem. 34 tu, Dromo, si sapiens es, simulabis, quasi tu ea nescires, quae tamen tu probe scis. 35 dices, me fuisse mutum, vsque adeo possum tacere.

ACTVS IV. SCENA IV.

CHREMES, SYRVS.

C. ITa me dii amabunt, vt nunc Menedemi vicem [1]
Miseret me, tantum deuenisse ad eum mali [2]!
Illanccine mulierem alere cum illa familia [3]?
Etsi scio, hosce aliquot dies non sentiet [4]:
Ita magno desiderio fuit ei filius [5].
Verum vbi videbit tantos sibi sumtus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum [6],
Optabit, rursum vt abeat ab se filius.
Syrum optume eccum [7]. S. Cesso hunc adoriri [8]? C. Syre. S. Hem!
C. Quid est? S. Te mihi ipsum iam dudum optabam dari [9].

C. Vi-

1 Propter vicem, id est calamitatem. Cicero XII, 23, 6. ad diuers. *In qua tuam vicem saepe doleo, quod nullam partem per aetatem sanae & saluae reipublicæ gustare potuisti.* 2 quod ipse inciderit in tantam calamitatem. 3 an ille alere poterit hanc mulierem cum tam copiosa familia? 4 *Da wird er es zwar in etlichen Tagen so gleich nicht mercken oder den Schaden empfinden.* 5 adeo sane, tantopere filium suum desiderauit. 6 scil. sumtuum 7 video, oportuno tempore. 8 cur cesso hunc adire & alloqui? 9 offerri, occurrere: vel *dari* scil. *obuiam.*

C. Videre egisse, iam nescio quid, cum sene [10].
S. De illo, quod dudum [11]? dictum factum reddidi [12].
C. Bonane [13] fide? S. Bona [14], hercle. C. Non possum pati [15],
Quin tibi caput demulceam [16]: accede huc, Syre:
Faciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens.
S. At si scias, quam scite [17] in mentem venerit.
C. Vah, gloriare [18], evenisse ex sententia [19]?
S. Non hercle vero [20]: verum dico. C. Dic, quid est?
S. Tui Clitiphonis esse amicam hanc Bacchidem
Menedemo dixit Clinia, & ea gratia [21],
Secum adduxisse, ne id tu persentisceres [22].
C. Probe. S. Dic sodes. C. Nimium inquam [23]. S. Immo si scias:

Sed

---

am. 10 videris, ac si egeris cum sene aliquid, nescio quid. 11 an de illo interrogas, quod iam dudum nos inuicem egimus? 12 statim ac ego dixi, id etiam factum est. 13 an tu vero egisti etiam bona fide? Sanctissimum erat iusiurandum per bonam fidem. Plaut. Capt. IV, 2, 110.

Dic, bonan' fide tu mihi istaec verba dixisti?
Aul. IV, 10, 42.
Dic bona fide: tu id aurum non surripuisti?
Pseud. IV, 6, 33.
Bonan' fide istuc dicis?

Iurabant quoque simpliciter *per fidem.* Petron. *Et, per fidem, inquam, pater, cuius haec nauis est, aut quos vehat, dicere potes?* 14 profecto egi bona fide. 15 me continere. 16 suauiter. 17 egregie hoc. 18 an tu glorians. 19 quod tibi hoc euenerit ex voto. 20 ideo glorior. 21 ea propter. 22 *damit du es nicht mercken möcht est.* 23 recte, dico, egisti. 24 illud

Sed porro ausculta, quod superest fallaciæ [24].
Sese ipse dicet tuam vidisse filiam:
Sibi complacitam [25] eius formam, postquam adspexerit.
Hanc cupere vxorem [26]. C. Modo ne quæ in venta [27] est? S. Eam [28]:
Et quidem iubebit posci. C. Quam ob rem istuc, Syre?
Nam prorsum nihil intelligo. S. Hui, tardus [29] es.
C. Fortasse. S. Argentum dabitur ei ad nuptias.
Aurum atque vestem, quei, tenes [30] ne? C. Comparet [31]?
S. Id ipsum. C. At ego illi nec do, nec despondeo [32].
S. Non? quam ob rem? C. Quam ob rem, me rogas [33]? homini fugitiuo? S. Vt lubet,
Non ego in perpetuum dicebam illam illi vt dares,
Verum ut simulares [34]. C. Non mea est simulatio [35].
Ita tu istaec tua misceto, ne me admisceas [36].
Egone, cui daturus non sim [37], vt ei despondeam?
S. Credebam. C. Minime. S. Scite [38] poterat fieri:
Et

24 illud adhuc audi, quod superest ex fallacia. 25 placuisse. 26 dari ipsi. 27 an illam intelligit, quae iam inuenta est? 28 hanc ipsam. 29 imprudens. 30 an tu hoc intelligis? 31 vt comparet aurum & vestem. 32 eam illi. 33 interrogas. 34 vt saltem simulares, te velle illi dare eam. 35 ego nec possum nec volo simulare. 36 *du magst die* Intriguen *machen wie du wilst, lass mich nur damit unverworren.* 37 egone ei despondeam filiam meam, cui postea nolim dare? 38 commode id.

39 ideo.

Et ego hoc, quia dudum tu tantopere iusseras,
Eo [39] cœpi. C. Credo. S. Ceterum equidem istuc, Chreme,
Aequi bonique facio. C. Atqui cum [40] maxume
Volo te dare operam vt fiat, verum alia via [41].
S. Fiat: quaeratur aliud, sed illud quod tibi
Dixi de argento, quod ista [42] debet Bacchidi,
Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet
Eo nunc confugies [43]: quid mea [44]? num mihi datum est?
Num iussi? num illa oppignorare filiam
Meam me inuito [45] potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt [46]: ius summum saepe summa est malitia.
C. Haud faciam. S. Imo aliis si licet [47], tibi non licet [48].
Omnes in lauta te & bene parte aucta putant [49].
C. Quin egomet iam ad eam deferam [50]. S. Imo filium
Iube potius [51]. C. Quam ob rem? S. Quia enim in eum suspicio est
Translata amoris. C. Quid dum? S. Quia videbitur
Magis verisimile id esse, cum hic illi dabit [52];

Et

39 ideo. 40 quam maxime. 41 alio modo. 42 filia tua. 43 vt dicas. 44 quid hoc ad me attinet. 45 contra voluntatem meam. 46 dicitur in communi prouerbio. 47 hoc facere. 48 tibi tamen non licet id facere. 49 omnes putant, te possidere diuitias multas & legitime acquisitas. 50 argentum. 51 imo iube potius, vt filius tuus perferat hoc argentum ad illam. 52 cum ipse dabit illi pecuniam.

53 per-

Et simul conficiam [53] facilius ego, quod volo.
Ipse adeo adest, abi; effer argentum. C. Effero.

[53] perficiam.

ACTVS IV. SCENA V.

CLITIPHO, SYRVS.

C. NVlla est tam facilis res, quin difficilis fiat[1],
Quam inuitus facias. vel[2] me haec deambulatio,
Quam non laboriosa[3], ad languorem dedit[4]:
Nec quidquam magis nunc metuo, quam ne denuo
Miser aliquo[5] extrudar hinc, ne accedam ad Bacchidem.
Vt te quidem omnes dii, deae, quantum[6] est, Syre,
Cum istoc invento[7], cumque incepto perduint[8]!
Huiusmodi mi res semper comminiscere[9],
Vbi me excarnufices[10]. S. Is hinc quo dignus es[11]?

Quam

1 Ludou. Viues dialog. 20. *Nulla res tam facilis est, quae non fiat difficilis, si invitus facias.* 2 *Vel* h. l. non est disiunctio, sed ponitur pro *etiam.* 3 quae nequaquam laboriosa est. Particula *quam* auget significationem, prout saepius additur superlatiuus, e. g. *quam doctissimus, prudentissimus.* 4 me fecit defatigatum. 5 ad aliquem locum. 6 quidquid tibi est, Syre, 7 consilio tuo. 8 *Perduo, duis, duere,* antiqui dixerunt pro *perdo.* 9 excogitas. 10 quibus me excrucies. *Excarnificare* per translationem est *excruciare.* Suet. Vitell. *Apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est.* Cic. III, 116 N. D. Deducitur *a carnifice,* qui, vt ait Donatus, carnes quasi ex hominibus facit.

Etiam

Quam pene tua me perdidit proteruitas [12].

C. Vellem hercle factum: ita meritus [13]. S. Meritus [14]? quo modo?

Nae me istuc ex te prius audisse gaudeo [15],

Quam argentum haberes, quod daturus iam fui [16].

C. Quid igitur dicam tibi vis? abiisti mihi,

Amicam adduxti [17], quam non licitum est tangere.

S. Iam non sum iratus: sed scin, vbi nunc sit tibi [18]

Bacchis? C. Apud nos. S. Non. C. Vbi ergo? S. Apud Cliniam.

C. Perii. S. Bono animo es, iam argentum ad eam deferes,

Quod ei es pollicitus. C. Garris. vnde id? [19]. S. A patre.

C. Ludis [20] fortasse me. S. Ipsa re experibere [21].

C. Nae ego fortunatus homo sum. deamo [22] te, Syre.

S. Sed

Etiam per metaphoram vsurpatur. Cicero III. Verr. 5. *Non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium.* Idem pro Quint 29. *Sed bonorum emptores, vt carnifices ad reliquias vitae lacerandas.* 11 opto, vt abeas, quo dignus es, cum isto tuo metu. 12 imprudentia. 13 es meruisti. 14 an ego id meritus sim? 15 profecto gaudeo, quod ego haec ex te audierim, priusquam haberes argentum, 16 quod ego dare iam tibi volui. 17 adduxisti. 18 tua Bacchis. 19 scil. accipere debeam argentum? 20 illudis. 21 experire, scies. 22 valde amo. Hoc verbum saepe occurrit apud Plautum.

23 ne

S. Sed pater egreditur. caue, quidquam admiratus 23 sis,
Qua 24 caussa id fiat: obsecundato 25 in loco:
Quod imperabit, facito: loquitor paucula.

23 ne pater sentiat, quod admiratus sis aliquam rem. 24 quamobrem. 25 *Obsecundare* est omnia ad alterius nutum facere. Plaut. *Nunc dum isti lubet, dum habes tempus, ei obsecundes.* Cicero pro Leg. Manil. 34. *Non modo venti assenserint, socii obtemperarint, sed etiam venti, tempestatesque obsecundarint.* add. Terent. Adelph. V, 9, 37.

ACTVS IV. SCENA. VI.

CHREMES, CLITIPHO, SYRVS.

Ch. VBi Clitipho nunc est? S. Eccum me, inque 1. Cl. Eccum heic tibi.
Ch. Quid rei esset, dixti huic 2? S. Dixi pleraque omnia.
Ch. Cape hoc argentum, ac defer. S. I, quid stas, lapis 3?
Quin accipis 4? Cl. Cedo sane 5. S. Sequere hac me ocyus 6:
Tu heic nos, dum eximus, interea opperibere 7:
Nam nihil est illic, quod moremur diutius 8.
Ch. Minas quidem iam decem habet a me filia?
Quas pro alimentis esse nunc duco 9 datas.

Ha-

1 Syrus subiicit verba Clitiphoni, quae patri respondeat. 2 an dixisti huic? 3 cur stas, quasi lapis esses? 4 cur non accipis pecuniam? 5 da mihi illud. 6 celeriter. 7 exspectabis. 8 nam diutius exspectandi caussam non habemus. 9 puto.

10 pro

Hasce ornamentis 10 consequentur alterae 11.
Porro haec talenta dotis apposcunt duo 12.
Quam multa iniusta ac praua fiunt moribus 13!
Mihi nunc, relictis rebus 14, inueniendus est
Aliquis, labore inuenta mea cui dem bona 15.

10 pro ornamentis. 11 aliae decem minae. 12 porro poscunt haec duo talenta in dotem. 13 per mores & prauas consuetudines hominum. 14 dum omnia alia mea negotia relinquo. 15 cui dem bona mea, quae ego acquisiui magno cum labore.

ACTVS IV. SCENA VII.

MENEDEMVS, CHREMES.

M. MVlto omnium nunc me fortunatissimum
Factum puto esse, gnate, cum te intelligo
Resipisse 1. C. Vt errat 2, M. Te ipsum quaerebam, Chreme:
Serua, quod in te 3 est, filium, & me & familiam.
C. Cedo 4, quid vis, faciam? M. Inuenisti hodie filiam.
C. Quid tum? M. Hanc vxorem sibi dari volt Clinia.
C. Quaeso, quid hominis 5 es? M. Quid? C. Iam ne oblitus es,
Inter nos qnid sit dictum de fallacia.
Vt ea via 6 abs te argentum aufferretur. M. Scio.
C. Ea res nunc agitur ipsa. M. Quid narras, Chreme?

Im-

1 Ad officium tuum rediisse. 2 quam vehementer ille fallitur! 3 quantum potes. 4 dic, quaeso. 5 quam mirabilis homo es! 6 eo modo.

7 filiam

Immo haec quidem, quae apud me est, Clitiphonis est
Amica, ita aiunt. C. Et tu credis? M. Omnia.
C. Et illum aiunt velle vxorem, vt, cum desponderis [7],
Des quei [8] aurum, ac vestem, atque alia, quae opus sunt, comparet.
M. Id est profecto: id amicae dabitur. C. Scilicet
Daturum [9]. M. Ah, frustra igitur gauisus sum miser.
Quiduis tamen iam malo pati, quam hunc amittere.
Quid nunc renunciem abs te responsum [10], Chreme,
Ne sentiat me sensisse, atque aegre ferat?
C. Aegre [11]? nimium illi, Menedeme, indulges. M. Sine:
Inceptum est: perfice hoc mihi perpetuum [12], Chreme,
C. Dic conuenisse [13], egisse te de nuptiis.
M. Dicam, quid deinde? C. Me facturum esse omnia,
Generum placere: postremo etiam, si voles,
Desponsam [14] quoque esse dicito. M. Hem, istuc volueram.

C. Tanto

7 filiam tuam. 8 per quod, quomodo. 9 scilicet! dabit. 10 fuisse. 11 an ille id aegre ferat? 12 modo mihi praesta semper auxilium tuum, vt ea res possit perfici. 13 te venisse ad me. 14 desponsatam.

15 vt

C. Tanto ocyus te vt poscat [15], & tu id, quod cupis,
Quam ocyssime vt des [16]. M. Cupio. C. Nae tu propediem [17],
Vt istam rem video, istius obsaturabere [18].
Sed haec vt vt sunt, cautim [19], & paulatim dabis,
Si sapies. M. Faciam. C. Abi intro; vide, quid postulet.
Ego domi ero, si quid me [20] voles. M. Sane volo:
Nam te scientem faciam [21], quidquid egero.

15 vt occasionem habeat, tanto citius postulandi pecuniam abs te. 16 & tu habeas occasionem dandi quam celerrime, quod cupis. 17 proxime, mox. 18 *du wirst es gar bald satt werden.* 19 caute, prudenter; *cautim* raro occurrit. 20 apud, de. 21 ego tibi indicabo, faxo vt scias.

ACTVS V. SCENA I.

MENEDEMVS, CHREMES.

M. EGo me non tam astutum, neque ita perspicacem esse id [1] scio:
Sed hic adiutor meus, & monitor, & praemonstrator [2] Chremes
Hoc mihi praestat [3]: in me quiduis harum rerum conuenit [4],
Quae sunt dicta in stultum [5], caudex, stipes, asinus, plumbeus;

P In

1 Ad id. 2 qui mihi haec consilia omnia monstrauit. 3 dat. 4 ad me pertinet. 5 quae dici solent de homine stulto.

6 de

In illum nil poteſt [6]; exſuperat eius ſtultitia omnia haec [7].
C. Ohe iam deſine deos, vxor [8], gratulando [9] obtundere,
Tuam eſſe inuentam gnatam; niſi illos tuo ex ingenio iudicas,
Vt nil credas intelligere [10], niſi idem dictum eſt centies [11].
Sed interim quid illic gnatus ceſſat cum Syro?
M. Quos ais homines, Chreme, ceſſare? C. Hem, Menedeme, aduenis?
Dic mihi, Cliniae, quae dixi, nunciaſtine? M. Omnia [12].
D. Quid ait? M. Gaudere adeo occoepit, quaſi qui cupiunt nuptias [13],
C. Ha, ha, hae! M. Quid riſiſti? C. Serui venere in mentem Syri
Calliditates [14]. M. Ita ne [15]? C. vultus quoque hominum fingit, ſcelus [16].
M. Gnatus quod ſe aſſimulat laetum, id [17] dicis? C. Id [18]. M. Idem iſtuc mihi

Venit

6 de his omnibus dici. 7 adhuc magis ſtultus eſt. 8 cariſſima mea vxor. 9 *gratulari* eſt gratias agere. Liuius: *Triumphantes in capitolium aſcendebant, Ioui Opt. Max. ceterisque diis gratulaturi.* 10 illos. 11 *wohl hundert mal.* 12 nunciavi. 13 velut illi ſolent gaudere, qui. 14 calliditates & fraudes Syri ſerui venerunt mihi in mentem. 15 hoc eſt. 16 hic ſceleſtus homo aliorum hominum vultus ita poteſt fingere, vt modo laeti videantur, modo triſtes, pro arbitrio ipſius. 17 tune id dicis? 18 dico. 19 er

Venit in mentem. C. Veterator [19]. M. Magis, si magis noris, putes
Ita rem [20] esse. C. Ain' tu ? M. Quin tu ausculta, C. Mane: prius hoc scire expeto [21],
Quid perdideris, nam ubi [22] desponsam nunciasti filio,
Continuo iniecisse verba [23] tibi Dromonem scilicet,
Sponsae vestem, aurum, atque ancillas opus esse, argentum vt dares.
M. Non. C. Quid ? non? M. Non, inquam. C. Neque ipse gnatus [24]? M. Nihil prorsus, Chreme,
Magis vnum etiam instare [25], vt hodie conficerent [26] nuptiae.
C. Mira narras. quid Syrus meus [27]? ne is quidem quidquam [28]? M. Nihil?
C. Quamobrem: M. Nescio equidem: sed te miror, qui alia tam plane [29] scias.
Sed tuum ille quoque Syrus idem mire finxit [30] filium,
Vt ne paululum quidem suboleat [31] amicam esse hanc Cliniae.

19 *er ist ein alter Schalck.* 20 magis putes, ita rem esse, siquidem Syrum magis noris. 21 cupio. 22 postquam. 23 Dromonem monuisse te. 24 te monuit. 25 ille id vnum maxime rogauit. 26 fierent. 27 dicit. 28 dixit. 29 accurate. 30 instruxit, erudiuit. 31 sentiat.

C. Quid ais? M. Mitto iam osculari,atque amplexari [32] : id nil puto [33].
C. Quid est,quod amplius simuletur [34]? M. Vah!
C. Quid est? M. Audi modo:
Est mihi vltimis conclaue in aedibus quoddam retro.
Huc est intro latus lectus, vestimentis stratus est.
C. Quid [35],postquàm hoc est factum? M. Dictum factum huc abiit Clitipho.
C. Solus. M. Solus. C.Timeo. M. Bacchis consecuta est illico.
C. Sola? M. Sola.C.Perii.M. Vbi abiere intro,operuere [36] ostium. C. Hem!
Clinia haec fieri videbat? M. Quidni [37]? una [38] mecum simul.
C. Filii est amica Bacchis, Menedeme: occidi!
M. Quamobrem? C.Decem dierum vix mi est familia [39].
M. Quid istuc times, quod operam amico ille dat suo [40]?
C. Imo quod amicae [41]. M. Si dat [42]. C. An dubium id tibi est?

Quem-

32 non dicam nunc aliquid de osculis & amplexibus. 33 *denn damit hat es,meines Erachtens,nicht viel zu sagen.* 34 cur vero amplius simulas? 35 quid fecerunt illi porro. 36 concluserunt. 37 cur non viderit? 38 ipse hoc vidit simul mecum. 39 vix habeo facultatem alendi familiam per decem dies. 40 quod inseruit amico suo. 41 imo potius id timeo, quod inseruit amicae. 42 si modo ipsi dat suam amicam.

43 huma-

Quemquamne animo tam comi[43] esse, aut leni putas,
Qui se vidente[44] amicam patiatur suam[45]? M. ha,ha,hae!
Quid[46] ni? quo verba facilius dentur[47] mihi.
C. Derides[48]? merito mihi nunc ego succenseo[49].
Quot res dedere[50], ubi possem persentiscere[51],
Ni essem lapis[52]? quae vidi? vae misero mihi!
At nae illud haud multum, si viuo, ferent:
Nam iam[53]. M. Non tu te cohibes[54]? non te respicis?
Non tibi ego exempli satis sum? C. Prae iracundia,
Menedeme, non sum apud me. M. Te ne istuc loqui[55]?
Nonne id flagitium[56] est, te aliis consilium dare,
Foris sapere[57], tibi non posse te auxiliarier?

P 3 C. Quid

43 humano & blando. 44 in praesentia sua. 45 amari ab alio. 46 cur non? 47 vt ego eo facilius fallar. 48 cur me derides? 49 iratus sum. 50 mihi occasionem. 51 ex quibus id potuissem facile intelligere. 52 nisi fuissem tam stupidus. 53 aposiopesis. 54 non tu retinere potes iram tuam? 55 tene decet. 56 Cicero ad diuers. XIII, 15, 4. *Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta* Εὐριπίδου.

Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός.

Et lib. VII, 6, 5. *Illud semper memento: Qui ipse sibi sapiens non quit, ne quidquam sapit.* 57 in rebus alienis esse sapientem.

58 id

C. Quid faciam? M. Id quod me fecisse aiebas parum [58]:
Fac, te patrem esse sentiat [59]: fac, vt audeat
Tibi credere omnia, abs te petere, & poscere,
Ne quam aliam quaerat copiam [60], ac te deserat.
C. Imo abeat potius multo quouis gentium [61],
Quam heic per flagitium ad inopiam redigat patrem.
Nam si illi pergo suppeditare sumtibus [62],
Menedeme, mihi illaec vere ad rastros [63] res redit.
M. Quot incommoda tibi in hac re capies, nisi [64] caues?
Difficilem ostendis te esse, & ignosces tamen
Post, & id ingratum [65]. C. Ah nescis, quam [66] doleam. M. Vt lubet [67].
Quid hoc, quód volo, ut illa nubat nostro? nisi quid est,
Quod malis [68]. C. Imo & gener, & affines placent.

M. Quid

58 id debes iam facere, quod tu dicebas olim me parum fecisse, nempe lenis debes esse erga filium. 59 filius tuus. 60 aliud auxilium 61 imo multo potius abeat quocunque libet. 62 dare pecuniam. Notentur duo datiui. Plaut. Asina. 2, 4, 17. *non queo laberi suppeditare.* 63 est prouerbialis locutio de illis, quibus victus rastris quaerendus ob summam paupertatem. 64 cauebis. 65 molesta res est. 66 vehementer. 67 pro lubitu tuo. 68 quid dicis de matrimonio inter filiam tuam & meum filium, quod ego desidero, nisi forte habes alium, cui malis dare tuam filiam.

69 cur

M. Quid dotis dicam te dixisse filio?
Quid obticuisti? [69] C. Dotis [70]? M. Ita dico. C. ah! M. Chreme,
Ne quid vereare, si est [71] minus: nil dos nos mouet [72].
C. Duo talenta pro re [73] nostra ego esse decreui satis:
Sed ita dictu opus est, si me vis saluum esse, & rem & filium [74],
Me mea omnia bona doti [75] dixisse illi. M. Quam rem agis?
C. Id mirari te simulato, & illum hoc rogitato [76] simul,
Quamobrem id faciam. M. Quin ego vero, quamobrem id facias, nescio.
C. Egone [77]? illius animum, qui nunc luxuria & lasciuia
Diffluit [78], retundam [79], redigam [80], vt, quo se vortat, nesciat.
M. Quid agis? C. Mitte [81], ac sine [82] me in hac re gerere mihi morem. M. Sino:

P 4 Ita

69 cur taces? 70 ego quam dotem constituerim dare filio tuo? 71 etiamsi dos non sit magna. 72 nos enim non curamus dotem. 73 pro facultate & ratione diuitiarum. 74 si vero conseruare cupis & me, & bona mea, & filium. 75 in dotem. 76 rogare. 77 quamobrem id faciam. 78 propter luxuriam debilitatus, corruptus est. 79 conseruem, retraham. 80 eo redigam animum illius. 81 omitte haec. 82 *laß mich nur hier-innen*

Ita ne vis? C. Ita. M. Fiat. C. Ac, iam vxorem vt accerſat, paret
Se[83]: hic ita, vt liberos eſt aequum, dictis confutabitur[84].
Sed Syrum[85]. M. Quid eum[86]? C. Egone? ſi viuo, adeo exornatum dabo[87],
Adeo depexum[88], vt, dum[89] viuat, meminerit ſemper mei:
Qui ſibi me pro ridiculo ac delectamento[90] putat.
Non (ita me dii ament) auderet facere haec viduae mulieri,
Quae in me fecit.

innen bey meiner weiſſe. 83 & iam paret ſe, vt. 84 hic ita tractabitur verbis vti decet, liberos tractari. 85 video. 86 cur eum video? 87 ego ipſum adeo exornabo. 88 adeo ipſum verberabo, *ich wil ihn dermaſſen ſtriegeln.* 89 quam diu. 90 *der mich ſo vor einen Narren haelt.*

ACTVS V. SCENA II.

CLITIPHO, MENEDEMVS, CHREMES, SYRVS.

CL. Ita ne tandem quaeſo eſt, Menedeme, vt pater
Tam in breui ſpatio omnem de me eiecerit animum[1] patris?
Quodnam ob facinus? quid ego tantum ſceleris admiſi[2] miſer?

Vulgo

1 Amorem. 2 quid ego miſer peccaui, quod tantam poenam meruit?

3 pleri-

Vulgo id faciunt[3]. M. Scio tibi esse grauius multo, ac durius,
Cui [4] fit. Verum ego haud minus aegre patior id, qui nescio,
Nec rationem capio[5], nisi quod tibi bene ex animo volo[6]. Cl. Heic
Patrem esse aiebas? M. Eccum. CH. Quid me incusas[7], Clitipho?
Quidquid ego huius[8] feci, tibi prospexi, & stultitiae tuae[9].
Vbi te vidi animo esse omisso[10], &, suauia in praesentia
Quae essent prima habere[11], neque consulere in longitudinem[12];
Cepi rationem[13], vt neque egeres, neque vt hæc[14] posses perdere.

3 plerique adolescentes idem faciunt. 4 scio quod ea, quae ego tibi facio, grauia & dura videantur. 5 nec aliam caussam scio, cur hoc mihi displiceat. 6 nisi quoniam te valde amo. 7 cur me accusas? 8 in hac re. 9 volui consulere tibi & imprudentiae tuae. 10 negligenti, otioso. 11 & postquam vidi, te tantummodo delectari rebus suauibus, quae praesentes sunt. 12 neque cogitare de statu futuro, in futurum prospicere. Adelph. III, 3.

o Demea,
Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est,
Videre, sed etiam illa, quae futura sunt
Prospicere.

13 ita rem omnem institui. 14 bona, quae adhuc reliqua sunt.

Vbi,cui decuit primo,tibi non licuit per te mihi dare [15].
Abii ad proxumos tibi qui erant [16],eis commisi,& credidi.
Ibi tuae ſtultitiae ſemper erit praeſidium [17],Clitipho,
Victus,veſtitus, quo in tectum te receptes [18]. Cl. Hei mihi!
CH. Satius eſt, quam te ipſo haerede haec poſſidere Bacchidem [19],
S. Diſperii : ſceleſtus quantas turbas conciui inſciens [20]?
Cl. Emori cupio. CH. Prius, quaeſo, diſce, quid ſit viuere [21].
Vbi ſcies,ſi diſplicebit vita,tum iſtoc [22] vtitor.
S. Here, licetne? CH. Loquere. S. At tuto [23]. CH. Loquere. S. Quae iſta eſt prauitas,
Quaeue amentia eſt, quod peccaui ego,id obeſſe huic? CH. Ilicet [24].
Ne te admiſce [25] : nemo accuſat, Syre, te : nec tu aram tibi,

Ne-

15 poſtquam mihi, propter tuam malitiam, non licuit tibi dare bona mea; cui tamen ante omnes debuiſſent dari. 16 ad affines & cognatos tuos. 17 ſuſtentatio, 18 & habitatio, vbi poſſis manere. 19 hoc melius eſt, quam ſi Bacchis poſſideat haec bona, quorum tu eſſe debes haeres. 20 quantas turbas ego ſceleſtus excitaui inſciens. 21 quomodo ſit viuendum. 22 tunc potes velle mori, 23 vt ſecure, ſine periculo, loquar, 24 ite tibi licet. 25 *menge du dich nur darein nicht.*

26 nec

Neque precatorem [26] pararis. S. Quid agis? CH.
Nil ſuccenſeo [27],
Nec tibi, nec huic, nec vos eſt aequum, quod facio, mihi [28].
S. Abiit. Vah! rogaſſe vellem [29]. Cl. Quid, Syre?
S. Vnde mihi peterem cibum [30];
Ita nos alienauit [31]. tibi iam eſſe ad ſororem intelligo [32].
Cl. Adeon' rem rediiſſe [33], vt periculum etiam fame mihi ſit [34], Syre?
S. Modo liceat viuere, ſpes eſt. Cl. Quae [35]? S. Nos eſurituros ſatis [36].
Cl. Irrides in re tanta; neque me quidquam conſilio adiuuas?
S. Imo & ibi nunc ſum, & vsque dudum id egi, dum loquitur pater [37]:
Et quantum ego intelligere poſſum. Cl. Quid? S. Non abierit longius.
Cl. Quid id ergo? S. Sic eſt, non eſſe horum [38] te arbitror. Cl. Quid iſtuc, Syre?

26 nec tu habes cauſſam quaerendi aram ſeu refugium, aut interceſſorem pro te. 27 non iratus ſum. 28 nec aequum eſt, vt vos ſuccenſeatis mihi, dum ego etiam æquus ſum erga vos. 29 vellem, vt eum interrogaſſem. 30 ſumerem cibum. 31 abegit, abire iuſſit. 32 intelligo, tibi paratum eſſe cibum apud ſororem tuam, 33 adeone iam res mea rediit. 34 ex fame. 35 ſpes. 36 ſpero nos ſemper cupidos fore cibi. 37 imo vtique in eo nunc ſum, vt te adiuuem, & ego id cogitaui, dum pater tuus locutus eſt. 38 horum filium.

Satin' sanus es? S. Ego dicam, quod mi in mentem [39]: tu diiudica.
Dum istis fuisti solus [40], dum nulla alia delectatio,
Quae propior esset [41], te indulgebant [42]: tibi dabant: nunc filia
Postquam est inuenta vera [43], inuenta est caussa [44], qua [45] te expellerent.
Cl. Est verisimile. S. An tu ob peccatum hoc esse illum iratum putas?
Cl. Non arbitror. S. Nunc aliud specta [46]: matres omnes filiis
In peccato adiutrices [47], auxilio in paterna iniuria
Solent [48] esse: id non fit. Cl. Verum, quid ego nunc faciam, Syre?
S. Suspicionem quaere ex illis istanc [49]: rem profer palam [50].
Si non est verum, ad misericordiam [51] ambos adduces cito, aut
Scibis [52] cuius sis. Cl. Recte suades: faciam. S. Recte hoc mihi in

Men-

39 venit. 40 filius. 41 dum nulla alia delectatio ipsis fuit, quam tu. 42 tibi. 43 propria. 44 praetextus. 45 quamobrem. 46 intellige, audi, cognosce. 47 matres solent plerumque adiuuare filios suos, quando illi aliquid peccarunt. 48 & solent eos etiam adiuuare, quando filii a patribus iniuriose tractantur. 49 declarationem huius suspicionis postula ab ipsis. 50 sine ambagibus 51 *mitleiden*. 52 scies, cuius sis filius.

53 quan-

Mentem venit: namque adolescens,quam minima in spe situs erit[53],
Tam facillime patris pacem in leges conficiet suas[54].
Etiam haud scio an vxorem ducat,ac Syro nil gratiae[55].
Quid hoc autem[56]? senex exit foras: ego fugio. adhuc quod factum est,
Miror non iussisse illico me arripi[57]. ad Menedemum hinc pergam[58],eum
Precatorem[59] mihi paro: seni nostro fidei nihil habeo[60].

53 quando minimam habebit spem. 54 tunc facillime pacem faciet cum patre, pro suo arbitrio. 55 est, quam hoc. 56 cur autem hoc facit mihi? 57 miror quod senex non iussit statim, me arripi. 58 ibo. 59 curabo, vt is pro me deprecetur. 60 ego non credo, fido.

ACTVS V. SCENA III.

SOSTRATA, CHREMES.

S. PRofecto,nisi caues tu homo,aliquid gnato conficies mali:
Idque adeo[1] miror, quei tam ineptum quidquam potuerit tibi
Venire in mentem,mi vir.Ch.Oh,pergin' mulier[2] esse?vllamne ego

1 & propterea valde miror.saepius *propter* omittitur, quod supra obseruauimus. 2 id est rixosa, & marito semper repugnans. Videtur fuisse prouerbium.

3 Eu-

Rem vnquam volui, quin tu in ea mihi aduorsatrix fueris [3], Sostrata? at
Si rogitem [4] iam, quid est quod peccem [5], aut quamobrem id faciam, nescias.
In qua re nunc tam confidenter restas, stulta [6]? S. Ego nescio.
C. Imo scis potius, quam quidem redeat ad integrum eadem oratio [7].
S. Oh, iniquus es, qui me tacere de re tanta [8] postules.
C. Non postulo [9], iam loquere nihilo minus, ego hoc faciam tamen.
S. Facies? C. Verum [10]. S. Non vides, quantum mali ex ea re excites?
Subditum se suspicatur [11]. C. Subditum ain' [12] tu? S. Certe sic erit,
Mi vir. C. Confitere. S. Au [13], obsecro te, istuc inimicis siet [14].
Egone confitear, meum non esse filium, qui sit meus?

C. Quid

---

3 Eunuch. IV, 7, 43.

Noui ingenium mulierum,
Nolunt, vbi velis, vbi nolis, cupiunt vltro.

4 interrogem te. 5 dicitur *in aliqua re peccare*; & *aliquid peccare*. 6 tu stulta mulier, in qua re tam audacter te opponis? 7 quam pulcre omnia vel millies repetantur. 8 de re tanti momenti, de filii quippe nostri salute. 9 hoc ego non desidero. 10 vtique. 11 suppostititium se esse suspicatur, non vestrum filium genuinum. 12 aisne tu fore vt suspicetur, se esse subditum. 13 *au* est interiectio dolentis. 14 hoc inimicis nostris impo-

C. Quid metuis? ne non, cum velis, conuincas esse illum tuum [15]?

S. Quod filia est inventa [16] ? C. Non, sed, quod magis credendum fiet,

Quod est consimilis moribus [17].

Facile conuinces ex te natum [18]: nam tui similis [19] est probe:

Nam illi nihil vitii est relictum quin sit & idem tibi [20]:

Tum praeterea talem [21], nisi tu, nulla pareret filium.

Sed ipse egreditur quam seuerus [22] ! rem, cum videas, censeas [23].

ACTVS

---

imponendum est, *das mag man seinen feinden zumuthen.* Hostibus enim optabant, quae auersabantur. 15 an id metuis, quod non possis probare, dum velis, illum esse tuum filium? 16 an ideo dicis hoc mihi, quoniam filia mea est reperta? 17 quoniam mores eius similes sunt moribus tuis. Ita est natura comparatum, vt filii sint æmuli paternorum morum, parentumque vestigiis insistant. *Mali corui, malum ouum.* 18 facile poteris probare, ipsum esse ex te natum. 19 *similis* construitur cum genitiuo; quamquam si cum casu secundo iungitur, sæpius de moribus atque ingenio intelligatur. 20 quae vitia ille habet, eadem etiam tu habes. 21 praeterea nulla foemina est, quae posset parere filium talem, nisi tu. 22 *wie grauitætisch gehet er doch!* 23 cum videas hunc hominem, statim cognoscere possis rem ipsam in eo.

1 Filius

ACTVS V. SCENA IV.

CLITIPHO, SOSTRATA, CHREMES.

Cl. SI vnquam vllum fuit tempus, mater, cum ego voluptati tibi
Fuerim, dictus filius tuus tua voluntate [1], obsecro
Eius vt memineris [2], atque inopis nunc te miserescat [3] mei;
Quod peto, & volo, parenteis meos vt commonstres mihi [4].
S. Obsecro, mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum [5],
Alienum esse [6] te. Cl. Sum [7]. S. Miseram me! hoccine [8] quaesiti obsecro?
Ita mihi atque huic sis superstes [9], vt ex me, atque ex hoc natus es:

Et

1 Filius qui sum tibi, & quidem voluntate tua, quum voluisti, me filium tuum esse. 2 vt memor sis eius temporis. 3 vt misericordiam habeas erga me inopem. *miserescit* idem est ac *miseret*. Virgil. Aen. II, 145.

His lacrymis vitam damus, & miserescimus vltro.

4 Ordo constructionis: Obsecro, vt te miserescat mei inopis & vt commonstres mihi parentes meos, quod peto, imo etiam ex intimo cordis mei recessu volo & cupio. 5 noli credere. Comici dicunt *inducere in animum* addito pronomine metri necessitate. Cicero vero, Liuius & aequales id nunquam apposuerunt. vid. Cellarii Curas poster. p. 407. sq. 6 te esse suppositititium. 7 omnino ego sum suppositititius. 8 hoc Chremeti dicit. 9 tam certum est, quod tu natus sis ex me & ex hoc patre tuo, quam certum est, quod ego volo, vt diutius

Et caue posthac, si me amas, vnquam istuc verbum ex te audiam. Ch. At
Ego, si me metuis, mores caue in te esse istos sentiam [10].
Cl. Quos [11]? Ch. Si scire vis, ego dicam; gerro [12], iners, fraus [13], helluo [14],
Ganeo, damnosus. crede; & nostrum te esse credito.
Cl. Non sunt haec dicta parentis. Ch. Non, si ex capite sis meo
Natus, item vt aiunt Mineruam esse ex Ioue, ea caussa magis
Patiar, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri [15].
S. Di isthaec [16]. Ch. Nescio Deos [17]: ego, quod potero, enitar [18] sedulo.

Quae·

tius viuas, quam hic pater tuus. Est religiosum parentum & solenne votum, vt filios sibi superstites relinquerent. vid. Brisson. de Formulis. 10 videam. 11 mores. 12 *Gerro* est is, quem dicimus *ein Schwatzer*. Festus: *Gerrones leues & inepti; a cratibus dicti, quas Graeci* Γέῤῥας *appellant*. Hinc *gerrae* quoque pro *gerronibus* dicuntur. Plaut. Asin. III, 3, 10.

Leges vt conscribat, quibus se populus teneat. gerrae.

conf. Taubmann. pag. 121. 13. h. l. abstractum dicitur pro concreto. 14 qui immoderate bona sua consumit, ab *eluendo*, quam vocem Plautus pro *perdere* vsurpat. 15 non patiar, vt ego infamis fiam propter flagitia tua, etsi natus esses ex capite meo, quemadmodum dicitur, quod Minerua nata sit ex cerebro Iouis. 16 auertant. 17 ego nescio, quid facturi sint dii. 18 laborabo.

19 tu

Quaeris id,quod habes, parentes [19] : quod abest, non quaeris [20],patri

Quomodo obsequare,& serues [21] quod labore inuenerit.

Non mihi per fallacias adducere ante oculos [22]? pudet

Dicere hac praesente [23] verbum turpe ; at te id nullo modo

Facere puduit. Cl. Eheu, quam ego nunc totus displiceo mihi,

Quam pudet ! neque,quod principium [24] incipiam ad placandum,scio.

19 tu quaeris parentes quos tamen habes. 20 quod vero abest a moribus tuis, id non quaeris, nimirum, quomodo obediens sis patri. 21 & quomodo conserues id, quod ipse labore suo acquisiuit. 22 non te puduit mihi adducere meretricem ante oculos per fallaciam? 23 in praesentia huius matris tuae. 24 neque video, quomodo debeam incipere, ad placandum patrem.

ACTVS V. SCENA V.

MENEDEMVS, CHREMES, CLITIPHO, SOSTRATA.

M. ENim vero Chremes nimis grauiter cruciat adolescentulum,

Nimisque inhumane. Exeo ergo,vt pacem conciliem [1]:optume [2]

Ipsos video [3]. Ch. Ehem,Menedeme,cur non accersi iubes

Fi-

1 Vt ipsos reducam in gratiam. 2 opportuno tempore. 3 Chremetem & Clitiphonem.

4 &

iliam,& quod dotis dixi, firmas [4] ? S. Mi vir, te obsecro,
Ne facias. Cl. Pater,obsecro vt mi ignoscas. M. Da veniam,Chreme:
ine, te exorent [5]. Ch. Egone mea bona vt dem Bacchidi dono sciens ?
Non faciam. M. At nos,non sinemus. Cl. Si me [6] vivum vis,pater,
gnosce. S. Age,Chremes mi. M. Age quaeso, ne tam obfirma [7] te, Chreme.
Ch. Quid istuc ? video non licere, vt coeperam, hoc pertendere [8].
M. Facis,vt te decet. Ch. Ea lege [9] hoc adeo faciam, si facit id,
Quod ego hunc aequum censeo [10]. Cl. Pater,omnia faciam: impera.
Ch. Vxorem vt ducas. Cl. Pater! Ch. Nihil audio. M. Ad me recipio [11];
Faciet. Ch. Nil etiam audio ipsum [12]. Cl. Perii! S. An dubitas,Clitipho?

Ch.Imo

---

4 & cur non confirmos eam pecuniae summam, quam lixi & constitui in dotem. 5 fine, vt illi te exorent. 6 si vis conseruare vitam meam. 7 noli esse tam durus & obstinatus. 8 video quod mihi non liceat hoc perficere, quod volo. 9 hac conditione. 10 quod ego aequum censeo, vt hic faciat. 11 *ich will die verantwortung auf mich nehmen.* 12 sed nihil audio, quod ipse filius promittat.

13 quod-

Ch. Imo vtrum [13] vult? M. Faciet omnia. S. Haec, dum incipias, grauia sunt,
Dumque ignores: vbi cognoris [14], facilia. Cl. Faciam, pater.
S. Nate [15] mi, ego pol tibi dabo [16] illam lepidam, quam tu facile ames,
Filiam Phanocratae nostri. Cl. Rufamne [17] illam virginem,
Caesiam [18], sparso [19] ore, adunco [20] naso? non possum [21], pater.
Ch. Eia, vt elegans est, [22] credas animum ibi esse [23]? S. Aliam dabo.

Cl. Quid

---

13 quodnam eligit filius ex duobus? 14 postquam vero cognoueris eam rem, omnia erunt facilia. 15 mi fili. 16 in vxorem. 17 *die Rothkœpfigte.* 18 *die Kazenæugige. Cæsius* est color similis coeli, *Himmelblau. Cæsii* vero dicti sunt, qui oculos huiuscemodi coloris habebant, quales Mineruae tribuuntur. 19 distento; *die das Maul immer aufsperret.* 20 *krumme Habichts-Nase.* 21 hanc ducere aut amare. 22 quam elegans formarum spectator sit filius meus! *Eia* est aduerbium corrigentis. *je ja.* Variis locis Terentii occurrit. *Elegans* autem est delicatus, mollis, fastidiosus in spectandis & eligendis formis, *er wils gemahlt haben.* Eunuch. III, 5.

Cum ipsum me noris, quam elegans formarum spectator siem.

23 quis credat, ipsum haec intelligere? 24 quandoquidem

Cl. Quid istuc ? quandoquidem ducenda [24] est,
egomet habeo propemodum [25],
Quam volo. S. Nunc laudo te, gnate. Cl. Archonidis filiam.
. Perplacet. Cl. Pater, hoc nunc restat. Ch. Quid ?
Cl. Syro ignoscas volo,
Quae [26] mea caussa fecit. Ch. fiat. Vos valete, & Plaudite.

INIS HEAVTONTIMORVMENI.

uidem me omnino oportet ducere aliquam vxo-em. 25 iam fere illam. 26 ea, quae is fecit ropter me.

FINIS HEAVTONTIMORVMENI.

P. TE.

P. TERENTII ADELPHI.

ACTA LVDIS FVNEBRIBVS L. AEMILII PAVLI 1. Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO AFRICANO AED. CVR. EGERE L. ATILIVS PRAENESTINVS, MINVTIVS PROTIMVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII. TIBIIS SARRANIS 2. FACTA E GRAECA MENANDRV. L. ANICIO, M. CORNELIO COSS.

1 Haec comoedia acta est, cum ludi ederentur in funere L. Aemilii Pauli. 2 id est Tyriis.

Personae.

PROLOGVS.
SOSTRATA mater Pamphilae.
MICIO senex, adoptiuus pater Aeschini.
DEMEA senex, frater Micionis, pater Aeschini & Ctesiphonis.
CANTHARA nutrix Pamphilae.
SANNIO leno.
PAMPHILA filia Sostratae, amica Aeschini.
AESCHINVS adolescens, filius Demeae, adoptione Micionis.
CTESIPHO adolescens, frater Aeschini.
HEGIO senex, Pamphilae cognatus.
SYRVS Aeschini seruus.
GETA Sostratae seruus.
DROMO seruus Micionis.

Personae mutae.

BABYLO.
STORAX seruus.
PARMENO seruus.

Adelphorum Argumentum.

C. SULPICIO APOLLINARI AVCTORE.

Duos cum haberet Demea adolescentulos,
Dat Micioni fratri adoptandum Aeschinum,
Sed Ctesiphonem retinet. Hunc citharistriae
Lepore captum, sub duro ac tristi patre,
Frater celabat Aeschinus; famam quoque
Amoris in se transferebat; denique
Fidicinam lenoni eripuit. Vitiauerat
Idem Aeschinus ciuem Atticam pauperculam;
Fidemque dederat, hanc sibi vxorem fore.
Demea iurgare, & grauiter ferre. Mox tamen,
Vt veritas patefacta est, ducit Aeschinus
Vitiatam, potitur Ctesipho, citharistriam;
Exorato suo patre duro Demea.

Aliud,

M. ANT. MVRETI.

Micio, & Demea, duo dissimillimo fratres ingenio fuere: ille vrbanam vitam secutus est, hic rusticam; ille caelebs vixit; hic vxorem duxit: ille ingenio lenissimo, hic asperrimo: ille mitis etiam

iam in alienos, hic saeuus etiam in suos: ille etiam in ira placidus, hic etiam citra iram ferox. Erant Demeae filii tuo: ex quibus natu maiorem Aeschinum sibi adoptauit Micio, eumque secum in vrbe liberalissime indulgentissimeque educauit: minorem Ctesiphonem ruri secum seuere inprimis ac restricte habuit pater. Aeschinus multas meretrices, patre ad omnia conniuente, adamauit, multa conuiuia celebrauit. Quae denique iuuentus fert, ea omnia non libere modo, sed etiam licenter exercuit. Postremo vsque eo progressus est: in virginem pauperculam quidem, sed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sostrata vidua sancte secum & pudice, vt poterat, educabat, noctu temulentus cum incidisset, vim ei attulit, grauidamque fecit. Venit postea ad matrem illius, veniam petens, pollicensque se puellam vxorem ducturum. Ea fide data, & ignotum est, & tacitum. Ctesipho, cum in vrbem interdum ventitaret, ipse quoque citharistriae cuiusdam amore correptus est. Totam eius rei famam, ne qua emanaret, ac perueniret ad Demeam, in sese Aeschinus transferebat. Tandem, cum leno, puellae dominus, aut pecuniam sibi, quanti ea erat, vellet in manum dari, aut se eam alii vendituram minitaretur; adductus in summam desperationem Ctesipho, iam de relinquenda patria cogitabat: cum Aeschinus, re intellecta, qui nullo neque pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per vim ingressus est, & ipsum,

ipſum,& familiam contulit pugnis, puellamque per vim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota vrbe rumor,venit Demea, Micionem obiurgat, inclamat,teſtatur Deos atque homines. quod diſſolutus, quod intemperans, quod vinoſus, quod ſcortator,quod nullius bonae rei Aeſchinus foret, omnem in Micione vno haerere culpam. Diis gratias agere, quod ille ſaltem, quem ipſe ruri haberet,frugi ac temperans eſſet, rei ſtuderet & famae, illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tantum videlicet intereſſe inter ſuam & fratris diſciplinam. Placat hominem, quantum in ſe eſt, Mitio: iamque ſe ab eo expediuerat, cum ſupervenit aliud,quod maiores etiam tumultus excitaret. Raptam ab Aeſchino cithariſtriam, perfertur ad matrem Pamphilae; quae quidem Pamphila ita erat ad pariendum vicina,vt iam e dolore laboraret. Quid facere miſera? mutatum Aeſchini animum, ſe vero filiamque ſuam proditas per ſummam perfidiam ac deſertas putabat. Getam ſeruulum,qui pauperem familiam ſolus,vt poterat,alebat, mittit ad Hegionem, puellae cognatum, iubetque ei rem, vt erat, exponere. Interea audierat Demea, ſuum quoque Cteſiphonem in raptione affuiſſe: iamque totus in fermento,vt aiunt,erat; cum ei Syrus, ſeruus vaferrimus, mendaciolum adſpergit: veniſſe quidem rure Cteſiphonem, ſed veniſſe obiurgatum Aeſchinum, multa ei medio foro mala dixiſſe, deinde rediiſſe rus in praefecturam ſuam. Lacrumare gaudio

Demea,& gratulari ſibi,quod vnum ſaltem haberet,in quo extaret paternae ſeueritatis exemplum. Dum rus redit, incidit in Hegionem, a quo de conſtuprata per vim ab Aeſchino Pamphila intelligit. Denuo commotus, dum fratrem, vt in eum iram euomeret,quaerit, obuium habuit mercenarium a villa,ex quo ſciſcitarus de filio, accipit,non eſſe ruri. Redit ad Syrum, a quo ei rurſus nouum mendacium,velut offa in os, ne latraret,obiicitur. Quaerit,vbi fratrem reperire poſſet: id vero ita indicauit Syrus, vt infelix ſenex, dum illius verbis fidem habet,ne quidquam omne oppidum perreptauerit. Interea Mitio omnium ab Hegione certior factus, ipſemet ad mulieres profectus,iacentes iam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmauerat, triſtitia ac moerore confectas recreauerat, pollicitus, ſe Aeſchino Pamphilam vxorem daturum. Venit Demea, clamor,iurgium, conuicia. Etiam eo praeſente, ſeruulus quidam Cteſiphonem per imprudentiam nominat; ille cum ſubito per vim in aedes irrupiſſet,quem iam pridem putabat ruri fodere, aut arare,aut aliquid ferre denique,cum accubantem cum amica, & ſuauiter potitantem deprehendit. Ibi vero tanta iracundia incitatus eſt, vt arderet. Satis diu vociferatus eum eſſet; tandem placida & compoſita Mitionis oratione eo perducitur, vt, depoſita vetere ſaeuitia, benignus, affabilis, lepidus eſſe meditetur. Itaque ipſo non permittente tantum, ſed etiam iubente, puerpera

pera domum traducitur: fiunt nuptiae, lenoni numeratur argentum: Mitio ipſe Soſtratam ducit vxorem: Hegioni datur, vnde viuat; Syrus vna cum Phrygia vxore manumittitur. Cum Mitio, ceterique omnes, ſed tamen praecipue Mitio, illam tantam, tam inſperatam tam ſubitam mutationem admiraretur; graui & cordata oratione claudit fabulam Demea: ſi omnia profundere, ſi in omni libidine ac nequitia viuere, ſi totam rem helluationibus, ſcortationibus, largitionibus conſumere libeat, nihilo id ſua magis, aliquanto etiam minus, quo ſibi minus aetatis ſuperſit, quam aliorum, intereſſe: ſin corrigi ſe in loco & modice coërceri atque admoneri velint, eum eſſe ſe, qui id praeſtare poſſit. Permittuntur ei omnia, ita fabula concluditur.

PROLOGVS.

POstquam poëta sensit scripturam [1] suam
Ab iniquis [2] obseruari,& aduersarios
Rapere [3] in peiorem partem, quam [4] acturi sumus;
Indicio de se ipse erit [5]: vos eritis iudices,
Laudine,an vitio duci factum id oporteat [6].
Synapothnescontes Diphili comoedia [7] est:
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam [8].
In Graecia [9] adolescens est, qui lenoni eripit
Meretricem in prima fabula [10]: eum Plautus locum
Reliquit integrum [11]: eum hic [12] locum sumsit sibi

In

1 Opera sua, comoedias. 2 censoribus. 3 trahere, vertere, *sie deuteten aufs ergste.* 4 comoediam illam, quam nunc. 5 ipse indicabit, quid fecerit. 6 an id oporteat Terentio laudi duci an vero vitio. 7 Diphilus fecit comoediam,cuius titulus est,Synapothnescontes, id est, Commorientes, a *σὺν* & *ἀποθνήσκω*. Ea fuit superstitio veterum, vt primo pecudum & animalium varia genera ad functorum rogum mactarentur & in eum coniicerentur, atque ista inprimis,quae mortuis carissima fuisse constabant. Vnde Homerus in Patrocli funere ouium, boum, canum atque equorum mentionem fecit. vid. Kirchmann. de fun. Rom. III, 4. 8 ex fabula hac aliam comoediam fecit Plautus, sub titulo Commorientes 9 Diphili Comoedia graeca. 10 in prima parte fabulae, vt est apud Catullum *primus digitus* pro *prima parte digiti*. 11. id est intactum 12. Terentius.

13 in

In [13] Adelphos: verbum de verbo expressum extulit [14].
Eam nos acturi sumus nouam: pernoscite,
Furtum ne factum existumetis, an locum
Reprehensum [15], qui praeteritus negligentia [16] est.
Nam quod isti dicunt maleuoli homines nobiles
Eum adiutare [17], assidueque vna [18] scribere;
[19] Quod illi maledictum vehemens esse existumant,
Eam laudem hic [20] ducit maxumam, cum illis placet,
Qui vobis vniuersis, & populo placent;
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore vsus est sine superbia [21].
Dehinc ne exspectetis argumentum fabulae [22]:
Senes qui primi venient, hi partem [23] aperient,
In agendo partem ostendent. [24]. Facite, aequanimitas

13 in hanc comoediam, quae inscribitur Adelphi. 14 expressit, interpretatus est. 15 ipsi iudicate, an putetis, furtum esse factum a Terentio, an vero locus tantum fuerit vsurpatus. 16 qui praeteritus & omissus fuerat per negligentiam Plauti. 17 quod nobiles quidam homines adiuuent Terentium. 18 simul eum eo. 19 est responsio & defensio. 20 Terentius. 21 neque tamen ideo facti sunt superbi. 22 huius comoediae. 23 huius fabulae. 24 & dum agant comoediam, partem illius vobis declarabunt.

Vestra poëtae ad scribendum augeat industriam [25].

25 vt vestra aequanimitas augeat industriam poëtae ad scribendum. Nam Naso Lib. IV. ex Pont. 2.

laudataque virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

ACTVS I. SCENA I.

MITIO.

STorax! [1] non rediit hac nocte a coena Aeschinus,
Neque seruulorum quisquam, qui aduorsum ierant [2].
Profecto hoc vere dicunt [3]: si absis vspiam [4],
Aut vbi si cesses, euenire ea satius est [5],
Quae in [6] te vxor dicit, & quae in animo cogitat
Irata, quam illa [7], quae parentes propitii [8].
Vxor [9], si cesses [10], aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, aut animo obsequi [11],
Et tibi bene esse [12] soli, cum sibi [13] sit male.

Ego

1 Est casus vocandi. Vocat enim Mitio seruum Storacem, qui quum non respondet, exinde iudicat, quod Aeschinus & seruus nondum a coena redierint: vt adeo perperam alii notam interrogantis ponant. 2 obuiam Aeschino iuerant. 3 dicitur. 4 in aliquo loco, aut alicubi nimium diu cesses. 5 melius est, vt illa tibi eueniant. 6 contra te. 7 quam vt illa tibi eueniant. 8 cogitant. 9 vxor inquam, si quippe putat, quod sis diu extra domum &c. 10 nimis diu extra domum. 11 voluptatibus frui. 12 Quibus veteres cupiebant vt omnia illis ex sententia succederent & prospere euenirent, illis precabantur BENE SIT. vid. Brissonium de Formulis lib. I. 13 vxori.

14 fri-

Ego, quia non rediit filius, quae cogito?
Quibus nunc sollicitor rebus? ne aut ille alserit[14],
Aut vspiam ceciderit, aut perfregerit
Aliquid. vah, quemquam ne hominem in animum instituere[15] aut
Parare, quod sit carius, quam ipse est sibi[16]?
Atque ex me hic[17] natus non est, sed ex fratre; is adeo
Dissimili studio est iam inde ab adolescentia:
Ego hanc clementem[18] vitam vrbanam atque otium
Secutus sum: & quod fortunatum ist[19] putant,
Vxorem numquam habui. Ille contra haec omnia[20]:
Ruri agere vitam, semper parce ac duriter
Se habere: vxorem duxit: nati filii[21]
Duo: inde age[22] hunc maiorem adoptaui mihi:
Eduxi a paruulo, habui, amaui pro meo:

14 frigore correptus sit, 15 in animo concipere, fingere. Plaut. Mostell. I, 2.

Recordatus multum & diu cogitaui
Argumentaque in pectus multa institui
Ego: atque in meo corde, si est quod mihi cor,
Eam rem volutaui & diu disputaui.

16 miror, quod homo quispiam sibi aliquid possit parare, quod magis deinceps amet, quam semetipsum. 16 Aeschinus. 18 tranquillam, commodam. 19 qui similes sunt fratri meo 20 habuit. 21 ipsi fuerunt, 22 igitur.

In eo me oblecto : solum id est carum [23] mihi.
Ille vt idem contra me habeat [24], facio sedulo :
Do, praetermitto [25], non necesse habeo omnia
Pro meo iure agere [26] : Postremo, alii clanculum
Patres quae faciunt, quae fert adolescentia,
Ea ne me celet, consuesci filium [27].
Nam qui mentiri, aut fallere insuerit [28] patrem, aut
Audebit, tanto magis audebit caeteros [29].
Pudore, & liberalitate liberos
Retinere, satius esse credo, quam metu [30].
Haec fratri mecum non conueniunt [31], neque placent.
Venit ad me saepe clamans, quid agis, Mitio ?
Cur perdis adolescentem nobis ? cur amat ?
Cur potat? cur tu his rebus sumtum suggeris [32] ?
Vestitu nimium indulges [33], nimium ineptus [34] es.

Nimi-

23 nihil aliud amo, praeter hunc Aeschinum. 24 me amet. 25 si quid ille peccauit. 26 multa quidem possem pro meo iure agere, non tamen id facio. 27 filium assuefeci, ne me celet illa, quae propter adolescentiam suam forte peccauit. 28 solet, consueuerit. 29 fallere. 30 ego puto, melius esse, vt liberi retineantur in officio per pudorem & liberalitatem, quam per metum. Per *liberalitatem* poëta noster intelligit lenitatem, mansuetudinem, bonitatem. 31 in eo frater meus dissentit a me. 32 das, porrigis. 33 *du haltest ihn gar zu köstlich.* H. l. *vestitu* est pro *vestitui*. *Parce metu*, dicit Virgilius & Salustius *non luxu se dedit*. Quamquam non male hunc locum exponendum existimo, si locutionem ellipticam

Nimium ipſe eſt durus, praeter aequumque & bonum[35]:
Et errat longe mea[36] quidem ſententia,
Qui imperium credat grauius[37] eſſe aut ſtabilius[38],
Vi quod fit, quam illud quod amicitia adiungitur[39].
Mea ſic eſt ratio[40], & ſic animum induco meum[41]:
Malo[42] coactus qui ſuum officium facit,
Dum id reſcitum iri credit[43], tantiſper cauet:
Si ſperat fore clam, rurſum ad ingenium[44] redit.
Quem beneficio adiungas[45], ille ex animo facit:
Studet par referre, praeſens abſenſque idem erit.
Hoc patrium[46] eſt, potius conſuefacere filium,
Sua ſponte recte facere, quam alieno metu.
Hoc[47] pater, ac dominus intereſt. hoc qui nequit,

pticam auctorem noſtrum ſecutum eſſe putamus, pro: *veſtitu* (in caſu auferendi; id eſt ad quod veſtitum adtinet) *nimium ei indulges.* 34 inidoneus es ad educationem liberorum. 35 praeter quam aequum & bonum eſt 36 ex mea. 37 firmius. 38 conſtantius, durabilius. 39 per amicitiam paratur. Vnde Plinius Panegyriſta tradit, *quod praecipuum principis opus ſit, amicos parare propterea quod plurimis amicitiis fortuna principum indigeat.* 40 ita ego ſentio. 41 & ſic ego puto. 42 per caſtigationem & plagas. 43 *ſo lange er glaubet, daß man es werde wieder erfahren.* 44 ad antiquos mores. 45 illi vero quem tibi adiungis per beneficia. 46 patrem decet. 47 quoad hoc inter patrem ac dominum eſt differentia.

Fateatur nescire imperare liberis [48].
Sed estne hic ipsus, de quo agebam [49]? & certe is est.
Nescio quid [50] tristem video, credo iam, vt solet,
Iurgabit [51]. Saluum te aduenire, Demea,
Gaudemus.

48 ille fateatur, se nescire liberis imperare. 49 loquebar. 50 cur ipsum. 51 rixas excitabat.

ACTVS I. SCENA II.

DEMEA. MITIO.

D. EHem, opportune [1]: te ipsum quaerito.
M. Quid tristis es? D. Rogas [2] me, vbi nobis Aeschinus
Siet; quid tristis ego sim? M. Dixine hoc fore?
Quid fecit? D. Quid ille fecerit? quem neque pudet
Quidquam: nec metuit quenquam: neque legem putat
Tenere se vllam [3]. nam illa, quae antehac facta sunt,
Omitto: modo [4] quid designauit [5]? M. Quidnam id est?
D. Fores effregit atque in aedeis irruit
Alienas: ipsum dominum atque omnem familiam
Mulctauit [6] vsque ad mortem: eripuit mulierem,
Quam

1 Aduenis. 2 interrogas. 4 qui putat, se non teneri ab vlla lege, se nulla lege obstringi. 4 iam modo. 5 perpetrauit. nos diceremus: *VVas hat er ietzo angestellet.* 6 verberauit.

7 quot

Quam amabat. clamant omnes, indignissime
Factum esse. Hoc aduenienti quot[7] mihi, Mitio,
Dixere? in ore est omni populo[8]. Denique.
Si conferendum exemplum[9] est, non fratrem videt
Rei[10] dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum huius simile factum[11], haec cum illi, Mitio,
Dico, tibi dico. tu illum corrumpi sinis.
M. Homine imperito nunquam quidquam iniustius:
Qui, nisi quod ipse facit, nil rectum putat.
D. Quorsum istuc[12]? M. Quia tu, Demea, haec male iudicas,
Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare, non[13] est, neque fores
Effringere. haec si neque ego, neque tu fecimus,
Non siuit agestas[14] facere nos: tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum fecisti inopia[15].
Iniurium est: nam si esset, vnde id fieret[16],
Faceremus[17]: & tu illum tuum[18], si esses homo,

7 quot homines. 8 *iederman redet davon.* 9 si necesse sit vt adducatur exemplum. 10 labori, vt aliquid acquirat; rei familiari. 11 Hic Aeschinus nullum factum perpetrat, quod simile sit facto fratris sui. 12 quem ad finem dicis haec? 13 non est flagitium. 14 egestas nostra non permisit, vt nos haec faceremus. 15 propter inopiam. 16 nam si nos habuissemus pecuniam, vnde hoc fieri potuisset. 17 vtique id fecissemus. 18 filium.

Sineres nunc facere, dum [19] per aetatem [20] licet,
Potius quam, vbi te exſpectatum eieciſſet foras[21],
Alieniore aetate poſt faceret tamen [22].
D. Pro Iupiter, tu me homo adigis ad inſaniam.
Non eſt flagitium facere haec adoleſcentulum?
M. Ah,
Auſculta, ne me obtundas [23] de hac re ſaepius.
Tuum filium dediſti adoptandum mihi;
Is meus eſt factus. ſi quid peccat, Demea,
Mihi[24] peccat: ego illi maxumam partem feram[25].
Obſonat [26], potat, olet vnguenta? de meo [27].
Amat? dabitur a me argentum, vbi erit commodum;
Vbi non erit, fortaſſe excludetur foras.
Fores effregit? reſtituentur; diſcidit
Veſtem? reſarcietur. Eſt, diis gratia,
Et vnde haec fiant [28], & adhuc non moleſta ſunt [29].
Poſtremo, aut deſine, aut cedo [30] quemuis arbitrum: [31]

Te

[19] quamdiu. [20] propter aetatem iuuenilem. [21] poſtquam te expectaſſet & foras eieciſſet. [22] tamen poſtea id faceret, quamuis in aetate ad voluptates perfruendas non idonea. [23] *übertaubeſt.* [24] in damnum meum peccat. [25] ego in illa re, in peccatis filii Aeſchini maximam damni partem feram. [26] *er ſchmauſet, naſchet,* [27] ille hoc facit de meo argento. [28] ego adhuc habeo, vnde dare poſſim ſumtus neceſſarios, & ideo diis ſit gratia. [29] ego hoc adhuc libenter facio. [30] da mihi. [31] litis, controuerſiae noſtrae.

32 qui

Te plura in hanc rem pecare ostendam. D. Hei mihi!
Pater esse disce ab illis, qui vere [32] sciunt.
M. Natura [33] tu illi pater es, consiliis ego.
D. Tune consulis quidquam? M. Ah, si pergis, abiero.
D. Siccine agis? M. An ego toties de eadem re audiam?
D. Curae est mihi [34]. M. Et mihi curae est: verum Demea
Curemus aequam vterque partem: tu alterum [35],
Ego item alterum. nam ambos curare [36], propemodum
Reposcere illum est, quem dedisti. D. Ah Mitio. [37]
M. Mihi sic videtur. D. Quid istuc? tibi si istuc placet,
Profundat [38], perdat, pereat, nihil ad me attinet.
Iam si verbum vnum posthac [39]. M. Rursum, Demea,
Irascere? D. An non credis? repetone [40] quem dedi?
Aegre [41] est. alienus non [42] sum. si obsto [43]. Hem desino.

32 qui vere sciunt, quid pater sit. 33 quoad naturam. 34 ego curam habeo pro filio. 35 filium. 36 si tu vis curare ambos. 37 subintellige: quid dixisti. 38 *er mag verschwenden was er will.* 39 dicam. 40 an ego repeto filium. 41 dolet mihi. 42 non sum peregrinus 43 voluntati tuae.

Vnum [44] vis curem : curo ; & eſt diis gratia,
Quum ita,vt volo,eſt. iſte tuus ipſe ſentiet
Poſterius [45] : nolo in illum grauius dicere [46].
M.Nec nihil neque omnia haec ſunt, quae dicit [47], tamen
Non nihil moleſta haec ſunt mihi : ſed oſtendere,
Me aegre [48] pati,illi nolui.nam ita eſt homo :
Cum placo, aduorſor ſedulo [49],& deterreo,
Tamen humane [50] vix patitur : verum ſi augeam [51],
Aut etiam adiutor ſim eius iracundiae,
Inſaniam [52] profecto cum illo. etſi Aeſchinus
Non nullam in hac re nocis facit iniuriam.
Quam hic [53] non amauit meretricem,aut cui non dedit
Aliquid ? Poſtremo nuper(credo iam omnium [54]
Taedebat [55])dixit,velle [56] vxorem ducere.
Sperabam iam deferuiſſe [57] adoleſcentiam :
Gaudebam.ecce autem de integro [58] : niſi quidquid eſt,
Volo

44 vis,vt ego curem vnum filium. 45 olim, cum tempore. 46 nolo grauia & moleſta verba contra ipſum dicere. 47 quae ille dicit,ſunt omnino aliquid, nec tamen omnia. 48 ſed nolui oſtendere illi,quod ego haec aegre feram. 49 oportet, vt ego ipſi aduerſarius ſim. 50 tamen vix patitur ſe ad humanitatem & officium redigere. 51 eius iracundiam. 52 aequae ego inſanirem ac ille. 53 Aeſchinus. 54 meretricum. 55 taedium habebat. 56 ſe velle, 57 *er hatte verbrauſet.* 58 incipit, *er fenget es nun wieder von vorne an.*

59 quic-

Volo ſcire [59], atque hominem [60] conuenire, ſi apud forum eſt.

59 quicquid ſit, ego volo id ſcire, Sic *niſi* vſurpatur Heaut. III, 2,22. Eun. III, 4, 20. Phorm. III,1,10. 60 illum, Aeſchinum.

ACTVS II. SCENA I.

SANNIO, AESCHINVS.

S. OBſecro populares [1], ferte miſero atque innocenti auxilium:

Subuenite inopi [2]. Ae. Otioſe [3], nunc iam illico heic conſiſte:

Quid reſpectas [4]? nihil pericli eſt; nunquam, dum ego adero, hic te

Tanget. S. Ego iſtam inuitis omnibus [5].

Ae. Quanquam eſt ſceleſtus, non committet hodie vnquam iterum vt vapulet [6].

S. Audi, Aeſchine, ne ignarum fuiſſe te dicas morum meum [7].

Ego leno ſum. [8] Ae. Scio. S. At ita, vt vſquam fuit fide quiſquam optuma.

Tu

1 Ciues. 2 iuuate pauperẽ. 3 *du Müſſiggænger.* 4 cur circumſpicis? 5 contra omnium voluntatem eripiam. 6 verberetur, plagas accipiat. 7 meorum. 8 *Leno, ein Huren-VVirth,* qui leniendo animos ſeducit; græce Μαστροπὸς, πορνοβόσκος, προαγωγὸς. Scaliger Poet. Lib. I. cap. 13. *Differentiam faciunt inter* Μαστροποὺς καὶ πορνοβόσκους, *illo nomine deſignari ſcortorum matres:* πορνοβόσκους *eſſe conciliatores. Ego Lenones a poſteriore voce dictos ſcio: quid enim aliud eſt ſcortum alere? feminas ornant vitta purpurea circum caput &c.* add. Rho-

Tu quod te posterius purges [9], nolle hanc iniuriam mihi
Factam [10] esse, huius non faciam [11], credo hoc, ego meum ius persequar:
Neque tu verbis solues [12] vnquam, quod re mihi malefeceris.
Noui ego vestra haec [13]: nollem factum: dabitur iusiurandum, esse te
Indignum iniuria hac; indignis cum egomet sim acceptus modis.
Ae. Abi praestrenue [14], ac fores aperi. S. Ceterum hoc [15] nihil facis.
Ae. I intro nunc iam. S. At enim non sinam. Ae. Accede illuc, Parmeno.
Nimium [16] abiisti istoc, heic propter [17] hunc assiste. hem, sic volo.
Caue nunc iam oculos a meis oculis quoquam [18] demoueas tuos,
Ne mora sit, si innuerim [19], quin pugnus [20] continuo in mala [21] haereat.
S. Istuc volo ergo ipsum experiri. Ae. Hem serua, omitte mulierem.

S. O.

Rhodigin. Antiqq. Lection. Lib. 14. cap. 8. 9. 9 quod tu vero te tandem verbis excusare. 10 te nolle, quod haec mihi facta sit iniuria. 11 id ego ne tanti quidem faciam. 12 exsolues, *gut thun.* 13 verba, excusationes 14 celeriter. 15 frustra. 16 longe. 17 prope. 18 ad alium locum. 19 *wenn ich wincken werde* 20 *die Faust.* 21 *auf den Backen.*

22 pla-

S. O facinus indignum. Ae. Geminabit [22], nisi caues. S. Heu misero mihi!
Ae. Non innueram [23]: verum in istam partem potius peccato tamen [24]:
I nunc iam. S. Quid hoc rei est? regnumne, Aeschine, heic tu possides?
Ae. Si possiderem, ornatus [25] esses ex tuis virtutibus.
S. Quid tibi rei mecum est? Ae. Nihil. S. Quid? nostin' qui sim? Ae. Non desidero [26].
S. Tetegine tui quidquam [27]? Ae. Si attigisses, ferres infortunium.
S. Qui tibi magis licet [28], meam habere, pro qua ego argentum dedi?
Responde. Ae. Ante aedeis non fecisse erit melius heic conuicium [29]:
Nam si molestus pergis esse, iam, iam intro abripiere, atque ibi
Vsque ad necem operiere [30] loris. S. Loris liber [31]? Ae. Sic erit.

S. O

22 plagas, verbera. 23 non dederam signum, vt ipsum verberares. 24 tamen concedo, vt in ea re aliquid pecces. 25 tractatus esses iuxta virtutes tuas ac merita. 26 hoc scire. 27 an ego tetigi quidquam rerum tuarum? 28 quomodo tibi magis quam mihi licet habere meam. 29 melius erit, si heic ante ostium non faciemus hanc rixam. 30 tractabere, *man wird dich mit Karbatschen zudecken.* Corpus tuum ita lororum notis, vibicibus ex lororum percussione operietur, vt nulla eius pars superfuerit, quae non vestigia percussionis prae se ferat: *ich wil dich so zerschlagen und karbatschen,*

S. O hominem impurum! heiccine libertatem aiunt aequam esse omnibus?

Ae. Si satis iam debacchatus [32] es, leno, audi, si vis nunc iam.

S. Egon' debacchatus sum autem, an tu in me? Ae. Mitte [33] ista, atque ad rem redi [34].

S. Quam rem? quo redeam? Ae. Iamne me vis dicere quod ad te attinet?

S. Cupio, aequi modo aliquid [35]. Ae. Vah, leno inique me non volt loqui.

S. Leno sum, fateor, pernicies communis adolescentium,

Periurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta iniuria.

Ae. Nam hercle etiam hoc restat [36]. S. Illic quaeso redi, quo coepisti, Aeschine.

Ae. Minis viginti tu illam emisti, quae res tibi vortat [37] male.

Argenti tantum dabitur. S. Quid, si ego illam nolo vendere,

Coges me? Ae. Minime. S. Namque id metui. Ae. Neque vendundam [38] censeo, Quae

---

batschen, daß man kein weißFleckgen mehr an dir sehen soll. 31 ego homo liber operiar loris? Loris enim operiri erat seruorum tantum supplicium, nec licebat liberos loris istis afficere. 32 *wenn du wirst ausgeraset haben.* 33 omitte. 34 ad negotium, de quo agitur inter nos, scil. de puella. 35 dicas. 36 Hoc tibi solum inique faciendum restat; solus ego sum, cui non iniuriam fecisti. 37 quam rem emptam Dii tibi vertant in malum euentum. 38 neque ego censeo, illam debere vendi.

39 nam

Quae libera eſt: nam ego illam liberali aſſero cauſſa manu [39].
Nunc vide vtrum vis, argentum accipere, an cauſſam meditari [40] tuam.
Delibera hoc, dum ego redeo, leno. S. Pro! ſupreme Iupiter!
Minime miror, qui inſanire occipiunt ex iniuria [41].
Domo me eripuit, verberauit: me inuito [42] abduxit meam:
Homini miſero plus quingentos colaphos infregit mihi [43].
Ob malefacta haec tantidem [44] emtam poſtulat ſibi tradier.
Verum enim, quando [45] bene promeruit, fiat: ſuum ius poſtulat.
Age iam [46] cupio, modo ſi argentum reddat, ſed ego haec hariolor [47]:

Vbi

39 nam ego illam vindico ex ſeruitute in libertatem. *Aſſero*, dico quaſi, quod illa ſit libera; idque *manu*, quum eam manu comprehendo & oſtendo, quaenam pro libera ſit habenda: *liberali cauſſa*, iudicio, quod continet libertatem. 40 defendere. 41 quod dentur homines, qui inſani fiunt ob iniuriam. 42 contra meam voluntatem. 43 plus, quam quingentos colaphos, infregit mihi. Saepius enim haec particula *quum* omittitur. *Colaphos infringere alicui*, eſt aliquem percutere compreſſa manu; & *alapam infligere* eſt percutere deducta manu. 44 pro tanto pretio, *eben ſo theuer*, quanti illa emta fuit. 45 poſtquam ille. 46 illam tradere. 47 *es ſchwanet mir faſt*:

48 pro

Vbi me dixero dare tanti [48], testeis faciet [49] illico,
Vendidisse me. de argento somnium [50]: mox [51], cras redi.
Id quoque possum ferre, si modo reddat; quanquam iniurium est.
Verum cogito id, quod res est: quando eum quaestum [52] occeperis,
Accipiunda & mussitanda [53] iniuria adolescentium est.
Sed nemo dabit: frustra egomet necum has rationes puto [54].

48 pro tanta pecuniae summa. 49 producet. 50 ille dicet, somnium & spem vanam esse. Phorm. V, 6, v. 35. *Somnium: vtin' haec ignoraret suum patrem.*
51 dicet. 52 *das Kuppler-Handwerck.* 53 reticenda, *man muß es leiden und nicht einmahl dar wieder muchsen.* Donatus: MVSSITANDA *patienda, consideranda cum silentio, & vt in amatore putanda, atque per hoc perferenda.* MVSSITARE *enim proprie est dissimulandi caussa tacere: dictum vel a* MOTO: *vel ab* M, *quae littera est nimium preßae vocis & paene nullius &c.*
54 *ich mache mir da eine vergebene Rechnung.*

ACTVS II. SCENA. II.

SYRVS, SANNIO.

Sy.[1] TAce, egomet conueniam iam ipsum [2]: cupide accipiat iam faxo, atque etiam
Bene, dicat [3], secum esse actum. quid istuc Sannio est, quod te audio

Cum

1 Syrus egrediens intro loquitur ad Aeschinum, qui iusserat eum ad Sannionem exire ipsique persuadere, vt acciperet, quod oblatum erat. 2 Sannionem. 3 vt. 4 nun-

Cum hero nescio quid concertasse? Sa. Nunquam vidi iniquius
Concertationem comparatam [4], quam haec hodie inter nos fuit.
Ego vapulando, ille verberando, vsque ambo defessi sumus.
Sy. Tua culpa. [5] Sa. Quid agerem? Sy. Adolescenti morem gestum oportuit [6].
Sa. Qui potui melius? vsque os praebui [7]. Sy. Age, scis quid loquar?
Pecuniam in loco [8] negligere, maxumum interdum est lucrum. hui!
Metuisti, si nunc de tuo iure concessisses paululum,
Atque adolescenti esses morigeratus [9], hominum homo stultissime,
Ne non tibi istuc foeneraret [10]? Sa. Ego spem pretio non emo [11].
Sy. Nunquam rem facies [12]: abi, [13] nescis inescare [14] homines, Sannio.

Sa Cre-

4 nunquam vidi concertationem, quae iniquior esset. 5 per tuam culpam hoc factum est. 6 te oportuit morem gerere, obsequi adolescenti 7 verberandum. 8 opportuno tempore, modo, ac loco. 9 *hatteſt ihm ein wenig nachgegeben.* 10 ne istud tibi damnum afferret. 11 *eine eitle Hoffnung mag ich nicht gern vor baar Geld kauffen.* 12 diues fies. *Rem facere* est commodum suum augere & promouere, rem domesticam locupletare. 12 in malam crucem, in malam rem. 13 capere, allicere. Vellei. Paterc. II, 13, 3. *veluti inescandae illiciendaque multitudinis caussa fieri.*

15 dum-

Sa. Credo istuc melius esse; verum ego nunquam adeo astutus fui,
Quin, quidquid possem, mallem auferre potius in praesentia.
Sy. Age, noui tuum animum, quasi quidquam tibi sint viginti minae,
Dum huic obsequare[15]. praeterea autem te aiunt, proficisci Cyprum. Sa. Hem!
Sy. Coëmisse hinc, quae illuc veheres, multa: nauem conductam[16]: hoc scio,
Animus tibi pendet[17]: vbi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages.
Sa. Nusquam pedem[18], perii hercle: hac illi spe[19] hoc inceperunt. Sy. Timet:
Inieci scrupulum homini. Sa. O scelera! illud vide,
Vt in ipso articulo oppressit[20]! emtae mulieres
Complures, & item hinc alia, quae porto Cyprum[21].
Ni eo[22] ad mercatum[23] venio, damnum maxumum est.
Nunc si hoc omitto, vbi illinc rediero, actum agam[24].

Nihil

[15] dummodo huic obsequium praestes. [16] esse. [17] dubius adhuc es. [18] ponam, nusquam certe proficiscar. [19] sub hac spe mei itineris. [20] quemadmodum ille me oppressit in ipso momento itineris. [21] & alia quoque emta sunt, quae portare volo in insulam Cyprum. [22] in Cyprum. [23] ad nundinas, *zur Messe.* [24] frustra veniam.

25 mer-

Nihil eſt, refrixerit [25] res: nunc demum venis?
Cur paſſus [26]? vbi eras? vt ſit ſatius [27] perdere,
Quam heic manere tam diu, aut tum [28] perſequi.
Sy. Iamne enumeraſti id, quod ad te rediturum [29]
putes?
Sa. Hoccine illo dignum [30] eſt? hoccine incipere [31]
Aeſchinum?
Per oppreſſionem [32] vt hanc mi [33] eripere poſtu-
let [34]?
Sy. Labaſcit [35], vnum hoc habeo. vide ſi ſatis placet
potius, quam venias in periculum, Sannio,
Serues ne, an perdas totum, diuiduum [36] face.
Minas decem corradet [37] alicunde. Sa. Hei
mihi,
Etiam de ſorte [38] nunc venio in dubium miſer.
Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi.
Praeterea colaphis tuber [39] eſt totum caput:
Etiam inſuper defraudet [40]? nuſquam abeo [41]. Sy.
Vt lubet [42].

Num-

25 mercatura nunc ceſſauerit. 26 cur paſſus es debita tua tamdiu. 27 melius. 28 aut tunc exigere debita, quando rediero. 29 quaeſtum, qui ad te inde veniet. 30 an vero hoc decet illum? 31 decuit. 32 per vim 33 mihi. 34 cupiat. 35 incipit vacillare, immutari in ſua ſententia. Eunuch. I, 2, 98.
Labaſcit, victus vno verbo: quam cito.
36 *du magſt mit der Helffte vorlieb nehmen.* Oportet vt diuidas quaeſtum ac damnum. Plaut. Rud. V, 3 52. *Diuiduum talentum faciam.* 37 *zuſammen ſcharren.* 38 *wegen des Capitals ſelber.* 39 tumidum. 40 me fallat. 41 ego malo heic manere. 42 *nach deinem*

Numquid vis, quin abeam? Sa. Imo hercle hoc quaeso, Syre,
Vtvt haec sunt facta, potius, quam lites sequar,
Meum mihi reddat, saltem quanti emta est, Syre.
Scio te non vsum ante hac amicitia mea :
Memorem me dicis esse, & gratum. Sy. Sedulo
Faciam. Sed Ctesiphonem video. laetus est
De amica 43. Sa. Quid, quod te oro? Sy. Paulisper mane.

nem Belieben 43 propter amicam.

ACTVS II. SCENA IIII.

CTESIPHO, SYRVS.

C. ABs quouis homine, cum est opus, beneficium accipere gaudeas 1 :
Verum enim vero id demum iuuat 2, si quem aequum est 3 facere, is bene facit.
O frater! frater! quid ego nunc te laudem? satis certe scio,
Nunquam ita magnifice 4 quidquam dicam, id virtus quin superet tua :
Itaque vnam hanc rem me habere praeter alios praecipuam arbitror,
Fratrem homini nemini esse primarum artium magis principem 5.

S. O Cte-

1 Libenter debes accipere. 2 delectat. 3 si is bene facit, quem decet facere. 4 *vortreflich gros.* 5 quod nemo homo maiores habeat virtutes & artes, quam frater meus.

6 ecce

S. O Ctesipho! C. O Syre! Aeschinus vbi est?
S. Ellum [6], te exspectat domi. C. Hem!
S. Quid est? C. Quid sit? illius opera [7], Syra, nunc
viuo. S. Festiuum caput!
C. Omnia sibi qui post putarit esse prae meo commodo [8],
Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum
in se transtulit.
S. Nihil pote supra [9]. C. Sed quidnam foris crepuit? S. Mane, mane, ipse exit foras.

6 ecce illum. 7 per illius industriam. 8 qui putauit, quod omnia deberet postponere, & mea solum commoda obseruare. 9 nihil honestius, aut generosius potest esse, quam hoc.

ACTVS II. SCENA. IV.

AESCHINVS, SANNIO, CTESIPHO, SYRVS.

Ae. Vbi ille est sacrilegus [1]? Sa. Me quaerit. num
quidquam effert? occidi:
Nil video. Ae. Ehem, opportune [2], te ipsum quaerito; quid fit, Ctesipho?
In tuto est omnis res [3]: omitte vero tristitiam tuam.
C. Ego illam vero omitto, qui te fratrem habeam
quidem, o mi Aeschine!
O mi germane [4]! ah vereor coram in os [5] te laudare amplius,

1 Scelestus. 2 ades, 3 salua sunt omnia. 4 frater, 5 in faciem. præpositio *in* construitur cum casu accusatiuo. Cicero pro lege Manil. cap. XII. *Cum vestros por-*

Ne id assentandi magis [6],quam quo habeam gratum,facere existumes.
Ae. Age inepte [7], quasi nunc non norimus nos inter nos, Ctesipho.
Hoc mih dolet, nos pene sero scisse, & pene in eum locum [8]
Rediisse,vt, si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.
C. Pudebar. Ae. Ah,stultitia est istaec, non pudor, tam ob paruolam
Rem pene e patria [9] ? turpe dictu : deos quaeso vt istaec prohibeant.
C.Peccaui.Ae.Quid ait tandem nobis Sannio ? Sy. Iam mitis [10] est.
Ae. Ego ad forum ibo, vt hunc absoluam,tu intro [11] ad illam,Ctesipho.
Sa.Syre, insta [12]. Sy. Eamus : namque hic properat in Cyprum. Sa. Ne tam quidem [13]:
Quamuis etiam maneo otiosus heic. Sy.Reddetur, ne time.

Sy.At

portus in praedonum fuisse potestatem sciatis. Curt. III, 5,10. *Quippe Darium quinto die in Ciliciam fore nuntiabatur.* 6 scil. *caussa*. est graecismus ; nam apud Graecos adiectiua crebro gaudent genitiuo substantiui per defectum vocis ἕνεκα, vt : Μακάριος τῆς πίστεως. 7 *du Phantaste.* 8 statum. 9 aufugisse. 10 *er giebt es nunschon ein bisgen gnediger.* 11 abi. 12 vrge, preme illum. 13 ille non quidem vehementer vrget iter suum ; ego tamen facile potero otiosus heic manere.

14 dimii-

Sy. At vt omne reddat. Sy. Omne reddet, tace modo, ac sequere hac. Sa. Sequor.

C. Heus heus, Syre. Sy. Hem, quid est? C. Obsecro hercle, hominem istum impurissimum

Quam primum absoluitote [14], ne, si magis irritatus fiet,

Aliqua ad patrem hoc permanet [15], atque ego tum perpetuo perierim.

Sy. Non fiet: bono animo es: tu cum illa te intus oblecta interim,

Et lectulos [16] iube sterni nobis, & parari cetera.

Ego iam transacta [17] re conuortam me domum cum obsonio [18].

C. Ita quaeso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem [19].

14 dimittite a vobis. 15 perueniat, pater hoc rescifcat, *aliqua* dicitur subintellecta voce; *ratione, via*. Phorm. IV, 1. 19.

Vereorque, ne vxor aliqua hoc rescifcat mea.

16 *die Tisch-Bettgen.* 17 quando omnia erunt peracta. Andr. I, 5, *Contemtus, spretus? facta, transacta omnia.* 18 cibo iucundo. *Obsonium* est quicquid emitur ex macello in cibum. Hanc vocem veteres quoque speciatim dixerunt de piscibus. Nepos Themistocl. cap. 10. *Myuntem,* (quae sita fuit ad mare piscosum) *ex qua obsonium haberet.* 19 voluptate fruemur, genio indulgebimus, laeti erimus per totum hunc diem.

ACTVS III. SCENA I.

SOSTRATA, CANTHARA.

S. Obsecro [1], mea tu nutrix, quid nunc fiet? C. quid fiet, rogas?

1 Sollicita inducitur Sostrata, ob filiae, quae ex Aeschino

Recte aedepol spero. S. Modo dolores, mea tu[2], occipiunt primulum[3].
C. Iam nunc times, quasi nunquam adfueris[4], nunquam tute pepereris.
S. Miseram me; neminem habeo, solae sumus: Geta autem heic non adest,
Nec[5] quem ad obstetricem mittam, nec qui accersat Aeschinum.
C. Pol is quidem iam heic aderit: nam nunquam vnum intermittit diem,
Quin semper veniat. S. Solus mearum miseriarum est remedium[6].
C. E re nata[7] melius fieri haud potuit, quam factum est, hera:
Oblatum quando vitium[8] est, quod ad illum attinet potissimum,
Talem, tali genere, tali animo, natum ex tanta familia.

schino grauida est, vicinum partum. 2 tu mihi carissima. 3 prima vice. 4 *thust du doch, als ob du vorhero noch niemalen werest dabey gewesen.* 5 nec habeo aliquem. 6 medicus. 7 *nach der Sachen ietziger Beschaffenheit.* 8 postquam filia tua passa est vitium, bene est tamen, quod ea ad illum, Aschinum scilicet, attinet.

ACTVS III. SCENA. II.

GETA, SOSTRATA, CANTHARA.

G. NVnc illud est, quod, si omnes omnia consilia conferant,

Atque

Atque huic malo [1] salutem[2] quaerant, auxilii nihil [3] afferant,
Quod mihique heraeque, filiaeque, herili [4] est. vae misero mihi!
Tot res repente circumvallant [5], vnde emergi [6] non potest.
Vis, aegestas, iniustitia, solitudo [7], infamia.
Hoccine seclum [8]? o scelera! o genera sacrilega! o hominem impium!
S. Me miseram, quidnam est, quod sic video timidum & properantem Getam?
G. Quem neque fides, neque iusiurandum, neque vlla misericordia
Repressit, neque reflexit, neque quod [9] partus instabat prope,
Cui miserae indigne per vim vitium obtulerat. S. Non intelligo
Satis, quae loquatur. C. Propius obsecro accedamus Sostrata. G. Ah!
Me miserum, vix sum compos [10] animi, ita ardeo iracundia;
Nihil est, quod malim, quam totam familiam dari mihi obuiam,

1 Pro hoc malo. 2 remedium. 3 nullum auxilium possint adferre. 4 quod malum accidit & mihi, & herae, & filiae heri mei. 5 circumdederunt nos. 6 liberari non possumus. 7 *Einsamkeit*, dum soli sumus. 8 ah! in quam corrupto seculo viuimus! 9 qui etiam id non expendit, quod partus iam prope aderat. 10 apud me.

11 *ans.*

Vt iram hanc in eos euomem [11] omnam, dum aegritudo [12] haec est recens:
Satis mihi id habeam supplicii [13], dum illos vlciscar modo.
Seni animam primum extinguerem [14] ipsi, qui illud produxit [15] scelus:
Tum autem Syrum impulsorem [18], vah, quibus illum lacerarem modis!
Sublimem, medium arriperem, capite primum in terram statuerem [17].
Vt cerebro dispergat viam:
Adolescenti ipsi oculos eriperem, post haec praecipitem darem:
Ceteros ruerem [18], agerem, raperem, tunderem [19], & prosternerem.
Sed cesso hoc malo heram impertiri propere [20]?
S. Reuocemus. Geta. G. Hem.

Quis-

11 *außlassen.* 12 dolor hic. 13 mihi haec poena sufficiet. Vindicta dulcis est. Iuuenal. Satyr. XIII. v. 180.
At vindicta bonum vita iucundius ipsa.
14 primo senem vellem interficere. *Anima* saepe pro ipsa vita dicitur. Nepos Annibal. cap. I. *Hic velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos sic confirmauit; vt prius animam, quam id, deposuerit.* *Extinguere* autem dicitur, quia veteres philosophi, imprimis Zeno Stoicus animam igneam docuerat. Hinc nonnullis *vita* Græcis dicitur ζωή, quia ζέω fit *ferueo*; imo *frigus* ponitur pro morte. 15 qui scelestam hanc rem produxit. 16 auctorem, consiliatorem. 17 *stossen.* 18 in terram proiicerem. 19 *stoßen, zerkloppffen.* 20 sed cur cesso, nuntium celeriter adferte herae meae?

21 *laß*

Quiſquis es, ſine me [21]. S. Ego ſum Soſtrata. G. Vbi ea eſt? te ipſam quaerito:
Te exſpecto. oppido [22] opportune te obtuliſti mi obuiam,
Hera. S. Quid eſt? quid trepidas? G. Hei mihi! S. Quid feſtinas, mi Geta?
Animam [23] recipe. G. Prorſus. S. Quid iſtuc prorſus ergo eſt? G. Periimus,
Actum eſt. S. Obſecro te, quid ſit. G. Iam. S. Quid iam, Geta?
G. Aeſchinus. S. Quid ergo [24] is? G. Alienus eſt ab noſtra familia [25]. S. Hem,
Perii, quare? G. Amare occepit aliam. S. Vae miſerae mihi!
G. Neque id occulte fert [26]: a lenone ipſus eripuit palam [27].
S. Satin' hoc certum [28]? G. Certum: hiſce oculis egomet vidi, Soſtrata. S. Ah,
Me miſeram! quid credas iam? aut cui credas? noſtrum ne Aeſchinum [29],
Noſtram vitam [30] omnium, in quo noſtrae ſpes opesque omnes ſitae erant,

21 *laß mich gehen.* 22 omnino, valde. 23 *faſſe dir nur wieder ein Hertze.* 24 fecit, 25 inimicus factus eſt noſtrae familiae. 26 *er macht keine Heimlichkeit daraus.* 27 ipſe illam eripuit a lenone ipſius, & palam quidem. 28 certum eſt. 29 an Aeſchinus noſter id fecerit. 30 qui vita noſtrum omnium eſt.

Qui ſine hac iurabat ſe vnum nunquam victurum [31] diem,
Qui in ſui gremio poſiturum puerum dicebat [32] patris, ita
Obſecraturum [33], vt liceret hanc vxorem ducere.
G Hera, lacrumas mitte [34], ac potius, quod ad hanc rem opus, porro proſpice [35].
Patiamurne, an narremus cuipiam? C. Au, au, mi homo, ſanun' [36] es?
An hoc proferendum [37] tibi vſquam eſſe videtur? G. Mihi quidem non placet.
Iam primum, illum alieno [38] animo a nobis eſſe, res ipſa indicat.
Nunc ſi hoc palam proferimus, ille inficias [39] ibit, ſat ſcio;
Tua fama, & gnatae vita in dubium [40] veniet, tum ſi maxume
Fateatur, cum amet aliam, non eſt vtile hanc illi dari.
Quapropter, quoquo pacto tacito eſt opus [41]. S. Ah, minime gentium:
Non faciam. G. Quid ages? S. Proferam [42] G. Hem, mea Soſtrata, vide quam rem agas.

S. Pe-

31 viuere velle aut poſſe. 32 qui dicebat, ſe velle ponere puerum ex filia mea natum in patris gremium. 33 atque ſe hoc modo velle obſecrare patrem. 34 omitte. 35 cogita, expende. 36 an tu vero ſanus es? 37 palam faciendum. 38 auerſo, inimico, minus fauenti. 39 hoc negabit. 40 periculum. 41 quocunque modo oportet illud taceri & celari. 42 palam faciam, revela-

S. Peiore res loco non potis [43] est esse, quam in hoc, quo nunc sita est.
Primum indotata [44] est: tum praeterea, quae secunda ei dos erat [45],
Periit: pro virgine dari nuptum [46] non potest: hoc reliqum est,
Si inficias ibit, testis mecum [47] est annulus, quem amiserat,
Postremo quando ego conscia mi sum [48], a me culpam hanc procul esse, nec
Pretium, neque rem vllam intercessisse illa aut me indignam, experiar [49], Geta.
C. Quid istic? accedo, vt melius dicas. S. Tu, quantum potest, abi,
Atque Hegioni cognato huius [50] rem omnem narrato ordine.
Nam is nostro Simulo fuit summus [51], & nos coluit [52] maxume.
G. Nam hercle alius nemo respicit nos. S. Propera tu, mea Canthara,
Curre, obstetricem accerse, vt, cum opus sit, ne in mora nobis siet.

ACTVS

---

velabo. 43 potest. 44 illa dotem nullam habet. 45 illa dos altera, nempe virginitas, quam ea habuit. 46 *verbeyrathet werden.* 47 ego testem mecum habeo annulum. 48 quoniam ego certe scio. Cicero lib. VI. epist. 4. n. 13. Epistol. ad famil. *Adiuuat etiam aetas & acta iam vita: quae cum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos iam natura ipsa pene perduxerit.* 49 rem coram iudicibus tractabo. 50 filiae meae. 51 amicus. 52 amauit.

1 Si-

ACTVS III. SCENA III.

DEMEA, SYRVS.

D. DIsperii, Ctesiphonem audiui filium
Vna [1] fuisse in raptione [2] cum Aeschino.
Id misero restat mihi mali [3], si illum potest [4],
Qui alicuius rei [5] est, etiam eum ad nequitiam abducere.
Vbi ego illum [6], quaeram? credo abductum [7] in ganeum [8]
Aliquo [9]; persuasit ille impurus, sat scio.
Sed eccum ire Syrum video: hinc scribo [10] iam, vbi siet.
Atque hercle hic de grege [11] illo est: si me senserit
Eum quaeritare [12], nunquam dicet carnufex,
Non ostendam [13] id me velle.

ACTVS

1 Simul. 2 cum Aeschinus raperet puellam lenoni. 3 haec etiam adhuc calamitas. 4 dum id agit, vt illum etiam abducat ad nequitiam. 5 in quo adhuc aliqua spes bona est, *der sich noch auf etwas leget.* 6 Ctesiphonem. 7 esse. 8 *Huren-Hauß. Ganeum* dicitur ἀπὸ τῆς γᾶς a terra & propriè est locus abditus, veluti sub terra. Veteres meretricum tabernas *ganea* dixerunt, quod ea sint in terra vt coenacula. 9 *irgends wohin.* 10 sciscitabor, audibo, intelligam. 11 de societate tam egregiorum hominum. 12 si senserit, quod ego illum quaero. 13 *ich muß es mich nicht mercken lassen.*

1 Ra.

ACTVS III. SCENA IV.

SYRVS, DEMEA.

S. OMnem rem [1] modo seni,
Quo pacto [2] haberet, enarramus ordine,
Nil quidquam vidi laetius. D. Pro Iupiter!
Hominis ſtultitiam. Si Collaudauit filium:
Mihi, qui id dediſſem conſilium, egit gratias.
D. Diſrumpor [2]. S. Argentum adnumerauit illico [3];
Dedit praeterea in ſumtum [4] dimidium minae:
Id diſtributum ſane eſt ex ſententia [5]. D. Hem,
Huic mandes, ſi quid recte curatum [6] velis.
S. Hem Demea, haud adſpexeram te: quid agitur?
D. Quid agatur? voſtram nequeo mirari ſatis
Rationem [8]. S. Eſt hercle inepta [8], ne dicam dolo [9], atque
Abſurda. Piſces caeteros purga [10], Dromo:
Congrum [11] iſtum maxumum in aqua ſinito lüdere
Tantiſper; vbi ego rediero exoſſabitur [12];
Prius nolo [13]. D. Haeccine flagitia? [14] S. Mihi quidem non placent:

1 Raptum, raptionem ab Aeſchino factam. 2 quomodo tota res ſeſe haberet. 2 prae dolore & ira. 3 ſtatim, ſine mora. 4 ad ſumtus neceſſarios. 5 ex voto noſtro. 6 ſi quid tu habes, quod recte vis curari, huic ſane mandes & tradas. 7 modum agendi. 8 haec ratio ſeu modus viuendi & agendi eſt ſane abſurdus & ineptus. 9 vt rem confitear ſine dolo. 10 *nimm auſſ.* 11 genus piſcis. 12 *außgraten.* 13 nolo vero, vt piſcis prius exoſſetur, quam ego rediero. 14 ſunt.

15 ge-

Et clamo saepe: Salsamenta [15] haec, Stephanio,
Fac macerentur [16] pulchre. D. Dii vostram fidem;
Vtrum studione id sibi habet, an laudi putat
Fore [17], si perdiderit gnatum? vae misero mihi,
Videre videor iam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquo militatum [18]. S. O Demea!
Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est,
Videre, sed etiam illa, quae futura sunt,
Prospicere. D. Quid? istaec iam penes vos psaltria [19] est?
S. Ellam [20] intus. D. Eho, an domi est habiturus [21]? S. Credo, vt est
Dementia [22]. D. Haeccine fieri [23]? S. Inepta lenitas
Patris, & facilitas praua. D. Fratris me quidem
Pudet pigetque. S. Nimium inter vos, Demea, ac
Non, quia ades praesens, dico hoc, pernimium [24] interest:
Tu, quantus quantus, nihil nisi sapientia [25] es:
Ille somnium [26], sineres vero illum tu tuum
Facere haec? D. Sinerem illum [27]? aut non sex totis mensibus

Prius

15 *gesaltzene Speisen oder Fische.* 16 diluantur aqua *wässern.* 17 an id agit, & an id laudi sibi putat. 18 in militiam ex desperatione. 19 cantatrix. 20 ecce illam. 21 an habere vult illam domi? 22 pro ea dementia, quam habet. 23 decet. 24 *es ist doch gar zu viel daran gelegen.* 25 totus sapiens es. 26 homo somnolentus & tardus ac stupidus. 27 ego finerem, illum haec facere?

28 *solte*

Prius olfecissem [28], quam ille quidquam coeperit?
S. Vigilantiam tuam tu mihi narras? D. Sic fiet
Modo [29], vt nunc est. S. Vt quisque suum volt esse,
ita est [30].
D. Quid? eum vidistin' hodie? S. Tuum ne filium [31]?
(Abigam hunc rus) iam dudum aliquid ruri agere
arbitror.
D. Satis [32] scis ibi esse? S. Oh [33], quem egomet produxi [34]. D. Optume est:
Metui, ne haereret [35] heic. S. Atque iratum admodum [36].
C. Quid autem [37]? S. Adortus iurgio [38] fratrem
apud forum
De [39] psaltria istac. D. Ain' vero [40]? S. Vah, nil reticuit:
Nam, vt [41] numerabatur forte argentum, intervenit
Homo de improuiso, coepit clamare: Aeschine,
Haeccine flagitia facere te [42]? haec de admittere

28 *solte ichs nicht gemercket, oder den Braten gerochen haben*? 29 vtinam modo talis semper maneat, qualis nunc est. 30 tales sunt liberi, quales vult pater vt illi sint. 31 ego viderim. 32 an tu satis certo scis. 33 cur ego id non sciam. 34 dum ipse ego produxi illum. 35 mansisset. 36 ego illum produxi, cum esset valde iratus. 37 cur vero erat iratus? 38 videlicet rixam habuerat cum fratre. 39 propter. 40 quod ais? 41 dum. 42 decet.

Indigna genere nostro [43]? D. Oh, lacrumo gaudio [44].
S. Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.
D. Saluus sit [45]: spero, est similis maiorum suum. S. Hui!
D. Syre, praeceptorum plenus istorum ille [46]. S. Phi, [47]
Domi habuit, vnde disceret. D. Fit sedulo:
Nil praetermitto: consuefacio: denique
Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium
Iubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi: [48]

Hoc

---

43 an tu facere haec debuisti, quae indigna sunt nostro genere? 44 prae gaudio. 45 vtinam modo dii ipsum conseruent. 46 ille plenus est praeceptorum, quae tu ei dedisti. 47 est interiectio admirantis. 48 Cicero pro Arch. cap. VI. *Quam multas nobis imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum, fortissimorum virorum, expressas, scriptores & graeci & latini reliquerunt? quas ego mihi semper in administranda republica proponens, animum & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam.* Epictetus Enchirid. cap. LI. Ὅταν τινὶ μέλλεις συμβάλλειν, καὶ μάλιστα τῶν ἐν ὑπεροχῇ δοκούντων, πρόβαλε σεαυτῷ, τί ἂν ἐποίησεν ἐν τούτῳ Σωκράτης ἢ Ζήνων· Καὶ οὐκ ἀπορήσεις τοῦ χρήσασθαι προσηκόντως ἐν τῷ ἐμπεσόντι. *Quod si negotium tibi futurum est cum aliquo, maxime si is in dignitate fuerit constitutus, ipse tibi proponito, quid ea in re facturus fuisset Socrates aut Zenon. Ita fiet, vt te ratio haud deficiat, qua quicquid illud fuerit, rite conficias.* Seneca epist. VI. *Longum,* ait, *iter est per pra-*

C. Hoc facito. S. Recte ſane D. Hoc fugito. S. Callide [49].
D. Hoc laudi eſt. S. Iſtaec res [50] eſt. D. Hoc vitio datur.
S. Probiſſime. D. Porro autem. S. Non hercle otium [51] eſt
Nunc mihi auſcultandi: piſces ex ſententia [52]
Nactus ſum: hi mihi ne corrumpantur cautio [53] eſt.
Nam id [54] nobis tam flagitium eſt, quam [55] illa, Demea,
Non facere vobis, quae modo dixti: &, quod [56] queo,
Conſeruis [57] ad eundem iſtunc praecipio modum [58]:
Hoc falſum eſt, hoc aduſtum eſt, hoc lautum eſt [59] parum:
Illud recte, iterum ſic memento: ſedulo
Moneo, quae poſſum pro mea ſapientia.

Poſtre-

praecepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet. Vitae eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illum, an ex formula ſua viueret. Plato & Ariſtoteles, & omnis in diuerſum itura ſapientium turba plus ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum & Hermachum, & Polyaenum magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contuberniumfecit. 49 dicis. 50 ita oportet vt agas. 51 non habeo nunc tempus. 52 ex voto meo. 53 cauendum eſt. 54 piſces negligere. 55 quam vobis flagitium eſt. 56 quantum queo. 57 *Mitknechten.* 58 eodem modo do praecepta. 59 non ſatis delicatum.

60 opus

Postremo, tanquam in speculum, in patinas, Demea,
Inspicere iubeo,& moneo quid facto vsus [60] sit.
Inepta haec esse,nos quae facimus,sentio.
Verum quid facias ? vt homo est, ita morem geras [61].
Nunquid vis ?D.Mentem vobis meliorem dari [62].
S. Tu rus hinc ibis ? D.Recta [63]. S.Nam quid tu hic agas,
Vbi,si quid bene praecipias,nemo obtemperet ?
D. Ego vero hinc abeo, quando [64] is, quamobrem [65] huc veneram,
Rus abiit: illum curo vnum,ille ad me attinet:
Quando ita volt frater,de istoc ipse viderit.
Sed quis illic est,quem video procul?estne hic Hegio
Tribulis [66] noster ? si satis [67] cerno, is hercle est, vah,
Homo amicus nobis iam inde a puero. dii boni,
Nae illiusmodi [68] iam magna nobis ciuium
Penuriaest: antiqua homo virtute ac fide,
Haud scito mali quid ortum ex hoc sit publice [69].

Quam

60 opus, necessarium. 61 quemadmodum homo est, cum quo negotium habes, ita eum tractare debes. 62 ego nihil aliud nunc volo, quam vt melior mens vobis detur. 63 recta via ego ibo in rus. 64 quoniam. 65 propter quem. 66 qui ex nostra tribu, seu parte ciuitatis, est. 67 recte. 68 tam bonorum ciuium, qualis hic est. 69 non facile malum aliquod orietur ex hoc homine in rempublicam.

70 quam

Quam [70] gaudeo, vbi etiam huius generis reliquias
Restare video! vah, viuere etiam nunc lubet.
Opperiar [71] hominem heic, vt salutem, & conloquar.

70 quam vehementer gaudeo. 71 exspectabo.

ACTVS III. SCENA V.

HEGIO, GETA, DEMEA, PAMPHILA.

H. PRo dii immortales! facinus indignum, Geta,
Quid narras? G. Sic est factum. H. Ex illane familia
Tam illiberale [1] facinus esse ortum? o Aeschine!
Pol haud paternum istuc dedisti [2]. D. Videlicet
De psaltria hac audiuit: id illi nunc dolet
Alieno [3]; pater is nihili pendit [4]: hei mihi!
Vtinam hic prope adesset alicubi, atque audiret haec.
H. Ni facient quae illos aequum [5] est, haud sic auferent [6].
G. In te spes omnis, Hegio, nobis sita est:
Te solum habemus: tu es patronus, tu parens:
Ille tibi moriens nos commendauit senex:
Si deseris tu, periimus. H. Caue dixeris [7]:
Nec faciam, neque me satis pie posse arbitror [8]
D. Adi-

1 Inhonestum, turpe, indecorum. 2 non in eo imitatus es virtutem patris tui. 3 qui alienus est. 4 pater hoc nihil curat. 5 quae facere illos decet. 6 inultum. 7 noli hoc dicere. 8 neque arbitror me hoc facere

D. Adibo,ſaluere Hegionem plurimum
Iubeo. H. Oh!te quaerebam ipſum, ſalue, Demea.
D. Quid autem [9]? H. Maior filius tuus Aeſchinus,
Quem fratri adoptandum dediſti, neque boni
Neque liberalis [10] functus officium viri eſt.
D. Quid iſtuc [11]? H. Noſtrum amicum noras Simulum, atque
Aequalem? D. [12] Quidni? H. Filiam eius virginem
Vitiauit. D. Hem! H. Mane [13], nondum audiſti, Demea,
Quod eſt grauiſſimum. D. An quid eſt etiam amplius?
H. Vero amplius [14]: nam hoc quidem ferundum aliquo modo eſt:
Perſuaſit nox, amor, vinum, [15] adoleſcentia:
Humanum [16] eſt, vbi ſcit factum [17], ad matrem virginis
Venit ipſus vltro [18], lacrumans, orans, obſecrans,
Fidem dans, iurans, ſe illam ducturum domum [19].

Igno-

facere poſſe cum bona conſcientia. 9 eſt, quod mihi dices. 10 honeſti. Hanc conſtructionem, qua *fungor* iungitur cum caſu accuſandi, ſupra p. 311. iam obſeruauimus. 11 eſt. 12 cur eum non norim. 13 exſpecta, auſculta modo. 14 vtique adhuc amplius. 15 Naſo:

Nox, & amor vinumque nihil moderabile ſuadent,
Illa pudore vacat: Liber amorque metu.

16 humanum peccatum fecit. 17 poſtquam ſcit, hoc factum eſſe. 18 ſponte ſua. 19 ſe velle illam ducere vxorem.

20 venia

Ignotum[20] eſt, tacitum[21] eſt, creditum eſt, virgo ex eo
Compreſſu grauida facta eſt : menſis hic decimus eſt :
Ille bonus vir nobis pſaltriam, ſi diis placet,
Parauit, quei cum viuat, illam deſerit.
D. Pro certone tu iſtaec dicis ? H. Mater virginis
In medio[22] eſt, ipſa virgo, res ipſa : hic Geta
Praeterea, vt captus eſt ſeruorum[23], non malus
Neque iners, alit illas, ſolus omnem familiam
Suſtentat : hunc abduce[24], vinci : quaere rem[25].
G. Imo hercle extorque[26], niſi ita factum eſt, Demea.
Poſtremo non negabit, coram ipſum cedo[27].
D. Pudet : nec quid agam, neque quid huic reſpondeam,
Scio. P. Miſeram me, differor[28] doloribus,
Iuno Lucina[29] fer opem, ſerua me obſecro. H. Hem !

Num

20 venia ei data eſt. 21 res fuit occultata. 22 ipſa adeſt 23 prout ingenia ſeruorum ſunt. 24 *abduce* pro *abduc* flexione antiqua. 25 inquire in rem totam. 26 conjice me in torturam. 27 ecce ipſum Getam. 28 valde crucior. 29 Iuno, quia eam parturientes inuocabant, *Lucinia* dicta eſt. Quod nomen *Diana* quoque accepit, quum *Lucinia* item *Lucifera* diceretur. Cicero de N. D. II, 27. *Luna a lucendo nominata. Eadem eſt enim Lucina, itaque vt apud Graecos Dianam, eamque Luciferam, ſic apud noſtros Iunonem Lucinam in pariendo invocant : quae eadem Diana omniuaga dicitur, non a venando, ſed quod in ſeptem numeratur tanquam vaganti-*

Numnam illa quaeso parturit? G. Certe, Hegio.
H. Hem!
Illaec fidem nunc vostram implorat, Demea.
Quod vos ius cogit, id voluntate impetret.
Haec primum vt fiant, deos quaeso, vt vobis decet:[30]
Sin aliter animus voster est, ego, *Demea*,
Summa vi defendam hanc atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat: vna a pueris paruoli
Sumus educti[31]; vna semper militiae[32] & domi
Fuimus: paupertatem vna pertulimus grauem.
Quapropter nitar[33], faciam, experiar, denique
Animam relinquam potius quam illas deseram.
Quid mihi respondes? D. Fratrem conueniam[34], Hegio:
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.
H. Sed, Demea, hoc tu facito cum animo cogites[35],
Quam vos facillime agitis[36], quam estis maxume
Potentes, dites, fortunati, nobiles,

Tam

bus Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem adpartus, quod ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut plerumque nouem lunae cursibus: qui quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur. 30 Decet iungitur casui dandi more Graecorum, Gellius IX, 15. *& praefatur arrogantius & elatius quam aetati eius decebat.* 31 educati. *educere* pro *educare* saepe notauimus. 32 in militia, in bello. 33 allaborabo. 34 cum fratre loquar. 35 hoc tu expendere debes accurate. 36 quam facillime vos possitis haec agere.

37 *weno*

Tam maxume vos aequo animo aequa noscere
Oportet, si vos vultis perhiberi probos [37].
D. Redito [38]: fient, quae fieri aequum est, omnia.
H. Decet te facere: Geta, duc me intro ad Sostratam.
D. Non me indicente [39] haec fiunt. vtinam hoc sit modo
Defunctum [40]. verum nimia illaec licentia
profecto euadet in aliquod magnum malum.
Ibo, requiram [41] fratrem, vt in eum haec euomam [42].

37 *wenn ihr wolt vor redliche Leute angesehen seyn.* 38 redi ad me. 39 haec ego dudum praedixi. 40 *wenn es doch nur zum Ende gebracht wäre.* 41 quaeram. 42 hanc meam iracundiam.

ACTVS III. SCENA. VI.

HEGIO.

H. BOno animo fac sis, Sostrata, & istam [1], quam [2] potes,
Fac consolere: ego Mitionem, si apud [3] forum est,
Conueniam, atque vt res gesta est, narrabo ordine.
Si [4] est, vt facturus officium siet suum,
Faciat: sin aliter de hac re eius sententia est,
Respondeat mi, vt, quid agam, quam primum sciam.

ACTVS

1 Pamphilam. 2 quantum. 3 *Apud* hoc loco est *in.* 4 si ille ita est comparatus.

1 Tune

ACTVS IV. SCENA I.

CTESIPHO, SYRVS.

C. An'[1] patrem hinc abiisse rus? S. Iam dudum [2]. C. Dic sodes. S. Apud
Villam est: nunc eum maxume operis aliquid facere credo. C. Vtinam quidem,
Quod cum salute eius fiat, ita se defatigari velim [3],
Vt triduo hoc perpetuo [4] e lecto prorsus nequeat surgere.
S. Ita fiat, & istoc si quid potis est rectius [5]. C. Ita. nam hunc diem
Misere nimis perpetuum, vt coepi, cupio in laetitia degere [6]:
Et illud rus [7] nulla alia caussa [8] tam male [9] odi, nisi quia prope est.
Quod si abesset longius,
Prius nox oppressisset [10] illic, quam huc reuorti posset [11] iterum.
Nunc vbi [12] me illic non videbit, iam huc recurret, sat [13] scio:,
Rogitabit [14] me, vbi fuerim: quem ego hodie toto non vidi die,

Quid

1 Tune dicis. 2 abiit. 3 velim, vt pater meus ita defatigetur laborando, modo id fiat sine damno sanitatis. 4 per totos hos tres dies. 5 & opto, vt aliquid adhuc rectius fiat, si potest fieri. 6 vehementer nimis cupio hunc diem laetum agere, quemadmodum coepi. 7 praedium. 8 ob nullam aliam caussam. 9 valde. ...te ihn überfallen. 11 pater meus. 12 si. 13 certo. ...abit. 15 tibi

Quid dicam? S. Nihilne in mentem [15]? C. Nunquam quidquam [16]. S. Tanto nequior [17].

Cliens, amicus, hospes nemo est vobis? S. Sunt [18]: quid postea?

S. Hisce opera vt data [19] sit. C. Quae non data [20] sit? non potest fieri. S. Potest.

C. Interdiu [21], sed si heic pernocto, caussae quid dicam [22] Syre?

S. Vah, quam vellem etiam noctu amicis operam mos esset dari [23].

Quin tu otiosus [24] es: ego illius sensum pulchre calleo [25],

Cum feruet maxume [26], tam placidum quam ouem reddo. C. Quo modo [27]?

S. Laudarier te audit libenter, facio te apud illum deum [28];

Vir-

15 tibi venit. 16 plane nihil incidit mihi in mentem. 17 tanto miserior tu homo es. 18 sunt nobis omnino tales, habemus vtique tales. 19 dices ad patrem, te necesse habuisse, illis in aliqua re inseruire. 20 quomodo ego hoc dicam, cum a me nulla opera data sit amicis? 21 equidem hoc valeret, si interdiu heic manerem. 22 quid vero praetendam? 23 vehementer cuperem, quod etiam consuetudo esset inseruire amicis noctu. 24 tu vero animum habe tranquillum, & omitte curas omnes. 25 ego animum illius probe intelligo; *ich weiß schon, wo man ihn am rechten Orte angreiffen soll* 26 cum maxime iratus est. 27 quomodo vero id facis? 28 ego te tam valde laudo, ac si deus esses. Est locutio prouerbialis hyperbolica, exinde orta, quia veteres eum, quem ob virtutes magni faciebant, *diuinum, Deum, diisgenitum* dicebant. 29 tu-

ACTVS III. SCENA III.

DEMEA, SYRVS.

D. Disperii, Ctesiphonem audiui filium
Vna [1] fuisse in raptione [2] cum Aeschino.
Id misero restat mihi mali [3], si illum potest [4],
Qui alicuius rei [5] est, etiam eum ad nequitiam abducere.
Vbi ego illum [6], quaeram? credo abductum [7] in ganeum [8]
Aliquo [9]; persuasit ille impurus, sat scio.
Sed eccum ire Syrum video: hinc scribo [10] iam, vbi siet.
Atque hercle hic de grege [11] illo est: si me senserit
Eum quaeritare [12], nunquam dicet carnufex,
Non ostendam [13] id me velle.

ACTVS

---

1 Simul. 2 cum Aeschinus raperet puellam lenoni. 3 haec etiam adhuc calamitas. 4 dum id agit, vt illum etiam abducat ad nequitiam. 5 in quo adhuc aliqua spes bona est, *der sich noch auf etwas leget.* 6 Ctesiphonem. 7 esse. 8 *Huren-Hauß. Ganeum* dicitur ἀπὸ τῆς γᾶς a terra & proprie est locus abditus, veluti sub terra. Veteres meretricum tabernas *ganea* dixerunt, quod ea sint in terra vt coenacula. 9 *irgends wohin.* 10 sciscitabor, audibo, intelligam. 11 de societate tam egregiorum hominum. 12 si senserit, quod ego illum quaero. 13 *ich muß es mich nicht mercken lassen.*

1 Ra

ACTVS III. SCENA IV.
SYRVS, DEMEA.

S. OMnem rem [1] modo seni,
Quo pacto [2] haberet, enarramus ordine,
Nil quidquam vidi laetius. D. Pro Iupiter!
Hominis stultitiam. Si Collaudauit filium:
Mihi, qui id dedissem consilium, egit gratias.
D. Disrumpor [3]. S. Argentum adnumerauit illico:
Dedit praeterea in sumtum 4 dimidium minae:
Id distributum sane est ex sententia [5]. D. Hem,
Huic mandes, si quid recte curatum [6] velis.
S. Hem Demea, haud adspexeram te: quid agitur?
D. Quid agatur? vostram nequeo mirari satis
Rationem [8]. S. Est hercle inepta [8], ne dicam dolo [9], atque
Absurda. Pisces caeteros purga [10], Dromo:
Congrum [11] istum maxumum in aqua sinito lüdere.
Tantisper; vbi ego rediero exossabitur [12];
Prius nolo [13]. D. Haeccine flagitia? [14] S. Mihi quidem non placent:

1 Raptum, raptionem ab Aeschino factam. 2 quomodo tota res sese haberet. 3 prae dolore & ira. 3 statim, sine mora. 4 ad sumtus necessarios. 5 ex voto nostro. 6 si quid tu habes, quod recte vis curari, huic sane mandes & tradas. 7 modum agendi. 8 haec ratio seu modus viuendi & agendi est sane absurdus & ineptus. 9 vt rem confitear sine dolo. 10 *nimm auß.* 11 genus piscis. 12 *außgraten.* 13 nolo vero, vt piscis prius exossetur, quam ego rediero. 14 sunt.

15 ge-

Et clamo ſaepe: Salſamenta [15] haec, Stephanio,
Fac macerentur [16] pulchre. D. Dii voſtram fidem,
Vtrum ſtudione id ſibi habet, an laudi putat
Fore [17], ſi perdiderit gnatum? vae miſero mihi,
Videre videor iam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquo militatum [18]. S. O Demea!
Iſtuc eſt ſapere, non quod ante pedes modo eſt,
Videre, ſed etiam illa, quae futura ſunt,
Proſpicere. D. Quid? iſtaec iam penes vos pſaltria [19] eſt?
S. Ellam [20] intus. D. Eho, an domi eſt habiturus [21]? S. Credo, vt eſt
Dementia [22]. D. Haeccine fieri [23]? S. Inepta lenitas
Patris, & facilitas praua. D. Fratris me quidem
Pudet pigetque. S. Nimium inter vos, Demea, ac
Non, quia ades praeſens, dico hoc, pernimium [24] intereſt:
Tu, quantus quantus, nihil niſi ſapientia [25] es:
Ille ſomnium [26], ſineres vero illum tu tuum
Facere haec? D. Sinerem illum [27]? aut non ſex totis menſibus

Prius

15 *geſaltzene Speiſen oder Fiſche.* 16 diluantur aqua *waſſern.* 17 an id agit, & an id laudi ſibi putat. 18 in militiam ex deſperatione. 19 cantatrix. 20 ecce illam. 21 an habere vult illam domi? 22 pro ea dementia, quam habet 23 decet. 24 *es iſt doch gar zu viel daran gelegen.* 25 totus ſapiens es. 26 homo ſomnolentus & tardus ac ſtupidus. 27 ego ſinerem, illum haec facere?

28 *ſolte*

Prius olfecissem [28], quam ille quidquam coeperit?
S. Vigilantiam tuam tu mihi narras? D. Sic fiet
Modo [29], vt nunc est. S. Vt quisque suum volt esse, ita est [30].
D. Quid? eum vidistin' hodie? S. Tuum ne filium [31]?
(Abigam hunc rus) iam dudum aliquid ruri agere arbitror.
D. Satis [32] scis ibi esse? S. Oh [33], quem egomet produxi [34]. D. Optume est:
Metui, ne haereret [35] heic. S. Atque iratum admodum [36].
C. Quid autem [37]? S. Adortus iurgio [38] fratrem apud forum
De [39] psaltria istac. D. Ain' vero [40]? S. Vah, nil reticuit:
Nam, vt [41] numerabatur forte argentum, intervenit
Homo de improuiso, coepit clamare: Aeschine,
Haeccine flagitia facere te [42]? haec de admittere

28 *solte ichs nicht gemercket, oder den Braten gerochen haben*? 29 vtinam modo talis semper maneat, qualis nunc est. 30 tales sunt liberi, quales vult pater vt illi sint. 31 ego viderim. 32 an tu satis certo scis. 33 cur ego id non sciam. 34 dum ipse ego produxi illum. 35 mansisset. 36 ego illum produxi, cum esset valde iratus. 37 cur vero erat iratus? 38 videlicet rixam habuerat cum fratre. 39 propter. 40 quod ais? 41 dum. 42 decet.

Indigna genere nostro [43]? D. Oh, lacrumo gaudio [44].

S. Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.

D. Saluus sit [45]: spero, est similis maiorum suum. S. Hui!

D. Syre, praeceptorum plenus istorum ille [46]. S. Phi, [47]

Domi habuit, vnde disceret. D. Fit sedulo;
Nil praetermitto: consuefacio: denique
Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium
Iubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi: [48]

Hoc

43 an tu facere haec debuisti, quae indigna sunt nostro genere? 44 prae gaudio. 45 vtinam modo dii ipsum conseruent. 46 ille plenus est praeceptorum, quae tu ei dedisti. 47 est interiectio admirantis. 48 Cicero pro Arch. cap. VI. *Quam multas nobis imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum, fortissimorum virorum, expressas, scriptores & graeci & latini reliquerunt? quas ego mihi semper in administranda republica proponens, animum & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam.* Epictetus Enchirid. cap. LI. Ὅταν τινὶ μέλλεις συμβάλλειν, καὶ μάλιστα τῶν ἐν ὑπεροχῇ δοκούντων, πρόβαλε σεαυτῷ, τί ἂν ἐποίησεν ἐν τούτῳ Σωκράτης ἢ Ζήνων· Καὶ οὐκ ἀπορήσεις τοῦ χρήσασθαι προσηκόντως ἐν τῷ ἐμπεσόντι. *Quod si negotium tibi futurum est cum aliquo, maxime si is in dignitate fuerit constitutus, ipse tibi proponito, quid ea in re facturus fuisset Socrates aut Zenon. Ita fiet, vt te ratio haud deficiat, qua quicquid illud fuerit, rite conficias.* Seneca epist. VI. *Longum,* ait, *iter est per prae-*

C. Hoc tacito. S. Recte sane D. Hoc fugito. S. Callide [49].

D. Hoc laudi est. S. Istaec res [50] est. D. Hoc vitio datur.

S. Probissime. D. Porro autem. S. Non hercle otium [51] est

Nunc mihi auscultandi : pisces ex sententia [52]

Nactus sum: hi mihi ne corrumpantur cautio [53] est.

Nam id [54] nobis tam flagitium est, quam [55] illa, Demea,

Non facere vobis, quae modo dixti : &, quod [56] queo,

Conseruis [57] ad eundem istunc praecipio modum [58] :

Hoc falsum est, hoc adustum est, hoc lautum est [59] parum :

Illud recte, iterum sic memento : sedulo

Moneo, quae possum pro mea sapientia.

Postre-

praecepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Vitae eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illum, an ex formula sua viveret. Plato & Aristoteles, & omnis in diuersum itura sapientium turba plus ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum & Hermachum, & Polyenum magnos viros non schola Epicuri, sed contuberniumfecit. 49 dicis. 50 ita oportet vt agas. 51 non habeo nunc tempus. 52 ex voto meo. 53 cauendum est. 54 pisces negligere. 55 quam vobis flagitium est. 56 quantum queo. 57 *Mitknechten.* 58 eodem modo do praecepta. 59 non satis delicatum.

60 opus

Quam [70] gaudeo, vbi etiam huius generis reliquias
Reſtare video! vah, viuere etiam nunc lubet.
Opperiar [71] hominem heic, vt ſalutem, & conloquar.

70 quam vehementer gaudeo. 71 exſpectabo.

ACTVS III. SCENA V.

HEGIO, GETA, DEMEA, PAMPHILA.

H. PRo dii immortales! facinus indignum, Geta,
Quid narras? G. Sic eſt factum. H. Ex illane familia
Tam illiberale [1] facinus eſſe ortum? o Aeſchine!
Pol haud paternum iſtuc dediſti [2]. D. Videlicet
De pſaltria hac audiuit: id illi nunc dolet
Alieno [3]; pater is nihili pendit [4]: hei mihi!
Vtinam hic prope adeſſet alicubi, atque audiret haec.
H. Ni facient quae illos aequum [5] eſt, haud ſic auferent [6].
G. In te ſpes omnis, Hegio, nobis ſita eſt:
Te ſolum habemus: tu es patronus, tu parens:
Ille tibi moriens nos commendauit ſenex:
Si deſeris tu, periimus. H. Caue dixeris [7]:
Nec faciam, neque me ſatis pie poſſe arbitror [8]

D. Adi-

1 Inhoneſtum, turpe, indecorum. 2 non in eo imitatus es virtutem patris tui. 3 qui alienus eſt. 4 pater hoc nihil curat. 5 quae facere illos decet. 6 inultum. 7 noli hoc dicere. 8 neque arbitror me hoc facere

D. Adibo, saluere Hegionem plurimum
Iubeo. H. Oh! te quaerebam ipsum, salue, Demea.
D. Quid autem [9]? H. Maior filius tuus Aeschinus,
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni
Neque liberalis [10] functus officium viri est.
D. Quid istuc [11]? H. Nostrum amicum noras Simulum, atque
Aequalem? D. [12] Quidni? H. Filiam eius virginem
Vitiauit. D. Hem! H. Mane [13], nondum audisti, Demea,
Quod est grauissimum. D. An quid est etiam amplius?
H. Vero amplius [14]: nam hoc quidem ferundum aliquo modo est:
Persuasit nox, amor, vinum, [15] adolescentia:
Humanum [16] est, vbi scit factum [17], ad matrem virginis
Venit ipsus vltro [18], lacrumans, orans, obsecrans,
Fidem dans, iurans, se illam ducturum domum [19].

Igno-

facere posse cum bona conscientia. 9 est, quod mihi dices. 10 honesti. Hanc constructionem, qua *fungor* iungitur cum casu accusandi, supra p. 311. iam obseruauimus. 11 est. 12 cur eum non norim. 13 exspecta, ausculta modo. 14 vtique adhuc amplius. 15 Naso:

Nox, & amor vinumque nihil moderabile suadent,
Illa pudore vacat: Liber amorque metu.

16 humanum peccatum fecit. 17 postquam scit, hoc factum esse. 18 sponte sua. 19 se velle illam ducere vxorem.

20 venia

Ignotum [20] eſt, tacitum [21] eſt, creditum eſt, virgo ex eo
Compreſſu grauida facta eſt: menſis hic decimus eſt:
Ille bonus vir nobis pſaltriam, ſi diis placet,
Parauit, quei cum viuat, illam deſerit.
D. Pro certone tu iſtaec dicis? H. Mater virginis
In medio [22] eſt, ipſa virgo, res ipſa: hic Geta
Praeterea, vt captus eſt ſeruorum [23], non malus
Neque iners, alit illas, ſolus omnem familiam
Suſtentat: hunc abduce [24], vinci: quaere rem [25].
G. Imo hercle extorque [26], niſi ita factum eſt, Demea,
Poſtremo non negabit, coram ipſum cedo [27].
D. Pudet: nec quid agam, neque quid huic reſpondeam,
Scio. P. Miſeram me, differor [28] doloribus,
Iuno Lucina [29] fer opem, ſerua me obſecro. H. Hem!

Num

20 venia ei data eſt. 21 res fuit occultata. 22 ipſa adeſt 23 prout ingenia ſeruorum ſunt. 24 *abduce* pro *abduc* flexione antiqua. 25 inquire in rem totam. 26 conjice me in torturam. 27 ecce ipſum Getam. 28 valde crucior. 29 Iuno, quia eam parturientes inuocabant, *Lucinia* dicta eſt. Quod nomen *Diana* quoque accepit, quum *Lucinia* item *Lucifera* diceretur. Cicero de N. D. II, 27. *Luna a lucendo nominata. Eadem eſt enim Lucina, itaque vt apud Graecos Dianam, eamque Luciferam, ſic apud noſtros Iunonem Lucinam in pariendo invocant: quae eadem Diana omniuaga dicitur, non a venando, ſed quod in ſeptem numeratur tanquam vaganti-*

Numnam illa quaeso parturit? G. Certe, Hegio. H. Hem!
Illaec fidem nunc vostram implorat, Demea.
Quod vos ius cogit, id voluntate impetret.
Haec primum vt fiant, deos quaeso, vt vobis decet:[30]
Sin aliter animus voster est, ego, Demea,
Summa vi defendam hanc atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat: vna a pueris paruoli
Sumus educti[31]; vna semper militiae[32] & domi
Fuimus: paupertatem vna pertulimus grauem.
Quapropter nitar[33], faciam, experiar, denique
Animam relinquam potius quam illas deseram.
Quid mihi respondes? D. Fratrem conueniam[34], Hegio:
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.
H. Sed, Demea, hoc tu facito cum animo cogites[35],
Quam vos facillime agitis[36], quam estis maxume
Potentes, dites, fortunati, nobiles,

Tam

bus Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem adpartus, quod ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut plerumque nouem lunae cursibus: qui quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur. 30 *Decet* iungitur casui dandi more Graecorum. Gellius IX, 15. *& praefatur arrogantius & elatius quam aetati eius decebat.* 31 educati. *educere* pro *educare* saepe notauimus. 32 in militia, in bello. 33 allaborabo. 34 cum fratre loquar. 35 hoc tu expendere debes accurate. 36 quam facillime vos possitis haec agere.

37 wenn

Tam maxume vos aequo animo aequa noscere
Oportet, si vos vultis perhiberi probos [37].
D. Redito [38]: fient, quae fieri aequum est, omnia.
H. Decet te facere: Geta, duc me intro ad Sostratam.
D. Non me indicente [39] haec fiunt. vtinam hoc sit modo
Defunctum [40]. verum nimia illaec licentia
profecto euadet in aliquod magnum malum.
Ibo, requiram [41] fratrem, vt in eum haec euomam [42].

37 *wenn ihr wolt vor redliche Leute angesehen seyn.* 38 redi ad me. 39 haec ego dudum praedixi. 40 *wenn es doch nur zum Ende gebracht wäre.* 41 quaeram. 42 hanc meam iracundiam.

ACTVS III. SCENA. VI.

HEGIO.

H. Bono animo fac sis, Sostrata, & istam [1], quam [2] potes,
Fac consolere: ego Mitionem, si apud [3] forum est,
Conueniam, atque vt res gesta est, narrabo ordine.
Si [4] est, vt facturus officium siet suum,
Faciat: sin aliter de hac re eius sententia est,
Respondeat mi, vt, quid agam. quam primum sciam.

ACTVS

1 Pamphilam. 2 quantum. 3 *Apud* hoc loco est *in.* 4 si ille ita est comparatus.

1 Tune

ACTVS IV. SCENA I.

CTESIPHO, SYRVS.

C. An'[1] patrem hinc abiisse rus? S. Iam dudum[2]. C. Dic sodes. S. Apud
Villam est: nunc eum maxume operis aliquid facere credo. C. Vtinam quidem,
Quod cum salute eius fiat, ita se defatigari velim[3],
Vt triduo hoc perpetuo[4] e lecto prorsus nequeat surgere.
S. Ita fiat, & istoc si quid potis est rectius[5]. C. Ita. nam hunc diem
Misere nimis perpetuum, vt coepi, cupio in laetitia degere[6]:
Et illud rus[7] nulla alia caussa[8] tam male[9] odi, nisi quia prope est.
Quod si abesset longius,
Prius nox oppressisset[10] illic, quam huc reuorti posset[11] iterum.
Nunc vbi[12] me illic non videbit, iam huc recurret, sat[13] scio:,
Rogitabit[14] me, vbi fuerim: quem ego hodie toto non vidi die.

Quid

1 Tune dicis. 2 abiit. 3 velim, vt pater meus ita defatigetur laborando, modo id fiat sine damno sanitatis. 4 per totos hos tres dies. 5 & opto, vt aliquid adhuc rectius fiat, si potest fieri. 6 vehementer nimis cupio hunc diem laetum agere, quemadmodum coepi. 7 praedium. 8 ob nullam aliam caussam. 9 valde. 10 *hätte ihn überfallen.* 11 pater meus. 12 si. 13 certo. 14 interrogabit. 15 tibi

Quid dicam ? S. Nihilne in mentem [15] ? C. Nunquam quidquam [16]. S. Tanto nequior [17].
Cliens, amicus, hoſpes nemo eſt vobis ? S. Sunt [18]: quid poſtea ?
S. Hiſce opera vt data [19] ſit. C. Quae non data [20] ſit ? non poteſt fieri. S. Poteſt.
C. Interdiu [21], ſed ſi heic pernocto, cauſſae quid dicam [22] Syre ?
S. Vah, quam vellem etiam noctu amicis operam mos eſſet dari [23].
Quin tu otioſus [24] es: ego illius ſenſum pulchre calleo [25],
Cum feruet maxume [26], tam placidum quam ovem reddo. C. Quo modo [27] ?
S. Laudarier te audit libenter, facio te apud illum deum [28];

Vir-

15 tibi venit. 16 plane nihil incidit mihi in mentem. 17 tanto miſerior tu homo es. 18 ſunt nobis omnino tales, habemus vtique tales. 19 dices ad patrem, te neceſſe habuiſſe, illis in aliqua re inſeruire. 20 quomodo ego hoc dicam, cum a me nulla opera' data ſit amicis? 21 equidem hoc valeret, ſi interdiu heic manerem. 22 quid vero praetendam ? 23 vehementer cuperem, quod etiam conſuetudo eſſet inſeruire amicis noctu. 24 tu vero animum habe tranquillum, & omitte curas omnes. 25 ego animum illius probe intelligo ; *ich weiß ſchon, wo man ihn am rechten Orte angreiffen ſoll* 26 cum maxime iratus eſt. 27 quomodo vero id facis ? 28 ego te tam valde laudo, ac ſi deus eſſes. Eſt locutio prouerbialis hyperbolica, exinde orta, quia veteres eum, quem ob virtutes magni faciebant, *diuinum, Deum, diisgenitum* dicebant. 29 tu-

Virtutes narro. C. Meas [29] ? S. Tuas. homini [30] illico lacrumae cadunt,

Quasi puero, gaudio [31]. hem tibi autem [32]. C. Quidnam est ? S. Lupus in fabula [33].

C. Pater adest. S. Ipsus est. C. Syre, quid agimus? S. Fuge modo intro : ego videro.

C. Si quid rogabit, nusquam tu me [34]; audistine? S. Potin, vt desinas [35] ?

29 tune narras meas virtutes ? 30 patri tuo. 31 prae gaudio. Vell. Paterc. II, 104. 5. *At vero militum conspectu eius elicitae gaudio lacrimae.* 32 caueas. 33 ipse pater adest, de quo iam loquebamur. *Lupus in fabula.* i.e. in sermone, qui fit de lupo, lupus ipse adparet. nam *fabula* & *sermo* sumuntur pro familiari colloquio. Plautus Stich. IV, 1, 71. *Atque eccum lupum in sermone.* Theocritus Idyll. XIV.

οὐ φθεγξῇ; λύκον εἶδες;

Non loqueris ? lupum vidisti?

Hinc prouerbium *lupus in fabula* dicitur, quum supervenit is, de quo loquimur & nobis loquendi facultatem remouet. adde Plin. VIII, 22. 34 tu dicito, te nusquam me vidisse. 35 cur vero fieri non potest, vt tu desinas loqui ?

ACTVS IV. SCENA II.

DEMEA, CTESIPHO, SYRVS.

D. NAe ego homo sum infelix ! primum, fratrem nusquam inuenio gentium ?

Praeterea autem, dum illum quaero, a villa mercenarium [1]

Vidi:

1 Mercenarium, *Taglöhner*, venientem a villa.

Vidi : is filium negat esse rure : nec, quid agam, scio.

C. Syre. S. Quid ais ? C. Mene quaerit? S. Verum [2]. C. Perii. S. Quin tu animo bono es.

D. Quid hoc malum infelicitatis : nequeo satis decernere [3].

Nisi me credo huic esse natum rei [4], ferundis miseriis [5].

Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia:

Primus porro obnuncio [6], aegre solus, si quid fit, fero.

S. Rideo hunc : primum ait se scire : is solus nescit omnia.

D. Nunc redeo : si forte frater redierit, viso [7]. C. Syre,

Obsecro, vide, ne ille huc prorsus se irruat [8]. S. Etiam taces [9]?

Ego cauebo. C. Nunquam hercle hodie ego istuc [10] committam tibi.

Nam me iam in cellam aliquam cum illa concludam : id tutissimum est.

S. Age [11], tamen ego hunc [12] amouebo. D. Sed eccum sceleratum Syrum.

S S. Non

2 omnino. 3 intelligere. 4 ad hanc rem. 5 scilicet vt miserias feram. 6 indico. 7 videbo. 8 ne nos obruat & celeriter interueniat. 9 cur vero non taces? 10 hanc rem & meam salutem. 11 facias quidquid lubet. 12 patrem tuum.

13 mane-

S. Non hercle heic quidem durare [13] quisquam, si sic [14] fit, potest.
Scire equidem volo, quot mihi sint domini; quae haec est miseria? D. Quid
Ille gannit [15]? quid volt? quid ais bone vir? hem, est frater domi?
S. Quid, malum, bone vir mihi narras? equidem perii! D. Quid tibi est?
S. Rogitas [16]? Ctesipho me pugnis miserum & istam psaltriam
Vsque [17] occidit. D. Hem, quid narras? S. Hem, vide vt discidit labrum [18],
D. Quamobrem? S. Me impulsore [19] hanc [20] emtam esse ait. D. Non tu eum rus hinc modo
Produx [21] aiebas? S. Factum: verum post venit insaniens:
Nil pepercit: non puduisse verberare hominem senem,
Quem ego modo puerum tantillum [22] in manibus gestaui meis?
D. Laudo, Ctesipho; patrissas [23]. abi, virum te iudico.

S. Lau-

13 manere. 14 *wenn es so zugehet.* 15 conqueritur gannitu; qua voce tædium & contemtus significatur. *Gannire* vulpium & canum est. 16 cur vero interrogas? 17 propemodum, fere. 18 *wie er mir das Maul zerrissen hat.* 19 me suasore, dum ego dedi consilium. 20 psaltriam. 21 produxisse. 22 cum adhuc paruulus esset. 23 in hac re tu imitaris patrem. *Patrisso* est imitor patris mores, Plautus Pseud. I, 5, 27. *Id tu miraris, si patrissat*

S. Laudas? nae ille continebit posthac, si sapiet, manus.
D. Fortiter [24]. S. Perquam [25], quia miseram mulierem & me seruolum,
Qui referire [26] non audebam, vicit: hui, perfortiter!
D. Non potuit melius: idem, quod ego, sensit [27], te esse huic rei caput [28].
Sed estne frater intus? S. Non est. D. Vbi illum quaeram, cogito.
S. Scio vbi sit, verum hodie nunquam monstrabo. D. Hem, quid ais? S. Ita.
D. Diminuetur tibi quidem iam cerebrum. S. At nomen nescio
Illius hominis [29], sed locum noui vbi sit. D. Dic ergo locum.
S. Nostin' porticum apud macellum [30] hanc [31] deorsum? D. Quid ni nouerim?
S. Praeterito hac recta platea [32] sursum: vbi eo veneris,
Cliuus deorsum vorsus [33] est, hac praecipitato [34]: postea

trissat filius? Mostell. III. 1; 108. *euge, Philolaches patrissat.* 24 ille fecit. 25 egregiam fortitudinem demonstrauit. 26 *wiederschlagen.* 27 ille idem sensit, quod ego sensi, eandem habuit sententiam, quam ego semper habui. 28 te esse auctorem totius rei. 29 apud quem frater est. 30 *Fleisch-Bæncke.* 31 hanc porticum. 32 *die Gasse langst hinauf* 33 *da gehet ein Hügel abwerts.* 34 per hunc cliuum ito deorsum,

Est ad hanc manum sacellum: ibi angiportum[35] propter est.

D. Quoniam[36]? S. Illic, vbi etiam caprificus[37] magna est. D. Noui. S. hac pergito.

D. Id quidem angiportum non est peruium. S. Verum[38] hercle. vah,

Censen hominem me esse? erraui. in porticum rursum redi.

Sane hac multo propius[39] ibis, & minor est erratio[40].

Scin' Cratini huius ditis[41] aedes? D. Scio. S. Vbi eas praeterieris,

At sinistram hac recta platea[42]; vbi ad Dianae[43] veneris,

Ito ad dextram: prius, quam ad portam venias, apud ipsum lacum

Est pistrilla[44], & ex aduorsum[45] est fabrica[46], ibi est[47]. D. Quid ibi facit?

S. Lectulos in Sole ilignis pedibus faciundos dedit[48].

D. Vbi

35 *In ein enges Gaesgen.* 36 quonam porro ibo? 37 *ein wilder Feigen-Baum.* 38 vtique, recte dicis. 39 *viel naher.* 40 non ita facile errabis. 41 diuitis, locupletis. 42 ito. 43 templum. Sic Cicero saepius dicit: *Ad Opis, ad Pollucis, ad Castoris.* 44 *eine kleine Mühle,* vox quae alias non occurrit. 45 *gerade gegenüber.* 46 *ein Zimmerhoff.* 47 frater. 48 dedit lectulos (*Tisch und Baencke*) faciendo: cum pedibus quercinis, *mit eichenen Füssen,* quibus vtatur in Sole ad prandium. *Iligneus* & *ilignus* ducitur ab *ilice, Eichen-Baum.* Apud Colum. VI, 3. est *frons ilignea.*

49 cur

D. Vbi poteris vos? bene sane, sed cesso [49] ad eum pergere?
S. I Sane: ego te exercebo hodie, vt dignus es, silicernium [50].
Aeschinus otiose cessat [51]: prandium corrumpitur:
Ctesipho autem in amore est totus. ego iam prospiciam mihi:
Nam iam adibo, atque vnumquodque, quod quidem erit bellissimum [52],
Carpam [53], & cyathos sorbillans [54] paulatim hunc producam diem.

49 cur cesso. 50 *du alter Grau-Bart. Silicernium* est cœna, quae ab exsequiis celebrabatur circa silicem. Origo vocis huius sententiis auctorum admodum vexata est. Deinde vsurpatur pro eo, qui dignus est, post cuius exsequias haec coena paretur. 51 otio suo fruitur. 52 delicatissimum. 53 decerpam, capiam. 45 & dum aliquot pocula exsorbillabo, *ausschlürffen*.

ACTVS IV. SCENA III.

MITIO, HEGIO.

M. EGo in hac re nihil reperio, quam ob rem lauder tantopere, Hegio,
Meum officium facio: quod peccatum [1] a nobis ortum est, corrigo.
Nisi [2] si in illo me credidisti esse hominum numero, qui ita putant
Sibi fieri iniuriam, vltro si quam fecere ipsi, expostulant [3],

1 Si quid a nobis peccatur. 2 nisi forte. 3 si quando vero

Et vltro accusant. Id quia non est a me factum, agis gratias ?
H. Ah, minime : nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum [4],
Sed quaeso, vt vna mecum ad matrem virginis eas, Mitio,
Atque istaec eadem, quae mihi dixti [5], tute [6] dicas mulieri :
Suspicionem hanc propter fratrem eius esse & [7] illam psaltriam.
M. Si ita aequum censes, aut si ita opus est facto [8], eamus. H. Bene facis :
Nam & illi animum iam releuabis [9], quae dolore ac miseria
Tabescit [10] ; & tu officio [11] fueris functus: sed si aliter putas,
Egomet narrabo quae mihi dixti. M. Ego ibo, H. Bene facies :
Omnes, quibus res sunt minus secundae [12], magis sunt nescio quo modo
Suspiciosi : ad contumeliam omnia accipiunt magis [13] :

Pro-

vero ipsi iniuriam fecerunt, vltro expostulant & rixantur. 4 nunquam putaui, te aliter esse, quam reuera es. 5 dixisti. 6 tu ipse. 7 & propter. 8 si necesse est ita fieri. 9 refocillabis, recreabis. 10 quae propter dolorem ac miseriam corrumpitur. 11 tuo. 12 qui infelices sunt. 13 illi omnia magis, *sie nehmen alles gar zu leichtlich vor einen Schimpff auf.*

12 &

Propter suam impotentiam se semper credunt negligi 14.

Quapropter te ipsum purgare 15 ipsis coram 16, placabilius 17 est.

M. Et recte, & verum dicis. H. Sequere me ergo huc intro. M. Maxume 18.

14 & illi semper credunt, se negligi ab aliis, quia sint impotentes ac pauperes. 15 vt te excuses. 16 apud ipsos. 17 multum faciet ad placandos ipsorum animos. 18 omnino ego te sequar.

ACTVS IV. SCENA IV.

AESCHINVS.

Ae. Discrucior animi 1; hoccine de improuiso mali mihi obiici

Tantum 2, vt neque quid de me faciam, neque quid agam, certum siet 3?

Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit: pectore 4

Consistere nihil consili quicquam potest. Vah! quo modo

Me ex hac turba 5 expediam 6? tanta nunc suspicio de me incidit, 5

Neque ea immerito. Sostrata credit, mihi me 7 emisse hanc psaltriam:

Anus 8 indicium id fecit mihi.

 Nam

1 *Animi* est pro *animo* per enallagen casuum. 2 cur vero tam ingens malum obiicitur nunc mihi de improuiso. 3 decernere possim. 4 in pectore. 5 confusione, calamitate, miseria. 6 liberabo. 7 me emisse mihi. 8 Canthara.

9 anus

Nam vt hinc forte ea [9] ad obstetricem missa erat, vbi [10] eam vidi, illico
Accedo, rogito [11], Pamphila quid agat, iam [12] partus adsiet:
Eo [13] ne obstetricem accersat. illa exclamat, abi, abi iam, Aeschine,
Satis diu dedisti verba [14], sat adhuc tua nos frustrata [15] est fides.
Hem, quid istuc obsecro, inquam, est? Valeas [16], habeas illam, quae placet.
Sensi illico, id illas suspicari: sed me repressi [17] tamen,
Ne quid de fratre garrulae [18] illi dicerem, ac [19] fieret palam.
Nunc quid faciam? dicamne fratris [20] esse hanc? quod minime est opus
Vsquam efferri [21]. age, mitto: fieri potis [22] est, vti nequa exeat [23].
Ipsum id metuo, vti [24] credant: tot concurrunt verisimilia.
Egomet rapui [25]: ipse egomet solui argentum: ad me abducta est domum.

Haec

9 anus illa. 10 postquam vidi illam. 11 interrogo eam. 12 an partus iam adsit. 13 an ipsa ideo accersat. 14 satis diu fefellisti nos. 15 decepit. 16 abi hinc a nobis. 17 cohibui, continui. 18 huic anui garrulae. 19 ac tota res patefieret. 20 amicam. 21 propalari, dici, indicari. 22 potest. 23 vt haec res non patefiat. 24 vt 25 illam.

26 per

Haec adeo mea [26] culpa fateor fieri, non [27] me hanc rem patri, vt vt
Erat gesta, indicasse; exorassem, vt eam ducerem domum.
Cessatum est vsque adhuc: nunc porro, Aeschine, expergiscere [28].
Nunc hoc primum est; ad illas ibo, vt purgem [29] me. accedam ad fores.
Perii, horresco [30] semper, vbi fores pultare [31] hasce occipio [32] miser.
Heus, heus, Aeschinus ego sum, aperite aliquis actutum [33] ostium.
Prodit nescio quis: concedam huc.

26 per meam culpam. 27 quod ego patri non indicaui. 28 cape nunc amicum, rem age serio. 29 excusem. 30 *die Haut schauret mir.* 31 pulsare. 32 incipio 33 celeriter.

ACTVS IV. SCENA V.

MITIO, AESCHINVS.

M. Ita, vti dixti, Sostrata,
Facite: Ego Aeschinum conueniam, vt, quo modo acta haec sunt, sciat.
Sed quis ostium hoc pultauit [1]? Ae. Pater hercle est, perii. M Aeschine.
Ae. Quid huic hic negotii [2] est? M. Tune has pe pulisti fores? tacet.
Cur hunc aliquantisper non ludo [3]? melius est?

1 Pulsauit, 2 *was hat er doch hier zu thun?* 3 vexo, exagito, *schrauben.*

Quandoquidem hoc nunquam mihi ipse voluit credere.
Nil mihi respondes? Ae. Non equidem istas [4], quod [5] sciam.
M. Itane? nam mirabar quid heic negotî esset tibi.
Erubuit [6]: salua res [7] est. Ae. Dic sodes, pater,
Tibi vero quid istic est rei? M. Nihil mihi quidem [8].
Amicus quidam me a foro abduxit modo [9]
Huc aduocatū [10] sibi. Ae. Quid? M. Ego dicam tibi
Habitant heic quaedam mulieres pauperculae:
Opinor eas non nosse te, & certe scio:
Neque enim diu huc commigrarunt. Ae. Quid tum postea?
M. Virgo est cum matre. Ae. Perge. M. Haec virgo orba est patre:
Hic meus amicus illi genere est proxumus [11]:
Huic leges cogunt nubere [12] hanc. Ae. Perii. M. Quid est?
Ae. Nil: recte: perge. M. Is venit, vt secum auehat [13];
Nam habitat Mileti. Ae. Hem, virginem vt secum auehat?

M. Sic

4 ego non pulsaui istas fores. 5 quantum memini. 6 er ist schamroth worden. 7 hoc indicium est animi boni ac probi. 8 est rei. 9 iam modo. 10 vt ipsius essem advocatus. 11 proxima cognatione coniunctus. 12 leges cogunt hanc virginem nubere huic cognato. 13 illam.

14 ad

M. Sic est. Ae. Miletum vsque obsecro? M. Ita, Ae. Animo male [14] est.
Quid ipsi [15]? quid aiunt? M. Quid illas censes [16]? nihil enim [17]:
Commenta [18] mater est, esse ex alio viro,
Nescio quo, puerum natum, neque eum nominat:
Priorem esse illum [19], non oportere huic [20] dari.
Ae. Eho, nonne haec iusta tibi videntur postea?
M. Non. Ae. Obsecro non? an illam hinc abducet, pater?
M. Quidni illam abducat? Ae. Factum a vobis duriter,
Immisericorditerque, atque etiam, si est, pater,
Dicendum magis aperte, inliberaliter [21].
M. Quam ob rem? Ae. Rogas me? quid illi tandem creditis
Fore animi misero [22], qui illi consueuit prius [23],
(Qui infelix, haud scio, an illam misere [24] nunc amat)
Cum hanc sibi videbit praesens praesenti eripi [25],
Abduci ab oculis? facinus indignum, pater!
M. Qua ratione istuc? quis despondit? quis dedit?

14 angor animo, *mir wird fast angst.* 15 faciunt. 16 dicturas aut facturas esse. 17 equidem, plane nihil. 18 mater finxit, dixit. 19 *iener gienge vor.* 20 fas non esse, vt virgo huic detur. 21 inhoneste. 22 in quantis angustiis animi putas fore hunc hominem miserum. 23 qui prior consuetudinem cum illa habuit. 24 vehementer. 25 cum praesens videbit, hanc eripi sibi praesenti.

Cui quando nupſit [26]? auctor his rebus quis [27] eſt?
Cur duxit alienam? Ae. An ſedere oportuit
Domi virginem tam grandem, dum cognatus hinc
Illinc veniret exſpectantem [28]? haec, mi pater,
Te dicere aequum fuit [29], & id defendere.
M. Ridicule, aduorſumne illum cauſſam dicerem,
Cui veneram aduocatus [30]? Sed quid, Aeſchine,
Noſtra? [31] aut quid nobis [32] cum illis? abeamus. Quid eſt?
Quid lacrumas? Ae. Pater, obſecro, auſculta. M. Aeſchine, audiui omnia,
Et ſcio: nam amo te: quo magis [33], quae agis, curae ſunt mihi.
Ae. Ita velim me promerentem [34] ames, dum viuas, mi pater,
Vt me hoc delictum admiſiſſe in me id mihi vehementer dolet [35],
Et me tui pudet [36]. M. Credo hercle: nam ingenium noui tuum
Liberale [37]: ſed vereor ne indiligens [38] nimium ſies.

In

[26] quando vero ea nupſit huic? [27] quis hoc ſuaſit. [28] an illa exſpectaret, vſque dum cognatus hinc illinc veniret? [29] tu dicere debuiſſes. [30] cum ego venerim, vt eius aduocatus eſſem [31] haec ad nos attinet. [32] rei eſt, aut negotii. [33] omnia illa. [34] ſi promerebor. [35] vt mihi vehementer dolet, quod ego contra te peccaui. [36] non audeo prodire in conſpectum tuum. [37] honeſtum, *ehrlich*, animum bonum. [38] negligens.

39 cum

In qua ciuitate tandem te arbitrare viuere?
Virginem vitiasti, quam te ius non fuerat tangere[39];
Iam id peccatum primum, magnum, magnum, at humanum tamen:
Fecere alii saepe, item boni. at postquam euenit[40], cedo[41],
Nunquid circumspexti[42]? aut nunquid tute prospexti[43] tibi,
Quid fieret? qua fieret[44]? si te ipsum mihi puduit dicere[45],
Qua rescifcerem[46]? haec dum dubitas, menses abierunt decem.
Perdidisti te, & illam miseram, & gnatum, quod[47] quidem in te fuit.
Quid? credebas, dormienti haec tibi confecturos deos[48]?
Et sine tua opera illam in cubiculum iri deductum domum?
Nolim ceterarum rerum te socordem eodem modo[49].

39 cum tamen nec imo ius habueris illam tangendi. 40 factum est. 41 dic mihi quaeso. 42 num etiam prudenter circumspexisti? 43 tu ipse tibi prospexisti. 44 qua ratione fieri posset. 45 si vero ex pudore ipse mihi noluisti rem dicere. 46 vt ego id per alios rescifcerem. 47 quantum. 48 an tu putabas, deos tibi confecturos esse hanc rem in somno? 49 nollem sane, vt in aliis rebus tuis tam socors ac negligens esses, quam in hac re fuisti.

Bono animo es, duces vxorem hanc. Ae. Hem! M. Bono animo es,inquam.Ae. Pater,
Obsecro num ludis [50] tu nunc me? M. Ego [51] te? quamobrem? Ae. Nescio.
Nisi,quia tam misere [52] hoc esse cupio verum,eo vereor magis [53].
M. Abi domum, ac deos comprecare, vt vxorem accersas: abi.
Ae. Quid? iamne vxorem? M. Iam. Ae.Iam? M. Iam quantum [54] potest. Ae. Di me, pater,
Omnes oderunt, ni magis te quam oculos nunc amo meos.
M.Quid? quam illam [55]? Ae. Aeque. M.Perbenigne. Ae. Quid? ille vbi est Milesius?
M. Abiit, periit, nauem ascendit; sed cur cessas? Ae. Abi, pater:
Tu potius deos comprecare: nam tibi eos certe scio,
Quo vir melior multo es quam ego sum, obtemperaturos magis.
M. Ego eo intro, vt, quae opus sunt, parentur [56]: fac tu,vt dixi,si sapis.
Ae. Quid hoc negotî? hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse?

Si

50 tu illudis, 51 ludam. 52 vehementer. 53 in eo maiori metu versor, vt fit verum id, quod dicis aut promittis. 45 fieri. 55 tunc vero illam etiam amas? 56 *angeschaffet werde*, praeparentur.

57 quo-

Si frater aut sodalis esset, quei magis morem gereret 57?

Hic non amandus 58? hiccine non gestandus in sinu est? hem! 57

Itaque adeo magnam mi iniecit sua commoditate 59 curam,

Ne forte imprudens faciam, quod nolit: sciens cavebo,

Sed cesso ire intro, ne morae meis nuptiis egomet sim 60?

57 quomodo magis mihi posset obsequi, quam pater meus facit. 58 annon me ideo oportet amare patrem tam benignum? 59 facilitate, bonitate. 60 ne egomet ipse ponam moras meis nuptiis.

ACTVS IV. SCENA. VI.

DEMEA.

D. DEfessus sum ambulando. vt Syre, te cum tua Monstratione magnus perdat Iupiter.

Perreptaui [1] vsque omne 2 oppidum ad portam, ad lacum,

Quo non 3? neque fabrica vlla erat, neque fratrem homo

Vidisse aiebat quisquam. Nunc vero domi 5

Certum 4 obsidere 5 est vsque, donec [6] redierit.

1 Percurri. 2 totum fere oppidum. 3 & quorsum non cucurri? 4 decreui. 5 manere. *sitzen zu bleiben*, in eius domo exspectare. 6 frater.

ACTVS IV. SCENA VII.

MITIO, DEMEA.

M. IBo, illis dicam, nullam esse in nobis moram.

D. Sed eccum ipsum, te iam dudum quaero, Mitio. M. Quid-

M. Quidnam [1]? D. Fero [2] alia flagitia ad te ingentia
Boni [3] illius adolescentis. M. Ecce autẽ. D. Noua [4],
Capitalia [5]. M. Ohe iam. D. Ah nescis qui vir [6] siet.
M. Scio.
D. O stulte! tu de psaltria me somnias [7]
Agere, hoc peccatum in [8] virginem est ciuem. M. Scio.
D. Ohe, scis & patere [9]? M. Quidni patiar? D. Dic mihi,
Non clamas? non insanis? M. Non: malim quidem [10].
D. Puer natus est. M. Dii bene vortant. D Virgo nihil habet.
M. Audiui. D. Et ducenda indotata [11] est? M. Scilicet.
D. Quid nunc futurum est? M. Id enim [12], quod res ipsa fert [13]:
Illinc huc transferetur virgo. D. O Iupiter!
Istoccine pacto oportet [14]? M. Quid faciam amplius?
D. Quid facias? si non ipsa re tibi dolet,
Simu-

1 Quamobrem quaerebas me? 2 narrabo, 3 scilicet; ironice. 4 noua flagitia. 5 ingentia, quae vitam & famam concernunt. 6 quam malus homo. 7 putas. 8 erga, contra, 9 & tu id potes pati? 19 optarem quidem, id non accidisse. 11 quae dotem nullam habet, quae pauper est. 12 id omnino fiet. 13 secum. 14 te facere.

15 si

Simulare certe est hominis [15]. M. Quin [16] iam virginem
Despondi: res composita est: fiunt nuptiae:
Demsi [17] metum omnem haec magis sunt hominis [18]. D. Caeterum
Placet tibi factum, Mitio? M. Non [19], si queam
Mutare: nunc, cum non queo [20], aequo animo fero.
Ita vita est [21] hominum, quasi cum [22] ludas tesseris;
Si illud quod maxume opus est iacto [23] non cadit,
Illud, quod cecidit forte, id arte [24] vt corrigas.
C. Corrector [25]! nempe tua arte viginti minae
Pro psaltria periere: quae, quantum potest,
Aliquo abiicienda [26] est; si non pretio, vel gratis.
M. Neque [27] est, neque illam sane studeo vendere.
D. Quid igitur facies? M. Domi erit. D. Pro! divûm fidem,
Meretrix, & mater familias vna [28] in domo?

Cur

15 si non ex animo tibi dolet, tamen saltim simulare debebas, & hoc te decuisset, tanquam hominem, qui malefacta aeque debet ferre. 16 imo. 17 eripui. 18 haec magis decent hominem. 19 placet mihi. 20 factum hoc mutare. 21 comparata. 22 cum tesseris. 23 *was man vornehmlich hat werffen wollen, oder, was hat fallen sollen.* 24 per artem, astutiam. 25 ironia, hui quam egregius tu es corrector! 26 in aliquem locum alium eiicienda est; & si illa vendi non potest, vel imo gratis debet eiici. 27 illa abiicienda. 28 simul erit in tua domo.

29 an

Cur non? D. Sanum [29] te credis esse? M. Equidem arbitror.
D. Ita me dii ament, vt video ego tuam ineptiam,
Facturum credo, vt habeas quicum cantites.
M. Cur non? D. Et noua nupta eadem haec discet: M. Scilicet.
D. Tu inter eas restim ductans saltabis [30]. M. Probe. D. Probe?
M. Et tu nobiscum vna [31], si opus sit. D. Heu mihi!
Non te haec pudent? M. Iam vero omitte, Demea,
Tuam istanc iracundiam atque ita, vt decet,
Hilarum ac lubentem fac te gnati [32] in nuptiis.
Ego hos conueniam, post huc redeo. D. O Iupiter!
Hanccine vitam [33]? hoscine mores? hanc dementiam?
Vxor sine dote veniet: intus psaltria est:
Domus sumtuosa [34]: adolescens luxu perditus:
Senex delirans: ipsa, si cupiat, Salus [35]
Seruare prorsus non potest hanc familiam.

ACTVS

29 an tu sanam habes rationem? 30 tu saltabis inter eas, & restim duces, *du solst voran tanzen und den Reyhen führen.* 31 simul saltabis. 32 in filii nuptiis. 33 quis ferat hanc vitam? 34 in qua magni fient sumtus. 35 Dea. *Salus* Dea praeses fuit sanitatis Romanis & bonae valetudinis seruatrix. *Saluti* templum Samnitico bello Iunius Bubulcus consul vouit, idemque censor locauit, dictator dedicauit. conf. Liuium lib. IX. cap. XLIII. & lib. X. cap. I. Reines. classe I. num. CXIV. haec inscriptio exstat:

ACTVS V. SCENA I.

SYRVS, DEMEA.

S. AEdepol, Syrisce [1], te curasti molliter,
Lauteque munus administrasti tuum [2].
Abi. sed postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare [3] huc libitum [4] est. D. Illud sis vide
Exemplum disciplinae [5]. S. Ecce autem heic adest
Senex noster. Quid fit? quid [6] tu es tristis? D. Oh scelus [7]!
S. Ohe, iam tu verba fundes heic, sapientia [8]?
D. Tune? si meus esses [9]. S. Dis [10] quidem esses, Demea,
Ac tuam rem constabilisses [11]. D. Exemplum omnibus
Cura-

AESCVLAPIO EPIDAVRIO
D. P. P.
ET SALVTI.

An haec eadem sit quae *Hygiea* siue *Hygia* graece dicitur, incertum est. Plus Romani petierunt a Salute, quam ab Hygeia Graecorum, hoc est praeter valetudinem firmam, etiam florentem rerum suarum statum. vid. Ch. Cellarii Dissertat. Academic, cura VValchii I. Part. Dissert. XII.

1 Vox diminutiua blandientis. 2 & officium tuum delicate egisti, probe potasti. 3 *heraus zu spaziren.* 4 placuit, 5 Iam heic aliquis videat exemplum egregiae disciplinae. 6 cur vero. 7 sceleste, nequam. 8 tu nunc loqueris, qui totus es sapiens. 9 seruus. 10 diues. 11 ac tuam rem familiarem egregie stabilires.

12 an

Curarem vt esses. S. Quamobrem? quid feci? D. Rogas[12]?
In ipsa turba, atque in peccato maxumo,
Quod vix sedatum[13] satis est, potasti, scelus[14],
Quasi re bene gesta[15]. S. Sane nollem huc exitum[16].

12 an adhuc interrogas? 13 compositum. 14 o scelesse! 15 quasi rem vestram bene egissetis. 16 sane nunc optarem, me non exiisse.

ACTVS V. SCENA II.

DROMO, SYRVS, DEMEA.

Dr. Heus Syre, rogat te Ctesipho, vt redeas. S. Abi.
De. Quid Ctesiphonem hic narrat? S. Nihil. De. Eho carnufex,
Est Ctesipho intus? S. Non[1] est. De. Cur hic[2] nominat[3]?
S. Est alius quidam parasitaster[4] paruolus,
Nostin'? De. Iam scibo[5]. S. Quid agis? quo abis? De.[6] Mitte me.
S. Noli[7] inquam. De. Non manum abstines, mastigia[8]?
An tibi iam mauis cerebrum dispergam[9] heic? S. Abit.
Aedepol commessatorem[10] haud sane commodum[11],

Prae-

1 Intus. 2 Dromo seruus. 3 Ctesiphonem. 4 parasitus *ein kleiner Teller-Lecker*. 5 sciam, videbo. 6 omitte. 7 abire. 8 homo nequam, qui dignus es verberibus. 9 vt dispergam. 10 *Zech-Bruder, Sauff-College.* 11 sane patet

Praesertim Ctesiphoni: quid ego nunc agam?
Nisi, dum hae silescunt [12] turbae, interea in angulum
Aliquo abeam, atquo edormiscam hoc villi [13]: sic agam.

pater haud commodus, inopportunus, erit commessator. 12 componuntur, tranquillantur. 13 hoc vinulum, quod bibi.

ACTVS V. SCENA III.

MITIO, DEMEA.

M. Parata a nobis sunt [1], vt dixi, Sostrata,
Vbi [2] vis. quisnam a me [3] pepulit tam grauiter fores?
D. Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem? aut quaerar?
O coelum! o terra! o maria Neptuni [4]! M. Hem tibi,
Resciuit omnem rem, id [5] nunc clamat: ilicet [6],
Paratae [7] lites: succurrendum est. D. Eccum adest
Communis corruptela nostrûm liberûm.

M. Tan-

1 Omnia, quae pertinent ad celebrandas nuptias 2 quando vis, vt nuptiae fiant. 3 ex domo mea exiens 4 his partibus tribus summam rerum & vniuersitatem significabant. Sic Cicero lib. I. de leg. *Idemque cum coelum, terras, maria rerum omnium naturam perspexerit.* *Neptunus* praeerat maritimis expeditionibus & colebatur Deus marium, prout quoque *pelagi Deus* item *omnipotens aequoris* dicitur. 5 propter id. 6 ire licet, 7 tibi sunt.

8 Ho-

M. Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.[8]
D. Repressi, redii. mitto maledicta omnia:
Rem ipsam putemus[9]: dictum hoc inter nos fuit,
Ex te adeo est ortum, ne tu curares meum[10],
Neue ego tuum[11]: responde. M. Factum est, non nego.
D. Cur nunc apud te potat? cur recipis meum[12]?
Cur emis amicam, Mitio? numquid minus
Mihi idem ius aequum est esse, quam mecum[13] est tibi?
Quando ego tuum[14] non curo, ne cura meum.
M. Non aequum dicis, non: nam vetus verbum[15] hoc quidem est,
Communia esse amicorum inter se omnia.
D. Facete[16]! nunc demum istaec nata oratio[17] est.
M. Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea.
Principio, si id te mordet[18], sumtum filii
Quem faciunt[19]: quaeso facito hoc tecum cogites[20]:

Tu

8 Horat. lib. I. Epist. 2. v. 60.
qui non moderabitur irae,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit & mens
Dum poenas odio per vim festinat inulto.
9 expendamus. 10 meum filium. 11 filium. 12 filium. 13 an vero id minus aequum est, vt ego idem ius erga te habeam, quam tu erga me? 14 filium. 15 prouerbium. 16 hoc dictum est. 17 prouerbium. 18 *wenn dich das verdrenst.* 19 si sumtus illi, quos filii faciunt, mordent 20 hoc tecum cogitas.

21 *nach*

Tu illos tuos olim pro re[21] tollebas[22] tua,
Quod ſatis putabas bona tua ambobus fore[23].
Et me tum vxorem credidiſti ſcilicet
Ducturum. eandem illam rationem antiquam obtine[24]:
Conſerua, quaere, parce, fac[25] quam plurimum
Illis relinquas, gloriam tu iſtam obtine:
Mea, quae praeter ſpem venere, vtantur ſine[26].
De ſumma nihil decedet[27]: quod hinc acceſſerit,
Id de lucro putato eſſe. omnia ſi haec voles
In animo vere cogitare, Demea,
Et mihi, & tibi, & illis demſeris[28] moleſtiam.
D. Mitto rem: conſuetudinem ipſorum[29]. M. Mane[30]:
Scio: iſtuc ibam[31]. multa in homine, Demea,
Signa inſunt, ex quibus coniectura facile ſit,
Duo cum idem faciunt, ſaepe vt poſſis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet:
Non quod[32] diſſimilis res ſit, ſed quod[33], qui facit:
Quae ego eſſe in illis video[34]: vt confidam fore ita,
Vt

21 *nach deinem Vermögen, ſo gut als es dein Vermögen geſtatten wolte.* 22 educabas. 23 quoniam putabas, tua bona ſufficere poſſe ambobus filiis. 24 hunc antiquum morem tuum etiam nunc conſerua. 25 fac, vt 26 iam vero permitte, vt filii tui vtantur meis bonis, quae mihi acciderunt praeter ſpem. 27 *es gebet doch dadurch von dem Capital nichts ab.* 28 adimes, eripies. 29 taxo, non poſſum laudare. 30 expecta. 31 iſtud iam volebam dicere. 32 ideo, quod. 33 ſed quoniam ille, qui facit, diſſimilis eſt ab altero. 34 haec ſigna etiam in illis fratribus ego video. 35 quem-

Vt volumus [35]. video ſapere [36], intelligere, in loco
Vereri, inter ſe amare. ſcire eſt liberum
Ingenium atque animum [37] : quouis illos tu die
Reducas [38]. At enim metuas, ne ab re [39] ſint tamen
Omiſſiores paulo, o noſter Demea!
Ad omnia alia aetate ſapimus rectius [40] :
Solum vnum hoc vitium adfert ſenectus hominibus,
Attentiores [41] ſumus ad rem omnes, quam ſat [42] eſt :
Quod illos ſat aetas acuet [43]. D. Ne nimium modo
Bonae tuae iſtae nos rationes [44], Mitio,
Et tuus iſte animus aequus ſubuortat [45]. M. Tace,
Non fiet, mitte iam iſtaec : da te hodie [46] mihi :
Exporrige [47] frontem. D. Scilicet, ita tempus fert,
Faciundum eſt : caeterum rus cras cum filio
Cum prima [48] luce ibo hinc. M. Imo de nocte [49] cenſeo :

Hodie

35 quemadmodum volumus vt illi ſint. 36 eos. 37 ingenium honeſtum ac liberum decet hoc ſcire. 38 ad rectam viam. 39 ne tamen negligentiores ſint in re familiari. 40 in ſeneſtute ſemper ſapientiores ſumus. 41 magis auari. 42 par eſt, aut fas. 43 ſenectus illos id docebit ſatis. 44 haec tua bona conſilia. 45 perdat. 46 *thue mir nur heute den Gefallen.* 47 id eſt, praebe te hilarem. quemadmodum ſignum exhibemus triſtitiae, quum frontem contrahimus; ſic ſignum eſt lætitiæ quum iſtam explicamus. 48 *bey anbrechendem Tage.* 49 imo, potius cenſeo, te abire poſſe noctu.

Hodie modo hilarum te face. D. Et istam psaltriam
Vna [50] illuc mecum hinc abstraham [51]. M. Pugnaveris [52].
Eo prorsus pacto illic alligaris [53] filium.
Modo facito, vt illam serues. C. Ego istuc videro, atque
Illic fauillae plena, fumi, ac pollinis
Coquendo sit faxo, & molendo [54]: praeter haec,
Meridie ipso, faciam, vt stipulam colligat [55].
Tam excoctam reddam atque atram, quam carbo est. M. Placet.
Nunc mihi videre [56] sapere: atque equidem filium,
Tum etiam si nolit, cogas, cum illa vna [57] cubet.
D. Derides? fortunatus [58], qui isto animo sies.
Ego sentio. M. Ah pergisne? D. Iam iam desino.
M. I ergo intro, &, cui rei est, ei rei hunc sumamus diem [59].

noctu, 50 simul. 51 abducam. 52 egregie tunc ibi pugnabis. 53 alligare poteris. 54 atque curabo, vt psaltria plena ibi fiat fauillae seu cineris, fumi, ac pollinis, (*Dunst*) dum illa coquit & molit. 55 *Stoppeln sammle*. 56 videris. 57 vt in vno lecto. 58 tu sane felix es, qui animum habes tam hilarem. 59 & hilarem sumamus hunc diem in ea re, ad quam ille est destinatus.

ACTVS V. SCENA IV.

DEMEA.

D. NVnquam ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit [1],

1 Nunquam aliquis homo ita bene instituit vitam suam.

Quin res [2], aetas, vſus [3] ſemper aliquid apportet
noui,
Aliquid moneat: vt illa [4], quae te ſcire credas, neſcias,
Et quae tibi putaris prima [5], in experiundo vt repudies [6].
Quod mi euenit nunc. Nam ego vitam duram, quam vixi vſque adhuc,
Prope iam decurſo [7] ſpatio, mitto; id quamobrem [8]? re ipſa repperi,
Facilitate [9] nihil eſſe homini melius, neque clementia. id
Eſſe verum, ex me, atque ex fratre cuiuis facile eſt noſcere [10].

Vitam

ſuam. 2 negotiorum frequentia. 3 conſuetudo diuturna. 4 vt tandem videas te neſcire ea, quae credidiſti te ſcire. 5 & quae tu pro optimis ante habuiſti. 6 vt illa tandem repudies, dum experiris. 7 ſiquidem iam ego prope decurri ſpatium vitae. Sic diuus Paulus 2. Tim. IV. vitam ſuam confert δρόμῳ curſui, quem conſummaſſe ait. 8 quamobrem vero facio? 9 humanitate; Facilitas non eo ſenſu ſumitur, vt in illo P. Syri:

Facilitas animi ad partem ſtultitiae rapit.

ſed eſt virtus oppoſita inhumanitati. Cicero: *Clementiam, facilitatem manſuetudinemque noſtri imperii in tantam crudelitatem inhumanitatemque eſſe conuerſam.* Idem pro Leg. Manil. *Ac primum quanta innocentia debent eſſe Imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta facilitate? quanto conſilio? quanto in genio, quanta fide? quanta inhumanitate?* Complaiſance, bonitate. 10 quilibet facile id videre poteſt

in

Vitam ille ſuam ſemper egit in otio,in conuiuiis;
Clemens,placidus,nulli laedere [11] os,arridere [12] omnibus:
Sibi vixit: ſibi ſumtum fecit, omnes bene [13] dicunt,amant.
Ego ille agreſtis, ſaeuus, triſtis, parcus, truculentus,tenax [14],
Duxi vxorem; quam ibi [15] miſeriam vidi! nati [16] filii,
Alia [17] cura: heic autem,illis dum ſtudeo vt quam plurimum
Facerem [18], contriui in quaerendo vitam [19] atque aetatem meam:
Nunc exacta aetate [20] hoc fructi [21] pro labore ab iis fero,
Odium: ille alter [22] ſine labore patria potitur commoda [23]:
Illum amant, me fugitant; illi [24] credunt conſilia omnia:

in me ac fratre meo. 11 neminem ille praeſentem laedebat. 12 ſolebat blandus eſſe ac ſuauis erga omnes. 13 de illo; bene de illo loquuntur. P. Syrus:

Cui omnes bene dicunt, poſſidet populi bona.

14 auarus. 15 in coniugio meo. 16 mihi ſunt. 17 & haec fuit noua cura. 18 colligerem, corraderem. 19 omnem meam vitam tranſegi in acquirendis bonis. 20 poſtquam ſenex ſum factus. 21 *fructi* pro *fructus* per *Archaiſmum*. 22 frater meus. 23 fruitur bonis a patre acceptis. 24 huic fratri.

Illum diligunt: apud illum sunt ambo, ego desertus sum.

Illum vt viuat, optant, meam autem mortem exspectant scilicet,

Ita eos meo labore eductos [25] maxumo, hic fecit suos [26]

Paulo [27] sumtu: miseriam omnem ego capio, hic potitur gaudia. [28]

Age age, iam experiamur porro contra, & quid ego possim

Blande dicere, aut benigne facere, quando huc prouocat [29].

Ego quoque a meis me amari & magni pendi postulo.

Si id fit dando atque obsequendo, non posteriores feram [30].

Deerit [31]: id mea minime [32] refert; qui sum natu maxumus.

25 educator. 26 amorem illorum sibi parauit. 27 exiguo, paruo. 28 *Potiri* h. l. construitur cum casu accusandi, quod supra in *fungor* obseruaui. 29 quoniam frater meus me quasi prouocat ad certamen benignitatis, & blanditiarum. 30 partes, non minus laudabor 31 si vero aliquid deerit. 32 hoc ego parum curo.

ACTVS V. SCENA V.

SYRVS, DEMEA.

S. HEus, Demea, rogat frater, ne abeas longius. D. Quis homo? o Syre noster, salue; quid fit? quid agitur?

S. Recte

S. Recte. D. Optume[1] est, iam nunc haec tria primum additi
Praeter naturam[2]: o noster, quid fit? quid agitur?
Seruum haud inliberalem[3] praebes te, & tibi
Lubens bene faxim[4]. S. Gratiam habeo[5]. D. Atqui, Syre,
Hoc[6] verum est, & ipsa re experiere propediem[7].

1 Hoc libenter audio. 2 praeter consuetudinem meam, dum ego natura morosus sum. 3 malum. 4 facere velim. 5 gratias tibi ago maximas. 6 quod ego te amem. 7 proxime.

ACTVS V. SCENA VI.

GETA, DEMEA.

G. HEra, ego huc ad hos prouiso[1] quam[2] mox virginem
Accersant. sed eccum Demeam. saluus sies[3].
D. Oh, quei vocare[4]? G. Geta. D. Geta, hominem maxumi
Pretii esse te hodie iudicaui animo meo:
Nam is mihi est profecto seruus spectatus[5] satis,
Cui dominus curae[6] est, ita vti tibi[7] sensi, Geta:
Et tibi ob eam rem, si quid vsus venerit[8],
Lubens bene faxim, meditor esse affabilis[9],

1 Ego videbo. 2 quam mox (*wie bald,*) illi accersant filiam ad vos. 3 salue. 4 quomodo vocaris? 4 quodnam est nomen tuum? 5 probatus, fidelis. 6 qui pro domino suo curam gerit. 7 ita vti putaui, dominum tuum etiam tibi esse curae. 8 data occasione. 9 cogito, expendo, quomodo affabilitatem meam possim demonstrare.

Et bene procedit. G. Bonus es, cum haec existumas [10].
D. Paulatim plebem primulum facio meam [11].

10 cum eam de me sententiam habes. 11 iam primum seruos traho ad partes meas, vt mihi faueant propter meam affabilitatem.

ACTVS V. SCENA VII.

AESCHINVS, DEMEA, SYRVS, GETA.

Ae. Occidunt me equidem [1]: dum nimis sanctas [2] nuptias
Student facere, in apparando consumunt diem.
D. Quid agitur, Aeschine? Ae. Hem, pater mi, tu heic eras?
D. Tuus hercle vero & animo, & natura [3] pater,
Qui te plus [4] quam oculos hosce: sed cur non domum
Vxorem accersis? Ae. Cupio [5]: verum hoc mihi morae [6] est,
Tibicina [7], & hymenaeum qui cantent [8]. D. Eho,

Vin-

1 *Sie qualen mich fast zu tode.* 2 magnificas. 3 & quoad animum & quoad naturam. 4 amat. 5 equidem hoc vellem. 6 hoc me adhuc moratur. 7 mulier quae tibiis canat. 8 *die die Brautmesse, das Braut-Lied singen.* Statius Lib.II. silv. vlt. vers. 78.

Est vestros Hymenaeon ante postes
Festiuis cantibus ipsa personabo.

Appollonius Rhodius Argonaut. lib. IV,

Νυμφιδίας ὑμέναιον ἐπὶ προμολῇσιν ἄειδον.
Cantarunt hymenaeum ante forem thalami.

9 noli

Vin' tu huic seni auscultare ? Ae. Quid ? D. Missa haec [9] face,
Hymenaeum, turbas [10], lampadas [11], tibicinas :
Atque hanc in horto maceriam [12] iam iube dirui,
Quantum potest, hac transfer [13], vnam fac domum !
Transduce & matrem & familiam omnem [14] ad nos. Ae. Placet,
Pater lepidissime [15]. D. Euge, iam lepidus vocor.
Fratri aedes fient peruiae : turbam domum
Adducet, sumtum admittet [16], multa [17] : quid mea [18] ?
Ego lepidus ineo gratiam [19]. iube nunc iam
Dinumeret [20] illi Babylo viginti minas,
Syre, cessas ire, ac facere [21] ? S. Quid ergo [22] ? D. Dirue [23] :
Tu, illas [24], abi, & traduce [25]. G. Dii tibi, Demea,
Bene faxint, cum te video nostrae familiae
Tam ex animo factum [26] velle. D. Dignos [27] arbitror.

9 noli de his amplius loqui aut cogitare. 10 hominum. 11 taedas nuptiales, *die Braut-Fackeln*. vid. Dempsterus ad Lib. V. cap. 35. Rosini Antiquit. roman. 12 *die VVand*. 13 familiam. 14 totam. 15 carissime. 16 sumtum faciet. 17 & multa adhuc alia. 18 quid vero hoc ad me attinet ? 19 ego vero fauorem ideo ab omnibus accipio. 20 vt, 21 cur cessas ire & hoc facere. 22 agam ? 23 maceriam, 24 matrem & familiam omnem. 25 tu abi, & traduce illas in hanc domum. 26 cum video, te tam ex animo velle, vt bene sit nostrae familiae. 27 arbitror, vos esse dignos, quibus faueam.

28 libe-

Tu quid ais? Ae. Sic opinor. D. Multo rectius est,
Quam illam puerperam nunc duci huc per viam
Aegrotam. Ae. Nihil enim vidi melius, mi pater.
C. Sic soleo [28]. sed eccum, Mitio egreditur foras.

28 liberis meis consulere.

ACTVS V. SCENA VIII.

MITIO, DEMEA, AESCHINVS.

M. Iubet frater [1]? vbi est? tu iubes hoc, Demea?
D. Ego vero iubeo, & [2] hac re & aliis omnibus
Quam maxume vnam facere nos hanc familiam;
Colere [3], adiuuare, adiungere. Ae. Ita quaeso, pater.
M. Haud aliter censeo. D. Imo hercle ita nobis decet.
Primum huius vxoris est mater. M. Quid postea?
D. Proba & modesta. M. Ita aiunt. D. Natu grandior.
M. Scio. D. Parere iam diu haec [4] per annos [5] non potest:
Nec, qui eam respiciat [6], quisquam est: sola est.
M. Quam hic rem agit?
D. Hanc te aequum est ducere [7], & te operam, vt fiat [8], dare.
M. Me ducere autem [9]? D. Te. M. Me? D. Te inquam. M. Ineptis [10]. D. si tu sis homo [11]
Hic

1 Vt maceries diruatur. 2 iubeo etiam. 3 vt eam colamus, amemus. 4 mulier. 5 propter annos, quos iam habet, propter senectutem. 6 curet, qui curam eius habeat. 7 in matrimonium. 8 hoc coniugium. 9 egone ducam vxorem? 10 puto te esse stultum. 11 si tu sapiens

Hic faciat. Ae. Mi pater. M. Quid? tu autem huic [12], asine, auscultas [13]? D. Nihil [14] agis.
Fieri aliter non potest. M. Deliiras [15]. Ae. Sine te [16] exorem, mi pater.
M. Insanis? aufer [17]. D. Age, da veniam filio. M. Satis sanus es?
Ego nouus maritus anno demum quinto & sexagesimo
Fiam, atque anum decrepidam [18] ducam? id ne estis auctores [19] mihi?
Ae. Fac: promisi ego illis. M. Promisti [20] autem? de te largitor [21] puer.
D. Age, quid [22], si quid te maius oret? M. Quasi non hoc sit maximum.
D. Da veniam. Ae. Ne grauere [23]. D. Fac, promitte. M. Non omittis [24]?
Ae. Non; nisi te exorem. M. Vis haec quidem est.
D. Age, age, prolixe [25] Mitio,
M. Etsi hoic prauum [26], ineptum, absurdum, atque alienum a vita mea

piens sis & humanus, persuadeas ei, quaeso, vt Mitio ducat Sostratam. 12 Demeae. 13 obtemperas. 14 frustra tentabis eum persuadere. 15 tu es stultus. 16 vt. 17 *geh packe dich*. 18 *alt verlebt*. 19 vosne id mihi consilium velitis dare. 20 tune vero id promisisti? 21 prouerbium; id est, mi puer, si vis aliquid largiri aut promittere, id facere debes non de alieno sed de tuo. 22 fiet. 23 fac id quaeso haut grauatim. 24 *lässest du mich noch nicht mit frieden?* 25 diu satis te exorari oportet. 26 non laudabile, indecorum.

Videtur ; ſi vos tantopere iſtoc voltis,fiat. Ae. Bene facis :
Merito te amo,D.Verum,quid [27]?quid ego dicam? hoc confit [28] quod volo.
Quid nunc [29] quod reſtat ? Hegio cognatus his [30] eſt proxumus,
Affinis nobis, pauper. bene nos aliquid facere illi decet.
M. Quid facere [31] ? D. Agelli eſt heic ſub vrbe paulum [32] quod locitas foras [33] :
Huic demus, qui fruatur [34]. M. Paulum id autem [35] ? D. Si multum [36] ſiet,
Faciundum eſt : pro patre huic [37] eſt, bonus eſt, noſter eſt,recte datur [38].
Poſtremo nunc meum illud verbum facio [39],quod tu, Mitio,
Bene,& ſapienter dixti [40] dudum : vitium commune omnium eſt,
Quod nimium ad rem in ſenecta attenti [41] ſumus, hanc maculam nos decet
Effugere. dictum eſt vere, & re ipſa fieri oportet, Mitio.
M. Quid iſtuc ? dabitur [42], quandoquidem hic volt. Ae. Mi pater. D.Nunc

27 eſt. 28 ſit. 29 eſt. 30 mulieribus. 31 nos decet. 32 paruus ager eſt heic ſub vrbe. 33 *du pflegeſt es ohne dem andern zu vermiethen oder zu verpachten.* 34 hoc agello. 35 an putas hunc agrum paruum eſſe? 36 quamvis etiam multum ſit. 37 Hegio eſt quaſi pater huius virginis. 38 ei agellus. 39 ego de me dici nolo. 40 dixiſti. 41 auari ſumus ad pecuniam. 42 ei ager.

43 vere

D. Nunc tu mihi germanus [43] es pariter corpore & animo. M. Gaudeo.

D. Suo sibi gladio hunc ingulo [44].

43 vere frater germanus es. 44 ipsum nunc capio suis verbis.

ACTVS V. SCENA IX.

SYRVS, DEMEA, MITIO, AESCHINVS.

S. FActum est, quod iusti [1], Demea.

D. Frugi [2] homo es; ego aedepol hodie mea quidem sententia

Iudico, Syrum fieri aequum [3] liberum. M. Istunc liberum [4]?

Quodnam ob factum D. Multa [5]. S. O noster Demea, aedepol vir bonus es:

Ego istos [6] vsque a pueris curavi ambos sedulo,

Docui, monui, bene praecepi [7] semper quae potui omnia.

D. Res apparet [8] & quidem porro, obsonare [9], cum fide

Scortum adducere, apparare de [10] die conuiuium.

Non mediocris hominis haec sunt officia [11]. S. O lepidum caput! [12]

D. Postremo hodie in psaltria ista emunda [13] hic [14] adiutor fuit,

1 Iussisti. 2 bonus. 3 aequum esse, vt Syrus fiat liber. 4 fieri. 5 ob multa benefacta. 6 filios vestros. 7 monui. 8 ipsa res, *der Augenschein*, hoc docet, declarat. 9 ipsis praecepisti, eos docuisti, amare cibos delicatos. 10 interdiu, de die in diem. 11 haec sunt egregia officia hominis sapientis; scilicet! 12 *caput* pro toto homine dicitur. 13 dum emta fuit haec psaltria. 14 Syrus.

15 aequum

Hic curauit : prodesse aequum[15] est : alii meliores erunt :

Denique hic[16] volt fieri. M. Vin' tu hoc fieri ? Ae. Cupio. M. Siquidem

Tu vis, Syre, eho accede huc ad me liber esto. S. Bene facis :

Omnibus gratiam habeo, & seorsum[17] tibi praeterea, Demea.

D. Gaudeo. Ae. Et ego[18]. S. Credo: vtinam hoc perpetuum fiat gaudium, vt

Phrigiam vxorem meam vna[19] mecum videam liberam. D. Optumam

Mulierem quidem. S. Et quidem nepoti tuo, huius[20] filio,

Hodie primam mammam dedit haec. D. Hercle vero serio[21],

Siquidem[22] primam[23] dedit, haud dubium, quin emitti[24] aequum fiet.

M. Ob eam rem[25] ? D. Ob eam[26] : postremo a me argentum, quanti[27] est, sumito.

S. Dii tibi, Demea, omnes semper omnia optata adferant.

M. Syre, processisti[28] hodie pulchre. D. Siquidem porro, Mitio,

Tu

15 aequum igitur est, vt hic labor ei prosit. 16 Aeschinus. 17 *absönderlich*, en particulier. 18 gaudeo. 19 simul. 20 Aeschini. 21 *in rechtem Ernst*; extra iocum. 22 quoniam. 23 mammam. 24 quin aequum sit, vt hæc quoque mulier emittatur, seu libera fiat ? 25 illa libera fiat ? 26 imo ob eam rem. 27 quantum. 28 magna cum felicitate huc progressus

Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paulum prae manu [29]
Dederis, vnde vtatur [30], reddet tibi cito. M. Istoc vilius [31].
Ae. Frugi homo est. S. Reddam hercle: da modo.
Ae. Age pater. M. Post consulam [32].
D. Faciet. S. O vir optime! Ae. O pater mi festiuissime!
M. Quid istuc? quae res tam repente mores mutauit tuos?
Quod proluuium [33]? quae istaec subita est largitas [34]? D. Dicam tibi.
Vt id ostenderem, quod te isti facilem & festiuum putant [35],
Id non fieri ex vera [36] vita, neque adeo ex aequo & bono,
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo, Mitio.
Nunc adeo si ob eam rem vobis mea vita inuisa [37] est, Aeschine,
Quia non iusta iniusta prorsus omnia omnino obsequor [38]:

gressus es. 29 *etwas am Gelde vorschiessen*. 30 vnde vtilitatem suam parare possit. 31 ne istoc vile quidem ipsi dabo. 32 *ich will mich darauf bedencken*. 33 quae prodigalitas est haec? 34 liberalitas, largitio. 35 quod isti putant, te esse benignum, blandum & facilem. 36 ex animi sinceritate. 37 odiosa. 38 quia non statim facio, quod vos postulatis, siue aequum siue iniquum sit.

Missa facio [39], effundite [40], emite, facite, quod vobis lubet.
Sed si id voltis potius, quae vos propter adolescentiam
Minus videtis [41], magis impense [42] cupitis, consulitis [43] parum,
Haec [44] reprehendere, & corrigere me, obsecundare [45] in loco;
Ecce me, qui id faciam vobis. Ae. Tibi, pater, permittimus;
Plus [46] scis, quid facto opus est. sed de fratre quid fiet? D. Sino [47],
Habeat [48]: finem in istac faciat [49]. M. Istuc recte [50], plaudite.

FINIS ADELPHORVM.

39 haec omnia in posterum non curabo. 40 *verschwendet nur*. 41 non satis recte consideratis. 42 vehementer. 43 non satis recte vobis potestis consulere. 44 vt ego reprehendam. 45 & morem vobis gerere, suo tamen loco ac tempore. 46 te omnia melius scis. 47 permitto ei. 48 suam psaltriam. 49 aetatem suam transigat. 50 sit.

FINIS ADELPHORVM.

P, TE;

P. TERENTII

PHORMIO.

ACTA LVDIS ROMANIS 1, L. POSTVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA, AEDIL. CVR. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATILIVS PRAENESTINVS, MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII TIBIIS IMPARIBVS. TOTA GRAECA APPOLLODORV EPIDICAZOMENOS. FACTA IV 2, C. PANNIO, M. VALERIO COSS.

1 Ludi Romani celebrabantur peculiariter menſe Septembri. 2 quatuor vicibus.

Perſonae.

PROLOGVS.
DAVVS ſeruus
PHORMIO paraſitus.
SOPHRONA nutrix.
DEMIPHO ſenex.
NAVSISTRATA matrona.
ANTIPHO adoleſcens filius Demiphonis.
GETA leno.
CHREMES ſenex, frater Demiphonis, & Phaedriae pater.

PHAE-

PHAEDRIA adolescens.
HEGIO, } aduocati.
CRATINVS, } aduocati.
CRITO, } aduocati.

Personae mutae.

DORCIVM ancilla.
PHANIVM adolescentula.

Phormionis Argumentum.
C. SULPICIO APOLLINARI AVCTORE.

Chremetis frater aberat peregre Demipho
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni vxorem & filiam,
Athenis aliam coniugem, & amantem vnice
Gnatum fidicinam. mater e Lemno aduenit
Athenas: moritur. virgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat. ibi eam visam Antipho
Cum amaret, opera parasiti vxorem accipit.
Pater & Chremes reuersi fremere. dein minas
Triginta dant parasito, vt illam coniugem
Haberet ipse: argento hoc emitur fidicina.
Vxorem retinet Antipho a patruo agnitam.

Aliud,

M. ANT. MVRETI.

CHremes & Demipho fratres Athenienses erant. Chremes Athenis vxorem diuitem ac

bene dotatam duxerat Nausiſtratam, & ex ea ſuſceperat filium Phaedriam. Habebat Nauſiſtrata, praeter caeteras opes, optima praedia in Lemno, eo igitur Chremes quotannis, ad ea locanda capiendoſque fructus commeabat. Dum illic reſidet, pauperculae cuiuſdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit vxorem, & ex ea ſuſcipit filiam Phanium: ac ne res emanaret; commutato nomine Stilphonem ſe Lemni vocari iubet. Detrahebat autem e fructibus praediorum vxoris Athenienſis quantum ſatis eſſet ad illam alteram vna cum filia nutriendam: deinde Athenas reuerſus, aut calamitatem, aut vilitatem, aut tale aliquid cauſſabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cum igitur Phanium quindecim iam haberet annos, conueniunt inter ſe Chremes & Demipho, vt Chremes quidem & Lemniam vxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret; Demipho vero Phanium filio ſuo vxorem daret. eius rei cauſſa proficiſcitur in Lemnum Chremes. Eodem tempore accidit, vt Demiphoni quoque iter eſſet in Ciliciam. abeuntes, ambo Getae (is Demiphonis ſeruus erat) filios committunt ſuos. Profectis ſenibus, Phaedria ſe ſtatim cithariſtriae cuiusdam amore implicat. Sed hoc erat incommodi, quod qui a lenone emeret, quod daret, nihil habebat. Interea vxor, e Lemno & quae, propter paupertatem viri, diutius forte quam ſolebat morantis, aduentum exſpectare non poſſet, conceſſa naui, Athenas vna cum filia & nutrice ipſius

ipſius venit. Quaerunt Stilphonem fruſtra. Athenis, qui quemquam eo nomine noſſet, reperiebatur nemo. Ibi mater (tanta eam aegritudo ceperat) moritur. Ei funus vna cum nutrice procurantem Phanium cum adſpexiſſet Antipho, ſubito amore illius exarſit. Venit ad nutricem poſtridie, vt eius ſibi copiam faceret obſecrans. Illa ſe, niſi puellam vxorem duceret, facturam negat. Illi, cum & quiduis facere cuperet & patrem abſentem vereretur, paraſitus Phormio hoc conſilium dedit. Lex erat Athenis, vt orbas puellas, qui eis genere proximi eſſent, ducere; aut, ſi id nollent, dotem eis dare cogerentur: ego, inquit paraſitus, ſimulabo, me patri virginis amicum fuiſſe, ideoque cauſſam illius ſuſcipere; vocabo te in iudicium, tamquam illius cognatum, tecumque lege agam, vt eam ducas. Tu ita te defendes, vt mihi facilem victoriam praebeas: ita condemnabere. Sic fiet, vt & tu potiaris, & patre reuerſo, paratam excuſationem habeas. ita fiunt omnia, vt paraſitus ſuaſerat. Confectis iam nuptiis eodem die ambo redeunt ſenes. Turbari vterque: ille quod filius indotatam vxorem ſe abeunte duxiſſet: hic, quo vereretur, ne, erepta ſibi hac collocandae filiae occaſione, tota res fieret palam. Eo ipſo die, leno, cithariſtriae, quam Phaedria amabat, dominus, niſi ſibi pro ea triginta minae darentur, venditurum ſe eam, minitabatur. Ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: ait ſenibus, ſe cum Pharmione collocutum: Phormi-

onem

onem vero, si sibi dotis triginta minae darentur, paratum eam vxorem accipere, quam duxisset Antipho. Eam pecuniam Demipho a Chremete sumtam numerat Phormioni. Is enim Phaedriae, Phaedria lenoni pro amica tradit: cum haec iam confecta essent, agnoscitur Phanium; Ibi vero senes gaudere. Quod, quas nuptias ipsi facere moliebantur, eae ipsis absentibus atque inscientibus, factae essent. sed dolebant, sibi periisse triginta minas. Eas dum a Phormione primo blanditiis, postea etiam per vim eripere conantur: Phormio, qui iam de duabus Chremetis vxoribus, deque tota re intellexerat, inclamat Nausistratam, eique aperit omnia illa cum aliquandiu de viro conquesta esset, tandem placatur, filiique ipsius iudicio omnia se permissuram pollicetur.

PRO-

Is ſibi reſponſum hoc habeat; in medio omnibus
Palmam [20] eſſe poſitam, qui artem tractant muſicam [21].
Ille [22] ad famem [23] hunc [24] ab ſtudio [25] ſtuduit reiicere:
Hic reſpondere [26] voluit, non laceſſere [27].
Benedictis [28] ſi certaſſet, audiſſet bene [29]:
Quod ab illo allatum eſt, ſibi id eſſe relatum putet [30].
De illo iam finem faciam dicendi [31] mihi,
Peccandi cum [32] ipſe de ſe finem non facit.
Nunc quid velim, animum attendite. apporto novam,
Epidicazomenon quam vocant comoediam
Graeci, Latini Phormionem nominant;
Quia primas [33] partes qui aget, is erit Phormio
Paraſitus, per quem res geretur maxume.
Voluntas [34] voſtra ſi ad poëtam acceſſerit,
Date operam, adeſte aequo animo per ſilentium:
Ne ſimili vtamur fortuna [35], atque [36] vſi ſumus.

Cum

20 victoriam, praemium laboris. 21 comicam. 22 ſenex poëta. 23 ad paupertatem. 24 Terentium. 25 ſcribendi. 26 eius maledictis. 27 non autem illum aggredi. 28 ſermonibus honeſtis. 29 bene etiam de ipſo dictum eſſet. 30 quod vero ille dixit contra Terentium, id ſibi pudet iam reddi ab hoc. 31 dicendi. 32 quoniam, 33 *die Haupt-Perſon.* 34 beneuolentia; ſi poëta vtetur veſtra beneuolentia. 35 infortunio, caſu. 36 prout iam vſi ſumus.

38 pro-

Cnm per [37] tumultum noſter grex [38] motus loco [39] eſt :
Quem actoris virtus [40] nobis reſtituit locum,
Bonitaſque voſtra adiutans [41], atque aequanimitas.

37 propter. 38 *unſre* Comoedianten - Compagnie. 39 deturbatus, deiectus eſt ex hoc loco. 40 ſcientia. 41 quae adiuuat nos.

ACTVS I. SCENA I.

DAVVS.

D. AMicus ſummus meus, & popularis [1] Geta
Heri ad me venit : erat ei de ratiuncula [2]
Iam pridem apud me reliquum pauxillulum [3]
Nummorum ; id vt conficerem [4] : confeci [5] : affero.
Nam herilem filium [6] eius duxiſſe, audio,
Vxorem : ei credo munus hoc conraditur [7].
Quam inique comparatum [8] eſt ! ii, qui minus habent,
Vt ſemper aliquid addant diuitioribus [9].
Quod ille vnciatim [10] vix demenſo de ſuo [11],
Suum

1 *Landsmann*, conciuis. 2 *von einer kleinen Rechnung*, 3 paullulum pecuniae. 4 rogauit me, vt id colligerem, efficerem. 5 & iam illud confeci, paraui. 6 filium heri noſtri. 7 vti credo, munus illud colligitur ad eius nuptias. 8 inter homines, 9 vt illi, qui pauperes ſunt, ſemper aliquid dare cogantur diuitibus. 10 *bey Hellern.* 11 *von ſeinem taeglichen* Deputat. Antiquitus ſerui frumentum in menſam accipiebant, quod *demenſum* dicebatur.

12 dum

Suum defraudans genium [12],comparsit [13] miser,
Id illa [14] vniuersum [15] abripiet,haud exiſtumans [16]
Quanto labore partum [17]. porro autem Geta
Ferietur [18] alio munere,vbi [19] hera pepererit.
Porro alio autem [20],vbi erit puero natalis dies,
Vbi initiabunt [21] ; omne hoc mater auferet :
Puer cauſſa erit mittundi [22],ſed videone Getam ?

12 dum ſibi ipſe eripuit omne commodum, *er hat ſichs an ſeinem Maule abgebrochen.* 13 *erſparet hat.* 14 vxor 15 omne, totum. 16 dum illa non reputabit. 17 ſit, acquiſitum, *erworben.* 18 onerabitur,per aliud munus damnum accipiet. Metaphora eſt a gladiatoribus, qui aduerſarios feriunt. 19 quando. 20 munere onerabitur. 21 quando eum conſecrabant ; more Atheniensium, eo tempore, quo pueris recens natis nomina imponebantur. 22 puer cauſſa erit, quamobrem mittantur munera.

ACTVS I. SCENA II.

GETA, DAVVS.

G. SI quis me quaeret rufus [1]. D. Præſto [2] eſt, deſine [3]. G. Oh,
At ego obuiam conabar tibi [4],Daue. D. Accipe [5] hem :
Lectum [6] eſt, conueniet [7] numerus,quantum debui.
G. Amo te,& non neglexiſſe [8] habeo gratiam.

D.Præ-

1. Scil. dic, vt ille me exſpectet. 2 iam ille tutus adeſt. deſine clamare. 4 ire, 5 argentum, pecuniam, 6 ſelectum 7 nihil deerit. 8 & gratias ago, quod non neglexeris hanc rem.

9 quo-

D. Praesertim vt nunc sunt [9] mores, adeo res [10] redit:
Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.
Sed quid [11] tu es tristis? G. Egone [12]? nescis quo in metu, &
Quanto in periclo sim. D. Quid istuc est? G. Scies,
Modo vt [13] tacere possis. D. Abi, sis insciens:
Cuius tu fidem in pecunia perspexeris,
Vereri [14] ei verba credere? vbi quid mihi lucri est
Te fallere [15]? G. Ergo ausculta. D. Hanc operam [16] tibi dico.
G. Senis nostri, Daue, fratrem maiorem Chremem
Nostin'? D. Quidni? G. Quid eius [17] gnatum Phaedriam?
D. Tanquam te [18]. G. Euenit [19] senibus ambobus simul,
Iter illi [20] Lemnum vt esset, nostro [21] in Ciliciam
Ad hospitem antiquum. is senem per epistolas
Pellexit [22], modo non [23] monteis auri pollicens.
D. Cui [24] tanta erat res & supererat? G. Desinas [25]:
Sic

9 quomodo nunc sunt mores hominum. 10 in eum iam statum res rediit. 11 quare. 12 cur vero ego non sim tristis? 13 si modo. 14 vereris, times. 15 quodnam exinde habeo commodum, si te fallo? 16 hoc tibi faciam, & auscultabo. 17 an nosti etiam eius. 18 tam bene illum noui, quam te ipsum. 19 accidit. 20 huic seni. 21 seni. 22 inuitauit. 23 propemodum. 24 cur vero haec promittebat ei, qui alias ditissimus est. 25 interloqui, tace.

26 sic

Sic eſt ingenium [26]. D. Oh, regem me eſſe oportuit [27]!
G. Abeuntes ambo heic tum ſenes me filiis
Relinquunt quaſi magiſtrum [28]. D. O Geta, provinciam [29]
Cepiſti duram. G. Mihi vſu [30] venit, hoc ſcio.
Memini relinqui me deo irato [31] meo,
Coepi aduorſari primo [32]: quid verbis opus eſt?
Seni fidelis dum ſum, ſcapulas [33] perdidi.
D. Venere in mentem iſtaec mihi: namque inſcitia eſt,
Aduorſum ſtimulum calces [34]. G. Coepi his [35] omnia
Facere, obſequi quae vellent. D. Sciſti vti foro [36].
G. Noſter [37] mali nil quidquam primo [38], hic Phaedria
Continuo [39] quandam nactus eſt puellulam
Cithariſtriam: hanc amare coepit perdite [40].
Ea ſeruiebat lenoni impuriſſimo;

26 ſic eſt eius ingenium, & hi mores. 27 dolendum eſt, quod non ego etiam ſim vir locuples. 28 magiſtrum morum, *Hofmeiſter*. 29 officium. 30 hoc ego ſane expertus ſum. 31 me factum eſſe magiſtrum filiorum in poenam, quia genius meus mihi iraſcitur. Antiquitas enim cuique genium ſuum attribuit, nec Latini tantum, ſed etiam Graeci. 32 nolebam. 33 *ich bin bald lahm darüber worden*. 34 ſi calces, *wenn man ſtöſſet*. 35 filiis. 36 potuiſti te accommodare tempori & ingeniis. 37 filius. 38 faciebat. 39 ſtatim. 40 vehementer.

Neque, quod daretur quidquam, id curarant patres.
Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere,
Sectari [41], in ludum [42] ducere, & reducere:
Nos otiosi operam dabamus [43] Phaedriae.
In quo haec discebat ludo, ex aduerso ei loco
Tonstrina [44] erat quaedam: heic solebamus fere
Plerumque eam opperiri [45], dum inde iret domum.
Interea dum sedemus illic, interuenit
Adolescens quidam lacrumans: nos mirarier [46],
Rogamus [47], quid sit. nunquam aeque, inquit, ac modo
Paupertas mihi onus visum est & miserum & grave.
Modo quandam vidi virginem heic viciniae [48]
Miseram, suam matrem lamentari [49] mortuam,
Ea sita erat ex aduorso [50]: neque illi [51] beneuolens,
Neque notus, neque cognatus, extra vnam aniculam [52],
Quisquam aderat, qui adiutaret [53] funus: miseritum est.
Virgo

41 eam sequi. 42 in comoediam, ad ludos theatrales, palaestram. 43 adiuuabamus Phaedriam. 44 tonstrina (*eine Barbierstube*) quaedam, quae sita erat e regione huius loci, erat quasi ludus seu schola, in quo Phaedria haec discebat. 45 expectare. 46 mirabamur. 47 interrogamus. 48 in hac vicinia. 49 quae deflebat. 50 stabat. 51 huic virgini. 52 *Extra* h. l. est *praeter*. Plautus: *Extra te vnum.* 53 comitaretur.

Andr.

Virgo ipsa facie egregia: quid verbis opus est?
Commorat [54] omnes nos. ib: continuo, Antipho [55],
Voltisne eamus visere? alius [56], censeo [57],
Eamus, duc me sodes? imus, venimus,
Videmus. virgo pulcra: & quo magis diceres,
Nihil aderat adiumenti [58] ad pulcritudinem.
Capillus passus, [59] nudus pes, ipsa horrida:
Lacrumae, vestitus turpis, vt, ni vis boni
In ipsa inesset forma [60], haec formam exstinguerent [61].
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,
Satis scita [62], inquit: noster [62] vero. D. Iam scio:
Amare coepit. G. Scin quam [63]? quo euadat, vide [64]:

Andr. I, 1. dicit *curare funus.* 54 illa commouerat. 55 dicebat. 56 dicebat. 57 ita puto. 58 illa non adiuuerat suam pulchritudinem per artem aut elegantiam vestium. 59. capilli erant passi, (est enim *synecdoche*, quum singularis ponitur pro plurari) id est disiecti, disparsi per totum collum, vide Kirchmann. de Funer. II, 13. 60 ni abundantia, magnitudo, (nam hoc sensu vis dicitur, Vell. Pater. *effusa est immanis vis Teutonum.*) elegantiae fuisset in ipsa illius forma. Forma enim est vocabulum duplicis significationis, & sumi potest in bonam & malam partem. 61 tam turpis adspectus & habitus cum tristitia coniunctus facile potuisset exstinguere eius pulcritudinem. 62 satis ornata illa est, 62 Antipho, est aposiopesis. sermonem eius Dauus intercipit, quum ipse vellet dicere: *noster vero amare coepit.* 63 nostin' etiam, quam ille coeperit amare? 64 audi modo

Postridie ad anum recta [65] pergit, obsecrat,
Vt sibi eius [66] faciat copiam. illa enim se negat [67]:
Neque eum aequum ait facere, illam [68] ciuem esse atticam,
Bonam, bonis prognatam [69]. Si vxorem velit,
Lege [70] id licere facere: sin aliter [71], negat [72].
Noster, quid ageret, nescire [73]; & illam ducere
Cupiebat, & metuebat absentem patrem.
D. Non, si rediisset, ei pater veniam daret?
G. Ille indotatam [74] virginem atque ignobilem
Daret illi? nunquam faceret. D. Quid fit denique?
G. Quid fiat? est parasitus quidam Phormio,
Homo confidens [75]: qui illum dii omnes perduint [76]!
D. Quid is fecit? G. Hoc consilium, quod dicam, dedit:
Lex est, vt orbae, qui sint genere proxumi,
Iis nubant [77]: & illos ducere eadem haec lex iubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam [78]:
Paternum amicum me assimilabo virginis:
Ad iudices veniemus: qui fuerit pater,

Quae

---

do euentum rei. 65 *gerades VVeges* procedit, it. 66 qu[t] eius amore frueretur. 67 ille vero dicit, se hoc facere non posse. 68 virginem. 69 natam a parentibus bonis. 70 iuxta legem datam. 71 quod si vero nolis eam vxorem. 72 illa non vult virginem permittere ad amorem. 73 nesciebat. 74 pauperem. 75 audax. 76 vt perdant. 77 vt orbæ iis nubant, qui. 78 te accusabo coram iudice.

79 vnde

Quae mater, quei [79] cognata tibi sit, omnia haec
Confingnam: quod erit mihi bonum atque commodum.
Cum tu horum [80] nihil refelles, vincam [81] scilicet.
Pater aderit; mihi paratae [82] lites: quid mea [83]?
Illa quidem nostra erit. D. Iocularem [84] audaciam!
G. Persuasum est homini [85]: factum est: ventum [86] est: vincimur:
Duxit. D. Quid narras? G. Hoc [87], quod audis. D. O Geta,
Quid te [88] futurum est? G. Nescio hercle. vnum hoc scio:
Quod fors [89] feret, feremus aequo [90] animo. D. Placet.
Hem istuc viri est officium. G. In me omnis spes mihi est.

79 vnde, quomodo. 80 ex meis probationibus, relationibus. 81 te. *so wirst du den Proceß verliehren.* 82 & pater mihi parabit lites. 83 quid hoc me attinet? 84 ridiculam. 85 ille passus est se persuaderi. 86 venimus in iudicium 87 narro. 88 de te. 89 *Fors* idem fere est, ac fortuna; quamquam praeter vulgatam significationem est id, quod vel fortuna vel ratione & consilio datur. v. g. nobilitas, ignobilitas, vita priuata, vita publica. Virgil. Eclog. 9.

quoniam fors omnia versat.

Horat. lib. I. Sat. 6.

Nulla etenim mihi te fors obtulit.

90 patienti.

D. Laudo. G. Ad precatorem [91] adeam, credo, qui mihi [92]
Sforet: nunc omitte quaeso hunc: caeterum
Posthac si quidquam [93] nihil precor [94]. tantummodo
Non addat [95] vbi [96] ego hinc abiero, vel [97] occidito.
D. Quid paedagogus ille [98], qui cithariſtriam?
Quid rei gerit? G. Sic, tenuiter [99]. D. Non multum habet,
Quod det, fortasse. G. Imo nihil [100], nisi spem meram.
D. Pater eius rediit, annon? G. Nondum. D. Quid? senem
Quoad [101] exspectatis vostrum? G. Non certum scio:
Sed epistolam ab eo allatam esse audiui modo, &
Ad portitores [102] esse delatam: hanc petam [103].
D. Nunquid, Geta, aliud me vis? G. Vt bene sit tibi.
Puer heus! nemone huc prodit? cape, da hoc Dorcio.

ACTVS

91 deprecatorem. 92 pro me. 93 faciet, peccabit. 94 ego pro illo non deprecabor. 95 modo ille non simul dicat. 96 quando ego absens ero. 97 occidere ipsum etiam potes, per me enim licet. 98 faciebat, qui amabat. 99 viuit, *er lebt nun so hin.* 100 habet. 101 quamdiu. 102 *Zolleinnehmer.* 103 iubebo hanc mihi dari.

1 Num

ACTVS I. SCENA III.

ANTIPHO, PHAEDRIA.

A. ADeone rem rediisse [1], vt, qui mihi consultum esse optime velit,
Phaedria, patrem extimescam, vbi in mentem eius aduenti [2] venit?
Quod ni fuissem incogitans [3], ita eum exspectarem, vt par fuit.
P. Quid istuc est? A. Rogitas? qui tam audacis facinoris mihi conscius
Sis? quod vtinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset [4],
Neu me cupidum eo [5] impulisset, quod mihi principium est mali!
Non potitus [6] essem: fuisset tum mihi illos aegre aliquor [7] dies:
At non quotidiana cura haec angeret animum. P. Audio. [8]
A. Dum exspecto quam mox veniat, qui adimat hanc mihi consuetudinem. [9]
P. Aliis, quia desit quod amant, aegre est: tibi, [10] quia superest, dolet.

1. Num fieri potuit, rem ad hunc statim peruenisse. 2 Quum aduentus eius recordor. *Aduenti* est pro *aduentus* flexione antiqua. 3 temerarius, inconsultus, praeceps. 4 vtinam Phormioni non incidisset in mentem id suadere. 5 ad eam rem, ad nuptias. 6 si hac virgine non potitus essem. 7 dolorem quidem habuissem per aliquot dies. 8 Ironice. Audio quidem, quod dicis, sed longe aliter sentio. 9 cum amica.

10 pa-

Amore abundas, Antipho.
Nam tua quidem hercle certe vita haec expetenda optandaque est,
Ita me dii bene ament, vt mihi liceat tam diu, quod amo, frui,
Iam depacisci mortem [10] cupio: tu coniicito caetera,
Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu [11] ex istac copia;
Vt ne addam, quod sine sumtu, ingenuam [12], liberalem [13] nactus es,
Quod habes, ita vt voluisti, vxorem sine mala fama [14]; palam
Beatus [15], ni [16] vnum desit, animus [17] qui modeste [18] istaec ferat.
Quod si tibi res sit cum eo lenone, quocum mihi est, tum sentias [19].
Ita plerique ingenio sumus omnes: nostri nosmet [20] poenitet.
A. At tu mihi contra nunc videre [21] fortunatus, Phaedria,
Cui de integro est potestas [22] etiam consulendi, quid velis;

Reti-

10 pactionem facere cum morte libens, tunc postea mori vellem. 11 capis. 12 liberam. 13 honestam. 14 quae bonam famam habet. 15 felix vtique fores. 16 nisi vnum hoc tibi adhuc deesset. 17 nempe animus, 18 moderate. 19 *da würdest du es schon empfinden*. 20 nos plerumque non sumus contenti nobiscum aut cum nostra fortuna. 21 videris. 22 qui plenam libertatem habes.

Retinere, amare, amittere[23]: ego in eum incidi infelix locum[24],
Vt neque mihi eius sit amittendi, nec retinendi copia[25].
Sed hoc quid est? videone ego aduenire huc currentem Getam?
Is ipsus est. Hei, timeo miser: quam nunc mihi hic rem nunciet.

habes. 23 illam deserere. 24 statum. 25 potestas.

ACTVS I. SCENA IV.

GETA, ANTIPHO, PHAEDRIA.

G. NVllus es[1], Geta, nisi iam aliquod tibi consilium celere[2] reppereris[3],
Ita subito nunc imparatum tanta te[4] impendent mala,
Quae neque vti deuitem[5] scio, neque quo modo me inde extraham.
Nam non potest celari[6] nostra diutius iam audacia:
Quae si non astu[7] prouidentur[8], me aut herum pessumdabunt.
A. Quidnam[9] ille commotus[10] venit? G. Tum[11] temporis punctum[12] mihi

1 Periisti actum est de te, 2 celeriter. 3 excogitabis 4 tibi. 5 neque tamen scio, quomodo euitare possim haec mala, 6 occultari. 7 callide. 8 prospiciuntur, caueantur. 9 quare. 10 territus. 11 praeterea. 12 *nur ein Augenblick.*

13 quod·

Ad hanc rem est : herus adest. A. Quid istuc est mali?

G. Quod cum audierit, quod eius remedium inveniam iracundiae[13]?

Loquar ne? incendam[14]: taceam? instigem: purgem[15] me? laterem lauem[16].

Eheu me miserum! cum mihi paueo[17], tum Antipho me excruciat animi:

Eius me miseret:[18] ei nunc timeo: is nunc me retinet: nam[19] absque eo

Esset, recte ego mihi vidissem[20] & senis essem vltus iracundiam:

Aliquid conuasassem[21], atque hinc me coniicerem[22] protinus in pedes.

A. Quam hic fugam aut furtum parat[23]?

G. Sed vbi Antiphonem reperiam? aut qua quaerere insistam[24] via?

P. Te nominat. A. Nescio quod magnum hoc nuncio exspecto malum.

P. Ah, sanusne[25] es?

G. Do-

13 quodnam remedium inueniam, ad sedandam eius iracundiam? 14 augebo eius iram. 15 excusem. 16 *Ziegelsteine weiß waschen*; id est, frustra omnem operam impendam, per laterem enim nihil aliud intelligimus, quam massam vel ex argilla vel luto maceriis aedificandis idoneo, non igne, sed Sole induratam. 17 timeo. 18 pro eo. 19 si. 20 prospexissem, cauissem. 21 collegissem, corrasissem. Significat quasi *vasa colligere*: deinde dicitur, quum furtum colligitur. 22 coniecissem. aufugissem. 23 meditatur. 24 pergam. 25 puto te esse

G. Domum ire pergam : ibi plurimum[26] eſt. P. Reuocemus hominem. A. Sta illico[27]! G. Hem!

Satis pro imperio[28], quiſquis es. A. Geta. G. Ipſe eſt, quem volui obuiam[29].

A. Cedo[30], quid portas, obſecro? atque id, ſi potes, verbo[31] expedi.

G. Faciam. A. Eloquere. G. Modo apud portum[32], Ae. Meumne. G. Intellexti. A. Occidi! P. Hem!

A. Quid agam? P. Quid ais? G. Huius[33] patrem vidiſſe, me, patruum tuum.

A. Nam quod ego huic nunc ſubito exitio[34] remedium inueniam miſer?

Quod ſi eo[35] meae fortunae redeunt, Phanium[36], abs te vt diſtrahar,

Nulla eſt mihi vita expetenda[37]. G. Ergo iſtaec cum ita ſint, Antipho,

Tanto magis te aduigilare aequum eſt. Fortes fortuna[38] adiuuat.

eſſe inſanum. 26 plerumque. 27 confeſtim. 28 *der giebts trotzig genug.* 29 mihi fieri, ire. 30 dic mihi. 31 vnico verbo dicas. 32 ſcil. vidi patrem tuum. 33 hoc dico, me vidiſſe patrem huius. 34 contra tam ſubitam & inopinatam calamitatem. 35 in illum ſtatum. 36 o mea. 37 ego mallem mori. 38 *wagen gewinnet.* Cicero Tuſcul. quaeſt. lib. II, c. 4. *Fortes enim non modo fortuna adiuuat, vt eſt in trito prouerbio, ſed multo magis ratio, quae quibusdam quaſi praeceptis confirmat vim fortitudinis.*

A. Non ſum apud me. G. Atqui opus eſt nunc cum maxume, vt ſis [39] Antipho:
Nam ſi ſenſerit te timidum pater eſſe, arbitrabitur
Commeruiſſe culpam. [40] P. Hoc verum eſt. A. Non poſſum immutarier.
G. Quid faceres, ſi aliquid grauius tibi nunc faciundum foret?
A. Cum hoc non poſſum [41], illud minus poſſem. G. Hoc nihil eſt, Phaedria: ilicet [42]:
Quid conterimus [43] operam fruſtra? quin [44] abeo. P. Et quidem ego [45]. A. Obſecro,
Quid ſi aſſimulo? ſatin' eſt? G. Garris. A. Vultum contemplamini, hem,
Satisne ſic eſt? G. Non. A. Quid ſi ſic? G. Propemodum. A. Quid ſi ſic? G. Sat eſt.
Hem iſtuc ſerua, & verbum verbo, par pari, vt reſpondeas,
Ne ſuis te iratus ſaeuis dictis protelet [46]. A. Scio.
G. Vi [47] coactum te eſſe inuitum, lege, iudicio: tenes [48]?
Sed quis hic eſt ſenex, quem video in vltima platea? A. Ipſus [49] eſt.
Non poſſum adeſſe. G. Ah quid agis? quo abis, Antipho? mane,

Mane

---

39 apud te, vt animum habeas non timidum. 40 te aliquid peccaſſe. 41 facere. 42 ire licet. 43 impendimus. 44 imo, vtique. 45 abeo. 46 *übertölpele, überstoſſe*, defatiget, vincat. 47 dices, te eſſe vi. 48 intelligis, quod dico? 49 pater.

50 ego

Mane, inquam. Ae. Egomet me noui, & peccatum meum:
Vobis commendo Phanium, & vitam meam.
P. Geta, quid nunc fiet? G. Tu iam lites audies:
Ego plectar [50] pendens, nisi quid me fefellerit.
Sed quod modo heic nos Antiphonem monuimus,
Id nosmet ipsos facere oportet, Phaedria.
P. Aufer mihi, oportet: quin [51] tu, quid faciam [52], impera.
G. Meministine olim vt fuerit vostra oratio
In re incipiunda ad defendendam noxiam [53]?
Iustam illam caussam, facilem, vincibilem, optumam.
P. Memini. G. Hem, nunc ipsa ea [54] est opus, aut si quid [55] potest,
Meliore, & callidiore. C. Fiet sedulo.
G. Nunc prior adito tu: ego in insidiis [56] heic ero
Succenturiaturus [57], si quid deficies. P. Age.

50 ego pendebo & poenam dabo in patibulo. 51 imo tu ipse. 52 facere debeam. 53 meministine, quid olim dixeris, cum rem inciperes, quomodo velles defendere culpam. 54 hac oratione. 55 si modo fieri. 56 *im Hinterhalt.* 57 allaturus tibi auxilium. *succenturiatus* est, qui explendae centuriae militaris gratia se subiicit ad supplendum ordinem.

ACTVS I. SCENA V.

DEMIPHO, GETA, PHAEDRIA.

D. ITa ne tandem vxorem duxit Antipho iniussu [1] meo?

1 Contra iussum ac voluntatem meam.

Nec meum imperium, age, mitto[2] imperium, non simultatem[3] meam
Reuereri[4] saltem? non pudere[5]? o facinus audax! o Geta
Monitor[6]! G. Vix tandem[7]. D. Quid mihi dicent? aut quam caussam reperient[8]?
Demiror. G. Atqui repperi iam: aliud cura. D. An hoc dicet mihi?
Inuitus feci: lex coegit. Audio & fateor. G. Placet.
D. Verum scientem, tacitum caussam tradere aduersariis[9],
Etiamne id lex coëgit? P. Illud durum[10]. G. Ego expediam[11]: sine[12].
D. Incertum est, quid agam, quia praeter spem, atque incredibile hoc mihi obtigit.
Ita sum iratus, animum vt nequeam ad cogitandum instituere[13].
Quamobrem omnes, cum secundae res[14] sunt maxume, tum maxume
Meditari secum oportet, quo pacto aduorsam[15] aerumnam ferant:

Peri-

2 nolo dicere imperium seu mandatum. 3 iram. 4 veritus est. 5 non puduit ipsum? 6 magister morum! Ironice. Tu magister eius es morum, *sein Hoffmeister*; sed ipse ad omnia facinora mala eum incitas. 7 ego nunc liberabor a suspicione & culpa. 8 excusationem excogitabunt. 9 verum an te decuit &c. 10 dura est haec conditio. 11 rem totam conficiam. 12 permitte. 13 dirigere. 14 omnia procedunt ex voto. 15 infortunium

Pericla, damna, exilia peregre rediens ſemper cogitet [16],

Aut filii peccatum, aut vxoris mortem, aut morbum filiae:

Communia [17] eſſe haec, fieri poſſe: vt [18] ne quid animo ſit nouum:

Quidquid praeter ſpem eueniat, omne id deputare [19] eſſe in lucro.

G. O Phaedria, incredibile eſt, quanto herum anteeo [20] ſapientia.

Meditata [21] mihi ſunt omnia mea incommoda: herus ſi redierit,

Molendum [22] vſque in piſtrino: vapulandum: habendae compedes [23]:

Opus ruri faciundum: horum nil quidquam accidet animo nouum:

Quid-

---

turium. 16 ille, qui ex peregrinis locis redit domum, ſemper cogitet, potuiſſe accidere pericula &c. 17 haec fieri ſolere inter homines. 18 *damit es einem nicht als et was neues vorkomme.* 19 putare pro lucro. 20 antecello, 21 *Meditatus* paſſiue vſurpatur. Cicero Orat. *Meditata nobis ad hoc cauſſarum genus eſſe debebunt ea, quae dicenda erunt in orationibus.* Philipp. II. 34. *Attuleras meditatum & cogitatum ſcelus.* Idem de Offic. I. *Leuiora ſunt, quae repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quae meditata & praeparata inferuntur.* Silius Italic. Lib. VII. v. 311.

nunc percipe porro,

Quae meditata mihi.

22 mihi erit. 23 & ego feram compedes, ſeu vincula. 24 meo.

25 te

Quidquid praeter spem eueniet, omne id deputabo esse in lucro.
Sed quid hominem cessas adire,& blande in principio alloqui?
D. Mei fratris video filium ire mihi obuiam.
P. Mi patrue salue. D. Salue. sed vbi est Antipho?
P. Saluum venire [25]. D. Credo: hoc responde mihi.
P. Valet: heic est.sed satin' omnia ex sententia [26]?
D. Vellem quidem [27]. P. Quid istuc? D. Rogitas, Phaedria?
Bonas [28] me absente heic confecistis nuptias.
P. Eho,an id succenses [29] nunc illi? G. Artificem probum!
D. Egone illi non succenseam? ipsum gestio [30]
Dari mi in conspectum,nunc sua culpa [31], vt sciat
Lenem [32] patrem illum factum me esse acerrimum.
P. Atqui nil fecit,patrue,quod [33] succenseas.
D. Ecce autem similia [34] omnia: omnes congruunt [35]:
Vnum [36] cognoris,omnes noris. P. Haud ita est.
D. Hic in noxa [37] est, ille ad defendendam caussam adest.

Cum

25 te gaudeo. 26 procedunt, fluunt. 27 omnia feliciter processisse. 28 egregias scilicet. 29 propterea iratus es. 30 cupio, opto. 31 per suam suam culpam. 32 clementem, blandum, facilem. 33 propter quod. 34 omnes sibi inuicem sunt similes. 35 iisdem sunt moribus. 36 si. 37 culpa.

38 adest.

Cum ille eſt [38], hic praeſto [39] eſt: tradunt operas mutuas [40].
G. Probe eorum facta imprudens depinxit ſenex.
D. Nam ni haec ita eſſent, cum illo haud ſtares [41], Phaedria.
P. Si eſt, patrue, culpam vt Antipho in ſe admiſerit,
Ex qua re minus rei foret aut famae temperans [42],
Non cauſſam [43] dico, quin, quid meritus ſit, ferat [44]:
Sed ſi quis forte malitia fretus ſua,
Inſidias noſtrae fecit adoleſcentiae,
Ac vicit; noſtrane culpa ea eſt, an iudicum,
Qui ſaepe propter inuidiam adimunt diuiti,
Aut propter miſericordiam addunt pauperi?
G. Ni noſſem cauſſam, crederem vera hunc loqui.
D. An quiſquam iudex eſt, qui poſſit noſcere
Tua iuſta [45], vbi tute verbum non reſpondeas,
Ita vt ille fecit? P. Functus [46] adoleſcentuli eſt
Officium liberalis: poſtquam ad iudices
Ventum eſt non potuit cogitata [47] proloqui:

Ita

---

38 adeſt, 39 etiam hic praeſens eſt. 40 *ſie helffen einander.* 41 *ſo würdeſt du ſeine Parthey ſchwerlich halten.* 42 quamobrem ille laeſerit vel rem familiarem ſuam vel bonam famam. 43 non impedio, non deprecor. 44 patiatur. 45 quod tu habeas cauſſam iuſtam. 46 *fungi* cum caſu accuſatiuo conſtruitur, quod paſſim obſeruatum atque inluſtratum fuit. 47 ea, quae excogitauerat, meditatus erat. Velleius Paterc. II. 13. 4. *Denique ea fortuna Druſi fuit, vt malefacta collegarum,*

quam

Ita eum tum timidum ibi obstupe fecit pudor.
G. Laudo hunc : sed[48] cesso adire quamprimum senem ?
Here salue : saluum te aduenisse gaudeo. D. Oh,
Bone custos[49], salue, columen vero[50]. familiae,
Cui commendaui filium hinc abiens meum.
G. Iam dudum te omnes nos accusare audio,
Immerito, & me horum omnium immeritissimo.
Nam quid me in hac re facere voluisti tibi ?
Seruum hominem caussam orare[51] leges non sinunt :
Neque testimonii dictio[52] est. D. Mitto omnia: addo
Istuc : imprudens timuit adolescens : sino[53] :
Tu seruus[54]. verum si cognata est maxume,
Non fuit necesse habere[55], sed, id quod lex iubet,
Dotem daretis ; quaereret[56] alium virum.
Qua ratione[57] inopem potius ducebat domum ?
G. Non ratio, verum argentum deerat. D. Sumeret[58]
Alicunde. G. Alicunde ? nihil est dicto facilius[59].
D. Po-

quam eius optime ab ipso cogitata, senatus probaret magis.
48 cur. 49 filiorum meorum. 50 scilicet ; ironia. 51 dicere, *vor Gerichte stehen.* 52 neque seruus dicere potest testimonium. 53 concedo. 54 es. 55 vt haberet illam pro vxore, 56 & tunc illa quaerere sibi debuisset alium virum. 57 quomodo, quamobrem? 58 sumere debuisset. 59 hoc facile dictu est, *geschwinde geredt, aber langsam gethan.*

60 de-

D. Postremo, si nullo alio pacto, foenore [60].
G. Hui, dixti pulchre, si quidem quisquam crederet [61]
Te [62] viuo, D. Non, non sic futurum [63] est, non potest [64].
Egone illam cum illo vt patiar nuptam [65] vnum diem?
Nil suaue meritum [66] est, hominem commonstrarier
Mihi istam volo, aut, vbi habitet demonstrarier.
G. Nempe Phormionem. D. Istum patronum [67] mulieris.
G. Iam faxo heic aderit, D. Antipho vbi nunc est? P. Foris.
D. Abi Phaedria, eum require atque adduce huc, P. Eo
Recta via quidem illuc, G. Nempe ad Pamphilam. D. At ego
Deos penates: hinc salutatum [68] domum
Diuortor [69]: inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos aduocabo, ad hanc rem qui adsient,
Vt ne imparatus sim, si adueniat Phormio.

60 debuisset pecuniam sumere pro foenore, si alio modo non potuisset eam nancisci. 61 filio tuo argentum. 62 dum tu pater filii adhuc viuis. 63 fiet. 64 ita fieri. 65 desponsatam esse. 66 nulla merces mihi tam suauior est, quae me permouere possit, vt has nuptias concedam. 67 aduocatum. 68 ad salutandum. 69 abeo.

ACTVS II. SCENA. I.

PHORMIO, GETA.

P. ITane patris, ais, conspectum veritum [1] hinc abiisse? G. Admodum [2].
P. Phaniam relictam solam [3]? G. Sic. P. Et iratum senem [4]?
G. Oppido [5]. P. Ad te summa solum, Phormio, rerum [6] redit:
Tute hoc intristi, tibi omne est exedendum [7]: accingere [8].
G. Obsecro te. P. Si rogitabit. G. In te spes est. P. Ecce re [9]:
Quid si reddet [10]? G. Tu impulisti. P. Sic opinor. G. Subueni [11].
P. Cedo [12] senem: iam instructa sunt mihi in corde consilia omnia.
G. Quid ages? P. Quid vis? nisi vti maneat Phanium, atque ex crimine hoc
Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram deriuem senis?
G. O vir fortis, atque amicus! verum hoc saepe, Phormio,

Vereor

1 An vero ais, quod ille abierit hinc, quoniam timuit conspectum patris? 2 vtique. 3 & dicis etiam, quod Phanium sola relicta sit? 4 esse. 5 omnino, valde erat iratus. 6 *das Haupt-VVerck.* 7 *du hast es selber eingebrockt, so must du es auch selber auessen.* 8 para te ad hoc. 9 omnino. 10 mulierem. 11 fer mihi auxilium. 12 veniat modo senex.

13 ne

Vereor, ne istaec fortitudo in neruum erumpat [13]
denique. P. Ah,
Non ita est: factum est periclum [14], iam pedum
visa [15] est via.
Quot me censes homines iam deuerberasse vsque
ad necem,
Hospites? tum ciues? quo magis noui [16], tanto
saepius,
Cedo [17] dum, en unquam iniuriarum audisti mi
scriptam dicam [18]?
G. Quei istuc? P. Quia non rete accipitri tenditur, neque miluio,
Qui male faciunt nobis. illis, qui nil [19] faciunt,
tenditur [20]:
Quia [21] etiam in illis fructus [22] est, in illis opera
luditur [23].
Aliis aliunde est periclum, vnde aliquid abradi [24]
potest.
Mihi sciunt nihil esse [25]. Dices: ducent [26] damnatum domum.

Alere

13 ne tua fortitudo tandem neruos seu vincula accipiat pro fructu laboris. 14 *es ist nun einmahl darauf gewaget.* 15 iam vidi viam, in qua pedes mei poterunt currere, in qua ego aufugere potero. 16 eos, tanto etiam saepius soleo eos diuerberare. 17 dic mihi. 18 *ein Iniurien-Proceß.* 19 nobis. 20 rete. 21 hoc enim ideo fit, quia. 22 ex illis quaedam vtilitas sperari potest. 23 omnis opera frustra impenditur. 24 desumi, eripi. 25 sciunt omnes, me nihil habere, pauperem esse. 26 te.

27 po-

Alere nolunt hominem edacem: & sapiunt mea sententia,
Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.
G. Non pote [27] satis pro merito ab illo tibi referri gratia.
P. Imo enim nemo satis pro merito gratiam regi refert [28].
Te ne asymbolum [29] venire? unctum, atque lautum a balneis,
Otiosum ab animo? cum ille & cura [30], & sumtu absumitur,
Dum [31] tibi sit, quod placeat: ille ringitur [32], tu rideas:
Prior bibas, prior decumbas [33]: coena dubia apponitur.
G. Quid istuc verbi [34] est? P. Ubi [35] tu dubites, quid sumas potissimum.
Haec cum rationem ineas, [36] quam sint suauia, & quam cara [37] sint;
Ea qui praebet, non tu haec habeas plane praesentem deum [38]?

G.Senex

27 poteſt. 28 habet, agit, regi, id eſt, ei, a quo alitur parasitus, qui patronum suum per blanditias appellat regem. 29 tune venias ita, vt nullam conferas pecuniam? 30 per curam & continuos sumtus. 31 dummodo tu habeas. 32 *er kraucte sich hinter den Ohren*. 33 eas ad mensam, coenam. 34 quid significat hoc verbum: *dubia coena*? 35 quando. 36 quando expendis. 37 grata. 38 non tu habeas illum, qui haec tibi praebet, tan-

G.Senex adest, vide quid agas: prima coitio [39] est accerrima:
Si eam sustinueris, post illa iam, vt lubet, ludas [40] licet.

tanquam praesentem & benignissimum deum? [39] *der erste Gang oder Anfall.* [40] potes illum vexare & illudere.

ACTVS II. SCENA II.

DEMIPHO, GETA, PHORMIO.

D. En vnquam cuiquam contumeliosius
Audistis factam [1] iniuriam, quam haec est mihi?
Adeste [2] quaeso. G. Iratus est. P. Quin tu hoc age,
Iam ego hunc agitabo [3]. Pro deum immortalium!
Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam? G. Negat.
D. Ipsum esse [4] opinor, de quo agebam: sequimini.
P. Neque eius patrem se scire, qui fuerit? G. Negat.
P. Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit? G. Negat.
Quia egens relicta est misera, ignoratur [5] parens,
Negligitur ipsa: vide, auaritia quid facit.
G. Si herum insimulabis auaritiae, male audies [6].
D. O audaciam! etiam me vltro accusatum [7] advenit?

P. Nam

1 Fuisse. 2 aduenite, accedite. 3 vexabo. 4 adesse. [5] nemo vult scire, quis eius pater fuerit. 6 malam famam accipies. 7 vt me accuset.

8 quam-

P. Nam iam adoleſcenti nihil eſt quod [8] ſuccenſeam,
Si illum minus [9] norat; quippe homo iam grandior [10],
Pauper, cui in opere [11] vita erat, ruri fere
Se continebat [12]: ibi agrum [13] de noſtro patre
Colendum habebat: ſaepe interea mihi ſenex
Narrabat, ſe hunc negligere cognatum ſuum.
At quem [14] virum? quem ego viderim in vita optumum.
G. Videas, te, atque illum, vt narras [15]. P. Abi in malam [16] crucem:
Nam ni ita eum exiſtumaſſem [17], nunquam tam graueis
Ob hanc [18] inimicitias caperem in [19] voſtram familiam,
Quam [20] is [21] aſpernatur nunc tam inliberaliter [22].
G. Pergin' hero [23] abſenti male loqui, impuriſſime [24]?
P. Dignum autem hoc illo [25] eſt. G. Ain' tandem, carcer [26]? D. Geta.

G Bono-

8 quamobrem iraſcar. 9 non ſatis recte. 10 natu, iam ſenex. 11 labore perpetuo, qui in labore vitam ſuam tranſigebat. 12 ſemper viuebat. 13 praedium, ein *Land-Gütgen*. 14 quam egregium. 15 probe expendas, quemadmodum te laudes atque illum. 16 ad patibulum. 17 niſi eum ſemper habuiſſem pro viro bono. 18 mulierem. 19 contra. 20 mulierem. 21 herus tuus contemnit. 22 inhoneſte. 23 de hero meo. 24 homo impudentiſſime. 25 ita ille promeruit. 26 homo

qui

G. Bonorum extortor, legum contortor [27]. D. Geta.
P. Responde. G. [28] Quis homo est? ehem. D. Tace. G. Absenti tibi
Te indignas seque dignas contumelias
Nunquam cessauit dicere hodie. D. Ohe, desine.
Adolescens, primum abs te hoc bona [29] venia peto,
Si tibi placere potis [30] est, mihi vt respondeas:
Quem amicum tuum ais fuisse istum, explana [31] mihi,
Et quei cognatum me sibi esse diceret.
P. Proinde expiscare [32], quasi non nosses. D. Nossem [33]? P. Ita.
D. Ego me nego [34]: tu, qui ais, redige ad memoriam [35].
D. Eho, tu sobrinum [36] tuum non noras? D. Eneas [37]:
Dic nomen. P. Nomen? maxume. D. Quid nunc taces?
P. Perii, hercle nomen perdidi. D. Hem, quid ais? P. Geta,

qui dignus es carcere & vinculis. 27 qui bona extorques, & leges contorquere soles. 28 ille nunquam cessauit hodie contumelias de te absente tales loqui, quae in ipsum conueniunt, non autem in te. 29 *mit Erlaubniß.* 30 si tibi placet. 31 explica. 32 *du must es ausforschen*, quasi non nosses illum. 33 egone illum nossem? 34 ego affirmo, me illum non nosse. 35 *du must mich dessen erinnern*, 36 *deiner Mutter Schwester Sohn.* 37 me defatigas. 38 adde

Si meministi id, quod olim dictum est, subiice[38].
Hem,
Non dico: quasi non noris, tentatum aduenis[39].
D. Egone autem tento[40]? G. Stilpho. P. Atque adeo, quid mea[41]?
Stilpho est. D. Quem dixti? P. Stilphonem, inquam, noueras?
D. Neque ego illum noram, neque mihi cognatus fuit
Quisquam isto nomine. P. Ita ne[42]? non te horum[43] pudet?
At si talentum[44] rem reliquisset decem[45].
D. Dii tibi male faciant. P. Primus esses memoriter,
Progeniem vostram vsque ab auo atque atauo proferens[46]. (mihi
D. Ita[47] vt dicis: ego tum, cum aduenissem, qui
Cognata ea esset, dicerem: itidem[48] tu face.
Cedo[49] quei est cognata? G. Heus noster, recte: heus tu caue,
P. Dilucide expediui,[50] quibus[51] me oportuit
Iudicibus. tum, id si falsum fuerat, filius
Cur non refellit? D. Filium narras mihi?

Cuius

38 adde, adfer, reuoca in memoriam. 39 aduenis vt me tentes. 40 te. 41 quid hoc ad me attinet? 42 est. 43 verborum. 44 talentorum. 45 *Vermögen*. 46 proferres, prolaturus esses. 47 est. 48 similiter etiam tu facere debes. 49 dic mihi. 50 clarissime demonstraui. 51 illis iudicibus, quibus me oportuit illud demonstrare.

52 vti

Cuius de ſtultitia dici, vt dignum[52] eſt, non[53] poteſt.

P. At tu, qui ſapiens es, magiſtratus adi,
Iudicium de eadem cauſſa iterum vt reddant tibi:
Quandoquidem ſolus regnas, & ſoli licet
Heic de eadem cauſſa bis iudicium adipiſcier[54].

D. Etſi facta mihi iniuria eſt, veruntamen
Potius quam lites ſecter[55], aut quam te audiam,
Itidem vt cognata[56] ſi ſit, id quod lex iubet
Dotem dare; abduce hanc, minas quinque accipe.

P. Ha, ha, hae, homo ſuauis! D. Quid eſt? num iniquum poſtulo?
An ne hoc quidem ego adipiſcar, quod ius publicum eſt?

P. Itane tandem quaeſo, ciuem vbi abuſus[57] ſis,
Mercedem dare lex iubet ei, atque amittere[58]? an,
Vt ne quid turpe ciuis in ſe admitteret[59]
Propter egeſtatem, proximo[60] iuſſa eſt dari[61],
Vt cum vno[62] aetatem degeret[63]? quod tu vetas.

D. Ita, proxumo quidem[64]: at nos vnde[65] aut quam ob rem? P. Ohe,

52 vti fas eſſet. 53 ſatis. 54 impetrare. 55 vt. 56 non aliter ac ſi ſit cognata. 57 *Abutor* iungitur caſui accuſandi per Archaiſmum: 58 ablegare, dimittere, *lauffen laſſen.* 59 ne ciuis virgo aliquid faciat indecorum. 60 cognato. 61 in matrimonium. 62 viro. 63 ſemper viueret. 64 iuſſa eſt dari. 65 *aber wie kommen wir dazu?*

Actum, aiunt, ne agas[66]. D. Non agam[67]? imo haud desinam,
Donec perfecero hoc. P. Ineptis. D. Sine[68] modo.
P. Postremo tecum nihil rei nobis, Demipho, est.
Tuus est damnatus[69] gnarus, non tu: nam tua
Praeterierat iam ducendi aetas[70]. D. Omnia haec
Illum putato, quae ego nunc dico, dicere:
Aut quidem cum vxore hac ipsum prohibebo domo.
G. Iratus est. P. Tute idem melius feceris[71].
D. Itane es paratus facere me aduorsum[72] omnia,
Infelix? P. Metuit hic nos, tametsi sedulo
Dissimulat. G. Bene habent tibi principia[73]. P. Quin[74], quod est
Ferundum, fers: tuis dignum factis feceris[75],
Vt amici inter nos simus. D. Egone tuam expetam
Amicitiam? aut te visum, aut auditum velim[76]?
P. Si concordabis cum illa, habebis, quae tuam
Senectutem oblectet: respice aetatem[77] tuam.
D. Te oblectet: tibi habe[78]. P. Minue vero iram. D. Hoc age:

Satis

---

66 in prouerbio dici solet: non esse iterum illud agendum, quod iam semel actum est. 67 ego vero id non agam? 68 *laß du mich nur machen.* 69 in iudicio. 70 nam tu illam ducere non potes propter senectutem. 71 faceres tu ipse. 72 aduorsum me. 73 *der Anfang gehet gut.* 74 imo. 75 facies id, quod te decet. 76 egone te velim videre aut audire? 77 senectutem. 78 illam, *du magst sie wohl behalten.*

79 ali-

Satis jam verborum est: nisi tu properas mulierem
Abducere, ego illam ejiciam: dixi, Phormio.
P. Si tu illam attigeris secus[79], quam dignum est liberam[80],
Dicam impingam tibi grandem[81]: dixi, Demipho.
Si quid opus fuerit, heus domo me[82]. G. Intelligo.

79 aliter. 80 liberam ciuem attingere. 81 *so werde ich dir einen schrecklichen Proceß an den Halß werffen.* 82 inuenies.

ACTVS II. SCENA III.

DEMIPHO, GETA, HEGIO, CRATINVS, CRITO.

D. QVanta me cura & solicitudine afficit
Gnatus[1], qui me & se hisce impediuit[2] nuptiis!
Neque mi in conspectum prodit, vt saltem[3] sciam,
Quid de hac re dicat, quidue sit sententiae[4].
Abi tu, vise[5], redierit ne iam, an nondum, domum.
G. Eo. D. Videtis, quo in loco[6] res haec siet.
Quid ago? dic, Hegio. H. Ego[7]? Cratinum censeo[8],
Si tibi videtur[9]. D. Dic, Cratine. Cra. Mene vis[10]?
D. Te. Cra. Ego[11] quae in rem tuam sint, ea velim facias: mihi

1 Filius meus. 2 implicauit. 3 ad minimum. 4 & quam habeat sententiam. 5 vide. 6 statu. 7 egone dicam? 8 vt dicat suam sententiam. 9 placet. 10 dicere meam sententiam. 11 velim censeo.

Sic hoc videtur, quod te absente hic filius
Egit, restitui in integrum aequum esse, & bonum,
Et id impetrabis: dixi. D. Dic nunc, Hegio [12].
H. Ego sedulo hunc dixisse credo: verum ita est,
Quot homines, tot sententiae [13]: suus cuique mos [14].
Mihi non videtur, quod sit factum [15] legibus,
Rescindi [16] posse: & turpe inceptum [17] est. D. Dic [18], Crito.
Cri. Ego amplius deliberandum censeo:
Res magna est. H. Nunquid nos vis [19]? D. Fecistis probe:
Incertior sum multo, quam dudum [20]. G. Negant [21]
Rediisse. D. Frater est exspectandus mihi: is
Quod mihi dederit de hac re consilium, id sequar.
Percontatum [22] ibo ad portum, quoad [23] se recipiat. G. At

12 tuam sententiam. 13 Iuuenalis Satir. V.
Mille hominum species, & rerum discolor vsus.
Velle suum cuique est, nec voto viuitur vno.
Horatius II. Sat. I. *Quod capitum viuunt, tot idem studiorum millia.* Nos dicimus: *viel' Köpff, viel Sinn, 24 einem ieden Narren gefellt seine weiß.* 15 constitutum per leges. Quintilianus: *Quidquid lege factum est, vindicari lege non solet & iudicia iudiciis rescindi non possunt.* 16 tolli, reiici. 17 consilium. 18 tuam sententiam. 19 est formula abeuntium, pronum quid aliud est, quod a nobis velis, prius quam abeamus? 20 antea fui. 21 affirmant, eum non rediisse. 22 vt percuncter, inquiram. 23 vsque dum veniat.

24 venire

G. At ego Antiphonem quaeram, vt, quae acta
heic ſint, ſciat.
Sed eccum ipſum video in tempore huc ſe recipe-
re [24].

24 venire.

ACTVS III. SCENA I.

ANTIPHO, GETA.

A. ENim vero, Antipho, multis modis cum iſtoc
animo [1] vituperandus es.
Itane [2] te hinc abiiſſe, & vitam tutandam dediſſe
aliis tuam?
Alios tuam rem credidiſti, quam tete, animaduer-
ſuros [3] magis?
Nam, vt vt erant [4] alia, illi [5] certe conſuleres, quae
nunc tibi domi eſt,
Ne quid propter tuam fidem decepta potiretur [5]
mali [6]:
Cuius nunc miſerae [7] ſpes opesque ſunt in te vno
omnes ſitae.
G. Equidem here, nos iam dudum heic te abſen-
tem incuſamus, qui [8] abieris.
A. Te ipſum quaerebam. G. Sed ea cauſa [9] nihilo
magis defecimus [10].

1 Tuo tam molli & timido. 2 decuit. 3 an credidiſti alios obſeruaturos eſſe magis tuam cauſſam, quam te ipſum. 4 *andre Dinge möchten ſeyn, wie ſie wolten.* 5 mulieri. 6 ne illa incideret in aliquam miſeriam propter te. 7 mulieris. 8 quod. 9 propterea. 10 animum non abiecimus.

A. Loquere, obsecro, quonam in loco [11] sunt res & fortunae meae?
Nunquid patri subolet [12]? G. Nil etiam [13]. A. Ecquid spei porro est? G. Nescio. A. Ah!
G. Nisi Phaedria haud cessauit pro te [14] eniti. A. Nihil [15] fecit noui.
G. Tum Phormio itidem in hac re, vt in aliis, strenuum [16] hominem praebuit.
A. Quid is fecit? G. Confutauit verbis admodum iratum senem.
A. Heu Phormio. G. Ego [17], quod potui porro. A. Mi Geta, omnes vos amo.
G. Sic sese habent principia, vt dico. adhuc tranquilla [18] res est:
Mansurusque [19] patruum pater est, dum [20] huc adueniat. A. Quid eum [21]? G. Aiebat,
De [22] eius consilio velle sese facere, quod ad hanc rem attinet.
A. Quantus metus est mihi, venire huc saluum nunc patruum, Geta.
Nam, vt audio, per vnam eius aut viuam aut moriar sententiam.

G. Phae-

11 statu. 12 obseruauit. 13 olfecit. 14 hoc vero scio, quod Phaedria pro te laborauerit magno studio. 15 hoc etiam ille antea saepius fecit. 16 fortem & fidelem se. 17 feci. 18 in bono & tranquillo statu. 19 & exspectaturus. 20 vsque tum ille. 21 cur vero eum exspectat? 22 iuxta consilium.

23 prae-

G. Phaedria tibi adest [23]. A. Vbinam? G. Eccum ab sua palaestra [24] exit foras.

[23] praesens est, adstat. [24] ex sua schola, ex domo lenonis.

ACTVS III. SCENA II.

PHAEDRIA, DORIO, ANTIPHO, GETA.

P. DOrio, audi obsecro. D. Non audio. P. Parumper [1]. D. Quin omitte me [2].

P. Audi quod dicam. D. At enim taedet iam audire eadem millies.

P. At nunc dicam, quod lubenter audias. D. Loquere, audio.

P. Nequeo te exorare, vt maneas triduum [3] hoc? quo [4] nunc abis?

D. Mirabar [5], si tu mihi quidquam afferres noui.

A. Hei, metuo lenonem, ne quid suo suat [6] capiti. G. Idem ego metuo.

P. Non mihi credis? D. Hariolare [7]. P. Sin [8] fidem do. D. Fabulae [9]!

P. Foeneratum istuc beneficium tibi pulchre dices [10]. D. Logi [11]!

P. Crede mihi, gaudebis facto [12]; verum hercle hoc est. D. Somnia [13]!

 P. Ex-

[1] Paululum saltem audi. [2] *laß mich mit frieden.* [3] per hos tres dies. [4] quorsum. [5] miratus essem. [6] ne quid suscipiat in suum ipsius periculum. [7] *du must besser rathen.* [8] quod si vero. [9] nugae sunt. [10] dicis, hoc beneficium tuum allaturum esse ingens foenus, [11] λόγοι, inania verba haec sunt, [12] fructum capies ex hoc tuo facto. [13] nugae. [14] non

P. Experire, non est longum [14]. D. Cantilenam eandem canis [15].
P. Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus. D. Garri modo [16].
P. Adeone ingenio esse te duro atque inexorabili,
Vt neque misericordia neque precibus molliri queas?
D. Adeone te esse incogitantem atque impudentem, Phaedria,
Vt phaleratis dictis ducas [17] me, & meam ductes gratis [18]?
A. Miseritum [19] est. P. Hei veris vincor [20]. G. Quam similis [21] vterque est sui?
P. Neque, alia Antipho cum occupatus esset sollicitudine,
Tum esse hoc mihi obiectum malum [22]? A. Ah, quid istuc autem est, Phaedria?
P. O fortunatissime Antipho! A. Ego ne [23]? G. Cui [24], quod amas, domi est;
Nec cum huius modi vnquam vsus venit vt conflictares [25] malo.

A. Mi-

14 non requiritur ad id tempus longum. 15 idem repetis, quod iam toties dixisti. 16 *plaudere so lange als du wilst*, tamen me non persuadebis. 17 vt me illudas verbis tuis ornatis. 18 & vt ducas in vxorem meam amicam gratis. 19 ego habeo misericordiam erga illum. 20 vincor a veritate, omnino verum est quod dicis. 21 vterque seruat suam consuetudinem. 22 calamitas haec mihi accidisset. 23 fortunatissimus sum. 24 qui domi habes. 25 nec tibi accidit, vt pugnam,

8

C. Mihine domi [26] est? imo, id quod aiunt [27], auribus teneo [28] lupum:
Nam neque quo amittam [29] a me inuenio [30], neque, vti retineam, scio.
D. Ipsum istuc mihi in hoc [31] est. A. Eia, ne parum leno sies [32]:
Nam quid hic confecit [33]? P. Hiccine [34]? quod homo inhumanissimus [35]:
Pamphilam meam vendidit. G. Quid? vendidit?
A. Ain' vendidit?
P. Vendidit. D. Quam indignum facitus! ancillam aere [36] emtam suo.
P. Nequeo exorare, vt me maneat [37], & cum illo vt mutet [38] fidem,
Triduum [39] hoc; dum id, quod est promissum ab amicis, argentum aufero.
Si non tum dedero, vnam praeterea horam ne oppertus [40] sies.
D. Obtundis [41] A. Haud longum est, quod orat, Dorio; exoret, sine [42]:

& rem haberes cum tanto infortunio. 26 egone illam habeam domi! 27 in prouerbio. 28 in duplici seu ancipiti iam sum periculo. 29 dimittam. 30 possum excogitare. 31 *eben da sitzt mirs auch.* 32 ne parum lucri, tanquam leno, ex eo capias. 33 de pecunia. 34 quid confecerit. 35 facere potuit. 36 pro sua pecunia. 37 exspectet. 38 *und ihm den Kauff wieder auffsage.* 39 per hos tres dies. 40 exspectabis. 41 *du machst mich schier taub.* 42 concede, vt ille te exoret.

Idem hic tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicauerit[43].

D. Verba[44] istaec sunt. A. Pamphilamne hac vrbe priuari sines?

Tum tu praeterea horum amorem distrahi poterin'[45] pat.?

D. Neque ego, neque[46] tu. C. Dii tibi omnes id, quod es dignus, duint[47]!

D. Ego de compluréis aduorsum ingenium[48] meum menses tuli.

Pollicitantem[49], & nil ferentem, flentem: nunc contra[50] omnia haec,

Repperi[51], qui det, neque lacrumet: da locum[52] melioribus.

A. Certe hercle, ego satis si commemini[53], tibi quidem est olim[54] dies,

Quam[55] ad dares[56] huic[57], praestituta. P. Factum. D. Num ego istuc nego?

A. Iamne ea[58] praeteriit? D. Non, verum ei haec antecessit[59]. A. Non pudet

Vanitatis[60]? D. Minime, dum ob rem[61]. G. Sterquilinium[62]. P. Dorio,

Itane

43 *er wird dirs doppelt ersezen.* 44 inania. 45 poterisne. 46 id pati possumus. 47 dent. 48 naturam & consuetudinem. 49 promittentem multa. 50 e contrario. 51 aliquem. 52 tuum. 53 recordor. 54 iam dudum 55 ad quem. 56 pretium, pecuniam. 57 puellae. 58 dies. 59 dies. 60 falsitatis, perfidiae. 61 dummodo id fiat ad meum commodum. 62 o homo impurissime. Plautus Casin. I, 1. *Ex sterquilinio effosse.*

63 haec

Itane tandem facere oportet? D. Sic sum [63]: si placeo, vtere [64].
A. Siccine hunc decipis? D. Imo enim vero, Antipho, hic me decipit:
Nam hic me huiusmodi [65] sciebat esse; ego hunc esse aliter credidi.
Iste me fefellit: ego isti nihilo sum aliter, ac fui.
Sed vt vt haec sunt, tamen hoc faciam: cras mane argentum mihi
Miles dare [66] se dixit: si mihi prior tu attuleris [67], Phaedria,
Mea lege [68] vtar, vt potior [69] sit, qui prior ad dandum est, Vale.

63 haec est mea consuetudo. 64 mea oportet. 65 his moribus. 66 se dare velle. 67 pecuniam. 68 consuetudine, lege, quam ipse mihi constitui. 69 vt ille praeferatur reliquis. κάρδυς ἕνεκα πραγματεύονται πορνοβοσκοί, vt Aristoteles loquitur lib. IV. Ethic. ad Nicomachum. *Geld ist die Losung.*

ACTVS III. SCENA III.

PHAEDRIA, ANTIPHO, GETA.

P. QVid faciam? vnde ego nunc tam subito huic argentum inueniam miser,
Cui minus [1] nihilo est? quod si hic pote [2] fuisset nunc exoarier

1 Quin minus habeo, quam nihilum. Est Hyperbole de paupere. Sic hyperbolice Ouidius Eleg. IV, 47, 48. loquitur:

Tot mala sum passus, quod in aethere sidera lucent,
Paruaque quod siccus corpora puluis habet.

2 potuisset.

Triduum hoc, promissum fuerat [3]. A. Itane hunc patiemur, Geta,
Fieri miserum, qui me dudum, vt dixti adiurit [4] comiter?
Quin [5], cum opus est, beneficium rursum ei experimur [6] reddere?
G. Scio equidem hoc esse aequum. A. Age ergo solus seruare hunc potes.
G. Quid faciam? A. Inuenias argentum. G. Cupio [7], sed, id vnde [8], edoce [9].
A. Pater adest heic. G. Scio: sed quid tum? A. Ah! dictum [10] sapienti sat est.
G. Itane? A. Ita. G. Sane hercle pulchre suades: etiam tu hinc abis?
Non triumpho [11], ex nuptiis tuis si nil nanciscor mali,
Mi etiam nunc me huius quaerere caussa in malo iubeas crucem [12]?

A. Ve-

---

3 iam pecunia erat mihi promissa intra triduum. 4 adiuuerit. 5 cur non vero. 6 tentamus. audemus, laboremus. 7 vellem equidem. 8 capere debeamus argentum. 9 demonstra. 10 sapiens es. iam satis tibi dictum est. Ex Plauto sumtum prouerbii loco eualuit. *Dictum* est hoc loco substantiuum & subintelligendum *vnum* hoc est: *vel vnum verbum sapienti ad intelligendum sufficit*. 11 glorior. Nam triumphus apud Romanos maximum decus fuit, nec illum impetrare poterant homines priuati, sed reges, dictatores, consules, praetores, proconsules, propraetores. Hinc scriptores latini vocem *triumphare* translate dixerunt pro: *gloriari*. 12 nisi etiam nunc iubeas me quaerere in paruo malo ma-

A. Verum hic dicit. P. Quid? ego vobis, Geta, alienus sum? G. Haud puto.
Sed parumne est, omnibus quod nunc nobis succenset [13] senex,
Ni instigemus [14] etiam, vt nullus locus relinquatur preci [15]?
P. Alius ab oculis meis illam in ignotum abducet locum? Hem!
Dum igitur licet, dumque adsum, loquimini mecum, Antipho:
Contemplamini me. A. Quamobrem? aut quidnam facturus [16]? cedo [17].
P. Quoquo hinc asportabitur terrarum [18], certum [19] est persequi [20],
Aut perire. G. Dii bene vortant, quod agas: pedetentim [21] tamen.
A. Vide, si quid opis [22] potes adferre huic. G. Si quid [23]? quid? A. Quaere obsecro,
Ne quid plus minusue faxit, quod nos post pigeat, Geta.
G. Quaero [24], saluus est, vt opinor. verum enim metuo malum [25].
A. Noli metuere: vna tecum bona, mala [26] tolerabimus. G. Quan-

magnum malum ob illum Phaedriam. 13 iratus est. 14 iis sum. 15 precibus nostris. Supra singularem numerum vocis huius iam obseruauimus. 16 es. 17 dic nobis. 18 quorsumcunque illa ducatur. 19 iam semel decreui. 20 illam sequi; 21 paulatim. 22 auxilii. 23 possim adferre. 24 aliquid, excogito, meditor. 25 aliquam ex hac re calamitatem. 26 & mala.

27 ni-

G. Quantum argenti opus est tibi? loquere. P. Solae triginta minae.
G. Triginta? hui, percara [27] est, Phaedria. P. Istaec vero [28] vilis est.
G. Age, age, inuentas [29] reddam. P. O lepidum caput! G. Aufer [30] te hinc. P. iam opus est.
G. Iam feres [31]: sed opus est mihi Phormionem adiutorem ad rem hanc dari.
A. Praesto [32] est: audacissime [33] oneris quiduis impone, & feret:
Solus est homo amico amicus. G. Eamus ergo ad eum ocyus [34].
P. Abi vero: dic, praesto [35] vt sit domi.
A. Nunquid est, quod mea opera vobis opus sit? G. Nil: verum abi domum, &
Illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam [36] metu,
Consolare. cessas [37]? A. Nihil est [38], aeque quod faciam lubens.
P. Qua via istuc facies? G. Dicam in itinere, modo te hinc amoue [39].

ACTVS

---

27 nimium cara illa est. 28 pretium hoc vile est. 29 inueniam has minas, hanc pecuniam, 30 abi, 31 pecuniam. 32 adest ille. 33 audacter, 34 celerrime. 35 me expectet. 36 semimortuam. 37 cur cessas adhuc? 38 hoc ante omnia alia libentissime faciam. 39 abi celerrime.

ACTVS IV. SCENA I.

DEMIPHO, CHREMES.

D. QVid ? qua profectus caussa hinc es Lemnum, Chremes,
Adduxtin' [1] tecum filiam ? C. Non. D. Quid ita non ?
C. Postquam videt me eius mater heic esse diutius,
Simul autem non manebat [2] aetas virginis
Meam negligentiam ; ipsam cum omni familia
Ad me esse profectam aiebant. D. Quid [3] illic tamdiu
Quaeso igitur commorabare [4], vbi [5] id audiueras ?
C. Pol me detinuit morbus. D. Vnde ? aut qui [6] ? C. Rogas [7] ?
Senectus ipsa est morbus [8]: sed venisse eas
Saluas audiui ex nauta, qui illas vexerat.
D. Quid gnato obtigerit, me absente, audistin', Chreme ?
C. Quod

---

1 Ordo structurae: O Chremes, quid est, quod fecisti in peregrinatione tua ? adduxistine tecum filiam, cuius caussa Athenis Lemnum profectus eras ? 2 exspectare poterat. Sæpius verbum *manere* casui accusandi iungitur: Plautus: *meum bonum me, te tuum maneat malum.* Et casui dandi apud Catullum: *Quae tibi vita manet ?* 3 cur vero. 4 manebas. 5 postquam. 6 morbus. 7 interrogas 8 Seneca senectutem vocat *morbum insanabilem*; licet per se morbus absit; tamen est mala valetudo. Vnde frequenter apud Homerum χαλεπὸν γῆρας dicitur, adde Ciceronem in Catone Maiore.

9 ob

C. Quod quidem [9] me factum consilii incertum facit:
Nam hanc conditionem si cui tulero extraneo [10],
Quo pacto, aut vnde [11] sit, dicendum ordine est.
Te mihi fidelem esse aeque atque egomet sum mihi,
Scibam, ille si me alienus affinem volet,
Tacebit, dum intercedet [12] familiaritas:
Sin spreuerit me; plus, quam opus est scito, sciet:
Vereorque, ne vxor aliqua [13] hoc resciscat mea.
Quod si fit, vt me excutiam [14], atque egrediar domo,
Id restat: nam ego meorum solus sum meus [15].
D. Scio ita esse, & istaec mihi res solicitudini est:
Neque defetiscar [16] vsque adeo experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

9 ob hoc factum ipse nescio quid facere debeam. 10 si hoc dixero homini peregrino. 11 quomodo aut vnde illa sit mea filia. 12 quamdiu erimus inuicem amici. 13 via, aliquo modo. 14 vt omne, quod in me ingenii atque opis est, adhibeam, quo mihi de futuro prospiciam. 15 nemo est ex omnibus meis, qui partes meas velit agere. est locutio græca. 16 defatigabor, desinam.

ACTVS IV. SCENA II.

GETA.

G. Ego hominem callidiorem vidi neminem,
Quam Phormionem: venio ad hominem vt dicerem,
Argentum opus esse, & id quo pacto fieret:
Vix dum dimidium dixeram, intellexerat:

Gau-

Gaudebat : me laudabat : quaerebat ſenem ;
Diis gratias agebat, tempus ſibi dari,
Vbi Phaedriae ſe oſtenderet nihilo minus
Amicum [1] eſſe, quam Antiphoni : hominem [2] ad forum
Iuſſi opperiri [3] : eo me eſſe adducturum [4] ſenem.
Sed eccum : quis eſt vltior [5] ? at at Phaedriae
Pater venit. quid pertimui autem, bellua [6] ?
An quia, quos fallam, pro vno duo ſunt mihi dati?
Commodius eſſe opinor duplici ſpe vtier. [7]
Petam [8] hinc, vnde a primo inſtitui [9], is ſi dat, ſat eſt:
Si ab hoc nil fiet, tum hunc adoriar hoſpitem.

1 In quo tempore oſtenderet, ſe nihilominus amicum eſſe Phaedriae. 2 Phormionem. 3 exſpectare. 4 velle adducere. 5 quis eſt ille, qui illic pergit? 6 ego homo ſtupidus. 7 duabus anchoris vti. Sicut enim in naui non ſatis tuto nauigatur, quando vna ſaltem anchora ibi eſt; ſic vitam vna ſpe munire, miſerum eſt. Ouidius de remediis amor. v. 447.

Non ſatis vna tenet ceratas anchora puppes;
Non ſatis eſt liquidis vnicus hamus aquis.
Qui ſibi iam pridem ſolatia bina parauit,
Iam pridem ſumma victor in arce fuit.

8 argentum. 9 incepi.

ACTVS IV. SCENA III.

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO.

A. EXſpecto, quam mox recipiat [1] ſeſe Geta.
Sed patruum video cum patre adſtantem; hei mihi,
Quam

1 Veniat.

3 ad

Quam timeo, aduentus huius quo [2] impellat patrem.
G. Adibo hosce, o noster Chremes! C. Salue, Geta.
G. Venire saluum volupe [3] est. C. Credo. G. Quid agitur?
C. Multa aduenienti, vt fit, noua heic compluria [4].
G. Ita de Antiphone audistin' quae facta? C. Omnia.
G. Tune dixeras huic? facinus indignum, Chreme,
Sic circumiri [5]. D. Id cum hoc agebam commodum.
G. Nam hercle ego quoque id agitans mecum sedulo,
Inueni, opinor, remedium huic rei. D. Quid Geta [6]?
Quod remedium [7]? G. Vt abii abs te, fit forte obuiam
Mihi Phormio. C. Qui Phormio? C. Is, qui istanc [8]. C. Scio.
C. Visum [9] est mihi, vt eius tentarem sententiam.
Prendo [10] hominem solum: cur non, inquam, Phormio,
Vides, inter vos sic haec potius cum bona

Vt

2 ad quam rem. 3 gaudeo. 4 accidunt, narrantur. 5 falli, decipi. 6 dicit. 7 inuenit ille. 8 puellam obtrusit Antiphoni. 9 placuit. 10 *ich führete ihn beyseits.*

11 vo-

Vt componantur gratia,[11] quam cum mala[12]?
Herus liberalis[13] est,& fugitans litium[14]:
Nam caeteri quidem hercle amici omnes modo
Vno ore auctores[15] fuere, vt praecipitem hanc daret[16].
A. Quid coeperat?aut quo euadet hodie?G. An legibus
Daturum[17] poenas dices,si illam eiecerit?
Iam id exploratum[18] est: eia,sudabis[19] satis,
Si cum illo inceptas homine: ea eloquentia[20] est.
Verum pone[21] esse victum eum: at tandem tamen
Non capitis eius res agitur, sed pecuniae[22].
Postquam hominem his verbis sentio mollirier[23],
Soli sumus nunc heic,inquam: eho, heic,quid vis dari
Tibi in manum,vt herus his desistat[24] litibus,
Haec hinc facessat[25],tu molestus ne sies?
A. Satin' illi dii sunt[26] propitii? C. Nam sat scio,
Si tu aliquam partem aequi bonique dixeris[27],

Vt

11 voluntate, amice. 12 gratia. 13 honestus vir. 14 non amat lites. 15 suaserunt. 16 illam eiiceret ex domo. 17 an putas, illum poenas daturum esse propter leges? 18 *eine ausgemachte Sache*.certum, indubitatum. 19 laborabis. 20 *er kan sich treflich mit dem Maule behelffen.* 21 *gesezt auch nun.* 22 de vita eius non agitur, sed de pecunia. 23 mitigari. 24 *abgehe vom Proceß.* 25 vt illa abeat. 26 an dii eius animum agerent, converterent? 27 si tu modo aliquantulum ostenderis te aequum ac bonum.

28 per-

Vt ille est bonus vir, tria non commutabitis
Verba hodie inter vos. D. Quis te istaec iussit loqui?
C. Imo non potuit melius peruenirier
Eo, quo nos volumus[28]. A. Occidi. G. Perge eloqui.
G. At primo homo insanibat. C. Cedo[29], quid postulabat?
G. Quid? nimium: quantum lubuit. C. Dic. G. Si quis daret
Talentum magnum. C. Imo malum hercle: vt nil pudet[30]!
G. Quod dixi adeo ei: quaeso, quod si[31] filiam
Suam vnicam locaret? parui rettulit[32],
Non suscepisse: inuenta est, quae dotem petat[33].
Vt ad paucam redeam, ac mittam[34] illius ineptias;
Haec denique eius fuit postrema oratio:
Ego, inquit, iam a principio amici filiam,
Ita vt aequum fuerat, volui vxorem ducere:
Nam mihi veniebat in mentem eius incommodum,
In seruitutem pauperem ad ditem[35] dari:

Sed

28 peruenire. 29 dic mihi. 30 quam impudens est ille! 31 quid amplius dare posset, etiamsi. 32 exiguum inde commodum in eo accepit, quod filiam non genuit & educauit 33 dum alia nunc inuenta est, quae dotem postulat. 34 omittam. 35 quod pauper coniux plerumque seruire cogeretur marito diuiti.

36 dicam.

Sed mihi opus erat, vt aperte tibi nunc fabuler [36],
Aliquantulum quae afferret, quei dissoluerem
Quae debeo [37]: & etiam nunc, si volt Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quae sponsa est mihi,
Nullam mihi malim, quam istanc, vxorem dari.
A. Vtrum stultitia [38] facere ego hunc, an [39] malitia
Dicam, scientem, an imprudentem, incertus sum [40].
D. Quid, si animam debet [41]? G. Ager [42] oppositus est pignori ob
Decem minas, inquit. D. Age, age, iam ducat: dabo.
G. Aediculae [43] item sunt ob decem alias [44]. D. hoi hui!
Nimium est. C. Ne clama: petito hasce e me decem.
G. Vxori emunda [45] ancillula: tum pluscula [46]
Suppellectile opus est, opus sumtu ad nuptias.
His rebus pone [47] sane, inquit, decem minas.
D. Sexcentas proin potius scribito iam mihi dicas [48]:
Nil do, impuratus [49] me ille vt etiam irrideat?
C. Quae-

36 dicam. 37 opus mihi erat talis coniux, quae paululum adferret, vt ego dissoluere possem quae debeo. 38 ex. 39 ex. 40 nescio. 41 *wer weiß aber ob er nicht etwan in schulden biß über die Ohren stecket?* 42 *verpfændet.* 43 domus parua. 44 minas. 45 emenda. 46 copiosiore. 47 destina. 48 *Processe*, lites. 49 impro-

C. Quaeso, ego dabo, quiesce, tu modo filius
Fac vt illam ducat, nos quam volumus. A. Hei mihi,
Geta, occidisti me tuis fallaciis.
C. Mea caussa eiicitur [50]: me hoc est aequum amittere [51],
G. Quantum potest [52], me certiorem, inquit, face,
Si illam dant, hanc vt mittam [53], ne incertus siem:
Nam illi mihi dotem iam constituerunt dare.
C. Iam accipiat: illis repudium renunciet [54]:
Hanc ducat. D. Quae quidem illi res vortat male.
C. Opportune adeo nunc mecum argentum attuli,
Fructum [55], quem Lemni [56] vxoris reddunt praedia:
Id sumam: vxori, tibi opus esse, dixero.

probus, impudens. 50 illa e domo. 51 perdere. 52 fiere. 53 *fahren lasse.* 54 illas mittat & negligat. 55 *die Nutzung.* 56 in insula Lemno.

ACTVS IV. SCENA IV.

ANTIPHO, GETA.

A. Geta. G. Hem. A. Quid egisti? G. Emunxi [1] argento senes.
A. Satin' est id? G. Nescio hercle tantum [2] iussus sum.
A. Eho, verbero [3], aliud mihi respondes, ac [4] rogo?
G. Quid ergo narras? A. Quid ego narrem? opera tua ad

Restim

1 *Ich habe die alten Herren wacker ums Geld geputzt.* 2 iussus sum, tantam modo summam illis eripere. 3 homo pessime, qui dignus es verberibus. 4 quam quod ego

Restim mihi quidem res rediit planissume [5].
Vt te quidem omnes dii, deaeque, superi, inferi,
Malis exemplis [6] perdant! hem, si quid velis,
Huic mandes [7], qui te ad scopulum a tranquillo [8] inferat.
Quid minus vtile fuit, quam hoc vlcus tangere,
Aut nominare vxorem? iniecta [9] est spes patri,
Posse illam extrudi [10]: cedo [11], nunc porro Phormio
Dotem si accipiet, vxor ducenda est domum.
Quid fiet? G. Enim non ducet. A. Noui: caeterum
Cum argentum repetent [12], nostra caussa scilicet
In neruum potius [13] ibit. G. Nihil est, Antipho,
Quin male narrando possit deprauarier.
Tu id, quod boni est, excerpis [14]: dicis, quod mali est.
Audi nunc contra iam: si argentum acceperit,
Ducenda est vxor, vt ais: concedo tibi:
Spatium [15] quidem tandem apparandi nuptias,
Vocandi [16], sacrificandi dabitur paululum:
Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt:

Y Inde

ego interrogo. 5 in maximam calamitatem ego incidi per operam tuam & consilia. 6 horribile exemplum in te statuant. 7 iniungere, mandare poteris. 8 qui te possit ex statu tranquillo deducere in calamitatem. 9 facta. 10 eiici e domo. 11 dic mihi. 12 *wiederfodern* 13 patietur se coniici in vincula propter nos. 14 omittis. 15 tempus. 16 ad nuptias.

17 quot

Inde iste redder. A. Quam ob rem? aut quid dicet?
G. Rogas?
Quot res, post illa monstra euenerunt [17] mihi:
Introiit in aedes ater alienus [18] canis:
Anguis per impluuium [19] decidit de tegulo [20]:
Gallina cecinit? interdixit hariolus [21]:
Haruspex vetuit ante brumam [22] aliquid noui
Negotii incipere; quae caussa est iustissima.
Haec fient. A. Vt modo fiant. G. Fient: me vide.
Pater exit, abi, dic, esse argentum Phaedriae [23].

17 quot res & omina infelicia acciderunt mihi, post monstra illa & turbas. 18 peregrinus. 19 *Dachrinne.* 20 e tecto. 21 Vates, *VVahrsager.* 22 hyemem, ante diem illum, quo incipit hyems. 23 Phaedriam habere argentum.

ACTVS IV. SCENA V.

DEMIPHO, GETA, CHREMES.

D. QVietus esto, inquam: ego curabo, ne quid verborum [1] duint.
Hoc temere nunquam amittam [2] ego a me, quin mihi testes adhibeam,
Cui dem: &, quam ob rem dem, commemorabo.
C. Vt [3] cautus est, vbi nil opus est!
C. Atqui ita opus est facto; at matura [4], dum libido [5] eadem haec manet:
Nam si altera illa magis instabit [6], forsitan nos reiiciat [7].

G. Rem

1 Ne ille nos possit fallere. 2 tradam, *wegschaffen.* 3 quam, *wie.* 4 celeriter age. 5 animus, cupido, bona voluntas. 6 rogabit, eum vrgebit. 7 repudiabit.

8 in-

G. Rem ipsam putasti [8]. D. Duc me ad eum ergo. G. Non moror [9]. C. Vbi hoc egeris,
Transito ad vxorem meam, vt conueniat hanc prius, quam hinc abit:
Dicat, eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat;
Et magis esse illum idoneum, qui [10] ipsi sit familiarior:
Nos nostro officio nihil egressos [11] esse; quantum is voluerit,
Datum esse dotis. D. Quid, malum, tua id refert? C. Magni [12], Demipho.
D. Non [13] sat tuum te officium fecisse, si non id fama [14] approbat?
C. Volo ipsius quoque voluntate [15] hoc fieri, ne se eiectam putet.
D. Idem ego istuc facere possum. C. Mulier mulieri magis congruet.
D. Rogabo [16]. C. Vbi illas ego nunc reperire possim, cogito.

8 indicasti, diuinasti. 9 ego non sum in mora. 10 quippe qui. 11 nos fecisse officium nostrum. 12 id mea multum refert. 13 an putas, te non satisfecisse tuo officio. 14 nisi id ab omnibus laudetur. 15 suffragio eius voluntatis. 16 illam, vt hoc faciat.

ACTVS V. SCENA I.

SOPHRONA, CHREMES.

S. QVid agam? quem amicum inueniam mihi misera? aut cui consilia

Haec referam [1]? aut vnde nunc mihi auxilium petam? nam vereor,
Hera ne ob meum suasum indigna iniuria afficiatur [2],
Ita patrem adolescentis facta haec tolerare audio violenter [3].
C. Nam quae haec est anus exanimata [4], a fratre quae egressa est meo?
S. Quod vt facerem, me egestas impulit, cum scirem infirmas [5]
Hasce esse nuptias: vt id consulerem, interea vita
Vt in tuto [6] foret. C. Certe aedepol, nisi me animus fallit,
Aut parum [7] prospiciunt oculi, meae nutricem gnatae video,
S. Neque ille inuestigatur [8], C. Quid ago? S. qui est eius pater. C. Adeone [9],
An maneo [10], dum ea, quae loquitur, magis [11] cognosco? S. Quod si eum nunc
Reperire possim, nihil est, quod verear. C. Ea ipsa est: conloquar [12].
S. Quis heic loquitur? C. Sophrona. S. Et meum nomen nominat? C. Ad me respice.

S. Dii

1 enarrem, exponam. 2 an hera mea patiatur iniuriam indignam ob meum consilium? 3 inique, aegerrime. 4 timida, meticulosa, nam *animus* ponitur pro *fortitudine*. 5 non processuras. 6 extra periculum. 7 non satis recte. 8 & ille non potest inueniri. 9 an accedam ad illam? 10 an heic maneam? 11 accuratius intelligo. 12 illam.

iu-

S. Dii, obſecro vos: eſt ne hic Stilpho? C. Non. S. Negas[13]?
C. Concede hinc paululum a foribus iſtorſum ſodes, Sophrona.
Ne me iſtoc poſthac nomine appellas ſis[14]. S. Quid non is obſecro es,
Quam ſemper te eſſe dictitaſti[15]? C. St! S. Quid[16] has metuis fores?
C. Concluſam heic habeo vxorem ſaeuam, verum iſtoc me nomine
Eo[17] perperam[18] olim dixi, ne vos forte imprudentes foris[19]
Effutiretis[20], atque id porro aliqua[21] vxor mea reſciſceret.
S. Iſtoc pol nos te heic inuenire miſerae nunquam potuimus[22].
C. Eho, dic mihi, quid rei tibi eſt cum familia hac, vnde[23] exis? aut vbi
Illae ſunt? S. Miſeram me! C. Hem quid eſt? viuuntne? S. Viuit gnata.
Matrem ipſam ex aegritudine miſeram mors conſecuta[24] eſt.
C. Male factum. S. Ego autem, quae eſſem anus deſerta, egens, ignota,

13 tune id negabis? 14 appelles. 15 dixiſti. 16 cur vero. 17 ideo. 18 falſo. 19 apud alios. 20 *ausplaudern.* 21 aliquo modo. 22 nos miſerae nunquam te potuimus inuenire ſub iſthoc nomine Stilphonis. 23 e qua. 24 ipſa mater mortua eſt.

Vt potui nuptum virginem locaui [25] huic adolescenti,
Harum qui est dominus aedium. C. Antiphoni ne?
S. Hem isti ipsi. C. Quid?
Duasne is vxores habet [25] S. Au obsecro, vnam ille quidem hanc solam [26].
C. Quid illa altera [27], quae dicitur cognata? S. Haec ergo est. C. Quid ais?
S. Composito [28] est factum, quo modo hanc amans habere posset
Sine dote. C. Dii vostram fidem! quam saepe forte temere [29]
Eueniunt, quae non audeas optare! offendi [30] adveniens,
Quei cum [31] volebam, atque vt [32] volebam, conlocatam [33] filiam.
Quod nos ambo opere maxumo dabamus operam, vt fieret,
Sine nostra cura maxume, sua cura [34] haec sola fecit.
S. Nunc quid facto est opus, vide. pater adolescentis venit,
Eumque animo iniquo hoc oppido [35] ferre aiunt.
C. Nihil pericli est.
Sed per deos atque homines, meam esse hanc [36], caue rescifcat quisquam.
S. Nemo

25 desponsaui. 26 habet vxorem. 27 facit. 28 *es ist ein angelegter Karn gewesen.* 29 *ohngefehr*, casu aliquo. 30 inueni aliquem. 31 cum quo. 32 quomodo. 33 nuptum dari. 34 per suam curam. 35 valde. 36 filiam. 37 sciet.

S. Nemo ex me scibit [37]. C. Sequere me: intus caetera audies.

37 sciet.

ACTVS V. SCENA II.

DEMIPHO, GETA,

D. NOs nostrapte [1] culpa facimus, vt malis [2] expediat esse,
Dum nimium dici nos bonos studemus & benignos [3].
Ita fugias, ne praeter casam, aiunt. [4] nonne id satis erat,
Accipere ab illo iniuriam? etiam argentum est vltro obiectum [5],
Vt sit, quei viuat [6], dum aliud aliquid flagitii conficiat.
G. Planissume [7]. D. His nunc praemium est, qui recta praua faciunt [8].
G. Verissime. D. Vt stultissime quidem illi [9] rem gesserimus.
G. Modo vt hoc consilio possit discedi [10], vt istam ducat.

1 Per propriam nostram culpam. 2 vt melius esset, nos esse malos. 3 dum nos nimium studemus boni & benigni esse. 4 fugiendum quidem est, sed ita, vt semper in oculis habeas domum tuam, in quam te possis recipere, vt prouerbio dicitur. 5 datum. 6 vt habet aliquid, vnde. 7 recte, omnino. 8 iam vero illi accipiunt praemium, qui id prauum faciunt, quod rectum est. 9 pro illo. 10 si modo possemus relinquere hoc consilium,

D. Etiamne id dubium est? G. Haud scio hercle, vt homo [11] est, an mutet animum.
D. Hem! mutet autem [12]? G. Nescio: verum, si forte dico [13].
D. Ita faciam, vt frater censuit; vxorem eius huc adducam,
Cum ista vt loquatur. tu abi, Geta: praenuntia hanc venturam.
G. Argentum inuentum est Phaedriae [14]: de iurgio siletur [15]:
Prouisum [16] est, ne in praesentia hinc haec abeat: quid nunc porro [17]?
Quid fiet? in eodem luto haesitas [18]: vorsuram [19] solues,
Geta: praesens quod fuerat malum, in diem [20] abiit; plagae crescunt,
Nisi prospicis. nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,
Nequid vereatur Phormionem [21], aut eius orationem.

11 quemadmodum sunt mores huius hominis. 12 ille suum animum. 13 ego vero eum conditione dico, si forte ille mutet animum. 14 pro Phaedria. 15 de lite autem silentium est. 16 ego iam prospexi. 17 fiet. 18 tu haeres in eadem culpa. 19 *du machst neue Schulden und bezahlest die alten damit.* 20 solummodo differtur. 21 ne sibi timeat a Phormione.

ACTVS V SCENA. III.

DEMIPHO, NAVSISTRATA, CHREMES.

D. Agedum, vt soles, Nausistrata, fac illa vt placetur [1] nobis; Vt

1 Redeat nobiscum in gratiam. 2 cum

Vt sua voluntate [2] id, quod est faciundum, faciat.
N. Faciam.
D. Pariter nunc opera [3] me adiuues, ac [4] dudum re opitulata es.
N. factum volo [5]: ac pol queo minus viri culpa [6], quam me dignum est.
D. Quid autem [7]? N. Quia pol mei patris bene parta [8] indiligenter
Tutatur: nam ex his praediis talenta argenti bina
Capiebat statim. hem, vir viro quid praestat [9]! D. Bina [10] quaeso?
N. Ac rebus vilioribus multo [11], tamen talenta bina [12]. D. Hui!
N. Quid haec videntur? D. Scilicet [13]! N. Virum me natam vellem [14]:
Ego ostenderem [15]. D. Certe scio. N. Quo pacto [16]. D. Parce sodes,
Vt possis cum illa [17]; ne te adolescens mulier defatiget.

Y 5 N. Fa-

---

2 cum bona. 3 per operam tuam. 4 veluti me dudum iuuisti re ipsa. 5 ego id faciam. 6 propter virum, 7 cur vero minus potes, quam te decet. 8 quia is non bene administrat bona patris mei multo labore acquisita. 9 quam melior est vnus vir altero! 10 talenta capiebat. 11 cum res multo viliores essent. 12 accepit. 13 certe mihi magna videntur. 14 vellem, vt ego nata essem masculus. 15 qualis essem. 16 deberet haec res fieri. 17 agere.

18 vt

N. Faciam, vt iubes: sed meum virum abs te exire video. C. Hem, Demipho,

Iam illi datum est argentum? D. Curaui illico [18]. C. Nollem datum [19],

Hei, video vxorem: pene plus, quam sat erat [20]. D. Cur nolles [21], Chreme?

C. Iam [22] recte. D. Quid [23] tu? ecquid locutus cum ista es, quamobrem hanc ducimus?

C. Transegi. D. Quid ait tandem? C. Adduci [24] non potest. D. Quei non potest [25]?

C. Quia vterque vtrique est cordi [26]. D. Quid istuc nostra [27]? C. Magni [28]: praeter haec,

Cognatam comperi esse nobis. D. Quid? delitas [29]? C. Sic erit:

Non temere [30] dico: redi mecum in memoriam [31]. D. Satisne sanus es?

N. Au, obsecro vide, ne in [32] cognatam pecces. D. Non [33] est. C. Ne nega [34]:

Patris nomen aliud dictum [35] est: hoc tu errasti [36]. D. Non norat patrem?

C. No-

---

18 vt argentum daretur. 19 esse argentum. 20 dixissem. 21 datum fuisse argentum. 22 factum est. 23 dicis. 24 persuaderi. 25 cur vero non potest adduci? 26 quia sese inuicem amant. 27 ad nos attinet. 28 multum hoc nos attinet. 29 puto te insanire. 30 *tummer weise*, frustra. 31 recordare mecum huius rei. 32 contra. 33 illa nostra cognata. 34 noli id negare. 35 dictum vero est, patrem habere illud nomen. 36 in hoc vero nomine tu commisisti errorem.

37 no-

C. Norat. D. Cur aliud [37] dixit? C. Nunquam hodie concedes mihi, neque
Intelliges? D. Si tu nil narras. C. Pergis [38]? N. Miror quid hoc fiet.
D. Equidem hercle nescio. C. Vin' [39] scire? at ita me seruet Iupiter,
Vt propior illi, quam ego sum ac tu, nemo est homo [40]. D. Dii vostram fidem!
Eamus ad ipsam vna omnes nos: aut scire, aut nescire hoc volo. C Ah!
D. Quid est? C. Ita ne paruam mihi fidem esse apud [41] te? D. Vin' me credere [42]?
Vin' satis quaesitum mihi istuc [43] esse? age fiat. quid illa [44] filia
Amici nostri, quid futurum est? C. Recte. D. Hanc igitur mittimus [45]?
C. Quidni? D. Illa maneat? C. Sic. D. Ire igitur tibi licet, Nausistrata.
N. Sic pol commodius esse in [46] omnes arbitror, quam, vt coeperas,
Manere hanc; nam perliberalis [47] visa est, cum vidi, mihi.
D. Quid istuc negotii est? C. Iam ne operuit [48] ostium? D. Iam. C. O Iupiter!

37 nomen. 38 ita loqui. 39 vis ne id. 40 nemo homo est illi propior, quam nos sumus, ego scilicet ac tu. 41 egone habeam apud te tam paruam fidem? 42 tune velis vt ego id credam? 43 tune putas, quod ego non satis inquisiuerim, quomodo illa nobis cognata sit. 44 de. 45 negligimus. 46 erga. 47 honestissima. 48 clausit. 49 fie-

Dii nos respiciunt: gnatam inueni nuptam cum
tuo filio. D. Hem,
Quo pacto id potuit [4]? C. Non satis tutus est ad
narrandum hic locus.
D. At tu intro abi. C. Heus, ne filii nostri quidem
hoc rescifcant volo.

45 fieri.

ACTVS V. SCENA IV.[1]

ANTIPHO.

A. LAetus sum, vt vt meae res sese habent, fratri
obtigisse [1] quod velit.
Quam scitum [2] est eiusmodi parare in animo cu-
piditates,
Quas, cum res aduorsae sient, paulo mederi possis!
Hic simul argentum repperit, cura [3] sese expedi-
vit:
Ego nullo possum remedio me euoluere ex his
turbis,
Quin, si hoc celetur, in metu [4], si patefit, in pro-
bro [5] sim.
Neque me domum nunc reciperem, ni mihi esset
spes ostensa
Huiusce habendae [6]. sed vbinam Getam inuenire
possum, vt
Rogem [7], quod tempus conueniendi patris me
capere iubeat?

ACTVS

1 Quod frater acceperit illud, quod voluit. 2 elegans, opportunum. 3 ab hac cura se liberauit. 4 sim. 5 dedecus & ignominiam nanciscar. 6 quod ego illa possim potiri. 7 interrogem illum.

V.

ACTVS V. SCENA V.

PHORMIO, ANTIPHO.

P. ARgentum accepi: tradidi lenoni: abduxi mulierem:

Curaui, propria ea Phaedria vt potiretur [1]: nam emissa [2] est manu.

Nunc vna mihi res etiam restat, quae est conficiunda, otium [3]

A senibus ad potandum vt habeam. nam aliquot [4] hos sumam dies.

A. Sed Phormio [5] est. Quid ais? P. Quid? A. Quidnam nunc facturus [6] Phaedria?

Quo pacto satietatem amoris ait se velle sumere [7]?

P. Vicissim parteis tuas acturus [8] est. A. Quas [9]? P. Vt fugitet [10] patrem:

Te suam rogauit rursum vt ageres caussam vt pro se diceres:

Nam potaturus est apud me: ego me ire senibus [11] Sunium

Dicam ad mercatum, ancillulam emtum [12], dudum quam [13] dixit Geta;

Ne, cum heic non videant me, conficere [14] credant argentum suum.

1 Vt Phaedria illam solam acciperet. 2 illa facta est libera. 3 tempus otiosum. 4 insumam aliquot dies ad potandum. 5 adest. 6 est. 7 quomodo dicit ille se velle capere satietatem amoris? 8 te volet imitari. 9 partes. 10 abigat. 11 ego ad senes dicam, me ire velle Sunium ad mercatum. 12 me emere velle ancillulam. 13 de qua dudum dixit Geta. 14 perdere.

Sed ostium concrepuit [15] abs te. A. Vide, quis egrediatur P. Geta est.

15 quis vero pulsauit ostium apud vos?

ACTVS V. SCENA VI.

GETA, ANTIPHO, PHORMIO.

G. O Fortuna, o fors fortuna, quantis commoditatibus,
Quam subito, meo hero Antiphoni ope vestra hunc onerastis [1] diem!
A. Quidnam hic sibi volt? G. Nosque amicos eius exonerastis [2] metu!
Sed ego nunc mihi cesso [3], qui non humerum hunc onero pallio,
Atque hominem propero inuenire, vt haec, quae contigerint, sciat?
A. Num tu intelligis, hic quid narret? A. Num [4] tu? A. Nil. P. Tantundem [5] ego.
G. Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc sunt. A. Heus Geta! G. Hem tibi!
Num mirum, aut nouum est, reuocari [6], cursum [7] cum institueris? A. Geta.
G. Pergis hercle, nunquam tu odio tuo me vinces. A. [8] Non manes [9]?
G. Vapulabis [10]; curialis vernula [11] est, qui me vocat.
A. Id

1 Laetum reddidisti. 2 liberauistis. 3 sed cur ego nunc moror? 4 id intelligis. 5 *eben so viel.* 6 quod tu reuoceris. 7 cum semel ire inceperis. 8 tu nunquam me persuadebis per tuas odiosas mihi preces, vt reprimam cursum meum. 9 exspectabis. 10 plagas accipies. 11 curiales serui seu vernulae, erant publici serui in aliqua curia seu tribu, qui conuocabant ciues. 12 ho-

A. Id tibi quidem iam fiet, nisi resistis, verbero [12].
G. Familiariorem oportet esse hunc, qui minitat malum.
Sed is ne est, quem quaero, an non ? ipsus est. P. Congredere actutum [13]. A. Quid est ?
G. O omnium, quantum est, qui viuunt, homo hominum ornatissime [14] !
Nam sine controuersia [15] a diis solus diligere [16], Antipho.
A. Ita velim [17]: sed quei istuc credam ita esse, mihi dici velim.
G. Satin' est, si te delibutum [18] gaudio reddo ? A. Enecas. [19].
P. Quin tu hinc pollicitationes [20] aufer, & quod fers, cedo [21]. G. Oh,
Tu quoque heic aderas, Phormio ? P. Aderam, sed cessas [22] ? G. Accipe, hem.
Vt modo [23] argentum dedimus tibi apud forum, recta domum
Sumus profecti : interea mittit herus me ad vxorem tuam.
A. Quamobrem ? G. Omitto proloqui [24] : nam nihil ad hanc rem est, Antipho.

Vbi

12 homo, qui dignus es verberibus. 13 statim ad illum accede. 14 pulcerrime, felicissime. 15 dubio. 16 diligeris. 17 optarem quidem. 18 perfusum, auctum, oneratum. 19 me tuo sermone, prae exspectatione. 20 promissiones, 21 dic mihi. 22 dicere quod affers. 23 quamprimum. 24 nolo hoc iam dicere.

25 ins

Vbi in gynaeceum [25] ire occipio [26], puer ad me accurrit Mida:
Pone [27] apprehendit pallio, resupinat [28]: respicio: rogo [29],
Quamobrem retineat me: ait, esse vetitum [30] intro ad heram accedere.
Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,
Eumque nunc esse intus cum illis. hoc vbi ego audiui, ad fores
Suspenso [31] gradu placide [32] ire perrexi: accessi: adstiti:
Animam compressi [33]: aurem admoui: ita animum coepi attendere,
Hoc modo sermonem [34] captans. A. Euge Geta. G. Heic pulcherrimum
Facinus audiui: itaque bene hercle exclamaui gaudio.
P. Quod [35]? G. Quodnam arbitrare? A. Nescio. G. Atqui mirificissimum:
Patruus tuus est pater inuentus Phanio vxori tuae. A. Hem,
Quid ais? G. Cum eius olim consueuit [36] matre in Lemno clanculum.

P. So-

25 *ins Frauenzimmer.* 26 incipio. 27 *hinterrücks.* 28 *er zog mich rücklings über.* 29 interrogo illum 30 vetitum esse, vt quisquam accederet ad heram. 31 tacito gradu. 32 *gantz sachte und leise.* 33 *ich hielte den Athem an mich.* 34 auscultabam quid illi dicerent. 35 quodnam facinus audiuisti? 36 rem habuit, eam vitiauit.

P. Somnium [37]: vtine [38] haec ignoraret suum patrem? G. Aliquid credito,
Phormio esse [39] caussae. sed me censen' potuisse omnia
Intelligere extra ostium, intus quae inter sese ipsi egerint?
P. Atque hercle ego quoque illam audiui fabulam. G. Imo etiam dabo [40],
Quo magis credas: patruus interea inde huc egreditur foras:
Haud multo post cum patre idem recipit [41] se intro denuo.
Ait vterque, tibi potestatem eius habendae [42] se dare:
Denique ego sum missus, te vt requirerem, atque adducerem.
A. Hem quin [43] ergo? rape [44] me: cessas? G. Fecero [45]. A. O mi Phormio!
Vale. P. Val, e Antipho. Bene, ita me dii ament, factum: & gaudeo,
Tantam fortunam de improuiso esse his datam?
Summa eludendi [46] occasio est mihi nunc senes,
Et Phaedriae curam adimere argentariam [47],
Ne cuiquam suorum aequalium supplex [48] siet.
Nam

---

tiauit. 37 haec sunt suauia somnia. 38 an vero illa, 39 *es muß doch et was dran seyn.* 40 id demonstrabo veris argumentis. 41 abit. 42 accipiendae in vxorem. 43 cur vero me non adducis? 44 celeriter me duc ad illos. 45 faciam hoc. 46 illudendi, 47 *die Geld-Sorge.* 48 ne opus

Nam idem hoc argentum, ita vt datum est ingratiis [49],
His datum erit: hoc quei cogam [50], re ipsa repperi.
Nunc gestus [51] mihi vultusque est capiundus novus.
Sed hinc concedam [52] in angiportum hunc proxumum:
Inde hisce ostendam me, vbi [53] erunt egressi foras.
Quo me assimularam ire ad mercatum, non [54] eo.

opus habeat propter argentum suos aequales precari. 49 contra ipsorum voluntatem. 50 quomodo conficiam. 51 *Minen*. 52 abibo. 53 quando. 54 iam vero non ibo ad mercatum, quorsum antea dixeram me ire velle.

ACTVS V. SCENA VII.

DEMIPHO, PHORMIO, CHREMES.

D. Dis magnas merito gratias habeo, atque ago,
Quando [1] euenere haec nobis, frater, prospere.
Quantum [2] potest, nunc conueniendus [3] Phormio est,
Priusquam dilapidat [4] nostras triginta minas,
Vt auferamus. P. Demiphonem, si domo est,
Visam [5]; vt quod [6]. D. At nos ad te ibamus, Phormio.

P. De

1 Quoniam. 2 fieri. 3 necesse est vt adeamus. 4 perdit, *verschwendet*. 5 videbo. 6 aposiopesis.

7 pro-

P. De [7] eadem fortaſſe cauſſa. D. Ita hac hercle. P. Credidi.
Quid [8] ad me ibatis? ridiculum: an veremini,
Ne non id facerem, quod recepiſſem ſemel?
Heus, quanta quanta haec mea paupertas eſt, tamen
Adhuc curaui vnum hoc quidem, vt mi eſſet fides.
C. Eſt ne ea ita, vt dixi, liberalis [9]? D. Oppido [10].
P. Itaque ad vos venio nunciatum [11], Demipho.
Paratum me eſſe: vbi voltis, vxorem date.
Nam omnes poſthabui [12] mihi res, ita vti par [13] fuit,
Poſtquam, tantopere id vos velle, animum [14] advorteram.
D. At hic dehortatus eſt me, ne illam tibi darem:
Nam qui rumor erit populi [15], inquit, ſi id feceris?
Olim, cum honeſte potuit [16], tum non eſt data:
Nunc viduam extrudi, turpe eſt: ferme eadem [17] omnia,
Quae tute [18] dudum coram me incuſaueras.
P. Satis ſuperbe inluditis me. D. Quei? P. Rogas [19]?
Quia ne alteram quidem illam potero ducere:
Nam quo redibo ore ad eam, quam contemſerim?

C. Tum

7 propter cauſſam. 8 quamobrem. 9 honeſta. 10 omnino valde. 11 vt vobis nunciem. 12 neglexi res meas. 13 decuit. 14 obſeruaueram. 15 quid dicent homines. 16 *da man ſie ihm hätte mit Ehren geben können.* 17 dicent. 18 tu ipſemet. 19 interrogas adhuc.

20 di-

C. Tum autem Antiphonem video ab sese amittere [20]
Inuitum eam, inque [21]. D. Tum autem video filium
Inuitum sane mulierem ab se amittere.
Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi
Argentum iube rursum rescribi [22], Phormio.
P. Quod? nae ego perscripsi porro [23] illis, quibus debui?
D. Quid igitur fiet? P. Si vis mihi vxorem dare,
Quam despondisti, ducam: sin [24] est, vt velis
Manere apud te illam, heic dos maneat, Demipho:
Nam non est aequum, me propter vos decipi:
Cum ego vestri honoris caussa repudium [25] alterae
Remiserim, quae tantundem [26] dotis dabat.
D. I in malam rem hinc cum istac magnificentia [27],
Fugitiue [28]: etiam nunc credis te ignorarier [29],
Aut tua facta adeo? P. Irritor [30]. D. Tu ne hanc duceres,
Si tibi data esset? P. Fac periculum [31]. D. Vt filius
Cum illa habitet apud te, hoc vestrum consilium fuit.

P. Quae-

20 dimittere contra suam voluntatem. 21 dic mihi. 22 *wieder zugeschrieben werde.* 23 quodnam argentum intelligis? profecto ego illud his dedi. 24 quodsi vero haec tua est sententia. 25 ego repudiaui alteram. 26 *eben so viel.* 27 *Pralerey.* 28 fugitiue homo, nequam. 29 tune putas, tua facinora esse occulta? 30 irascor. 31 *du kanst*

P. Quaeso,quid narras? D. Quin tu mihi argentum cedo [32].
P. Imo vero vxorem tu cedo. D. In ius ambula.
P. In ius? enim vero [33], si porro esse odiosi pergitis.
D. Quid facies? P. Egone [34]? vos me indotatis [35] modo
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo. C. Quid id nostra [36]? P. Nihil,
Heic quandam noram, cuius vir vxorem [37], C. Hem! D. Quid est?
P. Lemni habuit aliam. C. Nullus sum [38]. P. Ex qua filiam
Suscepit: & eam clam eduxit. C. Sepultus [39] sum.
P. Haec adeo ego illi iam denarrabo. C. Obsecro,
Ne facias. P. Oh, tune is eras. D. Vt ludos facit [40]!
C. Missum te facimus. P. Fabulae. C. Quid vis tibi?
Argentum quod habes, condonamus te [41]. P. Audio:
Quid [42] vos, malum, ergo me sic ludificamini,
Inepti, vostra puerili sententia?
Nolo, volo: volo, nolo rursum: cedo [43], cape:
Quod

kanst es nur auf die Probe lassen ankommen. 32 redde. 33 ibo in ius omnino. 34 quid faciam. 35 iis virginibus, quae nullam dotem habent, putatis fortassis, me esse patronum: at enim vero soleo etiam esse patronus illis, quae dotem habent. 36 attinet. 37 vitiauit. 38 ah! 39 perii. 40 quam turpiter ille nos illudit! 41 tibi. 42 cur vero. 43 porrige, redde mihi argentum. 44 con-

Quod dictum indictum est : quod modo erat ratum [44], irritum est.
C. Quo pacto, aut vnde haec hic resciuit ? D. Nescio,
Nisi, me dixisse nemini, id certo scio.
C. Monstri, ita me dii ament, simile [45]. P. Inieci scrupulum. D. Hem,
Hiccine vt a nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens ? emori [46] satius [47] est,
Animo virili praesentique sis, para.
Vides tuum peccatum esse elatum [48] foras,
Neque iam id celare posse te vxorem tuam :
Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit, Chreme ;
Id nosmet indicare placabilius [49] est,
Tum hunc impuratum [50] poterimus nostro modo
Vlcisci. P. At at, nisi mihi prospicio, haereo [51] :
Hi gladiatorio [52] animo ad me affectant [53] viam.
C. At vereor, vt placari possit. D. Bono animo es :
Ego redigam vos in gratiam : hoc fretus [54], Chreme,
Cum e medio excessit [55], vnde [56] haec suscepta est tibi.

P. Ita-

44 confirmatum, promissum. 45 haec res similis est monstro. 46 mori me. 47 melius. 48 factum esse notum, aliis etiam innotuisse. 49 melius facit ad placandos animos, si nos ita iudicamus. 50 impurum, impudentem hominem. 51 sum in periculo. 52 *trotzig*, violento. 53 me aggrediuntur. 54 ego in hoc nitor. 55 quoniam illa mortua est. 56 ex qua tu hanc puellam genuisti.

57 non

P. Itane mecum agitis ? satis astute aggredimini :
Non hercle ex re [57] istius me instigasti, Demipho.
Ain tu? vbi, quae libitum fuerit, peregre [58] feceris,
Neque huius sis veritus foeminae primariae,
Nouo modo ei quin faceres contumelias;
Venias mihi precibus lautum [59] peccatum tuum ?
Hisce ego illam dictis ita tibi incensam [60] dabo,
Vt ne restinguas, lacrumis si exstillaueris [61].
D. Malum, quod isti dii, deaeque omnes duint!
Tantane affectum [62] hominem quenquam esse
audacia ?
Non hoc publicitus scelus hinc deportarier
In solas terras [63] ? C. In id redactus sum loci [64],
Vt nesciam prorsus, quid agam cum illo. D. Ego
scio.
In ius eamus. P. In ius ? huc [65], si quid lubet.
D. Assequere [66], ac retine, dum huc ego seruos
euoco.
C. Enim [67] solus nequeo : accurre huc. P. Vna [68]
iniuria est

Te-

57 non profecto commodum eius est, quod ita me irritauisti. 58 postquam tu fecisti in peregrinis locis, quod tibi placuit. 59 nunc vis lauare tuum peccatum per preces. 60 iratam. 61 vt non possis illius iram exstinguere, tametsi lacrymis illam velles exstillare 62 an quisquam homo tam audax sit. 63 nonne dignus esset tam malus homo, qui relegaretur in aliquam solitudinem ? 64 res meae in illum statum iam peruenerunt. 65 veni modo in ius. 66 sequere illum. 67 sane nequeo solus eum retinere. 68 negotium mihi tecum est propter vnam iniuriam.

69 iuxta

Tecum. C. Lege [69] agito ergo. P. Altera [70] est tecum, Chreme.
D. Rape hunc. P. Sic agitis ? enimuero voce [71] est opus.
Nausistrata, exi. C. Os opprime. D. Impurum [72] vide,
Quantum valet. P. Nausistrata, inquam. C. Non taces ?
P. Taceam ? D. Ni sequitur, pugnos [73] in ventrem ingere.
Vel oculum exclude [74]. P. Est [75], vbi vos vlciscar probe.

69 iuxta legem. 70 iniuria est mihi. 71 oportet vt clamem. 72 hunc hominem. 73 *so schlage ihn mit der geballten Faust auf den Bauch.* 74 eripe. 75 erit tempus.

ACTVS V. SCENA VIII.

NAVSISTRATA, CHREMES, PHORMIO, DEMIPHO.

N. QVis nominat me ? C. Hem. N. Quid istuc turbae est, obsecro,
Mi vir? P. Hem quid nunc [1] obticuisti ? N. Quis hic homo est ?
Non mihi respondes ? P. Hiccine vt respondeat ?
Qui hercle, vbi sit, nescit. C. Caue isti [2] quidquam credas.
P. Abi : tange : si non totus friget, me eneca.
C. Nihil est. N. Quid ergo ? quid istic narrat ? P. Iam scies :

Auscul-

1 Cur taces ? 2 huic homini.

3 praa-

Auſculta. C. Pergin' credere ? N. Quid ego, obſecro,
Huic credam, qui nil dixit ? P. Delirat miſer
Timore [3]. N. Non pol temere [4] eſt, quod tu tam times.
C. Ego timeo ? P. Recte ſane : quando nihil times,
Et hoc nihil eſt, quod dico ego, tu narra. D. Scelus [5],
Tibi narret ? P. Eho tu : factum eſt abs [6] te ſedulo
Pro fratre. N. Mi vir non mihi narras ? C. At. N. quid at ?
C. Non opus eſt dicto. P. Tibi quidem [7] : at ſcito huic [8] opus eſt.
In Lemno [9]. C. Hem, quid ais ? D. Non taces ? P. Clam [10] te. C. Hei mihi !
P. Vxorem duxit. N. Mi homo, dii melius duint !
P. Sic factum eſt. N. Perii miſera. P. Et inde filiam
Suſcepit [11] iam vnam, dum tu dormis [12]. C. Quid agimus ?
N. Pro dii immortales ! facinus indignum, & malum.
P. Hoc actum eſt. N. An quidquam hodie eſt factum indignius ?
Qui mihi, vbi ad vxores ventum eſt, tum fiunt [13] ſenes.

3 prae. 4 fruſtra. 5 quid narret tibi hic homo ſceleſtus ? 6 pulcre loqueris pro fratre tuo. 7 opus eſt. 8 vt tu loquaris. 9 vxorem duxit, &c. 10 & tu illud ignoraſti. 11 genuit. 12 hoc neſcis. 13 egregii viri, qui alias amant, & toti frigent in amore, quando ad vxores ſuas veniunt.

Demipho, te appello [14]: nam me cum hoc ipso distaedet loqui [15].
Haeccine erant itiones crebrae, & mansiones diutinae
Lemni [16]? haeccine erat, quae nostros fructus [17] minuebat vilitas?
D. Ego, Nausistrata, esse in hac re culpam meritum [18] non nego,
Sed [19] ea [20] quin sit ignoscenda. P. Verba fiunt mortuo [21].
D. Nam neque negligentia tua [22], neque odio [23] id fecit tuo.
Vinolentus fere abhinc annos quindecim mulierculam
Eam compressit [24], vnde [25] haec [26] nata est, neque post illa [27] vnquam attigit [28].
Ea mortem obiit: e medio abiit, qui fuit in re hac scrupulus:
Quam ob rem te oro, vt alia facta tua [29] sunt, aequo animo hoc feras.

N. Quid

14 te voco ad me. 15 taedet, nolo. 16 an meus maritus ideo tam saepe proficiscebatur in Lemnum, & tamdiu ibi manebat? 17 haeccine erat vilitas annonae, quae minuebat nostros reditus & diuitias ex praedio 18 illum promeruisse. 19 non dubito. 20 culpa. 21 frustra haec dicuntur. 22 ex tua, propter tuam. 23 ex odio erga te. 24 vitiauit. Sic vox saepe vsurpatur apud Plautum. 25 ex qua. 26 filia. 27 tempora. 28 illam 29 quemadmodum solet alia ferre aequo animo.

30 fera

N. Quid ego aequo animo [30]? cupio misera in hac re iam defungier [31].
Sed quid sperem? aetate porro minus peccaturum putem?
Iam tum erat senex, senectus si [32] verecundos facit.
An mea forma [33] atque aetas nunc magis expetenda est, Demipho?
Quid mihi heic affers [34], quam ob rem exspectem, aut sperem, porro non [35] fore?
P. Exsequias Chremeti, quibus commodum ire, hem tempus [36] est.
Sic [37] dabo. age nunc, Phormionem, qui volet lacessito [38]:
Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortunio [39].
Redeat sane in gratiam: iam supplicii [40] satis est mihi.
Habet haec, ei quod, dum viuat, vsque ad aurem obganniat [41].

30 feram. 31 an ego putem, Chremetem non velle in posterum peccare, quia senex est? 32 si modo. 33 pulcritudo. 34 dicis. 35 eum id non facturum esse. 36 quibus placet comitari funus Chremetis, iam mortui prae metu, illi nunc conueniant; nam tempus est. 37 vindictam mihi. 38 poterit vexare. 39 faciam, vt ille tam infelix fiat, quam Chremes nunc est. 40 iam ille satis punitus est propter me. 41 haec mulier nunc

N. At meo merito[42] credo. quid ego nunc commemorem, Demipho,
Singulatim[43], qualis ego in iſtum fuerim[44]? D. Noui aeque omnia
Tecum. N. Merito hoc meo videtur factum? D. Minime gentium[45]:
Verum, quando[46] iam accuſando fieri infectum non poteſt,
Ignoſce: orat, confitetur, purgat[47]: quid vis amplius?
P. Enim vero, prius quam haec dat veniam, mihi proſpiciam & Phaedriae.
Heus, Nauſiſtrata, priusquam huic reſpondes temere[48], audi. N. Quid eſt?
P. Ego minas triginta ab iſto per fallaciam abſtuli:
Eas dedi tuo gnato. is pro ſua amica lenoni dedit.
C. Hem quid ain? N. Adeone indignum[49] tibi videtur, filius
Homo adoleſcens vnam ſi habet amicam? tu vxores[50] duas
Nil pudere? quo ore illum obiurgabis[51]? reſponde mihi. D. Fa-

nunc habet aliquid, quod poſſit merito obiicere, quamdiu viuit. 42 credo id factum eſſe, quoniam ego merui. 43 in ſpecie. 44 *wie wohl ich mich gegen ihn verhalten habe.* 45 prorſus non. 46 quoniam id, quod ſemel eſt factum, non poteſt fieri infectum per tales accuſationes. 47 excuſat ſe. 48 imprudenter, inconſiderate. 49 iniquum. 50 te non pudet, vxores duas habere? 51 *ausſchelten.*

D. Faciet,vt voles. N. Imo,vt meam iam scias sententiam,
Neque ego ignosco, neque promitto quidquam, neque respondeo,
Prius quam gnatum video; eius iudicio permitto omnia : is
Quod iubebit, faciam. P. Mulier sapiens es,Nausistrata.
N. Satin' id est tibi? P. Imo vero pulchre [52] discedo,& probe,
Et praeter spem. N. Tu tuum nomen dic quod est. P. Mihi ne [53]? Phormio,
Vestrae familiae hercle amicus, & tuo summus [54] Phaedriae.
N. Phormio,at ego ecastor posthac tibi, quod potero, & quae voles,
Faciamque,& dicam. P. Benigne dicis. N. Pol meritum [55] est tuum.
P. Vin' primum hodie facere [56],quod ego gaudeam,Nausistrata,
Et quod tuo viro oculi doleant [57]? N. Cupio. P. Me ad coenam voca.

52 res tota successit mihi ex animi sententia, ex voto. 53 quodnam nomen mihi sit? 54 amicus. 55 ita profecto meruisti. 56 placetne tibi hodie prima vice aliquid facere, propter quod ego gaudere possim? 57 & propter quod oculi doleant tuo Marito.

N. Pol vero voco [58]. D. Eamus intro hinc. N. Fiat. sed vbi est Phaedria,

Iudex noster? P. Iam heic faxo aderit [59]. Vos valete, & plaudite.

FINIS PHORMIONIS.

58 te ad coenam. 59 faciam, vt Phormio iam adsit.

FINIS PHORMIONIS.

P. TERENTII

HECYRA.

ACTA LVDIS ROMANIS SEX. IVLIO CAES. CN. CORNELIO DOLABELLA, AEDIL. CVR. NON EST PERACTA TOTA, MODOS 1 FECIT FLACCVS CLAVDII TIBIIS PARIB. CN. OCTAVIO, T. MANLIO COSS. RELATA 2 EST ITERVM LVDIS FVNEBRIBVS. RELATA 3 EST TERTIO 4 Q. FVLVIO, L. MARCIO, AEDILIBVS CVRVLIBVS.

1 Musicam. 2 reddita, exhibita fuit altera vice. 3 exhibita fuit. 4 tertia vice.

Personae.

PROLOGVS.
PHILOTIS meretrix.
SYRA anus.
PARMENO Sostratae seruus.
LACHES vir Sostratae senex.
SOSTRATA vxor Lachetis.
PHIDIPPVS senex, vir Myrrhinae.
PAMPHILVS filius Lachetis, maritus Philumenae, adolescens.

MYRRHINA vxor Phidippi.
SOSIA Pamphili seruus.
BACCHIS meretrix.

Personae mutae.

PHILVMENA filia Phidippi.
SCIRTVS puer.
NVTRIX.
ANCILLAE duae Bacchidis.

Hecyrae Argumentum,

C. SULPICIO APOLLINARI

AVCTORE.

Vxorem duxit Pamphilus Philumenam,
Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit :
Eiusque per vim quem detraxit annulum,
Dederat amicae Bacchidi meretriculae :
Dein profectus in Imbrum est : nuptam haud attigit.
Hanc mater vtero grauidam, ne id sciat socrus,
Vt aegram ad se transfert; reuertit Pamphilus:
Deprehendit partum : vxorem tamen
Recipere non volt, Pater incusat Bacchidis,
Amorem : dum se purgat Bacchis, annulum
Mater vitiatae forte agnoscit Myrrhina.
Vxorem recipit Pamphilus cum filio.

Aliud,

M. ANT. MVRETI.

PAmphilus, Lachetis e Softrata vxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. Is cum aliquando noctu ad eam temulentus iret, in Philumenam, Phidippi & Myrrhinae filiam, incidit, eamque in via per vim compreffit: atque ita effugit, vt neque ipfe eam neque puella ipfum cognofcere potuerit. In illa autem lucta etiam annulum ei detraxit, eumque Bacchidi dono dedit. Paulo poft pater eum, tum vt a meretricio amore auerteret, tum vt praefidium fuae fenectuti pararet, ad vxorem ducendam perpulit. Contigit, vt ea ipfa vxor ei daretur, quam ipfe conftuprauerat: gaudente admodum puellae matre, quae, quia fola confcia erat, filiam e ftupro grauidam effe, quamprimum eam collocare properabat: vt, fi forte poft aliquot menfes pareret, nuptiis, quemadmodum faepe fit, obtegeretur ftuprum. Cecidit res longe aliter, ac putabatur. Etenim Pamphilus, qui inuitiffimus adieciffet animum ad rem vxoriam, quique auellere fe derepente Bacchidis amore non poffet, ita dormit cum vxore, vt eam ne attigerit quidem. Bacchis, quod, ea viua, nunquam fe vxorem ducturum, faepe ei promiferat Pamphilus, nonnullam fibi ab eo factam injuriam putans, multo ei minus, quam folebat, placida & obfequens effe coepit. Eo factum

est,vt Pamphilus ei se paullatim subduxerit,quamque prius spernebat vxorem,eius mirificum quendam amorem animo conceperit. Interea quiddam accidit, vt iter Pamphilo in Imbrum esset. Profecto eo, Philumena, quae intumescere sibi vterum sentiret, cum aliorum, tum socrus imprimis suae conspectum refugiebat. tandem; cum in eo esset,vt celari vix posse amplius videretur, sumta occasione per sacrificandi speciem, ad matrem se,vnam omnium rerum consciam,confert. Post dies complusculos mittit Sostrata, qui eam accerserent. Respondetur, aegrotam esse. It, vt eam saltem viseret. Non admittitur. Phidippus accusare vxorem, & dicere, haec omnia illius culpa contingere. Illa contra excusare se, & culpam deprecari: nullius se rei consciam esse, cur sua consuetudo nurui odiosa esse debeat. Interea rediit Pamphilus atque ita sors tulit, vt quo die ipse Athenas appulit,eo ipso, Philumena partu leuaretur. Cum igitur, videndi cupidus (aegrotare enim acceperat, & ita amabat, vt qui vehementissime) subido ad eam ingressus esset, peperisse deprehendit. Ibi eum Myrrhina exeuntem prosecuta,lacrumans, obtestari coepit, quando ea res nihil ipsi nocitura esset, ne reciperet quidem vxorem,si ita videretur; sed tamen ne famam illius proderet. Ita se facturum recipit. Cum igitur neque vellet vxorem recipere, neque rursum veram afferret caussam; suspicati sunt senes,cum Bacchidis adhuc amore impeditum,ea de caus-

caussa ab vxore abhorrere. Accersitam itaque Bacchidem, obiurgat Phidippus. Ea, cum se illi purgasset, iubetur ad mulieres ingredi, & eis quoque illam suspicionem adimere. Ingreditur, annulum habens in digito, quem olim Philumenae ereptum, sibi dederat Pamphilus, is annulus effecit, vt vitiatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam, cognosceretur. Laetus Pamphilus, & vxorem & filium recipit.

PROLOGVS.

HEcyra eſt huic nomen fabulae[1]; haec cum data[2]
Eſt noua, nouum interuenit vitium[3] & calamitas[4],
Vt neque ſpectari,neque cognoſci[5] potuerit:
Ita populus ſtudio[6] ſtupidus in funambulo[7]
Animum occuparat, nunc haec plane eſt pro[8] noua:
Et is,qui ſcripſit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre[9],vt iterum poſſit vendere.
Alias cognoſtis eius[10]: quaeſo hanc noſcite.
Orator ad vos venio ornatu[11] prologi,
Sinite exorator ſim[12], eodem vt iure vti ſenem
Liceat,quo iure ſum vſus adoleſcentior[13],
Nouas qui exactas feci vt inueteraſcerent[14],
Ne cum poëta ſcriptura euaneſceret[15].
In his,quas primum Caecilii didici nouas,
Partim ſum earum exactus[16], partim vix ſteti[17].
Quia

1 Comoediae. 2 propoſita fuit. 3 *Anſtoß*. 4 difficultas. 5 audiri,iudicari. 6 propter cupiditatem ſpectandi funambulum. 7 *Seiltantzer*. 8 tanquam noua comoedia. 9 repraeſentare. 10 iam vos ſpectauiſtis alias comoedias Terentii. 11 ſub habitu. 12 concedite, vt vos poſſim exorare. 13 vt ego nunc ſenex factus eodem iure poſſim vti, quo vſus fui,cum adhuc eſſem adoleſcens. 14 dum ego ideo nouas,feci comoedias, vt illae diu durarent,& apud poſteros in laude eſſent. 15 ne comoedia ſimul cum auctore interiret. 16 in comoediis Caecilii,quas nouas didici,partim ego ſum abactus. 17 *ich habe mit genauer Noth den Stand oder Platz behalten können.*

Quia ſcibam dubiam fortunam eſſe ſcenicam [18],
Spe incerta,certum mihi laborem ſuſtuli,
Eaſdem agere coepi,vt ab eodem [19] alias diſcerem
Nouas ſtudioſe,ne illum ab ſtudio abducerem,
Perfeci,vt ſpectarentur; vbi ſunt cognitae,
Placitae ſunt [20]. Ita poëtam reſtitui in locum,
Prope iam remotum iniuria [21] aduerſarium [22]
Ab ſtudio, atque ab labore,atque arte muſica [23].
Quod ſi ſcripturam ſpreuiſſem in praeſentia, &
In deterrendo [24] voluiſſem operam ſumere,
Vt in otio eſſet,potius quam in negotio [25];
Deterruiſſem facile,ne alias [26] ſcriberet.
Nunc quid petam,mea cauſſa [27], aequo animo attendite.
Hecyram ad vos refero, quam mihi per ſilentium
Nunquam agere licitum eſt,ita eam oppreſſit calamitas [28].
Eam calamitatem voſtra intelligentia
Sedabit,ſi erit adiutrix noſtrae induſtriae.
Cum primum [29] eam agere coepi, pugilum gloria [30],

Z 7 Fu-

können. 18 quia ſciebam,fortunam comoediarum eſſe incertam. 19 Coecilio. 20 placuerunt illae ſpectatoribus. 21 per iniuriam. 22 adverſariorum eius. 23 comica. 24 & eum deterrere voluiſſem a ſcribendis comoediis. 25 vt mallet quieſcere, quam ſcribere. 26 comoedias. 27 propter me. 28 vſque adeo infelix fuit haec comoedia. 29 prima vice. 30 *das Rühmen,* iactantia.

31 tem-

Funambuli eodem [31] accessit exspectatio [32]:
Comitum [33] conuentus, studium [34], clamor mulierum
Fecere, vt ante tempus exirem foras [35].
Vetere in nova coepi vti consuetudine [36].
In experiundo [37] vt essem, refero denuo [38].
Primo actu placeo: cum interea rumor venit,
Datum iri gladiatores [39], populus conuolat [40]:
Tumultuantur, clamant, pugnant de [41] loco.
Interea ego meum non potui tutari [42] locum.
Nunc turba nulla est: otium & silentium est.
Agendi [43] tempus mihi datum est: vobis datur
Potestas [44] condecorandi [45] ludos scenicos.
Nolite sinere per vos artem musicam
Recidere [46] ad paucos: facite, vt vestra auctoritas
Meae auctoritati fautrix adiutrixque sit.
Si nunquam auare statui pretium arti meae [47],
Et cum esse quaestum in animum induxi maxumum,
Quam maxume seruire vostris commodis,
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium suum, & se in vostram comisit fidem,

Ne

31 tempore. 32 desiderium. 33 *der Fürfechter*. 34 strepitus. 35 abirem e loco. 36 dum itaque nouam ago comoediam, vetere consuetudine vtor. 37 vt experirer. 38 iterum, *nochmahls*. 39 ludos gladiatorios fore. 40 conuenit, *lieff hauffenweise zusammen*. 41 propter. 42 tueri, obtinere, seruare. 43 comoediam. 44 occasio. 45 honorandi. 46 vt ars recidat. 47 si nunquam auarus fui, in statuendo pretio meis comoediis.

48 ne

Ne eum circumuentum inique iniqui irrideant [48].
Mea caussa [49], caussam hanc accipite, & silentium
Date, vt lubeat scribere aliis, mihique vt dicere
Nouas expediat [50], posthac pretio [51] emtas meo.

48 ne iniqui irrideant, eum inique deceptum, qui commisit &c. 49 propter meam caussam. 50 vtile sit, 51 meo argento & pecunia.

ACTVS I. SCENA I.

PHILOTIS, SYRA.

P. Per pol quam paucos reperias meretricibus
Fideles euenire [1] amatores, Syra.
Vel [2] hic Pamphilus iurabat quoties Bacchidi,
Quam sancte [3], vt quiuis facile posset credere,
Nunquam illa [4] viua ducturum [5] vxorem domum:
En [6] duxit. S. Ergo propterea te sedulo
Et moneo, & hortor, ne cuiusquam misereat [7].
Quin [8] spolies, mutiles, laceres, quemquam [9] nacta sis.
P. Vtin' eximium neminem habeam [10]? S. Neminem:
Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit,
Quin ita paret sese, abs te vt blanditiis suis
Quam minimo [11] pretio suam voluptatem expleat.
Hiscine tu, amabo [12], non contra insidiabere?
P. Ta-

1 Esse. 2 sane enim. 3 religiose. 4 quamdiu illa viueret. 5 seducere velle. 6 & tamen duxit ille vxorem. 7 *daß du ja kein Mitleiden mit iemanden habest.* 8 eum. 9 quemcunque. 10 egone non aliquem amem prae aliis? 11 quam minima potest mercede. 12 quaeso.

13 ta-

P. Tamen eandem pol esse omnibus [13], iniurium est.
S. Iniurium est autem vlcisci aduersarios?
Aut [14] qua via captent te illi, eadem [15] ipsos capi?
Eheu me miseram, cur non aut istaec mihi
Aetas & forma est, aut tibi haec sententia?

13 tamen fas non est, vt ego ita sim erga omnes. 14 aut iniurium est. 15 via, modo.

ACTVS I. SCENA II.

PARMENO, PHILOTIS, SYRA.

Pa. Senex si quaeret me, modo isse [1] dicito
Ad portum, percontatum [2] aduentum Pamphili.
Audin' quid dicam, Scirte? si quaeret me, vti [3]
Tum dicas: si non quaeret, nullus [4] dixeris,
Alias vt vti possim caussa hac integra [5].
Sed videon' ego Philotium? vnde haec aduenit?
Philotis, salue multum. Ph. O salue, Parmeno.
S. Salue mecastor, Parmeno. Pa. Et tu aedepol, Syra.
Dic mihi Philoti, vbi te oblectasti tam diu?
Ph. Minime me equidem oblectaui, quae cum milite
Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo.
Biennium [6] ibi perpetuum misera illum tuli.
Pa.

1 Me iam modo iuisse. 2 vt percontor. 3 vt. 4 plane id non debes dicere. 5 vt vti hac excusatione & fraude possim alio tempore, tum caussa haec mea manet integra. 6 per biennium.

7 ego

Pa. Aedepol te desiderium Athenarum arbitror,
Philotium, cepisse [7] saepe, & te tuum
Consilium [8] contemsisse. Ph. Non dici potest,
Quam cupida eram huc redeundi, abeundi a milite,
Vosque heic videndi, antiqua [9] vt consuetudine
Agitarem inter vos libere conuiuium:
Nam illic haud licebat nisi praefinito loqui
Quae illi placerent [10]. Pa. Haud opinor commode
Finem statuisse orationi militem [11].
Ph. Sed quid negotii hoc? modo quae narrauit mihi
Heic intus Bacchis? quod ego nunquam credidi
Fore, vt ille, hac [12] viua, posset animum inducere
Vxorem habere. Pa. Habere [13] autem? Ph. Eho tu, annon habet [14]?
Pa. Habet, sed firmae hae vereor vt sint nuptiae [15].
Ph. Ita dii deaeque faxint, si in rem [16] est Bacchidis.

Sed

7 ego puto, mea Philotis, te occupatum fuisse a desiderio Athenarum, *du habest dich gesehnet*. 7 proficiscendi cum milite. 9 quemadmodum olim in consuetudine habui. 10 nam illic non licebat mihi aliud quidquam loqui, quod militi placeret, nisi quod ille mihi praescribebat. 11 non opinor, militem potuisse tibi statuere modum loquendi, quia tu admodum loquax es. 12 dum illa viueret. 13 an ille vero habet vxorem? 14 vxorem. 15 sed ego puto, illas nuptias non fore firmas aut stabiles, 16 id vtile est Bacchidi.

17 he-

Sed quei istuc credam ita esse? dic mihi, Parmeno.
Pa. Non est opus prolato[17] hoc: percontarier[18]
Desiste. Ph. Nempe ea caussa[19], vt ne id fiat palam[20].
Ita me dii amabunt, haud ptopterea te rogo, vt
Hoc proferam[21], sed tacite[22] vt mecum[23] gaudeam.
Pa. Nunquam tam dices commode[24], vt tergum meum
Tuam in fidem committam. Ph. Ah, noli[25] Parmeno:
Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi,
Quam ego[26], quae percunctor, scire. Pa. Vera haec[27] praedicat:
Et mi illud vitium[28] maxumum est: si mihi fidem
Das te tacituram[29], dicam. Ph. Ad ingenium redis[30],
Fidem do, loquere. Pa Ausculta, Ph. Istic sum[31]. Pa. Hanc Bacchidem
Amabat, vt cum maxume, tum Pamphilus,
Cum pater, vxorem vt ducat, orare occipit:
Et haec, communia omnium quae sunt[32] patrum,
Se

17 hoc proferri & narrari apud alios. 18 noli amplius interrogare de hac re. 19 propterea id non vis dicere. 20 vt alii hoc rescifcant. 21 ad alios. 22 clam. 23 in animo meo. 24 blandis verbis. 25 ita censere. 26 cupio. 27 haec mulier verum dicit. 28 quod scilicet tacere non possim. 29 te velle tacere. 30 morem tuum conseruas. 31 auscultabo. 32 quod omnes patres facere solent.

33 ille

Se se senem esse, dicere [33], illum autem vnicum [34]:
Praesidium velle se senectuti suae [35].
Ille se primo negare [36]: sed postquam acrius [37]
Pater instat [38], fecit: animi vt incertus foret,
Pudorine anne amori obsequeretur magis.
Tundendo [39] atque odio [40] denique effecit senex:
Despondit gnatam ei huius vicini proxumi.
Vsque [41] illud visum est Pamphilo neutiquam graue [42],
Donec iam in ipsis nuptiis, postquam videt
Paratas [43], nec moram vllam, quin ducat, dari;
Ibi demum ita aegre tulit, vt ipsam Bacchidem,
Si adesset, credo ibi [44] eius commiseresceret.
Vbicunque datum erat spatium solitudinis [45],
Vt conloqui mecum vna posset [46]: Parmeno,
Perii, quid ego egi? in quod me conieci malum?
Non potero hoc ferre, Parmeno: perii miser!
Ph. At te dii deaeque perduint [47] cum isto odio, Laches.
Pa. Ad pauca vt redeam [48], vxorem deducit domum:

Nocte

33 ille dicebat. 34 esse filium. 35 se velle, vt filius sit praesidium sibi in senectute. 36 ille primo dicebat, se hoc non posse facere. 37 vehementius. 38 illum vrget. 39 saepius eum monendo. 40 per comminatiotem odii. 41 huc vsque. 42 molestum. 43 esse nuptias. 44 tunc. 45 cum itaque aliquando solus esset Pamphilus. 46 inquit ille ad me: Parmeno &c. 47 perdant. 48 vt rem omnem paucis dicam.

49 pa-

Nocte illa prima virginem non attigit:
Quae consecuta est nox, eam nihilo magis [49].
Ph. Quid ais? cum virgine vna [50] adolescens cubuerit,
Plus potus [51], sese illa [52] abstinere vt potuerit?
Non verisimile [53] dicis: nec verum arbitror.
Pa. Credo ita viderit tibi: nam nemo ad te venit,
Nisi cupiens tui? ille inuitus [54] illam duxerat.
Ph. Quid deinde fit? Pa. Diebus sane pauculis
Post Pamphilus me solum seducit foras,
Narratque, vt virgo ab se integra [55] etiam tum [56] siet:
Seque ante, eam quam [57] vxorem duxisset domum,
Sperasse, eas tolerare posse nuptias.
Sed quam decrerim [58] me non posse diutius
Habere [59], eam ludibrio haberi, Parmeno,
Quin integram [60] itidem reddam, vt [61] accepi a suis,
Neque honestum mihi neque vtile ipsi virgini est.
Ph. Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.
Pa. Hoc ego proferre incommodum esse mihi arbitror [62].

Red-

49 pariter non attigit *eben so wenig.* 50 simul cum virgine. 51 & cum esset bene potatus. 52 ab illius virginis amore. 53 tu dicis, quod non conveniens veritati aut credibile est. 54 contra suam voluntatem. 55 inuiolata, intacta. 56 adhuc dum. 57 antequam eam. 58 decreverim. 59 vxorem. 60 intactum. 61 quemadmodum illam. 62 ego arbitror, incommodum & damnosum mihi esse, si hoc proferam, *ruchtbar machen.* 63 alla-

Reddi patri autem, cui tu nihil dicas vitii [63],
Superbum eſt: ſed illam ſpero, vbi hoc cognouerit,
Non poſſe ſe mecum eſſe, abituram denique.
Ph. Quid interea [64]? ibatne [65] ad Bacchidem? Pa. Quotidie?
Sed vt fit, poſtquam hunc alienum [66] ab ſeſe videt,
Maligna multo & magis procax [67] facta illico eſt.
Ph. Non aedepol mirum. Pa. Atque ea res multo maxume
Diſiunxit [68] illum ab illa, poſtquam & ipſe ſe,
Et illam, & hanc, quae domi erat, cognouit ſatis,
Ad exemplum ambarum mores earum aeſtimans,
Haec, ita vti liberali [69] eſſe ingenio decet,
Pudens, modeſta, incommoda atque iniurias
Viri omneis ferre [70], & tegere contumelias.
Heic animus [71] partim vxoris miſericordia [72]
Deuictus, partim victus huius [73] iniuriis,
Paulatim elapſus [74] eſt Bacchidi, atque huic [75] tranſtulit
Amorem, poſtquam par [76] ingenium nactus eſt.
Interea in Imbro moritur cognatus ſenex
Horum, ea ad hos redibat lege haereditas [77].

Eo

63 allatum eſſe, de qua nihil vitiorum dici poſſit. 64 fiebat. 65 Pamphilus. 66 alienatum animum habere. 67 *trotzig.* 68 abalienauit. 69 honeſto, probo. 70 ferre ſolebat. 71 Pamphilus. 72 *aus Mitleiden.* 73 Bacchidis. 74 abalienauit ſe a Bacchide. 75 ad vxorem ſuam. 76 ſimile moribus ſuis. 77 illi haereditatem accipiebant iuxta leges.

78 in

Eo[78] amantem inuitum Pamphilum extrudit pater.
Reliquit cum matre heic vxorem: nam senex
Rus abdidit[79] se: huc raro in vrbem commeat.
Ph. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiae[80]?
Pa. Nunc audies. primum dies compluſculos
Bene conueniebat[81] ſane inter eas; interim
Miris modis odiſſe coepit Soſtratam;
Neque lites vlla inter eas, poſtulatio[82]
Nunquam[83]. Ph. Quid igitur? Pa. Si quando ad eam acceſſerat
Confabulatum[84], fugere[85] e conſpectu illico,
Videre[86] nolle: denique, vbi non quit[87] pati,
Simulat ſe a matre accerſi ad rem diuinam[88], abit.
Vbi ibi eſt dies complureis, accerſi iubet[89].
Dixere[90] cauſſam tunc neſcio quam: iterum iubet[91]:
Nemo remiſit[92], poſtquam accerſunt ſaepius,
Aegram eſſe ſimulant mulierem. noſtra[93] illico
It viſere ad eam: admiſit nemo, hoc vbi ſenex
Reſciuit, heri ea cauſſa[94] rure aduenit huc,

Pa-

78 in Imbrum abire iuſſit pater amantem Pamphilum contra eius voluntatem. 79 occultauit ſe in rure ſuo. 80 ego non video ex hac narratione, nuptias fore infirmas. 81 erant concordes. 82 expoſtulatio, rixa 83 erat. 84 *zu plaudern*, ad colloquendum cum illa 85 illa incipiebat. 86 & videre nolebat Pamphilum 87 poteſt illum diutius pati. 88 ſacrificium. 89 Soſtratam. 90 *ſie wenden eine Urſache vor.* 91 illam ad ſe accerſi. 92 illam. 93 Soſtrata. 94 propterea.

95 adiit

Patrem continuo conuenit[95] Philumenae,
Quid egerint inter se, nondum etiam scio:
Nisi sane curae[97] est, quorsum euenturum[97] hoc fiet.
Habes omnem rem: pergam quo coepi hoc iter.
Ph. Et quidem ego[99]: nam constitui[99] cum quodam hospite,
Me esse illum conuenturam[100]. Pa. Dii vortant bene
Quod agas. Ph. Vale. Pa. Et tu bene vale, Philotium.

95 adiit. 96 hoc autem ego cupio scire. 97 quem euentum haec res habitura sit. 98 id cupio. 99 *ich habe den Verlaß genommen.* 100 me velle ad ipsum venire.

ACTVS II. SCENA I.

LACHES, SOSTRATA.

L. PRoh deum atque hominum fidem, quod hoc genus[1] est, quae haec coniuratio.
Vt omnes mulieres eadem aeque studeant nolintque[2] omnia?
Neque declinatam[3] quidquam ab aliarum ingenio vllam reperias:
Itaque adeo vno animo omnes socrus oderunt nurus[4]. viris
Esse aduorsas, aeque studium[5] est, similis est pertinacia.
In eodem omnes mihi videntur ludo[6] doctae ad malitiam: & Ei

1 hominum, rei. 2 idem velint & nolint. 3 alienam. 4 suas. 5 aeque student omnes mulieres. 6 schola.

Ei ludo, si ullus [7] est, magistram hanc esse satis certo scio [8].
S. Me miseram, quae nunc? quamobrem accuser, nescio. L. Hem
Tu nescis? S. Non, ita me dii bene ament, mi Laches,
Itaque vna inter nos agere aetatem liceat [9]. L. Dii mala prohibeant.
S. Meque abs te immerito esse accusatam, postmodo rescisces. L. Scio.
Te immerito [10]? an quidquam pro istis factis dignum [11] te dici potest,
Quae me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum, [12] paras?
Tum autem ex amicis inimici vt sint nobis affines, facis,
Qui illum decrerunt [13] dignum; suos cui liberos committerent.
Tu sola exorere [14], quae perturbes haec tua [15] impudentia.
S. Egone? L. Tu, inquam, mulier, quae me omnino lapidem, haud hominem, putas.
An, quia ruri esse crebro soleo, nescire arbitramini,

Quo

7 si modo vlla talis schola est. 8 hanc Sostratam esse ludi magistram. 9 & ita liceat nobis inter nos diu viuere, vt hoc non est. 10 tune immerito accusata sis? 11 an quidquam contumeliosum dici potest, quod te dignum non sit? 12 & filium coniicis in luctum. 13 putauerunt dignum esse. 14 nunc existis. 15 per tuam.

16 quo-

Quo quisque pacto heic vitam vostrorum exigat[16]?
Multo melius, heic quae fiunt, quam illic, vbi sum assidue, scio:
Ideo quia, vti vos mihi domi eritis, proinde ego ero fama foris[17].
Iampridem equidem audiui cepisse odium[18] tui Philumenam:
Minime adeoque mirum: &, ni id fecisset, magis mirum foret.
Sed non credidi adeo, vt etiam totam hanc odisset domum.
Quod si scissem, ille heic maneret[19] potius, tu hinc isses foras.
At vide, quam immerito aegritudo[20] haec oritur mihi abs te, Sostrata.
Rus habitatum abii, concedens[21] vobis, & rei[22] serviens:
Sumtus vostros otiumque vt nostra res[23] posset pati,
Meo labori haud parcens, praeter aequum atque aetatem meam.
Non te[24] pro his curasse rebus, ne quid aegre esset mihi?

16 quomodo quisque vestrorum heic viuat. 17 ideo hoc scio, quoniam ita populus de me loquitur, vti vos estis domi. 18 quod Philumena te habeat in odio. 19 mansisset. 20 molestia. 21 *indem ich euch aus den Augen gegangen bin.* 22 familiari. 23 familiaris, *Vermögen.* 24 decuisset.

S. Non mea [25] opera neque pol culpa euenit [26]. L. Immo maxume.
Sola heic fuisti: in te omnis haeret culpa sola, Sostrata,
Quae heic erant, curares [27]; cum ego vos solui [28] curis caeteris.
Cum puella anum suscepisse [29] inimicitias non pudet?
Illius dices culpa factum [30]. S. Haud equidem dico, mi Laches,
L. Gaudeo, ita me dii ament, gnati caussa [31]: nam de te quidem
Satis scio, peccando detrimenti nil fieri [32] potest.
S. Quei scis, an ea caussa [33], mi vir, me odisse assimulauerit,
Vt cum matre vna plus [34] esset? L. Quid ais? non signi hoc sat est,
Quod heri nemo voluit visentem te ad eam intromittere?
S. Enim lassam oppido [35] tum aiebant: eo [36] ad eam non admissa sum.
L. Tuos esse illi mores morbum magis [37], quam vllam aliam rem arbitror:

E

25 nec per meam operam nec culpam. 26 hoc factum est. 27 curare debuisses. 28 liberaui. 29 incepisse. 30 per illius culpam dices, hoc factum esse. 31 propter filium. 32 non potes deterior fieri peccando. 33 propterea. 34 vt illa apud matrem diutius esse posset. 35 valde. 36 ideo. 37 arbitror, tuos molestos & acerbos mores illi esse potius morbum.

38 pla

Et merito adeo: nam vostrarum nulla est, quin gnatum velit
Ducere vxorem,& quae vobis placita [38] conditio est, datur.
Vbi duxere [39] impulsu vostro,vostro impulsu easdem exigunt.

[38] placuit. [39] postquam filii duxerunt vxores.

ACTVS II. SCENA II.

PHIDIPPVS, LACHES, SOSTRATA.

P. ETsi scio, Philumena, meum ius esse, vt te cogam,
Quae ego imperem,facere: ego tamen patrio animo victus faciam
Vt tibi concedam [1],neque tuae libidini [2] aduorsabor.
L.Atque eccum Phidippum optume video: ex hoc iam scibo, quid sit.
Phidippe, esse ego meis omnibus scio me apprime [3] obsequentem:
Sed non adeo,vt facilitas mea illorum corrumpat animos.
Quod tu idem si faceres, magis in rem [4] & nostram,& vostram id esset.
Nunc video in illarum potestate esse te. P.Eia vero!
L. Adii te heri de [5] filia: vt [6] veni,itidem incertum amisti [7].

[1] Nachgeben. [2] voluntati. [3] valde. [4] ad vtilitatem [5] propter. [6] postquam autem. [7] dimisisti.

Haud ita decet, si perpetuam vis esse affinitatem hanc,
Celare te iras. si quid est peccatum a nobis, profer [8]:
Aut ea refellendo, aut purgando [9] vobis, corrigemus,
Te iudice [10] ipso. sin ea est caussa retinendi apud vos [11],
Quia ægra est; te mi iniuriam facere arbitror, Phidippe,
Si metuis, satis vt meae domi curetur diligenter [12].
At, ita me dii ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Vt tu illam saluam magis velis, quam ego; id adeo [13] gnati caussa,
Quem ego intellexi illam haud minus, quam se ipsum, magnificare.
Neque adeo me clam [14] est, quam esse eum grauiter laturum credam [15],
Hoc si rescierit. eo domum, studeo haec prius [16], quam ille huc redeat.
P. Laches, & diligentiam vestram, & benignitatem

Noui

8 id debet iam indicare. 9 dum nos excusabimus factum erga vos. 10 tu ipse autem iudex esto. 11 quod si vero haec caussa est, cur retineatis vxorem. 12 si putas, quod illa non satis diligenter curari possit in mea domo. 13 volo. 14 & ego probe scio. 15 quam grauiter ille hoc laturus sit. 16 curare.

17 per

Noui; &, quae dicis, omnia esse, vt dicis, animum [17] induco:
Et te hoc mihi cupio credere: illam ad vos redire studeo,
Si facere possim vllo modo. L. Quae res te facere id prohibet?
Eho, nunquidnam [18] accusat virum? P. Minime, nam postquam attendi
Magis, & vi coepi cogere vt rediret, sancte [19] adiurat,
Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare [20].
Aliud fortasse aliis vitii [21] est; leni ego animo sum natus:
Non possum aduorsari meis. L. Hem Sostrata! S. Heu me miseram!
L. Certumne est istuc? P. Nunc quidem [22], vt videtur. sed nunquid vis?
Nam [23] est, quod me transire ad forum iam oportet. L. Eo tecum vna [24].

17 persuadeor. 18 num illa ob aliquam caussam. 19 *so schwur sie hoch und theuer*. 20 se non posse apud vos manere Pamphilo absente. 21 *andere haben vielleicht andere Gebrechen*. 22 certum id est. 23 habeo aliquod negotium. 24 tecum simul ibo.

ACTVS II. SCENA III.

SOSTRATA.

S. AEdepol nae nos aeque sumus omnes invisae viris,

Propter paucas; quae omnes faciunt, dignae vt videamur malo[1].
Nam, ita me ament Di, quod[2] me accusat nunc vir, sum extra noxiam[3].
Sed non facile est expurgatu[4]: ita animum induxerunt[5], socrus
Omneis esse iniquas. haud pol me[6] quidem: nam nunquam secus[7]
Habui illam, ac si ex me esset nata: nec, quei hoc mi eueniat, scio.
Nisi pol filium multimodis[8] iam exspecto vt redeat domum.

1 Omni malo. 2 propter quod. 3 omnem culpam. 4 non facile me possum excusare. 5 persuasi sunt. 6 certe vero ego iniqua non sum. 7 aliter tractaui. 8 vehementer.

ACTVS III. SCENA I.

PAMPHILVS, PARMENO, MYRRHINA.

Pam. Nemini ego plura acerba esse ex amore homini vnquam oblata[1] credo,
Quam mihi. heu me infelicem, hanccine ego vitam parsi[2] perdere?
Haccine ego caussa[3] eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat praestabilius[4], vbiuis gentium[5] aetatem[6] agere.

Quam

1 Accidisse. 2 cur ego vero peperci. 3 an ego propterea. 4 quanto melius mihi fuisset. 5 in quocunque loco. 6 viuere.

7 quibus

Quam huc redire? atque haec ita esse, miserum me rescíscere?
Nam nos omnes, quibus alicunde [7] aliquis obiectus est labos,
Omne, quod est interea tempus, priusquam id rescitum est [8], lucro est.
Par. At sic, citius quei te expedias [9] his aerumnis, reperies:
Si non rediisses, hae irae factae essent multo ampliores [10]:
Sed nunc aduentum tuum ambas, Pamphile, scio reuerituras [11].
Rem cognosces: iram expedies [12]: restitues [13] rursum in gratiam.
Leuia sunt, quae tu pergrauia esse in animum induxti [14] tuum.
Pam. Quid consolare me? an quisquam vsquam gentium est aeque miser?
Priusquam hanc vxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum:
Iam in hac re vt taceam, cuiuis facile scitu [15] est, quam fuerim miser:
Tamen nunquam ausus sum recusare eam, quam mihi obtrudit pater.

7 quibus accidit aliqua calamitas. 8 rescíscimus. 9 liberes ex. 10 maiores. 11 sed nunc scio, quod illae ambae timeant tuum aduentum. 12 compones, sedabis. 13 *du wirst sie wieder vergleichen.* 14 persuaderis. 15 quilibet facile scire potest.

Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in ea expediui animum meum,
Vixque huc contuleram; hem noua res orta est, porro ab hac quae me abstrahat.
Tum matrem ex ea re me aut vxorem in culpa inventurum arbitror [16]:
Quae cum ita esse inuenero, quid restat, nisi porro vt fiam miser?
Nam matris ferre iniurias me, Parmeno, pietas [17] iubet:
Tam vxori obnoxius [18] sum: ita olim suo me ingenio pertulit,
Tot meas iniurias quae nunquam in vllo patefecit loco. (Parmeno,
Sed magnum nescio quid necesse est euenisse [19],
Vnde [20] ira inter eas intercessit [21], quae tam permansit diu.
Par. Hoc quidem hercle paruum est: si vis vero veram rationem exsequi [22],
Non maxumas, quae maxumae sunt interdum irae, iniurias
Faciunt [23]: nam saepe [24] est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est,
Cum de eadem [25] caussa est iracundus factus inimicissimus. Pueri

16 tum ego arbitror, me inuenturum esse aut matrem aut vxorem in culpa eius rei. 17 *der schuldige Respect gegen die Mutter.* 18 obligat. 19 accidisse. 20 quapropter. 21 orta est. 22 ponderare, aestimare. 23 irae quae interdum maximae sunt, non maximas iniurias faciunt. 24 accidit. 25 propter eandem causam.

26 pre-

Pueri inter ſeſe quam pro [26] leuibus noxiis iras gerunt!
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt [27].
Itidem [28] mulieres ſunt ferme, vt pueri, leui ſententia [29]:
Fortaſſe vnum aliquod verbum hanc inter eas iram conciuerit [30].
Pam. Abi, Parmeno, intro, ac me veniſſe nuncia. Par. Hem, quid hoc? Pam. Tace.
Par. Trepidari [31] ſentio, curſari rurſum prorſum [32]: agedum, ad fores
Accede propius. hem, ſenſiſtine? Pam. Noli fabularier [33].
Pro Iupiter! audio clamorem. Par. Tute loqueris, me vetas [34]?
M. Tace, obſecro, mea gnata. Pam. Matris vox viſa eſt Philumenae.
Nullus [35] ſum. Par. Quei dum? Pam. Perii. Par. Quamobrem? Pam. Neſcio quod magnum malum
Profecto, Parmeno, me celant [36]. Par. Vxorem Philumenam [37]

pter leues culpas. 27 quia pueri infirmum animum habent, qui eos regit. 28 perinde, pariter. 29 *leichtsinnig, unbedachtsam, hitzig.* 30 excitauerit. 31 ſentio; quod aliqua trepidatio ſit. 32 quod homines curſitent ſurſum deorſum. 33 loqui. 34 & vetas me loqui? 35 perii. 36 clam me habent, mihi occultant.

Pauitare [37] nescio quid, dixerunt, id si forte est, ne scio.

Pam. Interii: cur mihi id non dixti? Par. Quia non poteram vna [38] omnia.

Pam. Quid morbi [39] est? Par. Nescio. Pam. Quid? nemone medicum adduxit? Par. Nescio.

Pam. Cesso [40] hinc ire intro, vt hoc quam primum, quidquid est, certum sciam?
Quonam modo, Philumena mea, nunc te offendam [41] affectam?
Nam si periculum vllum in te est, periisse me vna haud dubium est.

Par. Non vsus facto est mihi nunc [42], hunc intro sequi:
Nam inuisos [43] omneis nos esse illis sentio:
Heri nemo voluit Sostratam intro admittere.
Si forte morbus amplior [44] factus siet,
Quod sane nolim, maxume heri caussa mei [45];
Seruum illico introiisse dicent Sostratae:
Aliquid tulisse comminiscentur [46] mali,
(Capiti atque aetati illorum [47],) morbus quei auctus sit:
Hera in crimen veniet [48], ego [49] in magnum malum.

ACTVS

37 timere. 38 simul dicere, *auf einmahl.* 39 quo morbo laborat illa? 40 cur cesso. 41 inueniam, in quo statu. 42 non vtile aut necesse mihi nunc est. 43 exosos. 44 maior. 45 propter herum meum. 46 excogitabunt. 47 vtinam illud malum in ipsorum capita recidat! 48 accusabitur. 49 vero incidam.

1 Ve-

ACTVS III. SCENA II.

SOSTRATA, PARMENO, PAMPHILVS.

S. Nescio quid iam dudum heic audio tumultuari misera:
Male [1] metuo, ne Philumenae magis morbus aggrauescat [2]:
Quod te, Aesculapi, & te salus, ne quid sit huius [3], oro.
Nunc ad eam visam [4]. Par. Heus Sostrata. S. Ehem.
Par. Iterum istinc excludere [5].
S. Ehem, Parmeno, tu ne heic eras? Perii, quid faciam misera?
Non visam vxorem Pamphili, cum in proxumo heic sit aegra?
Par. Non visas, nec mittas quidem visendi caussa quemquam.
Nam qui amat, cui odio ipsus est, bis facere stulte duco [6]:
Laborem inanem ipsus capit, & illi [7] molestiam affert.
Tum autem filius tuus introiit videre, vt [8] venit, quid agar.
S. Quid ais? an venit Pamphilus? Par. Venit. S. Diis gratiam habeo.

1 Vehementer. 2 grauior fiat. 3 ne hoc fiat. 4 nunc videbo illam. 5 nunc iterum excluderis ab aditu, nolunt te intromitti. 6 nam puto, eum bis facere stulte, qui hunc amat, apud quem in odio est. 7 alteri. 8 postquam.

Hem, iſtoc verbo animus mihi [9] rediit, & cura ex corde exceſſit.

Par. Iam ea te [10] cauſſa maxume huc nunc introire nolo:

Nam ſi remittent quippiam Philumenae dolores,

Omnem rem narrabit, ſcio, continuo ſola [11] ſoli [12],

Quae inter vos interuenit, vnde ortum eſt initium irae.

Atque eccum video ipſum egredi. quam triſtis eſt! S. O mi gnate.

Par. Mea mater, ſalue. S. Gaudeo veniſſe ſaluum. ſaluane

Philumena eſt? Pam. Meliuſcula [13]. S. Vtinam iſtuc dii faxint!

Quid tu igitur lacrumas? aut quid [14] es tam triſtis? Pam. Recte mater [15].

S. Quid fuit tumulti [16]? dic mihi: an dolor repente inuaſit [17]?

Pam. Ita factum eſt. S. Quid morbi eſt? Pam. Febris. S. Quotidiana? Pam. Ita aiunt.

I ſodes intro, conſequar iam tam te, mea mater. S. Fiat.

Pam. Tu pueris curre, Parmeno, obuiam, atque his onera adiuta [18].

Par.

9 tuus ſermo recreauit mihi animum meum. 10 propterea. 11 Philumena. 12 Pamphilo. 13 *ſie befindet ſich etwas beſſer.* 14 cur. 15 bene me habeo. 16 cur vero tantus tumultus erat in domo. 17 illam, *überfallen.* 18 & iuua illos in portandis oneribus, bagage.

1 Pre-

Par. Quid? non sciunt ipsi viam, domum qua redeant? Pam. Cessas?

ACTVS III SCENA III.

PAMPHILVS.

P. Nequeo mearum rerum initium vllum inuenire idoneum,
Vnde exordiar, narrare, quae nec opinanti accidunt,
Partim quae perspexi his oculis, partim quae accepi auribus:
Qua me propter exanimatum citius eduxi foras [1].
Nam modo me intro vt corripui [2] timidus, alio suspicans
Morbo me visurum affectam [3], ac [4] sensi esse, vxorem: hei mihi,
Postquam me adspexere ancillae aduenisse, illico omnes simul
Laetae exclamant, venit [5], id [6] quod me repente adspexerant.
Sed continuo vultum earum [7] sensi immutari omnium,
Quia tam incommode [8] illis fors [9] obtulerat aduentum meum.
Vna illarum interea propere praecurrit, nuncians

1 Prodii, exii. 2 nam postquam timidus celeriter introiui. 3 suspicabar, meam vxorem alio morbo laborare. 4 quam quidem ego sensi. 5 Pamphilus. 6 propterea. 7 ancillarum. 8 inopportuno tempore. 9 fortuna, casus fortuitus. 10 Phi-

Me venisse, ego eius [10] videndi cupidus recta [11] consequor.
Posteaquam intro adueni, extemplo [12] eius morbum cognoui miser.
Nam neque, vt celari posset [13], tempus spatium vllum dabat:
Neque voce alia, ac res monebat, ipsa [14] poterat conqueri.
Postquam adspexi, o facinus indignum! inquam, & corripui [15] illico
Me inde lacrumans, incredibili re, atque atroci percitus [16].
Mater [17] consequitur. iam vt limen exirem, ad genua adcidit,
Lacrumans misera: miseritum [18] est. Profecto hoc sic est, vt puto,
Omnibus nobis vt res dant [19] sese, ita magni atque humiles sumus.
Hanc habere orationem mecum principio instituit [20]:
O mi Pamphile, abs te quamobrem haec abierit, caussam vides.
Nam vitium est oblatum [21] virgini olim ab nescio quo improbo:
Nunc huc confugit, te atque alios partum vt celaret [22] suum. Sed

10 Philumenae. 11 *gerades VVeges.* 12 statim. 13 occultari posset morbus. 14 Philumena. 15 statim celeriter abii. 16 territus. 17 Philumenae sequitur me. 18 *ich hatte Mitleiden mit ihr.* 19 pro statu rerum nostrarum. 20 incipit mater Philumenæ. 21 virgo vitiata est. 22 occultaret. 23 dum

Sed cum orata eius reminiſcor[23], nequeo quin lacrumem miſer.
Quaequae fors fortuna eſt, inquit[24], nobis quae te hodie obtulit[25],
Per eam te obſecramus ambae, ſi ius, ſi fas eſt, vti.
Aduerſa[26] eius per te tecta tacidaque apud omnes ſient.
Si vnquam erga te animo eſſe amico ſenſiſti eam, mi Pamphile,
Sine labore[27] hanc gratiam, te, vti ſibi des pro illa, nunc rogat.
Caeterum de reducenda[28] id fac, quod in rem[29] ſit tuam.
Parturire eam, neque grauidam eſſe ex te, ſolus[30] conſcius.
Nam aiunt tecum poſt duobus concubuiſſe eam menſibus:
Tum, poſtquam ad te venit, menſis agitur hic iam ſeptimus:
Quod te ſcire, ipſa indicat res. nunc ſi potis[31] eſt, Pamphile,
Maxume volo, doque operam, vt clam partus eueniat patrem[32],
Atque adeo omneis[33]. ſed ſi fieri id non poteſt, quin ſentiant, Di-

23 dum in memoriam revoco eius preces. 24 mater 25 attulit. 26 calamitas Philumenae. 27 facile. 28 quod ad reductionem Philumenae attinet. 29 quod tibi videbitur. 30 tu ſolus ſcis. 31 ſi fieri poteſt. 32 vt pater nihil reſciſcat de hoc partu. 33 atque adeo vt omnes homi-

Dicam abortum esse. scio, nemini aliter suspectum[34] fore,
Quin, quod verisimile est, ex te recte[35] eum natum putent.
Continuo exponetur[36]; heic tibi nihil est quidquam[37] incommodi: &
Illi miserae indigne factam iniuriam contexeris[38].
Pollicitus sum, & seruare in eo certum[39] est, quod dixi, fidem.
Nam de reducenda[40], id vero neutiquam honestum esse arbitror:
Nec faciam, etsi amor me grauiter, consuetudoque tenet[41].
Lacrumo: quae posthac futura est vita, cum in mentem venit,
Solitudoque. O fortuna, vt nunquam perpetuo es bona!
Sed iam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit,
Quem ego consilio[42] missum feci[43], idem nunc operam[44] huic dabo.

Adest

homines id nesciant. 34 neminem habiturum esse aliam suspicionem. 35 legitime. 36 partus. 37 ex hoc consilio tu nullam accipies molestiam. 38 & ita conteges iniuriam, quae facta est illi miserae. 39 decreui. 40 quod reductionem eius in domum meam attinet. 41 etsi eam vehementer amo & eius conuersatione delector. 42 *mit Fleiß und gutem Bedacht*. 43 hactenus intermisi. 44 ipse ego nunc hanc amabo.

45 Par-

Adeſt Parmeno cum pueris. hunc minime eſt opus
In hac re adeſſe: nam olim ſoli [45] credidi,
Ea [46] me abſtinuiſſe in principio, cum data [47] eſt.
Vereor ſi clamorem eius [48] hic crebro audiat,
Ne parturire intelligat. aliquo [49] mihi eſt
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

45 Parmenoni dixi. 46 ab ea ſponſa. 47 cum illa mihi data fuit vxor. 48 Philumenae. 49 ad aliquem locum neceſſe eſt vt illum ablegem.

ACTVS III. SCENA IV.

PARMENO, SOSIA, PAMPHILVS.

Par. AN'tu tibi hoc incommodum eueniſſe iter?
S. Non hercle verbis, Parmeno, dici poteſt
Tantum, quam re ipſa nauigare incommodum [1] eſt.
Par. Itane eſt? S. O fortunate, neſcis quid mali
Praeterieris, qui nunquam es ingreſſus mare.
Nam alias vt omittam miſerias, vnam hanc vide:
Dies triginta, aut plus eo, in naui fui,
Cum interea ſemper mortem exſpectabam miſer:
Ita vſque [2] aduorſa tempeſtate vſi ſumus.
Par. Odioſum [3]. S. Haud clam me eſt: denique hercle aufugerim
Potius, quam redeam, ſi eo [4] mihi redeundum ſciam.

Par.

1 Moleſtum. 2 vſque adeo. 3 moleſtum hoc eſt, *das hör ich gar nicht gerne.* 4 ad mare.

5 apud

Par. Olim quidem te caussae impellebant leues,
Quod nunc minitare facere, vt faceres, Sosia.
Sed Pamphilum ipsum video stare ante ostium.
Ite intro: ego hunc adibo, si quid me [5] velit.
Here, etiam tu heic stas? Pam. Equidem te exspecto. Par. Quid est?
Pam. In arcem transcurso opus [6] est. Par. Cui homini [7]? Pam. Tibi.
Par. In arcem? quid eo [8]? Pam. Callidemidem hospitem
Myconium, qui mecum vna aduectus [9] est, conveni [10].
Par. Perii. vouisse hunc dicam [11], si saluus domum
Rediisset vnquam, vt me ambulando rumperet [12].
Pam. Quid cessas? Par. Quid vis dicam [13]? an conveniam modo?
Pam. Imo [14], quod constitui me hodie conuenturum eum,
Non posse, ne me frustra illic exspectet: vola [15].
Par. At non noui hominis faciem. Pam. At faciam, vt noueris:
Magnus, rubicundus, crispus [16], crassus, caesius [17],
Cadauerosa [18] facie. Par. Dii illum perduint.

Quid,

5 apud me. 6 oportet vt tu celeriter curras in arcem. opus est transcurso. 7 quis debet currere? 8 ibi faciam. 9 in naui. 10 debes adire. 11 credo, hunc votum dixisse aut nuncupasse, *er habe eine Gelübte gethan.* 12 corrumperet, enecaret. 13 vt dicam huic hospiti seu peregrino. 14 dices. 25 celeriter curre. 16 *kraußharig.* 17 *er hat Katzen-Augen.* 18 *scheußlich, er sieht aus*

Quid,si non veniet? maneamne vsque ad vesperum?
Pam. Maneto: curre. Par. Non queo: ita defessus sum.
Pam. Ille [19] abiit. quid agam infelix? prorsus nescio,
Quo pacto hoc celem,quod me orauit Myrrhina,
Suae gnatae partum; nam me miseret mulieris.
Quod potero,faciam tamen,vt pietatem [20] colam:
Nam me parenti potius, quam amori, obsequi
Oportet.at at at! eccum Phidippum, & patrem.
Video: horsum [21] pergunt. quid dicam hisce,incertus sum.

aus wie der Tod oder eine Leiche. 19 Parmeno. 20 amorem & venerationem erga parentes retineam & conseruem. 21 *hieher gegen uns.*

ACTVS III. SCENA V.

LACHES, PHIDIPPVS, PAMPHILVS.

Dixtine dudum dixisse illam,se exspectare filium?
Ph. Factum [1]. L. Venisse aiunt: redeat. Pa. Quem caussam dicam patri,
Quamobrem non reducam [2], nescio. L. Quem ego heic audiui loqui?
Pa. Certum [3] obfirmare est viam me, quam decrevi persequi.

L. Ipsus

1 Omnino ego hoc dixi. 2 Philumenam. 3 decreui eam

L. Ipsus est, de quo hoc agebam tecum. Pa. Salue, mi pater.
L. Gnate mi, salue. Ph. Bene factum [4] te aduenisse, Pamphile,
Et adeo [5], quod maximum est, saluum atque validum [6]. Pa. Creditur.
L. Aduenis modo? Pa. Admodum [7]. L. Cedo [8], quid reliquit Phania
Consobrinus noster? Pa. Sane hercle homo voluptati obsequens [9]
Fuit, dum vixit: & qui sic sunt, haud multum haeredem adiuuant.
Sibi vero hanc laudem relinquunt [10]: vixit, dum vixit, bene.
L. Tum tu igitur nihil attulisti huc plus vna [11] sententia?
Pa. Quidquid est id, quod reliquit, profuit [12]. L. Imo obfuit:
Nam illum viuum & saluum vellem. Ph. Impune [13] optare istuc licet.
Ille reuiuiscet iam nunquam: & tamen, vtrum [14] malis, scio.

L. He-

eam viam retinere seu sententiam, quam semel suscepi. 4 gaudeo. 5 & gaudeo, quod adeo saluus redieris. 6 sanum & incolumem. 7 iam modo. 8 dic mihi quaeso. 9 deditus. 10 quod dicant homines; vixit &c. 11 quam vnam hanc sententiam. 12 vtile fuit. 13 licet tibi hoc optare sine periculo. 14 *welches von beyden.* quodnam ex duobus magis cupias, num vitam eius, an vero hereditatem.

15 *stosse*

L. Heri Philumenam ad se accersi hic iussit: dic iussisse te.
Ph. Noli fodere[15]: iussi. *L.* Sed eam iam remittet. Ph. Scilicet.
Pa. Omnem rem scio, vt sit gesta; adueniens audiui omnia. L. At
Istos inuidos dii perdant, qui haec libenter[16] nunciant.
Pa. Ego me scio cauisse, ne vlla merito[17] contumelia
Fieri a vobis posset, idque si nunc memorare heic velim,
Quam fideli animo & benigno in illam & clementi fui,
Vere possim, ni te ex ipsa id magis velim rescicere:
Namque eo pacto[18] maxime apud te meo erit ingenio[19] fides,
Cum[20] illa, quae nunc in me iniqua est, aequa[21] de me dixerit.
Neque mea culpa hoc discidium[22] euenisse, id testor deos.
Sed quando sese esse indignam deputat[23] matri meae,

Cui

15 *stosse mich nur nicht.* 16 *die so gar gerne sich mit neuen Zeitungen tragen.* 17 iure, propter meritum meum. 18 modo. 19 fidem habebis meo ingenio. 20 quando. 21 id quod aequum est. 22 hanc discordiam. 23 sed quoniam illa putat, sibi non decere, vt concedat matri meae.

24 per

Cui concedat, cuius mores toleret sua [24] modestia;
Neque alio pacto potest componi inter eas gratia,
Segreganda [25] aut mater a me est, Phidippe, aut Philumena.
Nunc me pietas [26] matris potius commodum [27] suadet sequi.
L. Pamphile, haud inuito [28] ad aures sermo mihi accessit tuus,
Cum te post putasse [29] omnes res prae parente intelligo.
Verum vide, ne impulsus ira praue [30] insistas, Pamphile.
Pa. Quibus iris nunc in illam impulsus [31] iniquus sim?
Quae nunquam quidquam erga me commerita est, pater,
Quod nollem: & saepe, quod vellem, meritam [32] scio.
Amoque, & laudo, & vehementer desidero:
Nam fuisse erga me miro [33] ingenio, expertus sum;
Illique exopto, vt reliquam vitam exigat

Cum

24 per suam. 25 abigenda, separanda. 26 amor, veneratio parentibus debita. 27 vtilitatem. 28 ego sermonem tuum libenter audiui. 29 cum intelligo, te neglexisse omnes res prae matre tua, & quod matrem tuam magis ames, quam omnia alia. 30 ne iniuste pergas agere, dum ira impellit. 31 quaenam ira me nunc impulerit, vt iniquus sim erga illam? 32 scio, illam fecisse. 33 amico, blando.

34 qui

Cum eo viro, me qui ſit fortunatior [34],
Quandoquidem illam a me diſtrahit neceſſitas.
Ph. Tibi in manu [35] eſt,ne fiat. L. Si ſanus [36] ſies,
Iube illam redire. Pa. Non eſt conſilium [37], pater :
Matris ſeruibo commodis. L.Quo abis ? mane.
Mane inquam : quo vadis ?Ph.Quae haec pertinacia eſt ?
L. Dixine, Phidippe, hanc rem aegre laturum eſſe eum [38] ?
Quamobrem te orabam,vt filiam remitteres.
Ph. Non credidi aedepol adeo inhumanum fore :
Ita nunc is ſibi me ſupplicaturum [39] putat ?
Si eſt [40],vt velit reducere vxorem,licet :
Sin alio eſt animo,renumeret [41] dotem huc,eat [42].
L.Ecce autem,tu quoque proterue [43] iracundus es.
Ph.Percontumax rediſti huc nobis, Pamphile.
L. Decedet iam ira haec : etſi merito iratus eſt.
Ph. Quia paullulum vobis acceſſit pecuniae [44],
Sublati [45] animi ſunt. L. Etiam mecum litigas ?
Ph. Deliberet,renuncietque [46] hodie mihi,
Velitne [47],an non vt alii,ſi huic non ſit, ſiet [48].

L.Phi-

34 qui felicior ſit, quam ego ſum. 35 in tua poteſtate eſt, *das ſtebet bey dir*. 36 ſapiens. 37 hoc conſilium ego non ſequar. 38 Pamphilum. 39 ita nunc putat ille, me ſupplicaturum ſibi. 40 ſi vult ille reducere. 41 reddat modo. 42 *und da mag er ſeiner VVege gehen.* 43 procaciter, *ſo trotzig.* 44 quia paululum pecuniae accepiſtis. 45 elati, ſuperbi ſunt veſtri animi facti. 46 *er mag mir es wieder ſagen.* 47 num velit illam reducere. 48 vt alius illam accipiat, ſi hic non vult.

49 hoc

L. Phidippe, ades, audi paucis. abiit: quid mea[49]?
Postremo inter se transigant ipsi, vt lubet:
Quando nec gnatus, neque hic mihi quidquam obtemperant:
Quae dico, parui pendunt. porto hoc iurgium[50] ad
Vxorem, cuius fiunt consilio omnia haec,
Atque in eam hoc omne, quod mihi aegre est, euomam[51].

[49] hoc attinet. [50] rixabor cum mea vxore. [51] omnem meam iram in illam effundam.

ACTVS IV. SCENA I.

MYRRHINA, PHIDIPPVS.

M. Perii, quid agam? quo me vortam: quid meo respondebo viro
Misera? nam audisse vocem pueri visus[1] est vagientis:
Ita corripuit[2] derepente tacitus sese ad filiam:
Quod si resciuerit peperisse[3], id qua[4] caussa clam habuisse me
Dicam, non aedepol scio.
Sed ostium concrepuit, credo ipsum ad me exire: nulla[5] sum.
P. Vxor vbi[6] me ad filiam ire sensit, se duxit[7] foras.

Atque

[1] Puto, eum audiisse vocem pueri lacrymantis. [2] statim ac celeriter abiit. [3] filiam. [4] non scio, quid dicam, quamobrem illud clam habuerim & occultauerim. [5] perii. [6] postquam. [7] prodiit.

8 tunc

Atque eccam video. quid agis, Myrrhina? heus tibi dico. M. Mihi ne,

Mi vir? P. Vir ego tuus ſum? virum me, aut hominem adeo eſſe deputas [8]?

Nam ſi vtrumuis horum [9], mulier [10], vnquam tibi viſus forem

Non ſic ludibrio tuis [11] factis habitus eſſem. M. Quibus [12]? P. At rogas [13]?

Peperit filia. hem! taces? ex quo [14]? M. Iſtuc rogare [15] aequum eſt patrem?

Perii: ex quo cenſes [16], niſi ex illo, cui data eſt nuptum, obſecro?

P. Credo: neque adeo arbitrari patris eſt aliter. ſed demiror,

Quid ſit, quamobrem tantopere hunc omnes nos celare [17] volueris

Partum; praeſertim cum & recte, & ſuo pepererit tempore.

Adeone peruicaci [18] eſſe animo, vt puerum praeoptares [19] perire,

Ex quo [20] inter nos ſcires poſthac amicitiam fore firmiorem,

Potius, quam eſſet cum illo [21] nupta aduorſus animi lubidinem

8 tunc vero nunc putas me eſſe hominem aut virum? 9 *eines von dieſen beyden.* 10 o mea mulier! 11 per tua facta. 12 factis meis. 13 interrogas? 14 quis pater eſt pueri, ex quo illa peperit? 15 interrogare decet. 16 ex quonam alio putas tu filiam peperiſſe? 17 nobis occultare. 18 *trotzig unbeſonnen.* 19 optares, malles. 20 puero. 21 vt illa Pamphilo nuberet. 22 quæ

Tui? Ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quae [22] te est penes.

M. Misera sum! P. Vtinam sciam ita esse istuc: sed nunc mihi in mentem venit.

De hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus:

Nam nuptam filiam negabas posse te [23] pati tuam Cum eo, qui meretrices amaret, qui pernoctaret foris [24].

M. Quamuis [25] caussam hanc suspicari, quam ipsam veram, mauolo.

P. Multo prius sciui, quam tu, illum amicam habere, Myrrhina.

Verum id vitium ego nunquam [26] decreui esse adolescentiae:

Nam id omnibus innatum [27] est. at pol iam aderit [28], se quoque etiam cum oderit.

Sed vt [29] olim te ostendisti eandem esse, nihil cessasti [30] vsque adhuc,

Vt filiam ab eo abduceres, neu [31], quod ego egissem, esset [32] ratum.

Id nunc res indicium haec facit, quo pacto factum [33] volueris.

M. A.

---

22 quae in te haeret. 23 nam dicebas, te non posse pati, tuam filiam nuptam esse cum eo. 24 extra domum. 25 malo, vt quamcunque aliam caussam suspiceris. 26 nunquam putaui, id esse vitium in adolescente, si amaret. 27 *angebohren.* 28 tempus. 29 quemadmodum. 30 amisisti. 31 & vt non illud. 32 confirmaretur. 33 vt res fieret.

34 cum

M. Adeone me esse peruicacem censes, cui mater [34] siem,
Vt eo essem animo, si ex [35] vsu esset nostro hoc matrimonium?
P. Tune prospicere [36], aut iudicare, nostram in [37] rem quod sit, potes?
Audisti ex aliquo fortasse, qui vidisse eum diceret [35]
Exeuntem aut introeuntem ad amicam. quid tum [38] postea,
Si modeste ac raro hoc fecit? nonne ea dissimulare nos
Magis humanum [39] est, quam dare operam id scire, quei [40] nos oderit?
Nam si is posset ab ea [41] sese derepente auellere,
Quei cum tot consuesset [42] annos, non eum hominem ducerem [43],
Nec virum satis firmum [44] gnatae. M. Mitte [45] adolescentem, obsecro,
Et [46] quae me peccasse ais. abi, solum solus conveni [47]:
Roga [48], velitne an non vxorem; si est [49], vt dicat, velle se,

 Red-

34 cum ego ipsius mater sim. 35 vtile esset nobis. 36 *bedencken, ersehen.* 37 quod vtile nobis. 38 *was ists denn nun mehr?* 39 decet. 40 vt ille ideo nos prosequatur. 41 amica. 42 cum qua tamen consuetudinem habuit per tot annos. 43 non putarem eum esse hominem probum. 44 constantem. 45 omitte, noli quidquam amplius dicere de hoc adolescente. 46 haec etiam omitte. 47 tu solus adire debes eum solum. 48 interroga. 49 si res ita est.

50 re-

Redde: ſin eſt autem, vt nolit, recte conſului [50] meae.
P. Siquidem ille ipſe non volt, & tu ſenſiſti eſſe in eo [51], Myrrhina,
Peccatum; aderam [52]; cuius conſilio ea par [53] fuerat proſpici.
Quamobrem incendor ira, te eſſe auſam haec facere iniuſſu [54] meo.
Interdico [55], ne extuliſſe [56] extra aedes puerum vſquam velis.
Sed ego ſtultior [57], meis dictis parere [58] hanc qui poſtulem:
Ibo intro, atque edicam [59] ſeruis, ne quoquam efferri ſinant [60]:
M. Nullam pol credo mulierem me miſeriorem vivere.
Nam [61] vt hic laturus [62] hoc ſit, ſi ipſam rem, vt ſiat, reſciuerit.
Non aedepol clam [63] me eſt; cum hoc, quod lenius eſt, tam animo iracundo tulit:
Nec, qua via [64] ſententia [65] eius, mutari poſſit, ſcio.
Hoc

50 rectum conſilium dedi meae filiae. 51 in ea re eſſe peccatum. 52 *ſo war ich doch da.* 53 decuiſſet, meum erat officium, haec proſpicere per meum conſilium, 54 dum ego id non iuſſi. 55 & iam nunc prohibeo. 56 efferre. 57 ſum. 58 qui poſtulo, vt haec mulier ſermoni meo obediat. 59 dicam, iubebo. 60 puerum. 61 quomodo. 62 Phidippus. 63 ego ſentio ac probe ſcio. 64 quo modo aut conſilio. 65 eius propoſitum.

66 cum

Hoc mi vnum ex plurimis miseriis reliquum fuerat malum,

Si, puerum vt tollam, cogit, cuius qui sit nescimus [66] pater.

Nam cum compressa [67] est gnata, forma [68] in tenebris nesci non quita [69] est:

Neque detractum ei tum quidquam est, quei post [70] possit nosci, qui siet:

Ipse eripuit vi, in digito quem habuit, virgini abiens [71] annulum;

Simul vereor, Pamphilus ne orata [72] nostra nequeat diutius

Celare, cum sciet alienum puerum tolli [73] pro suo [74].

66 cum tamen nesciamus, quis pater sit huius pueri. 67 stuprata. 68 facies stupratoris. 69 potuit. 70 ex quo postea. 71 ipse abiens eripuit vi annulum virgini, quem ipsa habuit in digito. 72 preces. 73 educari. 74 filio.

ACTVS IV. SCENA II.

SOSTRATA, PAMPHILVS.

5. NOn clam 1 me est, mi gnate, tibi me esse suspectam, vxorem tuam

Propter meos mores hinc abiisse, etsi ea dissimulas sedulo.

Verum ita me dii ament, itaque obtingant 2 ex te, quae exopto mihi, vt

Nunquam sciens commerui 3, merito vt caperet odium illam mei 4:

 Te-

1 Ego bene scio. 2 & ita mihi accidant ex te. 3 feci aliquid, commisi. 4 vt illa me odisset merito meo aut culpa

Teque antequam me amare rebar [5], ei rei firmasti fidem:
Nam mihi intus tuus pater narrauit modo [6], quo pacto me habueris
Praepositam amori [7] tuo. nunc tibi me certum [8] est contra gratiam
Referre, vt apud me praemium esse positum pietati [9] scias.
Mi Pamphile, hoc & vobis, & meae commodum [10] famae arbitror:
Ego rus abituram hinc cum tuo [11] me esse certo decreui patre,
Ne mea praesentia obstet, neu [12] caussa vlla restet reliqua,
Quin tua Philumena ad te redeat, *P.* Quaeso quid istuc consilii est?
Illius stultitia victa [13], ex vrbe tu rus habitatum migres?
Haud [14] facies; neque sinam: vt qui nobis, mater, maledictum velit,
Mea pertinacia esse dicat factum [15], haud tua modestia.

Tum

culpa mea. 5 & antequam adhuc putabam, quod tu me amares, in ea persuasione me confirmasti. 6 iam modo. 7 me praeposueris tuo amori. 8 nunc decreui tibi gratiam referre. 9 amori tuo erga me. 10 vtile esse. 11 ego certo decreui, me hinc abiturum esse rus cum tuo patre. 12 neque vt. 13 an tu victa per stultitiam vxoris abeas ex vrbe ad habitandum in praedio? 14 sane id non facies. 15 hoc esse factum per meam per-

Tum,tuas amicas te, & cognatas deserere, & festos dies,
Mea caussa,nolo [16]. S. Nihil pol iam istaec res mihi voluptatis ferunt [17].
Dum aetatis tempus tulit,perfuncta satis [18] sum; satias [19] iam tenet
Studiorum istorum: haec mihi nunc cura est maxuma,vt ne cui meae
Longinquitas aetatis obstet [20],mortemue exoptet meam.
Heic video me esse inuisam immerito: tempus est concedere [21].
Sic optume,vt ego opinor, omnes caussas praecidam [22] omnibus,
Et me hac suspicione exsoluam [23], & illis morem gessero [24].
Sine me obsecro effugere [25],volgus quod male audit mulierum.
P. Quam fortunatus ceteris sum rebus, absque vna [26] hac foret,

pertinaciam. 16 praeterea nolo, vt tu deseras tuas amicas & festos dies propter me. 17 hae res non amplius me delectant. 18 has res satis vsurpaui, quamdiu licuit per aetatem iuuenilem. 19 nunc vero satura sum harum rerum. 20 ne diuturna mea vita obstet cuiquam. 23 *es ist nun Zeit, daß ich ausweiche*, 22 adimam, *abschneiden*. 23 liberem. 24 obsequar. 25 vt effugiam, euitare possim id, propter quod communiter mulieres malam famam acceperunt. 26 si haec vna res non esset.

Hanc matrem habens [27] talem, illam autem vxorem ! S. Obsecro, mi Pamphile,
Non tute incommodam rem, vt quaeque est, in animum inducas [28] pati.
Si caetera sunt ita, vt tu vis, itaque [29] vt esse ego illam existumo,
Mi gnate, da veniam [30] hanc mihi, reduc illam. *P.* Vae misero mihi !
S. Et [31] mihi quidem: nam haec res non minus me male habet, quam te, gnate mi.

27 dum habeo. 28 noli persuaderi, hanc rem, quam tu pateris, nimium incommodum, grauem aut molestam esse, pro eo ac iam viuere solent mulieres. 29 atque ita. 30 *thue mir die Liebe oder den Gefallen.* 31 & vae etiam mihi.

ACTVS IV SCENA. III.

LACHES, SOSTRATA, PAMPHILVS.

L. QVem cum istoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi, vxor [1]:
Istuc est sapere qui [2], vbicunque opus sit, animum possis flectere,
Quod faciundum sit post fortasse, hoc [3] nunc si feceris.
S. Fors pol fuat [4]. L. Abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu me feres [5]. S. Spe-

1 Vxor mea, ego stans procul hinc audiui sermonem, quem habuisti cum istoc. 2 vt, si. 3 si nunc & statim facias, quod postea fortassis faciendum sit necessario. 4 hoc fortuna faciat, & faueat mihi, nec simile quidquam mihi eueniat. εὐφημισμός. 5 *da wollen wir uns vertra-*

S. Spero mecaſtor. L. I ergo intro, & compone [6] quae tecum ſimul
Ferantur. dixi. S. Ita, vt iubes, faciam. *P.* Pater.
L. Quid vis, Pamphile? *P.* Abire hinc matrem [7]? minime [8]. L. Quid ita iſtuc [9]? *P.* Quia
De vxore incertus ſum etiam, quid facturus ſiem. L. Quid eſt?
Quid vis niſi reducere [10]? *P.* Equidem cupio [11], & vix [12] contineo: ſed
Non minuam [13] meum conſilium; ex [14] vſu quod eſt, id perſequar.
Credo, ſi non reducam, ea gratia concordes [15] magis fore.
L. Neſcias. verum tua refert [16] nihil, vtrum [17] illae fecerint,
Quando haec abierit: odioſa [18] haec aetas eſt adoleſcentulis:
E medio aequum excedere [19] eſt. poſtremo nos iam fabulae
Sumus, Pamphile, ſenex, atque anus [20].
Sed video Phidippum per tempus [21] egredi, accedamus [22].

 ACTVS

tragen. 6 *packe zuſammen.* 7 an mater hinc abeat? 8 hoc ego ſane non patiar. 9 cur vero non abeat illa? 10 ego puto te nihil aliud velle, quam illam reducere. 11 illam reducere. 12 vix me. 13 *es wird nun wohl dabey bleiben.* 14 & quod mihi videbitur vtile, illud faciam. 15 propterea illas fore magis concordes. 16 hoc ad te nihil attinet. 17 num amicae inuicem ſint an inimicae. 18 adoleſcentes odiſſe ſolent ſenes ſuos parentes. 19 neceſſe eſt, vt ſenes parentes moriantur. 20 ſenex pater atque anus fabula ſit & ludibrium liberis. 21 opportune. 22 ad illum.

ACTVS IV. SCENA IV.

PHIDIPPVS, LACHES, PAMPHILVS.

Ph. Tibi quoque aedepol sum iratus, Philumena,
Grauiter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter:
Etsi tibi caussa est de hac [1] re, mater te impulit [2]:
Huic vero nulla [3] est. *L.* Opportune te mihi,
Phidippe, in ipso tempore ostendis [4]. *Ph.* Quid est?
Pa. Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?
L. Dic filiae, rus concessuram [5] hinc Sostratam:
Ne reuereatur, minus iam quo redeat domum [6]. *Ph.* Ah,
Nullam de his rebus culpam commeruit tua [7]:
A Myrrhina haec sunt mea vxore exorta omnia [8].
Pa. Mutatio [9] fit. *Ph.* Ea [10] nos perturbat, Lache.
Pa. Dum ne reducam [11], turbent porro, quam [12] velint.
Ph. Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest,
Affinitatem hanc sane perpetuam volo:

Sin

1 Quamuis tu caussam & excusationem habes. 2 quoniam mater te impulit. 3 haec vero nullam potest caussam praetendere. 4 opportune tu mihi obuiam venis, te offers. 5 concedere, ire velle. 6 ne illa timeat domum redire. 7 vxor Sostrata. 8 Myrrhina mea est auctor omnium harum rerum. 9 totius negotii. 10 mutatio. 11 modo ne cogat illam reducere. 12 quam vehementer velint, pro suo arbitrio.

13 quo-

Sin eſt, vt aliter [13] tua fiet ſententia,
Accipias puerum, *Pa.* Senſit peperiſſe [14]: occidi!
L. Puerum? quem puerum? *Ph.* Natus eſt nobis nepos:
Nam abducta a vobis praegnans fuerat filia,
Neque fuiſſe praegnantem [15] vnquam ante hunc ſciui diem.
L. Bene [16], ita me dii ament, nuncias: gaudeo,
Natum illum, & tibi illam ſaluam [17]: ſed quid mulieris
Vxorem [18] habes? aut quibus moratam moribus [19]?
Nos ne hoc celatos [20] tamdiu? nequeo ſatis,
Quam hoc mihi videtur factum praue [21], proloqui [22].
Ph. Non tibi illud factum minus placet [23] quam mihi, Lache.
Pa. Etſi iam dudum fuerat ambiguum [24] hoc mihi,
Nunc non eſt, cum eam conſequitur alienus [25] puer.

 L.Nul-

13 quod ſi vero aliam habes ſententiam. 14 Philumenam. 15 Philumenā. 16 laetum aliquod. 17 eſſe filiam. 18 qualis eſt mulier vxor tua? *iſt dein VVeib nicht eine artigeFrau!* 19 *oder was hat ſie doch vor eine ſeltzame VVeiſſe.* 20 an decuit haec tamdiu nos celare? 21 inique. 22 dicere, eloqui. 23 aeque mihi diſplicet hoc factum quam tibi. 24 eram quidem dudum in dubio de hac re. 25 iam vero in dubio amplius non ſum, quoniam puer, qui

L. Nulla tibi, Pamphile, heic iam consultatio [26] est.
Pa. Perii. L. Hunc videre saepe optabamus diem,
Cum ex te esset aliquis [27], qui te appellaret patrem:
Euenit [28]: habeo gratiam diis. Pa. Nullus sum.
L. Reduc vxorem, ac noli aduorsari mihi.
Pa. Pater, si ex me illa liberos vellet sibi [29],
Aut se esse mecum nuptam, satis certo scio,
Non me clam haberet, quae celasse intelligo [30].
Nunc, cum eius alienum [31] esse a me animum sentiam,
Nec conuenturum inter nos post hac [32] arbitrer,
Quamobrem reducam? L. Mater quod suasit sua,
Adolescens mulier fecit, mirandumne id est?
Censen'te posse reperire vllam mulierem,
Quae careat culpa? an quia non delinquunt [33] viri?
Ph. Vosmet videte iam, Lache, & tu, Pamphile,
Remissam [34] opus sit vobis, an reductam domum
Vxor quid faciat, in manu [35] non est mea.
Neutra in re vobis difficultas a [36] me erit,
Sed quid faciemus puero [37]? L. Ridicule rogas [38],
Quid-

qui me patrem non habet, sequitur illam. 26 dubitatio. *Bedenckzeit*. 27 natus, genitus. 28 factum hoc itaque nunc est. 29 si illa vellet liberos sibi nasci ex me. 30 illa sane mihi non occultaret id, quod tamen intelligo celasse. 31 abalienatum. 32 nec putem, nos posse posthinc concordes viuere. 33 annon viri etiam peccant? 34 an opus sit, vt illa remittatur ad parentes, an vt reducatur. 35 potestate. 36 ego vobis in neutra re difficultates ponam. 37 de puero. 38 interrogas.

39 fiet

Quidquid futurum [39] eſt, huic reddas ſuum [40] ſcilicet,
Vt alamus noſtrum. Pa. Quem [41] ipſe neglexit pater,
Ego alam? L. Quid dixti? eho, an non alemus [42], Pamphile?
Prodemus quaeſo [43] potius? quae haec amentia eſt?
Enim vero prorſus iam tacere non queo.
Nam cogis ea, quae nolo, vt praeſente hoc loquar [44].
Ignarum cenſes tuarum lacrumarum eſſe me?
Aut, quid ſit id, quod ſolicitere [45] ad hunc modum?
Primum hanc vbi [46] dixti cauſſam, te propter tuam
Matrem non poſſe habere iam vxorem domi:
Pollicita eſt [47] ea, ſe conceſſuram ex aedibus.
Nunc, poſtquam ademtam hanc quoque tibi cauſſam [48] vides;
Puer quia clam te eſt natus, nactus alteram [49] es.
Erras, tui animi ſi me eſſe ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum vt abducas tuum.

39 fiat. 40 puerum, filium. 41 puerum. 42 puerum. 43 *ſollen wir ihn umkommen und verderben laſſen?* 44 nam cogis me, vt haec loquar in huius praeſentia, quae nolui dicere. 45 rogaris vſque adeo vehementer. 46 poſtquam. 47 illa promiſit. 48 praetextum. 49 cauſſam

Quam longum ſpatium amandi amicam tibi dedi [50]?
Sumtus, quos feciſti in eam, quam animo aequo tuli?
Egi atque oraui, tecum vxorem ut duceres:
Tempus dixi eſſe: impulſu duxiſti meo.
Quae tum, obſecutus [51] mihi, feciſti vt decuerat.
Nunc animum rurſum ad meretricem induxti [52] tuum:
Cui tu obſecutus, facis huic [53] adeo iniuriam.
Nam in eandem vitam te reuolutum [54] denuo
Video eſſe. Pa. Mene [55]? L. Te ipſum: & facis iniuriam,
Cum fingis falſas cauſſas ad diſcordiam,
Vt cum illa vivas, teſtem hanc cum abs te amoueris;
Senſitque adeo vxor: nam ei [56] cauſſa alia quae fuit,
Quamobrem abs te abiret? Ph. Plane hic diuinat [57]: nam id eſt.
Pa. Dabo iusiurandum, nihil eſſe iſtorum [58] tibi. L. Ah!
Reduc vxorem: aut quamobrem non opus [59] ſit, cedo [60].

Pa.Non

50 quam longum tempus amandi meretricem dedi tibi, vt tandem aliquando animum tuum inclines ad vxorem. 51 dum mihi obtemperas. 52 applicaſti, conuertiſti. 53 vxori. 54 recidiſſe. 55 egone reuolutus ſim? 56 vxori. 57 *er hat es errathen.* 58 *daß nichts daran ſey.* 59 vt illam reducas. 60 dic mihi.

61 cogi-

Pa. Non eſt nunc tempus. L. Puerum accipias, nam is quidem
In culpa non eſt: poſt de matre videro [61]
Pa. Omnibus modis miſer ſum: nec, quid agam, ſcio.
Tot nunc me rebus miſerum concludit [62] pater.
Abibo hinc, praeſens quando promoueo [63] parum,
Nam puerum iniuſſu credo non tollet [64] meo,
Praeſertim in ea re cum ſit mihi adiutrix ſocrus.
L. Fugis [65]? hem, nec quidquam certi reſpondes mihi?
Num tibi videtur eſſe apud [66] ſeſe? ſine [67]:
Puerum, Phidippe, mihi cedo [68], ego alam. Ph. Maxume.
Non mirum fecit vxor, ſi hoc aegre tulit:
Amarae [69] mulieres ſunt, non facile haec ferunt:
Propterea [70] haec ira eſt; nam ipſa narrauit mihi:
Id ego praeſente hoc tibi nolebam dicere:
Neque ei credebam primo, nunc verum [71] palam eſt.
Nam omnino abhorrere animum huic video nuptiis [72].

L. Quid

61 cogitabo, proſpiciam. 62 *treibet mich ein.* 63 *weil ich doch wenig ausrichte.* 64 nam credo, non educabit puerum contra voluntatem meam. 65 tune abibis? 66 num tibi ille videtur ſanus & ratione praeditus? 67 concede. 68 porrige. 69 durae, difficiles. 70 & haec cauſſa irae eſt. 71 ſed nunc res patefacta eſt. 72 nam video, animum huic abhorrere a nuptiis.

73 illam

L. Quid ergo agam, Phidippe? quid das consilii?
Ph. Quid agas? meretricem hanc primum adeundam censeo:
Oremus[73]: accusemus grauius: denique
Minitemur, si cum illo habuerit rem postea.
L. Faciam, vt mones. puer, eho, curre ad Bacchidem hanc
Vicinam nostram: huc euoca verbis[74] meis.
Et te[75] oro porro, in hac re adiutor sis mihi. Ph. Ah,
Iam dudum dixi, itidemque nunc dico, Lache,
Manere affinitatem hanc inter nos volo,
Si vllo modo est vt possit[76]; quod spero fore.
Sed visne adesse me vna, dum istam conuenis[77]?
L. Immo vero abi: aliquam puero nutricem para.

73 illam, *wir wollen ihr gute und böse VVorte geben*, 74 meo nomine. 75 Phidippum. 76 si vllo modo id fieri potest. 77 dum loqueris cum illa.

ACTVS V. SCENA I.

BACCHIS, LACHES.

B. NOn hoc de[1] nihilo est, quod Laches me nunc conuentam[2] esse expetit:
Nec pol me multum fallit, quin, quod suspicor, sit quod velit.
L. Videndum est, ne minus propter iram hanc impetrem, quam[3] possiem;

Aut

1 Non frustra est, non sine caussa. 2 conuenire vult. 3 videndum est, ne propter iram meam aut dura verba minus ab illa impetrem, quam alioquin impetrare possem.

4 quod

Aut ne quid faciam plus, quod post me minus fecisse satius [4] sit.
Aggredior [5]. Bacchis, salue.
B. Salue, Laches. L. Credo aedepol te non nihil mirari, Bacchis,
Quid sit, quapropter te huc foras puerum euocare iussi.
B. Ego pol quoque etiam timida sum, cum venit in mentem, quae [6] sim,
Ne nomen mihi quaesti [7] obsiet: nam mores facile [8] tutor.
L. Si vera dicis, nihil tibi est a me pericli, mulier: nam
Iam aetate ea sum, vt non siet peccato mihi ignosci aequum:
Quo magis omnes res cautius, ne temere [10] faciam, accuro:
Nam si facis, facturaue es, bonas quod par [15] est facere;
Inscitum [12], offerre [13] iniuriam tibi immerenti, iniquum [14] est.

B.Est

4 quod postea melius esset, si non fecissem. 5 adibo illam. 6 meretrix scilicet. 7 quaestus meretricius. 8 meos tuebor & defendam. 9 vt aequum non sit, me ignoscere omnibus peccatis. 10 temerarie. 11 quod decet facere bonas mulieres. 12 non fas est. 13 facere. 14 & id etiam iniquum foret.

15 ha-

B. Est magnum ecastor gratiam de hac re quod tibi habeam[15]: nam qui
Post factam iniuriam expurget, mihi parum[16] prosit. sed
Quid istuc est? L. Meum receptas filium ad te Pamphilum. B. Ah!
L. Sine dicam. vxorem hanc prius quam duxit, vostrum amorem pertuli.
Mane: nondum etiam dixi id, quod volui. nunc hic vxorem habet.
Quaere alium firmiorem[17] tibi, dum consulendi tempus est.
Nam neque ille hoc animo erit aetatem[18], neque pol eadem ista aetate[19] tu.
B. Quis id ait? L. Socrus. B. Mene[20]? L. Te ipsam: & filiam abduxit suam,
Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui est, exstinguere.
B. Aliud si scirem, quei[21] firmare meam apud vos possem fidem,
Sanctius quam iusiurandum, id pollicerer tibi, Laches,
Me segregatum[22] habuisse, vxorem vt[23] duxit, a me Pamphilum.

L. Le-

15 habeo profecto caussam tibi agendi magnas gratias. 16 nam ille mihi parum prosit, qui se excuset post factam mihi iniuriam. 17 constantiorem amicum. 18 semper. 19 & tu etiam fies senex mulier. 20 id facere. 21 per quod. 22 quod Pamphilus non venerit ad me. 23 postquam, ex quo.

24 dic

G. Lepida es. sed scin', quid volo potius, sodes, facias? B. Quid cedo [24]?
L. Eas ad mulieres huc intro, atque istuc iusiurandum idem
Polliceare illis: exple animum [25] iis, teque hoc crimine expedi [26].
B. Faciam, quod pol, si esset alia ex hoc [27] quaestu, haud faceret, scio,
Vt de tali [28] caussa nuptae mulieri se ostenderet:
Sed nolo falsa fama [29] esse gnatum suspectum tuum,
Nec leuiorem [30] vobis, quibus est minime æquum, viderier
Immerito. nam meritus de me est, quod queam, illi vt commodem [31].
L. Facilem beneuolumque lingua [32] tua iam tibi me reddidit:
Nam non sunt solae arbitratae [33] haec ego quoque etiam credidi.
Nunc cum ego te esse praeter nostram opinionem [34] comperi,
Fac eadem vt sis porro: nostra vtere amicitia vt voles,

Ali-

24 dic mihi. 25 *thue ihnen doch den Gefallen.* 26 libera. 27 meretricio, quod sane alia meretrix non faceret. 28 propter talem caussam. 29 per falsam famam. 30 *leichtsinniger, liederlicher.* 31 *zu gefallen lebe.* 32 sermo tuus. 33 ita censuerunt, in ea opinione fuerunt. 34 longe aliter, quam nos putauimus.

35 mole-

Aliter si facis, reprimam me, ne aegre [35] quidquam ex me audias.

Verum te hoc moneo vnum, qualis sim amicus, aut quid possiem,

Potius quam inimicus, periclum [36] facias. B. Faciam sedulo.

35 molestum, taediosum. *36 probiren, versuchen.*

ACTVS V. SCENA II.

PHIDIPPVS, LACHES, BACCHIS.

P. Nihil apud me tibi defieri [1] patiar, quin, quod opus sit,

Benigne praebeatur.

Sed cum tu, satura atque ebria [2] eris, puer vt satur sit, facito.

L. Noster socer, video, venit: puero nutricem adducit.

Phidippe, Bacchis deierat persancte [3]. P. Haeccine ea est? L. Haec est.

P. Nec pol istae [4] metuunt Deos: neque has [5] respicere Deos opinor,

B. Ancillas dedo: quolibet cruciatu per me [6] exquire.

Haec res heic agitur: me facere, Pamphilo vt vxor redeat,

Oportet: quod si perficio, non poenitet me famae,

So-

1 Deesse, ego tibi omnia faciam. 2 *wenn du dich satt gegessen und getruncken hast.* 3 *sie schwert hoch und theuer.* 4 meretrices. 5 nec opinor, quod Dii respiciant meretrices. 6 per me licet.

7 no-

Solam fecisse id, quod aliae meretrices facere fugitant[7].
L. Phidippe, nostras mulieres suspectas falso nobis
In re ipsa inuenimus: porro hanc[8] nunc experiamur, nam si
Compererit falso crimini tua se vxor credidisse[9],
Missam iram faciet: sin autem est ob eam rem iratus gnatus,
Quod peperit vxor clam, id leue[10] est; cito ab eo haec ira abscedet.
Profecto in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.
P. Velim quidem hercle. L. Exquire: adest: quod satis[11] sit, faciet ipsa.
L. Quid istaec mihi narras? an quia non tute audisti dudum,
De hac re animus meus vt sit, Laches? illis modo exple animum.
L. Quaeso aedepol, Bacchis, quod mihi es pollicita, tute[12] vt serues.
B. Ob eam rem vis ergo introeam? L. I, atque exple animum iis, vt credant.
B. Eo; etsi scio pol his fore meum conspectum inuisum hodie:

Nam

7 nolunt. 8 Bacchidem. 9 si vxor intelliget, se credidisse falsae accusationi. 10 *das ist etwas geringes, eine Bagatelle.* 11 rectum. 12 tu ipsa.

13 con-

Nam nupta [13] meretrici hostis est, a viro vbi segregata est.
L. At hae amicae erunt, vbi [14], quamobrem adueneris, rescifcent. P. Atqui
Easdem amicas fore tibi promitto, rem vbi cognorint:
Nam illas errore, & te simul suspicione exsolues [15].
B. Perii! pudet Philúmenae: me sequimini intro ambae.
L. Quid mi est, quod malim [16], quam quod huic intelligo euenire, vt
Gratiam ineat sine suo dispendio [17], & mihi prosit?
Nam si [18] est, vt haec nunc Pamphilum vere ab se segregarit;
Scit, sibi nobilitatem [19] ex eo, & rem [20] natam, & gloriam esse.
Referet gratiam ei, vnaque opera [21] nos sibi amicos iunget.

13 coniux. 14 quando. 15 liberabis. 16 quid magis velim ac desiderem. 17 damno. 18 ita est. 19 honorem. 20 opes partas; illa acquiret honorem, diuitias & gloriam ex eo. 21 *mit einer arbeit und Mühe.*

ACTVS V. SCENA III.

PARMENO, BACCHIS.

P. AEdepol nae esse meam herus operam deputat parui pretii,

Qui

Qui ob rem nullam misit [1] frustra vbi totum defedi diem,
Myconium hospitem dum exspecto in arce Callidemidem.
Itaque ineptus [2] hodie dum illic sedeo, vt quisque [3] venerat,
Accedebam. adolescens, dic dum quaeso, tune es Myconius?
Non sum; & Callidemides? non hospitem ecquem [4] Pamphilum
Heic habes? omnes negabant: neque eum quemquam esse arbitror.
Denique hercle iam pudebat: abii, sed, quid [5] Bacchidem
Ab nostro affine exeuntem video? quid huic [6] heic res est?
B. Parmeno, opportune te offers [7], propere curre ad Pamphilum.
P. Quid eo [8]? B. Dic me orare vt veniat. P. Ad te? B. Immo [9] ad Philumenam.
P. Quid rei [10] est? B. Tua quod nil refert, percunctari [11] desinas.
P. Nil aliud dicam? B. Etiam [12]: cognosse annulum illum Myrrhinam

Gna-

1 Per totam vrbem, ad arcem. 2 frustra, *wie ein Narre.* 3 quemcunque aduenientem? 4 aliquem. 5 cur. 6 Bacchidi. 7 aduenis. 8 apud ipsum faciam. 9 dic vt veniat. 10 cur vero desideras, vt Pamphilus ad te veniat. 11 inquirere. 12 hoc dicas ei.

13 Myr-

Gnatae suae[13] fuisse, quam olim mihi ipsus dederat. P. Scio.
Tantumne est? B. Tantum, aderit[14] continuo, hoc vbi ex te audiuerit.
Sed cessas? P. Minime equidem[15]: nam hodie mihi potestas[16] haud data est:
Ita cursando, atque ambulando totum hunc contriui[17] diem.
B. Quantam obtuli aduentu meo laetitiam Pamphilo hodie!
Quot commodas res attuli! quot autem ademi curas!
Gnatum ei restituo, qui pene harum ipsiusque[18] opera periit:
Vxorem quam nunquam est[19] ratus posthac se habiturum, reddo:
Qua re suspectus suo patri & Phidippo fuit, exsolvi[20].
Hic adeo his rebus annulus fuit initium inueniundis[21].
Nam memini, abhinc menses decem fere ad me nocte prima
Confugere anhelantem[22] domum, sine comite, vini plenum,

Cum

13 Myrrhinam cognouisse, quod annulus hic fuerit filiae suae. 14 statim adueniet. 15 cesso. 16 occasio cessandi. 17 peregi, *zugebracht*. 18 per harum & sui ipsius operam. 19 putauit. 20 eum liberare. 21 hic annulus initium dedit ad has res inueniendas. 22 *da er keinen Odem mehr hatte.*

23 cur

Cum hoc annulo. extimui illico: Pamphile, inquam amabo,
Quid[23] exanimatus es obsecro? aut vnde annulum istum nactus[24];
Dic mihi. ille alias res agere se simulare[25]: postquam id video,
Nescio quid suspicarier[26]; magis coepi instare[27], vt dicat.
Homo[28] se fatetur vi in via nescio quam compressisse[29]:
Dicitque sese illi annulum, dum luctat[30], detraxisse:
Eum[31] haec cognouit Myrrhina in digito modo me habentem:
Rogat[32], vnde sit. narro omnia haec; inde est cognitio[33] facta:
Philumenam compressam[34] esse ab eo, & filium inde hunc natum.
Haec tot propter[35] me gaudia illi contigisse laetor:
Et si hoc meretrices aliae nolunt[36]: neque enim est in rem[37] nostram,
Vt quisquam amator nuptiis laetetur[38]. verum ecastor

23 cur ita timidus es. 24 accepisti. 25 coepit. 26 coepi. 27 rogare illum. 28 Pamphilus. 29 stuprasse. 30 cum illa. 31 annulum. 32 illa interrogat me. 33 & ita cognouimus totam rem. 34 grauidam factam esse, 35 per me. 36 non optant, aegre faciunt. 37 nobis vtile. 38 nuptias contrahat.

Nunquam animum quaesti[39] gratia ad malas adducam partes[40].
Ego dum illo[41] licitum est, vsa sum benigno & lepido, & comi.
Incommode mihi nuptiis euenit[42]: factum fateor.
At pol me fecisse arbitror, ne id merito mihi eueniret.
Multa ex quo fuerint commoda[43], eius incommoda aequum est ferre.

39 propter quaestum. 40 artes, fraudes. 41 dum licuit illo vti. 42 aegre tuli, quod ille vxorem duceret. 43 aequum est, eius incommoda ferre, a quo multa commoda prius accepi.

ACTVS V. SCENA IV.

PAMPHILVS, PARMENO, BACCHIS.

Pam. Vide, mi Parmeno etiam sodes, vt[1] mi haec certa & clara attuleris:
Ne me in breue hoc coniicias tempus, gaudio hoc falso[2] frui.
Par. Visum[3] est. Pam. Certone? Par. Certe. Pam. Deus sum[4], si hoc ita est. Par. Verum reperies.
Pam. Manedum, sodes: timeo ne aliud esse credam, atque aliud nuncies.

Par.

1 Vt rem veram & satis certam mihi narraueris. 2 ne facias, vt falso hoc gaudio fruar breui tempore. 3 ego ipse vidi, & putaui rem esse certam. 4 felicissimus.

Par. Maneo. Pam. Sic te dixisse opinor inuenisse Myrrhinam,
Suum annulum habere Bacchidem. Par. Factum. Pam. Eum quem ego olim dedi:
Eaque hoc te nunciare mihi iussit: itane factum? Par. Ita inquam.
Pam. Quis me est fortunatior, venustatisque [5] adeo plenior?
Egone te pro hoc nuntio quid [6] donem? quid? quid? nescio [7].
Par. At ego scio. Pam. Quid? Par. Nihil enim [8].
Nam neque in nuncio, neque in me ipso, tibi boni quid sit.
Scio. Pam. Egone, qui ab Orco [9] mortuum me reducem in lucem feceris,
Sinam sine munere a me abire? ah nimium me ingratum putas.
Sed Bacchidem eccum video stare ante ostium.
Me exspectat credo: adibo. B. Salue Pamphile.
Pam. O Bacchis, o mea Bacchis, seruatrix mea!
B. Bene factum, & volupe [10] est. Pam. Factis [11] vt credam facis:

simus. 5 gaudii, elegantiae. 6 aliqua re. 7 quid tibi donem nescio. 8 mihi dabis. 9 qui me reduxisti mortuum ex inferno ad lucem. 10 gaudeo. 11 facis per

Antiquamque adeo tuam venuſtatem [12] obtines,
Vt voluptati obitus, ſermo, aduentus tuus, quocunque adueneris,
Semper ſiet [13]. B. At tu ecaſtor morem antiquum atque ingenium obtines,
Vt vnus omnium homo [14] te vivat nunquam quiſquam blandior.
Pam. Ha, ha, hae, tune mihi iſtuc [15]? B. Recte amaſti, Pamphile, vxorem tuam:
Nam nunquam ante hnnc diem meis oculis eam, quod noſſem, videram:
Perliberalis [16] viſa eſt. Pam. Dic verum. B. Ita me dii ament, Pamphile.
Pam. Dic mihi, harum rerum nunquid dixti iam patri? B. Nil. Pam. Neque opus eſt
Adeo mutito [17]: placet hoc non fieri itidem, vt [18] in comoediis,

Omnia

per facta tua vt id credam. 12 *Manierlichkeit, Freundlichkeit, Galanterie.* 13 vt gaudeam, quando mihi obuiam venis, mecum loqueris, ad me venis. 14 vt nunquam quiſquam homo omnium hominum blandior viuat, quam tu vnus. 15 dicis. 16 honeſta, admodum pulcra. 17 *du hætteſt eben nicht nöthig gehabt, ſo gar ſtille davon zu ſchweigen.* 18 quemadmodum in comoediis fieri ſolet.

19 dece-

Omnia vbi omnes reſciſcunt, heic, quos par fuerat[19] reſciſcere,

Sciunt; quos non autem ſcire aequum eſt, neque reſciſcent, neque ſcient.

B. Imo etiam, hoc quei[20] occultari poſſe facilius credes, dabo[21]:

Myrrhina ita Phidippo dixit, iuriiurando ſe meo

Fidem habuiſſe,& propterea te ſibi purgatum[22]. Pam. Eſt optume:

Speroque rem hanc eſſe euenturam nobis ex ſententia[23].

Par. Here, licet ſcire ex te, hodie quid ſit quod feci boni?

Aut quid iſtuc eſt, quod vos agitis? Pam.Non[24]. Par.Suſpicor tamen.

Ego ne abOrco hunc mortuum[25]? quo pacto[26]? Pam.Neſcis Parmeno,

Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta aerumna extraxeris[27].

Par. Imo vero ſcio, neque hoc imprudens feci. Pam.Ego iſtuc ſatis ſcio. Par. An

19 decebat. 20 quomodo. 21 indicabo. 22 excuſatum eſſe. 23 ex voto. 24 non licet tibi hoc ſcire. 25 reduxi ad lucem. 26 reduxerim. 27 me.

Temere quidquam Parmenonem praetereat [28],
quod facto [29] vsus sit?

Pam. Sequere me intro, Parmeno. Par. Sequor e-
quidem. Plus hodie boni
Feci imprudens, quam sciens ante hunc diem vn-
quam. Plaudite!

FINIS HECYRAE.

29 an Parmeno facile quidquam nesciat? 29 vtile sit, quod fieri oporteat.

FINIS HECYRAE.

IN-

INDEX TERENTIANVS.

Nota: Primus numerus Actum, Secundus Scenam, Tertius Versum eiusdem significat.

V.	notat	Vide.
Q.	notat	Quaere.
v.	notat	versum.
ib.	notat	ibidem.
A.	notat	Andria.
H.	notat	Heautontimor.
Ad.	notat	Adelphi.
E.	notat	Eunuchus.
Hec.	notat	Hecyra.
P.	notat	Phormio.

Aegri-

Alit-

Angi

Auda-

B

Bo-

Cola-

Com-

De-

De-

Dormi-

Effu-

Exsol-

rem

Fami-

Homi-

Impe-

Ince-

Itio-

Lau-

M.

Morae

Muti-

Na-

Num

Omis-

Quia

Res

Pra

[illegible]

Res

Qui

Sub-

-T.

V.

FINIS.

Errata.

P. 375. lin. 19. lege πορνοβοσκὸς & lin. 21. πορνοβοσκοῦς. Reliqua vitiosa facile ementari potuerunt.

